

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00391

ZAMLBIKHER

*Permanent preservation of this book was made possible
by Joanne Prives
in honor of her children,
Jeffrey & Judith, David & Marcia, and Jonathan & Ratih*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

זאמל־ביכער

3

רעדאקטירט:

י. אַפֿאַטשױ

ה. לייַוויק

ניו-יאָרק, יאנואַר, 1938

Copyright by
" S A M L B I C H E R "
New York, 1938

אַסטאָריאַ פּרעס, ניו יאָרק

Printed in the U. S. A.

יעקב גלאנץ

אהרן צייטלין

קאדיע מאלאדאָווסקי

א. וואַגלער

ש. מיללער

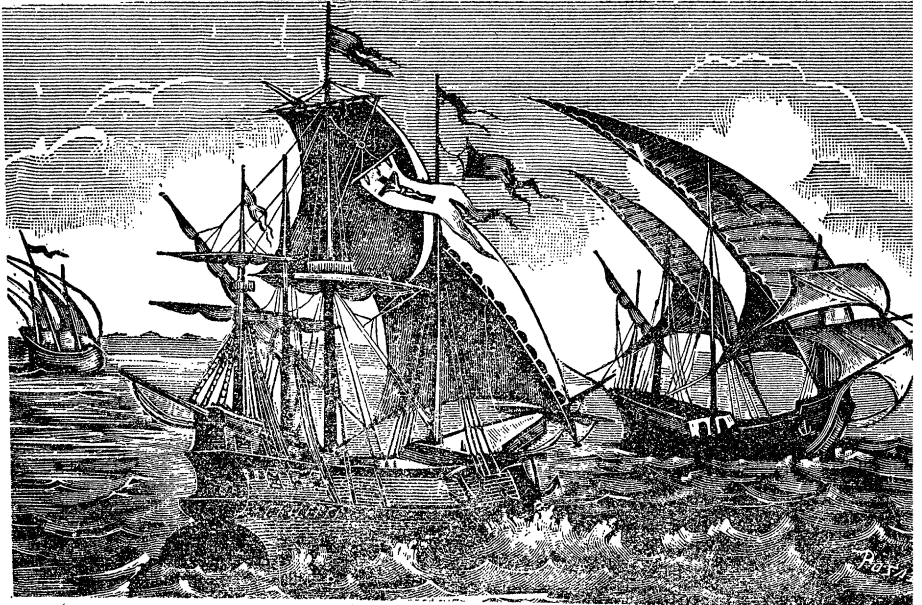
ש. איזבאָן

יעקב גלאנץ

קריסטאוואל קאלאן

(פאָעמע אין דריי טיילן)

... כי כה אמר יהוה בורא השמים
הוא האלהים יוצר הארץ ועשה הוא
כוננה לא תהו בראה לשבת יצרה...
(ישעיה, מ"ה, י"ח).

די דריי קאראבעלן (שיפן) פון קריסטאוואל קאלאן (לויט אן אלטער
גראוויור) — „סאנטא מאריאַ“, „לאַ פינטאַ“ און „לאַ ניניאַ“.

אַנמערקונגען צו דער פּאָעמע

קריסטאָואַל קאַלאַן: — דער שפּאַנישער נאָמען פון כריסטאָפּאָר קאלומבוס. אין דער פּאָעמע ווערט קאלומבוסעס נאָמען באַצייכנט אין פּאַרשיידענע וואַריאַנטן: „קאַלאַמבאָ“ זיין גענוועזישער נאָמען, „קריסטאָבאַל“ — לויט זיין ערשטן נאָמען און אַנדערע.

אַלאַנסאַ: — דער ערשטער נאָמען פון איינעס פון די דריי ברידער פינ-זאָ, וואָס האָבן קאלומבוסן באַגלייט אויף זיין רייזע. די ברידער: וויסענטעיאַניעס, מאַרטין, און אַלאַנסאַ פינזאָן. דער לעצטער איז גע-ווען דער פּילאָט (קאָפיטאַן) פון דער שיף „לאַ פינאַ“ — די זעלבע שיף וואָס האָט זיך שפּעטער פּאַרלוירן. קאלומבוס האָט גערעכנט, אַז אַלאַנסאַ פינזאָן האָט אים פּאַרלאָזן צו געפינען נייע אינזלען.

סנהור: — יידישער געלערנטער פון פּאַרטוגאַל — קאלומבוסעס אַ פּריינט ביי וועמען ער האָט געלערנט געאָגראַפיע.

אַבראַהאַם זאַקוטאַ: — באַרימטער שפּאַניש-יידישער אַסטראָנאָם פון פּופּזאַטן יאָרהונדערט. געווען פּערזענלעך באַפּריינדעט מיט קאלומ-בוסן. קאלומבוס האָט זיך באַנוצט מיט זיינע אַסטראָנאָמישע טאָולען בעת זיין עקספּעדיציע. אייניקע היסטאָריקער רופן אים אויך „זאַקוט“.

איסאַק אַבאַרבאַנעל: — באַרימטער יידישער געלערנטער און בעל-יועץ פון שפּאַניש-קעניגלעכן הויף, אין צייט פון קאלומבוסעס צוגרייטונגען צו דער רייזע. אַבאַרבאַנעל האָט זער אַ סך מיטגעהאַלפּן קאלומבוסן מיט ראַט און טאַט. ער האָט באַווירקט „איזאַבעל לאַ קאַטאַליקאַ“, אַז זי זאָל זיך בכלל פּאַראַינטערעסירן מיט קאלומבוסעס פּלאַן.

דע-טאַררעס: — אַ מאַראָן. קאלומבוסעס איבערזעצער אויף זיין שיף. זיין פולער נאָמען איז לואיס דע טאַררעס. אין דער פּאָעמע ווערט ער באַצייכנט פּאַרשידן: „טאַררעס“, „לואיס דע-טאַררעס“ און „דע-טאַררעס“.

ראַדריגאָ דע טריאַנאַ: — אַ מאַרטאָס, אַ מאַראָן, דער וואָס האָט צום ערשטן דערזען לאַנד. ער ווערט אויך דערמאָנט אין דער ערשטער עקספּעדיציע אויפן אינזל צוזאַמען מיט טאַררעסן.

קאַנקיסטאַדאַרן: — פּאַרכאַפּער, אַבצווינגער, דאָס זעלבע — „קאַנקיסטאַ“ פּאַרכאַפּונג.

אַלמיראַנטאַ: — די שיף פון דעם שעף פון אַן עקספּעדיציע. זי טראַגט

דעם נאָמען פון דעם אַלמיראַנט. אין דער פּאָעמע ווערט באַצייכנט מיט דעם נאָמען די שיף „סאַנטאַ מאַריאַ“ — קאַלומבוסעס קאַראַבעל.
וויכיאַ: — היטער. דער וועכטער וואָס שטייט אויף דער נאָז פון שיף און קוקט אויס.

עקיפּאַזש: — דאָס וואָס מע רופט אין שפּאַניש: „עקיפּאַכע“, די מאַנ-שאַפט און דאָס גאַנצענע קלאַפּער-געצייג.

סיפּאַנגאַ: — דער לעגענדאַרישער אינדזל וואָס ווערט באַשריבן ביי מאַרק פּאַלאַ. קאַלומבוס איז עס געפאַרן זוכן דאָס דאָזיקע אינדזל, וואָס איז געווען דער רייכסטער און שענסטער אויף דער וועלט און איז פול געווען מיט אַלערליי קרייטעכצער, גאַלד און זילבער. דאָס אינדזל האָט געזאָלט ליגן אין קליינאַזיע לעבן אינדיע, וואו עס האָט געקייניגט דער אַלמעכטיקער קעניג: טשינגעס כאָן.

כאַן: — טשינגעס כאָן. דער פריער דערמאָנטער קעניג פון סיפּאַנגאַ. צו אים האָט עס געפירט קאַלומבוס אַ „לאַטייניש בריוול“ — אַ גרוס פון פּערנאַנד און איזאַבעל.

סיבאַהאַ: — דער נאָמען פון דעם אינדזל קובאַ. ווי עס האָבן גערופן די אינדיאַנער. קאַלומבוס איז דעמאָלט געווען זיכער לויטן ענליכן קלאַנג, אַז דאָס איז סיפּאַנגאַ.

קינסאַי: — די הויפטשטאָט פון דעם אינדזל סיפּאַנגאַ. לויט מאַרק פּאַלאַ. און אַזוי האָט זיך אויכעט איינגעבילדעט קאַלומבוס. מען רופט עס אויך „קינסאַי“. —

טאַסקאַנעלי: — באַרימטער פּלאַרענטינער געאָגראַף און אַסטראָנאָם. קאַלומבוס האָט ביי אים געלערנט און האָט זיך „באַנוצט“ מיט זיינע געאָגראַפישע טעות'ן און מאַפעס. געלעבט אין 15 יאָרהונדערט.

קובאַקאַנאַן: — אַ לעגענדאַרישער טייך, וועגן וועלכן די אינדיאַנער פון סיבאַהאַ האָבן קאַלומבוסן דערציילט.

אַלהאַמבראַ: — באַרימטער פּאַלאַץ אין גראַנאַדאַ פון די צייטן פון די מורן. היינט צעשטערט פון די רעבעלן.

גוהאַנאַני: — דאָס ערשטע אינדזל וואָס קאַלומבוס האָט אַנטדעקט. היינט הייסט דאָס אינדזל „וואַטלינג“, וועגן דעם נאָמען זענען דאָ אַ סך חקירות, אַז עס זאל שטאַמען פון העברעאישן „הן היא“ און אַנדערע פּלופּוליס. איך נוץ אויס געוויסע השערות וועגן דעם נאָמען אין

טאָררעסעס פּוּתּר חלוּס זיין קאַלומבוּסן, לויטן ענלעכן קלאַנג צו „כנען“.
הייליקע אָפּיסיאַ: — איבערזעצונג פון דעם שפּאַנישן וואָרט „סאַנטאַ
אָפּיסיאַ“ — הייליקע דינסט, וואָס דאָס מיינט די אינקוויזיציע.

באַהיאַ: — אַרײַנגאַנג אין האַפּן, בוכטע. אויך דער נאָמען פון אַן אינדזל,
וועדליק די אינדיאַנער האָבן גערופּן.

באַבעקע: — אַזוי האָבן די אינדיאַנער פון גוהאַנאַני גערופּן דאָס אינדזל
„סאַנטאַ דאַמינגאַ“, אַדער „האַאיטי“, וואו קאַלומבוּס האָט איבערגעלאָזט
די ערשטע שפּאַנישע קאַלאָניסטן. לעבן רעסאַ אינדזל איז צעבראַכן
געוואָרן קאַלומבוּסעס שיף, אַרויף אויף זאַמד.

כּוואַן דע לאַ קאַסאַ: — ערשטער געאַגראַף פון נייעם קאָנטינענט. איז
מיטגעפאַרן מיט קאַלומבוּסן און פאַרצייכנט די מאַפע פון מאַראַשוּס.

וויריי: — וויצקעניג. דער טיטל פון אַלע שפּעטערדיקע שפּאַנישע קרוין־
באַפּולמעכטיקטע אין נײַ־שפּאַניע, אויך דער שפּעטערדיקער טיטל פון
קאַלומבוּסן.

לאַ פינטאַ: — איינע פון די דריי קאַראַבעלן, די שיף פון אַלאַנסאַ פינזאַן.
די איבעריקע צוויי האָבן געהייסן: „לאַ ניניאַ“ און „סאַנטאַ מאַריאַ“ —
די „אַלמיראַנטאַ“, וואָס איז פאַרזונקען געוואָרן ביים אינדזל „נאַווידאַד“.

פּאַלאַס דע מאַגער: — אין דער פּאַעמע ווערט דערמאַנט אי „פּאַלאַס“ אי
„פּאַלאַס דע מאַגער“. — דער שפּאַנישער האַפּן, פּוּנוואַנען די קאַלומבוּס
עקספּעדיציע איז אַרויסגעפאַרן פּרייטיק, דעם 3טן אויגוסט, 1492. פון
פּאַלאַס דע מאַגער האָבן געשטאַמט די באַרימטע נאַוועגאַנטן, די
פינזאַן־משפּחה.

נאַווידאַד: — דער יוס־טוב פון קריסטוסעס געבורט. אַזוי האָט קאַלומ־
בוּס אַ נאָמען געגעבן דעם אינדזל וואו עס זענען פאַרבליבן די ערשטע
36 שפּאַנישע קאָנקיסטאַדיאָרן.

מאַנאַך אַבעלאַרדאַ: — פּראַנצויזישער טעאלאג, מאַנאַך און פּילאַזאָף.
געלעבט אין 12טן יאָרהונדערט. באַרימט צוליב זיין טראַגישער ליבע
מיט דער נאַנע עלואיזע. אין דעם מאַנאַסטיר „לאַ ראַבידאַ“ וואו קאַ־
לומבוּס איז געווען אַ שטיק צייט, האָט מען וועגן דעם פאַרל אַ סך
גערעדט און קאָמענטירט.

נאַנע עלואיזע: — פּראַנצויזישע מאַנאַשקע פון 12טן יאָרהונדערט.
קאַנאַעס: — קליינע שיפלעך, אויסגעדאַלבעטע פון ביימער־שטאַמען.

ע ר ש ט ע ט י י ל

ש. ניגערן.

1

...שווימט אַ שיף אויף וואַסערן,
שווימט צו ווייטע ברעגן. —
שיף וויל ים דורכמעסערן
און ווינט צערייסט די זעגלען.

ס'איז דאָ אַ לאַנד פון זילבער,
גאַלד און בערג בריליאַנטן. —
שניידט די שיף זיך ווילדער
צום לאַנד צום אומבאַקאַנטן.

וואַרפט די שיף און בויגט זיך,
שווימט אַ שיף באַנאַכטיק. —
ווילד איז שטורעם, גרויזאַם,
און מענטש איז גרויזאַם, מאַכטיק.

מענטש זוכט וועלטן נייע,
די אַלטע וועלט פאַרניכטעט. — —
ערגעץ ברענט אַ פייער
און באַלויכט געשיכטע.

2

ס'איז פערצן צוויי און ניינציק.
מענטש איז בלינד און גייציק. —
ווער ס'איז נישט אונטערטעניק
דעם גלח און דעם קעניג —
דער האָט ווידערשפעניקט. — —

ברענט אַ פייער אין מאַדריד,
אינמיטן שטאַט. —
קאַראַהאַד. —

געשריייען. —
עס ברענען אויטאדעפייען
אין מאדריד.
מע פירט אַ ייד
צום שייטערהויפן. — —
מענטשן לויפן, לויפן,
שטראַמען.

גייט אַ שיף
און שניידט די טיף
פון תהומ'ען.
ציט צו לאַנד,
צו נאַמענלאָזע ברעגן.
און דער ווינט,
ווי מיט זעגן
זעגט די מאַסטן,
רייסט די זעגלען,
וואַרפט מיט רוגז
שיף
און וואַרפט.

און לבנה'ס הערנער-שאַרף
שניידט דעם ימ'ען-אויבערפלעך.

3

אַ פיראַט אין רויטער הוט —
די זון.
אַ טאַג קומט אָן
אין בלוט.
שטייט קאַלאַן
ביים שיפן-ראַנד, —
ניטאָ קיין לאַנד,
ניטאָ קיין לאַנד. — — —

צוויי לבנה'ס זיך געביטן,
טויזנט מיילן דורכגעשניטן,
מער ווי זעכציק וואַסער-נעכט, —
ניטאָ קיין ערד,
ניטאָ קיין ערד.
און זיין גוף — אַ מאַנומענט —
קאַפּ אויף הענט —
קוקט אין וואַסער-טראַנספּאַרענט. —
לויטער-קלאַר איז ימ'ען-גרונט.
קוקט קאַלאַן מיט אויגן מאַט. —
בונט. —
פאַרראַט. —
און די זון ווי אַ פּיראַט
קריכט אַלץ העכער צום זעניט, —
גליט.

בלויער האַריזאָנט.
קיינער גלויבט מער ניט
אַז ערד איז נאַנט. —
שטילקייט רוט — אַ בלויע שאַף.
קילקייט וויגט צום שלאַף,
וויגט איין. —
וואַסערבלי און זונענשיין.
קאַלאַן שלאַפט איין. — —

4

ים צעקרויזט אין בלויע רינגען.
נאַכט קומט אָן אויף זילבער-שיפּן.
שלאַפט קאַלאַן.
לבנה פינקלט.
ווי פון דימענטן געשליפּן —
שווימט אַ שיף און מאַנשאַפט דרימלט.
נאַכט און שטילקייט. ים און הימל.

און קאלאָן אויף מאַמעס הענט —
חלומ'ט נייעם קאָנטינענט. — —
אהינטער ימ'ען, אַקעאַנען
איז אַ נייע וועלט פאַראַנען. —
זון איז דאָרט — דאָס ברויט טאָגטעגלעך.
דאָרטן וועלן שיפן זעגלען. —
שיפן דריי פון גאָט געשיקטע
שיפן זיך אין נאַכט פאַרוויגטע.
נאַכט און ים און ווינטן קלאָגן —
און ס'שאַריעט שוין אויף טאָגן.
זון אין רויטן — ים־דעק פאַרבט. —
מאָרגנשטערן בלייכט — און שטאַרבט.
און די זעגלען אויף די מאַסטן
ווי צעבלוט־רויטע פאַנען. — —
אַנטווישטע מענטשן מאַנען, —
שווער צו טראָגן שווערע לאַסטן:

„ — האַסט געזאָגט אונדז דריי מעת־לעת,
טאָ באַווייז דעם גרויסן נס!..“

און קאלאָן נישט מער ווי מענטש,
בויגט דעם קאָפּ אויף שיף־פאַרענטש.
בויגט דעם קאָפּ און בלייבט פאַרשטיינט,
בויגט דעם קאָפּ און וויינט. — —

5

קאָפּ פון זון אויף מאַסטן ברענט.
קאלאַמבאָ האָט זיין קאָפּ געלענט
צו דער וואַסער־טיף
אַראָפּ. —

שווימט די שיף
און ס'שווימט זיין קאָפּ.
געדאַנקען שווימען מיט: —
ערגעץ בליט,

גייט אויף אין זונענגלי — אַ לאַנד.
 און ער — קאַלאָן — איז מיד און קראַנק.
 נאָר אייביק ווי דער ים איז מענטשלעכער געדאַנק.
 און אפשר איז פון טרערן פול דער ים,
 און אפשר זענען טרערן — סם
 פאַר ווייטן נעבלדיקן ציל? — —
 און אפשר דער וואָס וויל
 דערקלעטערן צום גליקלעכסטן פאַרלאַנג,
 און דער וואָס בליקט אין פנים פון דער זון,
 אַט־דער מוז ווערן בלינד? — —
 און אַט איז ער — אַ קינד: —
 ער קלעטערט אויף אַ באַרג,
 דראַפּעט זיך און פאַלט אין טאַל. — —
 אַמאַל איז דאָס געווען, אַמאַל, —
 אַ קינד געווען אין וויג. — —
 און איצטער — קלעטערט ער צום זיג.
 דער זיג איז ווייט,
 ווי ווייט עס איז די וויג.
 און ער אַצינד איז מיד.
 זינגט דער ים אַ ליד, —
 דאָס ליד פון אייביקייט:
 פון אַלט און גייער צייט. — —
 און צום ברעג איז ווייט!
 און ווינטן זענען עסנדיק און שאַרף,
 און זעגלען רייסן זיך — און שפּילן ווי אַ האַרף.
 און אוי, ווי עלנט איז אַ מענטשלעך האַרץ!
 דעם שטאַרקסטן בוים
 דער שטורעם שפּאַלט.
 און ווי אַ בלום וואָס וועלקט,
 פאַלט
 אַ ריז אין שלאַכט.
 ווידער טאַג און ווידער נאַכט,
 און ס'האַט קיין טויב אַ גרוס געבראַכט

פון ערד און בוים,
פון וואַלד און פעלד. —
און רוים, און רוים,
און טרוים
ווערט קיינמאַל וואַר. — —
נאָר אייביק איז דער צער
וואָס פּרעסט דעם חכם ווי דעם נאָר,
און אייביק, ווי דער ים, איז מענטשלעכער פאַרלאַנג.

6

... ווי מיט שאַרפּן ים-געטראַנק
מיט אומרו אַנגעטרונקען,
איז קאַלאַן, דעם קאַפּ געזונקען,
שטום געשטאַנען אויפן ראַנד. — —
(און ביי ראַנדן רוט אַ לאַנד...)
איין זייט הימל שוואַרצער ווערט,
ווי מיט שטיקער פּלאַכטעס ערד
וואַלט דעם הימל ווער פאַרדעקן. — —
און צעצוימטע ווייסע פּערד
גאַלאַפּירן נאָנט, שוין נאָנט,
ביי דעם שוואַרצן האַריזאָנט...
און פון אַלע עקן
הימל און פון ימ'ען-אויבערפלעך
קומט אַ קאַלטע שטורעם-נאַכט. — —
שטורעם קומט און הוראַגאַן. — —

ד ע - ט אַ ר ר ע ס :

„ — מאַעסט, ברודער,
האַר קאַלאַן, —
נאַכט און שטורעם קומען אָן.
נאָר אונדזער שיף האָט צוריק קיין וועג נישט!
אַט אַזוי וועט ווינט אונדז יאָגן,

דורך שוואַרצע נעכט און אָנהייב טאָגן.
אַ בליק אין עבר דו דערוועג נישט
אַנצעווענדן!

ס'וועט שיף אין ווינט

זיך טרייבן ווייטער

איבער כוואַליעס-אינדן,

דורכן ווילדן ים-שגעון.

און אויב נאָר ביישטיין דעם נסיון —

וועט שיף צו ברעגן ברענגען.

„דאָרטן וועלן מיר אויפהענגען

אויף די פּאַלמעס אונדזער טרויער

פונעם גלות-וועג דעם לאַנגן, —

ווי ס'האַבן מיינע ברידער אויפגעהאַנגען

די פידלען זייערע אויף די ווערבעס

ביי די אַלטע טייכן בבל'ס, —

מיינע ברידער — אַלטע וואַגלער

אויף די וועגן פון דער וועלט. — —“

ק אַ ל אָ י :

„... ווי אַ שטראַל דורך הויט פון נעבל,

האַט דיין טרייסט-וואַרט אויפגעהעלט, —

וואַגל-ברודער טאַררעס, —

אין מיין שווערמוט

וואַרט דיינס —

ווי באַלזאַמען אויף די וואונדן,

וואַרט פון חבר אין אַן עלנט. — —

כ'בין גענעזן פון מיין יאוש,

כ'האַב געלעזן אין די אויגן דיינע,

ווי אין ספרים

גרויסן סוד פון לעבנס-חכמה — דויער.

וואַרט דיינס, טאַררעס,

לעשט אין מיר דעם טרויער ;

כ'האָב געדרימלט : גרויער הימל,
בית־הקברות,
בערגלעך קברים.
און איך נאָר איינער
צווישן שטיינער קאַלטע
גיי אַרומעט. — —
ס'האַט דער אומעט
פון מעת־לעת'ן
אויפגעפרעסן
און צעבראַכן
לעצטן גלויבן און בטחון..
ס'האַט געזאָגט סנהור און זאַקוטאַ.
אַז געקאַנט האָט רבי משה
שפּאַלטן ימ'ען
און זיין פּאַלק דורך פינצטערע מאַרשרוטן
פירן און באַפרייען,
ווייל זיין איינציקער כלי־זין
געווען איז גלויבן
אינעם בורא.
ווי מיט פייער אין דער מדבר
איז זיין וועג געווען באַלויכטן
מיט דער תורה. — —
ווי רבינו משה'ס טאָוולען, —
אַט דעם פּאַטער פון ישראל, —
ווי די לוחות פון באַרג סני,
האַלט איך הייליק מייע לוחות
פון מיין רבי פון ליסבאַאַ.
אַבראַם זאַקוטאַ
האַט אַנפּאַרטרויט מיר זיינע טאָוולען,
וואו געצייכנט זענען וועגן,
ווייטע ימ'ען,
אַקעאַנען,
און אויף זיי איז אויך פאַרצייכנט
אַט־דאָס לאַנד דאָס אויסגעטרוימטע.

רוף אַלאַנטאַג, זאַל ער הערן,
איך וויל שווערן
ביי דעם חלום פון מיין יוגנט,
אַז די וואַלפיש
מיינע ביינער זאַלן פרעסן
אויב איך וועל פאַרגעסן
ווען מיין רבין פאַרטוגאַלער,
און דאַן איסאַק אַבאַרבאַנעל.
דער וואָס האָט פון קעניגס אוצרות
פאַר מיר שיפן אַנגעברייט,
און ווער מיט אוצר
פון זיין מח
האָט מיין וועג מיר אַנגעצייכנט,
דורך ווינט
און שטורעם־ווינט
אויף ימ'ען,
דורך ווירבל פון געפאַרן
און דורך נעבל ווי אין מדבר
אַנגעצונדן מיר דעם פייער
פון מיין גלויבן
אינעם מאַרגן. — —

7

הימל לויטערט. האַלבע נאַכט.
און דורך כמאַרעס, ווי אַ שיפל
שווימט לבנה. —
און איר פנים פון אַ נאַנע
איז מיט שליערן פאַרוויקלט:
אויגן בלויע בליקן
אינעם דורכזיכט פונעם וואַסער,
און עס בלישטשען זילבער־פאַסן. —
ווייסע שטראַלן.
ס'איז אַ בלייכער שטראַל געפאַלן

אויף קאלומבוסעס געזיכט,
ווי ס'וואלט א ליכט
זיך אנגעצונדן
אין די אויגן האלב-פארמאכטע,
און ער זעט אין בלאען שפיגל,
ווי עס קוקן
ווייט פארטראכטע
דורך דער טיפעניש פון ימ'ען,
זיינע אבות, — אלפינער אלטע שטאמען;
זקנים — פישער
ביי די מיטלענדישע האפנס.
און ער זעט די גענואינער
ווי זיי ראנגלען זיך מיט ווינטן
אויף די לעכערדיקע שיפלעך,
און זיי שווימען קעגן שטראמען, —
זיינע אבות — די אלפינער
אויף שטח אפענעם פון ימ'ען.
וואו נעמט מען זייער ווילן,
גרויסן כח פון דערפארונג
ווילדן ים אריבערשווימען,
צו דערגרייכן די יבשות
פון די אויסגעבינקטע לענדער? — —
„קאמאראדן פון מיין וואנדער! —
פינזאן אלאנסא,
און דו פארפאלגטער ברודער,
טאררעס —
איר,
וואס ציילט אפשר די רגע'ס
פון דעם פירער אן א קאמפאס
אויף גרויסע וואסערן צערוישטע!
כוואליעט ים און יאגט די וועלן,
שלאגט ביי ברעגן-וואו די פעלדזן, —
אלטע דורות'דיקע עדות, —

און ער וויל נישט אונטערשיידן
צווישן אייניקל און זיידן,
צווישן טויטע סילועטן
און די לעבעדיקע וועזנס,
וואָס זיי פלאַטערן אין שטורעם
ווי די ביימער האַלב־צעבראַכן,
מיט די צווייגן ווי אבליים
צו דער ערד אַראָפּגעצויגן...”

ד ע - מ א ר ר ע פ :

„נישט זאָג, מאַעסטראַ,
אַז די פעלדזן
זענען גלייכגילטיקע עדות
פון די דורות וואָס פאַרגייען ;
זיי זענען אויכעט פעדעסטאַלן,
אויך אַן אַנלען אין געוויטער
פאַר די טרוימער און פאַר מידע,
פאַר די גייערס אַן אַ ריכטונג
און אַ נאַכטלעגער פאַר אַדלערס ;
און פאַר מעוועס — בעלי בשורות —
וואָס זיי ברענגען אונדז דעפּעשן
פון די נאַענטע יבשות. — —
כ׳הער די מעוועס, דוכט מיר, שרייען,
זאָגן אַן די גרויסע בשורה,
אַז די שיפן דורכן שטורעם,
דורך געפאַרן פון געוויטער
וועלן לאַנדן
אין די לענדער
פון די גאַלדענע הבטחות...”

ק א ל א ן :

„ס׳איז דיר גוט דורך דורות לידן,
טויזנטיאַריק פּיין און צרות.

בלוט און פלאַגן, —
וואָס דו קאַנסט נאָך טראַגן
בירושה,

טאַררעס, —
אינעם אויפֿרויש פון די בלוטן,
דיין קשה־עורפֿ'דיקן וואַרטן
אויף די טעג פון סוף געגאַרטן!
און אויב דעם טרוים
אין פיין פאַרזייטן
קאַנסט נישט בינדן אים אין גאַרבן
פון נצחון —

קאַנסט ווי משה שטאַרבן
פול בטחון
אַז די קינדער וועלן אַרבן
ס'הייליק לאַנד דאָס צוגעזאַגטע.
נאַר איך אליין —

דער שווער געפלאַגטער,
דער געשמיסענער פון ווינטן
און פון לעבן,
וועל נישט קיינעם איבערגעבן
גאַלדן שליסל פונעם טויער טריאומפּאַלן,
כיויל דעם פּערל פון מיין חלום
אין די אוצרות פון מיין דאָ זיין
נאָך באַהאַלטן!

כיויל אליין פאַרזייטן זאַמען שניידן
און מיין נאַמען זאָל פאַרבלייבן
אין די פאַרמעטן מיט גאַלד־שריפט
אויף דורי־דורות יאָרן,
אין די עלטסטע אַנוואַלן
פון קאַנקיסטאַדאַרן
און באַזיגער. —

צוואַנציק יאָר מיין ווילן שלייה איך,
און איך שטייף מיך

נישט צו פאַלן,
איידער שטראַלן פונעם אויפגאַנג
זאַלן קאַפּ מיינעם נישט קרוינען!..”

ד ע - ט אַ ר ר ע פ :

„ניין, קריסטאָבאַל,
זיי אַ מאַסטבוים אינעם שטורעם,
און דורך טרויער פון יסורים,
אינדערלייטערניש פון דויער,
ווי אַ האַרבסט־פעלד אין געוויסער,
וועט דער אויסלייז־טאַג זיין זיסער. — —
ניט איך און דו,
נאַר צייט איז אייביק ;
און דער קאַמף איז הייליק ;
און דער קעמפער הינטער גראַטן
ווערט פאַראַייביקט דורך די טאַטן.
און אין ווילדן ים־געזאַנג
איז דורות־דראַנג
פון האַר און שקלאַף, —
סוף און אָנהייב פון באַשאַף. — —”

8

ס'איז קאַלאַן נישט מער ווי מענטש ;
זיצט ער מיד ביים שיף־פאַרענטש,
אַנגעלענט דעם קאַפּ אויף האַנט —
און ער חלומ'ט ווידער : לאַנד.
אין שטילן פלוס די אַלמיראַנטאַ,
און וויכיאַ וואָס פאַרדעכטיקט,
בליקט מיט אויג פאַרדעכלט
אין די ווייטן אומבאַקאַנטע. — —
העלער ווערן בלויע ווייטן,
זון צייט העכער צום זעניט —
און אין רויטן פורפור גליט.
און אַ שטיל און וואַרעם ווינטל
אין קריסטאָבאַלס גרויער באַרד

קעמט און קעמט די וויסע האָר.
נאָענט, נאָענט
ביי אַלמיראַנטאַ.
אַ שטילע שווימט די שיף „לאַ ניניאַ“,
און „לאַ פינטאַ“
שווימט צו ראַש. — —
ווי אַ ליכטיקן מיראַזש
זעט ראַדריגאָ דע טריאַנאַ:
אין שאַרלעך-בלויען פּערלמוטער
שניידט זיך אויס אַ גרינער פּלעק. —
ווי אין שרעק
וואָס גייט פאַריבער
אין הייסן פיבער
בליקט ראַדריגאָ צום פּייזאַזש.
וואָס שניידט רעליעפּער זיך און שניידט. — —
און ער שרייט
צום עקיפּאַזש
פון די דריי געבענטשטע שיפן
מיט אַ קול פון טיפן: —
„ערד!“
און זיין קול, ווי ניט דערהערט,
הילכט אַפּ ראַשיק אין די רוימען,
אַז פון טרוימען
ווערט וואַר! — — —
און דאָס ערדיש וואַרעם ווינטל
לאַשטשעט זיך ווי אַ היימיש הינטל
און ער גלעט די גרויע האַר
פונעם וועלט-אַנטדעקערס באַרד. — —
... און ביים ברעג פון נייער וועלט
(מענטש איז מער נישט ווי אַ מענטש)
שטייט קאַלאַן ביים שיף-פאַרענטש,
קאַפּ אויף הענט,
קוקט אין וואַסער-טראַנספאַרענט: —
שטייט קאַלומכום-מאַנומענט. — —

צווייטע טייל

1

ערשטע נאַכט אויף נייער וועלט,
ווי אַ בליץ אַדורכגעלאָפּן. —
נאָר אַ פּוס אויף ערד געשטעלט,
איז קאַלאַן נישט איינגעשלאָפּן.
שאַרפּער דופּט פּון נייער לאַנדשאַפּט
און געשריי פּון פּאַפּוגייען. —
ער הערט די מאַנשאַפּט
דוכט זיך שרייען,
די אַנטווישטע פּון דער רייזע
אַן אַן ענדע.
שטייט ער אויף, ער וועל זיי ווייזן:
„זעט פּון וואָר ווערט באַלד לעגענדע! — —
„אַט איז ערד אַן אויפגעגרינטע,
און מיין טרוים אין רעכטן בליען...“
נאָר ער הערט ווי ס'וויינען ווינטן,
און עס נעמט אויף טאַג שאַריען.

2

קאַפּ פּון זון אין רויטן טעלער,
קייקלט זיך פּון ים אַרויס.
ווערט דאָס אינדזל העל און העלער,
נישט קיין אינדזל — רויטע רויז.
נאָר ער וואָס קען די הימל-וועגן,
און ליענט לויף פּון האַריזאָנט,
זעט, אַז ס'שניידט זיך אויף אַ רעגן,
און עס נענטערט אַ ציקלאָן.

3

שיפּן שווער ביים ברעג פאַראַנקערט,
און ער אַליין איז ווי אין צוואַנגען.

די זון, ער זעט, אין שווארצן שאטן,
ווי אַ פונק אין נעכל טליעט.
עס ליגט זיין האַפענונג צעטראַטן,
און זיין טרוים איז — אויף דער תליה...

וויל ער שרייען, נאָר ער קאָן נישט,
זאָרט איז טויט אויף קאַלטע ליפן.
און ער הערט ווי פויגלען שרייען,
און אין גראַז די שלאַנגען שיפען.

און אַן עקדיש פון די גראַזן
וויקלט זיך אַרום די פיס אים.
און ער ווערט זיך, וויל נישט לאָזן,
נאָר די שלאַנג האָט איינגעביסן.

און ער עפנט אויף די אויגן,
און ער וויל די וואונד פאַרבינדן.
דערנעבן טאַררעס שטייט געבויגן,
און אַ גלח שטייט פון הינטן:

“ זאָג מיין קינד די מאַרגן־תפילה,
זינג אַ לויב צו גאָט אין הימלען!”
און te deum שעפטשעט שטיל ער,
און ער מורמלט ווי פון דרימל.

זיפן ווערטער זיך פון לעפצן,
נישט קיין ווערטער — שטילע קרעכצן.

4

ווי אַ שיף פון לויטער ליכטער
שווימט די זון אויף אַקעאַנען.
ווי די לאַמען פאַרן שעכטער,
פאַר קאַלאַנען — די אינדיאַנער.

און ער פרעגט זיי אויף טיפּאַנגאַ,
פרעגט וואו קאָן מען גאַלד געפינען?

אינדיאַנער זאַגן: „אין סיבאַהאַ“
דאַרטן זענען גאַלדן-מינען.

און געווירצן, פיינסטע שטיינער;
פאַראַן אויך פערל, פערלמוטער.
„— הייבט די אַנקערס פון די שיפן,
איידער ס'קומט נאָך אַן געוויטער!

„— זעט צי וואסער איז גענוג דאָ,
און די זעגלען זעט ווי זענען!“
און אינדיאַנער ביי די ברעגן,
אין די אויגן פונקען ברענען.

און זיי שטייען אַדום-נאַקעט,
און זיי בליקן ווי די שפאַרבערס.
עס ווייזט קאַלאָן דעם וועג די שיפן,
דאַרט וואו זון גייט איצטער שטאַרבן.

צו דעם רויטן זונפאַרגאַנג
קוקן שטילע די אינדיאַנער.
פון ערגעץ קומט אַ ווירבל-ווינט,
נאָר זיי ווייסן נישט פונוואַנען.

„... אונדז געבראַכט די שענסטע זאַכן,
הימל-מענטשן וואָס געקומען...“
און די כוואַליעס ווילדע לאַכן:
— אויכעט עפעס צוגענומען!

ווינטן ריידן אויף צוויי שפראַכן,
און די כוואַליעס ווילדע ברומען:
„אונדז געבראַכט די שענסטע זאַכן,
אויכעט עפעס צוגענומען...“

ס'האַט דער ים צעמישט דאָס לשון
פון די פעלקער אויף דער ערד.
ווען די זון האָט זיך פאַרלאָשן,
שניידט לבנה ווי אַ שווערד.

און דער ווילדער אינדיאנער,
וואָס איז געשטאַנען קאַלט-פאַרשטיינט,
האַט ביים ברעג פון אַקעאַנען,
ווי אַ קינד זיך שטאַרק צעוויינט.

5

שיפן שיפן זיך אין ים.
בלויער אַוונט ווי אַ לאַם.
און דער אַלטער אַלמיראַנט
חלומ'ט ווידער אויס אַ לאַנד.
ס'איז אין יענעם לאַנד פאַראַן
גאַר אַ גרויסער קעניג: „כאַן“.
איז דער קעניג רייך און קלוג,
שעפט ער גאַלד דאָרט מיט אַ קרוג.
און אין יענעם קעניגרייך
וועט מען לעבן גליקלעך, רייך.
גליקלעך איז נאָר דער וואָס טרוימט,
און אַ לאַנד זיך אויסגעטרוימט.
רוף דאָס לאַנד אָן ווי דו ווילסט:
אין חלום שיין איז יעדע שפּיל.
און טראַגיש-שיין, און קריינקלעך-גוט,
ווען שיינקייט זעט מען אויך אין בלוט.

6

דריי אינדזלען אַנטדעקט
האַט קאַלאָן און געהייליקט.
אין נאָמען פון גאָט
און אין נאָמען פון קעניג.
קרייצן פאַרזייט דאָרט
און ווייטער געוואַנדערט.
נאָך נישט געפונען קיין אָרט
וואו צו לאַנדן.
מיט ווינטן דריי נעכט און דריי טעג
זיך געראַנגלט.
אַלץ נישט געפונען דעם ברעג
פון סיפּאָנגאַ.

אַן אַנדייט אויף יענע
פאַרצויבערטע לענדער
וואָס האָט טאַסקאַנעלי
פאַרצייכנט אויף מאַפעס.
ער זוכט ביי די פיס
פון די שטויביקע פאַלמען
די ראָזעווע פערל ...
און ווייסט אַז קינסאַי,
די הויפשטאָט פון כאַן,
איז נישט ווייט דאָ.
אין וואַלד איז שוין דעמער.
די ביימער זיי טוען זיך אַן
שוואַרצע טאַגעס
און שאַקלען זיך פרומע
ווי אַלטע מאַנאַכן
ביים הייליקן מאַלצייט.
קאַלאַן איז פאַרפלאַכטן
אין וואַלדישע געצן ;
דער אויסגאַנג צו ברעגן
ז'מיט טונקל פאַרהאַנגען ...
אַלמיראַנט האָט פאַרבלאַנדזשעט,
ס'איז פרעמד אים יבשה.
אַ צייכן ער גיט :
אַ רוף אין געפאַרן ;
עס קומען צעפליען
צוויי פלינקע מאַטראַסן
און געמען אַוועק אים
צום ברעג פון זיין אַנהייב.
קאַלאַן איז אַנטשלאַפן
ביים ראַנד פון דערגרייכונג.
לעאַפאַרדן ער חלומ'ט
און לייבעכעס ביזע
באַוואַכן דאָס בעט
פונעם שניי-למלך.

דער וויזער פון זון
איז צו מזרח געפאַלן,
ווען ס'זענען קאַלומבוסעס
דריי קאַראַבעלן
אַריין אין דער בוכטע
פון אינדזל סיבאַהאַ.
באַטרינקענדע ריחות
פון טראַפישע פלאַנצן :
צעוואַקסענע ביימער
מיט קעפ פון נזירים,
דמיון-געשטאַלטן
פון ווייטע לעגענדן.
מאָדנע געשרייען
פון פייגל קאַלירטע,
און זוניקע שטראַלן
אין אַפגלאַנץ פון וואַסער,
ווי פערל צעפינקלט
אין ליכטיקע קוואַלן.

די מאַנשאַפט פאַרכלינעט
פון טראַפישער פלאַרע ;
אין זינגענדער שטילקייט
פון ריטמישע וועלן
פאַרבינדן די שטריק
פון די דריי קאַראַבעלן.
געאַנקערט די שיפן.
מאַטראַסן ווי פייגל
אין דופטיקייט שווימען.
קאַלומבוס באַטראַכט
מאַיעסטעטיש
די ברעגן.
ער נישטערט אין וואַלד
צווישן ביימער-סימנים :

8

ס'איז האַרבסט איצט, אַקטאָבער
אין לענדער אין ווייטע.
און דאָ איז „אַפּריל אַנדאַלוסיער“.
די זון אַ פאַרשייטע
אויף טויאיקע צווייגן.
פּרייִפּרייִדיקער פּייגל־געזאַנג
אינעם מאָרגיקן שווייגן.
עס שיפען און קלאָפּן
אין גראָזן די שלאַנגען.
אויף ביימער האָט טראָפּיק
זיין גאַלד אויפּגעהאַנגען.
רויט־גאַלדיק
דער טאַג ווערט צעגליט.
פּיל־טראָלדיק
די ביימער אין צווייט.
קאַלאָן איז מיד —
איז דער שלאָף
אַ זיסער.
נאָר דער ים
איז אויפּגערוישט; —
וואָס רוישטו ים
אין פּריער שעה?
— קיינער ענטפּערט נישט.

9

אויף נאַקעטע בלויען פון הימלען,
טאַג ווערט געבוירן — אַ העלער.
עסקאָדראָן אין טיפּן דרימל
אויף די אַלטע קאַראַבעלן.
און די וואַכטע אויף די שיפּן,
ווי פּיראַטן אין געלויער.
טאַג זיך עפּנט אויפּן אינדזל —
אַ גאַלד־באַזווימטער טויער.

10

אונטער פאַכער פון די פאַלמעס
 זיצט קאַלאַן אין פריע שעה'ן.
 אויפן הימל — ווי דורך בעלמעס —
 זעט ער שוועבן שוואַרצע קראַען.
 און די ענטלעך שרייען ווילדע,
 און קאַלירטע פייגל פליען.
 ער וואַלט וועלן איצט דערציילן
 פון זיין נאַכטיקער נסיעה.
 נאָר ער האָט ניט וועמען טרויען,
 ווער ס'זאָל דורכרייסן דעם נעבל;
 ער וואַלט אַליין זיך וועלן ראַיען
 אין די טיפן פון זיין לעבן.
 עפעס רוט ער אין די נעכט נישט,
 ליגט מיט אויגן האַלבע־אַפן ...
 און חלומות מאַדנע זעט ער,
 ווען ער ווערט נאָר קוים אַנטשלאַפן.
 ס'איז דאָך מענטש נישט מער ווי מענטש,
 מוז אַראַפריידן פון האַרצן.
 בלעטער וואַקסן אָן אין פּרילינג,
 ווען זיי פאַלן אָפּ אין האַרבסטן.
 ער איז אַלט שוין, אַפּגעבלעטלט,
 מוט ווערט שוואַך און שוואַכער.
 עפעס רייפט אין אים אַ צווייפל,
 ער האָט מורא ס'זאָל נישט קראַכן.

11

אין דומם־שטילער מאַרגן־רו
 קאַלומבוסן באַגריסן קומען
 מיט דעם אויפגאַנג פון דער זון,
 ראַדריגאָ דע טריאַנאָ,
 דע־טאַררעס און פּינזאָן.
 ראַפּאַרטירן די שלוחים פון דער וואַך:
 „אָן שנוי דורך די נאַכט,

די שיפן ווערן רעפארירט.
אויף באַרטן טריקענען די פרוכט.

פינזאן אלאנסאָ דיספּאַנירט
קאַנקיסטאַ-פלענער :
ווי צו דאַמינירן קענען
און ווי אויסגעפינען די עשירות'ן פון לאַנד.
און ס'דערציילט דעם אַלמיראַנט
ראַדריגאָ דע טריאַנאָ :
„ס'איז דאָ אַ טייך אַ בלאַער
אינעם צפונ'דיקן קאַנט.
קובאַקאַנאַן.“

זאָגן איינוואוינער פון אינדזל :
„דאָרטן פליסן שטראַמען גאַלד
און פערל-אוצרות ביי די פעלדזן
קאָן מען שאַרן מיט די הענט. — — “
און אין שאַרלעך-רויט
פון דורכזיכטיקער ווייט
די אויגן
אויף אַ פינטל אָנגעצילעט שטאַר,
דע-טאַרעס.

ס'איז אַ וועלדל אָנגעצונדן
ווי אַ שייטער אין דער זון.
פונעם פלעמל שטרעקן צונגען זיך
צו הימלען.
און ער שפירט אַזאָ מין צאַרטקייט
ווי אַ ציטערדיקע ציטרע
וואַלט געכליפעט
אין דער איינזאַמקייט פון בערג.

און קאַלאָן ווי אין דעליריום
רעדט אין ווייטקייט פון פייזאַזש :
אין וואַלד בין איך געגאַנגען.
איין אַליין אין טיפן וואַלד
צווישן בייער אָן אַן אויסגאַנג.

איך אליין מיט מיין באַגער נאָר,
און מער קיינער.
ס'האַט געגליט אין מיר
אַ בענקשאַפט
און געשטשעמעט
ווי אַ וואונד.
כ'בין מיר געווען צו גיין מער
און די אויגן
מיד צו וואָרטן
אויף אַ דורכלויכט
צווישן ביימער.

אוי די רגע'ס פון פאַרצווייפלונג,
טאַררעס!
פאַרצווייפלונג פון אַ גייער
אינעם מדבר
ווען ער טרעפט נישט
קיין אַאָזיס.

און די ביימער —
ווי אין מאַנטיעס
איינגעהילטע קאַרדענאַלן.
אַ טרויער-מעסע,
פונעראַלן.
און ארונות, קאַטאַפּאַלן:
אַ לוי'ה'קע פּראַצעסיע,
לאַרבער-קרייצן
און אַ קבר,
און אַ צווייטער.

דעמער, דער אויסגאַנג
האַט פאַרמאַכט זיך;
ביי אַ בוים —
אַ וויסטן נזיר —
האַב איך אַנגעלענט

מיין קאַפּ.
אַנגעשפּאַרט מיין גוף
און נישט געשלאָפּן,
די אויגן מיינע אָפּן
צו די כמאַרעס.
און געזען האָב איך
אַ זעאונג, טאַררעס,
נישט אין חלום:
אין וואָר
פון בין השמשות.

ווי פון יעזוסן
דעם אָפּבילד,
ווי איך זע איצט
דיין געזיכט: —
כ'האַב געזען אַ פּאַלאַץ.
נישט אַלהאַמבראַ
פון גראַנאַדאַ,
נאָר אַ פּאַלאַץ —
לויטער גאַלד,
עלפאַנטביין,
קרישטאַלן.
זיבן טירן
אינעם פּאַלאַץ,
באַצירט מיט פּערל
און טאַפּאַזן,
יאַשמין, פּערלמוטער,
און זיבן
גינגאַלדענע שטולן,
און זיבן האַרן
אויף די שטולן, —
גאַלד און פּורפור
אויף די הענט.
און ביי די שטולן —

דעם באַשייד פון די הינט,
די זיבן לייבן,
ווי די לייבן פון קאַסטיליע.

12

ד ע - ט א ר ע ס :

— דאַס וואָס איך זאָג דיר,
קאַלאָן, מיין האַר,
קאָן אפשר זאָגן איטלעכער נאָר :
איך ווייס אַז פון חלום
ווערט אַמאָל — וואַר,
און ס'זענען פון וואַרן
חלומות געוואָרן ...

די טאַפּל-געשטאַלטן : —
די שטולן,
די האַרן,
די הינט
און די לייבן, —
זענען די שטאַפלען : —
טעג פון דיין לעבן.
די זיבן שטולן
און די האַרן זיבן, —
זענען צוויי מאָל זיבן יאָרן
וואָס זענען דיר פאַרבליבן.
און די זיבן טירן
פון עלפאַנטביין, סאַפירן, —
דער אַריינגאַנג זענען
צו די זיבן גוטע יאָרן.
און נאָך די לייבן-יאָרן פעטע,
וועלן קומען שפעטער
דאַרע זיבן כלבים
מיט די ביזע צינגער, —

זיבן הינט ...
און די קעפּ ביי זיי
פון לייבן,
ווי די לייבן פון קאַסטיליע.
און די צינגען ! —
רויטע צינגער בלעקן.
און די ציינער אַנגעשאַרפטע
ווי ביי לעמפערטן די קליקן. —
און זיי סלינען אויף טאַפעטן.
און איך — ביים טיר —
אַן אַלטער פרוש,
האַב קיין שטול נישט
וואו צו זיצן,
און די אויגן מיינע בליצן
אין דער בלענדעניש
פון גאַלד.
און קרייזן לויטערקייט
דורך פענצטער,
ווי דאַס ליכט
אַרום דעם נוצרי,
פרופּור-שטראַלן אויף מיין קאַפּ.
און די זון איז אויפגעאַנגען
אין דעם פאַלאַץ פון מיין זעאונג.
און דו ביסט אַנגעקומען,
דאָן-אַלאַנסאַ,
און ראַדריגאָ-דע-טריאַנאַ.
און די זון
האַט אַנגעצונדן
אַלע ביימער פונעם אינדזל :
ס'אַראַ בשמימ'דיקע פרישקייט,
ס'אַראַ דוממ'דיקע רו !
און איצט, ווען העלער טאַג איז,
זאָג מיר, טאַררעס,

קריסטאָוואַל קאַלאַן

פון אַרומרינגלער
דער גראַבנדיקער צאַרן.

און דער פּאַלאַץ איז —
דאָס שיינקייט פון דיין חלום ;
און זי-השכינה איז —
דיין לויטערער געוויסן ;
און ס'וועט אויך דער פּאַלאַץ זיין :
דיין תּפֿיסה ...

און די הינט
מיט קעפּ פון לייבן, —
איז אַ צייכן פון דעם צווייפל
אין דיין גלויבן
אין קאַסטיליע. — — —

און טאַררעס האָט נאָך געזאָגט
צו קריסטאָוואַל דעם האַר
אַזוי צו זאָגן : —

נישט מיין ווילן איז געווען דאָס דיר צו זאָגן,
נאָר דער גייסט פון פּאַלק ישראל,
ווייל באַשערט איז דיר צו זיין דער גואל
פון מיין פּאַלק וואָס איז אין פּלאַגן.

ווי משה
האָט מיין פּאַלק געפירט פון גושן
אין ארץ כּנען,
וועסטו מיין פּאַלק פון פּלאַמען
בריינגען אים דורך ימ'ען
אין גוהאַנאַהני. — — —

13

און גערופן האָט קאַלומבוס
דעם יונג איאַמאַנטע,
ראַדריגאָ דע טריאַנאָ, —
מאַטראַסן פון דער אַלמיראַנטאָ.

תושבים אלטע פונעם אינדזל,
און טאררעסן געשטעלט
בראש פון די מרגלים. — — —

און געהייסן בריינגען האָט ער
פון זיין תיבה אלערלייעדיקע צירונג:
פאטשערקעס און גלעזערנע קארעלן,
האלדזבענדער און רינגען,
אירינגלעך
און בראַנזאַלעטן.

און אַנגעגורט די עמיסאַרן
מיט שווערד און ביקסן,
און די זיידענע שטאַנדאַרטן
פון דעם קעניג פון קאַסטיליע
מיטגעגעבן די מרגלים.

און דער גלח האָט געהייליקט
אין ווייטן וועג אַריין
די גייער; און צלמים
האָט ער אַנגעהאַנגען
אויף די העלדזער פון די אויסקוקער
פון לאַנד.

און דער אַלמיראַנט,
מיט שווערד אין האַנט און צלם,
פאַרלירט אַ וואָרט
ווי ים פערל.

ווי דורך זיידנס
דורכגעזיטע ווערטער ציילט ער: —
— און זען זאָלט איר

די עלטסטע פון די שבטים,
זיי זאָלן ווייזן וואו דאָס גאַלד איז
אויפן אינדזל:
גאַלד און גינגאַלד
און בריליאַנטן.

און מיט גאַלד־שטיק אין די
 נעזער ;
 חיה־פעלכלעך אויף די לענדן,
 און מיט אימה אין די אויגן,
 און מיט וואונדער דורכגעזאַפּטע
 פאַר די ווייסע גאַטס־מלאכים,
 וואָס געקומען זענען ברענגען
 דעם גן־עדן אויף דער ערד. —
 גייען מרגלים ווייט און ווייטער,
 מיט די שווערדן אַנגעגורטע,
 שפּיזן, ביקסן און שטאַנדאַרטן ;
 און מיט טאַשן פולע צירונג. —
 און אויף ברוסטן געלע פאַנצערס
 אַנגעצונדענע אין זון. — —
 ווי אין שידן פאַרבאַהאַלטן,
 טראָגן זיי אין טיף פון הערצער
 זייער גלויבן אין געקרייצטן.
 דורכן צלם וואָס פאַרזייט איז —
 אין דער ערד דאָ ערשט־אַנטדעקטער
 קריסטוס נאָמען איז פאַראייביקט.
 און נאָר איינער פון די גייערס
 טראָגט נישט קריסטוסן אין האַרצן,
 אין וועמענס נאָמען ס'ברענגען
 שייטערס
 אין זיין היימלאַנד אין דער ווייטער.
 שוועבן בילדער פאַר די אויגן,
 ווי פון גהינום אויסגעשיילטע,
 און ס'גייען דורך, ווי אין
 פראַצעסיסעס,
 זיינע ברידער די קדושים פון כאָען
 און באַרצעלאָנע, פון סעויליע
 און וואַלענציע. — — —

עלפאַנטביין און פערל,
 עדלשטיין, געווייצן.
 און איבערגעבן זאַלט איר אים —
 דעם קעניג פון קינסאי,
 דעם האַר פון גאַלדן לאַנד,
 ס'בריוועלע פון קעניג
 דאָן־פערנאַנד און דאַניאַ־איזאַבעל,
 און זאָגן זאַלט איר אים, —
 דעם האַר פון האַרן, —
 אַז עס וואַרטן דאָ די קאַראַבעלן
 מיט אַלדע־טייערסטע פּרעזענטן
 פונעם קעניגלעכן הויף
 פון אַלט־קאַסטיליע.
 רירט זיך קינדער, רירט זיך,
 טאַג איז קורץ, און שיפן וואַרטן ;
 מע דאַרף אַנציען די זעגלען
 אויף די מאַסטן, און ווידער
 לאָזן זיך אויף ימ'ען,
 אין די אָפענע מאַרשרוטן !
 אויף באַראַט פון ווינט און ווירבל
 צו די לענדער אומבאַקאַנטע, —
 צו די לענדער פון מיין גלאַריע !

14

לאָזן זיך אַוועק די מרגלים
 אין די טיפן פונעם אינדזל,
 דורכן פלאַנטער פון געוויקסן,
 דורך געדיכטיקטן פון גראָזן
 און דורך דערנערדיקע שטעגן,
 וואו עס וואוינען צווישן ביימער
 אין די טאַלן אַט־די אויסטער־
 לישע שבטים
 מיט די פּעדערן באַפּוצטע,

לואיס טאררעס בעט בלחש
ביי די שטום-פארמאכטע הימלען,
ס'זאל אויף נייער ערד באגליקן
זיינע ברידער די פאריאגטע,
כאָטש אַ מקלט וואו געפינען.

און פון ים אַ ווייטער דונער,
און אַ בליץ האָט אויפגעפנט
אין דער פינצטערניש אַ טירל.
און אַ רעגן האָט געשמיסן
ווי מיט ריטער אין די לייבער
פון די גייערס אין דער פינצטער.

15

דריי טעג ווי עס גייען די מרגלים
און זעען קיין ברעג נישט פון גאַנג.
און מידקייט פארלעשט דעם
פארלאַנג

אין ווילדערניש זוכן אַ לאַנד.
און ס'שטארבט ווי אַ פיש אויפן
זאַמד

דער חלום פון גאַלדענעם לאַנד. —

16

עס וואָרט די פלאַטיליע
ביים זוניקן באַרטן,
און ס'קוקט אויס די אויגן
קאַלאַן אין די ווייטן,
פונוואָנען עס קומען
די גאַלד־עמיסאַרן
און ברענגען די גרוסן
פון גליקלעכן לאַנד, —
אַן ענטפער דעם הייליקן
קעניג פערנאַנד.

די שיינע מרים פון מאַלאַגע,
און דער רב פון פּאַנטעוועדראַ
פאַרברענט פון „הייליקער אַפּיסיאָ“
אויף דעם שייטער פון טאַלעדאַ.
אין דער פייער־פּאַנאַראַמע
אויף די הימלען פון פּאַרנאַכטן,
פליט דער נביא אליהו
אויף זיין רייטוואָגן פון פּורפור;
שיינע מרים פון מאַלאַגע
מיט די שטערנדיקע אויגן,
האַר צעלאַזטע אויפן שייטער,
רויטע צעפּ ווי קופּער־שלאַנגען, —

איז צו הימלען אויפגעגאַנגען.
און די זון זיך האַלט ביים זעצן;
שאַטנס לאַנגע פון די ביימער,
שמאַלע שאַטנס פון די גייער
ציען זיך אין לאַנגע רייען.
פייגל פילדערן אויף צווייגן,
שטילע טייכלעך ערגעץ רוישן,
ווי פּאַרגעסענע זכּרונות. — — —

„ — מ'וועט אין וואַלד דאָ דאַרפן
נאַכטן.

זעט אַ שוץ נאַר וואו געפינען
פון אַ רעגן וואָס קען קומען און
פון ווינטן;

מ'עט מוזן איינציקווייז באַוואַכן
די וואָס שלאָפן, פון אַן אַנפאַל.
זאָג, ראַדריגאָ, צו די גייערס,
אַז מיר וועלן דאָ פּאַרבלייבן
ביז ס'וועט אָנהייבן צו טאַגן!
און אַ נאַכט איז אַנגעקומען —
חושד־נאַכט פון מיטלאַלטער.
ווי מאַראַנען אין דער פינצטער
דאַרע ביימער דאַוונען מעריב. —

מיט לייבער קאַלירטע,
געפאַרבט און צעשניטן,
פון ווינטן פאַרברוינטע .
און שטאַלטענע פרויען
מיט ערוות אַנטהוילטע;
בראַנזענע גופים
און שלאַנקע ווי שוואַנען;
עלאַסטישע צעדער,
ווי פאַלמעס צעוואַקסן. — —
ס'זענען נעכט אויפן אינדזל
לבנה'דיק־סומנע;
און אימה'דיק־אינוואַם,
ווי קאַלטע מצבות
אויף שטילע בית־עלמיניס
פון אַלטן קאַסטיליע...
און ס'גרילצן די גרילן,
עס זעגן אינועקטן;
זינגען סענסאַנטעס
און קוואַלעכלעך רוישן,
און ס'גלימערן ווערים
ווי וועלפישע אויגן.
קיין גאַלד נישט באַגעגנט
אין בערג נישט און טייכן;
די איינוואוינער זאָגן,
אַז גאַלד איז לרוב דאָ,
און אוצרות מיט פערל
אויף אינדזל באַהיאָ.
און אויף אינדזל באַבעקע
די ביימער פון צימרינג
וואַקסן די פאַלמען.
פאַראַן דאָרטן בשמים;
אינגבער און זאַפראַן,
און פעפערלעך רויטע
און שאַרפסטע געווירצן.

און ס'גייען צוריק די מרגלים
דורך ברייט פונעם אינדזל
און טיפן.
און ס'קומען צוריק די מרגלים
צום באַרטן וואו ס'שטייען
די שיפן.
זיי וואַשן די פיס אַפ
אין אַזיערע פרישער,
און טרייסלען אין ווינטל
דעם שטויב פון די קליידער,
און ס'גייען זיי אַנטקעגן
קאַלאָן און זיין סוויטע.
דע־טאַררעס גיט איבער
אין האַנט פון קאַלאָנען
ס'לאַטיינישע בריוול
פון שפּאַנישן קעניג: —
ער האָט נישט געפונען
דעם קעניג דעם גרויסן,
דעם „האַר פון די האַרן“,
פון אינדזל סיפּאַנגאַ.
„צוועלף מייל“ דורכגעגאַנגען
אין לענג פונעם אינדזל,
קיין שפור נישט געטראָפן
פון „גרויסער אימפעריע“.
אַ ישוב געפונען
פון „פינף צענדליק צעלטן“,
ווי סוכות אין מורסיע
סוף־זומער אויף פעלדער, —
כאַטקעס געפלאַכטן
פון פאַלמישע בלעטער.
און „טויזנט נפשות“
אין ביידלעך אין יענע;
פאַרוואַקסענע מענטשן

אויף פליגלען פון מעוועס,
 אין פלי פון פאלקאנען.
 דער ים האט קיין ענד נישט
 אין בלויע אין־סופן.
 און ווידער אַ נאכט
 איז קאלאָן נישט געשלאָפן.

קאלאָן האָט די אויגן
 ווי אַן אַדלער צעברייטערט
 אויף אומענד פון ימ'ען.
 און הערט נישט די רייד מער
 פון לואיס דע טאַררעס. — —
 ס'האַבן ימ'ען גערוישט
 און געטראָגן קאלאָנען

ער זעט ווי אין חלום דעם שפּאַנישן האָפּן.
 ער ברענגט צו דעם קעניג געפאַנגענע שקלאָפּן.
 און גאַלד ברענגט ער, זילבער, און פּערל ווי טויען,
 ער האָט מורא דעם סוד נאָר דעם גרויסען פאַרטרויען.
 דאָס שליסל פון לאַנד וויל ער קיינעם נישט געבן,
 און אַט איז דע־טאַררעס, אַלאָנסאַ דערנעבן. — —
 און כּוֹאָן דע לאַ קאַטאַ — ער האַלט נאָר דעם פינזל!
 פאַרצייכנט אויף מאַפעס דעם וועג צו דעם אינדזל. — —
 ווי קאָן מען דעם מייסטער קאלאָנען פאַרראַטן?
 עס צאָרנט דער פירער, ער רופט זיי: „פּיראַטן“.
 קראַנק איז קאַלומבוס: ס'פאַרפאַלגט אים אַ מאַניע;
 ער חלומ'ט: ער איז דער ווירי־איצט פון שפּאַניע. — —

אַ טאַג האָט געשטורעמט
 דער ים און געוואָרפן
 די שיפּן פון דרום
 אין אַרעמס פון צפון.
 און זון איז פאַרגאַנגען,
 דער ים איז אַנטשוויגן. —
 אין דורכזיכט פון וואַסער
 די שיפּן זיך וויגן.

ס'האַבן ווינטן געוואָרפן
 די שיף קעגן שטראָמען.
 מיט מילער צעעפנט —
 די שוימיקע תּהומ'ען: —
 געצישט און געצאָרנט,
 גע'כעס'ט זיך אין שטורעם.
 דעם וועג האָבן נאָדלען
 געצייכנט צו דרום.

עס רופן: „סכנה“ —
 די קלינגענדע גלעקער,
 די שיף איז פארזונקען
 ביים אינדזל באבעקע.
 מאטראסן זיך ווארפן
 אין ים ווי אין פייער.
 קאלאן איז אין וואנזין,
 הערט נישט אויף שרייען:
 „לאדט אויס די משא,
 די שיף ווערט פארטרונקען!“
 ... ביים ברעג די אינדיאנער,
 מיט אויגן ווי פונקען.
 זיי לאזן זיך שווימען
 ווי פיש מיט די וועלן.
 ס'באגעגנט קאלאן זיי
 מיט מיצלעך און קרעלן. — —
 זיי לאדן די לאדונג
 פון שיף — אין קאנאעס. — —
 — קאלאן האט פארצייכנט
 אין טאג-בוך זיין טעות.

21

זיין שיף ליגט צעשמעטערט
 אין זומפן פון זאמדן. — —
 — פינזאן, דער פאררעטער,
 וואו וועט ער לאנדן?
 צי וועט ער נישט ברענגען
 דעם שליסל פערנאנדן? —
 פון לאנד זיינס דערווארבן
 דורך פיין און אין טרויער.
 מע וועט אים באהענגען
 מיט קרייצן און לארבן,
 און זיגערש פירן
 דורך גאלדענעם טויער.

ים זינגט אַ וויג-ליד,
 די מאנשאפט אנטדרימלט;
 עס באַדט זיך לבנה
 אין ים-בלוי פון הימל.
 קאלאן אויפן וואך-שטול,
 מיט אויגן האלב-אָפן,
 די אויגן זיך קלעפן,
 מע טאָר איצט נישט שלאָפן!
 ... קראַנק און אַ מידער,
 קאַפּ פּאַלט אַנידער: —
 אַ שאַרבן — ער פּיבערט,
 צוויי אויגן-אַרביטן; —
 אַן אַלטע איקאַנע.
 מע קאָן אין די אויגן נישט קוקן,
 זיי מאַנען. — —
 — וואָס ווילן די אויגן
 פון אַלטן קאַלאָנען? ...
 עס שייַלט אַ געשטאַלט
 פונעם טשערעפּ זיך אויסעט:
 אַן אַלטיטשקע נאַנע
 אויפן טויטן-בעט גוסעט.
 „— מיין קינד וואָס דו וואָגלסט
 אין שטורעם פון ימ'ען, —
 צי קאָן מען פאַרגעסן
 אַן אַלטיטשקע מאַמע? ...“
 ... פאַרשוואַנדן דער שאַרבן,
 געשטאַלט ווערט צערינגען,
 ער עפנט די אויגן ...
 ים און באַגינגען. — —
 און ווער האָט דעם הימל
 אַזוי אַ צעצונדן? —
 און וואו איז די מאַנשאַפט?
 — ניטאָ זי, פאַרשוואַנדן!

און גראָד איז אַצינדער
 דער ציל ביי דעם ברעג שוין;
 כ'האַב שוין
 גערעכנט, געציילט אויף די פינגער,
 געזען די חלומות
 וואָס טוען זיך אָנעט
 אין הייטלעך פון וואָרן.
 „איך וואָרן,

כ'קאָז ניט פאַרגעסן
 די שווערע מעת-לעת'ן
 פון דולדיקן וואָרטן,
 דו ווייסט עס!
 אַ טרייסט איז,
 צום לאַנד דעם געגאַרטן,
 צו גאַלדענע ברעגעס, —
 געבליבן נאָר רגע'ס?
 — און שפעטער...?
 וועג פון באַצווינגער
 איז וועג פון פאַררעטער!
 פינזאָן האָט פאַרראַטן קאַלאַנען
 און ווער וועט פאַרראַטן —
 פינזאָנען?

„דו קענסט אים: —
 לעבנס-געבאַט.
 פון גרעסטן ביז קלענסטן
 אַ טראַט.
 פון גרויסקייט — ביז שפּאַט!
 פאַרקנעכטער פון נעכטן —
 קנעכט און פאַרקנעכטער
 היינט;

זון-שיין — און שקיעה;
 תליון — און תליה.
 און לאַכן — לאַכט לעצטער...”

עס נענטערט זיך אומגליק
 ביים ברעג פון נצחון:
 איין שיף איז אַנטרונען,
 די צווייטע — צעבראַכן.
 ברעכט זיך דער מאַסטבוים
 פון שיף אין רואינען.
 נאָר ס'גייט אויף דער טרוים
 פון אַ נייעם באַגינען.

באַגינען — אין וואונדער
 פון מושלען און גראָזן.
 באַגינען — אין צונטער,
 פּיאַלעט און אין ראָזן.

באַגינען — אויף בלעטער
 פון טראַפישע פּלאַנצן. — —
 און ס'נעמען זיך שאַטנס
 מיט שטראַלן צו טאַנצן.

און ס'שפּילן די ווינטן
 ליטורגיע-געזאַנגען. — — —
 ס'איז קריסטוסעס פנים
 אין זון אויפגעגאַנגען. — — —

22

„ווי שיף אויפן וואַסער,
 וויגט זיך אויף וואַגשאַל,
 קאַלאַן, דיין נסיעה...”
 מיד און פאַרוואַקסן,
 מיט טונקעלער ראיה:
 סקעלעטיש, אַ בלאַסער,
 רעדט צו קאַלאַנען
 דע-טאַררעס:

„קלאַר איז
 מאַעסטראַ, דער וועג פון באַ-
 צווינגער. —

ירגזון, —

ווען ס'האַבן מיך אַלע פאַרלאָזן,
ווען שיף פון מיין האַפנונג —
די איינציקע שיף פון קאַלאָנען —
גייט אונטער.

דערציילסט פון פינאָנען ? —
און ווער האָט געמונטערט,
ווען שיף איז צום אָפּגרונט
געגאַנגען ?

ווער איז געגאַנגען
און ווער איז געקומען מיך רעטן ?

טאָ ווער האָט געבעטן
דיך מאַלן אין רונדיקע ווערטער,
דער שולדיקער ווער איז ? —

און ווער — דער גערעכטער ?
„אין הויז פון געהאַנגענע

ברענגט מען קיין שטריק ניט ;
פאַרגאַנגענהייט —

קומט שוין צוריק ניט ;
דער וועג איז פאַראויס

נאָר געצייכנט.

דע טאַררעס !

קלאַר איז

דער וועג פון באַצווינגער און זיכער,
אומקלאַר דעם וועג פונעם זוכער
און פינדער.

„פאַרנעם מיינע ווערטער אַצינדערט,
וואָס גיסן מיט רייפקייט זיך אָן
ווי די קאַרשן ;

איך גאַר שוין,

דע-טאַררעס,

צו ברענגען אַהיים מיינע ביינער ;
(אַ, שוואַכער בן-אָדם !)

און דו ביסט דער איינער,

ווי דורך פענצטער אַ ליכט וואָס
דערוואַכט

פון אַ דעמערשן צימער, —

גייט אויף אַ שימער,

ווי שייך פון אַרעאַלן : —

צוויי ליכטיקע שטראַלן —

קאַלומבוסעס אַפּלען,

זיך צאַפּלען,

ווי טויבן אין נעסטן :

„ — ווער האָט מעסטן

דיר, טאַררעס, געהייסן,

ברייטן און גרויסן,

וואָס גרויס און וואָס קליינלעך ?

דער וועג פונעם גרעסטן

ביז קלענסטן — איז ענלעך ;

קורץ איז דער וועג און געוויינלעך

פון לייכסטן — ביז האַרבסטן.

באַלד זעקס צענדליק האַרבסטן

ווי ס'קאַטעווען ווינטן

און שמייסן אין רוקן.

און ס'קומען פונהינטן

די יאַרן, וואָס ווילן פאַרצוקן

דאָס פּיצעלע וועזן, וואָס איז נאָך

פאַרבאַרגן

אין שאַלעכץ פון מאַרגן, —

דער טאָג פון נצחון,

וואָס האַלט זיך אין שוילן. — —

באַלד זעקס צענדליק האַרבסטן !

ווילסט מיר דערציילן

אין טאָג מיינעם שווערסטן,

אין טאָג פון נסיון,

בזיון.

וואָס קען נאָך דעם פּאָדים
פון חלום דערשפינען.
דאָ וועט אַ וועלט זיך אַ נייע
נעם פון דער שיף — די רואינען.
און בוי אויס אַ פעסטונג אין האַפּן:
באַשאַפּן!

24

פאַר-אַ-שטורעם-שטילקייט יערט.
און וואַקסט, און וואַקסט.
קאַלומבוס-קאַפּ גייט אום באַשווערט.
ווי אַרום אַן אַקס.
הימל דרייט זיך אום און דרייט: —
אַ פּילקאַליריק שווינדל-אויג.
האַריזאָנט — פון ווייטן גייט.
ווישט דעם הימל-בויג.
נאָר דער ים אינסופיק גרויס איז.
אויף זיין רוקן וואַקסן בערג אויס.
בערג אין טאַלן — פאַלן. — אויטיות
צייכנט ווער פון שויס אויס.
אותיות — קרומע: אומפאַרשטענדלעך;
רגע-אותיות — און פאַרגייען.
ווידער איז דער ים אומענדלעך.
אויפן הימל כוואַליעס גייען.
גייען כוואַליעס. — בערג און היגלען:
צווישן בערג — אַ בלויער טאַל איז.
און דער ים איז לויטער שפיגלען.
און די וועלן — ווי גאַנדאַלעס
פליאַסקען זיך אין פעלדזן-לעכער.
און אַ בויס פון אַפּגרונט-טיפּן
וואַקסט אין ווייטן — הויך און העכער.
ס'איז אַ מאַסטבוים, ס'קומט אַ שיף אָן.
אַ כימערע: — בלוי און בלויער. — וואָר איז?
האַסטיק שווימען אָן געדאַנקען: —
ס'קומט אַ שיף? — פּונדאָנען, טאַררעס?
און ס'האַט די שיף ביים ברעג געאַנקערט.

25

אין בוכטע פון אינדזל באַבעקע, —
 לאַ פינטאָ. —
 חרוב פון יאמיקער שטרעקע
 זעגעלען צוריסן פון ווינטן.
 צווישן ביימער —
 ביי אינדזלשע ברעגן, —
 אַ שומר
 פון פרעמדן פאַרמעגן;
 קאַלאַן —
 און אַלאַנסאָ פינזאָן.
 קאַלאַן: —

„ניט פאַרלירן

קיין רגע!

די שיפן — רעפּאַרירן!

און צוריק צו די ברעגן

פון פּאַלאַס!

פינזאָן: — אַלעס ? —

קאַלאַן: — אַלץ! —

26

...שמעקט מיט זאַלץ

און מיט סאַליטרע.

און דער ים, ווי אויף אַ ציטרע

שפּילט און שפּילט.

הילט

אין זיידענע טולן

דעם ברעג.

און די זון —

צייכנט גאַלדענע גולן

אויף בערג.

27

ביים זויס פון הימל-בלוי,

האַט זיך רויט אַזוי

און פּיאַלעט

געוועבט אַ פּלעד

אויף דעק פון אַקעאַן.

און אויפן הימל-ראַנד,

אין מערב-זייט,

האַט פון רויטן וואונדער-זייד

געטריקנט זיך — אַ פּאַן.

ס'האַט שיף אַ שנייד געטאַן

דעם גאַלדענעם געוועב

פון פּורפורדיקן פּלעד, —

און אַ רוק געטאַן אַראָפּ

דעם זונען-קאַפּ

פון הימל-ראַנד

אין טיף פון אַקעאַן.

די שיף פון אַלמיראַנט.

28

פּאַרטאַג.

האַרץ שלאַנט

ווי ים אין די ברעגעס.

אויף טויזנטער וועגן

רעיונות — צעפּלאַסן,

און קומען צו ברעג ניט.

טויזנט פּאַרוואַסן —

און פרעג ניט!

קיין ענטפּער — ניטאָ מער!

און טאַמער

איז דאָ, — איז ער ליגן.

געשטיגן, —

אַ בלינדער אויף שטיגן;

געטריבן, ווי וועלן אויף וועלן;

ווי וואַסער אין אַ כלי — ז'עלנט

אַ מענטש.

... און קאַלאַן אויף שיף-פּאַרענטש,

קאַפּ אויף הענט,

קוקט אין וואַסער-טראַנספּאַרענט.

„ביי די וועגן
טורעמס שטייען,
און פון ברעגן
שטורעמס גייען, —
שטורעמס קומען אויך אהער. —
א, מיין מיידל, ברוינע מיידל,
אויגן, — רויזן פון באַגער!“
מיטן בלוט פונעם אויפגאַנג
איז ים אַנגעגאַסן —
און ס'גיסט זיך געזאַנג
פון מאַטראַסן: —
ווער וועט מיר אַ העמדל גייען
און מיט מיר אין קלויסטער גיין?
מיין מיידל,
מיין מיידל!
קלינגען די גלעקער,
קלינגען, קלינגען.
מאַמע וועט ברענגען זילבערנע רינגען.
מיט וועמען וועל איך
צו דער חופּה גיין,
צו דער חופּה גיין?
א, מיין כּלה,
ברוינע כּלה!
שוואַרצע צעפּ און רויטע קרעלן,
אויגן, — רויזן פון באַגער.“
שווימען שיפּן-קאַראַבעלן,
שיפּן גייען צו די ברעגן
פון פּאַלאַס דע מאַגער.

די זון איז פאַרגאַנגען אין בלוט־רויט;
דער אַוונט פאַרוויקלט אין בלוי זיך. —

מיט פינקלענדן גינגאַלד באַצירט
שווימט די לבנה אַזוי זיך.
און ס'מורמלען די כוואַליעס און מרוטשען,
בלויקייט זיך פליאַסקעט אויף טרעפּ;
אַוונט — דער תליון — פאַרמוטשעט
פון וואַלקנס — די פּורפּורנע קעפּ.
נישט קעפּ — נאָר צעהאַנגענע גופּן;
עס באַמבלען די פּיס זיך אין רוימען.
און קאַלאָן האַט אין שטילקייט גערופּן
דעם אַנהייב פון גאַלדענעם טרוים.
זיין טרוים איז געהאַנגען אין כמאַרעס,
אויף נאַכטיקן הימלשן ים. — — —
אומענדלעך דער ים ווי זיין צער איז,
ער גיפּטעט דאָס האַרץ אים און ס'מ'ט.

31

ס'רעדט איצט קאַלומבוס
מיט נאַכטיקע הימלען. —
זוכט אין די שווימנדע גראַזן
דעם סוד פון געוויטער.
הערט און באַוואונדערט
די אימה'קע לידער,
וואָס זינגען די וועלן
אין אַלערליי שטימען. — — —

און ס'קומען
אויף כמאַריקע שיפלעך צעשווימען
פאַנטאַסטישע גרופּן;
וואַלקן-פּיש מיט זילבערנע שופּן,
וואַלקן-קעפּ — געשטאַלטן באַקאַנטע: —
פּעטראַרקאָ און דאַנטע.
קאַפּ פון פּעטראַרקאָ — אין קרעפּ,
קאַפּ פון דאַנטע — אין קרעניץ.
אויף מירמלנע טרעפּ —

טאָסקאַנעלי פון פלאָרענץ,
מיט מאַפע און קאַמפּאַס אין האַנט,
ווייזט אויף הימלשן ראַנד
דעם סוף פון אַטלאַנטידאָ. — — —
די מאַנשאַפט אַ מידע
שלאַפט. — האַלבע נאַכט.
צווישן וואַלקנס גייט אַרום
אַ ליכטיקע לבנה.

אין אַ זילבערנער ריזע
קומט די נאַנע
עלואיזע, —
אויגן — בלומען צוויי רויטע.
(די ליבע שטאַרקער פון טויט איז).
דורך פינצטערע גראַטעס
פון נאַכט,
שאַרט זיך אין שמאַטעס
מאַנאָך
אַבעלאַרדאָ. —
(די שטראַף איז אַ האַרבע!).

32

... און ווידער דער ים האַט געזונגען
מיט זילבערנע האַרפּן געקלונגען,
געציט
און געקלימפּערט,
געגרימפּלט
ווי טויזנט גיטאַרעס
אין ווינט. —
און ס'האַבן גענומען
אין וויכער זיך טראַגן
די כמאַרעס,
און גיכער
און גיכער

קריסטאָוואַל קאַלאַ

זיך יאַגן
און קלאַגן
ווי קלאַג-מוטערס אַלטע
אויף קברים :
אַ שטורעם,
אַ שטורעם !
פון צפון,
פון צפון,
פון צפון-זייט קומט.
ברומט,
ברומט
דער ווינט,
וואַיעט,
בילט,
ווי טויזנטער הינט
וואַלטן וואַיען
אַ פינצטער געבול אין דער נאַכט.
אַ פינצטער געקלאַג אין דער נאַכט.
וויינט דער ווינט
און יאַגט,
יאַגט,
יאַגט. — — —
ברילט דער ווינט
און קלאַגט,
קלאַגט,
קלאַגט.

33

עס האַלדזן זיך פּערל מיט וועלן,
די וועלן זיך קושן מיט שוים.
עס טוען די וועלן זיך שלאַגן מיט שוועלן,
מיט שוועלן פון ימ'יקן תהום.
אין שטורמישן שאַלן,
אין רויש פון די וועלן.

אליין אין דער ווייטקייט
פון ווינטיקער נאכט, —
קאלאן האט געמאלן
זיך וואונדער־געמעלן
און האט וועגן גורל
פון מענטשן געטראכט :

וועלן צעדריילן,
צעשלאגן א שטיין :
ווינטיקע וועלן פון ברויזיקן ים.
אזוי איז דער טרוים פונעם גאון אליין :
וועלן אן ווילן, —
טויטלעכער סם.

34

זון האט ווי א שפיז
אדורכגעשטאכן האַריזאָנט.
קאלאן האט זיך דערמאָנט
אָן העלואיז.
און די שטראַלנדיקע אויגן פון דער נאַנע,
ווי די אויגן פון דער הייליקער מאַדאַנע,
האַבן בלאַ געשפּיגלט זיך אין זון
און

אויף ימ'ען־אויבערפלאַך. — —
ס'האַט קאלאָן צו זיך געלאַכט
אומגעפער אזוי :
„וואָס איז ליבע פון אַ פרוי ? —
מעג זיין די ליבע פון דער נאַנע העלואיז. —
ווען ניט דער ווילן־רייס
(מעג ליבע זיין — די ליבע פון אַ נאַר)
וואַלט אפילו העלואיז
נישט אויפגעמאַכט די טיר צו אַבעלאַר.“ — — —

35

מאַרטין פינזאָן
האַט מאַדנע־שטאר

געקוקט צום האַריזאָנט
פּונדוואַנען שטורעם קומט,
און האָט געברומט :
„מאַעסטראַ, זעסט,
די כמאַרע וואָס קומט אָן
פון צפון זייט ? —
ווי עמיץ רייט
אויף אַ מגושמ'דיקער וויזל-טיר. —
און די גאַנצע מחנה וואַלקנס דאָרט,
ווי ווילדע לייבן אָן אַ שיר,
וואַלטן לויפן דאָ-אַהער
צו פאַרשלינגען אונדזער קאַראַבעל
ביי סאַמע שוועל
פון מוטער-ערד.“ — — —

ק אַ ל אַ ו :

„ — דיין וואָרט באַשווערט
מיר מיין געמיט.
מאַרטין,
גיי מיט
וואוהין
עס ציט דער שטורעם-ווינט,
און פאַל ניט אונטער לאַסט.
ווילן איז דער מאַסט
וואָס טראַגט די פּאַן : —
ער קרעכצט.
און ברעכט זיך ניט
איז ווילדעסטן ציקלאָן.
כ'האַב אין לבנה-ליכט
געזען באַנאַכט דאָס לויטערע געזיכט
פון דער נאַנע עלואיזע :
איר פנים אין אַ ריזע, —
און אין שמאַטעס — אַבעלאַר ;
ער — געלייטערט אין צער —

און זי — אין ווילנס־פיין —
אזא שטראליקער לבנה־שיין. — — —
וואָס וועט זיין וועט זיין!
און טאַרעס איז גערעכט.
נישט אין און דו —
נאַר אייביק איז די צייט!
און דער וואָס אויף די וואַלקן־האַרבן
רייט —
וועט זיין דער ערשטער קרבן
פון דער שטורעמדיקער וואָר. — — —
זע, דער ווינט—ער רייסט די האָר
פון וואַרצלדיקן דעמב,
און ס'בלייבט דער בוים אַ נאַקעטער,
ווי איינער אָן אַ העמד.
ווינט פאַרטראַגט ווי רויך
דעם טרוים
פון אַפּגעהוילטן בוים
אין זוניק־בלויער הויך,
אין אומבאַוואוסטער פרעמד, —
נאַר לעבן וועט דער דעמב
אין וואַרצלדיקער טיף.
אונדזער שיף
וועט אונטערגיין, —
נאַר בלייבן וועט
דאָס ניִיאַנטדעקטע לאַנד". — — —
... ים האָט צערעדט זיך
אויף ווינטיקער שפּראַך:
אין קברים צעגראַבן
די ים־אויבערפלאַך. — — —

37

אויף משופע'קע בערג
איז די שיף פון קאַלאַנען געשטיגן;
אויף טורעמס פון שטורעם

געקלעטערט. — —
געווען איז די שוף ווי אַ חיה
מיט גליטשיקע לאַפעס,
וואָס גליטשט זיך אַראָפּ
פון פאַרפרוירענעם באַרג־שפיץ
אין אַפּגרונט אין טיפּן
אַן שפורן.
ס'זענען אין אַפּגרונט
די הימלען געלעגן
צעדרונגעט,
ווי טונקעלע פּלעשער
פון שוימיקע ווייטען
וואָס האָבן געוירן,
געפּינעט,
געמישט זיך מיט טינט
פונעם ים־וויין
דעם טונקעלן־ברוינעם. — — —
און לאַנג איז די שוף
אינעם אַפּגרונט געלעגן,
און מע האָט נישט געזען מער
דעם כוואַליקן יאַגן. — —
קאַלאַן האָט געהערט נאָר
דאָס אימה'קע קלאַגן
וואָס האָט זיך געריסן
פון שטורמיקער טיף —
פון אַלט און צעריסן
צעפּלאַטערטן האַרץ.
ער האָט הייס און ציטערדיק,
מיט גאַנצן אינגעווייד געוויינט,
געבעטן קריסטוסן, זיין גאָט,
ער זאָל אין פּרידן ברענגען אים
אַבי נאָר צון אַ ברעג.
ער האָט אים דאָך אויסדערוויילט
צו זיין אַ שליח פון אַ וועלט!

וואו ער וועט דעם נאָמען
פון געקרייזיקטן באַוואוסט מאַכן
און הייליקן אין אייביקייט. — אָמן. —
נאָר וואָס זאָל נישט פאַסירן
מיט אַ מענטש — ער איז דאָך אין רשות
פון גאָט זיין האַר. — אויף שטורעמדיקן ים
האָט ער פאַרצייכנט — ווי עס זאָל נישט זיין —
אויף פאַרמעטן זיין וועג.
דורך אומגליקן און לייד — דעם נייעם וועג. — — —

38

קאַלאָן האָט לדורות פאַרצייכנט
אויף מאַפעס פון פאַרמעט
זיין גרויסע נסיעה.
איר אָנהייב און ענדע.
אויב ים וועט פאַרשלינגען
דעם גוף פון קאַלאָנען.
זאָל בלייבן זיין ווענדונג.
זאָל בלייבן זיין נאָמען. —
לעגענדע.

... שווימט נאָך עד היום
זיין נאָמען אויף ימ'ען.
אין פימסענע פעסער
פאַרזיגלט מיט סמאַלע. — —
קאַלומבוסעס נאָמען צעזאַמען
מיט בלוטיקער קללה
פון ערשטע אינדיאַנער.
וואָס האָבן פאַרשאַלטן
דעם פלוס אַקעאַנער.
וואָס האָט זיך
פאַמעלעך געפלאַסן
ביי אינדזלשע ברעגן —
דורות און יאָרן —

ביז ס'זענען געקומען
די קאָנקיסטאָדאָרן. — — —

39

אין גליווערדיקער ווילדערניש
פון האַרטן קיזלשטיין, —
צעוואַקסט זיך ווילדהאַס
אין אַ שפיציק שאַרפן שטיין.
גלימערדיקער דעמער,
גרימענדיקער וויי.
געבונדענע לעמער, —
געשריי.

40

רשעות, גזילה און מאַרד: —
איבער זיי איז גאַטס וואַרט,
ווי אַ בייטש איבער אַרעמע רוקנס,
וואָס דורך קלעפּ וויל זי רשעות פאַרצוקן.
רשעות — אַ קייט איז וואָס בינדט
דעם חכם — דעם קלוגסטן און גרעסטן. —
און פאַר דעם שענסטן און בעסטן —
אַ שטריק איז די זוּדיקע זינד.
נישט ער ברוך הוא איז דער שאַפער:
פון גאַרנישט באַשאַפט ער אַ וועלט. —
אויך מענטש קאָן אין זוניקן אויר
פון גאַרנישט באַשאַפן — אַ וועלט.
און וויי איז דעם רשע־באַצווינגער,
וואָס וויל נאָר דורך רשעות אַליין
דעם ברודער אין שוואַכקייט באַזיגן,
דעם ברודער, וואָס גייט אויס אין געוויין.

41

אויפן האַפן־אינדזל נאַוידאָד,
אין שטילקייט אַ פאַרלאַשענער
אין מנחה־שעה, —
איז דע־טאַררעס

טיף אין דעמער-בלאָ געזעסן
ביים טייך
פון „פליסנדיקן גאלד“.
ער האָט פּאַטערלעך באַטראַכט
די אויגן זיינע שאַפענע,
וואָס האָבן מילד אַרויסגעבליקט
צו אים פון וואַסער-לויף
ווי דימענטענע שטערן צוויי
צעלויכטענע,
פון נאָך-נישט-קומענדיקער נאַכט. — —
ווי אַ שאַף אַליין אין פעלד,
איז אומגעגאַנגען נע-וונד
געדאַנק זיינער פאַרבלאַנדזשעטער
אונטער רחמי-דיקע הימלען
פון זיין בלוטיק-ווייטער היים.
און ווען די זון האָט זיך געזעצט,
האָט צונטער-רויט
צעצונדן זיך זיין באַרד,
ווי קופער ווען מע שמעלצט.
ס'האָט טאַררעס אויסגעזען
אַ מדבר-מענטש
אין ברענענדיקן דורשט,
וואָס זוכט אַ קוואַל
צו אַנטרינקען זיין לעכצנדיקן גוף.
און ווי אַ שוואַם
וואָס נעמט אַריין אַ כוואַליעכל
אַרויסצוגעבן צוריק אין נויטיקער מינוט. —
האָט דע-טאַררעס איינגעזאַפט
דאָס בילד פון אַנקומען פון נאַכט.
און ווען ער האָט דאָס פנים אומגעקערט
אין נעבל-זיפ פון האַריזאָנט,
האָט מיסטעריעז און געל
געבליקט צו אים דאָס אויג
פון באַרגיקער לבנה. —

רשעות'דיק און ביין.
ער האָט אין אַוונט-ווייט באַשיינפערלעך געזען
אויף שטורעם ים קאַלומבוסן זיין האַר
ביים רודער-ראַד,
און בולט אויך געהערט
זיין טיף שלוכצנדיק געוויין.
ס'האַט זילבער-פלוס פון גאַלדן-טייך
געפליאַסקעט זיך אין איינגעזעסן בעט,
געפליסטערט און געוויספערט זיך,
און איינטאַניק גערעדט
ביז ערשטן זון-אויפשפראַץ
פון פייערדיקן טאַג.
כאור הבוקר אין די בערג.
וויסטער ווינט איז אַנגעקומען מיט באַגינען-ליכט : —
צעבויטעט און צערוישט
די זילבער-פלאַלענדיקע רואיקייט
פון גאַלדן טייך.
און ס'האַט אַ ווילדע טופעריי
פון טראַמפלענדיקע פיס
ביי ראַנדן פון דער נאַכט
זיך אַפגעשלאַגן קוילערדיק
אין דע-טאַרעס
נאַכטיקן קאַשמאַרן-שלאַף.
עס זענען, ווי די בופלאַקסן
פונעם אורוואַלד יאַגנדע,
געלאַפן אינדיאַנער ווילד-צעלאַזענע ;
ווי בויםל אויפגעקאַכטער האַס
האַט הייס געברענט
אין ווייסלען בלינצלענדע
פון די שפאַרבער-אויגן
בלוטנדיק אין זון.
און דורכן צווישן-ליכט
פון ביימער תפילה'קע אין ווינט,
האַבן שוואַרץ-געדיכטע קנולן-רויך

געקנוילט זיך נאך
צו הימלען גליאיקע
אין פריי-פרימארגן גאלד.
און ס'האבן לעצטע הלאווניעס
פון די צעלטן הרוב'ע,
פון ערשטע זיגער און באזיגטע
אויף נייעם קאנטינענט —
אין מארגן-זון דערברענט.
... און ס'איז דער רויך
פון ערשטער שריפה בלוטיקער
אויף נייער, הייסער ערד,
ווי דער קטורת הייליקער
פון ערשטן קין-מאָרד —
צו הימלען נישט דעגאָנגען. — — —

42

און טאַררעס האָט תפילה געטאָן
צו גאָט — דעם פעלדז פון זיינע אַבות —
וואָס ער האָט אים דורך מדבריות
און דורך ימ'ען דורכגעפירט
צום אויסדערוויילטן לאַנד. — —
און געדאַנקט האָט ער דעם האָר
פון אַלע וועלטן — דעם גואל פון זיין לייב —
פאַרן חסד וואָס ער האָט געטאָן מיט אים —
זיין קנעכט, — און געלאָזט אים
אין זיין וואונדיק האַרץ אַ שטראַל
פון האַפענונג געפינען
פאַרן נעבלדיקן מאָרגן פון זיין פאַלק. — — —

43

... און פון צווישן-בערג אַרויסגעקוילערט,
ווי פון דורות היילן,
שוואַרצן קנוילנדיקן עבר, —
אין ווייטער ווייט פון צוקונפֿטס-טאָג —
האָט דונערדיק געהילכט אַ שטיים
אין שטורעם-שעה

פון אויסטערלישן זונאוּפגאַנג.
ווי דאָס קול פון גאַט
אין מדבר פון זיין פּאַלק; —
„... און זיין וועט איר אָט-דאָ
אין יעדן ווינקל
פון דער בלוטנדיקער ערד,
ווי שטערן,
און ווי זאַמד ביים ברעג פון מער
זיך מערן
און זיך אויסשפרייטן
אויף נייעם קאַנטינענט” — — — — —
און גערופן האָט די שטים
צו טאַררעסן —
דעם וואַגל-זון
פון אומגליקלעכן פּאַלק —
אַזוי צו זאַגן:
„די סאַנדאַלן פון די פיס
טו אויס,
און וואָש זיך זיבן מאַל אין טייך;
וואָרן הייליק איז דער שטיין
אַוואו דו זיצסט,
ווי הייליק איז דאָס אָרט
וואו מענטשלעך בלוט
האַט מוטער-ערד באַשפּריצט.
„בוי אויס אין מדבר אַ געצעלט,
און זיי דער ערשטער איינוואוינער,
ערשטער וואַנדערער
פון אַלטן וואַנדער-פּאַלק
אויף נייער וועלט;
און עס דאָס ברויט פון פיין,
און לעב אין אייגן בלוט,
אין לייטערניש פון צער,
ביון אויסלאָז פון די טעג. — — — — —”

מעקסיקאַ, ד, פ, 1936—1937.

ד נ א ע ן

(פאָראַ-האַמלעטישע פּערזון).

1

זיין אָדער נישט זיין? נישט דאָס איז די פּראַגע.
זיין אָדער נישט זיין? — אַט-דאָס וויל איך וויסן.
געטלעכער חשבון האָט אפשר פון לאַנג שוין
מענטשלעכן חשבון צעריסן.

קיילעכדיק איז דער גערעכטער סך-הכל —
העלע לבנה אויף בלוטיקע טאָלן.
אַבער ווי קינדער, געפייניקטע קינדער,
וויינען די איינצלנע צאָלן.

זיין אָדער נישט-זיין? נישט דאָס איז די פּראַגע.
זיין אָדער נישט-זיין? — אַט-דאָס וויל איך וויסן.
חשבון נישט-געטלעכן וויל איך פאַר טרערן,
וואָס די נישט-געטלעכע גיסן.

2

און ער איז דאָך בפירוש דאָ, האַראַציאָ!
פאַראַן איז ער, דו נאָר, דו פּילאָזאָף.
נאָר דאָ ערשט הייבט זיך אָן מיין פיין, האַראַציאָ.
ער האָט קיין סוף נישט — וואוֹ-זשע איז דער סוף?
וואו איז אין אים דער אָפּשטעל פאַר מיין אומגליק?
אַ פּערדישע נבלה אין אַ ראָוו,
אַ בראַנדיקע נשמה פאַר אַן אָפּגרונט —
צי איז עס נישט אַלץ-איינס אים, דעם איין-סוף?

אַ פיין אַזעלכע האָט זיך נישט גע'חלומ'ט
די פּילאָזאָפּען דיינע, פּילאָזאָף:

די פייך פון זוכן איז נאָר שפּיל פון קינדער
אַקעגן פייך פון גלויבן אין אין־סוף.

ס'איז אַ וואַלקאַן דאָס גלויבן מיינס, האַראַציאַ.
עס ליגט מיין גייסט, אַ נישט־דערקוילעט עוף,
אין בלוט אין אייגענעם — און וואַרט אויף רחמים.
בלויז רחמים איז דאָס האַפּן, וואָס איך האָף.

אויף רחמים וואַרט איך. אַבער זיין רחמנות
איז גאָט, נישט מענטש — און פאַר מיין לייכטן שטאַף
איז זיין רחמנות שטראַף און אייטל פּייער.
אַ, וואו איז מענטש, וואו דורכברוך — אין אין־סוף?

3

און אפשר איז ער גאַרנישט אַזאַ גרויס־האַר,
ווי ס'האַבן פּילאַזאַפּן אים געמאַכט?
און אפשר איז ער ליידנדיק ווי מענטשן?
און אפשר האָט ער גאַרנישט אַזאַ מאַכט?
און אפשר קלאַפט ער, ווי אַ מיידער בעטלער,
אין טויער פון די וועלטן יעדע נאַכט?

4

ווען האָט אַ נאַכט אַזאַ גענאַכט?
ווען האָט געציטיקט אַזאַ צייט?
קען זיין: ער שטייט און פרעגט, ווי איך,
אין נאַכט, ווען שטן שוימט און שרייט.
דער מערדער שטייט פון איין זייט נאַכט,
און איך און ער — פון צווייטער זייט.

ווען האָט גענאַכט אַזאַ־מין נאַכט?
פאַר מיר מיט אים — צוזאַמען נאַכט!

ווען האָט אַ דור אַזאַ גע'דור'ט?
אונדז ביידן זאָגט דער מערדער: מאַרד!

5

די אייביקע פראגן, האַראַציאַ, די אייביקע פראַגן
זענען געווען מיינע טעגלעכע פראַגן,
מיינע מעת-לעת'יקע פראַגן —
כ'האַב נישט געפונען קיין ענטפער אויף זיי ביי די מאַגן.
אין זיך האָב איך ענטפערט געזוכט און געפונען,
אין זיך זיי געאַנט.
איצט אָבער, איצט, ווען עס שאַטנט אַלץ העכער,
מעשה גיגאַנט,
זיין עקסעלענץ דער פאַרברעכער, —
בלוטיקן ענטפערט, ווי אַוונט-צייט זונען,
שעמען זיך ענטפערט אַ שאַנד
צו ווערן געפונען.

6

אַפעליאַ יידישע, נישטאַ פאַר דיר קיין קלויסטער.
איך קען, אַפעליאַ יידישע, דיין וויי —
און כ'האַב פאַר דיר אַן עצה, שוועסטער: גיי
אין דיין יידן-פרויען-וויי דעם גוואַלדיקן
און לאַז זיך פון אַ זעלנער-יונג פאַרגוואַלדיקן,
ווי פאַרצייטנס מרים, ישׁו'ס מאַמע —
און זאַל אַ סוף זיין צו דער מעלאַדראַמע.
אַפעליאַ יידישע, דו גיי, געבויר
אַ בלוט-געמישטן ממזר-גאַט אַ נייעם
צום כאַם, צום מערדער-יונג, צום בן-חמור!
און זאַל דיין זון פאַר'כישופ'ן אויפסניי אים,
אויפסניי פאַר'סמען אים דאָס בלוט, וואָס וויל צום וואַלד,
מיט חלום יידישן און יידישן געוואַלד
צו גאַט דעם פאַטער, צו דעם אַב-שבשמים.
איך קאַן נישט זינגען דיר קיין שיר-השירים,
איך קאַן נאָר פּרעגן אין מיין לעצטער פיין —

טא גיי דיר און ווער שוואַנגער פון אַ שוויין!
צום מערדער מיינעם גיי — און ווער אַ מרים!

7

צוריק גערעדט: וואָס גייט מיך אָן אַפעליאַ?
וואָס זענען ווייבער? ציניש פּאַלק, נישט מער.
דעם מענטש געבוירן זיי — און פרעסן־אויף אים.
אַ, שאַנד־שפּיל אייביקע פון זי און ער!

נישטאַ אין זיי קיין רחמים. ס'איז פּאַלש־גלאַנציק
צו זעכציק ווי צו צוואַנציק. בלינדע ערד.
ס'איז דאָ אין זיי אַזוינס, וואָס בינדט זיי אַלע
מיט וואַלף און בלוט, מיט היטלער און מיט שווערד.

8

ווייבער און דאַקטוירים זענען ציניש.
זיי זעען אונדז נאַקעט.
זעען אונדז נאַקעט, פיזיאָלאָגיש און קליניש.
צינישער נאָך איז דער טויט דער אַטלעט:
ער לאָזט אויף אונדזער נאַקעטקייט פּאַלן
אַ פּויסט ווי אַ קאַסטעט
און וואַלגערט אונדז אום אויף דער ערד —
פיניש!

דאָס ווייב, דער דאַקטאָר, דער טויט — די דריי!
די צינישע דריי!
אַן אויג איז פּאַראַן,
וואָס זעט אונדז נאַקעטער נאָך,
אַזוי נאַקעט, אַז די נאַקעטקייט אַפּילו
פּאַלט פון אונדז אַראָפּ — און מיר ווערן אויפּסניי
יש, פּורעם, הילע.

צו יענעם אויג טו איך תפילה,
דעם שטערן, וואָס ברענט
הויך איבער דיין מאַנבלאַן,
אַ רחמנות!

אויג פון רחמים,
דערזע מיך,
דערזע יענע נאָקעטקייט מיינע,
וואָס עס זעט זי די פרוי נישט,
וואָס עס זעט זי דער דאָקטאָר נישט,
וואָס עס זעט זי דער טויט נישט.

זעסט ?

דורך יענער נאָקעטקייט מיינער
לייכט דער, וואָס האָט זיך געצונדן,
דער, וואָס ווערט אייביק
געבוירן און אייביק פאַרשוואונדן,
דער, וואָס זיינע קינדער
שטייען בלינדע
פאַר זיין תהום,
וואָס דער אינדער
רופט אים : אָט,
דער מקובל — אַי.1.

9

זוך איך מענטש אין גאַט,
זוך אין אומענד — ענד.

— — — — —
ווי טויטע צווייגן בלייבן פלוצלינג
הענגען מיינע הענט.

דורכרייסן די אייביקייט
איז אפשר שוין דעם מענטש געלונגען,
נאָר נישט דעם מענטש, וואָס האָט געליטן,
און נישט דעם מענטש, וואָס האָט געזונגען,
נייערט

דעם מענטש, וואָס שיסט,
דעם מענטש, וואָס פייערט.

10

איך שטעל מיך אָפּ
אין מיטן פון דער שונדישער מלוכה

(שונד איז דאָס לעבן פון מיין פּאַלק) —
 און אַרום מיר, אין סאַמע מיטוואַכדיקע טעג,
 ווערט אַלט־שלאַס־דעמערונג,
 און כ'שטיי און פרעג
 אין בין־השמשות פון די שעה'ן:

און ווי, און ווי, —
 געאַנטער, אומבאַקאַנטער
 וויזאַווי, —

ווי, אַז אין דיינע דאַרטנס,
 ווי אין מיינע דאַען,
 שגענו'ט איין שגעון? —

איך פרעג— און ס'פאַלק מיינס,
 פאַלק פון פאַעטישע קרעמער,
 קען נישט מיין העלסינגאַר,
 זעט נישט

מיין אַלערבלויסטן,

אַלערשווערסטן דעמער.

עס שטייט אין קלייט און רופט זיין סחורה אויס
 צווישן פאַגראַם און פאַגראַם.

מיר אָבער עפנט זיך

אין מיטן גאַס אַ תהום

און כ'פרעג ביי דנאַען:

און ווי, און ווי,

אַז אין די דאַרטנס,

פונקט ווי אין די דאַען,

היטלערן זיך היטלערס,

פרעסן פרעך גאַטס לייב די פרעסער —

און אין דער אייביקייט אַליין

שפּריצט בלוט, שפּריצט בלוט פון מעסער?

דען איך ווייס דיין זיין, אַ אייביקייט,

נאַר צי האַבן רויבער, אייביקייט,

נישט אויפגעריסן דיינע שלעסער?..

לידער

נאכט

ס'איז גוט אן ליבע און אן אייפערזוכט, אן פליכטן
 צו גיין באנאכט אליין, די טריט צוויי פייגל שטילע.
 די וועלטן בייטן זיך ווי פלאמענדיקע שיכטן,
 דער הימל איז אן אפענע און לויטערע מגילה.

איך גיי און ליען א מעשה נאך א מעשה,
 און עס גייט אויף און עס פארגייט א וועלט,
 א זיידן העמדעלע — אט האבן ברידער פינצטערע און בייזע
 פארבלוטיקט און אין מאַרד פארשטעלט.

די וואַלקנס מישן רושיק די בלעטער,
 דער וועג איז ווייס ביים הימל לעם די פיס.
 ס'איז קין אויפגעשטאַנען און דער'הרג'עט הבל'ען,
 די שאַף איז מילד געבליבן, אין טייך דאָס וואַסער זיס.

איך טרעף א דורכגייער. אין פרעמדער גוטער-פריינדשאַפט
 דערלאַנגט ער פייער מיר צום פאַפיראַס.
 איך זע זיין פנים איז דורכגעברענט פון רעגנס,
 די אויגן טיף פון א לאַנגאַניקן פאַרדראָס.

מיר בלייבן שטיין ווי שוועסטער און ווי ברידער,
 און ביידע שמייכלען אומבאַשטימט, פאַרטראַכט.
 די וואַלקנס איבער אונדז מישן רושיק די בלעטער,
 און בלאַט מיט בלאַט פירט אן א שלאַכט.

א שאַד מייַן לעבן, א מאַדנער שאַד

דער רויטער בלאַט — מיין האַרץ —
 ווערט גרויער אַלץ און גרויער,
 א שאַד מייַן לעבן, אַ מאַדנער שאַד.
 דער טאַג קומט אן מיט אומגעלומפערטקייט און לויער,
 כאַטש ס'שטייט די זון איבער מיין קאַפּ —
 א שאַד מייַן טאַג, אַ מאַדנער שאַד.

און מיינע טריט, זיי צאפלען איבער שטיינער,
 די ערד באַרירן מיט פאַרליבטן באַריר.
 כ'האַב זון געזען, געלייענט הענריך היינען,
 געזען ווי ס'פאַרט קיין שפּאַניע אַ בלאַנדער, בראַווער וואַלונטיר.
 זאַל מעגלעך זיין, אַז דאָס איז אַלץ נישט מער ווי דולעניש פון בלעטער,
 וואָס הודען אלול-צייט אויף יאַמערדיקן בוים?
 זאַל מעגלעך זיין, אַז דאָס איז אַלץ נישט מער ווי פלאַפלעניש פון רעגן,
 וואָס פאַלט מיט רוישנדיקן שוים?

נאָר סיוויסיי, וואָס ס'זאַל נישט זיין
 אַט-דאָ ביים הויכן שטיין, וואו ס'קומט נישט קיינער,
 וויל איך אַוועקפאַלן, אַ ווילע ליגן שטיל —
 דערנאָך די האָר דעם דולן ווינט אַוועקגעבן,
 ווי ס'גיט די פליגל אַפ אַ לויפנדיקע מיל.
 און נאָך אַ גאַנג. און נאָך אַ טראַט.
 אַ שאַד מיין לעבן. אַ מאַדנער שאַד.

ח ד ג ד י א

איך האָב אַנגעשריבן אַ ליד
 און פאַרוואַרפן דאָס צוליב אַ גראַם.
 אין ליד איז געווען אַ מעשה
 פון אַ הויכן, גרויעם מאַן,
 וואָס שטייט פאַרטאַג ביי זיין פענצטער
 און רויכערט אַ ליולקע און ברומט
 ווי אַזוי עס גייט אַ לעבן —
 און שלעפט אַראָפּ צום גרונט.
 ווי אַזוי עס שווימט דער הימל,
 און שווימט קיינמאַל נישט אַוועק,
 ווי אַזוי דאָס אייזערנע בעטל
 איז מיט טונקעלע שאַטנס פאַרדעקט.
 און ווי דער גרויער אומעט
 האָט זיך אויף די וואַנצעס געזעצט,
 און ווי דער טשאַיניק דער קרומער
 זומט אַ נגון צולעצט — —

איז היינט מיט פארדראָס און צאָרן
געקומען דער הויכער מאָן,
און אין פענצטער געפאָכט מיט זיין ליולקע:
— האָסט פאָרוואָרפן מיך צוליב אַ גראָם.

האָב איך געקוקט אויפן טרויעריקן מענטשן
און באַטראַכט אים פון דער נאָנט,
און איך האָב דעם רויך פון זיין ליולקע
און זיין גרויעם אומעט דערקאָנט.

דאָס איז נישט קיין רויך פון קיין ליולקע,
נאָר אַ פאָרוויקלטער, אייביקער קנויל.
דאָס איז נישט קיין גרויער אומעט,
נאָר אַ וואָרט אויף פאָרשוויגענעם מויל.

און אַטאָ האָסטו אַ חד-גדיא.
איך לייען זי מיט זינגעדיקן טראָפּ,
איך אַליין, ווי מיין נאָמען איז קאָדיע,
קוק פון שפיגל, ווי ער, פונקט אַראָפּ.

ש פ א ן א י י ן

שפאָן איין די פאָר כאַליאוועס
און שפאָן איין די פען.
אַט שטייט מיין קריגל קאווע
מיין ברויט, מיין זאָלץ, מיין קלעם.

דער טאָג איז שוין פאָרענדיקט,
און דאָס איז דאָך אַ גליק.
דער טאָג מיינער איז שטענדיק
אַ האַרטער, שלעכטער קריג.

פאָרנאָכט, די לעצטע סטאַנציע
און דער לעצטער שטראַל.
עס כליפעט ביי אַ פענצטער
אַ פאָרשפילטער גענעראַל.

אך מיין שיינן כלי-זיון
 אין דעם בלוטיקן קריג.
 א טייטל פון א מלמד
 אנטקעגן אן אייזערנער פיק.
 און מינע פאָר כאַליאַוועס —
 ווי ס'וואָלט זיי אַ כּשוף געבויט,
 זיי שטייען געשפּאַנטע און שטאַרקע
 ווי מענדעלעס אייביקע בויד.
 זיי שטייען האַרטע און סקאַראַווע
 לעם מיין צעשאַטענער בעט,
 זיי שטייען פּאַר'עקשניטע און בראַווע,
 ווי אַ נאַר אין פּאַרשפּילטן געוועט.
 נעם איך ווידער מיין הילצערנעם טייטל
 און שפּאַן איין מיין מאַדנעם געשפּאַן:
 צי אַ שפּרוך, צי אַ ווינט, צי אַ רוח —
 און הידאַ, דער וועג איז פּאַראַן.

צווישן דעם רויך און צווישן דעם פלאַם

צווישן דעם רויך און צווישן דעם פלאַם —
 אַזוי האָט דער פּלאַם מיטן רויך גערעדט —
 פאַרשווינדט אַ פּויגל אַ ווייסער אין פּייניקן ים.
 אַזוי האָט דער פּלאַם מיטן רויך גערעדט.
 און וואו איז באַשייד פאַר אַ מאַמעס אַ קאַפּ
 מיט אויגן פאַרמאַכטע אַנטקעגן אַ לאַמפּ?
 און וואו איז באַשייד פאַר אַ בראַוון טראַט
 פון אַ וואָלונטיר אויפן שפּאַנישן פּראַנט?
 דער פאַראומערטער קאַפּ ליגט פאַרשוויגן און געל,
 דער גוף זינקט אַרונטער, פאַלט צו צו אַ וואַנט.
 און דער וואָלונטיר מיט אַ מאַדנעם געזאַנג,
 שפּאַנט אַנטקעגן דער וועלט מיט אַ ביקס אין דער האַנט.
 צווישן דעם רויך און צווישן דעם פּלאַם, —
 אַזוי האָט דער רויך צום פּלאַם גערעדט —

פליט דורך אַ בריוול געשיקט פון אַן אייליקער האַנט.
אַ בריוול אַ קורצס אין אַ וויסן קאַנווערט.
דער בריוו איז געשריבן אויף רוקן פון ביקס.
ווערטער קנאַפּ — אַבער קלאַר, אַבער העל.
„איך גיי איצט צום פראַנט מיטן זעלביקן וועג,
וואו עס איז געגאַנגען אַברבנל.
„די ערד איז נאָך ביטער פון זיינער אַ טרער,
כאַטש זי איז שוין פאַרוונקען — איז שטעכיק דאָס גראָן.
און עס טרעפט — זיין פאַר'חלש'טע ליד איך דערהער,
ווען עס ציטערט מיין ביקס און מיין אַקסל פון שאַס.
דער געזונקענער גוף פאַלט נאָך שווערער צום וואַנט.
נאָר דער לאַמפּ אויפן טיש ווערט צעפלאַמט, צינדט זיך אָן.
אין אַ שטיבל פאַרוואַרפן אין ערגעץ אין לאַדזש
פלאַטערט אַ בריוו, ווי אַ שטורמישע פאַן.
צווישן דעם רויך און צווישן דעם פלאַם —
אַזוי האָט דער פלאַם מיטן רויך גערעדט —
פאַרשווינדט אַ פויגל אַ וויסער אין פייניקן ים.
אַזוי האָט דער פלאַם מיטן רויך גערעדט.
אַזוי האָט דורך יאָמער געהערט אַ פאַעט.

ד ר י י א ל ט ע ש ו ו א ר צ י אַ ר ו

דריי אַלטע שוואַרציאַרן
אין ווייס, אין גרוי און אין מאַראַנט, —
זענען שפאַצירן געגאַנגען
איבער אַ ליכטיקן לאַנד.
באַנאַכט, ווען די מענטשן שלאָפן,
רייטן די שוואַרציאַרן אויף פערד,
און באַטאַג, ווען די זון איז אין הימל,
גייען זיי ווי מענטשן פאַרשטעלט.
די הערנער פאַרוקט אונטערן היטל,
די ציגענע לאַפע — אין שוך.
די הערצער די שלעכטע מיט ווערטער
פאַרדעקט, ווי מיט אַ זיידענע טוך.

דער וויסער שווארציאָר האָט כלי־זמרים
 געהאַט — אַזאַ יאָר אויף זיין קאַפּ.
 אַ חברה פון קליינע שווארציאָרן
 אַזוי שוואַרץ — כאַטש אַ קוימען פאַרשטאַפּ.

דער גרויער שווארציאָר האָט אַ גאַרטן
 געהאַט — אַזאַ יאָר אויף זיין קאַפּ.
 דערנער און ריטער און נאָדלען
 און שוואַרץ ווי אַ פאַררויכערטער טאַפּ.

דער דריטער שווארציאָר האָט אַ כלה
 געהאַט — אַזאַ יאָר אויף זיין קאַפּ.
 אַ הינקעדיקע אַלטע מאַראַלע,
 און לויכט ווי אַ בלעכענער קנאַפּ.

האַבן אָבער די אַלטע שווארציאָרן
 געהאַט פון גאַלד אַ קיניגרייך,
 און האָבן פאַרפירט אַהין מענטשן
 אַט אַזעלכע, ווי איך מיט אייך.

פאַרפירט, אַ גלעזל וויין זיי געגעבן,
 און געזונגען צוזאַמען אַ ליד.
 אַ ליד פון אַ זוניקן לעבן
 און פון אַ גאַרטן אַ גרינעם וואָס בליט.

האַבן מענטשן מיט אַלטע שווארציאָרן
 צוזאַמען געזונגען, געלאַכט,
 ביז ס'האַט איינמאַל זייער גאַלדענער פאַלאַץ
 מיט בליץ און מיט דונער געקראַכט.

האַבן דעמאַלט די אַלטע שווארציאָרן
 (אוי דער סוף פון דער מעשה איז זיס)
 די שיד און די היטלען פאַרלאָרן
 און געבליבן מיט ציגענע פיס.

און די הערנער ? אוי, אַ חרפה צו זאָגן —
 ביי די דאָזיקע איידעלע לייט
 די הערנער ווי ביי ציגן און באַקן. —
 אַ שווארציאָר איז נאָר שיין ווען ער רייט.

אונטערן בייטש

א קלאפ פון א פויסט אין לינקן קינבאק האט א שטויס געטאן דעם קאפ אויף רעכטס. דער גאנצער קערפער האט זיך א וואקל געטאן. די פענסנע איז אַרונטערגעפאלן, דער קלאָרער קלאַנג פון צעבראַכן גלאַז איז פאַרשטיקט געוואָרן פון אַ גראַבער שטיוול-פּאַדעשווע, וואָס האָט אַרויפ־געטראָטן און צעקוועטשט, צעמאַלן די שטיקלעך. דער שוואַרץ העמדל־דיקער שוץ־שטאַפּלער פון דער צווייטער זייט האָט דערלאַנגט מיט אַ פויסט אין רעכטן קינבאק. דער קאָפּ האָט דאָך נישט צוריקגעקראַכן די גלייכגעוויכט. דאָס מויל פול מיט בלוט, לויזע ציין. די אויגן, נאַקעטע, אַן די ברילן, זענען פאַרלאָפן געוואָרן מיט וואָס מ'רופט געוויינליך טרערן. פינצטער. דאָס צימער האָט זיך גענומען דרייען, די ערד האָט זיך אַ וויג געטאָן. ער איז אומגעפאַלן.

— אויפשטיין!

א נאָז פון שטיוול האָט געשטורכעט אין זייט, געהאַמערט אין די ריפּן. די נעז פון די שייך האָבן זיך געריבן אַן דיל, די קני האָבן זיך אַנ־געשטרענגט, די הענט האָבן זיך אַנגעשפּאַרט, געהאַלפן זיך אויפשטעלן. דער קאָפּ האָט זיך אַ הייב געטאָן און זיך אַראַפּגעלאָזט. קני און הענט האָבן נאָכגעלאָזט, בויך און פנים זענען צוגעפאַלן צום דיל. בלוט. ציין אויפן דיל.

— דער איז צו שוואַך. מיט אים דאַרף מען זיך באַנעמען איידל—האַט דער אויספאַרשער אַ זאָג געטאָן צו זיינע באַהעלפער מיט אַן איידלען שמייכל, באַגלייט מיט אַ האַנט־באַוועגונג.

לעאָן לעווענטאַל האָט דערפילט, ווי די האַר פון זיין קאָפּ רייסן די הויט פון זיין שאַרבן. איין שוץ־שטאַפּלער האָט אים אַזוי אַרום אָיפּגע־הייבן און אין צווייען האָט מען אים אַרויסגעשלעפט פון פאַרהער־צימער. ווען ער האָט געעפנט די אויגן און דערזען אַ מענטשן לעבן זיך, האָט ער דערשראָקן און פאַר־חידוש'ט אַ קוק געטאָן. דאָס איז דאָך נישט זיין צעל. ער איז דאָך געזעסן אַליין. האָט מען געבראַכט אַזוי פיל נייע, אַז עס איז ענג געוואָרן, אָדער איז ער שוין איבערגעקומען זיינס, שוין „גלייכ־געשטאַלטעט" און קען שוין זיצן מיט נאָך מענטשן? איינס, צוויי, דריי.

בלויז א פיר מיט די אויגן האָט געגעבן צו וויסן: איך ווייס, נאָך אַ מענטש איז אַריינגעוואָרפן געוואָרן, איז שוין געקומען צו זיך נאָכן פאַר-הער. מער נישט. לעאָן לעווענטאַל האָט געפרוואוּט זיך אויפּזעצן, דער-פילט אַ שאַרפן שטאָך אין זייט, זיך אַ כאַפּ געטאָן, צוגעפרעסט די האַנט צו דער זייט און פאַמעלעך זיך דאָך אויפּגעזעצט. די האַנט האָט זיך אַפּגעטיילט פון זייט, זיך דערנעענטערט צום פנים, גענומען טאַפן אַרום די אויגן, די באַקן, די אונטערשטע יאַסלע.

— וויפיל? — האָט דער מענטש דערביי אַ פּרעג געטאָן.
לעאָן לעווענטאַל האָט דערשראָקן אַ דריי געטאָן דעם קאַפּ, דערזען אַ פאַרשוואַלן פנים. צוויי פינגער האָבן אַ צי געטאָן די אונטערשטע ליפּ, אַנטפּלעקט רוע יאַסלעס. — מיר פעלט דריי, — איז אַרויסגעקומען האַלב צעקייט פון דעם עטוואָס געעפנטן מויל. לעאָן לעווענטאַל האָט געטאַפּט מיט אַ פינגער די יאַסלעס, אַזוי אַרום געציילט די אויסגעקלאַפּטע צייך. אַ שפיגל האָט אַ שימער געטאָן פאַרן אינערלעכן אויג, די אויגן האָבן דערזען אַ שפיגל — זיין שכן. אַט אַזוי מוז איך אויסזען.
אַ צווייטער מענטש — אַ שפיגל. נישט קיין ביישפיל — אַ שפיגל. אַט-די נייע דערפאַרונג האָט אַזוי שאַרף אַ בלישטשע געטאָן פאַר לעאָן לעווענטאַל, אַז ער האָט מיט אויפּגעריסענע אויגן גענומען קוקן אויף די דריי שכנים זיינע.

— לאַנג דאָ?

— נעכטן, איר?

— פיר און דרייסיק טעג.

די „פיר און דרייסיק טעג“ האָבן נאָך מער אויפּגעריסן לעאָן לע-ווענטאַלס אויגן. — פיר און דרייסיק טעג און... איר לעבט נאָך? — האָט ער שיר נישט אויסגערופן, אָבער דאָס מויל האָט נישט אַרויסגעלאָזט קיין קלאַנג. די צעל שכנים האָבן אויך נישט גערעדט, מיט די אויגן באַטאַפּט בלויז דעם נייעם שכן. לעאָן לעווענטאַלס אויגן האָבן אַריינגע-נומען אַ ברייט, געזונט פנים מיט אַ צעביילטן שטערן שליף, אַ פאַרלאַפּן אויג, אַ לענגלעך פנים מיט אַ צעקלאַפּטער נאָז. זיין נאָענטסטן שכנים פנים מיט דער פאַרשוואַלענער באַק. פאַר אַ מאַמענט האָבן לעווענטאַלס אויגן זיך פאַרגנב'ט אונטער די קליידער און דערזען דאָרט מילך בלויע צייכנס פון גומענע שטעקנס און זיך גלייך פאַרמאַכט.

פויסט. אין זיין וועלט האָט ער קיין פויסט נישט געזען. אין זיין וועלט האָט מען זיך געשלאָגן מיטן צונג, זיך געשטאַכן מיט דער פען.

ער האָט געוואוסט עס איז דאָ אַ פּוּיסט, אָבער בלויז געוואוסט, קיינמאָל נישט געפילט, און האָט מורא געהאַט פאַר דער פּוּיסט מיט דער מורא פון אַ קינד פאַר פינצטערניש. ביים בלויזן געדאַנק פון אַ פּוּיסטן קלאַפּ האָט זיין קערפער זיך איינגעשרומפן — פּוּיסטאַפּאַביא. ערשט דאָ איז ער געקומען פנים לפּוּיסט אין בוכשטאַבלעכן, פיזישן זין. זיין האַנט האָט אַ פיר געטאָן איבערן פנים, געטאַפט דעם קינבאַק. ער קען נישט פילן גענוי דעמזעלבן ווייטיק, דאָך האָט ער אַ ציטער געטאָן, געעפנט די אויגן, אויך זיי, אַט־די מענטשן דאָ, ברייטפלייציקע, האַרט־פּנימ־דיקע, קענטיק אַרבעטער, אויך זיי האָבן געפילט די פּוּיסט. זענען זיי אומגעפאַלן ווי ער? און ווען אומגעפאַלן, זענען זיי אויפגעשטאַנען? ער איז אומגע־פאַלן און האָט נישט געקענט אויפשטיין.

אַט־די דעראינערונג, נישט אַזאַ פיזיש פיינלעכע, ווי די פּוּיסט גופא, האָט דאָך זיך אַרויפגעלייגט אויף אים זער שווער, געדריקט זיין געמיט. אומגעפאַלן, שוואַך, זיי און ער. זיין קערפער: זיצנדיק, מיט פאַרמאַכטע אויגן, האָט ער זיך געזען אַ נאַקעטן, אין פולן וואוקס. קליין, דאַר, אַ הינערשע ברוסט, אַן אויסגעקייילעכטע פלייצע. די קלעוויקאַל ביינער ביים האַלדז קען ער אַרומנעמען מיט די פינגער. די פינגער — לאַנגע, דינע, „פאַרשניצטע“, שרייבערישע פינגער. ער האָט געעפנט די אויגן, באַטראַכט זיינע פינגער, געזען די נעגל זענען באַזוימט שוואַרץ, אַ טראַכט געטאָן: געדאַרפט זיי אויסרייניקן און תוך כדי מחשבה אַ שמיכל געטאָן — מער פעלט דיר גאַרנישט. די ברילן אָבער... ער האָט אַ פיר געטאָן מיט אַ פינגער איבער די אויגן. אַן די ברילן איז ער אַזוי גוט ווי בלינד. קורצזיכטיק. נישט קיין פלאַץ פאַר ברילן, נאָך פענסנע דערצו. זיך מוזן באַגיין אַזוי. צוגעוואוינען. זיינע שכנים? ער האָט זיי גענומען באַ־טראַכטן.

די טיר האָט זיך אַן עפן געטאָן. ער האָט דערזען ווי זיינע שכנים שפּרינגען אויף. אויפשפּרינגנדיק, האָט דער נאַענטסטער שכן זיינער נאָך באַוויזן אים אַ שטורכע טאָן, און, נישט באַגרייפנדיק וואָס דאָ קומט פאַר, האָט ער זיך אַ הייב געטאָן, זיך אויפגעשטעלט.

— הייל, היטלער!

— איבונגען!

די פיר מענטשן זענען געשטאַנען אויסגעצויגן, האָבן געוואַרט אויף דעם ווייטערדיקן באַפעל. ער איז געקומען:

— שטיי! זיך! שטיין! זיצן! זיך — שטיי! ארויף! ארונטער!
ארויף! ארונטער!

א ראשיקער שטראם פון געשרייען, באפעלן, און די מענטשן האבן געמוזט נאכפאלגן דעם שטראם — זיך אויסציען גלייך ווי א ליכט און אויגנבליקלעך זיך ארונטערלאזן אויף די ציפקעס. דאס גאנצע געוויכט פון קערפער באלאנסירט אויף די שפיץ פינגער. — ארויף! ארונטער! אר... — דער שטורם־טרופער האט זיך מיט געווען: וואס דארף ער שרייען? בייטש אין האנט, האט ער אן ווערטער גענומען דיריגירן: ארויף! ארונטער! און ווי צו דעם וואס האט פארזען א באוועגונג פונעם דיריגענטס „שטעקעלעך“. — ארויף! — האב איך געוויזן! — און די בייטש האט א סווישטשע געטאן.

דעם דיריגענטס שטעקעלע ווארפט זיך נישט מער אויף ארויף און ארונטער. — הוף! — האט דער „דיריגענט“ א בלאז געטאן, מיד פון זיין שווערער ארבעט. — אביסל איבונגען פארן עסן גיין איז זער גוט. עס איז געזונט. — האט ער צוגעגעבן מיט א שמייכל.

די זיך־טרייסלנדיקע קני פון די אויסגעמאטערטע פיר מענטשן האבן צוגעשאקלט: יא, יא, זער געזונט.

און איצט, אין עסצימער!

די פיר מענטשן האבן געמאכט א טראט.

— אויף אלע פיר! חורים וואס איר זענט!

קאסע בליקן האבן א שניט געטאן דעם שטורם־טרופער.

— אויף אלע פיר האב איך געזאגט! — די בייטש איז שוין געהאנגען אין דער לופטן.

זיי האבן זיך ארונטערגעלאזט, גענומען קריכן אויף אלע פיר.

— אט אזוי. שוויין, צו די שעפלען! — דער שטורם־טרופער איז געווען צופרידן.

קינדער? חיות? פארווילדעוועטע מענטשן? דעם שטורם־טרופערס אראפניק — דער איינציקער ענטפער. מענטשן קריכן אויף אלע פיר גענוי אזוי גיך אדער פאמעלעך, ווי דער שטורם־טרופער מיט זיין אראפ־ניק פארלאנגט.

לעצן לעווענטאל האט נישט געפילט קיין הונגער. דער ריח פונעם עסן האט אים געאיבלט. דער אנווען פון אזוי פיל מענטשן, צעקלאפטע, צע'מזיק'טע, מענטשן וואס זענען נארוואס געקראכן אויף אלע פיר, זיצן און עסן מיט אזא זשענדעקייט אט־די עפוש'דיקע שפיזן האט אים גע-

וואָרגן אין האַלדו. דער טיש־שכן זיינער האָט זייטיק אַ קוק געטאָן אויף זיין עסן, אויף אים, געשעפט מיטן לעפל די שיטערע, אַזוי גערופענע זופ, און, ווען פאַרטיק דערמיט, ווידער אַ קוק געטאָן אויף אים — פאַרוואָס עסט איר נישט?

— איך קען נישט, — האָט לעאָן לעווענטאַל פאַרשעמט געענטפערט. — מיינע ציין, — האָט ער אָנגעוויזן — איר קענט עס נעמען אויב איר ... דער שכן האָט גנב'יש אַ וואָרף געטאָן אַ קוק צי מ'זעט נישט, אַ רוק געטאָן דאָס פולע שיסעלע צו זיך, דאָס ליידיקע צו לעאַנען און, עסנדיק, געפליסטערט אָפּגעריסענע זאַצן:

— דאָס איז פאַמאָיעס, נישט קיין זופ. אָבער עסן דאָרף מען, ציין, נישט ציין, אַזוי לאַנג ס'איז דאָ אַ מאָגן מוז מען עסן. אַניט קראַפירט מען. מ'מוז דערהאַלטן דאָס ביסל כח. וועט נאָך צונגן קומען, — האָט ער אַ וואונק געטאָן.

די „קאָזע“ אין אַוונט האָט ער געטרונקען, דאָס שטיק ברויט מיט מאָרגאַרין געגעסן. דער ערשטער ביסן האָט זיך געשטעלט אין האַלדו, דער ערשטער שלוק האָט געשלאָגן אויף צוריק, אָבער ער האָט זיך געצוואונגען צו טאָן אַ צווייטן זופ, אַ דריטן, אַרונטערגעשווענקט דאָס ברויט. ער האָט אויסגעטרונקען דאָס גאַנצע טעפל קאָזע, און ... ער האָט זיך דערפילט מונטערער.

— מ'מוז דערהאַלטן דאָס ביסל כח, — האָט ער נאָכדעם איבערגע-טראַכט זיין שכנס רייד, געזען זיין וואונק „וועט נאָך צונגן קומען“. אַט-די רייד, אַט-דער וואונק האָבן געשאַפן אַ בונד צווישן אים און דעם שכן. די שכנים, די אַלע צעקלאַפטע, צע'ממית'טע, געפייניקטע אין דער תפיסה. אַ געדאַנק איז אויך דורכגעלאָפן וועגן דער אויסערלעכער וועלט, וואו דאָס ביסל כח דאָרף נאָך צונגן קומען.

די אויסערלעכע וועלט. איז דאָ אַן אויסערלעכע וועלט? ערשט נעכטן אָזעק פון אַט-דער וועלט און דוכט זיך שוין יאָרן. אַ צאָם פון שטעכיקן דראַט טיילט אָפּ די תפיסה פון דער אַרומיקער וועלט, אָבער אים דוכט זיך אַז איבער דער צאָם, אַרום אים — אַן אומזיכטבאַרע צאָם וואָס טיילט אָפּ נאָך שאַרפער. די גאַנצע תפיסה אַ שטיינערנער אינדזל, די צעלן — היילן, קברים. אויסערלעכע וועלט. איין פויסטן קלאַפּ אין פנים און די גאַנצע וועלט הייבט זיך אָן דרייען פאַר די אויגן, אַ צווייטער קלאַפּ און די וועלט פאַרשווינדט אינגאַנצן. זיין קערפער האָט זיך אַ צאַפּל געטאָן. מ'הייבט זיך דאָך אויף. אַפילו אין דער צעל דרינגט אַריין

אביסל ליכט בייטאג, ליכט פון דער דרויסנדיקער וועלט. א וויזיע האָט אַ שימער געטאָן פאַר די אויגן. די אַלפן בערג, דער גלאַנץ פון שניי אַנטקעגן דער זון. די ליכטיקע, דרויסנדיקע וועלט — בערג אַזוי דייט־לעך, אַזוי קלאַר, פון מיילן ווייט מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. די זון נעמט פאַרגיין, אַלפן גלי. רויט, באַרדאָ, פּיאַלעט, גרוי, שוואַרץ, ווידער גרוי. אַ נעפל פאַרציט זיך, אַ געדיכטער טומאַן. די בערג פאַרשווינדן. זיי זענען דאָ, אָבער ער זעט זיי מער נישט, פילט זיי נישט, ער ווייסט בלויז, און דאָס איז נישט גענוג. וואו איז די אויסערלעכע וועלט? פאַר־וואָס שווייגט זי? קרובים, פריינט, חברים, מענטשן! וועלט — דער ווינקל דאָ, דאָס שטיקל דיל. ווען מ'קריכט אויף אַלע פיר. „דערהאַלטן דאָס ביסל כח. וועט נאָך צונויך קומען“... דערהאַלטן דאָס ביסל כח. זיי איז לייכטער. זיין כח. כח! כח! אויב נישט קיין פיזישן איז גייסטיקן, איז דאָך דאָ אַזאַ „זאָך“ ווי גייסט אויב אפילו מ'קען דאָס נישט אַנטאַפן, אפילו ווען מ'זעט פאַר זיך שטורם־טרופן. זאַמלען דאָס ביסל כח. אויס־האַלטן, אַרויס פון דאַנען. זיך אַרויסראַטעווען. דאָרט אויף דער פריי... קומען דאָך אַרויס מענטשן.

2

— רעכטס! לינקס! האַלט!

— יידן פאַראויס!

לעאָן לעווענטאַל איז אַרויסגעקומען, נאָך צוויי יידן. שטייענדיק אויסגעצויגן, היטנדיק זיך נישט אַ דריי צו טאָן דעם קאַפּ, האָט איין קורצזיכטיק אויג זיינס דאָך געזוכט די פּנימ'ער פון די אַנדערע צוויי. מענטשלעכע פיגורן האָט ער געזען, נישט מער. דער שטורם־טרופער האָט שוין געפרעגט: נאָמען?

— לעאָן לעווענטאַל.

— באַשעפטיקונג?

— שריפטשמעלער.

— אה, אַ שרייבער! וואו האַסטו געשריבן, מאַריץ?

— צייטונגען, זשורנאַלן, ביכער.

— קענסטו שרייבן?

וואָס וויל ער מיט אַט־דער פּראַגע? קיין צייט צו טראַכטן. אַ

שטילער „יאָ“.

— אַרויס מיט דער פען!

לעאָן לעווענטאַלס קורצזיכטיקע אויגן בלאַנדזשען איבערן פנים פונעם שטורם־פירער, שטורם־טרופן, חברים געפאַנגענע. זיי שטייען שטום, גרוי. בלויז דער שטורם פירער שמייכלט. די ברוינע, די שוואַרץ העמדלדיקע „גרינזען“ — דער ספעקטאַקל הייבט זיך אָן.

— אַרויס מיט דער פען! — האָט אַ געשריי געטאָן דער שטורם־פירער, און אַ שטורם־טרופער האָט אַ זעץ געטאָן מיטן קולאַק נידעריק אונטערן בויך, אָן לעאָן לעווענטאַל האָט זיך איינגעקאַרטשעט. אַ הייב ביים קאַרק, אַ זעץ מיט דער קני און לעאָן איז ווידער אויף די פיס, שטייט גלייך.

— די פען אַרויס, דו פאַרשניטענער יידישער שוויין!
מיט ציטערנדיקע פינגער האָט ער אָפגעקנעפלט דעם קראַק.
— שרייב, מאַרין!

לעאָן לעווענטאַל איז אַ ראַדיקאַלער מענטש. קיין טייל פון קערפער איז נישט ערגער, נישט מאוס'ער פון אַן אַנדערן, אָבער לעאָן לעווענטאַל איז קיינמאַל נישט געווען קיין אַטלעט, האָט קיינמאַל נישט געהאַט די הנאָה פון שטיין נאַקעט פאַרן שפיגל און מיט אַ נאַרציסוס פאַרגעניגן באַטראַכטן זיין אייגענעם קערפער. פאַרקערט, אפילו אין וואַנע האָט ער געפילט, זיך געשעמט פאַר זיין נאַקעטקייט, אַ נס וואָס דאָס וואַסער איז אַ וואואל, פאַרדעקט טיילווייז. דעם איצט אַנטבלויזטן טייל פון זיין קערפער האָט ער געווענלעך באַצייכנט מיט דעם לאַטיינישן וואָרט „פעניס“. זיין זידע אָבער האָט אַט־דעם טייל גערופן „ערוה“, די שאַנד. חרפה און בושא איז איבערגעגאַנגען בירושה, היינט די באַליידיקונג, די דערניי־דערונג...

— שרייב, שמוציקער ייד!
די בייטש אין שטורם־טרופערס האַנט איז געהאַנגען אין דער לופטן, אַט־אַט לאַזט זי זיך אַרונטער.
ער האָט אַנגעשריבן...

— איצט קענט איר זען די שמוציקע יידישע שרייבערייען, — זאָגט פייערלעך דער שטורם־פירער. — מיט זייערע שמוציקע יידישע פענעס פאַרגיפטן זיי דאָס ריינע אַרישע פאַלק. אויסמעקן!
— אויסמעקן! האָב איך געזאָגט! — האָט אַ ריטשע געטאָן דער פירער, און תוך כדי דיבור האָט לעאָן לעווענטאַל דערפילט אַ ביינערדיקע צוואַנג אַרום זיין נאַקן, אַ קלאַפּ פון אַ שטיוול איבער זיינע שיין ביינער. זיין גוף — אַ ווייכע שמאַטע אונטער עמיצנס אַ פוס. זיין קאַפּ, זיין פנים

— א שמאטע אין עמיצנס האנט, און די האנט רייבט די שמאטע אין שטויב, אין קויט, רייבט, און ווישט. און די פארשאלטענע שמאטע האט נאך לעכער, אויערן וואס הערן דאס געלעכטער, דאס ברייטע געלעכטער פונעם שטורם-פירער און זיין אונטערגעבן חשק: גוט, גוט אפמעקן! אט-אזוי!

— גלייך שטיין! העי, יידן! געזען? היינט וועט זיין גענוג. מארגן וועל איך מיט אייך רעדן. אין רייען!
— רעכטס! מארש!

דריי הונדערט מאן זענען געלאפן לענג אויס דעם פארקאן, ארום און ארום דעם תפיסה-הויף — איבונגען פאר דער וועטשערע — א שטיק ברויט מיט מארגארין און א טעפל ברוינע פליסיקייט — קאווע. דער שכן האט צוגערוקט דאס טעפל קאווע נענטער צו לעאָנס שטרוי-זאק, אבער לעאָן האט אפילו נישט אַ הייב געטאָן דעם קאָפּ, דאָס פנים...

די דריי שכנים האָבן געקייט זייער ברויט, געזופט זייער קאווע שווייגנדיק, דאָס שווייגן איז געדיכט געשטאַנען אין קאַמער. דאָס טשאַמקען פון די ציינער, דאָס קלאַפן פון די ליפן האָט געשיללט דינע שיכטן פון דער שווייגעניש, פון דער שטילקייט, אַ שיכט פון חרפה, פון שאַנדע, פאַר זיך, פאַר יענעם, פאַר דעם מין מענטש; אַ שיכט פון גרינגשאַצונג, פאַראַכטונג, עקל פאַר דעם שוואַכסטן פון די שוואַכע, און אַ שיכט פון רחמנות — אַ בלודנע הינטל האָט זיך צוגעשלאָגן, אַ קליין, פאַרמארעט, קאַלטענעוואַטע הינטל, האָט אפילו קיין כח נישט אַ האַווקע צו טאָן. אַזאַ הינטל וואָלט מען נישט אַריינגענומען אין שטוב, אַבער אַז עס איז שוין דאָ — אַ רחמנות אויף דעם. אין דער האַלבער שעה פאַרן שלאָפן גיין, די האַלבע חסד שעה, האָט ברונאַ, לעאָן לעווענטאַלס שכן, גאָט ווייסט וואו געקראָגן אַ צודעק און אַריינגעבראַכט אין קאַמער. ער האָט אויך אַריינגעבראַכט זיין קאַווע-טעפל פול מיט וואַסער.

ווען מ'האַט אויסגעלאָשן די ליכט איז ברונאַ צוגעקראָכן צו לעאָנס שטרוי-זאק, אַנגערירט לעאַנען — דאָ, — האָט ער שטיל געפליסטערט, צוגערטראָגן דאָס טעפל וואַסער צו לעאַנס ליפן, האַלטנדיק עס, געלאָזט אים טרינקען, נאָכדעם גענומען אַביסל וואַסער, אַנגעגאַסן אויף אַ שפיץ פון צודעק און פאַרריכטיק געווישט דאָס פנים פאַרשמירט פון שטויב, קויט און טרערן... מיט אַ צווייטן שפיץ צודעק האָט ער אַפגעווישט דאָס פנים, דאָן אים צוגעדעקט און אַ שעפטשע געטאָן: שלאָף!

— דאנק, ברונא, — האָט לעאַן קוים אַרויסגעזאָגט און זיך צעוויינט, טרערן פון דאַנקבאַרקייט, גערירט פון דער מענטשלעכקייט, און אַט-די טרערן האָבן אָפּגעוואָשן די טרערן פון שאַנדע. ער איז איינגעשלאָפּן אַ שווערן שלאָפּ.

3

דער איידעלער מאַיאָר האָט אים אויפגענומען זער איידל, אַזוי איידל אַז לעאַן לעווענטאַל האָט נישט געגלויבט זיינע אויערן צי האָבן זיי ריכטיק געהערט ווי מ'האַט אים געאירצט, נאָך ווינציקער האָט ער געגלויבט זיינע קורצזיכטיקע אויגן. קאָן אַזאַ מויל, מיט אַ לאַנגן שווערן קיין, אַ מויל וואָס ציט זיך פון אונטן אַרויף, די אונטערשטע ליפּ שלינגט איין די אויבערשטע, קאָן אויף אַזאַ מויל שפּילן אַ שמייכל? דער לאַנגער פּערדישער קאַפּ, די זאַמד קאַליר קורץ געשוירענע האָר מיטן יאַזשיק — אַ שיטער קעמל מיט גראַבע ציין וואָס ווערן אַלץ קורצער אויפן וועג פון שטערן צום נאַקן, — אַזאַ קאַפּ, אַזאַ מויל, און אַ שמייכל, העפלעכקייט, איידלקייט. די איידלקייט איז אים נישט געפּעלן געוואָרן, פאַרדאַכט האָט אויפגעוואַכט. פאַרדעכטיק האָט ער אויפגענומען די פּראַגן, פאַר-זיכטיק געגעבן ענטפּערס, אַבער דער מאַיאָר האָט אָנגעהאַלטן די איידל-קייט, זיך אפילו געקלאָגט אויף די גראַבע מאַניערן פון די געווענלעכע שטורם-טרופּערס. — האַפּענטלעך אַז ער איז נישט שלעכט באַהאַנדלעט געוואָרן די לעצטע עטלעכע טעג?

— ניין, — האָט לעאַן לעווענטאַל געענטפּערט און אַ פּולן קוק געטאָן אויף זיין פאַרהערער. ער האָט דערזען זיין שמייכל, און אַ פליכטיקער געדאַנק איז דורכגעפאַלן: קאַץ און מוין. די קאַץ פּרעסט נישט אויף, דערוואָרגט נישט דאָס מיזל מיט אַמאַל, זי שפּילט זיך מיט דעם, האָט הנאָה פון דער שפּיל אפשר אַזוי פיל ווי פון מיזל גופא. אַ קאַץ שפּילט זיך מיט אַ מיזל אפילו ווען זי איז נישט הונגעריק, פאַרן פאַרגעניגן פון שפּילן זיך... היט זיך, לעאַן.

דער מאַיאָר מיט זיינע גריין-גרויע אויגן, נישט קורצזיכטיק, האָט אויפגעכאַפּט דעם וואַכן קוק פון זיין עקזאַמענירטן, אַ שמייכל האָט אַ שימער געטאָן אין די אויגן. די שפּיל האָט זיך אָנגעהייבן.

— קולטורעלע מענטשן קענען זיך פאַרשטיין אַן גוואַלד-מיטלען, נישט אַזוי?

— יאָ, — האָט לעאַן פאַרעוו געענטפּערט. אַ געדאַנק האָט זיך

נאכגעשלעפט: שוין שטאפלער — באַרבאַרן און אַט־דער מאַיאָר — קול־טור. קול־טור! ווי ער האָסט דאָס וואָרט!

— וואָס דענקט איר וועגן דער נייער ריכטונג, בעסער געזאַגט, וועגן דער נייער דייטשער קולטור?

לעאָן לעווענטאַל האָט געהערט זיין האַרץ־קלאַפּן, געשוויגן. דער מאַיאָר האָט אָנגעשטרענגט אַ קוק געטאָן, באַלד האָט דער שמייכל נאָך שאַרפּער געשניטן זיין שווער מויל.

— איך ווייס, נישט אַלע האַלטן פון אונדזער נייער קולטור — ער האָט אַ נעם געטאָן אַ העפט — אַט שרייבט איינער: „דאָס וואָרט קולטור, אַרויסגעבראַכט פון אַ נאַצי מויל, איז אַ פאַרשוועכונג פון וואָרט“. דאָס האָט, פאַרשטייט זיך, געשריבן אַ ייד. איר זייט נישט דער, וואָס האָט עס געשריבן?

— ניין.

דער מאַיאָר האָט געמישט אין העפט. — און אַט שרייבט נאָך איי־נער: „פּייערן געטהעס יוביליי און זינגען דאָס האַרסט וועסל ליד איז פונקט ווי גנב־ענען פון קעשענע אין אַ קירכע“. דאָס האָט, נאַטירלעך, אויך געשריבן אַ ייד. נישט איר האָט עס געשריבן?

— ניין.

— אייער נאָמען?

— לעאָן לעווענטאַל.

— אַנדערע נעמען?

לעאָן לעווענטאַל האָט דערפילט ער גייט אויף דינעם איין. וואו איז דאָס אַמדינסטן? וואָס וויל ער, אַט־דער אויספאַרשער, וואוהין צילט ער?

דער מאַיאָר האָט געענטפערט אויף דעם פּרעגנדיקן קוק. — נו יאָ, איר, שרייבער, האָט דאָך אַמאָל אַנדערע נעמען אויך, פען נעמען, וואָס איז אייער פען נאָמען?

האָט ער עפעס אין העפט מיט זיין פּסעוודאָנים? ווייסט ער אָדער ווייסט ער נישט? אויב ער ווייסט וועט לייקענען נאָך זיין ערגער. — לאַלאַ.

— לאַלאַ. לאַ—לאַ. קלינגט שיין. פּריין!

— צום באַפעל, הער מאַיאָר.

— האָסט מיר צוגעזאַגט אַ הינטל פאַר מיין ווייב.

— יאוואל, הער מאַיאָר.

— וועסט עס אַ נאַמען געבן לאלא.
— אַנדערע נעמען? — האָט ער זיך געווענדט צו לעאָן לעווענטאַל,
ווי ער וואָלט גאַרנישט געזאָגט צווישן.
— ניין.

— קענט איר מיר זאָגן די פען נעמען פון אַנדערע שרייבער?
— איך ווייס נישט.

דאָס רעכטע אויג פאַרזשמורעט, דאָס לינקע אויג דראַפעט זיך איבער
לעאָן לעווענטאַלס קין, נאָ, ביז צו די אויגן, דראַענדיק: דו וואַגסט מיר
צו זאָגן אַ ליגן! דאָס אויג דראַפעט זיך נישט מער, ביידע אויגן מעסטן,
וועגן. — איר האָלט מיט אייערע קאָלעגן שריפטשטעלער. אַנו, לאַמיר
נאָר זען אייערע הענט, הער שריפטשטעלער!
דער שוין שטאַפלער האָט אַ שטויס געטאָן לעווענטאַלן נענטער צום
טיש. ער האָט אויסגעשטרעקט די הענט. די לאַנגע, דינע פינגער האָבן
געציטערט.

— איר האָט פיינע פינגער. לאַנגע, בלייפען פאַרשניצטע פינגער,
אַבער די נעגל. איר טרויערט נאָך עמיצן?
— ניין.

— אַזוי שמוציק. איר דאַרפט זיי לאָזן אויספוצן. אומבאַדינגט
אויספוצן. מאַניקור! — האָט ער באַפעלעריש אַ זאָג געטאָן צו די שוין
שטאַפלער און אַ מאַך געטאָן מיט די פינגער פון דער האַנט. — מירן נאָך
רעדן, — האָט ער אַ זאָג געטאָן צו לעאָנען מיט אַ שמיכל.

4

לעאָן לעווענטאַל זיצט ביים דאַנטיסט אויפן שטול, דאָס מויל גע-
עפנט. באַלד וועט דער דאַנטיסט אַריינטאָן אַ קאַרביקע נאָדל, זי צולייגן
צום צאָן, אַ דרעלעווע טאָן. דער צאָן פילט שוין דאָס שטאַל פון דער
נאָדל, לעאָן פילט און הערט ווי דאָס האַרץ זיינס קלאַפט, שטאַרקער,
שטאַרקער. ניין, דער דאַנטיסט דרעלעוועט נישט. דער מענטש וואָס
האַלט דאָס שאַרפע שפיזל אונטער זיין נאָגל קראַצט בלוין אַרויס די
שמוץ פון דאַרט, קראַצט אַזוי פאַמעלעך, אַזוי פאַרזיכטיק, און דער צוויי-
טער, דער וואָס האָלט זיין געלענק, האָלט אים אַזוי לויז, אַזוי... אוי!
לעאָן לעווענטאַל האָט זיך אַ הייב געטאָן. דאָס שפיזל האָט נישט
אַריינגעשטאַכן אין פלייש אונטערן נאָגל, אין מאַרדן האָט עס אַריינגע-

שטאָכן, דער מאַרך האָט זיך אַ הייב געטאָן, די פליסיקייט פון מאַרך גיסט זיך אַרויס דורך די אויגן.

אויף דעם אויפגעהייבענעם מאַרך האָט זיך אַרונטערגעלאָזט אַ שווע-רער פרעס, אויף די אַקסלען אָן אייזערנער יאָך, אַרום זיין געלענק אַ ביינערדיקע צוואַנג. — וואָס שרייטו אַזוי? מ'רייניקט אים די נעגל, דעם שמוציקן יידן, שרייט ער. דעם צווייטן פינגער!
 ער'ט ניט שרייען, ער'ט פאַרשטשעמען די ציין, איינבייסן די ליפן ביזן בלוט אָבער ער וועט נישט...

— ה—א—ה—!!!

דאָס שפּיזל האָט געשטאָכן טיפּער, טיפּער, פאַמעלעך געשטאָכן, געדרייט, געעגברעט. לעאָן לעווענטאַל האָט נישט געשריען, ער האָט געריטשעט, געברומט, געקרעכצט. דער קערפּער, איינגעקרעמפט און איינגעקלעמט אין מענטשלעכן ביינערדיקן קלעם, האָט דאָך קאנוואָל-סיוו זיך געצאָפּלט.

— אַזאַ שמוציקער ייד! פאַרשטאָפּן דעם שנויץ! מיט רימענס צובינדן. רואיק זיצן! רואיק! אַט אַזוי. די צווייטע האַנט. נאָך פינף פינגער. פינף נעמען פון יידן, שרייבער, קאַמוניסטן און מיר לאָזן די האַנט צורן. מיר וועלן ציילן ביז פינף. איינס, צוויי... דריי... פיר... פינף!

— — — — —

נא, ער איז שוין קאָפּוט.

אַ שעפל וואָסער האָט אים געבראַכט צוריק צום באַוואוסטזיין. געשטורכעט פון הינטן, געשטויסן פון פאַרנט, האָט מען אים אַריינגע-שטופט צוריק אין זיין צעל.

— יא, דאָס טוען זיי, — האָט ברונאַ אַ זאָג געטאָן, צוקוקנדיק ווי לעאָן האָט געריסן שטיקלעך פון דעם העמד, איבערגעבונדן די צעשטאָ-כענע פינגער. — און נאָך ערגערס, — האָט ער צוגעגעבן, שוין קוקנדיק פאַר זיך.

— פאַרוואָס דערשיסן זיי שוין נישט? — האָט לעאָן ווייטאַקדיק אויסגערופן.

— זיי טוען דאָס אויך, — האָט ברונאַ פאַרטראַכט געענטפערט.

— שוין בעסער ווי מאַטערן.

— איר מיינט אַזוי?

אַ סוד האָט געווייט פון דער פראַגע, אָבער לעאָן לעווענטאַל איז געווען

צופיל צעווייטיקט צו כאפן אַט־דעם געהיימען אומעט, וואָס האָט זיך געטראָגן פון אונטער דער פראַגע.

— איך וואָלט זיך ליבערשט אַליין דערשאַסן איידער דורכגיין אַט־דעם גהינאָם.

— דאָס וואָס זיי ווילן, מענטש! — האָט שוין ברונאַ גערעדט די רעקט צו אים. — גענוי דאָס ווילן זיי, מיר זאלן זיך אַליין אויס'הרג'ענען. אָבער מירן נישט שטאַרבן. מירן אויסהאַלטן, — האָט ער שוין גערעדט מער צו זיך. — לעבן, קעמפן. — פּלוצלינג האָט ער זיך געטאַן אַ שטעל אויף און לעאַן, דערפילנדיק דעם האַסטיקן אויפשטעל, האָט זיך אויך אויפגעהייבן. אין דער אָפּענער טיר איז געשטאַנען דער „איידעלער" מאַיאָר. לעאַנס האַנט, די פינגער נאָך נישט גוט פאַרבונדן, די שמאַט־קעלעך אַרונטערהיינגענדיק, האָט זיך אויסגעשטרעקט צוזאַמען מיט די אַנדערע הענט, באַגריסט: הייל היטלער!

— אה, הער שריפטשטעלער, די פינגער פאַרבונדן? — אַ קוק צו די שוין־שטאַפלער.

— שמאַטעס אַרונטער! — האָבן זיי אַ ריס געטאַן די באַנדאַזשן מיט די פינגער צוזאַמען.

— וואָס איז געשען מיט אייערע פינגער?

אַריינגראַבן די פינגער אין אַט־דעם לאַנגן האַלדז און נישט אַרויס־לאָזן אים ביז די צונג וועט נישט אַרויס. וואָס איז מיט זיינע פינגער! — איד... — ער האָט שוין געוואוסט אַז מ'טאָר נישט זאָגן וואָס איז ווירקלעך געשען און זיין מח האָט פיבערהאַפט געאַרבעט צו געפינען אַ תירוץ... אַ וואָרט. — איך האָב אויסגעפּוצט די נעגל, זיך פאַרשטאַכן. דער מאַיאָר איז צופרידן. — ווייטער זייט מער פאַרזיכטיק, הער שריפטשטעלער, — האָט ער אַ זאַג געטאַן מיט אַ געלעכטערל און איז אַרויס פון צעל.

אָוועקצענדיק זיך, האָט לעאַן לעווענטאַל באַטראַכט זיינע פינגער, גרימיק געשמייכלט. אויסגעפּוצט. די פינגער וועלן זיך אויסהיילן מסתם, אָבער דער „איד האָב אויסגעפּוצט", די עובדא פון „מאַניקורן"... אַט־די וואונד! אינקוויזיציע. ער האָט אַמאָל געלייענט יידישע געשיכטע, גע־לייענט וועגן די מאַטערנישן. אין אַ מוזעאום אפילו געזען די אינסטרור־מענטשן. ער האָט געזען די סטראַפּאדא, ווי מ'ציט אַרויף אַ מענטשן ביי די הענט געלענקן, אַרויפגעצויגן און אַרונטערגעלאָזט מיט אַ צי אויף צוריק; ער האָט געזען דאָס סדום בעטל מיט די צוויי וואָלן אויסצוציען

מענטשלעכע גלידער; ער האט אויך געזען די שרויף וואו מ'פלעגט אריינטאן דעם גראָבן פינגער און שרויפן אַלץ שטייפער און שטייפער. ער האָט דאָס אָבער געזען בלויז ווי מ'קוקט אויף אַנטיקן, דאָס גאַנצע יידנטום — געשיכטע, יידישקייט — אַ מוזעאום. שטויב פון הונדערטער יאָרן האָט פאַרטונקלט דאָס אויג, ער האָט נישט געזען די געפייניקטע, נישט געהערט זייערע געשרייען. דערפאַר איצט יידנטום — אַ פאַקט, יידישקייט — אַ בלוטיקער פאַקט. דערזעלבער ייד, בלויז די אינסטרומענטן אויף צו מאַטערן אים — אַנדערע, פראַגרעס. אַנשטאַט איינ-שרויפן דעם פינגער, מאַניקורט מען... מאַניקור. יענע — פרום: „און מ'זאָל נישט שטעלן אין געפאַר דאָס לעבן אָדער שעדיקן אַן אבר“, אפילו טויט האָט געמוזט זיין אַן בלוט-פאַרגיסונג, און די — איידל, קולטורעל — מאַניקורן... אָבער זיי, די זיידעס, די עלטער זיידעס האָבן אויסגע-האַלטן. און וויפיל האָבן נישט אויסגעהאַלטן? אויך ברונאַ זאָגט: אויסגעהאַלטן! אויסגעהאַלטן. זיך אַרויסרייסן פון דאַנען! ווי אַזוי? ווער ווייסט דען אפילו אַז ער איז דאָ? קיין בריוו שיקן, קיין בריוו קריגן. אפשר בעסער. קאַרל זאָל זיך כאַטש נישט דערוויסן, און אויב ער האָט זיך דערוואוסט זאָל ער כאַטש באַצייטנס פאַרווישן זיינע אייגענע שפורן. אַ קייט שמידן זיי דאָך, יעדער נייער מענטש וואָס פאַלט אַריין — אַ ריגן וואָס דאַרף מיטשלעפן נאָך רינגען. נעמען פון שרייבער ווילן זיי. גוט כאַטש וואָס די מאַמע איז נישטאַ. אַזוי וועט איר קאַרל שרייבן דער ברודער איז אָפגעפאַרן אויף אַ שטיקל צייט. וועט זי גלויבן? אַרויס-שמוגלען אַ בריוו. מ'דאַרף אַ רעד טאָן מיט ברונאַן, ער איז דאָך שוין אַן אַלטער...

5

די פינגער האָבן זיך געיאַטערט. — אַ פאַסקודנע לייב, היילט זיך נישט. אַלע מאָל אַזוי געווען, אַ שניט האָט גענומען טעג ביז עס האָט זיך פאַרהיילט, ווער ווייסט ווי לאַנג עס וועט געדויערן דאָ. ווען ער האָט כאַטש מיט וואָס אויסצואוואַשן, עפעס צוצולייגן. ברונאַ האָט אָפגעקראַצט מיטן נאָגל דעם מאַרגאַרין פון זיין ברויט — זיין וועטשערע — און היטנדיק דאָס וועלפישע אויג פון טיר צי דער וועכטער קוקט נישט באַשמירט די פינגער פון לעאַנס האַנט. — דאָמ וועט העלפן. פעטס העלפט. דאָס איינציקע ביסל פעטס, — האָט ער גע'סוד'עט לעאַנען, פאַרבונדן די פינגער פון איין האַנט מיט נייע שמאַט-

קעלעך. דאן אָפּגעקראַצט פון לעאַנס ברויט דעם מאַרגאַרין, באַשמירט די פינגער פון דער צווייטער האַנט, זי פאַרבונדן.

לעאַן האָט זיך צוגעקוקט צו די קורצע, גראַבע פינגער ווי זיי האָבן זיך געפאַרעט אַרום זיינע לאַנגע, דינע פינגער, אַ טראַכט געטאַן: ברונאַ מוז שטאַמען פון דאַרפישע עלטערן, מוז אָבער זיין אַן אַרבעטער. וואָס פאַר אַן אַרבעטער? — שטאַל-אַרבעטער, — האָט נישט אַן שטאַלין גע-ענטפערט ברונאַ. ערשט דאַן האָט לעאַן לעווענטאַל מיט זיינע קורצ-זיכטיקע אויגן דערזען די שוואַרצע קאַרבן און שניטן אויף ברונאַס פינגער, אָבער מאַדנע, אַט-די שאַרסקע פינגער האָבן זיך געפילט אַזוי ווייך אויף זיינע צעשטאַכענע פינגער. — איר וואָלט געקענט זיין אַ באַרמ-הערציקע שוועסטער, — האָט ער אַ זאַג געטאַן, אַריינלייגנדיק אין דעם שפּאַס זיין גאַנצע דאַנקבאַרקייט, זיין אויפריכטיקע פרייד צו זען באַרמ-הערציקייט אין דעם לעבעדיקן מוזעאום פון אַכזריות.

— נו, שוועסטער, — האָט ברונאַ גוטמוטיק געברומט, — ברודער, אויב איר ווילט.

— ברודער!

די שמאַלע האַנט מיט די דינע, לאַנגע פינגער, צעבלוטיקטע, פאַר-בונדענע, האָט זיך באַהאַלטן אין דער ברייטער, שאַרסקער האַנט מיט די קורצע פינגער. גוט צו פילן אַ ברידערלעכע האַנט. ברודער. קאַרל. וואו איז ער?

דאָס ליכט האָט זיך אויסגעלאָשן.

— נו, שלאָפן. גוטע נאַכט.

— גוטע נאַכט.

ווייטיק, באַליידיגונג, ערנידערונג. די האַרטע, געקאַרבטע פינגער האָבן דאָס צוגענומען, דער האַרטער שטרוי זאָק איז גאַרנישט געווען אַזוי האַרט, אפילו דער ריח וואָס האָט זיך געטראָגן פון אים איז, דוכט זיך, פאַרשוואַונדן, זיך אויסגעוועפט. זיך אייננורן, איינשלאָפן.

אַ ווינט רייסט אַ נישט פאַריגלטן טויער, אַ ריס, אַ סקריפּ און אַ קלאָפּ. שוין פאַרמאַכט, אָבער באַלד ווידער אַ ריס, אַ סקריפּ, אַ קלאָפּ, אַ... געשריי. אויב פריער האָט לעאַן זיך געבעטן אין שלאָף ביים ווינט: הער אויף רייסן דעם טויער, הער אויף קלאָפּן, לאַז שלאָפן, און איז גע-שלאָפן, האָט ער אָבער דערהערנדיק דאָס געשריי אויפגעריסן די אויגן, איז געוואָרן וואָך מיטן גאַנצן קערפער. זיין גאַנצער גוף — פאַרשטייפטע אויפגערגטקייט. די אויגן האָבן געעגבערט די פינצטערניש. נאָך אַ

געשריי, דאן א קלאפ, א טעמפער קלאפ, א... זעקל מעל... געפאלן צו דער ערד. ער האט א כאפ געטאן די הענט צו די אויערן. נישט הערן! נישט הערן! די אויגן האבן זיך פארושמורעט, פארשטייפט, דער קערפער האט געציטערט: נישט הערן! נישט הערן! אבער ער האט געהערט. א טיר האט זיך געעפנט, א טיר האט זיך פארמאכט, טריט אין קארדאך, טריט פון טורמע וועכטער, טריט פון... זיי זענען ביי דער צווייטער טיר, ביי... זיין טיר, ביי...

אינספעקציע.

ליכט פון א שייך-ווארפער האט א בלאנדזשע געטאן איבער די פיר איינ-גענורעטע קערפערס, אריינגעדונגען אין זייערע מחות, זיי אָנגעזאָגט: דאָ אַן אויג וואָס זעט. די מחות זענען וואָך געוואָרן, געהאַלטן וואָך די קערפערס זיי זאָלן זיך נישט אַ ריר טאָן. מיר שלאָפן, שלאָ — פֿן. — אויפשטיין!

שלאָפן. שלאָפן. ליגן, — האָבן די קערפערס זיך געווערט. — אויפשטיין! — האָט אַ שטימע געשפּאַלטן דעם שלאָף און אַ נאָז פֿון אַ שטיוול האָט זיך געבראַכן אַ וועג צו מענטשלעכע ריפּן. די שלאָפּנדיקע האָבן זיך אויפגעשטעלט, ציטערנדיק פֿון קעלט, פֿון שרעק, ערוואַרטונג. וואָס ווילן זיי? רעוויזיע.

דאָס ליכט-בעזימל פֿון שייך-וואַרפער האָט אַ קער געטאָן די פינצטערניש, אַ קער אַהין, אַהער און זיך אָפּגעשטעלט. לעאָן לעווענ-טאַלס פֿאַרבאַנדאַזשירטע פינגער אַנטקעגן דער ליכט פֿון שייך-וואַרפער — שניי פֿלעקן אויף אַ צעאַקערט פֿעלד.

— וואָס פֿאַר שמאַטעס אויף די פינגער, שווינערישער ייד?

— איך... איך...

הענט האָבן געריסן די באַנדאַזשן, געבראַכן די פינגער, לעאָן לעווענ-טאַל האָט אַבער נישט אַרויסגעלאָזט קיין קלאַנג. נישט שרייען, האָט ער פעסט באַשלאָסן, און אויב אַ קלאַפּ — נישט אומפּאַלן, נישט... — שוויין! פֿאַרוואָס זאָגסטו נישט וואָס איז מיט דיינע פינגער? — איך... איך האָב זיך פֿאַרשטאַכן.

— ליגסט, געמינער ייד. — אַ הענטל פֿון אַ בייטש האָט אַ קלאַפּ געטאָן איבער די אויסגעצויגענע הענט. — הא-הו! — האָט ער נישט ווילנדיק אַ געשריי געטאָן, און די האַנט, די פינגער האָבן זיך אַ לאַז געטאָן צום מויל דאָרט זיי אָפּקילן, זיי אַנוואַרימען, זיי גאַנץ מאַכן, די צעבראַכענע, צעבלוטיקטע פינגער.

— שטיל זאל זיין! הענט פאראויס! — א קלאפ מיטן הענטל פון בייטש איבערן פארארעם האָט באַקרעפטיקט דעם באַפעל. די אַרעמס, די הענט האָבן געפאלגט, מער נישט די פינגער האָבן געציטערט, גע־ציטערט...

— דאָ קען מען זיך נישט פאַרשטעכן, דו געמיינער לינגער, נישטאָ מיט וואָס. דאָס האָסטו זיך געקראַצט, שמוציקער ייד, ביז דו האָסט זיך צעקראַצט די פינגער, יאָ?
— יאָ.

וואָס יאָ?

— זיך געקראַצט.

א קלאפ מיטן הענטל פון דער בייטש איבער די פינגער. — וועסט וויסן, ייד, מער זיך נישט צו קראַצן, — פאַרענדיקט דער וועכטער מיט אַ געלעכטער, שענקט די איבעריקע דריי זייער נאַכטיקע פאַרציע. שוין געהאַט שפּאַס מיט דעם יידן, דעם שרייבער, מיט זיינע פינגער. די אינ־ספעקציע איז געענדיקט. די טיר האָט זיך פאַרמאַכט.
— דער האָט עס פען, — האָט ברונאַ אַ ברום געטאָן און זיך גע־נורעט אין שטרוי־זאַק, איבערגעדעקט דעם צודעק איבערן קאַפּ — שלאָפן.

לעאַן לעווענטאַל איז אויך צוגעקראַכן צו זיין שטרוי־זאַק, זיך האַלב אַוועקגעזעצט, דער קאַפּ איז צוגעפאַלן צו דער וואַנט. אַ ווינקל פון שטערן האָט דערפילט די קעלט פון דעם צעמענט, לעאַן האָט דערפילט די היץ אין קאַפּ, אין די אויגן, אין די פינגער.

אינדערפרי האָט אים אַ וועכטער געשטורכעט. לעאַן האָט געפרוּאוּווט זיך אויפהייבן, זיך שוין כמעט ווי אויפגעשטעלט און איז אַוועקגעפאַלן צוריק. ברונאַ האָט אַ ברום געטאָן: דער איז קראַנק.

— מ'פרעגט דיך נישט, — האָט אַ רעווע געטאָן דער וועכטער און אַ זעץ געטאָן מיטן פויסט אין פנים. — האַלט ס'מויל!
— ער האָט היץ, דאַרף אַ דאַקטאָר.

— וואָס! דו...

ברונאַ האָט זיך אַפילו נישט קיין ריר געטאָן אויסצומיידן דעם קלאַפּ. דער וועכטער האָט אַרונטערגעלאָזט די פויסט נישט אויף ברונאַ, דערנאָך האָט ער זיך אַ דריי געטאָן ווי ער וואַלט עפעס געזוכט און איז אַרויס פון צעל: דו וועסט שוין...

דער דאַקטאָר איז דאָך שפעטער געקומען. ער האָט אַ קוק געטאָן.

— יידישע חוצפה! מאַכט אַ וועזן פון פינגער. — ער האָט דאָך געהייסן אים איבערפירן אין אַן אַנדער צעל, געלאָזן אויסוואַשן און פאַרבאַנדאַ- זשירן די פינגער און געגעבן עפעס אַרונטערצוקלאַפן די היץ. און פאַר דער חוצפה זיך אַריינצומישן נישט אין זיינע געשעפטן, רעדן אַ וועכטער אַנטקעגן האָט מען ברונאַן גענומען פריער אין קעלער און ערשט נאָכדעם אים געגעבן דריי מעת-לעת אין „לאַך“ — פינצטערן אַרעסט.

וועגן דעם האָט לעאַן לעווענטאַל נישט געוואוסט. צוליב זיין פיבער האָט מען אים באַפרייט פון די „איבונגען“ אויפן טורמע הויף. ער האָט קיינעם נישט געזען, און אַזוי שנעל ווי דער פיבער איז אַרונטער האָט מען אים, מיט פאַרבאַנדאַזשירטע פינגער נאָך, אַריינגעפירט אויף אַ ווייטערדיקן פאַרהער.

דער מאַיאָר איז נאָך אַלץ געווען העפלעך, זיין „פריינדלעכקייט“ איז דאָך געווען אַביסל געמינערט.

— אה, הער שריפטשטעלער! די פינגער נאָך אַלץ פאַרבונדן? נו, דאָס מאַכט נישט, וועלן אַזוי גיך נישט שמוציק ווערן. יא, אייערע פינגער וועלן שוין אַזוי גיך נישט שמוציק ווערן, אָבער עס זענען נאָך דאָ גענוג שמוציקע יידישע פינגער. יא, נאָך דאָ גענוג. ווייסט איר ווער עס האָט געשריבן אַט-די שוויינעריי?

לעאַן לעווענטאַלס קורצזיכטיקע אויגן האָבן אַנגעשטרעקט געקוקט אויף דעם בלעטל וואָס דער מאַיאָר האָט אים אונטערגערוקט. ער האָט נישט געזען קיין בוכשטאַבן, ער האָט אָבער דערקענט עס איז אַ מימעאָגראַפירט בלעטל. אַ פרייד פון דערווען אַ נאָענטן באַקאַנטן אין אַ ווילד פּרעמדער שטאַט האָט אַרומגעכאַפט לעאַנען. זיי שלאָפן נישט. די וועלט שלאָפט נישט. דערפאַר איז דעם מאַיאָרס קוק שוין גאָר נישט קיין פריינדלעכער, אפילו זיין מיאוס'ער שמייכל איז פאַרשוואונדן. דעם מאַיאָרס קוק האָט אים געבראַכט צוריק צו זיך. האָט ער זיך נישט אויסגעגעבן מיט זיין פרייד? — ניין, — האָט ער קורץ געענטפערט.

— איר זייט אַ ייד, ניין?

— יא.

— און אַ שריפטשטעלער?

— יא.

— דאָן מוזט איר וויסן ווער עס שרייבט אַט-די שוויינערייען.

— איך ווייס נישט.

— איר האָט באַקאַנטע שריפטשטעלער, ניין?

— י"א.

— ווער זענען זיי? זייערע נעמען!

שווייגן. נישט נאָר לעאַן, אויך דער מאַיאָר האָט געשוויגן. זיינע אויגן האָבן אַ לויף געטאַן איבער לעאַן לעווענטאַל, זיך אָפּגעשטעלט אויף די פּאַרבונדענע פינגער, באַטראַכט זיי, דאַן האָט דער קוק, שוין אַ פאַרשווערערישער, געמאַסטן לעאַנען פון קאַפּ ביז די פיס. אָפּגעמאַסטן, האָט זיך באַוויזן דער איידעלער שמייכל אינעם קוק און באַלד האָבן די ליפּן אויסגעשמייכלט: וואָך האַלטן!

6

דאָס שווערסטע אין ערשטן מעת-לעת איז געווען דאָס זיצן. לעאַן לעווענטאַל האָט נישט געטאַרט זיך אַוועקלייגן, זיך אויפשטעלן אָדער אַרומגיין אין צעל. אַ פירקאַנטיק בענקל אָן אַ ווענטל, אָפּגערוקט פון וואַנט, און אויף דעם האָט ער געמוזט זיצן, זיין וואָך. אַוועקגעזעצט אים אויפן בענקל און „אַנגעזאַגט“ ער זאָל זיצן, זיך נישט רירן, איז דער וועכטער אַרויס פון צעל, ער איז אַבער אומגעאַנגען אין קאַרידאָר און יעדע צען מינוט האָט ער באַדאַרפט אַ קוק טאַן דורכן וועלפישן אויגל אין טיר אָדער גאַר אַריינגיין זען אויב זיין אָנגעטרױטער איז וואָך. לעאַן לעווענטאַל איז געבליבן זיצן אויפן בענקל, האָט באַטראַכט פון דאָס ניי די צעל. דער שמוציקער שטרוי-זאַק אין ווינקל — אַ באַ- גערט לאַנד וואוהין מ'לאָזט נישט אַריין. זיצן. ער האָט זיך איינגע- מאַסטעט אויפן בענקל. זיך פאַרטראַכטן וועגן עפעס, טראַכטן איין זאַך, אַנהייבן שרייבן עפעס, שרייבן אין קאַפּ, אפשר גאַר פון אַט-דער תפיסה טאַקע. דער שרייבער. „פון מיינע גרויסע ליידן מאַך איך קליינע לידער“. היינע. גרויסע ליידן! ער איז נישט געזעסן אין טורמע. אין טורמע זענען געזעסן: סערוואַנטעס האָט אין געפענגעניש געלעזן קאַפיטלעך פון זיין דאַן קיכאַט פאַר די אַרעסטאַנטן, פראַנסוא וויללאַן, דאָסטאַיעווסקי, ווילד. די באַלאַדע פון רעדינג תפיסה. די באַלאַדע. אַ געזאַנג? אַ געשריי! אַ געשריי טאַן אַז די וועלט זאָל דערהערן. שרייען אין אַ קבר. ער מוז שרייבן. איז נישט פאַר דער וועלט. פאַר זיך, פאַר היינט, ער זאָל נישט אַרונטער פון זינען, זיצנדיק אַט-דאָ אויפן טויטן שטול. אפשר טאַקע אַזוי אַ נאַמען געבן? דער טויטן שטול. דער שטיינערנער קבר, דער... מלא אַ נאַמען וועט שוין אַרויסשפרינגען פון דער געשיכטע גופא. ווי הייבט מען אָן? די שווערסטע זאַך איז דער אַנהייב. אפשר

גאר אנהייבן פון... מיטן. „ברונא איז געזעסן אויפן שטול...“ ניין, נישט
ברונא, ערנסט, יא, ערנסט...

ערנסט האט גענומען לעבן, זיך באוועגן, רעדן, טראכטן, טאן, האנד-
לען, און לעאן איז געווען אזוי פארנומען מיט זיין ערנסט, אז ער האט
נישט געזען דעם וועכטערס אויג אין טיר, און ווען זיין ערנסט איז
אריינגעפאלן אין א שווערער סיטואציע, האט נישט געקענט ארויס פון
דארט, האט לעאן לעווענטאל, נישט באגרייפנדיק וואס ער טוט, זיך אויפ-
געהייבן פון בענקל, גענומען ארומגיין איבערן צעל, די פינגער פון דער
רעכטער האנט האבן געמאכט די באוועגונג ווי ער וואלט געהאלטן די
פענסנע, נאר וואס ארונטערגענומען פון נאָ. די טיר האט זיך געטאָן אַ
פראָל אויף. דערזען דעם וועכטער, באַגריפן וואָס דאָ איז פאַרגעקומען
איז ער געבליבן שטיין מיט פאַרגליווערטן שרעק אין די אויגן.

— דיר געזאָגט דו זאָלסט זיך נישט אויפהייבן, דו שוויינערישער
ייד! — האט דער וועכטער אים אַ זעץ געטאָן אויפן בענקל. — זיך,
הונט איינער, זיך, און אויב איך וועל דיך נאָכאַמאַל זען זיך אויפהייבן...
לעאָן לעווענטאל איז געזעסן. דאָס וועלפישע אויגל אין טיר — אַ
שפּאַקטיוו וואָס קוקט אַריין גלייך צו אים אין אויג, אין קאַפּ, די טריט
אין קאַרידאָר — טעמפע קלעפּ אין קאַפּ, קלעפּ וואָס פאַרטעמפּן, פאַר-
טויבן. וואָס לענגער ער האָט זיך צוגעהערט צו די טריט, אַלץ טעמפּפער
איז געוואָרן דער קלאַנג, דעם וועכטערס טריט — דער גאַנג פון אַ
זייגער, ווען ער שטעלט זיך אָפּ דערהערט מען שאַרפּער ווי ווען ער גייט.
ווי שפּעט? טירן עפענען, פאַרמאַכן זיך, באַפעלן, אָפּקלאַנגען פון באַווע-
גונגען — אַלץ ווייזערס וואָס האָבן געמאַסטן די צייט פאַר לעאַנען. איצט...
איצט... דער דייטלעכסטער זייגער — די שוואַכע שיין פון דער זון און
די עלעקטרישע ליכט. אַ טאַג פאַראַיבער. אָונט שוין. נאַכט.

ער האָט געזעסן דאָס אָונט-ברויט זער פאַמעלעך, געפילט יעדע באַ-
וועגונג פון די פינגער, ציין און אפילו פון די געדערים, און הנאָה געהאַט
פון די באַוועגונגען. ער איז געאַנגען פאַר נאַטירלעכע באַדערפענישן
און געפילט די פיס זיינע גייען אָפּ, דער רוקן גלייכט זיך אויס, אפילו
דער שטורך פון דעם באַגלייטער איז געווען דערפרישנד. נישט געזען
קיינע באַקאַנטע דאָרט, ברונאַ אויך נישט געווען. ווען עס זאָל כאַטש
זיין נאָך אַ מענטש.

אויף ביינאַכט האָט מען אים אַריינגעזעצט אַ מענטשן. דער וועכטער
איז געזעסן שטוב. לעאָן לעווענטאל האָט אים פיקסירט מיט די אויגן,

אריינגענומען זיין וואוקס — קורץ, דיק, פעסט — זיין קיילעכדיקן קאָפּ דעם שווערן, דעם קורצן האַלדז, דיקן קאַרק, דעם קאַליר פון די אויגן האָט ער נישט געקענט זען. בלויז דעם שניט זייערן, אַ מאַנדל-שניט, עטוואָס מאַנגאלישעס. נישט קיין ריינער אַריער, האָט לעאָן אַ שמיכל געטאַן. ווער איז ער, אַט-דער מענטש, אַט-דער וועכטער וואָס דאַרף זיצן אַ גאַנצע אָדער אַ האַלבע נאַכט, אַכטונג געבן, נישט לאָזן שלאָפן אַ צווייטן מענטשן? האָט ער אַ ווייב, קינדער? נאָך גאַר אַ יונגער. אַ געליבטע אפּשר. ווער איז ער, וואָס טראַכט ער? — אַט האָסטו אַ מענטשן פאַר זיך. ביסט דאָך אַ שרייבער, אַ פּסיכאָלאָג, וואָס איז דער שליסל צו אַט-דעם מענטשן? אַדרבה.

האַט דער וועכטער דערפילט לעאָנס קוק? ער האָט אַ קוק געטאַן, אַ פינטל געטאַן מיט די אויגן, זיך באַקוועמער אַוועקגעזעצט און אַרויס-געצויגן פון קעשענע אַ צייטונג, גענומען לייענען.

אַ צייטונג. דער שרייבער האָט זיך אַ צאַפּל געטאַן. ער האָט נישט געקענט לייענען פון אַזוי ווייט, דאָס קעפל האָט ער אָבער דערקענט „דער שטורמער“. צייטונגען, שרייבער... שרייבן מיט דער פעז... אויף זאַמד... מעקן... דער וועכטער האָט אַפּירגעקוקט פון דער צייטונג, לעאָן האָט זיך אָפּגעריסן פון דעם זאַמד... אויגן האָבן זיך באַגעגנט. קוקן דאָס צוויי מענטשן איינער אויפן צווייטן? צוויי מאַנעקענען אין איין שוי פענצטער, צוויי מתים אין איין טויטן שטיבל. אויסרעדן אַ וואָרט. דער וועכטער איז דאָך אַ מענטש. פאַרפירן אַ געשפרעך. ברונאָ וואָלט שוין געפונען דאָס פאַסיקע וואָרט, וואָלט שוין גערעדט מיט אים.

— ווי שפעט איז?

דער וועכטער האָט פאַמעלעך אַ דריי געטאַן דעם קאָפּ. — האַלט

ס'מיל!

די צעל איז אַנגעפילט מיט שווייגן, אין דעם שווייגעניש אַריינגע-שטעקט צוויי מענטשן. די צעל — אַ פּויק. די טעמפע וועכטער טריט — קלעפּ פון וואָטאווע פעקלעך איבער די זייטן פון פּויק. אַ מענטשלעך געשריי, אַ געשריי פון אַ געווינערין אין די לעצטע ווייען, אַ געשריי פון אַ מענטשן וואָס ווערט אַפּערירט אַן אַ שלאָף-געטראַנק, האָט פּלוצלונג דורכגעשטאַכן די פּויק, זיך אַריינגעשניטן צו לעאָן לעווענטאַל אין מאַרד אַריין. ער האָט אויפגעציטערט. דער וועכטער האָט זיך אומגע-קוקט. באלד האָט זיך דערהערט אַ געזאַנג פון אַ מענטשלעכן כאַר. דאָס האָבן אַרעסטאַנטן געוונגען צו פאַרדעקן די געשרייען פון זייערע געפיי-

ניקטע חברים. לעאָנס אויערן האָבן געוואָרט אויף אַ צווייט געשריי, ווי איינער וואָרט אויף אַ צווייטן דונער, אָבער ער האָט בלויז געהערט דאָס געזאָנג. — זינגען פּאַטריאָטישע לידער איז גוטע איבונג פאַר די לונגען און אויך פאַרן דייטשן גייסט, — אזוי האָט דערקלערט דער טורמע-אויפזעער. „גוטע איבונג...“ לעאָן האָט שוין נישט געהערט אפילו דאָס געזאָנג.

צי דעם וועכטער איז געוואָרן לאַנגווייליק, אָדער אזוי איז געווען די פאַראַרדענונג, ער איז אַרויסגעגאַנגען און באַלד צוריקגעקומען מיט נאָך איינעם. ביידע האָבן אַ קוק געטאָן אויף זייער אָנפאַרטויטן און זיך גלייך געזעצט שפּילן אין קאַרטן.

לעאָן האָט געפרוּאוּט נאָכפּאַלגן די קאַרטן-שפּיל, ער האָט געזען באַוועגונגען, געהערט אויך רייד. — דער האַנס, ווייסטאָך, דער באַלשע — קאַפּוט, יאהאַן, דער גרויסער, דער פּון מינכען, אַרויסגעשיקט. מ'שיקט אַרויס, אַנדערע קומען. היינט איז אָנגעקומען איינער, אַ געזונטער קערל, אָבער ווען מ'האַט אים גענומען אין קעלער, ווי נאָר מ'האַט אים אַריבער-געלייגט איבער דער באַנק האָט ער אָנגעמאַכט פּולע הויזן. אָבער האָט דאָס געשטונקען. כאַ-כאַ-כאַ. נאָ, דו טאַשסט. — איבערגעבנדיק דאָס פעשל קאַרטן האָט ער געכאַפט אַ קוק אויף לעאָנען. — זיך, מאַריץ, זיך. לאַכנדיק האָט ער גענומען די אויסגעטיילטע קאַרטן.

לעאָן לעווענטאַל איז געזעסן. דער רוקן האָט געבראַכן, די פּיס, האָט ער געפּילט, זענען אים פאַרלאָפּן, דער קאַפּ הייס, שווער. זיך אַנידערלייגן, זיך אויסציען, כאַטש אָנשפּאַרן דעם קאַפּ. ווען ער האָט געזען די וועכטער זענען פאַרטיפּט אין די קאַרטן האָט ער געפרוּאוּט אויסבויגן דעם רוקן, אפשר וועט דער קאַפּ דערגרייכן די וואַנט. ער האָט זיך אַ וואַקל געטאָן, איז שיר נישט אַרונטערגעפאַלן און גלייך דער-הערט: העי, דו ייד, רואיק זיצן!

די עלעקטריק האָט זיך אויסגעלאָשן, אַ שוואַכע טאַג ליכט האָט גע-נומען אַריינדריינגען אין צעל, די וועכטער האָבן זיך געביטן, לעאָן איז נאָך אַלץ געזעסן. דורכן טאַג איז בלויז איין וועכטער געזעסן מיט אים, אים פון צייט צו צייט אַ שטורכע געטאָן מיטן עלנבויגן אין זייט און ווען לעאָנס קאַפּ האָט זיך אַ נויג געטאָן אָן אַ זייט האָט אַ קולאַק אים אַ שטויס געטאָן אויף צוריק, אזוי אַרום אים געהאַלטן וואָך דעם גאַנצן טאַג. אין אַונט זענען ווידער געווען צוויי וועכטער. וואָס ווילן זיי פון אים? ווי לאַנג וועלן זיי אים אזוי האַלטן? אין דער אינקוויזיציע.

לויפט דורך א געדאנק, האָט מען אויסגעהונגערט אַ מענטשן עטלאַכע טעג, נאָכדעם אים געגעבן וויין צו טרינקען אויפן ליידיקן מאָגן, ער זאָל שכור'רערהייט זיך מודה זיין. ווילן זיי אים אויסמארען עטלאַכע נעכט, עטלאַכע מעת-לעת ער זאָל זיך אויך מודה זיין? אין וואָס? אַרויסגעבן נעמען? וואָך זיין, לעאַן, וואָך זיין, נישט רעדן, נישט אַרויסרעדן, נישט אַרויסזאָגן.

די אויגן זענען פול מיט זאַמד, דאָס זאַמד בייסט און שניידט, די אויגן לעדלעך זענען אַזוי שווער זיי פאַלן ממש אַרונטער איבער די אויגן, אָבער לעאַן שטרענגט זיך אָן זיי אויפצוהייבן, האַלטן די אויגן אָפן. זיצנדיק מיט אָפענע אויגן האָט ער דאָך געפילט אַז ער שלאָפט. צוויי מאַרעס, האָט ער געפילט, זענען דאָ ביי אים אין קאַפּ, איינער שטייט טאַקע אויף דער וואַך, האַלט די אויגן אָפן, זעט, הערט אפילו די שטימען פון די וועכטער, אָבער דער צווייטער מאַרד, דער טיפּערער, שלאָפט, רוט. ווען ער זאָל נאָך קענען אויסגלייכן דעם רוקן, זיך אויס-ציען, אַוועקלייגן דעם קאַפּ. אַ קנאַק פון אַ קולאַק האָט אויסגעלייכט דעם זינדיקן קאַפּ—גלייך זיצן, שווינערשער ייד! — איז ער אַנדרימלט געוואָרן? נישט שלאָפן. וואָך זיין, האַלטן די אויגן אָפן.

לעאַן איז געשלאָפן מיט אָפענע אויגן. זיין „פּאָדערשטער מאַרד“ וואָס האָט געדאַרפט האַלטן וואָך האָט זיך געגעבן אַן עצה — ער האָט געהאַלטן די אויגן אָפן אָבער איז געשלאָפן, דערפאַר אָבער איז זיין „טיפּערער מאַרד“, קענטיק, געווען וואָך. לעאַן איז געגאַנגען צום טייך זיך באַדן. ער האָט שוין אַרונטערגעוואָרפן דאָס רעקל, דאָס העמד, גע-האַלטן ביים אַרונטערציען די הויזן, ערשט אַ באַנדע יינגלעך זענען אַנגעלאָפן, יינגלעך מיט הינט. ער כאַפט דאָס רעקל, האַלט צו די הויזן און לויפט, לויפט, די הינט נאָך אים. גיכער, גיכער! דער וועג איז פאַרשטעלט. אַ מענטש מיט אויסגעשפּרייטע אַרעמס שטייט, פאַר-שטעלט אים דעם וועג. ער וויל אים אויסמיידן דעם מענטשן, יענער כאַפט אים אָבער אַריין אין די אַרעמס. רייסט זיך לעאַן, און דער מענטש לאַכט: לאלא, נאַרישער לאלא, דאָס איז דאָך איד, איך קאַרל, זעסט מיך נישט? ער עפנט די אויגן — טאַקע קאַרל. דריקט ער זיך צו אים, כליפעט און נעמט אים שטאַרק אַרום: קאַרל! קאַרלכען! קאַרל—ל... ער איז אַרונטערגעפאַלן פון בענקל. ביידע וועכטער זענען אויפ-געשפרונגען, סטוסאַקעס פון ביידע זייטן. זיי האָבן אים אַוועקגעזעצט, צוגערוקט זייערע שטולן צו זיין בענקל. — נו, מאַריין, ווילסט שלאָפן?

ערשט די צווייטע נאכט און ווילסט שוין שלאָפן. וואָס וועסטו שוין טאָן
אויף דער צענטער?
— צענטער?!

— נו יאָ, אויב דו וועסט ביז דאָן נישט קראַפֿירן. דו זאָג בעסער
ווער זענען דינע חברים, די שווינערישע שרייבער. עטלעכע נעמען
לאָזן מיר דורך שלאָפן.
— איך ווייס נישט קיינע נעמען.

— וועסט שוין וויסן. שלאָף, מאַריץ, שלאָף, — האָבן זיי גע-
שטורכעט אין די זייטן בלויז פאַר שפּאַס. זיי האָבן זיך ווידער גענומען
צו די קאַרטן, האָבן אָבער געהאַלטן אַן אויג אויף לעאַנען און יעדעס
מאָל וואָס דער קאַפּ האָט זיך אַ שאַקל געטאָן אויף אַרונטער האָט אַ
קנאַק אין קיין אים אַ שטויס געטאָן אַרויף און פאַר יעדן וויג מיטן קאַפּ
אַן אַ זייט האָט ער געקראָגן אַ שטורך אין זייט. ער איז דאָך איבערגע-
זעסן די צווייטע נאָכט, אינדערפרי געטרונקען קאווע און פאַמעלעך גע-
קייט דאָס ברויט.

אויף דער דריטער נאָכט זענען די וועכטער נישט אָפּגעטראָטן פון
אים, נישט נאָר האָבן זיי נישט געלאָזט צומאַכן אַן אויג, זיי האָבן אויך
אומאויפהערלעך געהאַלט מיט פראַגן. צום וויפילטן מאָל האָט ער שוין
געענטפערט ווי ער הייסט, וואָס ער האָט געטאָן און זיי זענען אַלץ געקומען
צו דער פראַגע וועלכע שרייבער קען ער, זייערע נעמען. זיין יעדער „איך
ווייס נישט“ איז באַגלייט געוואָרן מיט אַ שטורכע אין זייט. — איין
שרייבער! איין נאָמען!

— ברעכן דעם ווידערשטאַנד. ער'ט זאָגן איין נאָמען וועט ער שוין
זאָגן נאָך, — האָבן געוואוסט די וועכטער. — זיי זאָגן איין נאָמען, אַ
נאָמען פון אַ טויטן שרייבער, — איז דורכגעלאָפן אַ געדאַנק ביי לעאַנען,
און זיין פאַרנעפּלטער מח האָט מיט אַמאָל אויפגעלויכטן.
— איין שרייבער? — האָט ער אַ פרעג געטאָן. — סערוואַנטעס.
— ערשטער נאָמען?

קיין צו גרויסע ליטעראַטור אַדער ביבליאָגראַפן זענען זיי, ווייזט אויס.
נישט, האָט לעאַן אינערלעך געשמייכלט. אָבער מיגועל וועט נישט טויגן.
— ערשטער נאָמען? — האָט ער איבערגעפרעגט. — מיכעל. מיכעל
סערוואַנטעס. — האָט איבערגעזאָגט דעם נאָמען און אַ קוק געטאָן אויף
די וועכטער. איינער האָט פאַשריבן דעם נאָמען.
— נאָך איין שרייבער?

לעאָן לעווענטאַל איז וואָך געוואָרן. אַ שפּיל. נעמען פון טויטע שרייבער. לויטן אַלף-בית. — אויערבאַך. בערטאלד אויערבאַך.

דער שרייבער האָט פאַרשריבן, געמאַנט נאָך אַ נאַמען.

— בערנע. לודוויק בערנע. — אַרויסזאַגנדיק האָט ער אינערלעך אַ ציטער געטאַן, אפשר וועט דער נאַמען אַרויסרופן עפעס. זעענדיק ווי דער שרייבער האָט רואיק פאַרשריבן האָט ער זיך בלויז געוואָרנט נישט אַרויסצוגעבן זיין שמייכל.

— נאָך דריי נעמען, מאַריץ, לאָזן מיר דיך שלאָפן.

— דריי נעמען? —

א, בע, צע. צע? צע! נישטאַ. איבערהיפן.

— דעהמל. ריכאַרד דעהמל.

— און?

— ענגל.

— ערשטער נאַמען?

— ראַבערט. — האָט ער אַ זאַג געטאַן אויף טרעף.

— און?

— פרייטאַג. גוסטאַוו פרייטאַג. —

באַלד וועט ער זיי נאָך זאַגן: געטהע. ניין, דער נאַמען איז געפערלעך.

שוין צען.

— גוט, מאַריץ, איצט קענסטו שלאָפן.

לעאָן האָט נישט גלויבנדיק אַ קוק געטאַן, געמאַכט אַ באַוועגונג אַרונטערצוגיין פון בענקל. די וועכטער האָבן געלאַכט. — אַט-דאָ אַ זיצנדיק.

זייער געלעכטער, דאָס בענקל אַלס בעט האָט געוועקט פאַרדאַכט, דער שלאָף, דער דראַנג צו שלאָף האָט פאַרדעקט אַלע פאַרדאַכטן. די וועכטער האָבן זיך נאָך נישט אָפגעקערט און זיינע אויגן זענען שוין גע-ווען צוגעמאַכט, דער שלאָף האָט אים אַרומגענומען.

אַ טרייסל פאַר די האַר און ער האָט דערזען די וועכטער. — נו גענוג געשלאָפן.

איצט נאָך נעמען.

ווי לאַנג איז ער דען געשלאָפן? אַ מינוט אפשר.

— נאָך נעמען!

נאָך נעמען? וואו האָט ער זיך אָפגעשטעלט? ער האָט נישט גע-דענקט. נעמען, נעמען ווילן זיי. און ער געדענקט נישט, געדענקט

נישט. דער אויטאמאביל איז געלאפן בארג ארונטער און קיין טארמאזא אים אפצושטעלן, אפצוהאלטן, דאס בעסטע וואָס דער טרייבער קען טאן איז קירעווען פאמעלעך דאָס רעדל נישט אַריינצופאַרן אין באַרג, נישט אַראַפצוקייקלען זיך אין אַפגרונט. נעמען, מאַכט נישט וועלכע נעמען, נאָר נישט דערמאָנען קיין לעבעדיקן, האָט געהאַמערט אין מח און פון מויל איז אַרויסגעפאַלן דער נאַמען: פרויד. לעאַן האָט דערשראַקן אַ קוק געטאָן, געזען דער שרייבער האָט שוין פאַרצייכנט. — ערשטער נאַמען? —

— זיגמונד, — האָט לעאַן שוואַך געענטפערט און זיך געטרייסט אין געדאַנק — פרויד אין אין עסטרייך. נאָך פרוידן איז געקומען אַדלער, יונג. ער האָט שוין אפילו נישט געפרוואווט זיך אַנשטרענגען, גיין נאָכן אַלף-בית, איין שרייבערס נאַמען האָט אַרויסגערוּפן אַ צווייטן, לעסטינג האָט אַרויסגערוּפן מענדעלסאָן, נישטע איז געגאַנגען מיט וואַנגער, אין פאַרלויף פון דער נאַכט האָט ער זיי אַנגעגעבן אַ היבש צעטל פון שריי-בער, צווישן זיי אַזעלכע דייטשן ווי שטענדאַל, זאַלאַ, באַלזאַק און פרוסט. וויפיל מינוט שלאָף ער האָט אַריינגעכאַפט אין די הפסקות צווישן איין אַנגעבן נעמען און אַ צווייטן האָט ער נישט געוואוסט, דאָס אויפרייסן פון שלאָף איז אַלע מאָל געווען מיט אַ שטויס, אַ שטורך, אַ קנאַק, אַ ריס פאַר די האַר, אָבער דער קערפער האָט פאַרטראָגן די קלעפּ, זיי כמעט ווי נישט געפילט, ער האָט געמאַנט בלויז איין זאַך — שלאָף. דער קאַפּ, אויף וויפיל ער איז נאָך געווען פּיאיק צו טראַכטן האָט אַ טראַכט געטאָן: דאָ האָט איר איינעמען פון שרייבער.

די וועכטער האָבן אַנגענומען דאָס צעטל, געווען צופרידן מיט אַזוי פיל נעמען, דער מאַיאָר, איבערקונדיק דאָס צעטל, האָט אַזש געטופעט מיט די פיס. — אייזלען! דומקעפּ! דאָס זענען דאָך טויטע שרייבער! און גאָר קיין דייטשעשע אויך נישט!

— מיר וועלן אים דערשלאָגן צום טויט, דעם יידן! — האָבן די וועכטער געברומט אין כעס פאַר חרפה.

— נישט שלאָגן, בלויז וואַך האַלטן. און פרעגן, פרעגן אַלץ. שרייבער, פריינט, באַקאַנטע קרובים, נעמען, אַדרעסן. נישט לאָזן שלאָפן. די פערטע נאַכט? ער'ט שוין רעדן. פאַרצייכענען אַלץ, אַלץ, גענוי און פינקטלעך.

— ניין, — האָט ער געוואוסט איז דער בעסטער ענטפער און דאָס וואָרט איז גאַנץ אַפט איבערגע'חזור'ט געוואָרן אויף דער פערטער נאַכט

ווען א האגל מיט פראגן האט אומאויפהערלעך געקלאפט. אייניקע מאל
איז אט-דער „ניין“ געווען אזוי שרייעריש ליגנעריש אז ער אליין האט
באגריפן ווי פאלש דאס ווארט קלינגט. מיט שרעק האט ער דאן א קוק
געטאן אויף זיינע אויספרעגער, די אויגן האבן שוין אבער נישט גע-
קענט באנעמען זייערע געזיכטער, דער געדאנק האט אוועקגעוואנדערט.
ער האט געהערט ווערטער ארויספאלן פון מויל און נישט געקענט כאפן
וואס ער האט נאך וואס ארויסגעזאגט. שוויגן. שלאפן. שלאפן. זאלן
זיי אים שלאגן, דערשלאגן, טויט, אבי נישט זיצן, נישט רעדן, שוויגן.
אויף דער פינפטער נאכט האט שוין לעאן נישט גערעדט. די מינוט
וואס די וועכטער האבן זיך אפגעקערט איז ער געשלאפן. א פליוך קאלטע
וואסער אויפן פנים און ער איז געווען וואך, אבער ער האט קוים גע-
הערט וואס מ'פרעגט אים, און זיין ענטפער איז געווען מער ארויסגע-
ברומט ווי ארויסגערעדט. דער שרייבער האט דאך פארצייכנט, און נאך
איידער ער האט צייט געהאט צו פרעגן נאך עפעס איז שוין לעאן גע-
שלאפן. זיי האבן אים געפרוואווט דורכפירן דורך דער צעל, אבער ער איז
א שלאפנדיקער געהאנגען אויף זייערע ארעמס, זיי האבן אים א ווארף
געטאן און ער איז געבליבן ליגן. די נעז פון שטיוול האבן געשטורמעט
די זייטן, דאס הענטל פון בייטש האט געקלאפט אין די ריפן, אבער לעאן
האט זיך נישט גערירט. איינער פון די וועכטער האט א שמיץ געטאן
מיטן אראפניק. דער קערפער האט א צוק געטאן אבער אויך געבליבן
ליגן.

פון א שמיץ מיט אן אראפניק זיך נישט אויפכאפן! דאס איז שוין
געווען א... באליידיגונג. איינער פון זיי האט א הייב געטאן דעם אראפ-
ניק, געוואלט א שמיץ טאן שטארקער, דער צווייטער האט אים אפגע-
שטעלט: געגן דער פארארדענונג. אפשר איז ער גאר טויט. ער האט א
צי געטאן דעם קאפ פאר די האר, איין אויג האט זיך געעפנט, א שפארונע
בלויז און גלייך זיך פארמאכט. ער האט ארונטערגעלאזט דעם קאפ צום
באדן. — כאפט אים דער... מיר האבן געהאט גענוג. שוין באלד טאג סיי
ווי. זאל דער מאיאָר... ער האט נישט געהייסן שלאגן. —
זיי האבן איבערגעדעקט די פנימ'ער און זענען גלייך איינגעשלאפן.
אזוי ביז אינדערפרי ווען זיי האבן איבערגעגעבן דעם מאיאָר די קורצע
פארצייכענונגען מיטן באַריכט. דער מאיאָר האט א קוק געטאן אויף די
פארצייכענונגען און געהייסן אים לאָזן שלאפן.
ווי לאַנג ער איז געשלאפן האט לעאָן לעווענטאל נישט געוואוסט.

ווען דער וועכטער האָט אין אַ מעת־לעת אַרום אים אויפגעריסן פון שלאָף האָט ער אפילו נישט געוואוסט צו ער איז געשלאָפן. ער האָט געהאַט דאָס געפיל אַזוי ווי ער וואָלט אַרויסגעקומען פון ערגעץ אַ תהום. דער קערפער, מיד און צעבראַכן ווי ער איז געווען, האָט גלייך גענומען פאַ־ דערן זיינס — נאַטירלעכע באַדערפענישן און עסן. וואַקלענדיק זיך איז ער אַרויס אין אַ נויטיקן פלאַץ.

זיצנדיק איז ער שיר נישט אַריינגעפאַלן ווידער אין שלאָף. ער האָט זיך אַ טרייסל געטאַן, געוואָרפן אַ קוק אָן אַ זייט און דערזען לעבן זיך ברונאַן, אַ זיצנדיקן.

— ברונאַ?!

— ברונאַ האָט עטוואָס אַ קער געטאַן דעם קאַפּ, דערזען לעאַנען און שטיל אַ פּרעג געטאַן:

— וואַקאַציע?

— געזעסן שמירה, — האָט לעאַן שטיל געענטפערט.

— דאָס זעט מען, — האָט ברונאַ אַ זאַג געטאַן און זיין געאייילטער קוק האָט אַריינגענומען דאָס גרינד־ווייס געזיכט, די איינגעפאַלענע אויגן.

— דו זעסט מיר אויך אויס עפעס...

— איך? דו קוק בעסער אויף זיך!

— ברונאַ! — האָט לעאַן אַ זאַג געטאַן אַ פאַרוואנדערטער פון דעם רויען ענטפער. ברונאַ האָט דראַענדיק אַ קוק געטאַן מיט איין אויג, מיט דער קני אַ שטורכע געטאַן. דער וועכטער איז געשטאַנען מיטן אַראַפניק, רעדן פאַרבאַטן.

מער האָט ער ברונאַן דעם טאַג נישט געזען. שפּעטער האָט ער זיך דערוואוסט אַז צוליב אים, פאַר זאַגן אַז ער דאַרף אַ דאַקטאָר, איז ברונאַ געווען אין קעלער, געהאַט טונקעלן אַרעסט, און ער האָט דאָן באַגריפן אַז ברונאַס רויער ענטפער — דו קוק בעסער אויף זיך — איז געווען נישט מער ווי זיין אופן נישט צו מאַכן קיין וועזן פון זיך. דאָן האָט ער עס אָבער נישט געוואוסט, ער האָט בלויז געפילט אַז אפילו ברונאַ, אַט־ דער ברונאַ וואָס האָט יענעם אָונט אים אַפגעווישט דאָס פנים, געגעבן אים אַ צודעק, דער ברונאַ וואָס האָט אַזוי צאַרט באַשמירט זיינע צע־ בלוטיקטע, צעשטאַכענע פינגער מיטן ביסל מאַרגאַרין, געשלאָסן ברודער־ שאַפט, אויך דער ברונאַ וויל אים נישט צולאָזן צו זיך, וויל מיט אים מער גאַרנישט האַבן וואָס צו טאַן. אַליין, אינגאַנצן אַליין אין אַט־דעם גיהנום. ער וועט דאָ אַזוי אומקומען און קיינער וועט פון דעם נישט וויסן.

נישט קיין מעססע וועט מען זינגען.
נישט קיין קדיש וועט מען זאגן.
עס וועט גארנישט געזאגט און גארנישט געזונגען
ווערן ווען איד וועל אַ טויטער ליגן. (היינע).
ניין, ער וועט נישט שטארבן. די שוואַכע האַלטן אַמאָל מער אויס ווי
די שטאַרקע.
וואָלט דען נישט בעסער געווען ער זאָל שטאַרבן? וועלכע נאָך
טייולאָנישע מאַטערנישן האָבן זיי אויסגעטראַכט? נאָך אַזאַ וואָך און
ער... אָבער ער לעבט, כאַטש ער איז אַזוי שוואַך, אַזוי שוואַך...
דער שוואַכער האָט גענומען רחמנות האָבן אויף זיך אַליין, רחמנות
ביז צום וויינען. נישט טראַכטן, רוען, שלאָפן. נישט פילן גארנישט,
שלאָפן.

7

מ'האָט אים געלאָזט אויסשלאָפן. אין פאַרלויף פון אַ מעת-לעת —
קיין פאַרהער, קיינע איבונגען, אפילו קיינע קלעפּ פון די וועכטער. אין
די פאַר וואַכע שטונדן האָט צו לעאָן לעווענטאַל זיך אַריינגע'גנב'עט די
האַפענונג: אפשר שוין איבערגעקומען דאָס ערגסטע, שוין גלייכגעשאַל-
טעט, איצט קומט... זיי וועלן דאָך אים אייביק נישט האַלטן דאָ אין
תפיסה. אַ קאַנצענטראַציע לאַגער... שוין אויך בעסער. און אפשר גאָר
אַרויסלאָזן. זיי האָבן דאָך קיין באַשולדיקונג קעגן אים אויסער וואָס ער
איז אַ ייד און אַ שריפטשטעלער. — דאָס איז גענוג, — האָט אונטערגע-
זאָגט אַ געדאַנק, אָבער לעאָן האָט נישט געוואָלט הערן און איז ווידער
איינגעשלאָפן. דער קערפער האָט זיך גארנישט געקענט אָנזעטיקן מיט
שלאָף. לעאָן האָט זיך שוין אפילו געשראַקן פאַר אַט-דער שלעפּערדיקייט.
וועט ער שוין אַזוי בלייבן, פאַרשלעפּערט, פאַרטעמפּט? איידער אַזאַ
פאַרטעמפּטקייט שוין בעסער געשלאָגן, געמאַטערט צו ווערן, אַבי פילן
אַז ער לעבט. דאָס איז אָבער בלויז געווען אַ געדאַנקען בליץ, באַלד
נאָך דעם בליץ איז געקומען נאָך אַ שטאַרקערע פינצטערניש, ער איז
פאַרזונקען געוואָרן אין שלאָף.

מ'האָט אים אויפגעוועקט און גלייך נאָכן אָנבייסן אים אַריינגעפירט
אויף אַ פאַרהער. לאַנג איז ער געשטאַנען מיטן פנים צו דער וואַנט,
געוואָרט ביז מ'וועט אים רופן, צורופן צום טיש. די פיס האָבן געבראַכן,
די וואַנט האָט זיך שוין געוויגט געדרייט פאַר זיינע אויגן. ווען ער זאָל
כאַטש קענען אַנשפאַרן דעם קאַפּ אָן וואַנט,

— גלייך שטיין! — האָט אַ ריטשע געטאָן אַ שטימע, אַ האַנט האָט אַ צי געטאָן ביים נאָקן, אַ קני האָט אַ זעץ געטאָן אין הינטן. ער איז געווען וואָך. ענדלעך האָט מען אים צוגעפירט צום טיש.
 דערזען דעם מאַיאָר, זיין אויסגעשלאָפן, צופרידן פנים, זיין „שמיכל“ האָט לעאָן לעווענטאַל דערפילט ווי אַ כעס כוואַליע פאַר־פלייצט זיין גאַנצן קערפער. זיין טעמפקייט, פאַרשלאָפנקייט איז צער־דערט געוואָרן. אַט זיצט ער, דער אַכזר, דער אינקוויזיטאָר מיטן שמיכל, אַט־די אייערנע האַנט אין דער זיידענער הענטשקע.

— ווי פילט זיך דער הער שריפטשטעלער? אויסגעשלאָפן?
 ווען ער קען אים אַריינפאַרן אין אַט־דעם שמיכלענדיקן פרצוף, אַ זעץ טאָן. און נישט נאָר אים, די אַלע הענקער דאָ. שלאָגן רעכטס און לינקס. שמשון. אַ וואונדער זאָל געשען, פועל'ן ביי גאָט, ער דאַרף נאָך לעבן צען, פופצן יאָר, צוואַנציק יאָר, ער גיט עס אַוועק, איין שעה. פינף מינוט, נאָר אין די פינף מינוט זיין אַ ריו, אַן איבערנאַטירלעך וועזן וואָס זאָל קענען אויפטאָן אַלץ, צעברעכן אַט־די תּמיסה, אַט־די אַלע הענקער דאָ דערוואַרגן, דערשטיקן...

— דאָ האָב איך אַ לאַנגן צעטל פון שרייבער, — האָט דער מאַיאָר אַ זאָג געטאָן און אַרונטערגעבראַכט לעאָנען אין דער רעאַלער וועלט וואו קיינע נסים געשען נישט, — אַ גאַנץ לאַנגער צעטל. איר קענט, ווייט אויס, אַ סך שרייבער, אָבער די מערסטע פון זיי זענען טויט. זייט איר אַ ספּיריטואַליסט?

— ניין.
 — איך אויך נישט. איך גלויב אין קיינע גייסטער. די גייסטער פון טויטע שרייבער זיי קימערן אונדז זער ווינציק. זייערע ביכער? נו, מיט די גיבן מיר זיך שוין לייכט אַן עצה. — אַ פיל באַדייטנדיקער שמיכל: דו ווייסט וואָס מיר טוען מיט ביכער. — מיר דאַרפן די לעבעדיקע שרייבער. — ווידער אַ באַדייטנדיקער שמיכל.

די לעבעדיקע שרייבער דאַרף ער. זיי צו טויטן, פאַרמאַטערן צום טויט, אָבער טויטערהייט וועלן זיי אויך...

— דאָ האָב איך די נעמען אויך פון עטלעכע לעבעדיקע, — האָט דער מאַיאָר ווייטער גערעדט, נישט געשטערט פון לעאָנס שוויגן. דער־הערנדיק אַז אויפן צעטל זענען אויך דאָ נעמען פון לעבעדיקע שרייבער, האָט לעאָן דערשראָקן אַ קוק געטאָן און, באַגעגענדיק דעם מאַיאָרס קוק, זיין זיגערנישן שמיכל וואָס האָט געזאָגט: אהא, געפאַקט! — האָט

לעצן אַרונטערגעלאָזט די אויגן. דאָ איז דאָ דער קאַרל אָסיעצקיי, אָבער דעם האָבן מיר שוין. ווייסט איר פון אַנדערע שרייבער ?
— ניין.

האַט ער דערמאָנט אָסיעצקין ? וועמען נאָך האָט ער דערמאָנט אין הינער פּלעט ? האָט ער כאַטש נישט דערמאָנט זיין ברודער קאַרל ?
— איר ווייסט נישט. אַ שאַד, אַ שאַד. איר'ט זיך נאָך אפשר דער-מאָנען.

אויף וואָס גיט ער עס אַנצוהערעניש ?

— פּאַסירט גאַנץ אַפּט, גראַדע דאָן ווען מ'וויל זיך עפעס דערמאָנען פאַרשווינדט עס פון זכרון. נו, דאָס וועלן מיר נאָך זען. דאָ האָט איר אָבער אייניקע נעמען וואָס איר האָט אַנגעגעבן, נישט אינגאַנצן קלאַר, וועט איר אַזוי גוט זיין איצט קלאַר מאַכן ? דאָ האָבן מיר איין נאָמען וואָס חזר'ט זיך איבער עטלעכע מאָל, אָבער בלויז דער ערשטער נאָמען, קאַרל. מוז זיין זער אַ נאַענטער פריינד ווען איר רופט אים בלויז ביים ערשטן נאָמען, איינמאָל, אפילו גערופן קאַרלכען, קענט איר מיר זאָגן ווער דער קאַרל איז ?

דער נאָמען האָט אַ קלאַפּ געטאָן לעאָנען. האָט ער דערמאָנט קאַרלען ? וואָס נאָך האָט ער געזאָגט ? נאָר זיך נישט אויסגעבן, מיט קיין וואַרט אָדער באַוועגונג. ווען ער קען זען דאָס אייגענע פנים, צי האָט ער זיך נישט אַרויסגעגעבן מיט אַ מינע. — איך ווייס נישט. — האָט ער גע-ענטפערט מיט אַ נייטראַלער שטימע.

— אַ שריפטשטעלער, אַ קולטורעלער מענטש און ווייסט נישט אַזוי פיל. ווייסט איר אַז מיט אייער „נישט וויסן“ צווינגט איר אונדז אַפֿ-צואווייכן פון אונדזער קולטורעלער האַנדלונג, מיר מוזן געברויכן נישט קולטורעלע מיטלען אַרויסצוקריגן דעם אמת ?

אַט-דער אַכזר, אַט-דער סאַדיסט רעדט וועגן קלטור, קולטורעלע מיטלען, מאַניקור, וואַך האַלטן... וואָס נאָך ?

— אין אייערע אייגענע אינטערעסן, אַלס קולטורעלער מענטש צו אַ קולטורעלן מענטשן, פרעג איך אייך : ווער איז דער קאַרל ? שווייגן.

— מ'פרעגט אייך, ווער איז דער קאַרל ?

דעם מאַיאַרס האָנט אויפן טיש האָט זיך פאַרקרעמפט אין אַ קולאַק. לעצן האָט דאָס באַמערקט און מאַדנע, אַט-דער קולאַק פון דעם קולטור-רעלן מאַיאַר האָט נישט אַרויסגערופן דאָס געפיל פון שרעק פאַרן קולאַק

פון שטורם־טרופער, פארקערט, אים האט זיך געוואלט שמייכלען: האסט ארונטערגעווארפן די זיידענע הענטשקע, ווייזט דיין אייזערנע האנט, אבער דו מוזט שוין זיין גאנץ שוואך אויב דו מוזט אַנקומען דערצו. ער האט געקוקט דעם מאַיאָר גלייך אין פנים.

— ווער איז דער קאַרל? — האט דער מאַיאָר איבערגעפרעגט מיט אַן אַנגעשטרענגטער שטימע.

— קאַרל? קאַרל מאַרקס.

— קאַרל מאַר—ק—ס?

דער נאָמען מאַרקס האט זיך עפעס נישט פאַטויפּעט ביים מאַיאָר אין מאַרך, ווען ער האט געכאַפט אַט־דעם „יידישן“ פאַטש האט זיין פנים זיך אַזש פאַרקרומט פאַר כעס, די פאַרשטעמעטע ציין האָבן זיך אַנט־פלעקט און אַ פאַרקלעמטע פּויסט האט זיך אַ יאָג געטאַן צו לעאַנען.

ער איז אומגעפאַלן. די וועכטער האָבן אים אויפגעשטעלט.

— ווער איז דער קאַרל? — האט שוין געברומט דער מאַיאָר שטיי־

ענדיק, גרייט צום שלאָגן, ממית'ן.

אין לעאַנס שטערן שלייה האט געשטעקט אַן אייזערנער טשוואַק און פון דעם טשוואַק האָבן שאַרפע שפּיזלעך זיך געטראָגן איבערן גאַנצן קאַפּ. דער קיין האט געציטערט, די פיס — ליימענע, אַבער די וועכטער האָבן אים אונטערגעהאַלטן. מיט אַ גרימיקן שמייכל פון אַ בלינדן אויף איין אויג האט ער מיט זיין רעכט אויג אַ בליק געטאַן צום מאַיאָר, אַריינגע־צויגן אַטעם און אַרויסגעלאָזט: קאַרל ליבקנעכט.

דעם קלאַפּ נאָכדעם האט ער נאָך געפילט, אַבער אים איז שוין געווען אַלצאיינס. אַ בייזער הונט איז געשפרונגען, אַט־דעם בייזן הונט, האט ער דערפילט, מוז ער אַריינשטעקן אַ שטעקן אין די ציין אויב אפילו דער הונט זאָל נאָך מיט מער בייזקייט זיך אַ וואַרף טאַן אויף אים. אַריינגעשטעקט דעם שטעקן, אַרויסגעזאַגט פריער קאַרל מאַרקס, נאָכ־דעם קאַרל ליבקנעכט, האט ער אין קאַפּ צו זיך געזאַגט: נאָ, דאָ האַסטו דיר צוויי טויטע „שרייבער“. פאַר זיי, זאַגסטו, האַסטו קיין מורא נישט, און מיך, דעם לעבעדיקן, קענסטו איצט שלאָגן וויפיל דו ווילסט, קענסט מיך דערשלאָגן צום טויט, איך האָב מיין שטעקן דיר אַריינגעשטופּט צווישן דיין ציין, מיין קלאַפּ דערלאַנגט.

זיי האָבן געשלאָגן וויפיל זיי האָבן געוואַלט. אַבער דער מאַיאָר האט נישט געקענט שטילן זיין כעס, נישט מיט די קלעפּ פון די וועכטער, אפילו נישט מיט זיינע אייגענע קלעפּ.

— האלט! — האט ער א געשריי געטאן. — אבר ביי אבר וועל איך פון אים שניידן און שינדן און ער'ט מיר שוין זאגן ווער דער קארל איז. נישט טשעפן. איר'ט אים דער'הרג'ענען וועט נישט טויגן. לאזט אים אויסרוען, צוויי טעג, דריי טעג, נאכדעם, נאכדעם? אין קעלער. פופציק. איר דענקט ער'ט אויסהאלטן? זיין פארויכטיק, און פאמעלעך, נישט איילנדיק זיך... איר ווייסט דאך... און דעם קארל וועל איך שוין קריגן. — הויזן אַרונטער!

לעאָן לעווענטאַל האָט זיך נישט גערירט. פייערלעשער האָבן זיך אַ לאַז געטאָן צו אַ פלאַמענדיקער געביידע. העק־ענט שניידן זיך אַריין, פינגער־האַטשעקעס רייסן, ציען, שלעפן. דער דאָך איז אַרונטערגעריסן, די קליידער ליגן אויף דער ערד, די גאַנצע גע־ביידע, לעאָן לעווענטאַל, איז אומגעוואָרפן, דערדריקט פון מענטשלעכער משא אויף אים, די האַרטע שמיס־באַנק איז אונטער אים, די לעדערנע בייטשן, געוויקטע אין וואַסער, איבער אים. — איינס!

שאַרפע, הייסע מעסערס האָבן אַ שניט געטאָן, אַ ברען געטאָן דאָס לייב, דער שניט און ברען האָבן זיך צעיאָגט איבערן גענצן קערפער, פאַרפלייצט דעם מאַרץ. דערדריקט אונטער מענטשלעכער משא, איינ־געקלעמט אין ביינערדיקע צוואַנגען, האָט דער קערפער דאָך זיך אַ וואַרף געטאָן, פון מויל, פון בויך, פון די געדערם האָט זיך אַרויסגעריסן אַ שוידערלעך געשריי. באַשלוס נישט צו שרייען, פאַרקלעמען די ציין, באַ־ליידיקונג, דערנידערונג — פאַרשוואַנדן, אַלץ איז פאַרשוואַנדן, בלויז דער שניט, דער ברען, און די משא, דער קלעם. זיך אויפהייבן! אויפ־רייסן זיך און זיי אָדער שטאַרבן. שטאַר...

— צוויי!

— מאַמע!

— כאַ—כאַ—כאַ! די מאַמע רופט ער! ער רופט די מאַמע! זויגן וויל ער. נאָ, דאָס איז דער טאַטע, דער טאַטע מיט דער רוט. דריי!... לאַנגזאַם...

פאַמעלעך, מיט לענגערע הפסקות האָבן זיי געשמיסן מיט לעדערנע רימענס, צילעווענדיק אַלע מאַל אין אַ פרישן פלאַץ אויפן הינטן, רוקן און פלייצע. אַ פייער האָט געברענט אונטער לעאָן לעווענטאַל, אַ פייער, וואָס אַט האָט עמיצער עס אַרונטערגעדרייט אַביסל, דער זידנדיקער קערפער האָט זיך גענומען איינשטעלן, איינלייגן, און באַלד האָט מען

ווידער אַרויסגעדייט, צעבלאָזן דאָס פייער, און דער גאַנצער קערפּער זיידט, קאַכט. אין האַלדז האָבן זיך געגאַרגלט יאַגנדיקע געשרייען, זיך אויסגעמישט דאָרט מיט אַרויפגעקומענער שפייז, דאָס געמיש האָט זיך געבויעט, געוואָרן און געשפּאַרט זיך אויף אַרויס, דער גאַנצער אינגע-וויד האָט זיך געריסן — אַרויס! אַרויס! נישט זיך אויפהייבן, נישט אויפרייסן — אַרויסציען זיך, איבערלאָזן זיי דעם קערפּער, אַט-דאָס גע-לעכערט זעקל מיט ביינער, טוט וואָס איר ווילט, דער מענטש איז נישט דערביי.

דער באַוואוסטזיניקער לעאַן לעווענטאַל האָט זיך נישט אַרויסגעצויגן פון זיין „געלעכערט זעקל“, ער האָט זיך בלויז צוריקגעצויגן, באַהאַלטן. דאָס זעקל לעאַן לעווענטאַל איז געלעגן באַוועגלאָז, קיין קלאַנג פון מויל, קיין באַוועגונג פון אברים.

די שטורם-טרופער, האַלטער און שמייסער, האָבן אָפּגעווישט דעם שווייס, באַטראַכט זייער האַנטווערק.

— וויפיל?

— צוואַנציק ערשט.

— דאָן קען מען נאָך.

אַ שעפל וואַסער, אַ פּליוך איבערן קאַפּ, לייב, און דער קערפּער האָט זיך אַ צאַפל געטאָן, דער באַוואוסטזיניקער לעאַן לעווענטאַל איז אַרויס-געיאָגט געוואָרן פון זיין באַהעלטעניש, דאָ וועמען צו שמייסן.

— איין און צוואַנציק, צוויי און צוואַנציק, דריי...

קינע געשרייען מער. אַ וויינען, אַ ווימפּערן פון אַ קליין דערשלאָגן הינטל וואָס גייט אויס, אַ קוים הערבאַרער גסיסה-קרעכץ, און שטיל.

— דער איז שוין קאַפּוט.

— וואַסער.

איין שעפל וואַסער, אַ צווייטס, דער קערפּער האָט אַ צוק געטאָן און גלייך זיך איינגעשטילט.

— וויפיל?

— בלויז צוויי און דרייסיק און דער מאַיאָר האָט געזאָגט פּופּציק.

— דער מאַיאָר האָט אויך געהייסן זיין פּאַרזיכטיק, שוואַכלייביק, קורצע קאַנסולטאַציע.

נישט דערשמייסנדיק די פּולע פּופּציק, האָבן זיי אים אַוועקגעשלעפּט צוריק אין צעל, אויף דער טיר מיט קרייך אַנגעצייכנט: אַכטונג! דאָס האָט געמיינט—געפּערלעך צעשלאָגן, מוז האָבן דאָקטאָרעשע באַהאַנדלונג.

טעג נאכאנאנד איז לעאן לעווענטאל געלעגן אין א געדיכטן טומאן. אפילו די וואונדן נישט געפילט. ווען דער דאקטאר האט זיך צוגערירט צו זיין לייב, דער וועכטער האט געבראכט עסן, האבן זיינע אויגן דורכ־געשטאכן דעם טומאן, געזען וואס עס טוט זיך, געפילט ווייטיק, הונגער, אפילו געפילט דעם שווערן גערוך וואס האט זיך געטראגן פון זיינע פאר־בלוטיקטע, מיט אייטער פארפאפטע קליידער, פון שטרוי זאק, פון זיין קערפער. ער האט געגעסן, די לעדערנע צונג האט דאך געפילט עפעס א טעם, דער געדאנק האט זיך באַמיט צעזייען דעם נעפל, אַרויסקומען אויף דער קלאַר. דאָס איז שוין אַבער געווען צופיל אַנשטרענגונג און לעאָן לעווענטאל איז צוריקגעפאלן אויף זיין שטרוי־זאק, צוריק אַריינגע־פאלן אין נעפל, געזונקען דאָרט. בלויז אין אַוונט, ווען אַ שריל מענטשלעך געשריי האָט דורכגעשטאָכן די לופט, זיך אַריינגעשניטן אין צעל, האָט לעאָן דערפילט אַ בליץ, אַ קלאַנגען־בליץ האָט אַ שניט געטאָן זיין אויער, איז דורכגעלאָפן דורכן מאַרד און אַרויס, איבערלאָזנדיק חושך, שטאַק פינצטערניש.

איין אַוונט האָט דער מענטש וואָס האָט געבראַכט די קאווע מיטן ברויט זיך עטוואָס פאַרהאַלטן ביי זיין שטרוי־זאק. לעאָן לעווענטאל האָט אַן עפן געטאָן די אויגן און מיט פאַרוואַנדערונג, פרייד און שרעק אויס־גערופן: ברונאַ?!

ברונאַ האָט אַ הייב געטאָן אַ פינגער, וואָרנענדיק: שטילער! און אַ פּרעג געטאָן: וואָס מאַכסטו?

לעאָן האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט.

— נו, דאָס מאַכט דורך יעדער איינער, — האָט ברונאַ געענטפערט. שוין אויך געווען אין קעלער. מער ווי איין מאָל. אַבער שטאַרק זיין, אויסהאַלטן. מירן זיך אַפּרעכענען. נאָ, עס, טרינק.

— ווי... ווי קומסטו...?

ברונאַ האָט שאַרף אַ קוק געטאָן און, נישט ענטפערנדיק אויף זיין

פּראַגע, זיך געלאָזט צו דער טיר. דער וועכטער איז געשטאַנען.

— דער האָט עס פעך, — האָט ער אַ זאָג געטאָן צום וועכטער און גוטברודערניש, מיט אַ וואונק צוגעגעבן — ווייכלייביק.

מיט דעם „ווייכלייביק“ אויף לעאַנס חשבון האָט ברונאַ אויסגעקויפט זיינע זינד פון באַמערקן אַז עמיצער „האַט פעך“. ער האָט געוואוסט ווי אַנצוגיין מיט די וועכטער. ווייכלייביק איז ער זיכער נישט געווען, און ווי זיי האָבן אים פיינט געהאַט אַלס קאַמוניסט, האָבן זיי דאָך געפילט אַז

ער איז א זייעריקער, ער איז הארטלייביק, א בראווער קערל, מ'קען אים א קלאפ טאן, פארשטייט זיך, אבער מ'מעג אים אויך אנפארטרויען זאכן, מ'מעג פארקוקן ווען ער כאפט זיך אריין אמאל אין קיך, האט ער דאך פארקוקט ווען די וועכטער האבן געמאכט א שנאפס, דער קערל וועט נישט אויסגעבן, און וויל ער העלפן צעטראגן ברויט מיט קאווע, זאל ער. צו-געקומען אזוי פיל מענטשן. אבער רעדן מיט עמיצן, דאס נישט.

בראווער ברונא. זיין דערשיינען אזוי אומגעריכט פאר לעאנען האט צעזויט אביסל דעם טומאן. שטארק זיין. אויסהאלטן. ווייטיקן, פיזישע ווייטיקן וואלט ער אויך געעקנט אויסהאלטן, א קלאפ פון א קולאק אין פנים קען ער אויך אויסהאלטן, קען אפילו דערלאנגען צוריק א פאטש, א שריפטשטעלערישן, א... יידישן פאטש אין פנים — קארל מארקס — אבער וואס פאר א ווערט האט א פאטש אין פנים קעגן שמיץ אין הינטן? אין הינטן, אין הינטן! ווי קען מען נאכדעם אנקוקן א מענטשן, ווי קען מען אפילו א קוק טאן אין שפיגל? ער איז דער געשמיסענער, אבער מונטשן האבן דאך געשמיסן, מענטשן!

דער געדיכטער נעפל נעמט זיך ווידער פארציען. ברונא מיט זיין געזונט פנים, זיינע שארסקע און דאך צארטע פינגער, זיין זיכערע, אויפ-ריכטיקע שטימע לאזט נישט דעם נעפל זיך פארציען.

האט דאך ברונא אויך געקראגן שמיץ, אנדערע. „מירן אויסהאלטן. זיך אפרעכענען“. נקמה דער קוואל פון האפענונג. ברונא איז דער גע-שמיסענער, ער קען אבער אפשר אויך ווערן דער שמייער, אבער ער, לעאן, ער קען נישט שמיסן, ער קען אבער אויך נישט זיין געשמיסן.

א מיידל מיט א בוריקעס קאליר פליאם אויפן פנים, באגעגנט אמאל אין דער אונטערערדישער באן, שווימט ארויס פון נעפל. א פליאם אויפן פנים, נישט שייך, דאך האט דאס מיידל, דער פליאם געצויגן זיין אויפ-מערקזאמקייט, ער האט נישט געקענט אפרייסן די אויגן פון יענעם פנים און האט זיך דאך געהיט נישט צו קוקן וויל ער האט געפילט, געזען אויף דער מיידלס פנים: איך בעט דיך, קוק נישט אויף מיין פליאם! שרייבערישע פאנטאזיע. אזוי האט ער דאן צו זיך אליין געזאגט. דאס מיידל איז שוין אזוי געוואוינט צו איר פליאם אז זי זעט אים שוין אפילו נישט אין שפיגל, אפגערעדט פון פילן אים אין גאס. און וואס איז זי שולדיק? זי האט אים געקויפט אט-דעם פליאם? ווי פילט א מיידל מיט א פליאם אויפן פנים?

דאן א פסיכאלאגישע ספעקולאציע, שרייבערישע איבונג. אבער

איצט, איצט ווען דער שרייבער איבט זיין פען... אויפן זאמד, איצט פילט ער דעם פליאם, נישט אויפן פנים א פליאם, בלוטיקע, בלויע פליאמעס אויפן לייב, דערפאר אבער נאך שרייענדיקער, און וואו ער זאל נישט גיין, וועמען ער זאל נישט זען וועט ער פילן זיין פליאם אויף דער נשמה און וועט זיך בעטן: קוק נישט!

— און ברונא? ברונא? זיינע וואונדן וועלן זיך פארציען, קיין פליאם וועט אפשר גארנישט בלייבן ביי אים, אויב יא, וועט ער ווינציק וואס זיך שעמען מיט אים. אייניקע וועלן נישט נאר נישט באהאלטן דעם פליאם, זיי וועלן אים אפדעקן: נאט זעט, קוקט, און... א פעניג א קוק. אנדערע וועלן מיט אט-די שמיץ אין הינטן דערלאנגען א שמיץ אין פנים נישט נאר די שטורם-טרופער, נאר דער וועלט, דער גאנצער וועלט, דעם מענטשן, יא, מעגלעך, אבער דאס מיידל האט פארט געבעטן שטומערהייט: קוק נישט אויף מיין פליאם. און דאס מיידל האט געפילט ריכטיק. אלע תירוצים — פודער, שמינקע, קענען דעם פליאם נישט פארדעקן. גע- שמיסן. געשמיסן אין הינטן, אין הינטן...

דער געדיכטער נעפל האט זיך ווידער פארצויגן.

ער האט זיך נישט אויפגעשטעלט ווען א עלטסטער איז אריינגעקור- מען, האט קוים געגעסן וואס מ'האט דערלאנגט, אפילו די זאלב וואס דער דאקטאר האט איבערגעלאזט פאר אים ער זאל זיך אליין שמירן — ער וועט זיך נישט פאטשקען מער — האט ער אויך נישט באנוצט. איין מאל האט נאך א וועכטער אים א צי געטאן פאר די האר, אים אויפגעשטעלט, לעאן איז אבער גלייך אומגעפאלן, דער איינציקער קלאנג דערביי — דער טעמפער קלאנג פון א מענטשלעכן קערפער אנגעקלאפט אן דיל. מער האבן אים שוין אפילו די וועכטער נישט געטשעפעט.

— דער גייט קאפוט, — האבן באשלאסן די וועכטער. נישט אזוי

האט באשלאסן דער מאיאר.

איין פארנאכט זענען געקומען צוויי וועכטער, אויפגעהייבן לעאנען, אים גענומען אונטער די ארעמס. — וואוהין? — האט ער פארווירט גע- פרעגט, — נאכוואס? — האבן די אויגן מיט טויטער גלייכגילטיקייט געקוקט. די וועכטער האבן שטום געשוויגן, אים אוועקגעפירט אין פאר- הער צימער.

לעאן לעווענטאל האט געזען דעם מאיארס שמיכלנדיקן פנים. יא, ער האט שוין אמאל געזען דאס פנים, דעם שמיכל, אבער דאס גייט אים נישט אן. — אנטבלויזן! — באפעלט דער מאיאר. שטורם-טרופער ציען

פון אים דאָס רעקל, דאָס העמד, די הויזן, זאָלן זיי. אָבער אַט פירט מען אַריין אַ מענטשן. נישט פון הויכן וואוקס. זיינע האָר... זיין פנים צעקלאַפט. פאַרשוואַלן, בלויז איין אויג איז אָפן, אָבער דאָס איינע אויג קוקט אויף אים, קוקט אַזוי שאַרף. לעאָן האָט אַ פולן קוק געטאָן. דער טומאַן וואָס איז געהאַנגען איבער אים, אים אַרומגענומען, האָט מיט אַמאָל זיך אַ הייב געטאָן, אַ העלער געדאַנק האָט אַ בליץ געטאָן, די אויגן האָבן זיך אויפגעריסן, זיין מויל האָט זיך געעפנט, דאָס איז דאָך...
 — קאַרל! — האָט ער אַרויסגעכריפעט און מיט אויסגעשטרעקטע אָבער לויזע אַרעמס זיך אַ צי געטאָן. דער אויבערשטער האַלבער קערפער האָט זיך איבערגעבויגן און דער גאַנצער קערפער איז אַ פאַל געטאָן צום דיל.
 אַ האַנט־באַוועגונג פון מאַיאָר און מ'האַט אים אויפגעהייבן, אַרויס־געפירט.

9

זיי האָבן אים געפאַקט.
 דורך דעם געדיכטסטן נעפל האָט זיך עס דורכגעשטאַכן, אויפגעריסן לעאָן לעווענטאַל פון זיין געלעגער. קורצע שפאַן, שווערע טריט אויף אַ באַשרענקטן פלאַץ.
 — קאַרל. קאַרל, — האָבן די טריט אויסגעקלאַפט. קאַרל. קאַרל. פיס און געדאַנק זענען מיד פון טאַפטשען זיך אויף איין פלאַץ, און לעאָן לעווענטאַל איז צוגעפאַלן צו זיין געלעגער. באַוועגלאָז דער קערפער, גע־דאַנקענלאָז דער מאַרך, קיין תּפּיסה, קיין מענטש, תּהוּ ובהוּ, הינער־פלעט. אָבער „גאַטס גייסט האָט געשוועבט איבערן וואַסער, און גאַט האָט גע־זאָגט: עס זאָל זיין ליכט!“ אַ שטראַל ליכט שטעכט דורך די פינצטער־ניש, לעאָן דערזעט זיין ברודער קאַרל, און ער טוט זיך אַ זעץ אויף, די אויגן ברייט געעפנט. זיי האָבן אים געפאַקט. ער איז איצט אין... קעלער. לעאָן האָט פאַרמאַכט די אויגן אַזש געפילט די אויגן לעדלעך, די ציין האָבן זיך פאַרשטעמעט. ווען ער האָט אויפגעעפנט די אויגן האָט ער דערזען דאָס סלאַיעקעל מיט דעם ביסל שמירעכץ וואָס דער דאָקטאָר האָט איבערגעלאָזט ער זאָל אַליין זיך היילן זיינע וואונדן.
 דאָס סלאַיעקעל האָט ער געהאַלטן אונטערן שטרוי־זאַק, איצט ווען דאָס האָט אַ שימער געטאָן פאַר די אויגן, האָט ער עס אַרויסגענומען פון אונ־טערן שטרוי־זאַק צעקאַפנס, עס באַטראַכט. וואַזעלין צי וואָס? וואָס איז דער חילוק? אַט־דאָס סלאַיעקעל, ווען ער וואַרפט עס אַרונטער... טריט.

איבערווארטן... באַרמהערציקע! לאָזן נישט אפילו די שיד בענדלעך טאָ-
מער וועט מען זיך אויפהענגען אויף זיי. אָט איצט. נישט א ווארף טאָן.
בלויז אַרונטערלאָזן צום דיל. אַט-אַזוי. קיינער האָט נישט געהערט. און.
...גוט צעשפּאַלטן, די זייטן און דער עיקר די דעק... באַהאַלטן.

ער האָט אויף גיך באַהאַלטן די שערבלעך אונטערן שטרוי-זאַק, זיך
צוגעהערט. טריט. וועכטער. טירן עפענען, פאַרמאַכן זיך. אַלע תּפּיסה
קלאַנגען — עכאַס פון אַ ווייטער וועלט. לעאָן האָט זיי קוים געהערט.
ער האָט נישט געפּילט די תּפּיסה-ווענט, דעם צעמענטענעם דיל, אפילו
נישט דעם שטרוי-זאַק, וואו די שערבלעך זענען געלעגן.

האָט זיך זיין טיר געעפנט? עס איז שוין אַוונט. און דער מענטש
וואָס איז אַריינגעקומען? ברונאַ!

ברונאַ האָט אַוועקגעשטעלט דאָס טעפל קאַווע, דערלאַנגט דאָס
רייפּטל ברויט און דערלאַנגענדיק עס נעמט ער אַריין לעאָנס האַנט. —
נו, ברודער, לעב וואויל. מאַרגן פרי פאַרלאָז איך.
— פריי??!

פריי, האַפּענונג, קנאה האָט זיך אַרויסגעריסן אין דעם איינעם
וואָרט.

— ניין, אַזוי ווייט גייט עס נישט. מיר דוכט דאַכאַן. (א קאַנצערט-
ראַציע לאַגער).

ערשט איצט האָט לעאָן אַנגעכאַפט ברונאַס האַנט, זי געדריקט. באַלד
האָט ער צוריקגעכאַפט די האַנט, דערשראָקן אַ קוק געטאָן אויף ברונאַ,
דער קאַפּ האָט זיך אַריינגעצויגן צו די אַקסל אַזוי ווי ער וואַלט מורא
געהאַט ברונאַ וועט אים דערלאַנגען אַ קלאַפּ. ברונאַ האָט קיין קלאַפּ
נישט דערלאַנגט.

— נו, זיי געזונט. עס, ברודער, שטאַרק זיין. אויסהאַלטן. צום
ווידערזען...

די טיר האָט זיך פאַרמאַכט, די תּפּיסה-צעל אַ פּוסט, ווייסט פעלד.
אויף דעם וויסטן פעלד האָט גענומען דרייען אַ זאַווערונגע. — זיי שטאַרק.
זיי שטאַרק. און ווי אַז דער קערפּער חלש'ט נאָך שלאָף, ניין, ער שלאָפט,
און דאָס מויל עפנט זיך, לאַזט פאַלן אַ וואָרט: קאַרל, קאַרל, קאַרל. זיי
האַבן אים געפּאַקט. און ער... ער... האָט ער געקענט פאַרהיטן זיין מאַרד,
זיין מויל, ער זאָל נישט טראַכטן, נישט אויסריידן, נישט אַרויסלאָזן קיין
וואָרט ווען זיין קאַפּ, זיין גאַנצער קערפּער איז געווען אין אַ הינער
פלעט? זיי שטאַרק. ער איז געווען שטאַרק. בלויז מיט גייסטיקער

שטארקייט האָט ער געקענט אַ וואָרף טאָן דעם מאַיאָר אין פנים אַרײַן דעם „קאַרל מאַרקס, קאַרל ליבקנעכט“, אָבער קען דער שטאַרקער גײסט באַוואַרענען דעם שוואַכן קערפער ?

— שוואַכן קערפער ? שורקע וואָס דו ביסט, שוואַכער קערפער ? שטאַרקער קערפער ! אַט-דאָס קערפערל דײַנס מיט וועלכן דו ביסט קײנמאַל נישט געווען צו שטאַלץ צוליב דער שוואַכקײט דערפון האָט זיך אַרויסגעוויזן נאָר מאַוס'ער, נאָך עקלהאַפּטער, פאַררעטערישער מיט זײַן שטאַרקײט. דאָס האָט דײַן קערפער, דײַן שטאַרקער קערפער, יאָ, יאָ, דײַן שטאַקער קערפער, דאָס האָט ער געזיגט איבער דײַן שוואַכן גײסט. אַזוי שנעל ווי דער שוואַכער גײסט דײַנער איז אַנדרימלט געוואָרן האָט זיך דער שטאַרקער קערפער דײַנער אויפגעכאַפּט, גענומען זוכן אַ וועג ווי זיך צו ראַטעווען, רופן צו הילף, פטור צו ווערן פון ווייטיק, פון מאַ-טערניש. דיך עקלט פונעם קולאַק, אָבער אויך דײַן קולאַק האָט גובר געווען. דײַן „שוואַך“ קערפערל איבער וועלכן דו האָסט אַזוי געציטערט אויב עס וועט אויסהאַלטן, האָט נישט נאָר אויסגעהאַלטן, עס האָט אויס-געגעבן דיך, דײַן ברודער, אָבי זיך צו ראַטעווען. נישט אויסגעגעבן ? זיי האָבן אים אַליין געכאַפּט ? און ווען זיי האָבן אים שוין געכאַפּט, ער איז געשטאַנען פאַר דיר, זײַן אויג האָט אפילו נישט אַ פּינטל געטאַן, אָבער דו, דו מיט דײַן שוואַך קערפערל און נאָך שוואַכערן גײסט האָסט זיך אַ לאָז געטאַן צו אים — קאַרל ! וואָרט, דאָס קערפערל דײַנס וועט נאָך אויסהאַלטן מער, אויסגעבן מער. איצט ביסטו בלויז גײסטיק שוואַך, באַלד וועסטו ווערן שוואַכזיניק, דײַן קערפער אָבער וועט זײַן שטאַרק, וועט טראַגן אַ שוואַכן קאַפּ אויף זיך און דו וועסט זײַן ליים בײַ זיי אין די הענט, זײַ וועלן טאָן מיט דיר וואָס זײ וועלן וועלן. ווער וועט זיי אָפּשטעלן ? דער גײסט דײַנער וועלכער איז שוין איצט צו שוואַך ? דײַן מח ? נישטאַ קײן גײסט, קײן מח, דער קולאַק הערשט, דעם מאַיאָרס קולאַק איז אַ שטאַרקערער, דײַנער אַ שוואַכערער, אין דעם גײט עס. ביז דו האָסט נאָך דאָס ביסל פאַרשטאַנד באַגרייף עס. האָסטו עס באַגריפּן ?

קולאַק — מאַרד, קערפער — גײסט. גײסט, קערפער, צוויי איינס ? ער איז דאָך אײַנער. איז ער גאָר אַ דריטער ? אה...!

ער האָט אַ טאַפּ געטאַן דאָס שטיקל ברויט. ברוינאַ. גוטער, בראַווער ברוינאַ. אויסהאַלטן צום ווידערזען. ברוינאַ האָפט מיט דער גוטער, קאַנ-סערוואַטיווער האָפענונג וואָס קאַנסערווירט די כחות, גיט כח אויסצו-האַלטן, אָבער אויף וואָס קען ער האָפּן ? זײַן האָפענונג וואַלט געווען די

רעאקציאָנערע האָפענונג וואָס פאַרטעמפט בלויז, ברעכט אָפּ די שאַרפע שפיצן, לאַזט ליגן אין קלעם, אין בלאַטע... זינקען... נאָר נישט זינקען... איידער אַזאָ רעאקציאָנערע האָפענונג שוין בעסער שאַרפע פאַרצווייפלונג. נישט די פינצטערע פאַרצווייפלונג וואָס נעמט אַרום, אין וועלכער מ'זינקט איין, נאָר די שאַרפע פאַרצווייפלונג וואָס שטויסט אַרויס, פירט צו... די שערבליעך זענען שאַרף גענוג... גייסטער קימערן נישט דעם מאַיאָר, פאַר טויטע שרייבער האָט ער קיין מורא נישט, אַזוי זאָגט ער, אָבער קאַרל מאַרקס, קאַרל ליבקנעכט... קאַרל... קאַרל...

10

נאַכט. שלאָף. מענטשלעכע קערפערס האָבן פאַרריכט דעם שאַדן וואָס דער טאָג האָט אָנגעטאָן, מענטשלעכע קערפערס האָבן פאַרצירעוועט די געוועבן וואָס דער טאָג האָט צעריסן. ביי וועמען די וועבעריי איז אָנגעגאַנגען רואיק, נישט געשטערט און ביי וועמען דאָס געוועב האָט זיך געקניפלט, געריסן. ווער עס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קרעכץ, אַ זיפף, און ווער עס האָט זיך געוואָרפן אין שלאָף, געשריען.

לעאָן לעווענטאַל איז געליגן רואיק, לעבן אים איז געליגן דאָס שטיקל ברויט וואָס ברונאַ האָט אים געבראַכט. טייער איז אַט-דאָס שטיקל ברויט. גוטער, באַווער ברונאַ. מאַרגן גייסטו קיין דאַכאָוו, דאָרט ווידער „עקזאַמען“, ווידער קעלער...

אַ ציטער איז דורכגעלאָפן איבער לעאַנס קערפער, אַלע וואונדן האָבן מיט אַמאָל גענומען שמאַרצן. שמיק, שמייסן. ניין, ניין! קאַרל! קאַרל! וועסטו פאַרשטיין, וועסטו באַגרייפן?

אַ פאַרשוואַלן פנים, אַ פאַרלאָפן אויג, בלויז איין אויג אָפן, דאָס אָפּענע אויג קוקט אויף זיינע בלויע וואונדן, זיין געשמיסן לייב, זיינע פליאַמעס. קאַרל, אַ קליינינקער מיט בלאַנדע לאַקן, מיט אַזעלכע ליכטיקע בלויע אויגן. ער האָט אים אָפטמאָל געשלאָגן דעם קליינינקען ברודערל. אַן עלטערער ברודער. יוסף מיט זיינע ברידער. ניין, קאַרל, ניין, גלויב עס נישט. דאָס האָט דער שוואַכער קערפער, דער שטאַרקער קערפער... קערפער, גייסט, שוואַך, שטאַרק, שטאַרק, שוואַך... אה! נאָר נישט שוואַך זיין איצט. איצט ווען קאַרל שטייט אים פאַר די אויגן. די שלייקעס, די בענדלעך פון די שיך האָבן זיי צוגענומען. זיי פאַרהיטן אַ לעבן, אָבער דער דאָקטאָר ער האָט באַוואָרנט דעם טויט, געלאָזט דאָס סלאַיעקל. אַט

זענען זיי די שערבלעך, שאַרף, שאַרף גענוג. דאָס וועט נישט וויי טאָן,
 נישט שטאַרקער ווי אין קעלער. ניין, דאָס וועט נישט וו — — טאָן,
 דאָס טו—ט נננ—י—ט וו...יי.

ער האָט געפילט די געפעסן האָבן זיך געעפנט, דאָס בלוט איז גע-
 רונען, אויסגערוגען פון קערפער. לייכטער, לייכטער ווערט דער קערפער.
 אַט־דער שטאַרקער, אַט־דער שוואַכער קערפער ווערט לייכטער און
 לייכטער און אויך זיין געמיט ווערט לייכטער. פינצטער אין די אויגן
 אָבער ער זעט קאַרלען, זיין קאַרל, און ער קען קוקן אויף אים, נישט
 אַרונטערלאָזן די אויגן. ער האָט אים אַזוי ליב, ער וואָלט אים אַרומגענו-
 מען, צוגעדריקט צו זיך. די הענט הייבן זיך נישט אויף, רעדט ער צו
 אים, רעדט צו אים אַזוי שטיל: קאַרל, ברודער מיינער, זיי שטאַרק!
 ברונאַ, ברודער, גייסט קיין דאַכאָוו, איך גיי... זיי שטאַרק, קאַ—אַר—ל!

משפחה סאפורטא

דער ספרדישער קווארטאל האט זיך געצויגן ארום די אויסגעהאקטע פרדסים, צווישן שליימיקע בערגלעך און מוטנע וואסער-גריבלעך. די געגנט — שמאלע, אפגעלעגענע געסלעך. און הינטער די געסלעך — גע- דיכטע בלאַטעס מיט פעטע, ברייטע רינשטאָקן, ווי אַלטע אויסגעטריקנטע קאַנאַלן. פאַררויכערטע באַראַקן, צונויפגעשטעלט פון שוואַרץ געהילף און צונויפגעקלאַפט פון פאַרזשאַווערטע בלעכן, האָבן באַדעקט ביידע זייטן געסלעך.

משפחות געפלאַכטן און געבונדן פון דמשק, פון בירוט און אַזש פון אַרם צובא האָבן דאָ פאַרכאַפט דעם קוואַרטאַל כמעט פאַר איין יאָר צייט. די עלטערע ספרדים אין די פעסקעס מיט די קאַלירטע, געשטרייפטע קאַלאַטן, האָבן נישט באַטראַכט דאָס אַריבערקומען קיין ארץ-ישראל, ווי אַ ווייטע רייזע פון איין לאַנד צום צווייטן, נאָר ווי אַ צייטווייליק טוישן ס'וואוינ-אַרט. זיי האָבן מיט זיך אַריבערגעטראָגן די היימישע מנהגים. מען האָט צעהאַנגען אויף די ביישטידלעך נעבן די פאַרגעלטע אויסגעגע- סענע מזוזות, פאַדקאַוועס וואָס לויכטן ווי מזלות. מען האָט גערויכערט אין די אַריינגענג בייכיקע נאַרגילעס, פאַרטיעסווייזן באַרעדט איין משפחה די צווייטע און דאָך זיך גוט פאַרטראָגן. אפילו דיזעלבע פרנסות האָבן דאָ געהאַט אַ גאַנג. פון קופער-שמידן, גאַלד-גראַוירערס, מאַרק-הענדל- לערס פון זייד ביז שיד-פּוצערס. די אַריבערגעקומענע ספרדים האָבן נאָך נישט באַוויזן רעכט זיך איינצופונדעווען, ווי דאָס יונגוואַרג איז גע- שטאַנען אין שידוכים, האָט געקינדלט און זיך געמערט. דערווייל איז דער פּלאַץ ענג געוואָרן פאַר די צוויי הונדערט משפחות, האָבן טייל זיך גענומען רוקן אַרויס פון תּחום, אַ פאַר גאַסן ווייטער, צו די געמויערטע הייזער, וואָס זענען געווען געדיכט באַוואוינט פון אַשכּנזים.

דאָ, צווישן די געמויערטע געביידעס, האָט דער טייל ספרדים זיך נישט געקענט פאַרטראָגן מיט די אַשכּנזישע שכנים. נישט דאָס לשון, נישט ס'פירונג, אפילו נישט די מאַכלים האָבן זיי געקענט פאַרייניקן. דער „פּוילישער“, צי „רוסישער“ האָט נישט פאַרנומען דעם ריח פון די

געדעמפטע „פיטעס“ און געזויערטע פעפערלעך און דער „פרענק“ האָט זיך געכאַפט פאַר דער נאַז ביים בלויון קוק אויף די זיסע פיש און גע-
 פרעגלטע קאַטלעטן, וואָס דער „מאַסקאַבישער“* שכן האָט צוגעגרייט.
 די משפחה יום־טוב סאפורטא, געריבענע פרוכטן־הענדלער, וואָס
 האָבן געפירט דעם מסחר אין סיריע אויף אַ ברייטן שניט, צעפירנדיק
 וועגענער מיט פירות איבער די אַראַבישע דערפער, האָבן דאָ געטראָגן
 אַ טיפע שנאה אויף די אַשכנזים, האַלטנדיק אַז דער מצרי און דער סי-
 ריער דאַרפן מיט די מערב־יידן קיין מגע ומשא נישט האָבן. און ווען
 ס'האָבן אויסגעבראַכן די אומרוען, אַראַבישע כנופיות האָבן באַשאַסן די
 יידישע פונקטן — האָט דער אַלטער סאפורטא אויסגעטייטשט, אַז ס'אומ-
 גליק קומט פון די אַשכנזים, פון די אַנלויפערס. פריער האָט דער אַראַ-
 בער נישט פאַרריסן דעם קאַפּ. מען האָט זיך מיט אים פאַרטראָגן. די
 טבע ביים מאַכמעדאַנער איז שלום, דורכקומען מיטן בייוואוינער.
 דער אַלטער יום־טוב סאפורטא אַליין, אַ צעפליישטער גבר, אַן אַלמן,
 וואָס האָט צו די שישים מער נישט צעפירט קיין פירות און גרינסן, שוין
 יאָרן גע'בלנ'ט — האָט נישט געהאַלטן פאַר קיין חטא זיך צו מישן מיט
 די מוסולמענער. ער איז געזעסן אין די אַראַבישע טרינק־שטובן, האָט
 געזופט טערקישע קאַווע, פויל געזויגן די נאַרגילע־שלייק און גע-
 שפילט ווערפל. דערביי איז ער געווען אַ למדן. ער האָט געקענט אויס-
 געבונדן דעם קאַראַן און געזאַגט פון אויסנווייניק פסוקים פון דער סוראַ.
 ער האָט זיך אפילו געמאַכט אַוועקקוקן, וואָס זיין טאַכטער מזל גייט אַרום
 מיט אַן אַראַבער. דערפאַר האָט דאָס פאַרדראָסן דעם איינציקן זון סימן-
 טובן. דער פאַטער — איינגעטונקן אין דער מוסולמענישער וועלט, גלייך
 ער וואָלט נישט געזעסן אין יפו, נאָר אין דמשק. סימן־טוב האָט געהאַט
 אַ פאַרדאַכט, אַז דער אַלטער קאַן אַ ליאָדע טאַג פאַרוואַרפן אויף זיך אַן
 אַבאַיע, אויפן קאַפּ — אַ קאַפּיע און זיך אַנשליסן אַן דעם מופטי'ס
 חברותא. דערפאַר האָט ער אים געסטראַשעט אַריינצוזעצן אין אַ מושב־
 זקנים, וואו ער וועט זיך מוזן באַגעגענען יעדן טאַג, פנים אל פנים, מיט
 אַשכנזים. מזל'ס נאַכלויפער, דעם אַראַבער, וועט ער, סימן־טוב, אַפּרוי-
 מען. דעמאָלט האָט דער אַלטער יום־טוב, וואָס איז געווען משוגע פאַר זיין
 בתיחידה, געמוזט נאָכגעבן. איינס האָט ער אָבער אויסגענומען ביים בן.
 ער זאָל מעגן זיצן אין די אַראַבישע טרינק־שטובן. און אַז די אומרוען

(* רויטשער.)

האַבן אויסגעבראַכן, יאָהוד־מאַכמדאָנער האָבן זיך נישט געטאַרט באַגע־
גענען, האָט יום־טוב סאַפורטאַ זיך קיין אַרט נישט געפונען. גאַנצע טעג
איז ער געזעסן פאַרשפאַרט. ער האָט געפיפקעט די נאַרגילע. ער האָט
געשאַלטן דעם ענגלענדער, וואָס דרייט אָן אַ מלחמה צווישן ביידע פעל־
קער און אויסגעקוקט אויף דעם טאַג, ווען ער וועט קענען זיך צוריקקערן
נאָך דמשק, וואו ס'רעגירט דער פראַנצויז ביד חזקה.

דערווייל האָט סימן־טוב אַלץ נישט שלום געמאַכט מיטן אַראַבישן
שטוב־אינגייער, מיט כאַלאַל'ן. ער האָט געריסן די שוועסטער פאַר די
געקרויזלטע צעפּ. נישט איינמאַל האָט די דערוואַקסענע מזל פון אים
באַקומען אַ „פאַלאַקאַ“ — צען בייטש־שמיץ אויפן הינטער־חלק. די פאַר־
ליבטע מזל האָט אַלץ צוגענומען שווייגנדיק. זי האָט זיך געשיצט קעגן
דעם ברודער מיטן פאַטערס גרויסע רחמים־אויגן. באַהאַלטענערהייט זיך
ווייטער געטראָפּן מיט כאַלילן און די שטוב־מלחמה האָט קיין סוף נישט
גענומען.

* * *

אין אַ תמוז־פרימאַרגן האָט שוין דער טומל ביי די סאַפורטאַס גע־
וועקט דעם גאַנצן הויף. די קולות האָבן זיך געריסן פונעם אויבערשטן
גאַרן. שכנים, ס'רוב אַשכנזישע משפחות, האָבן אויפגעפראַלט די פענ־
צטער. נישט אויסגעשלאַפענע מאַנסבילן אין די תחתונים, צעשויבערטע
ווייבער אין שלאַף־קופקעס, האָבן אַרויסגעשטעקט די קעפּ דורך די אויפ־
געריסענע לאַדנס:

— וואָס פאַראַ גוואַלדן?

— אַ באַמבע?

— מאַמעלע! די אַראַבער האָבן ווידער געוואָרפן אַ באַמבע!

— אונדזער „שכונה“ (* איז איינגעשטעלט! — האָט אַ יידענע אויס־

געקוויטשעט אַ לילה — יעדן טאַג, באַמבעס, יעדן טאַג איבערפאַלן, מען

וועט אונדו דאָ אַלעמען אויסשעכטן!

— ווער באַמבע? וואָס באַמבע? — איז פון טויער אַרויסגעקראַכן

משולם, דער הויף־שוסטער, אין אַ פאַר בלויע, ברייטע הויזן, אַריבערגע־

צויגן מיט אַ סוועטער — ווי קומט דאָ אַהער אָן אַראַבער מיט אַ באַמבע?

קוקט בעסער אויבן — האָט דער שוסטער געטיילטל צום אויבערשטן

(* קוואַרטאַל.

גאַרן — דאָס לאָזן זיך הערן אונדזערע אייגענע „אַראַבער“, די פּרענקן, די בני־סאָפורטאַ, מען שלאַגט די שוועסטער.

— אַזוינע פּרענקן, אַזוינע אַזיאַטן! — האָט אַ בלאַס ווייבל געשטר-
רעמט פון אַ אַפענעם באַלקאַן — דאָס האָט קיין יידיש אַדער נישט אין
זיך, צו שלאַגן אַן אייגענע שוועסטער, אַ יתומה!

— וואָס דען? גלעטן דאַרף מען זי? אַז די בתולה טליקעט זיך
אַרום היינטיקע צייטן — ווען מען הרג'עט אונדז, ווען מען שרפּה'עט
אונדז, — מיט אַן אַראַבער! וואָס? — האָט משולם זיך צעשמייכלט —
ס'פעלן יידישע „אוכאַזשאַרן“?

— ס'פעלן, משולם, אַודאי פעלן! — האָט אַ שכן אַרויסגעקרייט פון
אַ פענצטער — אויף אַזאַ פּרי וועט זיך קיינער נישט לאַשטשען.
— טאַקע אַפּגע'פּסק'נט וועגן וועמען צו ריידן, איצט, פאַרצעלע
ראַנע*) האָט אַ פּוילישע יידענע זיך צעשריגן — הערטס נאָר דאָס
געשפּרעך, מענטשן מיינע ליבע, וועגן מזל הצופּה, שטראַף מיך נישט
פאַר די רייד, רבּונו־של־עולם, אַבער זי קאַן דאָך אַ ליאָדע טאַג עפעס
אַהיימברענגען הינטערן פאַרטוך.

ווען די פּוילישע יידענע האָט אַזוי נביאות געזאָגט אויפן קול, האָט
אין הויף זיך באַוויזן סימן־טוב, אַ הויכער, אויסגעזעגטער ספרדי, מיט אַ
פאַר שוואַרצע אויגן, וואָס פּלאַקערן. דער גוף — בויגיק, דער
טונקלער קאַפּ באַדעקט מיט האַרטע בערגלעך האַר, ווי ביי אַ נעגער.
מיטן בלויון בליק האָט סימן־טוב אַפּגענומען ס'לשון ביי די שכנים, וואָס
האַבן זיך איבערגעקוקט, ווער דורך אַ געעפנטער טיר, ווער דורך אַ
פענצטער. ער האָט אויפגעכאַפּט די קולות, לויט דער צאָל אַפענע פענ-
צטער איבער די שטאַקן און אַ געשריי געטאַן:

— אַריין אין די בעטן, פּלוידערזעק! מאַסקאַבן!

— ער איז דאָ, דער ביינער־ברעכער! — האָט משולם אַ זאַג געטאַן

און זיך גיך אַפּגעטראַגן.

סימן־טוב האָט זיך אַרומגעקוקט. ס'ליכט פון באַגינען האָט גע-
שלינגען דעם חושך און געשטרייפט דעם הימל אויף בלוי, אפילו דאָרט,
וואו דער זון־אויפגאַנג האָט זיך גענומען צינדן.

אַ גליענדיק ווינטל האָט זיך צעבלאַזן. ס'האַט געפאַרעט. מיט די
גאַז־לעכער האָט סימן־טוב דערשנאַפּט, אַז ס'מאַכט זיך „חאַמסין“. ער

*) באַלד אינדערפרי.

האָט אַרױפגעקוקט און געזוכט אַ קאַפּ הינטער די פאַרמאַכטע פענצטער, צו וועמען ער זאָל קענען אַרױפשרײען. קײנער האָט נישט אַרױסגעקוקט. אַ ווײלע האָט ער געוואָרפן אַ בליק אַהײן, אַהער און דערנאָך אַרױפגעשיקט אַ געבײער:

— הערט איר, פוילישע! הערט מאַסקאַבן! מיט אונדן, ספרדים, זאָלט איר נישט אָנהײבן! אַז אײך וועל פאַקן דעם פוילישן שוסטער, דעם רכילות־זאַק, וועט ער בײ מיר בלײבן אַ וויסטע קאַליקע. די שכונה דאָ, אײז אַ ספרדישע. און אַז איר, אַשכנזים, זײט דאָ אָנגעלאָפן ווי געסט, דאַרפט איר שווייגן און נישט באַרעדן אונדזערע משפחות. מוז אײז אַ חצופה און אײערע יפּה־פּיות זענען צנועות? מיר, ספרדים — פּײנע מענטשן, און איר אַשכנזים? איר ווילט הערן דעם יחוס? — האָט ער גענומען אױסצײלן אױף די פּינגער — אַשכנזים מאַכט: אַנשים שקרנים, נשיהם זונות, ילדיהם ממזרים.

אַפגעשריגן די פאַר ווערטער אײז סײַמ־טובֿן אַביסל לײכטער געוואָרן, כאַטש קײנער האָט אים נישט אױסגעהערט. ער האָט זיך אַרומגעקוקט אײן אַלע פּיר עקן. אַז אַ זײט פון הױף אײז געשטאַנען אַ שטופֿ־וועגעלע אױף צוויי רעדער, אָנגעלאָדן מיט פּרוכטן און גרינס: צוגעפּוילטע ווייץ־טרויבן, פאַרגעלטע מיש־מיש, ציטרינען, קוסעלעך, ברינדזשינעס און טאַמאַטען. סײַמ־טובֿ האָט אַ צי געטאַן צו זיך דאָס וועגעלע. ער האָט אַראַפּגעשאַרט דעם צודעק — אַ ברעזענטענע פּלאַכטע. סײַהאַט גענומען אַ היפשע ווײלע, ביז ער האָט אױסגע־סדר־ט די פּרוכטן רײעסווייז. די טרויבן מיט די מיש־מיש פון אײן זײט. פון דער צווייטער זײט — סײַגרינס, קוסעלעך, ברינדזשינעס און אױפגעשפּאַלטענע טאַמאַטן. און אײנדערמיט — קופּקעס ציטרינען ווי טורעמלעך. אַז ער אײז פאַרטיק געוואָרן מיט דער אַרבעט, האָט ער אַרױפגעצויגן אױף זיך אַ ווייס פאַר־טעד. ער האָט צוגעשנאַלט בײ דער זײט דעם געלט־בייטל און זיך גע־גרייט אַרױסצופאַרן אײן גאַס, טראַכטנדיק, אַז ווי לאַנג די אַראַבער וועלן שטרייקן און נישט ברענגן זײערע גרינסן אײן שטאַט אַרײן פאַר די יידן, ווי לאַנג דאָס שײסערי אױף די וועגן וועט אָנהאַלטן — קען ער, סײַמ־טובֿ נאָך מאַכן אַ לעבן. ער וועט נישט ברויכן טוישן יעדן סעזאָן דעם האַנדל. אײנמאַל פּיש, אַ צווייט מאַל אַרבוזן צי פאַרלעגענע פירות. מען דאַרף נאָר דעם אײגענעם עולם — קונים, דער עיקר די שפּאַניאַלער, די גריכן, די בולגאַרן צוגעוויינען, אַז די סירישע ספרדים זענען פּונקט אַזױנע מיוחסים ווי זײ, דון יצחק אַברבנאַליס אײניקלעך. און אױב דער

אשכנזי רופט דעם סיריער „פרענק“, האָט ער אים נישט ווייניקער פיינט, ווי דעם שפּאַניאַל, צי דעם בולגאַר.

סימן-טוב האָט ווידעראַמאַל געוואָרפן אַ בליק אַרויף צו די פּאַר-מאַכטע פענצטער און אַרויסגעלאָזט אַ הויכן שלוקערץ. געהייסן האָט עס, דאָס ער האָט אַלע אַשכנזים ניין איילן אין דער אַדמה. ער האָט אַ שטופ געטאָן דאָס וועגעלע פּאַראויס און מיט אַ געזאַנג זיך אַרויסגערוקט פון הויף.

די פּאַרקווילטע געסלעך דורך וואָנען סימן-טוב האָט זיך גערוטשט מיט זיין אויבס-וועגעלע אויסרופנדיק זיין סחורה בקול-קולות, זענען געווען די גרעניץ-סטעזשקעס, וואָס טיילן אָפּ די יידישע שכונות פונעם אַראַבישן קוואַרטאַל. אינמיטן האָט זיך געקרייזט אַ זאַמדיקער פּלאַץ און לינקס האָבן זיך געצויגן הויכע שטיינער-פּלויטן, פּאַרריגלטע אַראַבישע הויפּן, ווי אָפּגעשלאָסענע האַרעם-הייזער. ווייסע מעטשעט קופּאַלן, אָנגעצונדענע פון זון-אויפגאַנג, האָבן זיך געהייבן פון הינטער די שטיינער-פּלויטן. אין די פּרידלעכע צייטן האָבן דאָ גאַטפּאַרכטיקע אַראַבער אַרומגעשפּאַצירט פּראַנק און פּריי, ווי די העלדן פון שעכערזאַ-דעס מעשיות. איצט איז דער פּלאַץ געווען פּוסט. דריי ענגלישע פּאַלי-ציאַנטן, באַוואָפנט און באַפּאַנצערט ווי זיי וואָלטן נאָר וואָס זיך געקליבן אויף אַן אַטאַקע, האָבן געהאַלטן וואָך, האָבן אָפּגעהיט די „גרעניץ“.

די נייגיריקייט וואָס ס'טוט זיך ביים „שונא“ אין לאַגער, האָט סימן-טוב'ן געשטופט פּאַראויס. ער האָט שטאַרק געוואָלט אַריבערשפּרייזן די גרעניץ. ביי דער וואָך האָט ער אָפּגעשטעלט ס'וועגעלע און אַריבער-געגאַפט.

אינצולע אַראַבער, אָנגעכמורעטע, זענען געשטאַנען אין די טויער-שוועלן און בגנבה אַרויסגעקוקט אויף דער וועלט, ווי פון תּפּיסה-צעלן, אַזוינע חמורים! — האָט סימן-טוב אַ טראַכט געטאָן—צו וואָס שטרייקן? צו וואָס זיצן מיט פּאַרלייטע הענט, ווען דער סעזאָן ברענט? אויב דער מוסולמענער וועט הערן דעם מופּטי מיט זיין כּנופּיה, וועט ער וויי-טער פון דער מאַגערער פּיטע נישט גיין. דער עפענדי וועט אים אויס-הונגערן. אַבער אַז מען האַנדלט מיט יידן? אַז דער פעלאַך ברענגט ס'גרינס נאָך תּל-אַביב? קלייבט ער אַן עשירות, קלייבט ער געלט אויף אַ קעמל, אויף אַן אייזל, קלייבט ער אפילו געלט אויף אַ ווייב.

צו וואָס דאָס אַלץ קריכט אים איצט אין קאַפּ אַריין, האָט סימן-טוב אַליין נישט געכאַפט. ווייניק זאַרגן האָט ער אייגענע? אַט מוז ער איצט

אפלייזן ס'פארפוילטע אויבס. דערנאך מוז ער צוגיין צום חכם מנשה עזיאל, ער זאל זען מאכן שלום אין דער משפחה. ער, סימן-טוב, איז נישט קיין מפיל-קינד. און אויב ער זאגט צו צו ממית'ן כאלאל'ן, וועט ער האלטן ווארט אויך! מער פעלט היינט נישט, א ייד זאל זיך נוקם זיין אין אן אראבער. מזל וועט זיך ווארפן אין ים אריין. און די יידישע שוכנה? אויס באמבעס! אויס שיסעריי! א שחיטה וועט זיין!

ס'איז געווארן הייסער. איבערן הימל האט זיך געוואלקנט א נעפל, וואס מען זעט בלויז אין די שווערע האמסיין-טעג. ארום האט געברייט א געדעמפטע היץ. די אנגעהייצטע לופט האט גע'שרפה'עט ס'לייב און גע'טרוקנט דעם גומען. די געסלעך זענען געווארן איינציקוויי אפגערוימט. ס'קלייננווארג — בארוועסע פרענקלעך, תימנער'לעך אין די תחתונים'לעך, וואס האבן זיך געשפילט אין דרויסן, האבן גענומען פארשווינדן. פאר א גריבל מיט וואסער איז געשטאנען א מידער הונט, פרייכנדיק מיטן אנגעבלאזענעם בויך און געלעקט די לעצטע טראפנס.

סימן-טוב האט אפגעשטעלט דאס וועגעלע. ער איז אריין אין א הויף. ביים געעפנטן קראן האט ער איינגעוויקט דאס פארטעך. ער האט אראפגעווארפן פון זיך ס'העמד און איינגעוואשן דאס לייב. דערנאך האט ער אויסגעצוואגן דעם קאפ פארבינדנדיק דעם שטערן מיטן נאסן פאר-טעך, ווי א קאמפרעס, איז ער צוריק ארויס צום אויבס.

ס'איז צוגעקומען א קליין תימנער וויבל, א מעוברת, מיט א בויך ווי א פויק, דער קאפ איינגעהילט אין א שווארצן טיול, נישט צו קריגן קיין זון-שטאך. זי האט איינגעהאנדלט א ראטל טרויבן. סימן-טוב האט גיך אריינגעפאקט א פולן קויש, נאך דערלאנגט צולאג, גיכער פטור צו ווערן פון דער סחורה. ער האט גערופן נאך קונים. קיינער האט זיך נישט באוויזן. ער האט ווייטער פויל געשטופט ס'וועגעלע, א זיכערער אז דער היינטיקער פדיון איז א פארלוירענער. פון פארדרוס האט ער זיך א ווייל אפגעשטעלט און ארויסגעלאזט א הויכן שלוקערין. דערנאך אונטער-זינגענדיק זיך אן אראבישן ניגון, איז ער צוגעקומען צו א ברוין שטיינערן הויז מיט קראטעס אויף די פענצטער, וואו דער חכם מנשה עזיאל האט געוואוינט.

* * *

דער חכם מנשה עזיאל, אין שמאלע שווארצע מלבושים, ווי ביי א אנגליקאנישן מיסיאנער, איז האלב-געלעגן אויף א שטויס סאמעטנע קישעלעך פויל געזויגן דעם שלויק פון דער נארגילע. נעבן אים אויף

א מעשענער טאץ, איז געשטאנען א האלבער קופעל מיט לימאנאד. ער האט אריינגעלאזט זיין לאַקיקע באַרד אינעם אויפגעקנעפלטן העמד, וואו ס'האט ארויסגעקוקט דאָס האַריקע האַרץ. די אויסגעוואַשענע פאות פאַר-דרייט אַרום די אויערן. דאָס אויפגעשטעלטע קאַפּל, ווי אַ קוימען, אַראַפּגערוקט איבערן שטערן, אַזוי איז ער געלעגן און געפרייכט פון היץ, אַז ס'מין-טוב האַט זיך באַוווּזן אויף דער שוועל, האַט דער חכם אַ טאַפּ געטאַן לעבן זיך אַ דיקע בריל, איינגעראַמט אין פערלמוטער. ער האַט זי אַנגעזאַטלט אויפן שפיץ-נאַז און באַטראַכטנדיק אין דער טיר דעם גאַסט, זיך אַ קרום געטאַן:

— עמי-הארצים גייען.

ער האַט זיך אויפגעזעצט, אויס זיכערקייט אַ קוק געטאַן אויפן שמאַלן אַרונ-קודש, וואָס האַט גערוט אין ווינקל און האַט אַפּגעטריבן פון זיך דעם דרימל, וואָס איז אים באַפאַלן. דערנאָך האַט ער אַ פּרעג געטאַן:

— וואָס האַט דיך געבראַכט אַהער, מיוחס מיינער?

סימן-טוב, וואָס האַט געקענט זיך אַן עצה געבן מיט אַ פּוט-באַל-שפילער, מיט אַ פרייז-פייטער, אפילו מיט אַן ענגלישן פאַליסמאַן, האַט זיך פאַרלוירן פאַרן חכם, פאַר מנשה עוזיאלין. ער האַט געוואוסט, אַז ווען דער חכם זאָגט מיוחס, מיינט ער מנוול.

— איר ווייסט דאָך, חכם, אַז ביי אונדז, די סאַפורטאַס איז נישט גלאַטיק, די משפּחה איז אין מחלוקת...

— נו, מיינסטו, אַז איך בין אַ מזיקים-טרייבער? כ'זועל אַרויסיאַגן די שדים פון אייערע מוחות? דער בן ווי דער בן, כ'קען דיך פאַר אַ פּושע, אַ כּופּר. אַבער דער אַלטער יום-טוב איז אויך נישט בעסער. צוויי ישראלישע ווייבער האַט ער שוין מקבר געווען אין דמשק. מיינט ער אפשר איצט נאָכאַמאַל חתונה צו האַבן מיט אַ מוסולמענערין אין יפו? וואָס ענטפּערסטו נישט, בן-בכור זיינער?

ווען פאַר אים וואַלט געזעסן אַן אַשכּנזישער רב, נישט קיין ספרדי-שער חכם, וואַלט סימן-טוב פאַר אַזאַ ברוך-הבאָ אים אויפּגעהייבן פאַר דער באַרד. די שלייפן האַבן אים געקלאַפּט. ער האַט פון כּעס זיך גע-קרעקט מיט די רייד:

— כ'בין גאָר געקומען וועגן אונדזער מזל, חכם. וואָס מיינט איר, חכם, מען דאַרף איר טאַקע, דעם מזיק, אַרויסטרייבן פון קאַפּ. די ספרדים שרייען אויף איר, די אַשכּנזים בילן אויף איר. און זי — נאָר אַ מוסולמע-נער האַט זיך איר פאַרגלוסט.

דער חכם, פול מיט חימה, ווי א דערצאָרנטער סולטאַן, האָט געהייבן זיינע שטייפע ברעמען:

— פון ווען אָן טוען דאָס ספרדים שרייען און אַשכּנזים — בילן? ספרדי מיינער! איידל באַשעפעניש! וואָס פאַראַ לשון? מיינסט שטייסט צווישן שענק־זויפּערס? און אַז מען האָט אַ משוגענע שוועסטער קומט מען צום חכם? און אַז מען דאַרף טרייבן מזיקים, זוכט מען אַ רב? צו לאַטיפּע די כּשופּ־מאַכערין גיי! זי וועט דיר שוין טרייבן מזיקים, זי וועט דיר אפילו מאַכן אַ „טאַכלאַאיע“.

אַזאָ קאַלטער גאַס האָט סימך־טובּ אינגאַנצן אָפּגעקילט. ער האָט פאַרגעסן, אַז אין דרויסן בריט אַ האַמסין. מיט צוויי שפּרייז איז ער גע־ווען ביי דער נידריקער טיר. ער האָט שוין געוואָלט האַבן הינטער זיך דעם חכם, זיינע סגולות און אָפּשפרעכונגען. ער האָט אָנגעכאַפט דאָס אייזערנע הענטל וואָס איבער דער קליאַמקע. דער חכם האָט אַרויפּגע־רוקט איבערן שטערן דאָס אויפּגעשטעלטע קאַפל ווי אַ קוימען, גיך געטאַן אַ פּאַר געשמאַקע זופּ פּונעם קופּעל לעמאַנאַד. דערנאָך האָט ער זיך גע־שטעלט אויף די פּיס, אַ לאַנגער ווי עוג מלך הבשן, און אַריינקריכנדיק אין די רויע סאַמענטע לאַטשן, האָט ער אָנגעיאָגט סימך־טובּין.

ביי סימך־טובּין האָט זיך די שנאה צום חכם אַלץ נישט געלאָשן. ער איז גרייט געווען אים אויסצופּליקן אַ שטרייף באַרד, דעם ירא־שמים. פאַרוואָס אַזאָ חוזק־טרייבן, ווען ער קומט אים אַן עצה פרעגן? און ווען דער חכם וואָלט אפילו איצט געענדערט דעם טאָן און געשיקט אים אַ ווייכן שמייכל, גלאַטע רייד, וואָלט עס אים, סימך־טובּין, אויך נישט מער איבערגעבעטן.

מנשה עוויאַל, אַ שווייגנדיקער, איז צוגעגאַנגען צו אַ נידריקן אַלמער מיט ספרים. איבערן אַלמער איז געהאַנגען אַ שווערער קופּערנער חנוכה־לייכטער, אויסגעהאַמערט ווי אַ מנורה. נעבן דער מנורה דער אויסגעניי־טער רמב"ם, אַ צעקנייטשטער, אין אַ אויסגעקרומטער ראַם. דער ספרדי־שער חכם האָט אָפּערגעשלעפט פון הינטער דער ראַם אַ בינטל פּאַר־וויקלטע פּאַרמעט־בלעטלעך, באַשאַטן מיט אַראַבישן כתב. ער האָט איינגעגראָבן די אויגן אין די בלעטלעך. ער האָט זיך צעשאַקלט, זיך צעניגונט און געלייגט איבער סימך־טובּין ווערטער, שווערע ווי גע־וויכטער:

— הערן זאָלסטו, אַז ווען ס'האַלט אונדזערס אַ יהודי ביים פרעגן אַ שאלה — זוכט ער זיך דעם חכם — האַלט ער, להבדיל, ביים קריגן

אָפּשפּרעכענישן, סגולות, מאַכן אַ „טאַכלאַאיע“, דאַרף ער גיין צו כישוף־מאַכערס און לצנים, רחמנאָ לצלן... וויל ער אָבער, דער יהודי, נקמה נעמען פאַר אַ באַליידיקטער שוועסטער, ברודער צי קרוב, דאַרף ער האַנדלען מיטן אייגענעם קאַפּ און מיט אייגענע פּויסטן... דאָס ווייסט יע־דער ישראלי, אָו ווען שכם בן חמור האָט געגלוסט צו דינה'ן, האָבן אירע ברידער שמעון און לוי אויסגע'הרג'עט גאַנץ שכם.

דעם חכמ'ס רייד, האַרטע, זענען סימן־טוב'ן געקראַכן אין קאַפּ אַריין, ס'האָט געהעצט זיין געמיט. נישטאָ קיין אַנדערער אויסוועג. אַדער היבן די פּויסטן, אַדער לאָזן מאַכן אַ „טאַכלאַאיע“. אָבער ווי שלעפט מען אַהין מזל'ן צו דער כּשופּ־מאַכערין? און אויב אַ כּשופּ־מאַכערין — פּירט דער וועג צו דער אַלטער לאַטיפּע. ער וועט אפילו נישט פּרעגן דעם אַלטן יום־טוב סאפורטאָ.

מיט איין אויג־פּינטל האָט ער באַשלאָסן אָפּצוהוכן לאַטיפּען. ער האָט אַ קוש געטאָן דעם חכם עזיאל אין האַנט אַריין. דער חכם איז געשטאַ־נען אינמיטן צימער און אַליץ געגראַבן די אויגן אין דעם בינטל בלעטלעך. סימן־טוב האָט נאָך אַרויסגעשטאַמלט עטלעכע מאָל דאָנק־זאָגונגען און איז אַרויס אויף דער גאַס.

* * *

מיטן אויבס־וועגעלע איז סימן־טוב אַריינגעפאַרן אין אַ ענג, שוואַרץ געסל. פאַר אַ חרוב, צעשפּרייט הייזל, וואָס האָט געקניט ווי אַ קעמל, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט.

אַ פאַרקאָפּטשעטער אַראַבער, מיט די פּיס פאַרלייגט הינטער זיך, האָט גערוט אויף דער שוועל און געבראַקט שטיקער פּיטע אין אַ טעלער אַרבעס מיט פאַפּריקע. אין סימן־טוב'ן האָט זיך געוועקט אַ שרעק. צו טיף איז ער פאַרקראַכן. ער האָט זיך אַרומגעקוקט איבערן געסל. בלויז עפּנדיס, כאַדזשיס און פעלאַכן, אַלע אין יום־טוב'דיקער הלבשה, מיט הויכע שטעקנס אין די הענט, ווי זיי וואַלטן זיך געקליבן גיין אויפן קבר פון נביא רובין. און קיין פּאַליס, קיין זעלנער אַרום זעט מען נישט. צוויי בכבוד'יקע שייכן מיט חלומות הינטער די פאַרוויקלטע פעסקעס, האָבן רואיק פאַרבייגעשלייכט. קעגנאיבער, פאַר אַן אַלטן ברונים, האָט אַ באַרוועסער וואָסער־טרעגער אַנגעפּילט לאַגלען. און הינטער אים, פאַר אַן אויסגעפּעסטעטע, גלאַנציקע וואַנט, האָט אַן אויסגעקראַכענער קעמל, וואָס איז געווען איינגעשפּאַנט אין אַן אַקס, געדרייט אַ מעכטיק ראַד.

דאָס האָט ער געפרעסט און געקוועטשט איילבירטן, רויע, זאָפטיקע אייל-
בירטן — אויף קריגן אייל.

סימן-טוב האָט דערטאָפּט ס'איזערנע הענטל פון אַ שווערער גע-
וועלכטער טיר און דריי מאָל אָנגעקלאָפּט. פון יענער זייט טיר האָט
נאָכגעלאָזט אַ קייט. אין דער עפענונג האָט זיך באַוויזן אַ צעלאַבערטע
זקנה אין שוואַרצע טראַנטעס. איבערן טאַטואירטן פנים — גרינע
שטרייפן און האַלבע לבנות. אַרום די קוילן-אויגן — אָנגעפענזלטע
ראַמען. אַ פולע וויילע איז די זקנה געשטאַנען אומבאַוועגלעך און גע-
קוקט אין חלל אַריין, ווי זי וואָלט קיינעם לעבן זיך נישט געזען. זי האָט
געקלימפערט מיט די מעשענע רינגען און מטבעות, וואָס האָבן באַהאַנגען
איר נאָז און אויערן. פון צווישן די טראַנטעס-פאַלדן האָט זי אַרויסגע-
צויגן אַ צעבויגענעם שטעקן און געקלאָפּט איבער דער טיר :

— באַרכאַבאַ יאָ סידעי! * פון אַלע עקן וועלט קומען מוסולמענער
צו לאַטיפען, נאָר צי לאַטיפען.

— כ'בין נישט קיין מוסולמענער, לאַטיפע — האָט סימן-טוב אַ
איבערגעשראַקענער איר איבערגעהאַקט.

די זקנה האָט ווייטער געגלאַצט אין חלל אַריין און געשאַטן ווערטער :
— ווער ביסטו, נישט קיין מוסולמענער? אַ וואַלאַד-אַל-מוט? (**)
קום אַריין, אויג מיינס! אַלע קומען צו מיר. וואָס באַדריקט דיין האַרץ,
מאַחבוב (***) מיינער? וואָס באַשווערט דיין געמיט? אַ גליסטעניש?
אַ בלוט-אויסלייזונג? ביים לעבן פון נביא! ביי מיר ווערן אַלע געהיילט.
פאַר מיינע שוועלן פויזן נישט קיין שדים. הינטער מיין דאָך קומט נישט
קיין בייז אויג. אַלאַז איז אַקבאַר! — האָט די זקנה זיך געפאַטשט אין
די הענט אַריין — טרעט אַריין, מאַחבוב, טרעט אַריין!

אַ שווערע פאַרהאַנג, ווי אַ פרוכת, האָט זיך אויסגעהייבן. ס'האָט
אַרויסגעגלאַצט אַ טיפע פינצטערניש. די זקנה האָט טאַפּטשענדיק גע-
שיקט דעם שטעקן פאַראויס. זי האָט אָנגעצונדן אַ געפלאַכטן ליכטל,
ווי מען צינדט אָן ביים אַראַפּנידערן אין דער מערת-המכפלה. און סימן-
טוב איז געבליבן שטיין אין אַ דרייעקיק שטיבל, וואו פון די רויטע,
אַפגעשונדענע ווענט האָט זיך געשיילט נאָסער טינק.

(* ברוך הבא, מין טייערער.

(**) קינד פון טויט — צונאַמען פאַר אומגלויביקע און יידן.

(***) ליבער.

די זקנה האָט געהיים געפליסטערט אַ שבת, דערנאָך האָט זי צע-
שפרייט אַ קאָלירט טיכל מיט קניפלעך און אַרונטערגעטראָגן עס סימן-
טובין.

— קלימפערלעך, קלימפערלעך, מעשענע און זילבערנע מטבעות.
אָזוי ווערן שלאָפע געהיילט. אָזוי ווערט ביזן בלוט געשטילט.

סימן-טובין האָט נאָך באַנג געטאָן דער וויזיט. וואוּ איז ער פאַר-
קראַכן? אַט דאָרף ער שוין אַריינצייילן געלט. און די מכשפה ווייס אפילו
נישט, נאָך וואָס ער איז געקומען. ערשט איצט האָט ער באַנומען, אַז
ס'איז גלייכער געווען צו פאַלגן דעם חכמי'ס עצה. פּויסטן — אַט מיט
וואָס ער קען העלפן מולין.

ער האָט זיך אַנגערופן:

— הער נאָר דו לאַטיפע. כ'קום וועגן מיין שוועסטער. זי איז אַ
געשטראַפטע. מען דאָרף איר מאַכן אַ „טאַכלאָאיע“.

די זקנה האָט געקלימפערט מיט די מעשענע נאָז-רינגען. — אַ
טאַכלאָאיע, מאַחבוב, אַ אָפטרייבעניש, אַ אָפּשפרעכעניש. אַלץ קען איך
מאַכן אין מיין אַרעמען געצעלט. אַללאַ איז אַקבאַר! קיין זאך איז פאַר
מיר נישט פאַרהוילן... קלימפערלעך, קלימפערלעך, מעשענע און זיל-
בערנע מטבעות — האָט די זקנה ווידעראַמאַל אונטערגעטראָגן דאָס טיכל,
און דיין שוועסטער וועט ווערן גענעזן. אַ טאַכלאָאיע ווילסטו?
געוויס האָט דיין שוועסטער באַליידיקט די שדים, די שטויב-זיצערס. מען
דאָרף די שדים איבערבעטן. האָט דיין שוועסטער געשריגן אינמיטן
נאַכט, ווען די שטויב-זיצערס זענען פאַרביי איר פענצטער? האָט זי אַ
גאָס געטאָן שמוציק וואָסער ווען זיי האָבן געפירט זייערס אַ כלה צו
דער חופּה? דערצייל, אויג מיינס, דערצייל! שדים פאַרגיבן נישט.
זיי האָבן זיך באַזעצט אין איר. כ'וועל גיין צו דיין געשטראַפטער שוועס-
טער. גיין טעג וועט זי גיין אַנגעטאָן אין ווייסע קליידער. מען וועט
אויסראַמען דאָס הויז פון אַלע שכנים און פון אַלע כלים. מען וועט אַנ-
לייגן אַ שלאָס אויפן טויער. קיין אַריין, קיין אַרויס. אַליין וועט זי
בלייבן. בלויז מיט מיר... און איך לאַטיפע, וועל איבערבעטן די דער-
צאָרנטע שטויב-זיצערס. אַללאַ איז אַקבאַר! כ'וועל פאַר זיי אַרויסשטעלן
אין די נעכט רייכע מאַלצייטן, רייכע געטראַנקען. און דיין שוועסטער
וועל איך היילן מיט שטויב, מיט קרייטעכצער און מיט לויב-שפרוכן.
ווען די כּשופּמאַכערין האָט געמאַלן און געקלימפערט מיט די מע-
שענע אויערן און נאָז-רינגען, האָט סימן-טוב געזוכט די טיר, ווי נאָך

צו אנטקומען. ס'איז אים דושנע געוואָרן צווישן די טוכלע ווענט. רינגעלעך שווייס האָבן אים אַרויסגעשלאָגן איבערן שטערן. ער האָט אַרויסגעשלעפט פונעם לעדערנעם בייטל עטלעכע געלעכערטע טאַריפעס און אַריינגעוואָרפן אין דעם געקניפלטן טיכל. ער האָט אַ בלאַז געטאָן אויפן ליכטל. ס'איז געוואָרן פינצטער. און ווען די זקנה איז געבליבן אַן לשון, קלאַפנדיק בלויז מיטן שטעקן איבער די צעפּוילטע שטיינער, האָט סימן-טוב זיך אַרויסגעשאַרט פון דעם חרובין הייזל.

* * *

אין דרויסן האָט סימן-טוב נישט געפונען זיין אויבס-וועגעלע. ער האָט געכאַפט אַ קוק רעכטס, לינקס. קעגנאיבער נעבן דעם איינגעשפּאַנטן קעמל, וואָס האָט געדרייט ס'מעכטיקע ראַד, איז געלעגן דאָס שטופ-וועגעלע, אַן איבערגעקערטס, מיט די רעדער אַרויף. אַרום האָבן גע-טומלט און געזשומעט אַ המון אַפגעשליסענע, אַראַבישע קינדער. דאָס האָבן זיי אויסגערויבט ס'אויבס פון דעם יאַהוד. מען האָט געגעסן וויפיל ס'האָט זיך געלאָזט. די רעשט האָט מען פאַרשטעקט אין די ברייטע פאַלע-הויזן, און דאָס וואָס איז נישט געווען צום געברויך, האָט ס'קלייב-וואַרג מיט רציחה צעטראָטן מיט די פיס.

אויף אַזאָ חורבן האָט סימן-טוב זיך נישט געריכט. בלויז חימה, איז ער גרייט געווען זיך אַ וואַרף צו טאָן אויף דעם קליינוואַרג און זיי צורייסן איינס באיינס. ער האָט זיך אָבער באַגעגנט מיט ביזע, פאַרדעכטיקע אויגן וואָס האָבן געלויערט אויף אים פון די ווינקלען, — יאַהוד כלב!

סימן-טוב האָט זיך אומגעקוקט. נעבן אים איז געשטאַנען אַ באַר-וועסער נעגער. איבער זיין געקאַרבטן קאַפּ — אַ מכה, גרויס ווי אַ קנאַפּ. די צעקאַכטע אויגן — פלאַמען. דער נעגער האָט זיך צוזאַמענגעקנוילט ווי אַ חיה, איידער זי גייט זיך וואַרפן אויף איר רויב און אים געשטופט אַ פויסט אין דער גאַמבע:

— ווי קומסטו אַהער, כלב?

— ווילסט הרגענען מוסולמענער? — איז אונטערגעלאָפן אַ צוויי-

טער אַראַבער אין אַ צעפליקטער, ברוינער אַבאַיע.

אַ דורכגייער, אַ באַלאַקטער שייך, מיט אַ ווייך פנים פון אַ רודף-

שלום, האָט זיך אַריינגעמישט.

— לאַזט אַפּ! ער איז דאָך נישט קיין מאַסקאַבי. אַ היימישער

יאַהוד.

— אטבאך אל יאהוד! *) — האבן זיך געהערט קולות. ס'איז זיך צוזאמענגעלאפן א הייפל. שטעקנס האבן זיך געהייבן. — לאזט אים נישט ארויס! טויט דעם יאהוד!

סימן-טוב האט געזען ווי ס'קלייבט זיך א המון, ס'ווערט פינצטער. פלייצעס, קעפ, פויסטן, אייטערדיקע אויגן. און אלע פארשטעלן אים דעם וועג. נאך איין וויילע און ער וועט זיך נישט קענען דורכברעכן. ער האט אויפגעהייבן ביידע הענט — אַנגעשארפטע העק, דערנאך א שפאר געטאן איינמאל רעכטס, א צווייט מאל — לינקס. די קייט האט זיך איבערגעריסן און ער האט זיך געלאזט לויפן פאראויס. א האגל פון שטיינער האט אים נאכגעיאגט. סימן-טוב איז געלאפן אן אטעם, געלאפן און געסאָפּעט ליק איין, ליק אויס. קללות, שטעקנס, שטיינער האבן אים באַגעגנט אין וועג. ער האט מכבד געווען יעדן איינעם וואָס האט אים פרובירט פארשטעלן דעם לויף. דער וועג האט זיך געצויגן לאַנג, לאַנג, דורך נישעס, דורך חורבות. און ווען סימן-טוב, אן אויסגעמאַטערטער האט דורכגעבראַכן די „גרעניץ“, ער האט זיך שוין געפונען אין דער יידישער שכונה, איז ער ערשט צוגעלאפן צו א וואנט און גענומען פרייכן, אינגאַנצן אן אָפּגעגאַסענער מיט אַנגסטן.

ערשט איצט האט גע'שרפה'עט אין אים די שנאה. אַזוינע הינט! אַזוינע מערדערס! נישט גענוג וואָס מען האט אים באַרויבט, האבן זיי אים נאָך געוואַלט ממית'ן. דעראויף דאַרף ער לאָזן אַ שוועסטער הפקר מיט אן אַראַבער! אין דר'ערד מיט דער „טאַכלאַאיע“! אין דר'ערד מיטן טרייבן שדים. ער, סימן-טוב וועט אַליין אַרויסקלאַפן די שדים פון מז'לס קאַפּ, ער אַליין וועט מאַכן אַ משפט איבערן אַראַבער.

* * *

ווען סימן-טוב האט זיך צוריקגעקערט אַהיים, האט דער אַלטער יום-טוב סאפורטא שוין געהערט וועגן דעם איבערפאל. ער האט דעם זון אָפּ-געוואַרט אין טויער, אַ פעטער, ווי אַ פּערס פון דער שטאַט שושן. ער האט געטראָגן אַ פאַרביקע, געשטרייפטע הלבשה, אויפן קאַפּ אַ רויטע פעזע, אַרומגעוויקלט מיט אַ ווייסן זיידענעם באַנד. ביים זונס אַריינקומען, האט ער זיך אַריינגעוויגט אין הויז. פון עגמת-נפש האט ער אַוועקגע-רוקט פון זיך דעם זיג-שלויק, דעם טאַבאַק. ער האט אָפּגעבונדן דעם רויטן בויך-באַנד פון די ברייטע פאַלע-הויזן. דערנאָך האט ער אויסגע-

*) לאַמיר שטעכטן די יידן.

טאן די קאלירטע שטעק-שיך און זיך אָוועקגעזעצט מיט פאַרלייגטע פיס, אויף אַ גרינעם האַריקן טעפּיך. און ווען ס'איז אים שוין געווען גאַר באַקוועם אויפן מזרח־שטייגער, האָט ער ערשט זיך געווענדעט צום זון, מיט אַ געבייזער:

— נישטאָ קיין בוש, סימן־טוב? איך — בין פינף און זעכציק יאָר. פאַר מיר — מיין טאַטע, נאָך פריער — מיין זיידע, אַלע סאַפורטאַס האָבן געקענט אויסקומען מיט די מוסולמענער. סכסוכים, קריגערייען און געשלעגן האָבן אין אונדזער הויז קיין פלאַץ נישט געהאַט. און דו — צו מלחמות פירן האָסטו זיך גענומען? נישטאָ קיין בוש, סימן־טוב? און מינסט, כ'וועל דאָס מוזן פאַרטראַגן? הער נאָר דו, קענסט ביי מיר אויספירן, כ'זאל נאָך היינט פאַרפאַקן מיין טאַרבוש, מיין גאַרטל און צוריק פאַרן נאָך דמשק. קענסט ביי מיר אויספירן!

סימן־טוב וואָס האָט אַראַפגעצויגן פון זיך ס'צעווייקטע העמד, איז געבליבן שטיין מיט אַ האַלב אָפגעדעקטן קופערנעם גוף. די מוסקולן, אָנגעצויגן, פאַרשטייפט. ער האָט געכאַפט אַ בליק אויפן פאַטערס אָפער־נעם הויז, מיט אַזאָ חידוש, ווי ער וואָלט איצט געקומען פון אַ ווייטער רייזע. די דריי אויסגעוועלכטע צימערן זענען געווען באַהאַנגען מיט בילדער פון מוסולמענישע גבורים און פון העלדישע דרווען־מלחמות. אויף די ווענט — אַלטע קריגס־וואַפן, מאַכמעדאַנישע שטילעטן און רויב־געצייג.

ביים פאַטערס לעצטע רייד האָט סימן־טוב זיך אַ וואַרף געטאַן ווי אַ געברייטער:

— און מזל? ווער וועט מזל'ן פאַרזאָרגן? מינסט, טאַטע, כ'וועל אויסהאַלטן אַזאָ שווינדל? און דו פרעגסט נאָך, צי ס'איז נישטאָ קיין בוש? ס'איז דאָ, טאַטע, אוי ס'איז דאָ! איך, אַ יהודי, וועל נישט אַריינלאָזן קיין אַראַבער אין דער משפּחה. נאָך היינט מאַך איך מיט אים אויס „אַוואַנטאַ!“ (*).

איבערן אַלטן יום־טוב'ס פנים האָט זיך פאַרצויגן אַ כמאַרע. פאַר כעס האָבן די טיפע באַקן־פאלדן גענומען יוירן.

— וואָג נישט סימן־טוב, הערסט? וואָג נישט צו הייבן אַ האַנט. אונדז, יהודים, האָט דער קאַראַן בעסער געשיצט ווי דער צלב. און אַז מזל איז פאַרטאַן מיט כאַליל'ן, דעראויף בין איך אַ טאַטע. מען דאַרף

(* שווינדל.)

זיין ווייך צו איר, צו מזל'ן. הערסט? זי איז א יתומה, די מויד. זי האט קיין מאמע נישט. דארף איך צו איר זיין אי טאטע, אי מאמע... פרעג מיך, סימן-טוב, פרעג מיך, וועל איך דיר אויסגעבן און כאלילן דארף מען פון הויז מער נישט טרייבן. פארקערט מען דארף אים אריינבעטן.

— וואס אריינבעטן? וועמען אריינבעטן? — האט סימן-טוב א כאפ געטאן א שטרוי-בענקל, ווי ער וואלט זיך געקליבן עס ווארפן דעם פאטער.

— צו שפעט אים צו טרייבן — איז דער טאן ביים אלטן ווייכער געווארן — סימן-טוב, זיי האבן זיך ליב... מזל איז פארגאנגען אין טראגן... און כאליל איז גרייט זיך מגייר צו זיין...

סימן-טוב האט געשפירט ווי מען פלעט אים דעם מה. ווי א געשא-סענער הונט האט ער גענומען לויפן אין א פיר-עק איבערן צימער. דער חשד אז דער אלטער איז מסתמא דול געווארן, האט אים א וויל אפגע-טעמפט. ער האט געפרעסן דעם פאטער מיט א פאר אויגן, וואס זענען געווען פול מיט שגעון:

— ווי אזוי האסטו דאס דערלאזט, טאטע? פארוואס האסטו גע-שוויגן, יום-טוב סאפורטא?

ביים אלטן האט דאס פנים זיך געקרעמפט. נישט אזוי פון ווייטיק פאר דער טאכטער, ווי פאר יסורים, וואס דער זון מאנט ביי אים אזוי הארט, אזוי שטרענג אן ענטפער. די פריערדיקע תקיפות וואס האט פון אים ארויסגעשריגן, האט איצט נאכגעלאזט. און ס'האט געאטעמט פון אים געבראכנקייט און דערשלאגנקייט.

דער אלטער האט זיך צעוויינט:

— כ'קען זיך גארנישט העלפן, סימן-טוב... מיר האט זי עס ערשט היינט דערציילט... זי איז עלנד, מזל. און איך זאג דיר, זון, מען דארף איר דער ארעמער, העלפן...

דעם פאטערס טרערן גרויסע, פארקילטע ווי ביי א צירק-ליק, האבן ביים זון נישט געוועקט קיין רחמנות. ער האט זיך גערעדלט, ווי ער וואלט פון זינען געקומען, נאכאנאנד געשפרונגען, נישט קענענדיק שטילן אין זיך ס'צעיושעטע בלוט:

— העלפן איר? דאס קיינמאל נישט! הערסט, יום-טוב סאפורטא, דאס קיינמאל נישט! און זי וויל איך איצט טאקע זען, די זונה! ער האט אויפגעפראלט די טיר, וואס האט געפירט אין צווייטן צימער אריין, אבער איידער ער איז נאך אריבער די לאמע שוועל, איז אים

אנטקעגן געקומען מזל, א איבערגעשראקענע. אירע פולע בלויע אויגן אונטערגעמאלן מיט טונקעלע רינגען. זי איז געווען אַנגעטאָן אין אַ שמאַל קלייד, די פאַרב אַזוי פּורפּור-רויט, אַז ס'האַט געריסן ס'אויג. אויף די ברוינע פיס — געפלאַכטענע סאַנדאַלן, איבערן טונקעלען אייל-בירט-שטערן זענען געפאלן אַ בינטל גאַלדענע לעקעלעך, פאַרשלייפּט מיט אַ גריין-זיידענע טאַשמע.

אַזוי איז מזל געשטאַנען אַנטקעגן ברודער אַ שטומע, די ציין פאַר-האַקט, די ליפּן געשלאָסן. נאָר די אויגן, אַזוינע פאַרנעפּלטע און טיפע, ווי ברונימס, האָבן גערעדט. גערעדט האָבן די אויגן. געשריגן האָבן זיי, געזוכט אויף זיך צו נעמען אַלע שטראָפּן, וואָס דער בייזער סימן-טוב וועט אויף איר אַרויפלייגן.

מזל איז גרייט געווען, אי זיך צו וואַרפּן אויף סימן-טוב'ן און זיך איינבייסן אין זיין לייב, אי צו פּאַלן צו זיינע שוואַרצע, באַרוועסע פיס און בעטן, אַזוי בעטן ער זאָל זי אומברענגען.

סימן-טוב האָט נישט אויפגענומען דער שוועסטערס תרעומות. אַ זינדיקע און געשטראָפטע, האָט ער געהאַלטן אויף איר אַ געדולדיקן, שטאַרקן בליק, און אַז זי האָט אַלץ אויסגעהאַלטן, אַלץ אַריבערגעטראָגן, אַ שווייגנדיקע מיט אַזאַ פּיין אין די אבריים, האָט ער אויף איר אַ שפּיי געטאָן און איז גיך אַרויס פון הויז.

* * *

אַ גאַנצן נאָכמיטאַג האָט סימן-טוב אויסגעמאַסטן דעם ספרדישן קוואַרטאַל, טאַפּטשענדיק צווישן די ליימיקע וואָסער גריבלעך, האָט ער געזוכט אַ פאַרטל, ווי נאָך נקמה צו נעמען פון די אַראַבישע שכנים, און דער עיקר פון כאַליל'ן. נקמה פאַר מזל'ן, נקמה פאַר זיך, נקמה פאַר די באַליידיגונגען, וואָס ער איז אויסגעשטאַנען אין פאַרלויף פון טאַג.

ער האָט געוואַלט אַרויסשלעפּן דאָס יונגוואַרג פון די באַראַקן, אפילו מיט די אַשכּנזים וואָלט ער זיך איצט צונויפגערעדט אַבי די מחנה זאָל ווערן וואָס גרעסער. און אַזוי גרופּנווייז זאָל מען זיך אַ וואַרף טאָן אויפן נאַענטסטן אַראַבישן דאַרף, וואָס גרעניצט מיט די יידישע פרדסים.

דער הימל האָט מער אַזוי נישט גע'שרפה'עט. דער גליענדיקער נעפל איז איינציקווייז צערונען און פון דער ים-זייט האָט אַ לייכט ווינטל אַנגעבלאַזן, יאָגנדיק די פאַריקייט.

פון אַזאַ לופּט האָט סימן-טוב זיך געפילט אַפּגעפּרישט. צוקומענדיק צו אַ לאַנגן פאַררויכערטן באַראַק, האָט ער געוואַלט אַרויסרופּן אַ פאַר

יונגען, שיד-פוצערס מיט נאכט'ן אין די הענט, ס'זאל זיין מיט וואָס צו קיילן די קעמל-טרייבערס און אייזל-רייטערס וואָס טראָגן זיך פאַרביי איבערן ברייטן סעלעמער שאַסיי.

אַ צען שטאַרקע יונגען, גערופן ווי אויף אַ קריגס-סיגנאַל האָבן זיך געזאַמלט אַרום סימן-טוב'ן, גרייט אים אַלץ אויסצופאַלגן. די פאַרשוויגען, אַלע ברייטע מיט אויסגעשטויסענע גופים האָבן געקענט אַנוואַרפן אַן אימה אויף יעדן פאַרבייגייער. טייל זענען געווען באַוואַפנט מיט נאָ-ביטן, אַנדערע מיט לעדערנע בייטשן און דרענגער. איינער האָט מיט הכנעה זיך געשטעלט פאַר סימן-טוב'ן:

— ווען דו קומסט אפילו נישט, וואָלטן מיר סיי ווי זיך געלאָזט אויף זיי.

— וואָס, ס'איז ווידער עפעס געשען אין דער שכונה? — האָט סימן-טוב געפרעגט.

— אינדערפרי האָט אַ פעלאַך אונטערגעלייגט אַ באַמבע הינטער דעם שמידס צריף. קינדער וואָס האָבן זיך דאָרט געשפילט, האָבן אונדז דערציילט. און איידער וואָס-ווען האָבן מיר די באַמבע באַצייטנס פאַרלאָשן.

— טאָ וואָס שווייגט איר, המורים?

— איר וואָרט מען זאל אונדז אויס'הרג'ענען?

— געגאַנגען, נו!

— געגאַנגען!

אַז דאָס הייפל האָט גענומען מאַרשירן, זענען פון שאַסיי אַנגעקומען עטלעכע באַ'פּאַה'טע תימנער מיט אַ אויסטערליש געפילדער. איינער פון זיי האָט געהאַלטן אַ גרויסן וויעכעטש שטרוי, אַ פלאַש מיט אַ פאַר אָפּ-געברענטע שמאַטעס. באַגעגנדיק די באַוואַפנטע חברה, האָבן די תימנער אויסגעשריגן:

— דאָס האָבן מיר געפאַקט!

— זיי ווילן אונדזערע הייזער אונטערצינדן.

— אַט איז די פלאַש נאַפט מיט די איינגעטונקענע שמאַטעס!

— וואו האָט איר דאָס געפונען? — האָט סימן-טוב געפרעגט.

— אין אַ האַלץ-מחסן (*). טייל ברעטער האָבן שוין געברענט.

— און וואוהין טראָגט איר דאָס?

(* טקלאַד.)

— אין דער פאליציי.

סימן-טוב האָט זיך געבייזערט:

— אין פאליציי? איי תימנער, תימנער! שוואַרצע הינטנס! אַרבונן קעפ! אין פאליציי טראַגט איר דאָס? און וואָס וועט מען אין פאליציי טאָן? מען וועט פון אייך אָפּנעמען אַ פּראָטאָקאָל, און אויפן צווייטן טאָג וועט מען אַרויסשיקן אַראַבישע פּאָליסן צו „כאַפּן“ די אונטערצינדערס? האָ? אַהער דעם נאַפּט! אַהער דאָס שטרוי! איך וועל אייך ווייזן „כאַרופּס“ (*), וואָס מען דאַרף מיט דעם טאָן.

— וואו גייען מיר? — האָבן די תימנער געגאַפּט.

— פּרעגט נישט, קומט!

— וואָס ווילט איר טאָן?

— אונטערצינדן זייערע הייזער!

— אָן אונדז, בחיי, נאָר אָן אונדז! — האָבן די תימנער זיך געשראַקן

ווי שעפּסן.

מען האָט זיי נישט געפּרעגט. אין וועג האָבן זיך אָנגעשלאָסן נאָך דורכגייער. צומייסטנס אויפּגעהעצט יונגוואַרג, הינטער זיי — עלטערע פּאַרשויען, אפילו זקנים אין קאַלירטע כאַלאַטן. די מחנה איז געוואָרן וואָס אַמאָל גרעסער. זיי האָבן געשפּרייזט דורך די געדיכטע געסלעך וואָס זענען געווען באַדעקט מיט פּאַררויכערטע באַראַקן. אין עק שכונה, האָט דער המון זיך אַריינגעריסן אין אַ באַיאַרטן פרדס. פון יענער זייט פרדס האָט זיך געצויגן אַ לאַנגע, אויסגעטריקנטע „וואַדי“. דער המון איז די וואַדי אַריבערגעשפּרינגען. סימן-טוב האָט געגעבן אַ האַנט-צייכן און מען האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר אַן אַלט, פאַרלאָזן הויז.

דער בנין, פאַרריגלט און פאַרהעמערט, ווי אַן אָפּגעשלאָסענער האַר-רעם, איז געווען פּוּסט פון איינוואוינער. פאַר די צוויי שווערע טויערן, ווי לוחות, האָט זיך געדרייט אַ ברוינער מויל-איזל, וואָס די אַראַבישע איינוואוינער, אַנטלויפנדיק האָבן מסתמא פאַרגעסן מיטצונעמען.

דער איזל וואָס האָט געגריזשעט דעם מאַך פון דער מויער, האָט געקוקט טעמפּ אויפן אַנקומענדיקן המון.

דער ערשטער האָט סימן-טוב פּאַנאָדערגרעלייגט דעם וויעכעטש שטרוי. אַ בוכאַרער זקן האָט פאַרשטעקט די פּאַלעס פּונעם געשטרייפּטן כאַלאַט אינעם רויטן בויך-באַנד, דערנאָך האָט ער גענומען אין האַנט

(* שניפּסן).

אריין אן אפגעבראכענע צווייג און געקאמאנדעוועט.
 באוואפנט מיט דרענגער האָט דער אויפגעהעצטער המון אַרומגע-
 רינגלט דעם בנין ווי ביי הקפות. און ווען אַלץ איז שוין געווען גרייט צו
 דער שרפה, האָט אַן אויסגענאָגטער תימנער זיך צעשריגן מיט אַ טיפן,
 כאַרכלידן קול:

— פאַרוואָס טוען מיר דאָס?

— מיר זענען זיך נוקם! — האָבן קולות אַפגעענטפערט.

— פאַר אונדזערע דער'הרג'עטע ברידער! — האָט מען פון אַלע

זייטן זיך צעשריגן.

— פאַר די אויסגעריסענע פרדסים!

— פאַר די פאַרברענטע תבואות!

פון אַלע ווינקלען האָבן יונגען געשלעפט פלעשער נאָפט. טייל האָבן
 אונטערגעלייגט איינגענעצטע שמאַטעס. סימן-טוב האָט אָנגעצונדן אַ
 דראַנג. דער בוכאַרער זקן האָט אים נאָכגעטאָן. ער איז גרייט געווען
 אַנצושטעקן מיטן ברענענדיקן פאַקל די פיר זייטן פון בנין, אַ גאַטפאַרכ-
 טיקער, מיט יראָה, ווי ביי הבדלה.

און ווי דער המון איז געשטאַנען אַ שטומער און געגאַפט, געוואָרט
 ס'זאל אויסברעכן די שרפה, איז פונעם שטייניקן שאַסיי, וואָס האָט גע-
 פירט צום ספרדישן קוואַרטאַל, אָנגעקומען דער אַלטער יום-טוב סאָ-
 פאַרטאָ, אַ צעיאַכמערטער. ער איז געווען באַגלייט פון הינטן און פון
 פאַרנט מיט אַ מחנה באַרוועסע יונגלעך, וואָס האָבן נאָכגעצויגן מיט אַ
 פייפעריי.

צוקומענדיק צום אַראַבישן בנין, האָבן די יונגלעך, ווילדע, מיט אַ
 געפילדער געשלעפט דעם אַלטן פאַר די פאַלעס פונעם כאַלאַט און גע-
 טייטלט מיט די הענט:

— אַט איז דיין בן!

— אַט איז סימן-טוב!

דער אַלטער סאָפורטאָ איז בלייך געוואָרן. ער האָט געקוקט אויפן
 ווילדן המון און אויף די אָנגעצונדענע דרענגער אַרום, ווי אויפן חורבן
 פון סודם. באַלד האָט ער אַפגעכאַפט דעם אַטעם. די שווערע ברעמען
 האָבן גענומען ציטערן. פון די צעבלאָזענע ליפן האָט געשפריצט אַ
 רעגנדל און די אָנגעגאַסענע אויגן אַרום די פאַרבאַקענע הויט-פאַלדן,
 האָבן געפלאַקערט.

פאַר חימה האָט ער אָנגעכאַפט דעם צעיושעטן בוכאַרער זקן און אים

געצויגן פאַר אַן אויער, ווי מען ציט אַ פוילען אייזל-טרייבער :
— דו חמור בן חמור! וואו האַסטו געלערנט אונטערצינדן הייזער?
אפשר שטייט דאָס אין דת-ישראל? און אפשר אין דער מסורה? דו
גמל בן גמל! ביסט ערגער פון אַ מוסולמענישן קעמל-גנב! לערן זיך
אַביסל רחמים ביים קאַראַן! דו נואף, דו גזלן און כּופּר!
דער בוכאַרער זקן האָט זיך אַרויסגעריסן פון סאַפורטאַן. ער האָט
זיך געלאָזט לויפן ווי אַ געשאַכטענער און געשריגן:
— אַוועק פון מיר! ריר זיך נישט צו מיט דיינע הענט, דו טערק!
דו טמא-זאַק! מיינסט, אין דער שכונה קען מען נישט דיינע מעשים?
— און ער האָט זיך אויסגעדרייט צום עולם — בחורים, וואָס שווייגט
מען? אַזאַ יהודי דאַרף מען לייגן אויף דער באַנק און אים מרביץ זיין!
דאָס געהער דאָך אפילו נישט צו די בני-עמנו, אַט-דער שליח פון מופּטי!
אַ טאַכטער האָט ער פאַרקנס'ט פאַר אַן אַראַבער, אַליין זיצט ער אין
זייערע טרינק-הייזער און אונדז קומט ער זאָגן תּוכחה. ער נעמט זיך אַן
פאַרן איסלאַם און פאַרן קאַראַן. אַזאַ פאַרקויפטער שמאַלץ-בויד! אַזאַ
סירישער שעפּס!

דער עולם מיט די אַנגעצונדענע דרענגער אין די הענט, אַנשטאַט
זיך צו לאָזן אויף דעם בוכאַרערס רוף, איז ער געבליבן שטיין ווי אַ גע-
ליימטער. פאַרקערט, טייל יונגען האָבן אויפן בלויון אַנבליק סאַפורטאַס,
זיך גענומען רוקן אויף צוריק, זיי האָבן איינציקוויי געלאָשן די דרענגער,
און די פאַקעלען. צי אויס דרך-אַרץ צום אַלטן, ווייל ער איז סימן-טוב'ס
פאַטער, צי אויס פחד פאַר אַנקומענדיקער פּאַליציי — דער פּונאַנדער-
געלאָזטער המון האָט זיך געהאַלטן אין צוריקשטויסן. און כאַטש אַלע
האָבן געהאַט אויפן קאַפּ די שאַדנס, די צאָל יידישע הייזער וואָס די אַראַ-
בער האָבן פאַרברענט דורכן היינטיקן טאַג, דורכן נעכטיקן טאַג, האָט
דאָך קיינער נישט געוואָלט האָבן קיין חלק אין דער שרפה. ס'האַט גע-
נומען ווערן שיטערער. פאַרטיעווייז האָט דער עולם אַפּגעצויגן מיט די
זייטיקע שטייניקע וועגעלעך. עטלעכע יונגען זענען געבליבן. דאָס האָבן
זיי נייגעריקע זיך געוואָלט צוקוקן, ווי נאָך דער אַלטער סאַפורטאַ באַ-
געגנט זיך מיט סימן-טוב'ן.

יום-טוב סאַפורטאַ האָט געקוקט אַריבער קעפּ. די שנאה-בליקן האָבן
געיאָגט דעם זון, געיאָגט און אים דערטאַפּט. לאַנג האָבן ביידע זיך
נישט אַנגעקוקט. דערנאָך — פנים אַנטקעגן פנים, אייגן פינצטערע אַנט-
קעגן אויגן. מיטאַמאָל האָט דער אַלטער יום-טוב אַראַפּגענומען דעם

בויד-באנד און גענומען גיך שלאָגן איבער סימן-טוב'ס קאָפּ. ער האָט געשלאָגן האַסטיק, מיט רוגז. אינמיטן האָט ער זיך אַ וויילע אָפּגע-שטעלט, ווי ער וואָלט זיך גע'ישוב'ט. באַלד האָבן די קלעפּ גענומען פאַלן מיט מער חימה, און טרערן, גרויסע און הייסע, זענען גערונען איבער די ברוינע פנים-פאַלדן. דער אַלטער האָט געוויינט. מיט יעדן גאַרטל-וואָרף איז ס'געוויין געוואָרן העכער, שרייענדיקער אויף דער עולה, וואָס מען האָט אים אָפּגעטאַן. צו וואָס האָט סימן-טוב צונויפּגע-שלעפט אָהער דעם המון, צו וואָס? נאָר כדי דער בוכאַרער זקן זאָל אים מביש זיין פאַר די שיד-פּוצערס און פאַר די טרעגער-יונגען? דאָס געוויין איז איבערגעגאַנגען אין אַ שלוכצן, אין אַ געיאַמער, וואָס ער האָט אויפּגעצויגן אַזאַ ווידערשפעניגן זון, און אַ געיאַמער אויף מז'ל'ס חרפה, אויף זיין אייגענער חרפה.

סימן-טוב איז געשטאַנען אַ געשלאָגענער, דער קאָפּ אַראָפּגעלאָזט. מיט קיין איין האַנט-הייב האָט ער זיך נישט פאַרטיידיקט. בעת אין זיין גאַנץ אויסזען איז געווען עפעס קנעכטישעס. ווי לאַנג וועלן די שמיץ אַזוי פאַלן איבערן קאָפּ? ווי לאַנג וועט דער אַלטער, ווי אַ צערייצטער מעטשעט-שמיסער אַזוי לויז האַלטן די בייטש?

און מיטאַמאָל האָט ער אַ ריס געטאַן פונעם פּאָטער דעם בויד-באָנד, האָט אים צוזאַמענגעקנילט און פאַלנדיק אויף די פיס, האָט ער אָנגע-כאַפט דעם אַלטנס בייניקע, צעאָדערטע האַנט און זי גענומען קושן, מחילה בעטן.

יום-טוב סאָפורטאָ האָט זיך אַרויסגעמאַכט פונעם זון. ער האָט נישט געקענט מוחל זיין דעם בזיון. מיט גיכע טריט האָט ער זיך גערוקט אויף הינטערוויילעכץ. צי ער האָט חרטה געהאַט אויף די שמיץ, צי ער האָט אינגאַנצן אָפּגעהאַקט מיטן זון — דער אַלטער האָט זיך אָפּגעטראָגן פלינק, די עטלעכע געבליבענע פאַרשויונען, וואָס האָבן זיך צוגעקוקט, האָבן איצט איינציקווייז אָפּגעצויגן צו דער ספרדישער שכוונה. די געביידע האָט געפלאַקערט.

תל-אביב, 1937.

מנחם בארישאָ

ב. לאַפּין

חיים גראַדע

וועג אין וואַלד

פון בוך: דער גרייטער*.)

1

עס איז געווען אַ פריץ אין דער געגנט, וואָס פון זיינע פעלדער האָט דער פּאָדראַטשיק מאַרק סעמיאַנאָוויטש עפּשטיין געגראָבן זאַמד דעם שליאַך צו גלייכן דורכן וואַלד, וואו מ'האַט געלייגט די נייע באַן-ליניע. פון אים האָט שמואל אַ בריוו געקראָגן פאַרן שוואַגער צום פּאָדראַטשיק, און מיטן בריוו איז נח אַנגעקומען קיין קאַברין. אַ טאַג געזעסן אין גאַס פאַרן קאַנטאַר מיט פּויערים פון הי און פרעמד און נאַכגעשפּירט ווי זיי די טריט פון יעדן דורכגייער, נאַר אויפן אַדון נישט דערוואַרט זיך. דורכגעוואַלגערט זיך אַ נאַכט אין אַ בית-מדרש און ערשט מאַרגן שפּעט נאַכמיטאַג זיך איינגעבעטן ביים משרת אַפּצוגעבן ס'בריוול.

אַ הויכער, סטאַטנער, מיט אַ שפּיציק בערדל, ראָזע באַקן און גילדענע פענסנע, האָט דער פּאָדראַטשיק דורך די שייבלעך אַ מעסט געטאַן דעם אַרבעט-זוכער, נאָך אַמאַל אַריינגעקוקט אין בריוול און געזאַגט אויף רוסיש: — כ'ווייס נישט וואָס איר קענט דאָ טאַן ביי מיר. דער אורח — אינעם זעלבן לשון: — איך קען טאַן אַלץ. מיר איז קיין חילוק נישט. — דער אַדון וואַלט אויסגעשאַסן אַ געלעכטער אויפן גרייטן „אַלץ“ ווען נישט די טרויעריקע שטייפקייט אינעם אורח'ס קול. האָט ער געקנייטשט דאָס בריוול און גערוסישט: — אַז נישטאַ אַזעלכע אַרבעטן ביי מיר, איר זאָלט זיך אויסטויגן. און יענער מיטן זעלבן קול: ער קען טאַן אַלץ...

(* זע קאַפּיטל: בלוט און ביר, זאַמליכער 1.)

ווי ווערט מען פון אים פטור? האָט שוין מאַרק סעמיאַנאוויטש גענומען איינ'טענה'ן אויף יידיש: — דאָ איז לויטער גויים, נישטאָ קיין פּלאַץ פאַר אייך... פון יידיש ביים פּאַדראַטשיק האָט נח'ן גענומען דויען עפעס אין געהירן. האָט דאָס מויל צעעפנט, דורך די ברילן דורכגעדראַנגען הינטער די פענסנע פון יענעם און צו זיך אַליין, ווי נאַכזאַגנדיק עמיצן, אַרויסגעמורמלט: — מאַטל! אָבער יענער האָט דערהערט. איז בלייב געוואָרן און אַ פּרעג געטאָן: — ווער זענט איר? דער בלייכער פּרעג האָט נח'ן דאָס לעבן אָפּגעזאָגט. האָט ער גענומען מאַלן, אָפּווישן: — איר קענט מיך נישט... ס'איז גאַרנישט... ס'האַט זיך אויסגעדאַכט... אַ טעות... — איך האָב פאַר אייך קיין אַרבעט נישט! איצט האָט דער זאָג געשניטן מיטן לעצטן פּסק-דין: — וואָס איר האָט געקראָגן אָן אויסגעבעטלט בריוול איז ביי מיר קיין יחוס נישט. איר קענט אייך גיין! — דאָס אָנגעלאָדן קול האָט ווי אַ שפּרוך צוריקגערופּן פון געדעכעניש; די דינאַבורגער קלויז, דאָס הויז פון מאַטל'ס פעטער, נח'ס זאַטע דינסטיקן. האָט ער גערעדט הכּנעה'דיק: — איר קענט מיך נישט אַוועקלאָזן מיט לידיקן. איך מוז געפינען אַרבעט. — יענער האָט מיט כּעס אַרויסגעשלעפט אַ טייטער אַסיגנאַציעס, צוגעוואָרפּן אַ קנאַקעדיקס; — מער קען איך גאַרנישט טאָן פאַר אייך! — און זיך צעקלונגען מיטן גלעקל. דער משרת איז אַריין, און נח איז אַרויס. פאַמעלעך צוגעגאַנגען צו דער באַנק אין וואַרט-שטוב און געזעצט זיך. דער משרת איז אַרויס און צוגעטראָגן דאָס פאַפּירל: — איר האָט עס פאַרגעסן. — איך האָב נישט פאַרגעסן. גיט עס אָפּ דעם באַלעבאַס.

אַז מאַרק סעמיאַנאוויטש איז מאַרגן אָנגעקומען אין קאַנטאַר, האָט ער דערזען: דער נח זיצט. האָט ער ווי נעכטן געשיקט דעם מענטש; — דער באַלעבאַס האָט פאַר אייך גאַרנישט. — איז אפשר וועט ער מאַרגן עפעס האָבן. — אָפּגעענטפּערט און נישט גערירט זיך: — אַט וועלן מיר זען צי דו וועסט כּח האָבן מיך טרייבן מיט גוואַלד!.. משמעות, יענער האָט דעם כּח נישט געהאַט. אַ פאַר מאַל דורכן טאַג פאַרבייגעגאַנגען, כלומרשט נישט געזען.

און נח אויך — אפילו נישט אַ הייב געטאָן דעם קאַפּ צו אים.
און נאָך אַ טאָג אַזוי. דער באַלעבאַס גייט דורך און נח — גאַרנישט.
נאָר אין מחשבה טענה'ט ער: — ביסט גרויס געוואָרן, מאַטל.
עס פאַסט דיר נישט צו האָבן מיך געקענט אַמאָל, געלערנט
צוזאַמען מיט אַזאַ פאַרשוין ווי איך. פאַרשטיי איך עס,
נעם אָן דיין גרויסקייט. זעסט דאָך ווי איך וואָרט געדולדיק
ביז דיר וועט וואוילגעפעלן אומצוקוקן זיך אויף מיר. —
ער טענה'ט אין מחשבה, און ביים גרויסן טיש הינטערן טיר
זיצט מאַטל, קלינגט אין גלעקל, לאַזט די מענטשן
אַריין, אַרויס און הערט פונדעסטוועגן. אודאי הערט ער.

און פּלוצים שיקט ער אים אַריינרופן: — איר'ט גוט געטאָן
וואָס איר האָט אויסגעוואָרט. ווי רופט מען אייך?
— מיך רופט מען נח. — טאַקע נח. יא, אַזוי האָט מיר געשריבן
דער קריסט, וואָס האָט געגעבן אייך דעם בריוו. ער קען
דעם שוואַגער אייערן. אַ פיינער מענטש — זאָגט ער —
דער שוואַגער אייערער. דערווייל האָט זיך געמאַכט ביי מיר:
ס'האָט זיך פאַרשכור'ט אַ דעסיאַטניק, איז געבליבן אָן אַרטעל
פון צוואַנציק העקער אָן אַ קאַפּ. וועט איר עס איבערנעמען.
איך וועל אייך מיטשיקן אַ מענטש, וועט ער אייך אויפן וועג
שוין אויפקלערן, אייך מסביר זיין דעם גאַנצן ענין.
די ווערטער: „מסביר זיין דעם ענין“ שענקט ער אים פון זיך
ווי זאָגנדיק: — איך קען נאָך אויך עפעס, נאָר זעסט דאָך:
געשעפטן — מוז מען פירן שטאַט... נאָר נח וויל נישט די מתנה:
פאַרנייגט זיך פאַרן באַלעבאַס און רוקט זיך שטיל אַרויס.

2

מען האָט געבראַכט אַ דינעם יידן אין אַ קאַפּטן
מיט בלאַע ברילן אויף דער נאָז,
אַוועקגעשטעלט אַנטקעגן צוואַנציק ברייטע גוים
און זיי געזאָגט: ס'איז אייער באַלעבאַס.

ווער ס'האָט געוואַלט אַ שאַס טאָן אַ געלעכטער,
ווער ס'האָט געצויגן כּיטרע מיט אַ ברעם —

פאַרהאַמערטע הכנעה האָט די מיילער
און ציין צעשצירעטע פאַרקלעמט.

פון אַלע זייטן סאָסנעס מיט די קעפּ צעשאַקלט.
אין מיטן אויסגעהאַקטער, גריבערדיקער שליאַך,
און ווייט געברום, און איבעררוף פון קראַען,
און פאַסן פון צעפורטרטן פאַרנאַכט.

האַט מען געבראַנדזשעט באַרוועס צונ'ם קעסל קאַשע
און פאַרע פון די הייסע שיסלען קרויט,
געאַרבעט האָבן צוואַנציק פּויסטן מיט די לעפל,
און ייד פון קלומיק האָט געקייט זיין פעניץ ברויט.

דערנאָך האָט נאַכט די גאַרגלעריי פאַרדומפן
ווי מאַך דאָס גאַרגלען פון אַ וואַסערפאַל,
און מיט די שאַטנס ווי מיט הענט אַריינגעטריבן
די צוואַנציק אין קורען — אין מענטשן-שטאַל.

אין טונקל אויף די נאַרעס שווערער פלאַפּל,
און ווערטער נישט דעררעדטע און געשנאַרך,
און אויפן טאַפטשאַן אין זיין ווינקל ליגט דער פרעמדער
מיט אויגן אָפענע און האַרכט.

נישטאָ קיין מורא — נישט פאַר וואַלד פון קאַרעדיקע ביימער
און נישט פאַר וואַלד פון האַרעדיקן גוף,
נאַר ס'טרייבט דער אַטעם פון צעפריטן חומר
און דורך די שפאַרעס קילע ראַסע רופט.

אַזוי פיל רייד און מורמל אין דעם טונקעלן געפלאַנטער,
אַזוי פיל טריט פאַרדומפענע אין מאַך און גראַז —
מיליאָסן וואַלד-רוחות, צערודערטע, צעוועקטע
באַגעגענען דעם נייעם באַלעבאַס.

איז שפאַנט ער צו דער ברומענדיקער וואַנט פון ביימער
ווי איינער שפאַנט זיך טובל זיין אין ים.
אַריין, זיך איינגעטונקט, פאַרבאָדן זיך אין חושך
און איינגעוואַקסן מיטן רוקן אין אַ שטאַם.

— אַט בין איך דאָ ביי דיר. אַ באַרוויסער געקומען
און אָפּגעגעבן זיך אין דיין רשות.
עס קנאַלן גרילן אויף, עס קוואַקען זשאַבעס ערגיין
און ס'זינקט אין נאָדל-באַרג דער פּוס.

און אַז ס'איז טאָג געוואָרן און שטאַט דאָך פון חושך
האַט בוימער-קרין מיט העלקייט אויפגעפּראַלט,
האַט מענטש זיך אויפגעכאַפּט, די אויגן אויסגעריבן
און ווי אַ היימישער געזאַגט: גוט מאַרגן, וואַלד!

3

שטייען זיי אַ גאַנצן טאָג
און מע בראַקט
שטאַם און קאַרע מיט די העק,
און פאַרנויגט איבער דער זעג
אַקסלען גייען היין און קריק,
און אין שטריק פאַרשפּאַנט ווי אַקסן
מיט אַ רעווען, מיט אַן אַכצן
פעניעס פון דער ערד מע פליקט.

און דער באַלעבאַס
מיט די ברילן אויף דער נאָז,
מיט די דינע אַקסעלעך,
מיט די פינגער וואַקסענע —
אַ משגיח אויף דער וואַך
מעסט די ברייט פון שליאָך,
ציילט די גרעשעלעך
אין דער קעשענע
און איז באַלעבאַס .

יידעלע, כאַלאַמידעלע!
נעם אין האַנט אַ רידעלע,
טו אַ גראַב אַ גריבעלע
און פאַרוויי אַ ציבעלע
מיט אַ קנאַבעלע.

וועסטו האַבעלע

צו פאַרבייסעלע

מיט אַ בולקעלע אַ ווייסעלע.

און די שאַרפע העק אין לופטן בליצן, שפּריצן ווייסן שפּאַן,
זעג אין האַרטן פּויסט צעזונגען בייסט דאָס האַלץ מיט בלאַנקען צאַן,
פלייצעס פון טשוהון געגאַסן, פּיס פאַרמויערטע אין מאַך,
טויזנט-אַדערדיקער וואַרצל קרעכצט און צאַפלט און גיט נאָך,
און אַ הייזעריקער הילך זיך איבער וואַלד צעלייגט:
שטאַרקער שטאַרקן גיט זיך אונטער, שטאַרקער שטאַרקן בייגט!

איז מיט וואָס,

באַלעבאַס,

האַסטו זיך פאַרדינט

איבער זיי צו טראַגן שליפעס?

מיט אַ הונגעריקן ווייב און קינד,

מיט צוויי הענט וואָס טויגן נישט צו קיין מלאכה,

מיט אַ לשון אַ געבראַכנס,

און אַ צולאַג נאָך דערצו —

פון אַ פּריץ אַ גוטהערציק קוויטעלע

און אַ יידיש היטעלע

מיט אַ דאַשעק אַ פאַררוקטן

פון דער גרויסער קלוגשאַפט,

פון דער טיפער חריפות.

קען אַמאָל דאָך עפעס פּלאַצן,

קענען זיי אַ רעווע טאַן מיט כעס

אויף דיין אומגיין פּוסט און פּאַס

און פּאַזשיווען זיך פון זייער פּראַצע, —

וועסטו מיט דיין היטעלע

און דעם פּריצס קוויטעלע

פליען ווי אַ שפּאַן פון אונטער האַק

וואו דיין באַבע האָט קיין בייגל נישט געבאַקט.

היט די טריט, באַלעבאַס,

מיט די ברילן אויף דער נאָז!

וואָס האָט געמיינט דער גוי, ווען אויפן וועג אין וואַלד אַרײַן
האַט ער געקנעלט מיט נח'ן אַז ווער ס'האַט שכל דאָ
קען אָפּלעקן אַ בײַן ? נישט אויף די שכירות פון די וואַלדהעקער
האַט ער געציילט, נאָר אויף דער קישקע: ס'איז דעם כאָם
קײַן חילוק נישט מיט וואָס ער שטאַפט זיך אָן די פּאַטרעכעס,
און צו אַביסל פעטס פון יעדערן ווערט פאַרן אויפזעער
אַ שמאַלץ-גרוב. און דער גוי האָט רעכט געהאַט. ווען נאָך דער וואַך
האַט נח אײַנגעקויפט דעם כאָרטש, וואָס ער האָט נאָכגעשריבן
פון קוכער סידאַר'ס רײד און אָפּגעציילט זײַן ריוח,
האַט אים אַ היץ באַשלאָגן. ווי וואַלט דוואַשע אויסגעשטעלט די אויגן,
ווען ס'פּאַלט אַזוי אַרײַן אַ היגער באַלעגאַלע און דערלאַנגט איר
צוויי קנאַקעדיקע צענערלעך — די ערשטע וואַך
פון מאַנס פּאַרדינסט!.. און ווי מע שלעפט אַ פּערד בײַם צײַם
פון פּרעמדן פעלד, האָט ער גענומען שלעפּן זיך אַלײַן
פון קראָם צו קראָם און אַנקויפּן אַרײַבער סידאַר'ס צעטל
טאַראַנעס, הערינג, פּונטן סאַדלע, און אַז דער שטן
האַט שוין געוואויעט אויף דער קײט, האָט ער — פון גרויס נצחון —
ערשט אײַנגעשאַפט אַ גרויסן ווארשט מיט אַ פּאַר פּלעשער פּערציקער.
די קעסט-קינדער, מיט אויגן אויפגעריסענע, האָבן געווינטשעוועט
דעם נײַעם באַלעבאַס, נאָר נח האָט געזען, אַז אין דער גאַנצער שמחה
איז ער דער אײַנציקער וואָס טרינקט מיט ערלעכער כּונה:
בײַ זײַ בײַ אַלעמען איז עס געווען בלוז חניפּה, און אין אויגן,
מיט שנאַפּס פּאַרלאַפּענע, דער כײטרער חשד פון קנעכט,
אַז נישט אומזיסט טראַגט מען אים אונטער מער ווי ס'קומט אים.

נאָר ס'גײט אַוועק אַ טאַג און דרײַ. דאָס פעטס פון קעסל
ווערט נישט געמינערט און דער נײַער באַלעבאַס מאַנט גאַרנישט מער.
באַווייזן זיך פון הינטער בײַמער-שפיצן הערנער שד'ישע,
און ס'קומט אַרכיפּ דער שוואַרצער—דער פּאַדאַליער—מיט אַ מעשה—
דער פּאַליאַק סטאַך און קים, דער פּאַלישוק, האַלטן אים אונטער —
אַ יידן דאַרפן מאַלען זיך און דער — ווי נישט קײַן ייד.
ווערט גאַר אומהײמלעך. מע באַלעקט זיך מיט דער קאַשע.

נאָר נאָכן עסן צלמ'ט מען דאָס מויל אָן איבעריקן מאָל.
 זיך אַפּרוקן פון אים איז איבעריק. ער עסט זיין טעפעלע
 און רעדט אַלץ איינס מיט קיינעם נישט. ווערט נאָך געדיכטער אַרום אים
 די שטומעניש, און אַז מע בלייבט מיט אים ביינאַכט אין בודע
 איז ווי אַ בייזער כשוף וואָלט די העלדזער איינגעקאַרקעוועט.
 ביז אַ פאַרנאַכט, ווען ס'לאָזן זיך אַראָפּ קאַמאַרעס זוכן שפעלטלעך
 אין קאַרעדיקער הויט פון וואָלד־מענטש, קומט דער ייד אַרויס
 און זעצט זיך שאַקלען אויף אַ קלאַץ איבער אַ בוך. מע גאַפט —
 ער שאַקלט זיך. שפּאַנט צו דער אַלטער יאַקאָוו, זעצט זיך אויך —
 אַט גלאַט אַזוי — נאָר שטיל, צו קאַפּיטשקעלעך, רוקט ער זיך.
 און מיט אַמאַל: — און דאָס זאַל, הייסט עס, זיין אַ הייליק בוך?
 דער ייד דרייט אויס די ברילן, שאַקלט צו; — אַ הייליקס.
 — דאָס מיינט — אַ געטלעך בוך? — וואָס הייליק דאָס איז געטלעך.
 — דאָס האַסטו גוט געזאַגט. און פון די אַבות שרייבט זיך דאָ?
 אין פרעגן הערט זיך, אַז דער פרעגער דאַרף די אַבות.
 — סע שרייבט זיך. — טוט עס אים הנאָה, דרשנ'ט ער:
 — אַט הייסטו נח. נאָכן צדיק וואָס דורך אים האָט דער באַשאַפּער
 געראַטעוועט די לעבעדיקע ברואים פאַר דער וועלט.
 אַ זכיה אַזא נאָמען! איך הייס יאַקאָוו, מיטן נאָמען אויך
 ישראל — ער דער פּאַטער פון די צוועלף שבטים אייערע.
 איז אַט וועל איך דיך פרעגן: פאַרוואָס זעט מען קיינמאַל נישט,
 אַז דו זאָלסט דאָוונען, ווי ס'פאַרלאַנגט דער גלויבן דיינער?
 בלייבט נח אַ געפלעפטער: — כ'דאָוון... פאַר זיך... שטילערהייט...
 דער אַלטער שאַקלט מיטן קאָפּ: — זיי זענען אויך ביי אונדו פאַראַן,
 די אויפגעקלערטע — טייטשן אויף אַ נייעם שטייגער אַלץ.
 מיר גייען מיטן אַלטן. ווי די טאַטעס אונדזערע. אַלט־גלויביקע.
 דעם אַלטן יאַקאָווס שמועס מיטן יידן טרייבט אַוועק דעם שד.
 צעבינדן זיך צוריק די צינגער. אין די בינ־השמשותין,
 ווען ברעניק גאַלד פון נאָך צעגליטע וואַלקן־שייטערס טוקט זיך
 אין הורבעס אַש פון שוין פאַרלאַשענע, בריט אויף די בענקעניש
 נאָך היים אין רייד פון הונגער, ערד־נויט, אַפּצאַלן וואָס טוען אויס
 פון לעצטן פּאַדים, און דער פרייהייט, וואָס נאָגט אויס די ביינער
 נאָך ערגער פון דער פּאַנשציגע. מען ווייס פון קייסער, וואָס די פריצים

דערלאָזן אים נישט גוט זיין, און געהיימע נאַכקוקער וואָס גייען אום
 אין פּאַלק איבער די דערפער. און דערנאָך אין בודע, ווען ריח פונעם
 אייגענעם און פרעמדע גופים אין די נאָזלעכער פילט אָן די
 פינצטערניש מיט אויסגעדאַכטן ווייב־גערוך און ביינער גראַבן זיך
 אין שטרוי־זעק, קומט די צייט פאַר פעדיאַן. אין יאָרן סלּוזשבע
 האָט דער פעדיאַ אָנגעזאַמלט מעשיות פון גבורה'ס מיט
 נקבות, און כאַטש יעדער ווייס, אָז פעדיאַ ליגנערט, ווייל
 אומעטום איז ער אַליין דער העלד און זיגער, וויילט זיך הערן.
 ווייל ער טאַשירט אַזוי די פרויען — דאַרפישע און שטאַטישע,
 צוועלף־יעריקע און מיטל־יעריקע, געווייקטע אין פאַרפומען
 און אין געזומפ פון חזיר־שטאַל, — און טוט אַזוינע מעשים אַפּ
 מיט אַט־דעם גוף, דעם פרוי־אישן, אָז אַטעמס נעמען וואַרגן,
 די לייבער קאַרטשן זיך און ס'ווערט די גאַנצע שיפעדיקע בודע
 אַ טומאה־טעמפל, וואו דער כהן גדול פעדיאַ פראַוועט
 אַ חיה־שע, צעיושעטע עבודה. און ס'געשעען וויסטע נסים:
 ווענט פון לשונות פאַלן איין, כאַכאַל און פאַליאַק, לעט
 און פאַלישוק באַנעמען יעדן וואַרט אין פעדיאַ'ס לשון
 און גאַרן מיט אַ שיפעדיקער גיריקייט צו נאָך. שרייט יאַקאָוו:
 — דאָ ביי אַ מענטש אַ געטלעך בוך אונטערן קישן,
 און ס'גיסט זיך זנות ווי אין אַן אַפּטריט... קיינער הערט נישט.
 ביז טומאה מאַטערט אויס די גופים, חיה'שער געכאַרכל
 ווערט איינגעוואַרגן אין דער פינצטער און די בודע שנאַרכט.

איצט זיצט שוין נח מיטן ספר יעדן בין־השמשות, שאַקלט זיך
 און בויט אַ גדר אַרום זיך אַנטקעגן פעדיאַ'ס נאַכט. צומאַל
 קומט יאַקאָוו צו און רייסט אים אַפּ. ער ווערט דער פירשפרעכער
 פאַר אַלעמען פון זייער חושכ'דיקן עלנד, זוכט אַ זכות
 אויף זיי און ס'ציט אויך נח'ן צו קענען צווישן אַלע כאַטעס עלנדע,
 די אויסגעשפּרייטע איבער גאַרן לאַנד. אַוועקשטעלן זיין אייגן קאַמער
 מיט ווייב און זון און ניי־מאַשין, און ווערן איינס מיט אַלעמען.
 נאָר טומאה טרייבט. דערנענטערונג צו זיי ווערט שענדונג
 פון כשר שטיקל היים און ס'טרייבט פון דעם פאַרלאַנג נאָך העפטיקער
 צו טובל'ען זיך אין טייך פון לויטערע מחשבות.

אז עס ווערן פעניעס פון דער ערד געריסן,
שרויפן זיך ביי אלע גלייך די קנאָכן,
אז מע טונקט די לעפל אין דער זעלבער שיסל,
זעען אלע אויס ווי איין משפחה.

שטעג אין וואָלד איז איינער, טעם פון ברויט איז איינער,
איינס דער טאָפּטשאַן און דער שטרוי צום שלאָפן,
נאָר דער וועג אַהיים אַריבער וואָלד און פליינען
ציט צו מזרח, מערב, דרום, צפון.

ס'האָט דאָס לאַנד אַ סך מדינות, פעלקער, שפּראַכן,
און אויף אלע פעלדער מיילער ניט דערשפייטע —
האָט זיך עס צעטראָגן איבער לאַנד און שלאַכן,
אז מען צאָלט דאָ פון אַ פולן טייסטער.

וואו דאָס פעלד איז קאָרג פאַר גרייטער האַנט און אַקער,
וואו דאָס ביסל קאָרן האָט פאַרצוקט דער שטייער,
האָט מען פוסטע הענט פאַרטראָגן אין מרחקים
פוסטקייט צו פאַריאָגן פונעם שיער.

פון אוקראינע קלאָפעס, פון ראַסיי מוזשיקעס,
וואָלדהעקער פון ניעמען און פון דווינע,
פאַראַבקעס פון פוילן, כמורע פאַלישוקעס
פון דער היגער זומפיקער מדינה.

האָט דאָך אַלעמען די זעלבע נויט געבראַכט דאָ,
איז איין תפילה דאָך ביי אלע אויף די ליפן —
טאָ פאַרוואָס פון מענטש צו מענטש אַזאָ פאַראַכטונג
און עס שרייט פון זיי די שנאה ווי אַ קליפה?

זאָל אַרכיפ דער שוואַרצער און אַרכיפ דער ווייסער
איינס דעם צווייטן אויפן פוס אַ טראַט טאָן,
וועט מען זיך ביז ווייטסטן עלטער-זיידן קברים רייסן
צו פאַרפליוכן זיי מיט גאַל און בלאָטע.

האַט זיך איינער אויפן צווייטנס ברויט געקוואַפּעט ?
האַט געוואַלט זיך ביי זיין מי פּאַזשיווען ?
ניין, נישט זיי — כאַכאַליע און קאַצאַפּיע
בריען אויס אַ דורות'דיקע קריוודע.

און זאָל סטאַך, דער ליאָך, זיך מיט אַ וואַרט פאַרהיקען
איז מיט חוּק אויף די גאַנצע מחנה —
ווי אַ קאַליקע וואָס איז אַ מצוה אים צו בריקען,
בריקעט מען דאָס גאַנצע פּאַלק, די ליאָכן.

נישט פון מענטש דער האָס און נישט פון אים פאַראַכטונג :
טויטע דורות ראַיען אים אין די געהירן.
אין די בלינדע בלוטן פירן מתים שלאַכטן
און די פויסטן פון די לעבעדיקע פירן.

ווי דער הונגער טרייבט אין פרעמד צוליבן גראַשן,
ווי די בענקשאַפט ציט צום ווייב אין ווייטער כאַטע,
ברייט דעם האָס צו מענטש פון פרעמדן לאַנד און לשון
גיפטיקע ירושה פון די טאַטעס.

נאָר ווען נאַכט צעגליט דאָס מידע לייב מיט עלנד,
גליט די תּאוה שטאַרקער פון דער שנאה —
אין פאַרפלייץ פון גלי צו כאַרכלדיקע קעלן
שמעלצט זיך פרעמד פון פעלקער און מדינות.

שלאַפט דאָס לאַנד, דאָס ריזיקע, ווי נח'ס תּיבה,
אונטער דאָך פון ברעטער צווישן ביימער,
און אין פינצטער איבער קעפּ אַ ריזיקע נקבה
קלייבט חלומות פאַר די ווייטע היימען.

6

אויף האַרטן בעט דורך וואַנט פון ברעטער
דאָס אויער שאַרף פון טריט פאַרנעמט :
דאָס רוישט די וואַלד-פרוי איבער בלעטער
מיט פּאַלדן פון איר ברייטן העמד.

איר בוזעם — כוואליעדיקע לאַגלען,
די צעפ — פון פלאַקס געדרייטע שטריק,
דער בויך — אַ דייזשע אויפגעשלאַגן
אויף היפטן שרויפיקע צעוויגט.

ווער ס'קומט אַנטקעגן איר מיט גבורה
און מאַניש איר דעם וועג פאַרשטעלט —
פאַר דעם צעשמעלצט איר שטייפער פורעם
און ס'לייב מיט וואַרטעניש צעקוועלט.

די שווערע אַרעמס — פולער, לויזער,
דער בוזים יערנדיק צעברויזט,
און היפטן נאַכגיביק אַנטבלויזן
דעם ווילדן וואַלד, דעם גרייטן שויס.

מיט נייער שפע אַנגעגאַסן,
אַוועק פון שותף אין באַהעפט,
ביז גבורה'דיק אַ פרישער חתן
זי אויף די ווילדע וועגן טרעפט.

וואו גראַז איז ווייך, וואו ערד איז מאַכיק —
דאַרט האַט זי קינדער אויסגעמילכט.
זי הערט איר אייגענע מזל-ברכה
אין יעדן רוף וואָס וואַלד פאַרהילכט.

דער רויש פאַרשטילט, די פאַלדן פאַלן,
די וואַלד-פּרוי האַמעוועט איר גאַנג,
ס'איז ווער מיט גבורה איצט ממלא
איר אייביק-ברויזיקן פאַרלאַנג.

7

ווען כ'האַב אַ באַרוויסער דיין נאָדליקע ווייך באַטראַטן,
האַב איך געמיינט — ס'איז ווייך פון היימישן באַריר.
איצט ווייס איך — האַסט אַ נאַכט מיט שוץ באַשאַטנט
אַ פרעמדן, וואָס האַט אַנגעקלאַפט אין טיר.

דיר זענען אייגן די וואָס מיט די העק צעקנאַלן
די שטילקייט פון דיין חופּה'דיקן סוד.
דו הילכסט מיט זייער הילך ווען דיינע ביימער פּאַלן
און שפּרייטסט זיי סאַמעט פּאַרן טראַט.

און איך — די זיידעס מיינע זענען ווי גזירים
צו דיר געגאַנגען זיך באַהאַלטן פון דער וועלט,
דיין בתולה'שאַפט מיט זייער גאַרטל-שטריק באַשירעמט
און אין דיין גרינעם צעלט ווי פּאַרמעטן געגעלט.

חתנים אויסגעטריקנטע, חתנים שלאַבעריקע, בלאַסע,
געווייכט אין ציטערניש פון דיינע פולע בריסט.
וואָס איז דער חידוש אַז דו האָסט זיי אַנגעהויבן האָסן
און אַפּגעוואַרפן ווי די שערבלעך אויפן מיסט.

איצט קום איך אויסקויפן די זידישע ירושה
און קום זיך איינקויפן אין קרובה'שאַפט ביי דיר,
נאָר פון די פינגער מיינע רינט מיט רויטער בושה
די צניעות, וואָס זיי האָבן איינגעפלאַנצט אין מיר.

דו וועסט מיר פון רחמנות וועגן צוואוואַרפן אַ צערטל
און לאָזן נעכטיקן אַ נאַכט פּאַר דיין געצעלט,
ביז די חתנים דיינע וועלן אָנהייבן זיך ווערטלען
און מיך פּאַר'חוזק'ן אויף מיילן פון דיין שוועל.

8

די וואַלד-פרוי פון דער נאַכט האָט אומגעטראַגן די געשטאַלט
פון איינער אַ באַטאַגיקער, וואָס האָט מיט לעבעדיקן גוף
זיך אַנגעוואַרפן ווי אַ שווערע משא אויף די דינע פעדים
פון ערשטן צוטרוי צווישן נח'ן און זיינע קעסט-קינדער.

אוועק אַ וואַך און דריי פון שפע אינעם קעסל. וואַלד-העקער,
צופרידענע, געוואוינען זיך דעם באַלעבאַס צו גריסן מיט אַ שמייכל,
מען אַרבעט פליסיק און מע פּראוואוט אפילו — אים צוליב —
פּאַרשטאַפן פעדיא'ס מויל באַנאַכט. און מיט אַמאַל —
נעמט ווערן מאַגערער די קאַשע, שיטערער דער באַרשטש.

מע טשמאַקעט מיט די צינגער און ס'קומט אויף דער ערשטער חשד :
— אומזיסט-אומנישט האָט ער מיט בראַנפן נישט געפאַיעט!
בין יאַקאָוו, ווי דער פירשפרעכער, קומט מוסר'ן : — נישט רעכט אַזוי!
גענומען קאַרמענען מיט סמעטענע און איצט די סיוואַראַטקע בלויז!
שטייט אַ מטושטש'ער דער ייד און פרעגט ביי סידאר'ן: — וואָס מיינט עס?
דער קוכער מיט די בלאַע אויגן שטעכעדיקע, ווי דאָס געל געוויקס
אויף זיינע האַרטע סקולעס, ענטפערט : — כ'ווייס נישט, באַלעבאַס,
איך קאָך ווי אַלעמאַל. — צעשרייט מען זיך — און ער דאָס זייניקע:
— איך קאָך פון וואָס מען גיט מיר. — האָב איך דיר די וואַך
געגעבן ווייניקער ווי יענע וואַך? — איך ווייס נישט. ס'קויפט
דער באַלעבאַס, נישט איך. איך קאָך פון וואָס מען גיט מיר.
סע שטעכט מיט האַס פון די „איך ווייס נישט'ן“. און נח זעט —
זיי וועלן גיכער גלויבן סידאר'ן, דעם אייגענעם.

די מאַגעריקייט האַלט אָן. ווי זיך אַ שפּיל צו טאָן מיט עולם,
קאָכט סידאר איינמאַל אַן אַ וועטשערע אַ שמאַלציקע
און מאַרגן ווידער מאַגער. נח זעט די שפּיזלדיקע אויגן
און ווייס — עס איז אויף אים. אַליין דאָ, צווישן אומפריינד,
וועט ער זיך מוזן ראַנגלען מיטן וואַלף, אים בייקומען
אָדער פאַרצוקט ווערן. איז שפּיצט ער אָן די חושים —
אַליין אַ וואַלף — און נעמט דעם שונא טשאטעווען. באַטאָג
רייסט ער זיך אָפּ פון עולם אַרום שליאַך און פאַדעט
אויף חיה'שע שפּיץ-פינגער אַרום בודע, נישטערט, שנאַפט,
ביז ער דערוואַרט זיך. מיט אַ שווערן זאַק באַלאַדן
קריכט פון דער טיר אַרויס אַ פרוי און שלעפט זיך אַ געבויגענע
מיט הינטער-שטעגל וואָס צום נאַנטסטן דאַרף. ער גייט זי נאָך.
דערהערט זי טריט, שפאַנט האַסטיקער, און ער נאָך איר.
זי לויפט. נאָר זאַק איז גרויס, די פּיאַטעס אויפן מאַך
און יאָדלעס גליטשן זיך — צעשרייט זי זיך מיט קולות: סידאַר! —
באַפּרייט זיך פון דער משאַ און עס מיניען אירע גרויסע פּיס
אין וואַלד אַוועק. צום זאַק דערלאַפן, בינדט אים נח אָפּ און זעט
אַן אוצר: ברויט, קאַרטאַפּל, זעקלעך קאַשע, סאַדלע, קרויט —
און ווי ער גראַבט זיך מיט דער האַנט, וואַקסט סידאַר אויס
און רעוועט אויס: לאַז אָפּ! — נישט מער ווי דאָס, און יאָגט.

דעריאָגט די פרוי און ברענגט זי פאַר דער האַנט צוריק.
 אין לייזונטענעם קלייד, הויך־ברוסטיק, בייכיק —
 איז זי די וואַלד־פּרוי פון באַנאַכט. דער קוכער פּאַקט צוריק
 דעם זאַק אויף אירע פלייצעס: — האָב נישט מורא, פאַשאַ, גיי!
 זי גייט. איצט שטייען איינער קעגן אַנדערן. ביים ייד —
 דער האַלדז געשפּאַנט פון שרעק און מורא'דיקן נייגיר,
 ביים אַנדערן — די פּויסטן גרייט און ליפּן אָפּן: זאַל דער ייד
 אַ פּיפּס טאָן בלויז! נאָר ס'שווייגט דער ייד, און סידאַר מוז
 דער ערשטער זיין: — אַזוי! גאָר טשאַטעווען מיך, הע?..
 אַ וואָרט כאַטש זאַל ער זאָגן.. שטייט ער, דער פאַרשאַלטענער,
 מיט שטאַרע אויגן, און די פּויסטן סידאַר'ס האָבן נישט קיין אַנטשעפּ.
 אומזיסט־גע'פּטר'טע רציחה גענזלט, קרייזלט ער אַ פּויסט
 פּאַמעלעך ביז צום יידנ'ס באַרד, שפּאַרט אונטער אים די גאַמבע:
 — דו ווייסט פון גאַרנישט!.. הערסט? און טאַמער... וועט מען
 אין וואַלד פון דיר קיין ביינדל נישט געפינען! געבעכקע! זשידיוגאַ!
 אַרויסגעברומט, און ווי אין שרעק פאַר זיך אַליין זיך אַפּגעטראַגן.

ער שווייגט, דער ייד. נאָר מורא־שלענגעל דלובעט סידאַר'ס מאַרד
 און גיפטיק צינגל רייצט צו נייע איינשטעלן. איז וואַסערדיק
 דער באַרשטש ביי אַלעמען, געפינט דער ייד ביי זיך אין טעפּעלע
 אַ פעניץ סאַדלע. איז דער באַרשטש אַ שמאַלציקער, פאַרגעסט
 דער קוכער גראַד צו קאַכן פאַרן באַלעבאַס. ער טרויט זיך אָן
 אַ גוטן ברודער מיט די שפיצלעך, שפּירט מען נאָך מיט חוזק
 דעם באַלעבאַס, דעם לעמישקע, און דער אַרטעל, די אַרבעט
 צעקריכט אונטער די הענט. פאַרלירן איז נישטאָ שוין וואָס.
 און ווען דער אַלטער יאַקאָוו זעצט זיך אָן, דערציילט אים נח.

* * *

אַ דריבער רעגן האַט פון וואַלד אַראַפּגעווישט דעם זון־בליאַסק
 און ביימער, אַפּגעשיילטע פון פאַרבלענדעניש, האָבן זיך אַנגעזען
 מיט יעדער ריטל, יעדער קנייטש אין קאַרע. מ'האַט נישט לאַנג
 ערשט אויפּגעהייבן זיך פון איבערבייס און מילדע פייכקייט
 פון ערד און שפּענער האַט געקילט דעם טראַט. מיט איינמאַל
 איז אַנגעקומען נח, יאַקאָוו פאַרטרויט אַ סוד, מען האַט אַ רוף געטאָן
 אַ הייפל העקער, אַפּגעצויגן, און די רעשט זענען געבליבן לעשן

דעם ניגיר מיט צעטומלטע השערות. ביו ס'איז אָנגעלאָפֿן
א היציקער שליח, אלעמען פֿאַרנומען, און אז מען האָט דערוען
די דריי — דעם קוכער, זיין געליבטע און דעם זאָק, האָט מען שוין אַלץ
געוואוסט. מיט יעדן הויפטל קרויט און הויפֿן באַב
וואָס יאָקאָוו האָט פֿון זאָק אַרויסגעשלעפט, האָט זיך די מחנה
צעריטשעט און געדיכטער, קביליקער געשפּאַרט. נאָר יאָקאָוו
האָט קאַמאַנדירט: — מיר גייען מיטן יושר. ס'וועט אַ משפט זיין.
איצט בינדט זיי! — צוגעכאַפט זיך מיט די שטריק, נאָר אַז דערפֿילט
דאָס פֿרויאיש לייב, האָט זיך אַ לאַז געטאָן אַ קנעטעניש
און שאַצעניש. דער אַלטער האָט געכאַפט אַ פּלאַקן: — כ'האַב געהייסן
זיי בינדן! בינדט, איר זנות'ניקעס!! די צוויי זענען געבליבן
אויף דר'ערד, מיט הענט פֿאַרקניפטע, פֿיס פֿאַשטריקט
און ריפֿן איינגעשטייפט. — דו קענט זיי נעמען צו דער אַרבעט —
האָט ער געזאָגט צו נח'ן. — די וועטשערע וועל איך שוין קאָכן,
און נאָך דער וועטשערע וועט זיין דער משפט... מ'איז אַוועק...
מיט פּלאַקן אין דער האַנט האָט ער גענומען פֿאַרען זיך ביים קעסל,
דערנאָך געבליבן זיצן אויפֿן קלאַץ. די נאָז אין דר'ערד
האָט סידאַר נישט גערירט זיך. נאָר די פֿרוי אין אירע שטריק
האָט זיך צו יאָקאָוו'ן דערקייקלט, אים די פֿיס געקושט
און אויסגעגאַסן אויף דער ערד דאָס יאַמעדיק געזאַנג
פֿון אירע וויסטע יאַרן, פֿון דער דאַליע, וואָס האָט זי געפֿירט
צו זינד אַזעלכע. האָט ער אָפּגערוקט די פֿיס, געשטומט
ביז איר געוויין האָט אויסגעטריקנט און זי האָט זיך אָפּגעקייקלט.

דער רעגן איז געוואָרן שווערער. האָט זיך יאָקאָוו אָפּגערוקט
אונטערן דעכל וואָס איבערן פייער, שייטלעך האַלץ געלייגט
און מיטן דראַנג געפורקעט אין די קוילן. צען טריט ווייטער
האָט רעגן דורכגעווייקט די האָר און לייזונט אויפֿן לייב
פֿון די געבונדענע, אין ריטשקעלעך פֿון זיי גערונען און געזאַמלט זיך
אין לוזשעס אַרום זיי. און אויפֿן שליאַך האָט רעגנגוס
און אומרו פֿאַרן משפט נישט געלאָזט די מענטשן אַרבעטן.
מען האָט געבעטן זיך ווי קינדער: — באַלעבאָס, וואָס טויג עס?
און וויפֿיל נח האָט זיך נישט געמיט פֿאַרהאַלטן זיי,
האָט מען געמוזט פֿאַרנעמען די מכשירים און אַהיימגיין.

דער משפט האָט זיך אָנגעהויבן אויפן וועג נאָך.
 נישט איבער סידאַר'ן: פאַר דעם וואָס ער האָט זיי געלאָזט
 נאַכט-נעכטלעך סמאליען זיך אין ווייב-הונגער, ווען ער אַליין
 פאַר זייער ברויט האָט זיך געזעטיקט הינטער זייער פלייצע —
 פאַר דעם וועט ער באַצאָלן. אָבער צאָלן מוז אויך זי —
 און צאָלען אַלעמען. נישט סידאַר'ס — זייער ברויט האָט זי געגעסן,
 קומט יעדערן אין איר אַ חלק. פעדיא פסקנט אָפּ אַזוי.
 די מיוחסים, די קאַצאָפעס און כאַכאַלן, קלאָפּן צו.
 די שטילע פאַלישוקעס און דער בידנער פאַליאַק באַמקען אונטער.
 מ'איז גרייט. אין שמייסנדיקן רעגן טענצלידיק דערשפּאַנט
 און ס'רייסט זיך פון די ליפּן: — פעטערל, מיר זענען דאָ!
 נאָר עפעס האָקט זיך אָפּ. דער אַלטער אונטער דעכל זיצט
 מיט טרויעריק-פאַרקלעמטן שטערן. דאָס, מיט וואָס מען דאַרף זיך טיילן,
 ליגט מיט די שטאַרצנדיקע פלייצעס, הינטן, פיס, פאַרקלעפט
 אין וואָסערדיקן לייזונט ווי אַ באַרג צעבוכעטע נבלה — גוף,
 וואָס האָט געזאָלט זיין פרוי און איז נישט. נח יאַקאָון
 רוימט איין דעם פסק-דין. הייבט ער אויף די טרויעריקע אויגן
 און פרעגט: — וואָס ווילט איר? מיטן ליגן פאַר די אויגן
 רינט אויס די אָנגעלאַדנקייט פון גופים, נאָר זיך לאָזן צונעמען
 די כשר'ע מציאה פון אַביסל נעץ איז נישט קיין עסק, און אַרכיפּ,
 דער ווייסער, בראַקט אַרויס דעם פסק. דער אַלטער שטעלט זיך
 און פרעגט געלאָסן: — זענען אַלע מסכים? — אַלע.
 — טאָ גייט און נעמט זי! — עפעס גלויבט זיך נישט, מע קוקט
 מע קוקט זיך איבער און די טריט נעמען זיך שאַרן, צושאַרן.
 און פלוצלינג פליט אַ ברענעדיק שטיק האַלץ פון אונטער קעסל
 אין קאַפּ פון ערשטן גייער, ווערט אַ רעוועריי און איצטער רעוועט שוין
 דער אַלטער יאַקאָון: — זנות'ניקעס! גהינום-זוימען! טייוול-קויט!
 גאָטס ערד וועט איר דאָ שענדן! אונטער אָפענע גאָטס הימלען
 דעם טייוול פראַווען דאָ אַ חתונה! — דאָס ברוינע פנים פלאַקערט,
 די פויסטן אין דער לופטן ציטערן. נאָר פעדיא, דער געריבענער,
 וועט זיך נישט לאָזן אָפּשרעקן: — דו, טאַטעלע, ביסט צופיל באַלעבאָס!
 דו לאָז דעם פאַפּ די דרשות האַלטן. און ווער ס'האַט אַליין
 קיין ציינער נישט, דאַרף נישט דעם ביסן צונעמען ביי אַנדערע.
 ער ענדיקט קוים, און קאַפּ און אַקסל איבער אים וואַקסט אויס

דער אלטער, און מיט בלוט פון מויל ליגט פעדיא שוין ביי זיינע פיס.
 ער הייבט זיך אויף אַ וואַקלדיקער, רופט: — וואָס שווייגט איר?
 נאָר קיינער רירט זיך נישט. עס רויכערט אויף דער ערד
 דאָס אויסגעלאָשן שייטל האַלץ, עס בלוטיקט פעדיאַס ליפּ
 און יאַקאָוו זאָגט: — מע וועט זיי ביידן געבן ריטער
 און לאָזן גיין. זיי וועלן זייערס אַפקומען.

די זינדיקע ווערן פון וואַסער אויפגעהייבן, אַפּגעטרייטלט
 און צוגעפירט צו ביימער. סידאַר שטייט אויף ביידע פיס.
 ביי איר אָבער די קני ווי לויזע זאָוויסעס, איז מוז מען
 מיט שטריק זי איינשטייפן. און וואו זענען די ריטער?
 מע גייט זיי אַנרייסן. דערווייל צערייסט אַ ווינט די וואַלקנס,
 פון צווישן פּלאַטערדיק־צעיאַגטע שטיקער קריכט אַרויס
 אַ מערב־זון, און ס'גרייט זיך הייטערער צום פּסקדין.
 אַ רוט קומט דאָך אודאי יעדערן! און מ'איז שוין אַלע דאָ —
 הייב אָן! נאָר פון דער העלער הויט — דער ייד! וואָס פאַר אַ שד
 האָט אים אַוועקגעשטעלט דאָ פאַר דער פּלייצע פון דער פּרוי?
 וואָס וויל ער? צייטערט, טרייסלט מיט די הענט און קען נישט
 קיין קלאַנג אַרויסקוועטשן פון גאַרגל. רעד שוין! באַלד —
 אַט וועט ער רעדן. ווערטער מיט אַ כּריפּ און שלינגט
 די שפּיעכץ און באַלעקט די ליפּן. איצטער הערט מען עפעס:
 — בין נישט פון אייער גלויבן. נאָר וואָס שטייט אין אייער הייליק בוך —
 האָב איך געלערנט. ווערט דערציילט: מע האָט געבראַכט
 צו קריסטוס'ן אַ פּרוי אַ זינדיקע — — — איצט איז דאָס קול
 שוין לויטער, ווערטער, כאַטש צעקריפּלט, קלינגען שאַרף
 און ווען ער קומט צום פּסוק: ווער פון אייך עס איז נישט זינדיק —
 ווערט שיר נישט אַ געזאַנג און טרערן זינגען אים אין קול.
 און ווייטער מיטן נגון זאָגט ער: — יאָ, איר קומט אַ שטראַף.
 ווער וויל דען, אַז זיין ווייב זאָל גיין מיט זינד און גנבה
 דעם הונדער שטילן אין דער כאַטע? אָבער איר — צי דען
 דערפאַר ווילט איר זי שטראַפּן? איר האָט זינד געוואַלט.
 מ'האַט נישט דערלאָזט — איז כאַטש דאָס לייב איר פּאַסעווען.
 פאַר אייער אייגן זינד וואָס נישט צושטאַנד געקומען
 פון איר נקמה נעמען ווילט איר — ... אַפּגערעדט און שטייט...

קומט צו דער אַלטער: — זיי מיר מוחל! נישט געקלעקט
 קיין שכל אינעם קאַפּ, אין פויערשן, גאַטס יושר צו דערזען.
 זיי מוחל!.. גייט צום בוים, בינדט אָפּ די שטריק אַרום דער פרוי
 און אַז זי פאַלט אַנידער, מינטערט ער זי מיט די פּוּיסטן
 אין אירע שלייפן. עולם קוקט און זידט. דאָס בלוט,
 דאָס צוויי מאָל שוין גענאַרטע, שלאָגט רציחה'דיק.
 און ווען ס'דערהערט זיך סידאַר'ס קול: — וואָס פרעגט איר נישט
 דעם יידן אייערן פאַרוואָס ער האָט דער'הרג'עט אונדזער גאַט? —
 איז שוין די מאַס פאַרפולט. וואָס — ווידער גאַט? די ריטער
 צעכוואַשטשען זיך, און די געשרייען וועגן גאַט-מאַרד
 פאַרזינקען אין דער כוואַשטשעריי און רעווענדיקער פרייד.

* * *

ווען נח, אַ פאַריאַגטער פון דער עקזעקוציע, איז צוריקגעקומען,
 איז שוין געווען שטאַק-נאַכט. פון סידאַר'ס נאַרע האָט געריסן
 אַ כאַרכלידיקע סטענקעריי, און איבער אים האָט וואַך געהאַלטן
 פעטרוכאַ-תם, דער בתולהדיקער, כשר'ער מוזיניק פון אַרטעל.
 פעטרוכאַ-תם... ס'איז פשוט, דאַכט זיך. אַלעמאַל אין יעדנס שליחות,
 דער לעצטער, אומבאַמערקטער, דאַרף ער אויך אַצינד פאַר אַלעמען
 די שמירה האַלטן איבער זייער קרבן. אָבער ס'איז נישט פשוט.
 ס'איז דאָ אַ זין אין דעם... שפאַרט נח אַן דעם קאַפּ
 און וואָרט אויף נייע צייכנס. הערט ער ווי דער אַלטער שעפטשעט:
 — גיילייג זיך צו פעטרוכאַ! איכ'ל זיצן... און פעטרוכאַ ענטפערט:
 — מע דאַרף נישט, פאַטערל!.. ער הערט — עס שנירלט ווייטער
 אַ דריבער רעגנדל. פון סידאַר'ס סטענקעריי שלאָגט אָפּ
 מיט נאַכגעלאַזטן שלעכטס, מיט תשובה... נעמען יאָגן
 מחשבות-לעכצונגען: פאַרוואָס זאָל נישט דאָס בלוט אַ קרבן חטאת זיין
 און אויפשטיין זאָל מען תשובה'דיק, פאַרגיביק?.. ס'ציט צו נאַכט,
 צום רעגנדל. אַזעלכע כוואַליעס פון אין סוף אין וואַלד-רויש
 אַז מיליאָנען בודעס דאַרפן קענען אויסוועפן אַהין די רשעות
 און בלייבן זאָל פאַר-אדם'דיקע העלקייט. און אַט קומט אַרויס
 דער בתולה'דיקער יונג, שפאַנט צו צום קלאַץ און שטייט.
 קען זיין — דאָס גרויסע ריינע קינד אין אים פרעגט אויך
 דאָס זעלבע. און אַט עפנט ער דאָס מויל פאַרציטערט:

— און לעבן וועט ער, באַלעבאָס? און נח ווייס נישט פון אַ וועלכן קוואַל עס קומט צו אים דאָס וויסן אויף צו ענטפערן: ער'ט לעבן.

אַ ביזער טרויער האָט פאַרטאָג די בודע אויפגעוועקט, מיט גוואַלד געקירעוועט די קעפּ צום קרבן: האָט הנאה! האָט מען געכאַפט דאָס ברויט, אַרויסגעשאַרט זיך און אַוועק, צום איבערבייס איז יאַקאָוו אַנגעקומען אויפן שליאַך. דאָס פנים האָט נישט אַנגעזאָגט קיין גוטס. האָט מען געוואָרפן געצייג און עסן און מיט ביזן טרויער זיך צוריקגעשלעפט אין בודע. סידאַר האָט דערהערט און אויסגעסטענקעט: — ברידערלעך, איך שטאַרב!.. באַלד איז מען מיט די קעפּ אַראָפּ געשטאַנען, זיך גע'צלמ'ט און נאָך יאַקאָוו'ן געזאָגט די תפילות פאַרן גוטס. נח האָט געקוקט, געהערט. פון די אַרכיפּעס, פעדיאַס און דער גאַנצער באַנדע גבורים, רוצחים, בעלי-תאוה/ניקעס איז געוואָרן אַ כאַפּטע קינדער — אומבאַהאַלפּענע, צעשראַקענע, און וויפיל רשעות ס'האָט אין זיי געזאָטן נעכטן, מער נאָך האָט אויף די ליפּן איצט געציטערט טרויער און הכנעה. ער האָט דערפילט אויף זיך פעטרוכאַס אויגן, אים אַרויסגעפירט אין דרויסן, און אין האַנט אַריינגעשטעקט אַ פאַר מטבעות: — שפּאַן איין דאָס פּערד און ברענג פון שטעטל בראַנפן.

דער יונג האָט זיך אַוועקגעיאָגט. אין בודע האָט דער עולם די תפילות אָפּגעזאָגט, נאָר שווייגן נישט געקענט מער. ס'האָט זיך אַ וואָרט אַרויסגעריסן: — אַט אַ מענטש דער/הרג'עט! — מיר וועלן אַלע ענטפערן. — דאָ וועט דיר זיין אַ משפּט'ל — אַן אמת'ער. — מע מעג זיך שוין באַצייטנס פאַקן. נח האָט געוואָרט: באַלד וועלן זיך די רייד דערקייקלען צו אים, דעם שולדיקן אין אַליץ... נאָר כל-זמן ס'קרעכצט דער גוטס וועט קיינער נישט דעם קול אַהייב טאָן — מעג ער וואָרטן.

דער יונג איז אַנגעקומען, און די בודע האָט געקוקט ווי נח הייבט דעם קאַפּ פון סידאַר'ן און טראָגט דאָס העלדול פון פּלאַש צום מויל אים. דער גערוך פון ברעניקן געטראַנק, די ערשטע טראַפנס אויפן גומען האָבן אויפגעריסן קוואַלן

פאַרגראַבענע פון גבורה און מיט לעצטע כחות האָט דער גוסס גענומען זופן שלוק נאָך שלוק. אַריינגעזופט. אַוועקגעפאַלן. באַלד איז די סטענקעריי געוואָרן שוואַכער, שטילער, אויפגעהערט. מ'איז אויף די שפיצן פינגער צוגעטראָטן — יא, ער אָטעמט. די פלייצע הייבט זיך. ס'גייט אַ הויך פון מויל. ער שלאָפט...

אין אַוונט, ווען דער שטאַרקער שלאָף פונעם געזאַלט זיין מת האָט לעצטע זיכערקייט געבראַכט, האָט זיך צעדורשט נאָך רייד. אודאי איז דאָס בלוט געדיכט פון זינד. דער טייוול אָבער איז אויך נישט אַבי ווער. היינט שדים, רוחות כל'ערליי, גלגולים און דבוקים... אָט אַ מעשה מיט אַ ברונים אַ פאַר'כשוף'טן, אַ דעמב וואו ס'האָט געוואוינט אַ רוח... נאָר ווער ס'האָט דעם שפרוך, דעם ריכטיקן, וועט גובר זיין. און גלייך אַ מעשה ווי מ'האָט אַ שד געטריבן פון אַ פרוי, און אַז עס האַלט שוין ביים גובר זיין דעם שד, צעהוקעט זיך אויף אים די גאַנצע בודע און ס'הילכט אַ קינדישע די שמחה פון נצחון. נח הערט. די רייד פון בודע פאַרן זיך מיט רייד פון יינגלעך אין ישיבה, מיט גמרות, דינים, שפרוכן קעגן כל המינים שדים ; שברירי—ברירי—רירי—רי ! ווי איינס ביים תנא און ביים פויער.

די מורא פאַרן חושך און די בלינדע חכמה קעגן אים און איינס ביי ביידן די מלחמה מיט דער טומאה אין די אַדערן. דער שלאָף ביי סידאַר'ן האָט אַנגעהאַלטן שיר נישט אַ מעת-לעת. אויף מאַרגן, אַז מ'איז אַנגעקומען פון דער אַרבעט און דערזען ווי יאַקאָו קאַרמעט אים, האָט זיך צעלויכטן יום-טוב. פון קאַצאַפ, דעם לאַנדסמאַן זיינעם, ביזן פאַלישוק, האָט יעדער זיך צוגעזעצט צו אים מיט גוטע רייד. דערנאָך געפרואווט : — איצט וועט ער זיין שוין אַרנטלעך. נאָך וואָס אַוועקגיין ? נאָר סידאַר'ן איז בלויז גענוג געווען צו הערן וועגן פלעשל וואָס נח האָט אים איינגעגעבן, ער זאָל אַפציען וואָס גיכער. ער איז אַוועק אינמיטן טאַג ווען עולם האָט געאַרבעט און קיינער, אויסער יאַקאָו'ן, האָט זיין אַוועקגיין נישט געזען.

כוואַליעס ווייב די דינע ריפן זיינע בריען
און ער שטעכט צוריק מיט נזיר'דיקע קניען.
קלעמט דאָס האַרץ איר אויף זיין מאַנסבילשקייט דער וויסטער.
טוליעט זי אים שטייפער אין די גרויסע בריסטן.
רופט ער, אַ געפייניקטער, צו איר חתנים גייע —
זאָלן אויף אַ ווייל כאַטש פון גהינום אים באַפרייען.
די חתנים האָבן פיינט דעם שטעכעדיקן נזיר
און זיי שליידערן אַוועק דעם צלם אין די גראָזן.
נאָר באַפרוכפערט און באַפרייט פון פרעמדן קלאַמער
ברענגט זי אים צוריק אין בוזעם ווי אַ מאַמע.
מעג ער שטעכן מיט די נזיר'דיקע קניען —
כוואַליעס ווייב די קוואַרע לענדן זיינע בריען.

10

זיצט דער גרויסער באַלעבאָס אין זיין קאַנטאָר,
גלעט דאָס שפיצל באַרד :
— ס'גייט דאָס וואַלד־האַקן ביי אייך כשורה.
נאָך אַ וואָך — און ס'וועלן אַנקומען די פורן
מיטן זאַמד און וועגענער מיט שפּאַלן,
איז מיר איינגעפּאַלן :
איידער איבערגעבן צו אַן ערל די השגחה,
זאָל אַ ייד אַריינקריגן די וואַכערס.
מאַרק סעמיאַנאָוויטש איז זיכער,
אַ דער ייד וועט זיין אַ מומחה גאָר אין גיכן :
ווי צו מעסטן ערד פון בערגלעך אַפגעשניטן,
ווי צו מעסטן זאַמד די טאָלן צו פאַרשיטן,
ווי צו מעסטן שפּאַלן וואָס גייען אונטער שינעס —
די סאַסנאָווע דיקער, די דעמבאָווע דינער —
און ער לאַזט אַ ווערטל פּאַלן כלאחר יד :
— קלאַפּטער מיינט נישט דוקא זיבן פוס קוואַדראַט

אַדער זיבן פוס די הויך.
אַז ס'וועט האַלטן זעקס צי ווייניקער, וועט אויך
קיינעם חס ושלום ניט פאַרשאַטן.
פּראַווט דער ייד זיך מאַכן תּמ'עוואַטע:
און אַז ס'מעסט זיך אויס אַ קלאַפּטער פּולע זיבן?
זאָגט דער באַלעבאַס: — עס טאָר נישט קיין זיבן!

קומען אינזשענירן מעסטן און בראַקירן,
שפּאַנען מיט די בלייערס, ביכלעך און פּאַפּירן,
וואָס די גנבה אָפּענער, אַלץ ווייטער אָפּגעטראַטן,
אויפּגעדעקט די שפּרינקעלעך און נישט דערזען די בלאַטע.
און דער באַלעבאַס פּון הינטן שפּרייזט
ווי אַ חדר-יינגל וואָס האָט אויסגענומען ביים פּאַרהערן,
און די פּלייצע זיינע לערנט:

— זעסטו, צדיק מיינער, ווי מען מאַכט אַן עסק?
קיינער וויל נישט פּאַסטן קיין תּעניתים
איינצושפּאַרן נאָך אַ רענדל פּאַרן קיסר.
אמת — וואָס כ'מוז אָפּשטעקן די פּייגל
וואַלט פּאַר דיר געסטייעט אויף דריי יאָר פּרנסה,
אַבער אַז מען וויל די הינער זאָלן אייער לייגן,
קען מען זיך ניט שטעלן אויפן ביסל פּראַסע.

איצט האָט שוין דער באַלעבאַס, דער שררה,
מער נישט מורא פּאַרן חבר פּון איבער דער גמרא.
האַט גענוג זיך אָנגעבידעוועט מסתּמא פּריער,
ער זאָל אים דעם גט איצט וואַרפּן פּאַר דער טיר.
אלא וואָס די אויגן שווייגן האַרט און טרויעריק —
האַט ער פּאַר אַזעלכע זאָכן קנאַפּ וואָס מורא:
גרעסערע צדיקים טוליען זיך אין פּיינע פעלצן,
וועט עס אויך אין נח'ן דעם מוסר'ניק צעשמעלצן,
וועט ער נאָך אַליין אַמאַל אויך זיצן אויפן זאָטל
און דאָס מזל דאַנקען פּאַרן גוטן חבר מאַטל.

11

נישט איך האָב געשמירט מיין ברויט מיט פּוטער,
נישט איך דאַרף פּוטער צום ברויט.

געשמירט האָט מיין ברויטגעבער, דער גוטער,
וואָס קען נישט טרינקען זיין וויין אַ באַרוטער
אַן פוטער ביי מיר אויפן ברויט.

ס'גייט נאָך ווי אַ הונט דעם תקיף זיין גדולה
און פאַרשמעקט זיין לעבן מיט הונט.
איז — זוכט ער צום טיש זיינעם עסער אַ פולע,
זיי זאָלן מיט מענטש באַשמעקן זיין גדולה
שטאַט ריח פון ביזן הונט.

איך זע דיין שיינע כונה, מיין חבר,
און דעם שכר פאַר מיין מראה מענטש.
געווען שוין אַ שלאַנג און געווען אַ חוה,
דיין טיש אָבער האָט נישט אַזאַ מין פאַטראָווע
צו קויפן מיין מראה מענטש.

וועסט קריגן משרתים גענוג פאַר אַ שמירה
מיט פוטער אויף זייער ברויט.
נאָר מיינס אַז דו זאָלסט אויך מיט לאַפעטעס שמירן —
אַלץ איינס וועט מיין גומען דעם טעם נישט פאַרלירן
פון אַרעמען מענטשלעכן ברויט.

12

גייט אַרויס אַ ייד אַ פרייען טאַג אין וואַלד צו בלאַנקען,
זיין מיט זיך אַליין אַ ווילע אויף אַ שטילער לאַנקע.

זעט ער: איבער שטעגל, וואָס ער האָט באַטראַטן,
שוועבן זומער-פערדלעך, ווי אַן אויסמושטירטע ראַטע,

און פאַרויס פון זיי, מיט פליגל גאַלד און ברוין באַבלימלט,
ווי הוואַרן אויסגעפוצטע, שמערטערלעך צעשיינטע שווימען.

טראַכט ער: אויב זיי פליען דאָ, איז דאָך דאָס שטעגל זייערס,
און דער וואַלד איז גרויס גענוג פאַר יעדן גייער,

און געשטראַל פון זון וואָס אויף די ביימער פלעמלט
וועט דיר ווייזן שפעטער ווי דעם וועג אַהיים צו נעמען.

ערשט וואוהין ער קערט זיך אָפּ, פאַרלויפן זיי דעם וועג אים
ווי מען וואַלט זיי מיט אַ כיון אים געשיקט אַנטקעגן.

חידוש'ט ער זיך: ווען האָט וואַלד עס אינגעפירט אַזעלכע זיטן,
אַז מען זאָל אַ נייעם מענטש אַנטקעגנקומען מיט אַ סוויטע?

נאָר די רייען פלאַטערדיקע וועג־וויזער פאַרויס אים שווימען
ביז מען ברענגט אים אויף אַ פעלד מיט קאַרן־בלימען.

טעפעט ער אַ בלימל אין די פינגער, זעט ער:
ס'איז אַ טעלערל אַ ווייס באַווימט מיט געלע סאַמעט־בלעטער.

אין דאָס טעלערל אַליין — אַ מחנה ווייסע שטענגלעך
אינגעטוליעט איינס אין אַנדערן אין קרייזיקע שערענגעס.

האַלט זיך אַלץ צוזאַמען אויף אַ דינעם זייל אַ גרינעם,
און דער זייל פון באַדן ציט פאַר זיי חיונה.

ווער־זשע זענען די יחידים וואָס מע רופט זיי בלומען?
איז דאָך יעדער גאָר אַ רבים אין אַן איינס צונויפגענומען.

איז דאָך יעדער איינס דער סכּום פון אַלע זיינע גלידער,
און דער סכּום פון אַלע סכּומים ווערט אַ גרויסער יחיד ווידער —

יחיד־וועלט — איז איינציקער און אַלץ אַזוי פאַרקניפט אינאיינעם,
אַז וואָס אַלץ איז יעדן איינציקנס און קיינער איז נישט איינער.

זעט ער: צווישן גראַזן שטייט אַ וועווריק און באַטראַכט אים.
מיינט ער — דאָס האַבן דאָ שמעטערלעך, וואָס האַבן דאָ געבראַכט אים

צוגעשיקט דעם וועווריק נאָך אַמאָל אים אויסצופראוון.
זאָגט ער: איצט פאַרשטיי איך שוין און טו פאַר פריער תשובה.

אַלע זענען מיר פון וועלט און אַלע גאָר געהויבענע יחסנים,
קומט אונדז, יעדן איינעם, אַ קבלת פנים.

שטעל איך זיך דיר אויף אַנטקעגן מיט אַ ברוך הבאָ
און איך וועל עס טאָן אויך פאַרן האַז און קראַליק און דער זשאַבע.

נעמט דער וועווריק אַן דעם כבוד און אַ שפרונג צווישן די ביימער.
קוקט אים נאָך דער ייד און רעדט צום דעמב דאַנעבן לאמור:

מנחם באריישאָ

— ס'איז ניט שייך מיט די שפרינגערלעך אַריינצולאָזן זיך אין חקירה וועגן ברידערשאַפט פון ברואים, וועגן איינקייט פון יצירה.

אַבער איר, ר'דעמב, אַ וואַרצלדיקער און אַ זקן קיין עין הרע האָט דאָך סיי דעם נגלה, סיי דעם נסתר איינגעקריצט אין אייער קאַרע. —

ווייסט איר דאָך דעם זהר: יעדער בוים און גראַז און בלימל האָט זיין שטערן אָדער מזל אַ ממונה איבער אים אין הימל,

און אַז יעדער נפש האָט דאָרט זיין ממונה, זענען מיר געבונדן מיט די שטערן און מזלות אויבן, מיט דער ערד און אַטעם אונטן,

און אויב אייך, ר' דעמב, איז ניט באַשערט זיך מיט דער ערד צו שידוך, שפּאַן איך אייך אַנטקעגן, שפּאַן איך פאַר אונדז ביידן.

פלוצלינג ווי ער רעדט, אַ נאָדל אין דער ליפּ אַריינגעשאַסן און עס זומט מיט ביזן הנאה פאַר די אויגן אים די אָסע.

זאָגט ער: איך פאַרשטיי דיין לצ'ישע כונה — ביסט געקומען אַן דער שנאה, אַן דער רשעות מיר דערמאָנען.

ברענט די ליפּ מיט סם, ווערט אַנגעדראָלן ווי אַ קישן, טאַנצט ער אונטער פון יסורים: — כ'נעם אויך אַן די רשעות, כ'נעם די רשעות אויך אַריין, און מעגסט מיך בריען, ס'מען — ס'איז כדאי מיט דיר אפילו זיין אין וועלט צוזאַמען.

פון די געל און ווייסע בלימלעך ציט אַ הויך אַ קילער, קילן אים די סאַמעט-בלעטלעך ס'ברעניקע געשווילאַכץ,

און אַ מחנה שוואַלבן, ווי אַ חדר קינדער אויף דער פריי, טראַגט זיך מיט אַ צוויטשעריי: כדאי, כדאי, כדאי...

13

אַט אַזוי האָט נח זיך פאַרשאַפט אַ נייעם חבר.

אַנגעקומען פון שפּאַציר אין וואַלד אַליין, זעט ער — עולם אין אַ קריין אויף דר'ערד צעשפרייט און אינמיטן אויף אַ קלעצל זיצט דער יונגער אינזשעניר.

אויפן גראַז דאָס היטל מיטן ווייסן דעכל, דער מונדיר אויף אים אַ ווייסער, געקראַכמאַליעטער, און די שטיוועלעטלעך בלאַנקען. ס'פנים ווייס און די וואַנצעלעך פאַרשפיצטע שוואַרץ. זיצט ער, לייענט פון אַ ביכעלע און מיט זיך נאַכצומאַכן דאָס מוזשיצקע לשון, און ביים עולם אויגן סטאַרטשען און די ווערטער שפּרינגען אָפּ פון פּנימ'ער צוריק, און פאַרשטייט עפעס פעטרוכאַ — וועט ער וואַגן עפענען אַ מויל ווען אַלע שווייגן?.. זעצט זיך נח אויך. לייענט נאָך דער יונגער אינזשעניר און שטעלט זיך אָפּ. — ווער וועט זאָגן עפעס? קוקן אַלע, שווייגן אַלע. זעט מען — ס'ווערט דעם פּריץ, נעבעך, קאַלעמוטנע, טראַכט זיך נח: פאַרט עפעס דאָ מעשה טאַטע און עס פאַסט נישט זיינע קעסט-קינדער פאַרשעמען, מאַכט ער: — איך וועל זאָגן! — צינדן זיך ביים פּריץ אָן גאווה'דיקע אויגן: — כ'האַב נישט דיך געפרעגט. דיך האָט מען געשיקט דאָ באַלעבאַטעווען און גנב'ענען, גנב'ע און האַלט ס'מויל! טוט אַ וואַרטשע יאַקאָוו: — זעסטו, פאַטערל, דאָס רעדסטו לשון הרע! פּרואווט דאָס פּריצ'ל די גאווה האַלטן: וואַס-זשע — גנב'עט גאַרנישט? — ניין, נישט אונדזער נח. זוכט ער שטיצע ביי די אַנדערע, נאָר אַלע שווייגן, שנמיכלט ער פאַרלאָרן: — נו, ווילסט זאָגן, זאָג! דרייען זיך די פּנימ'ער צו נח'ן, הייבט ער אָן מיט אַ פּסוק וועגן דעם, אַז אין שווייס פון פנים עסט דער מענטש זיין ברויט — איז דער טייטש נישט צו ליידיקגייער האָט געגעבן גאָט די ערד. הערט דער, עולם, קומען ראיות וועגן קיסר וואַס האָט אויסטיילן געוואַלט דאָס פּריציש לאַנד צו די פּויערים פאַר גאַרנישט, קומען קשיות וועגן מאַכט פון פּריץ און אוראַדניק, ענטפערט נח: — זיי וועלן עס בעסער וויסן — („זיי" — דער אינזשעניר הייסט עס) געפינט שוין אויך דעם פּריץ לשון און ווען ס'קומט

ביז צום זונטיקדיקן מאַלצייט, שטייט דער אינוזשעניר מיט אַ לעפל אין דער האַנט און ס'האַרץ קוועלט אָן וואָס אַט שטייט ער מיט אַ לעפל גלייך ווי אַלע און ער חנ'דלט זיך צום יידן, אירצט אים, בעט אים איבער פאַרן חשד און ס'איז אים היימלעך.

ווערט אָן אָפטער גאַסט דער יונגער אינוזשעניר.

ניין, נישט גוט איז אים, וולאָדימיר זשדאַנאָוון.

ס'בענקט דאָס האַרץ נאָך גרויסע אמת'ן,

נאָר קיין מוט זיי נאָכצוגיין, דאָס לעבן איינצושטעלן

איז נישטאָ. זענען דען נישט די חברים זיינע

אויך אַזעלכע זינדלעך באַלעבאַטישע ווי ער —

טאָ פּונדאָנען קומט צו זיי דער כח

אין די קרייזלעך זיך צו קלייבן, אין די דערפער זיך צעקריכן,

פאַר די ריכטער זיך צו שטעלן, אין סיביר זיך לאָזן שיקן?

און פאַרוואָס ביי אים, ביי זשדאַנאָוין אַ שרעק אַזאָ

פאַרן טאַטנס שטעלע, פאַר דער מאַמעס טרערן,

פאַר דער שוועסטערס שדוך? נח הערט און ווייס:

נישט קיין גרויסן כבוד לייגט אויף אים דאָס פּריצ'ל

מיטן ווידוי זיינעם. פאַר אָן אייגענעם, אַ גלייכן

וועט ער שרעקן זיך און שעמען דאָס צו טאָן,

נאָר אין וויסטן וואַלד און פאַר אַ יידל נאָך דערצו —

וואו איז גרינגער אָפּצעוואַרפן ס'מיסט פון דער נשמה?

און דאָס פּריצ'ל פאַרשעמט זיך אויך פאַר אים.

ווערט פאַרשוואַנדן אויף אַ וואַך און קומט דערנאָך

מעשה רבי גאַר, מיט מעשיות און מיט ביכלעך.

אַרט נישט נח'ן. אים רודערט אויף דאָס האַרץ

פונעם גרויסן פּריץ וואָס האָט ביזן לעצטן העמד

אויסגעטאָן פון זיך און אומגעקומען אויף דער תּליה;

פון דעם יונגן פירשט אין קאַזעמאַט אין פעסטונג

מיט אַ יחוסי־בריוו נאָך העכער פאַרן קיסר'ס;

פונעם מענטש, דעם אינו נראה, וואָס האָט ווינטער ערשט

אויפגעריסן האַלב פון קיסר'ס פּאַלאַץ —

נעמט ער אָן די תּורה, שאַקלט זיך איבער די שירים

און מאַמרים און דער רבי איז צופּרידן.

נאָך צופרידענער איז נח. נישט אַזוי פון רבי'ן
ווי פון דריטן שטומען שותף צו די רייד.
אַז פעטרוכאַ האָט גענומען נאָכשפירן די טריט זיי,
האָט זיך זשדאַנאָוו אויפגעקאַכט: וואָס קריכסטו נאָך?
האָט אים נח איינגעשטילט: ער מיינט קיין ביין נישט.
און דעם יונג אַ רוף געטאָן: קענסט הערן.
איצטער גייט זיי נאָך פעטרוכאַ ווי אַ גרויסער שומר.
ער איז בלויז געהער. די אויערן פאַרשפיצט,
גראַע אויגן פאַלגן נאָך דעם ריר פון ליפן
און דאָס מויל איז אָפן אין כסדר'דיקן דאַרשט.
קוקן בלינד די אויגן — מיינט עס: ער באַנעמט נישט.
צינדן זיך די אויגן — מיינט עס: ער איז מסכים.
ווערן אומרואיק די הענט ביי אים, איז טייטש:
ער וואַלט וועלן זיין אַ שותף צו די מעשים
וואָס מען רעדט פון זיי. ווערן נעבן אים די רייד
אמת'ער, באַזינטער — ס'איז ממשות דאָ אין רייד
ווען פעטרוכאַ זיצט און הערט זיך צו.

קומט עס צו וכוהים. נח בלעטערט אין אַ מעשה-בוך
וואָס דאַרף לערנען ווי צו לעבן מיטן אמת.
דער מחבר, ווייסט ער, איז אין גלות אין סיביר,
זוכט ער קדושה און געפינט נישט. קאַכט זיך זשדאַנאָוו:
— און דער מאַן, וואָס האָט זיך אומגעבראַכט
צו באַפרייען ס'ווייב פאַר ליבע צו אַ חבר?
דריגעט נח מיט די אַקסל. — נו, און דער
וואָס האָט ליב געקראָגן ס'קראַנקע גאַסן-מיידל
און גענומען פאַר אַ ווייב? — ענטפערט נח:
— אונדזער נביא הושע האָט עס שוין געטאָן אַמאָל.
— קיינמאָל נישט געוואוסט פון אַזאַ נביא —
בלאָזט זיך זשדאַנאָוו. ליגט אַ וואָרט אַזאַ
אויפן שפיץ פון נח'ס צונג, נאָר בעסער שווייגן.
און אַט קומט דער רבי מיט אַ גרויסער פלוגתא.
איז א כיתה דאָ וואָס טענה'ט: גאולה ברענגען
זאָל דאָס פאַלק אַליין, דאַרף מען גיין צו אים

לערנען מיט אים גאולה. זאָגט די צווייטע:
אַז מען פאַקט אין תפיסות און מע פייניקט
פאַרן וועלן צוקומען צו פאַלק, מוז מען האָקן קעפּ.
וואוֹזשע איז דער אמת? ענטפערט נח:
— און אַז משה וואָלט געגאַנגען צו די ציגלמאַכער —
וואָס וואָלט ער גע'פועל'ט? רייד פון פרייע מענטשן
וואָרפן אָן אַ שרעק אויף קנעכט. איבער גוואָלד
מוז מען זיי באַפרייען. מוז מען גיין צו פרעה'ן.
און אַז פרעה איז פאַר'עקשנ'ט, שלאָגט מען מכות
האַרב און האַרבער. ביז עס ליגט זיין בכור נישט
אויף דער ערד אַ טויטער, ווערט זיין האַרץ נישט ווייך.
בריט דעם פריץ: — איר וויסט אַלק.
נאָר פעטרוכאַס אויגן לויכטן: ער איז אויך
מיטן יידן מסכים. האָט דער פריץ נישט קיין ברירה,
שטימט ער צו — מסתמא איז אַזוי.
זשדאַנאָוו וואָלט דעם ייד אַ מעסט געטאַן די מאַרדע
פאַר די קלוגע רייד זיינע, פאַרן שטילן צער אין זיי.
עפעס פילט ער — וואָס ער זאָל נישט טאָן מיט אים,
גוטס צי רשעות — וועט דער ייד אַלק אומטראַגן
אַט דאָס שטילע ווייסעניש אין די געהירן.
אַבער ס'איז אַ שאַד. אים איז געוואָרן ליב
ווי דער ייד קאַליטשעט אים דאָס לשון,
ווי ער מאַטערט זיך אַרויסצוברענגען די רעיונות,
ווי ער בעט אים מיט אַ וואָרט אַרויסצוהעלפן;
ס'איז אים ליב דער דריטער מיט זיין שטומען הערן —
אַט-דאָס „פאַלק“ וואָס לערנט ביי אים חכמה;
ס'איז אים ליב זיך צו באַרימען: — איז ביי מיר
אַזא פאַרל דאָ אין וואָלד — אַ ייד וואָס רעדט
און אַ פויער-יונג וואָס שווייגט — — און דערציילן
נסים פון דעם פאַרל. שטיקט ער איין דעם כעס
און קומט ווידער זיצן מיט די צוויי.

אונטער מאַכיקן דעמב אין פאַר'כשופ'טן וואָלד
איז אַן אייזערנער קופערט באַהאַלטן.

אינעם קופערט אַ האָז, אין האָז אַ קאַטשקע,
 אין דער קאַטשקע אַן איי —
 אין דער איי האָט דער בייזער מכשף קאַשטשיי
 זיין נשמה באַשטאַט און געלאָזט זיך בלויז גוף,
 אַן נשמה אַ גוף.
 אין געמויערטן שלאָס, הינטער ריגלען און שטאַנגען
 האַלט קאַשטשיי אַ בת-מלכה געפאַנגען.
 ווער קען גיין מיט אים פירן מלחמה,
 די בת-מלכה באַפרייען,
 אַז ער טראַגט אום אַ גוף אַן נשמה
 און זיין לייב לאָזט קיין בלוט נישט און פילט נישט קיין פּיין ?

ווייס פאַטרוכאַ — דאָס אַלץ איז אַ מעשה'לע בלויז,
 וואָס מע טראַכט עס פאַר קינדער אויס,
 און נישטאַ גאַר קיין אייזערנער קופערט און איי,
 און דערפאַר טוט אים וויי,
 ווייל ער ווייס — עס איז דאָ דער מכשף קאַשטשיי
 מיט אַ שלאָס און מיט ריגלען און זעלנער אַ סך
 אויף דער וואַנט, אויף דער וואַך,
 און דערפאַר טוט אים וויי,
 ווייל וואַלט אמת געווען דער האָז מיט דער איי,
 וואַלט פעטרוכאַ אַזוי ווי ער שטייט און גייט,
 אַן זאָטל און פּערד, אַן פאַנצער און שווערד
 צו פּוס אויסגעמאַסטן די גאַנצענע ערד
 און געפונען דעם דעמב און צעקוועטשט דאָס איי —
 די נשמה פון רשע קאַשטשיי.

נאָר אַט איז געקומען אייזער וואָס ווייסט
 און געבראַכט אים אַ טרייסט :
 עס איז נישט בלויז פאַר קינדער אַ מעשה :
 עס איז דאָ צום פאַר'כשופט'ן קופערט אַ וועג
 און ווייסער וואָס ווייסן דעם וועג.
 איצט קוקט פעטרוכאַ אַרויס אויפן טאַג
 ווען דער ווייסער וועט קומען צו אים מיט אַ זאַג :
 — איך ווייס, אַז נישטאַ אין דיין האַרץ קיין שרעק,

און אזוי איז צום קופערט דער וועג.
עס הערט שוין פעטרוכאָ דעם קול פון זאָג,
נאָר עס ווייס נאָך נישט דער, וואָס דאָרף זאָגן דעם זאָג,
אַז אין וואַלד ביי דער האַק
שטייט אַ יונגער באַטראַק,
פעטרוכאָ ביים נאַמען,
און איז גרייט צו גיין אויף קאַשטשוייס נשמה.

15

דעם קיסר'ס ברויט נישט פון דימענט-זאַנגען,
דעם קיסר'ס בעט נישט פון פערל-פוך.
צו וואָס ביי דער הערשאַפט זיין געפאַנגען
און מערן ביי דינער פאַרכט און פלוך?
פאַרשווינדט דער קיסר. הייסט פירן זיין ברודער
אַ ליידיקן אַרון מיט גרויס פאַראַד,
און שררות מאַכן ביי דער טרויער-סעודה
דעם נייעם קיסר אַ הויכן וויואַט.
פאַרשווינדט דער קיסר — און אַ מענטש אַ נייער
אין פאַסטעלעס איבער די וועגן שפאַנט.
אין שטעט הויערט טרויערט פון פוסטער לוויה,
ס'הויערט שרעק פאַרן נייעם קיסר אין לאַנד.
קומט אָן דער מענטש צו אַ דאַרפישן קלויסטער
און רעדט צום עולם: — ברידער, הערט!
עס האָט אייער הערשער פון זיך דערלייזט אייך
און אייערס איז איצט אייער מי און ערד.
דערהערן זשאַנדאַרן מיט שווערד און פיסטוילן,
און בלוט אויף זיין פנים און סערמיגע פלייצט.
מע שלעפט אים ביים קאַרק ווי אַ קאַלב נישט דערקוילעט:
— אַט-דער האָט דאָס פאַלק קעגן קיסר גערייצט.
שטייט אויף פאַרן ריכטער אַ מענטש אַ צע'דמ'טער
און מלכות שיינט פון זיין ווייסער האַנט:

— עס מאַכן אַ טעות דייענע באַאַמטע,
נישטאַ מער קיין קיסר אין אונדזער לאַנד.

ווער ס'איז געווען איבער אייך אַ קיסר
איז מיד געוואָרן פון אייגן בייז.
איצט גייט ער זיך אַליין דערלייזן
ביי די וואַס ער האָט פון זיך דערלייזט.

רייסט אויף דער ריכטער פון אימה די אויגן
און צאַפלט אַרויסצוריידן אַ וואָרט.
און ס'טראַגט אַ שטאַפעט צום קיסר געפלויגן
אַן אַלאונטערטעניקסטן רעפּאַרט.

קומט אַן צוריק אַ שטאַפעט פון קיסר
און ס'ווערט אין פעלד אַ תליה געגרייט,
און ס'פּאַלגן נאָך מיט אַ שטומקייט פון מתים
דער גלח און תליון דעם גייער צום טויט.

ער גייט און זיינע ליפן מורמלען :

— אַ, מאַן פון נצרת, מיין ליכטיקער גאַט!
היינט וועט מיין שטומקייט אַריבערטורמען
די געטלעכקייט פון דיין לעצטן טראַט.

עס האָט דאָס פּאַלק ווי כוואַליעס צעברויזטע
געפלייצט מיט דיר צו דיין לעצטן גאַנג,
און אייביקע דורות דיין נאַמען גרויסן
פאַר טשוועקעס אין הענט אויף אַ הילצערנעם שטאַנג.

איך ליג שוין אַ טויטער אין גילדענעם אַרון
און ס'היטן מיין טויטקייט שווערד און ביקס.
מיין קבר אין פעלד וועלן רעדער פאַרפאַרן
און ערד פאַרדעקן מיט ווילדן געוויקס.

16

אַ בריוו מיט יאַנקל'ס האַנט געשריבן :

צום ערשטן שיק איך דיר, מיין ליבער מאַן, אַ מזל־טוב.
היינט זיבן טאַג האָב איך געבוירן דיר אַ טאַכטער.

האַר האָט זי רויטע, דיינע, און אויגן בלאַע, מיינע.
 די שכנות זאָגן, אַז זי וועט אים ירצה השם
 די וועלט פאַרשיינען. איך האָב שוין גענוג פאַרגאַסן טרערן,
 כאַטש נישט דאָס ערשטע מאָל ווער איך אַזוי געלעגן
 מיט דיר פאַרוואַגלט ערגעץ אין דער פרעמד.
 האָב איך געמוזט דעם שאַמעס רופן און אַ גילדן געבן,
 אַז ער זאָל שבת אויסרופן אין שול איר נאָמען — שפרה,
 אַ נאָמען נאָך דיין מאַמען, זי זאָל זיין אַ גוטע בעטערין פאַר איר.
 אַ נס טאַקע וואָס אין דער גוטער שעה האָט מיר דער באַלעגאַלע
 געבראַכט די שכירות דיינע און איך האָב געהאַט
 דער באַבען צו באַצאָלן. ביז די ערשטע ווייען
 האָב איך נאָך אַלץ געשטעפט אויף דער מאַשין, נאָר אַפּטראַגן
 אין שוואַלניע דאָס געניי שוין נישט געקענט. אַ דאַנק אַבער
 זיין ליבן נאָמען האָבן גוטע לייט מיר נישט פאַרלאָזט.
 די שענקערין קומט אָפט אַריין און צוויי מאָל איז געווען
 ר' מרדכי'ס טאַכטער, די נגידי'טע, און מיט דער דינסט
 מיר אַנגעטראַגן זאָכן כאַטש אַ חתונה צו פראַווען.
 וואָס טויג מיר אַבער אַלץ אַז איך בין דאָ אַליין
 און דו ביסט אין אַ וויסטן וואַלד פאַרוואַרפן צווישן גוים
 און נישט קיין שבת, נישט קיין טיש. אַז כּוועל זיך זעצן
 צוריק צו דער מאַשין, וועל איך דיר אויפנייען
 אַ צוויי פאַר העמדער און זיי שיקן מיטן באַלעגאַלע.
 און צווייטנס שרייב איך דיר, אַז ס'איז געווען אַ בריוו
 פון שמעונו'ען. ער לערנט אין ישיבה און די מומע דיינע
 האָט אים געגעבן אַ געלעגער אין דעם זעלבן חדר
 וואו דו ביסט יינגלווייז געווען און ער האָט אַלע טעג
 ביי דיין משפּחה נאָר. און יאַנקל קריגט שוין איצט
 צען גילדן אין ציגעלנע. יעדן פרייטיק ברענגט ער מיר אַ רובל
 און מיטן האַלבן רובל קומט ער דורך די וואַך.
 איך האָב געמוזט אים מאַכן אַ פאַר נייע שטייוול
 און ס'האַט גענוג געוויינט מיין האַרץ אויף זיינע הענט —
 אַזוי געשוואַלן זענען זיי געוואָרן. ווען וועט שוין
 אויף אונדז די אמת'ע ישועה קומען, אַז מיר זאָלן אַלע
 צוזאַמען קענען זיין אין נחת און אין פריידן, אָמן.

צום סוף פון בריוו, פון יאַנקלען גופא :

ליבער טאַטע ; וואָס די מאַמע הייסט מיר שרייבן
פון מיינע הענט, איז עס געווען אין אָנהייב נאָר
און ס'טוט מיר מער נישט וויי. אברהם'ל, וואָס דו קענסט אים,
איז גוט צו מיר, און יעדן שבת גיי איך אין בית-מדרש
און לערן פאַר זיך, איך זאָל נישט פאַרגעסן וואָס איך קען.
אַז דו וועסט קומען, וועסטו מיך פאַרהערן
און זיך מיט מיר ניט דאַרפן שעמען. ס'איז נאָך זעקס חדשים
ביז איך וועל נעמען לייגן תפילין, וויל איך זייער,
אַז דו זאָלסט זיין מיט אונדז ביי מיין בר-מצוה.

17

אַן עלנדער מענטש אין אַ וויסטן העק
מיטן יאָך פון אַ וועלט אויף די פלייצעס —
דאָס איז דער אַפטייקער פון קאַברין
מיראַן מאַטווייעוויטש רייצעס.

ס'האַט טשאַרלס דאַרווין שוין קלאַר געשטעלט
דעם שרש פון מענטש אין גאַרילע,
און אַגיוסט קאַנט האָט דעם פאַרשער-געדאַנק
באַשטימט פאַזיטיווע צילן —

און דאָ איז מען אַלץ מחדש נאָך
ביי דער לוזשע די לבנה,
און ס'לעבט אַ פאַלק אין פינצטערניש
און ווילדע זאַבאַבאַנעס.

מען האָט אין פאַריז צעשיסן געמוזט
די קאַמונע מיט האַרמאַטן,
און ס'ציטערט שוין דער דייטשער רייכסטאַג
פאַר די סאַציאַל-דעמאָקראַטן —

און דאָ קריכן גאַרישע יונגעלייט
צעבונטעווען דאַרפישע בלאַטעס,
און ס'קראַצט דער מוזשיק די פאַטיליצע
און שיקט זיי אָפּ צום טאַטער.

וואָס וויל מען געבען מיט סאַציאַליזם
אין אַט-דער פינצטערער אַזיע.
וואו מען פאַרט דריי געכט צו אַן אַניווערזיטעט
און צוויי צו אַ גימנאַזיע ?

איז וואָס קען טאָן אַ מענטש אין קאַברין
מיטן האַרץ אין דער גרויסער אייראָפע ?
ער שטעקט אין בוך צווישן פילן און זאַלב
און ברומט צווישן פלאַסטער און טראַפנס.

די שפיציקע נאָז פון צייטונג אַרויס
באַפאַלט ער די בידנע קליענטן.
נאָר יעדער ווייס, אַז דער כעס איז נישט ווערט
אַ שטרוי אַן איבערגעברענטע.

מעג ער טשעפן אפילו דעם קיסר און גאַט
רב און גלח פאַרשוואַרצן ווי סמאַלע —
ס'איז זיכער מיט אים די נאַטשאַלסטווא אין שטאַט :
ער מיינט נישט קיין קראַמאַלע.

די זאַוויסעס אים ביי דער צונג זענען לויז —
איז לאַזט ער זיך וואוילגיין אַביסל.
נאָר וויל מען אַ שמעק טאָן פון גרויסער וועלט
האַט רייצעס צו איר דעם שליסל.

איז קומט מען טרינקן זיין ווישניאַק און טיי
און פון הויכע ענינים אַ רעד טאָן.
דער פריסטאָוו מיט ביסמאַרק'ן ווערט פאַנגי-בראַט
און דער סטאַראַסטע — מיט גאַמבעטאַן.

ווער ס'פאַרט מיטן שנעל-צוג פון פראַגרעס
ווער ס'ציט אַן אַקס ביי די לייצעס —
עס טראַגט צווישן ביידע זיין לעבן אַרום
מיראַן מאַטווייעוויטש רייצעס.

18

אַ זונטיק. די אַפטייק. מיראַן מאַטווייעוויטש און נח.
— ווער האָט אייך דאָ געשיקט, זאָגט איר ? אַן אינזשעניר ?

אהער שיקן דאָקטוירים, נישט קיין אינושענירן.
 איר האָט אַ קוויטל? אַ רעצעפט, מיינט איר! אַ! דאָס גאָר!
 וואָס טראַכט ער זיך, דער זשדאָנאוּ? ס'איז ביי מיר
 אַ קהל'ישע ביבליאָטעק? און גיט מיר נאָך אין נדן אָן —
 אַ ייד! אַ יחוס נאָך דיר! ווער האָט אים געזאָגט
 אַז כ'בין אַ יידן־פריינד? ווי נאָר אָן אַנשיק ערגעץ —
 מע קריכט צו רייצעס'ן! וואָס דאַרפט איר עס
 די אַלע זאַכן — רעוואָלוציע, סאָציאַליזם? ס'איז נישט ער —
 ווי הייסט ער אייערער — דער משה מענדעלסאָן!
 עסטעטיק, עטיק, גאָט — אַ קוגעלע אַ יידישער מיט צימערניג
 און ראָזשינקעס. און אין דער אמת'ן גאָר אַ בוכהאַלטער!
 געשעפטלעך יידישע.. נישטאָ ביי אייך קיין קעפּ! איין אַריסטאָטל
 האָט אַלע אייערע חכמים אויסגעטרייסלט פונעם אַרבל.
 געהערט פון אַריסטאָטעלן? אוודאי, יאָ, ביים רמב"ם.
 אַט־דאָ אַ קאַפּ געווען! ווען נישט דער תלמוד — וואָלט געווען
 אַ קאַפּ. און ווייטער — נישט. נישטאָ. אַז ווער עס האָט אַ קאַפּ
 אַנטלויפט פון אייך. די וועלט מיט קלאַרע אויגן גייט
 צו וויסנשאַפט, צו אמת — און ביי אייך, מע זיצט אַלץ
 און מע לויזט די פּשט'לעך. וואָס־זשע לויפט איר שוין?
 ווער — אייך? אַ רשע מה הוא אומר? זע נאָר!
 אַט־דאָס איז דאָך די קרענק ביי אייך! זאָל עמיצער
 אָן אמת וואָרט זיי זאָגן, ווערט באַלד אַ געוואַלד:
 מע האָט זיי פיינט! מע דאַרף אייך פיינט האַבן.
 ווי זאָגט איר? שנאה וואַקסט ווי דערנער אין די מחות
 וואָס דער פאַרשטאַנד האָט נישט צעאַקערט?.. הער נאָר!
 מליצה גאָר! און אייך בין עס דער מה מיט די דערנער!
 מיך, הייסט עס, האָט דער אַקער פון פאַרשטאַנד נישט אַנגערירט!
 איר ווייסט וועמען איר זאָגט עס? המ... געקומען
 פון וואַלד אַרויס מיך לערנען שכל! וואָס אַזוינס?
 דער שכל וואָס אין קאַפּ איז נישט גענוג? וואו דען
 ווילט איר דעם שכל? אויך אין האַרץ? פאַרשטאַנדיק האַרץ!
 מליצה, פעטער־לעב! איר האָט זיך אַנגעהערט
 מיט ווערטער כ'ל'עריי און פלאַפלט נאָך. ווער זאָגט אייך,
 אַז כ'וועל אייך גאַרנישט געבן? וועט אַוועקלויפן

צום קריסט און מסר'ן: דער מאוס'ער אָפטייקער
ליגט אויף די ביכער זיינע ווי אַ שוילאָק אויף די גראַשנס!
וואַרט, כּוועל אייך אויסקלייבן. ווי האַלט איר עס?
ס'איז נישט קיין האַק אין גאַרטל. כּוועל עס בעסער
פאַרפאַקן אין פאַפּיר. און טאַמער פעלט עפעס —
איז קען איך דעם פאַדראַטשיק אייערן, ער קומט אַריין צו מיר,
וועט איר באַצאָלן ווי אַ טאַטע פאַרן גאַנצן בוך.
איז וואָס דער נאַמען אייערער? איך מוז פאַרשרייבן.
און שרייבט זיך אונטער דאָ. מיט אייער האַנט טאַקע.

19

נח קלאַפט אין טיר.

- קום אַריין, ווער ביסטו?
- בירגער נח.
- וואָס פאַרלאַנגסטו, בירגער נח?
- פון אַ ווייטן וואַלד בין איך געקומען,
אַלע קולות פון דער שטאָט פאַריז באַנומען,
ברענגט מיך אַ פאַרלאַנג אַהער:
לאָז מיר זיצן קעגן דיר אַ וויילע,
קוקן אין דיין פנים, בירגער ראַבעספּיער.
- וואָס קען דיר מיין פנים זאָגן מער
ווי דו וויסט אַליין? האַסטו דאָך געלערנט!
כל־זמן פרעה וועט נישט זען זיין בכור אויף דר'ערד
וועט זיין האַרץ נישט ווייכער ווערן.
- יאָ, איך האָב געלערנט.
און געזען די קעפּ זיך קייקלען אויף דער ערד.
און דעריבער האָט עס מיך געבראַכט אַהער
אין דיין פנים קוקן, בירגער ראַבעספּיער.
- ביסט געקומען זוכן אויף מיין פנים שאַטנס?
דו, וואָס מיטן נאַמען פון רחמנות'דיקן גאָט
האַט מען דיך אויף אַלע פייערן געבראַטן,
ביסט געקומען זוכן אויף מיין פנים שאַטנס?

— נישט קיין שאַטנס! איך, אויף אַלע פייערן געבראַטן
און געבלוטיקט אונטער שאַרף פון כל-ערליי משחיתים
קום צום כהן גדול פונעם נייעם גאַט
זען אויף אים דאָס ליכט פון מאַרגנדיקע נסים:

ווי געקעפטע קעפּ
וועלן ווידער ווערן צוגעקלעפט,
ווי דאָס בלוט פון אונטער גיליאַטינע
וועט צוריק אין לעבעדיקע גלידער רינען,
ווי פון האָס וועט ווערן ליבשאַפט
און פון טויט וועט ווערן ברודערשאַפט.

— דו, געצונדענער פון צאַרנדיקן עמוס,
זעסטו נישט די האַנט פון אַלטן אל נקמות?

ווער האָט דען דעם גאַט פון באַרג מוריה
אין די וויסטע היילן, אין די קעלערן פאַריאַגט?
רוים, וואָס האַלט די וועלט געבויגן אויף די קניען
און אַליין די קרוין פון אַלע מאַכטן טראַגט.

ס'האַט מוריה בלויז דעם חלף אויפגעהייבן,
אַבער פאַלן אויפן האַלדז אים נישט געלאָזט.
גלויבן האָט פאַרלאַנגט מוריה, פעסטן גלויבן,
ריינסטע ליבשאַפט, טריישאַפט אָן אַ מאַס.

קענען רוימישע טיראַנען און פאַרגוואַלטער
לאָזן ריינע ליבשאַפט הערשן אומגעשטערט?
שווערד און צלם אין איין וואָפן אויסגעשטאַלטיקט,
ווער עס זוכט דעם צלם, קריגט דעם שווערד.

וואָס דער שווערד פאַר רוים, זאָל פאַר מוריה זיין דער חלף.
שווערד איז ווילדע תאוה, חלף איז פאַרשטאַנד.
ס'וועט דער חלף פון מוריה אַזוי לאַנג אויף קאַרקן פאַלן
ביז דער שווערד וועט רוים אַרויספאַלן פון האַנט.

— אל נקמות האָט אין טרויער זיך באַהאַלטן
ווען עס איז זיין שטראַף געפאַלן.
אונטער הילך פון האָס צעשאַלטן

פאלט אויף קעפּ דיין חלף.
בלאנק פון משפט, ליכט פון דין
לויכט דיר פון דער גיליאַטינע,
הערסטו יושר אויפשאלן מיט פרייד
הערסטו הענער אויסקרייען דעם מאַרגן,
ווען דער שוואַרצער טייוול קרייט
אין גערעוו פון טויזנט גאַרגלען.

— גאַט פון יושר, קלאַרסטער זין און העכסטער וויסן
האַט זיין כהונה מיר פאַרטרויט.
ווער עס מיינט, אַז ער קען ווערן מיין געוויסן,
נעמט אַליין אויף זיך דעם טויט.

פריינד צי חבר, ווייטער אַדער גאַנטער —
קיינער וועט נישט אויסמיידן דעם דין.
פאַר מיין גאַט וועל איך זיין דער געמאַנטער
און געשטראַפטער, אויב ס'איז שטראַף וואָס איך פאַרדין.

— דייע אַויגן טונקלען ווי אין נאַכט געבאַדן
און דיין פנים איז פון גרוי פאַרצערט.
אפשר אויפמאַכן די לאַדן,
בירגער ראַבעספיער ?

— האַסט געהערט שוין אַלץ וואָס איז געווען צו הערן
און געזען אויך וואָס מיין אויג באַהאַלט.
קענסט זיך שוין אין ווייטן וואַלד אומקערן,
בירגער פונעם ווייטן וואַלד.

— יא, איך האָב געזען דיין פנים און דיין קול געהערט.
קען איך גיין שוין, בירגער ראַבעספיער.

— נישט מיין בריאיק וואַרט און נישט מיין טונקל פנים
זענען פאַרן ווייטן וואַלד אַ גינציקע מתנה,
בירגער פונעם ווייטן וואַלד.
אויפן וועג אַהיים וועסטו דורך שליאַכן שפאַנען,
וועסטו טרעפן פאַסטוכער מיט סטאַדעס אויף די לאַנען,
וועסטו שנייטער זען די גאַרבן קלייבן.

וועסטו ווינטן זען די מילן טרייבן,
וועסט אַ נס דערזען אין יעדן שטוב און קאַמער :
נס ביים זעג און נס ביים האַמער,
נס ביים אל און נס ביים נאָדל,
נס פון אייגן שטיקל באַדן,
נס פון דאָך איבערן קאַפּ,
נס פון יאָך וואָס איז אַראָפּ —
ברענג אין ווייטן וואַלד די בשורה פון דעם נס —
און דעם קראַנקן מענטש, וואָס רעדט צו דיר, פאַרגעס!

מאַרגן, פון המון געטראַגן, קען בלויז נח הערן
דעם גערעוו און הילך ווען ס'פאַלט דער קאַפּ פון ראַבעספיער'ן.
— כ'וועל די בשורה ברענגען אינעם וואַלד אין ווייטן,
ווי דער חלף קען זיך אויף אַ שווערד פאַרבייטן
און ווי דאָפּלשאַרפיק ס'איז דער שווערד,
בירגער ראַבעספיער!

20

צוויי מאָל אין זיבן טעג האָט נח דורכגעלעבט די שרעק
פון אומגעריכטע רייד וואָס שפאַרן זיך צום גומען.
דאָס ערשטע מאָל פאַרנאַכט. ער איז אַריין אין בודע.
דורך לאַך פון דאָך איז פון צעפלאַמטע וואַלקנס
אַריינגערונען אָפשיין, נאָר צו פנימ'ער אויף נאַרעס
שוין נישט דערגרייכט. בלויז שטערן פון ציגאַרקעס
האַבן געגליט און ס'האַט געוואַלקנט פון מאַכאַרקע-רויך.
איז אַנגעקומען אַזאַ שפירונג, ווי די אַלע וואָס ער קען דאָ
מיט פנימ'ער און נעמען, זענען נישט זיי גופא,
נאָר מוסטערן פון זיך אַליין, יחידים פון אַ מין אַזאַ
אַן אומעטומיקן, אַלצייטיקן, און ס'האַט אַ שפאַר געטאָן:
— שטומקייט אייערע,
לאַנג פאַרשפונטעוועטער, שרפ'ענדיקער אַקוויט!
אין די ווייטן, אין די צייטן טליען זשאַרן,
וועט דער ווינט אַ פונק צו אייך דערשאַרן —

מנחם באריישאָ

אוי, וועלן אַ פלאַקער טאָן די נעכט,
אוי, וועט דער גהינום זיך צעסמאַלען!

דאָס צווייטע מאָל באַטאַג. מע האָט דערהערט
אַ בריטשקע אויפן וועג און גלייך דערזען די געסט.
נאָר נח — ניט דעם אַלטן אינזשעניר, ניט זשדאַנאַוו'ן —
ס'האַט ביידן זיי פאַרבלענדט דער באַלעבאַס.
אין בלאַנקן טשעסוטשאַ, אין בלאַנקן הוט, אין גילדענע פאַנסנע
איז ער אַרויסגעטראָטן פרינציש-חתינ'דיק, און אויף אַ רגע
האַט נח אָנגעוואָרן זיינע אייגענע אויגן און געקוקט
מיט אַלע צוואַנציק פאַר פון די וואָס הינטער אים.
אַ רגע בלויז, נאָר אין דער רגע האָט ער קלאָר געהערט:

— אוי, וועסטו באַצאָלן!
פאַרן יום-טוב'דיקן הילוך דיינעם,
פאַרן גאַלד אויף דיר,
פאַר דער קאַרע אויף די שווערע לאַפעס אונדזערע,
פאַר די נעכט ביי דיר אין בודע —
אוי, וועסטו באַצאָלן!

21

אלול'דיקע ווינטן יאָגן דורכן וואַלד,
בלעטער אין לבנה נאַנטן אומקום פילן.
וואָס האָט אלול אָנציעיאָגן פחד אויף אַ מענטש,
אַז ער האָט חדשים-לאַנג שוין נישט געלייגט קיין תפילין?
אלול איז בלויז אָנזאָגער. ווי ס'פירט זיך אויף אַ מענטש—
דאָס וועט מען שוין זען ביים משפט ראש-השנה.
אלול בלאַזט אין שופר, אלול בלאַזט אין ווינט,
קלאַפט אין די געהירן ווי אַ האַרבער מאַנער.
וועמען בין איך שולדיק? צאַל דאָך יעדן טאַג,
טראָג מיין עול הכנעה'דיק, געדולדיק.
עפעס איז מסתמא אַלץ נאָך נישט דערצאָלט,
פאַרן האַרבן שופט ביסטו שולדיק.

פרעגט דער באַלעבאַס, דער גוטער באַלעבאַס:
— פאַרט איר נישט אַהיים אויף ימים-נוראים?

— היים איז שוין געוואוינט צו יום־טוב'ן אָן מיר, ס'ווילט זיך נישט צו ווייט אַוועק פון מיינע גוים. שטעטל ציט חיונה פון געבוי אין וואַלד, טאָר ניט שטיין ביים טיר אַ שיינער אורה. — נח בר' צבי! — און ס'דאַכט: נישט ער אַליין, נאָר אַ גלגול זיינער שטייט איבער דער תורה. וויקלט זיך אין טלית, מאַכט די אויגן צו, וויל ווי קינדווייז ציטערן ביים הנני העני — שול ביי שמנה עשרה ווי צעברומטער וואַלד, וואַלד אויף מאָרגן ווי צעברומטער ראש־השנה. אַט איז זי די היימישע, די לייבלעכע, די זאָרג: ס'גייען גזירות אויפן שענקער מיטן קרעמער, ס'גייעט דער פריזיוו פון די הייזער צונעמען די זין, ס'גייעט דער צינו־מאַנער די בעבעכעס פאַרנעמען. עפעס קלייבט זיך אויך אויף נח בר' צבי, עפעס ברענגען אים די תשרי'דיקע ווינטן. פרעמדער ווערן פנימ'ער און מענטשן הי ווי נישט זיי זענען פאַרגרייט פאַר אים אויף ווינטער. וואו וועט עס אים פירן? וואָס וועט אים געשען? ווינטן טראָגן בלויו אַ בלינדע בשורה, ווינטן קומען אַנצויאַגן, אַנצוזאַגן: ס'גייעט: וואָס עס גייעט וועט אַנטראָגן דער שטורעם. קאַרקן אַנגע'טלית'ט, קעפ פון שולד באַשווערט, שייך פון ווייסע ליכט אין ברום פון תשובה פלאַטערט. בייך, נישט אויסקויף איז דער ווייסער יום הדין, נישט קיין טיר צום היכל פון רחמנות'דיקן טאַטן. פולע גאולה איז עס! אויס מיט וואָך און יאָך, אויס מיט זאַטקייט, בלאַטקייט, שטומעניש און שווינדל. שיף פון טויזנט יאָרן שניידט זיך דורכן ים, זיכער און געפרוואוט אין אַלע שטורעמווינטן. אַפגעגעבן זיך, און פריי און ריין אַליין ווי ווינט — זאָל זי זאָגן, זאָל זי קלאַגן וואָס זי וויל, די תפילה. איבער אויסגעלייזטע ימ'ען וועט די שיף זיך יאָגן פריי ביז מ'עט זי צוריק טאַראַנקערן נאָך געילה.

מאָרגן — וואָלד און אינושענירן נעמען אָפּ געהילף.
הויכע קלאַפּטערס אָנגעלייגט מיט שוועלן.
דורכגעגאַנגען, דורכגעקוקט און כשר אַלץ.
נאָר דעם לעצטן פּינטל אויפן „גוט“ צו שטעלן.
טוט עפעס אַ סמאָליע נחץ די צונג.
טוט עפעס מיט גוואָלד אַ ריס דאָס מויל אים:
— ס'פעלט צו יעדער שוועל אַ צאָל אין גרעב,
אונטער אָנגעשמירטער סמאָלע — סענקעס פּוילע.
שטוינען, ביזע בליצן: — ווער איז דאָס דער לץ?
— עפעס אַ צעדרייטער, איז גערירט פון זינען.
זישעט מאַרק סעמיאָוויטש:— וואָן פון דאָן, פּאַדליעץ!
אייער דוך זאָל זיך אין וואָלד מער נישט געפינען.

אַט איז עס געקומען, אַט איז עס געשען:
טריף געמאַכט דעם קרופּניק, טריף געמאַכט דאָס טעפל.
פּלאַקערט אויף אים זשדאַנאָוו:— וואָס האָט איר געטאָן?
— לענגער נישט געקענט די גנבה אויף זיך שלעפּן.
וואָלד־העקער צעשראַקענע טאַפּטשען זיך אַרום,
טוליען זיך ווי קינדער ווען מע שטראַפּט אַ חבר.
נח, אַ צעשטורעמטער, שפּאַנט און קייט אַ וואָרט:
— ביסט אפּשר די שלאַנג, נאָר איך בין דיר נישט חוה.
יאָגט אים זשדאַנאָוו אָן און רעדט אין אים אַריין,
אַלטער יאַקאָוו פּלאַנטערט זיך אין ווערטער ווי אין פענטעס,
אַלטער יאַקאָוו צלמ'ט זיך אויף דעם וואָס גייט אַוועק
און פעטרוכאַ שטייט פון טרערן אַ פּאַרבּלענדטער.

מאַלאַשקין, דער ביי וועמען זשדאַנאָוו האָט גע'פּוועל'ט
ער זאָל דעם יידן אין אַרטעל צו זיך אַרייננעמען,
איז צום אַרטעל געקומען פון פעלדפעבעלשאַפּט. פּאַרלאָרן
די בענדלעך האָט ער צוליב דער פּאַרשאַלטענער רציחה,
וואָס האָט אים צוגעטיילט אַ שם פון קאַטאַרושאַן אויך דאָרט
וואו ריטער אויפן לייב זענען געווען אין פּולן גאַנג.
און האַמעווען דאָס רוצח'יש בלוט — כאַטש טו זיך אָן

א פּעטליע אויפן האַלדז! דער הונט, דער גראַף, דער זיידע, וואָס האָט אַ קנעכט געבוירן מיט אַ הויף־מויד, אַ טאַטן פאַר מאַלאַשקינ'ען, האָט אים געלאָזן אַ ירושה; דעם הערשערישן הפּקר פון אַ פּריץ אין אַ פעל אַ קנעכטישער פון ממזר־זון, אַ דיך געטאַקטן פנים פון אַ האַר מיט שווערע פּויסטן פון מוזשיק, פּרוביר, דערשטיק אין זיך די ממזר־יוכע! און אַז זשדאַנאַוו האָט געבראַכט דאָס יידל דאָ, האָט אים אַ ברי געטאַן נישט אויפן יידל, נאָר אויפן פּריצ'ל וואָס מיינט — ער קען אים אַנוואַרפן אַ ליאַדע פּאַדלע. לענגער ווי אַ וואָך, אַ צווייטע וועט דאָס יידל נישט אויסהאַלטן; אויב נישט אַליין אַנטרינען, וועט מען אים אַרויסטראַגן פון דאַנען אויפן שטעטלשן בית־עולם; דער גאַנג איז נישט קיין ווייטער — בלויז אַ מיל.

געווען גענוג אַ קוק פון באַלעבאַס, די מחנה זאָל זיין גרייט זיך איינקויפן ביי אים אין חסד. גלייך דערקענט, אַז ס'האָט דאָס יידל קיינמאַל נאָך קיין לאָם און רידל נישט אַנגערירט, קיין שינע שטאַל, קיין בעליק נישט אַהייב געטאַן. דעם ערשטן אינדערפרי זענען די שטיוול אים אַנטרונען, און וואו ר'האַט זיך אַ ריר געטאַן, איז גרייט געווען אַ גרוב, אַ שטיין, אַ פּלאַקן פאַר די פּיס. מיט וועמען ער האָט אַ נעם געטאַן אַ שפּאַלע, איז אויף אים געפאַלן דאָס געוויכט פון סאַמע מיטן און אויף יענעם — דער גרינגער עק, פון העלער הויט האָט יעדע וויילע אים עפעס צוגעקוועטשט אַ פינגער פון אַ האַנט, אַ פּוס. ביים פּערטן טאַג, ווען קוים די גלידער שלעפּנדיק נאָך זיך און אויסגעפאַסט פון ברויט מיט וואַסער, האָט ער ביי זיך גע'פּוועל'ט עסן פונעם קעסל, האָט אַ וואַנט פון פלייצעס יעדע שיסל אים פאַרשטעלט. געקומען זשדאַנאַוו, גע'טענה'ט מיט מאַלאַשקינ'ען, און ס'האַבן אונטער נאַרע זיך אַפּגעזוכט די שטיוול. אַבער ער איז שוין ווי אַלע געגאַנגען באַרוויס. טאַג און נאָך איינער ווערט גרינגער. מע קען די ברענענדיקע גלידער אויסציען און איינשלאַפּן. און נאָכדעם ווידער די נגישות — פון די פּיס־נעגל און ביון שאַרבן ברענט אַליץ, ברעכט און שפּאַלט זיך.

קיין פנימ'ער נישט אויסגעטיילט, קיין נעמען נישט געוואוסט :
 וואָס איז דער חילוק ווער עס טוט אים די יסורים אָן ?
 און אַז באַנאַכט אויפן געלעגער יאָ גע'חלומ'ט פון אַ נס —
 פון איינעם כאַטש אַ מענטש, וואָס זאָל באַהאַלטן צאָפּלען
 מיט אַלטן יאַקאָו'ס יושר — איז קיין כח נישט געווען אַרויסצעלאָזן
 די שפּירערס פון נשמה און דעם למד'וואָונויק אַנטאַפּן.
 און דאָך, אינעם פאַרצערנדיקן פייער, ווען דאָס לייב
 איז מער נישט צוגעקלעפט געווען צו ביינער, נאָר צו האַלאָוועשקעס
 וואָס קרישלען זיך, איז העלקייט אַלץ געהאַנגען פאַר די אויגן
 מיט וואַרנונג און פאַרזאָג : נישטאָ אַזאָ גהינום,
 וואו ס'זאָל קיין נס נישט הויערן, ער וואַרט אויך דאָ,
 דער נס, נאָר מוזסט דערשפּירן אים, צו אים גענענען,
 וועט ער דערקענען זיך צו דיר. אַנטרינען טאָרסטו נישט.
 געקומען איז דער נס אַזוי משונה'דיק און אומגערעכט,
 אַז קיינמאַל וואָלטן אים די שפּירער נישט דערטאַפּט.
 פאַרנאַכט. ער וויל זיך צושפּאַרן צום שיסל און סע שטייט
 ווי אַלעמאַל פאַר אים אַ פלייצע, און ווי זייטיק'ווינקלדיק
 ער זאָל נישט וועלן זיך פאַר'גנב'ענען, דערשפּירט די פלייצע
 און לאַזט נישט צו. עס ציען קלעשצעס אין די ליידיקע געדערים,
 ס'פאַרבלענדט דעם מה, כאַפט ער מיט רציחה אָן דעם מענטש
 ביים אַרבל : לאַז ! די פלייצע דרייט זיך אויס פאַרשלאָפּן,
 און אויף אַ ווייסן פנים, איבער ווייסלעך-בלאַנדע וואַנצעס,
 פון אונטער ברעמען וואָס כמעט קיין ברעמען נישט,
 פאַר'חדוש'טע קוקן אים אָן צוויי שטאַליק-בלאַע אויגן,
 פאַר'חדוש'טע און אומשולדיקע... ווי אַ שפּיז אין וואונד אַריין
 דערלאַנגט דער חזק אין דער פיין, און נח פילט נישט מער
 ווי ס'פליט זיין האַנט צו יענעם פנים... מיילער אויפגעריסענע
 און גלעזערדיקע אויגן קוקן — ס'האַט דער מלאך המות
 געכאַפט דעם ייִדליק אויף דער ווענטקע — צו פאַרטשעפּען זיך
 מיט קיינעם נישט, נאָר גראַד מיט סיטשין. אַבער סיטש איז שטיל.
 באַטראַכט דעם שלעגער, פלאַכע וואַנצעס שפּרייטן זיך,
 צעשמיכלט זיך, צעלאַכט זיך, קייכט, פאַרכלינעט זיך,
 און אַט די אַרעמס אויסגעשטרעקט, אַ כאַפּ געטאָן דעם ייד,

א הייב געטאָן איבערן קאַפּ און מיטן פעקל אין דער לופט
א טראַט געטאָן — האָפּ! האָפּ! — עס טאַנצט דער קאַזאַק —
און העכער נאָך אַ הייב געטאָן און מיט אַמאַל אַראָפּגעשטעלט
אויף ביידע פיס אויף דר'ערד און ווידער זיך צעקייכט.
נאָר אַט-אָ זעט ווי דאָס פעקל זעצט זיך אויף די קני
און פאַלט. איז כאַפּט ער אים אַרום, פאַרהאַלט אים
און חווק'ט אויפן קול: — ווער האָט געהאַט פון אייך דעם מוט
פאַרפאַרן סיטש'ן אין דער מאַרדע? אַ זשידאַק! אַ לאַפּסערדאַק!
איז זאָג איך: האַדי! מער זאָל מען ניט טשעפּן אים!
וויל אַרבעטן — זאָל מען אים לאָזן. עסן וויל ער — זאָל ער עסן!
און שטופּט די לעפל נח'ן אין האַנט אַריין. נאָר נח
מיט שווינדלדיקן קאַפּ קען נישט די לעפל אָננעמען און זעצט זיך
צוריק אַרונטער — אויגן צוגעמאַכט און ליפּן ווייס.
דער קאַזאַק מינטערט אים. דער עולם עסט און קוקט.
נאָר איינעם רופּעט עס — דעם באַלעבאַס. ער שפּאַנט אַריבער,
טוט מיטן פּוס אַ שטורכע דעם גע'חלש'טן און רעדט צו סיטש'ן:
— אַן עסק דייער — מינטערן די פּאַדלע. ס'עסן ווערט דיר קאַלט.
דער קאַזאַק הייבט די אויגן אויף: — נעם צו דעם פּוס!
אַז כ'האַב געזאַגט: ניט טשעפּן אים — האָב איך געמיינט
אויך דיך. פאַרשטאַנען, באַלעבאַס?..

דערנאָך זענען געזעסן
דער קאַזאַק מיטן יידן און געגעסן פון איין שיסל קרויט.

נישט דער ברי פון קנאַקעדיקע פּלאַמען,
נישט די שפּיל פון ליכט-פּלעקן אויף שטאַמען
האַלט דעם עולם אַרום וואַלד-שייטער צוזאַמען.
ווי אַ פּיאָווקע וואָס ציט אָפּ די בייזע בלוטן,
ציט דאָס פּייער אָפּ פון האַרצן דאָס נישט גוטע,
ציט מען אויס דעם גוף, דעם נישט-דעררוטן,
לאַזט מען אויגן, ווינט-פאַרווייעטע, פאַרזינקען
אין דעם קונדס'דיקן טאַנץ פון פּייער-צינגער
און מען הערט ווי ס'גרימפּלען סטרונעס ביי דעם זינגער:

— אַז וואוהיין איך, וואוילער יונג, זאַל נישט אַ וואַרף טאָן זיך,
אין די וועלדער, אין די דערפער — אומעטום ראַגאַטקעס,
אומעטום ביי די ראַגאַטקעס שטאַרקע קאַראַאָולן — — —

ווינט אין ביימער-שפיצן מעסט זיך מיטן זינגער,
שציפעט פרעסטל אויערן און פינגער,
טראַגט מען הענט אַנטקעגן פייערדיקע צינגער
ווי זיי אויסגעשטרעקט צום טרויעריקן פּרעג פון זינגער:

— זאָג מיר, זאָג מיר, מוטער לייבלעכע,
אונטער וועלכן שטערן האַסטו מיך געבוירן,
וואַסער מזל האַסטו צוגעטיילט מיר?

איצט פאַרלייגט דער ווינט אַליין די טענה צו דער מוטער
און ער ברומט אַ היימוויי אין די אומעטיקע בלוטן.
— עך! — רייסט עמיץ איבער שטומקייט פון מינוטן.
האַט זיך סיטש'ן אויך פאַרבענקט אַהיים צום כוּטאַר?
פנים מיט אַ נעץ פון ליכט-פלעקן באַשפּונען,
קול ווי פון אַ טונקעלן און טיפן ברוּנעם
קלאַפט ער מיט איין פינגער בלויז איבער אַ סטרוּנע:

— ... נישט געזונט איז אויפן דאָן ביי אונדו.

ס'האַט צעמוטיעט זיך דער וואוילער שטילער דאָן,
פון זיין שפיץ און ביזן שוואַרצן ים,
ביזן שוואַרצן ים, ביזן אַזאַווער,
איז צעמישט דער גאַנצענער קאַזאַקן-קרייז:

מער נישטאָ קיין אַטאַמאַן ביי אונדו,
שוין נישטאָ סטעפאַן טימאַפּיעוויטש,
מיטן צונאַמען סטענקאַ ראַזין.
מ'האַט געפאַקט דעם גוטן ברוּדערל,
אים פאַרקניפט די ווייסע הענט,
אין דער מויערדיקער מאַסקווע אַפּגעפירט
און אויפן באַרימטן רויטן פּלאַץ
אַפּגעהאַקט דעם אימפעטיקן קאַפּ.

ווינט אין ביימער-שפיצן, ליכט-פלעקן אויף שטאַמען,
פיש מיט רויטע עקן, הענער מיט די רויטע קאַמען

שווימען, פלאַטערן אין קנאַקעדיקע פלאַמען,
פון די רויטע פלאַמען וויסער בלאַ פון רויך
דורך דער בלאַער נאַכט-בלאַ ציט זיך אין דער הויך.

24

די צוויי פוס ווענט פון בודע איינגעדעקט מיט ערד,
דעם גרויסן דאָך מיט סכך און צווייגן, איז געקומען
אַ שניי און נאָך אַ שניי און זיך אַוועקגעלייגט ווי שטרוי
אויף סטריכעס דאַרפישע, און ס'איז געוואָרן ווינטער.
פון בודע ביז דער באַן-ליניע דער שטעג ווערט פריש
נאָך יעדן שניי געטראָטן און די בודע וואַקסט אַריין
אַלץ ענגער אין אַ גרוב פון וויסקייט. פריע נאַכט,
און אין דער ראַד פון שטיינער אינדערמיט, וואו ס'זינדט
באַטאָג דער קעסל, קנאַקט אַ שייטער ביזן שלאַפן גיין
און וואַרעמט הענט און טרינקט וואַליקעס און אַניטשעס.

דער שייטער פלאַקערט. דרויסנדיקע זאַווערוכע
דורך לאַך אין דאָך טוט זיך אַ ריס אַריין, שטיקט צו
די פלאַמען, שמייסט מיט רויך און ווידער קנאַקט דער פייער
און לעקט די פנימ'ער. אַזוי פיל פנימ'ער — און נח —
ער זעט זיי נישט. צו וואָס? איז נישט אין סיטש'ן
די גבורה פון זיי אַלעמען? איז נישט אין אים די רשעות
און שנאה אַלעמענס? איז נישט אים דאָס גוטס?
ער איז דער כולל זייערער. און ער איז אויך דער סוד
פון די משיח'טעג וואָס דאַרפן קומען צווישן נח'ן און זיי.
האַט דאָך קיין פעדער נישט געקענט באַשרייבן די רציחות
פון סיטש'עס אַבות איבער זיינע. איצט איז דער פאַרזאָג:
— האָב פיינט דעם ייד! — געוואָרן ווי אַ שטיין אַן אַנגעבודענער
צו סיטש'עס האַלדז. ער מאַטערט זיך דעם שטיין אַראָפּוואַרפן.
אין וואַלד ביים שליאַך מאַרקירט ער אויס צו טאָן אַן אַרבעט
בשותפות מיטן יידן, ער זאָל קענען אים אַרויסהעלפן.
אין בודע רוקט ער זיך צו אים, פרובירט זיך ריידן, אויספרעגן
פון היים, משפחה, נויט. אפילו ווען ער זיצט פונווייטן
פאַרגעסט ער נישט אַ בליק צו טאָן, פאַרזיכערן: כ'בין דאָ.

פאַרוואָס? ווייל ער האָט נח'ן געזען זיך ברעכן אין דער מי
און זיך נישט לאָזן איבערברעכן. נח איז געוואָרן וואָלד.
דאָס מוסר-שטיבל און דער „חניא“ האָבן אָנגעטאָן אַ קאַרע,
און דורך דער קאַרע ערשט דערשפירט דער היידאַמאַק,
אַז אונטער איר איז מענטש, איז נאַנטער, ברודער.

דער שייטער פלאַקערט. צווישן אַלע דאָרט אויך סיטש
אין פייער שפייט די קערנדלעך מאַכאַרקע דורך די ציין,
און נח פון דער ווייט אויף זיין געלעגער זיצט און זעט:

שוין דעם וואָלד אַדורכגעשניטן,
באַן אויף רעלסן קנאַקט,
לאָזן זיך צוויי וואָלדהעקער
אַרויסגיין מיטן טראַקט —
נח דער חב"ד'ניק
און סיטש דער היידאַמאַק.

לעבל ברויט און וואָסער-קענדל,
האַמער, זעג און האַק,
גאַר דאָס האָב און גוטס פאַרלייגט
אויף פלייצע אין אַ זאַק —
נח דער חב"ד'ניק
און סיטש דער היידאַמאַק.

איז נישט קאָזאַק אַ רוצח?
ייד — אַ לאַפסערדאַק?
ס'איז דאָס האַקן שליאַך דורך ווילדוואָלד
זיי געווען געשמאַק —
נח דעם חב"ד'ניק
און סיטש דעם היידאַמאַק —

איז די שנאה פון די זיידעס —
ווערימדיקער בראַק —
אויך צעהאַקט, צעמאַלט געוואָרן
צווישן מאַך און פניאַק
ביי נח דעם חב"ד'ניק
און סיטש דעם היידאַמאַק.

אַלטער חושך פראַלט פונאַנדער
קעגן דעם וואַס וואַגט,
גייען זיי אויף וואַלד-געפלאַנטער
מיט דער העלער האַק —
נח דער חב"ד'ניק
און סיטש דער היידאַמאַק.

25

אַן אַוונט ביי די רייצעס/עס. אַ סאַמאָואַר. ביים טיש
אַן אַפיצער, דער יונגער זשדאַנאָוו, מאַרק סעמיאַנאָוויטש.
מע רעדט פון ביסמאַרק'ן, פראַגרעס, דער גייער באַן,
און פּלוצלונג דער אַפטייקער צום פּאַדראַטשיק:

— פאַר אייך האָב איך אַ מעשה. איז געווען ביי אייך
אַ ייד אין וואַלד — — —

די באַלעבאַסטע, סאַפּיאַ לעאַפּאַלדאָוונאַ,
שטאַרצט אויס די אויגן. דאָ ביי זייער טיש ווערט נישט גערעדט
פון יידן. ווער עס טרעט די שוועל אַריבער ווייס עס.
און פּלוצים — ער אַליין. זי וויל אים אַפּשטעלן, פאַררייבן,
פאַרווישן די אומאַנשטענדיקייט, נאָר דער מאַן, ווי ס'וואַלט
אַריין אין אים אַ קליפה:

— פּלעגט ער קומען אַלעמאַל

צו מיר נאָך ביכער. דאָ, סוף זומער, אויסגערונען.
געמיינט — אַוועק שוין. שטעלט זיך מיט אַמאַל אַריין
אַ וואַלדהעקער אין פעלצל, וואַליקעס, איך טו אַ קוק —
מיין יידל. וואו זענט איר געווען? אַריבער — זאַגט ער —
אויף אַרבעט מיט דער האַק. און קוקט עס אויס:
אַ ברוינער, צוגעפראַרענער. איר ווייסט דאָך: איך
בין נישט פאַרליבט אין יידן. אַבער דאָס — פאַרשטייט — — —

עס בייטן זיך ביי מאַרק סעמיאַנאָוויטש'ן די קאַלירן.
נאָר סאַפּיאַ לעאַפּאַלדאָוונאַ פאַלט דאָך אַריין
דעם מאַן אין מיטן וואַרט און ראַטעוועט דאָס הויז.
אַרויס אין גאַס פּרעגט מאַרק סעמיאַנאָוויטש ביי זשדאַנאָוין?

— וואו האָט איר עס באַשטאַט דעם יידן? — ביי מאַלאַשקינ'ען.
 — איך האָב דאָך אים אַרויסגעטריבן! — פון די דעסיאַטניקעס!
 וואָס מאַכט אייך אויס אַ וואַלדהעקער צי רעלסן־לייגער?
 — אַ שיינער וואַלדהעקער! — מאַלאַשקין וועט נישט קאַרמענען
 אַ מענטש אומזיסט... ווי רואיק, ווי קאַרעקט ער ענטפערט עס,
 דער ליבעראַלער שנעק! אים אויך געפעלט נישט וואָס דער זשיד
 האָט אַ יד־אחת מיט די אַלטע אינושענירן און באַגנב'עט
 דאָס פּאַטערלאַנד! געוואָרן אַ באַשיצער פונעם אמת־זאָגער.
 און יענער, מעשה למד־וואַוניק, פּראַוועט צדקות
 אין פעלץ און וואַליקעס ביי דער קאַנאַליע, ביי מאַלאַשקינ'ען!
 די דינסט, די שיקסע, האָט דאָס בעט אים אויסגעוואַרעמט
 און לאַשצעט זיך צו מאַרק סעמיאַנאָוויטש'ן. ווענדט ער אָפּ
 די לאַסקעס אירע, ליגט מיט אויגן אָפּגעע און קען נישט
 איינוואַרגן אין זיך די עגבעריי פון יינגלשע זכרונות.
 די קיך ביים פעטער, דינסטיק, נח'ס טאָג, פון אַלע טעג זיינע —
 דער זעטיקסטער, און מאַטל איז אַ חבר, וואָס אים וועט פאַרפעלן
 צום שיעור — ווייל ער האָט אויך פאַר וועלט־זאַכן אַ לערער —
 וועט נח אים דערזאָגן שפעטער, און דאָס פּאַלטנדל,
 וואָס נח טראָגט, איז אויך פון זיינע — מאַטל'ס — פלייצעס.
 זיצט נח ביי אַ ווינקל טיש אין קיך איבערן איבערבייס
 און מאַטל, מעשה חבר, דרייט זיך אַרום אים און רעדט,
 און רעדנדיק פאַרטשעפעט ער אין וועג די דינסט, די שיקסע,
 זי איז ביי אים שוין אויסגעלערנט, לאַזט זיך — ווערט ער
 אַלץ היימישער און שטעקט שוין מיט אַ האַנט ביי איר אין בוים —
 כלאחר־יד אַזוי — דעם שמועס אַלץ נישט אָפּגעלאָזט.
 ער נעמט די אויגן נישט אַוועק פון טעלער — נח — ביז אַ ריס
 און איז נישטאָ. ס'קומט וועטשערע — ער איז נישטאָ.
 ביים שיעור צומאַרגנס זעצט זיך מאַטל נעבן אים, ווי שטענדיק,
 נאָר יענער זעט אים נישט. איצט אַרט שוין נישט דער שיעור:
 עס פּלאַגט דער דינסטיק — וואו וועט נח עסן? גייט ער
 אים איבערבעטן. נאָר ביים ערשטן וואַרט כאַפט נח
 דאָס פּאַלטנדל און וואַרפט אים צו: — ס'איז דיינסט,
 איך דאַרף עס נישט. מוז מאַטל אַנקומען צום פעטער, אויסטראַכטן

אַ ליגן וועגן ברגו און ביים פעטער פועל'ן, ער זאל אַליין
דעם חבר גיין צום טיש מיט אַלעמען פאַרבעטן.

נאָך איבעררייס הייסט מאַרק סעמיאַנאָוויטש דעם שליטן שפּאַנען :
ער דאַרף אַ קוק טאָן ווי עס גייט דאָרט ביי מאַלאַשקיניען.
געקומען, רעדט מיטן דעסיאַטניק, און די אויגן שפירן נאָך
די איינגעבויענע איבערן פּלאַנט. דערווען. ער ליגט
און שרויפט אַ הייקע. צייגט ער אָן : — אַט־דער, דער רויטער —
ער טויג עפעס ? מאַלאַשקין שמעקט אַ פּאַסטקע, היט זיך :
— פון אָנהייב נישט אַזוי. איצט בעסער, אַרבעט אַרנטלעך.
וואָס נאָך קען מאַרק סעמיאַנאָוויטש דאָ דאַרפן ?
ער טופּעט מיט די פיס ווי כלומר'שט צו דערוואַרימען זיי
(ווי קאָן אים קאָלט זיין אין די הויכע שיינע באַטעס ?)
און לאָזט זיך גיין צווישן די אַרבעטער. דערגאַנגען,
זיך אַפּגעשטעלט. געוואויגן אַ מינוט די ריזיקע — דעם כבוד
פון גרויסן באַלעבאַס — פאַר'הפּקר'ט זיך, און מיט אַ קול
ווי פון אַ מיטן אַ געשמועס : — נח ! — יענער הייבט דעם קאַפּ,
שפּרינגט אויף. — קום אָן אַ זייט. איך דאַרף דיך זען.
אוועקגעשפּאַנט אַ צענדליק טריט. דאָס קול איז זייער ווייך :

מאַרק סעמיאַנאָוויטש :

אַז ד'האַסט געוואַלט פאַרבלייבן דאָ אין וואַלד,
האַסט דאָך געקענט מיר זאָגן. וואַלט איך דיר פאַרשאַפט
אַן אַנדער אַרבעט. ס'איז נישט פאַר די כחות פון אַ יידן,
בפרט נאָך ביי דעם כלב דאָ.

נח :

אַ דאַנק אייך. ס'מאַכט נישט אויס.
מיר איז דאָ גוט.

מ. ט. :

וואָס עפעס אירצטו מיך ?

נח :

אַ פועל אירצט דעם באַלעבאַס.

מ. ט. :

וואָס טויג עס דיר ?

איך ווייס — דו ביסט דער אַלטער מוסר'ניק און ס'טאַטשעט דיך
דער אמת ווי אַ וואַרים. ווי אַנומעלט ביים געהילף. פאַרפאַלן.
נאָר מאַטערן זיך גלאַט אַזוי — צו וואָס? און האַסט אודאי
אַ ווייב מיט קינדער — וואָס קענסטו דאָ אַפּשפּאַרן פאַר זיי?

נח:

(באַטראַכט דאָס פוטערן היטל מיטן פעלץ און באַטעס)
ס'איז דאָ אַ תוך-זאַך וואָס איר קענט נישט זען.

מ. ס.:

וואָס איז דאָס?

נח:

דאָ איז מיין פּלאַץ.

מ. ס.:

ביי די מוזשיקעס?

נח:

ביי אונדז אביונים און ביי זיי מוזשיקעס. איר, דער גביר, זענט איינס מיט זייערע פריצים. איך, דער אביון, מיט זייערע מוזשיקעס.

מ. ס.:

דו — איינס מיט די מוזשיקעס?
דו — מיט דער לומדות, מיט דער גאווה, מיטן טלית קטן
אויף יעדן וואַרט? וואָס פאַר אַ מין עניוות פּראָוועסטו?
מיט וועמען שפּילסטו אַ צוילהכעיס?

נח:

וואַלט איר איינגעזען,
אַז אמת איז קיין וואַרים נישט, נאָר ברויט און וואַסער
דאָס לעבן צו דערהאַלטן, וואַלט איר אפשר איינגעזען אויך,
אַז אייערע לומדים האָבן נישט מיט וואָס זיך איבערנעמען
אַנטקעגן די מוזשיקעס.

מ. ס.:

נאָר אַזוי? ביי זיי די תורה גאַר?
און דאָס איז דיר אַ נייער מין ישיבה?

וועג אין וואַלד

נח :

איר'ט געטראָפֿן.

מ. ט. :

איז וואָס פֿאַר אַ מסכתא לערנסטו ביי זיי ?

נח :

מסכתא פראַצע, מסכתא ערלעכע יגיעת כפּים.
ווער ס'לערנט די מסכתא דאַרף נישט אַנקומען דערנאָך
צו מוסר-ספרים צו פֿאַרהיטן זיך פון גנבה, גזלה, שווינדל.

מ. ט. :

אויב דיר איז ניהא, איז מיר ליב. קענסט בלייבן דאָ,
זיך וואַלגערן אין בודע, לאָזן זיך פון זיי באַשטינקען
און לערנען זייער תורה. זאָל מאַלאַשקין זיין דיין ראשי-ישיבה !
אָוועקגעשפּאַנט, און שוין ביים שליטן, ווען מאַלאַשקין וויקלט אים
די פעל, די בערענע, אַרום די פּיס טוט ער אַ זאָג :
— גיב אַכטונג אויפן רויטן, זאָל ניט שווינדלען ביי דער אַרבעט.

סיטש פּאַדעט אַרום נח'ן. דער אַנפֿאַר פון פּאַדראַטשיק,
די סודות'דיקע רייד, זיין בייזקייט ביים אָוועקפּאַרן —
עס האָט דעם יידן איינגעטונקט אין רעטעניש, אין חשד.
מע טרעט אים דרך-ארצ'דיקער אָפּ דעם פּלאַץ ביים שיסל,
נאָר יעדער טריט זיינער ווערט נאָכגעשפּירט. און סיטש פּאַרנעמט
די שושקעריי פון בודע און דער נאָמען „ייד“ ווערט ווידער
מיט פּחד און מיט שנאה אַנגעדראָלן. האָט ער אים פּאַרנאָרט
אין זאָק אַריין, דער ייד ? צעווייכט דאָס האַרץ אים ווי אַ לעמעלע,
און איזן איז ער גאָר דער זשיד, דער טייוול, וואָס די מאַמעס
מיט אים די קינדער סטראַשן אין די וויגן. פּאַדעט ער
אַן אַנגעלאַדענער. ביז אָונט איינמאַל שפּאַנט ער צו :
— טו אַן דאָס פעלצל ! כ'דאַרף דיך עפעס פרעגן.

אין דרויסן האַלב-לבנה'דיק. מיליאַסן ביימער-פינגער
דעם גאַרגל כאַפּן אָן מיט ווייסן פּראַסט. מע שפּאַנט.

סיטש :

דער גרויסער באַלעכאַס — ער איז פון אייערע ?

נח :

פון אונדזערע.

סיטש :

פאַרוואָס איז ער אין כעס אויף דיר ?

נח :

ווייל איך בין נישט ווי ער.

סיטש :

און וואָלסט געקנט ?

נח :

אַזאַ ווי ער זיין — ניין.

סיטש :

איז ער אַ קרוב דיינער ?

נח :

(האַט קיין ברירה נישט, דערציילט פון מאַטל דעם אַמאָליקן
און מאַרק סעמיאַנאָוויטש, דעם איצטיקן.)

סיטש :

איז אמת !

איר זענט גנבים ! איינס אין איינעם. אַלע אייערע !

נח :

די אינזשענירן זענען אייערע. ווער ס'ויל זיך אַנשטאַפן
מיט פרעמדס — דער גנב'עט.

סיטש :

ס'איז נישט גלייך.

דעם יידנס קאַפּ דערביי. ער גיט — זיי נעמען. איר זענט אַלע
פאַרקויפטע שקורעס, יודושקאַ'ס, איר'ט אונדזער גאַט פאַרקויפט !

נח :

וויילסטו פרעגן אַדער שלאָגן ?

סיטש :

כ'ויל זאָלסט ענטפערן.

וועג אין וואַלד

נח:

אויף וואָס?

סיטש:

דעם אמת: זענט איר מענטשן אַדער שדים? און פאַרוואָס
פאַרקויפט אונדזער דערלייזער?

נח:

גוט! פאַרוואָס האָט איר פאַרקויפט
דעם קאַפּ פון סטענקאַ ראַזינען צום צאַר?

סיטש:

ווער האָט פאַרקויפט?

נח:

קען זיין — געווען אַזאַ, וואָס האָט געוואַלט דערדינען זיך,
געלאָפּן און גע'מסר'ט: דאַרטן איז ער!

סיטש:

וואו פאַרנעמסטו זיך?

נח:

וועל איך דיך פרעגן אַנדערש: אויב די זיידעס דייע האָבן
אויף פיקעס פיצלעך קינדער אַנגעשטאַכן און ביי טראַגנדיקע ווייבער
זיי פון די בייכער אויסגעריסן, דאַרף איך זאָגן: דו
און אַלע דייע וועלן אייביק בייזע חיות בלייבן — דאַרף איך
דאָס זאָגן אַדער ניין?

סיטש:

איר האָט אַ גאָט דער'הרג'עט!

ער שרייט עס אויס מיט אַ רציחה, נאָר דאָס קול ווי נישט פון אים,
נאָר פון צעטומלעניש אין אים, און הינטער ווייסער נאַכט־שיין
די אויגן ווי אין בלינדקייט איינגעטונקען, שרייט אויס נח:
— וואָס ווייסטו וועגן גאָט דייעם? און איידער סיטש
האָט צייט צו ענטפערן, אים אַנגעכאַפט ביים אַרבל: — קום!
עס הייבט זיך אָן אַ גאַנג איבערן שטעג צום באַן־פלאַנט,
אַ גאַנג פון צוויי, און מיט די צוויי אַ דריטער, און צום דריטן

מחמת באַריישאָ

באַלד נעמען צושטיין מחנות אַנדערע — אביונים, קאַליקעס,
פאַרשטויסענע, פאַרהונגערטע נאָך ברויט און יושר —
און ס'רעדט דער דריטער דורכן מויל פון יידן, רעדט
אַזעלכע רייד וואָס קיינמאַל נישט געהערט נאָך נישט פון פאַפּ,
נישט פון מאַנאַך און נישט פון בעטלער ביי דער שוועל
פון צערקווע... שטוינען, שרעק און צאַרן שטייגט אין סיטש'ן.
וואָס טוט דער ייד? ער נעמט אַוועק זיין גאַט, זיין הימלדיקן,
און שטעקט אים אונטער עמיצן, וואָס קען אין לאַפטיעס אומגיין,
מיט שלעפער שלעפן זיך, אַנטקעגן פריצים שטעלן זיך,
ביי סוחרים אויסטרייסלען די טייסטערס — נישט קיין גאַט:
אַן אַטאַמאַן, אַ בונטאַוושציק אַזאַ... עס טויג נישט!

סיטש:

גענוג! איך וויל נישט מער.

נח:

האַסט מורא דאָס צו הערן?

סיטש:

נישט מורא, נאָר איך וויל נישט. כ'וויל דעם קאַפּ
דיר שפּאַלטן.

נח:

האַב איך דאָך געפרעגט ביי דיר:
ווילסט שלאָגן אַדער הערן?

סיטש:

איך האָב שוין געהערט.
איצט ווייס איך וואָס דו ביסט.

נח:

וואָס בין איך?

סיטש:

אַן אַנרידער, אַ כּיטרער טייוול. איך, אַז איכ'ל וועלן
דיך אומברענגען, וועל דיך אַ מעסט טאַן מיטן פּויסט און אויס.
דו רעדסט... דו גנב'עסט זיך אַריין און בויערסט, בויערסט...

וועג אין וואַלד

איך זע נישט, מיינסטו? כ'זע אפילו ווי דו ציטערסט,
ווייל ווייסט מיט וואָס סע שמעקט, און בויערסט ווייטער.

נח:

אין וואָס־זשע גייט עס דיר?

סיטש:

שווייג, פייניקער!

(מיט פּיין אַרויסגעשריען און די פּויסטן איינגעשטייפט)

נח:

דו טוסט נישט רעכט. נישט היינט — וועסטו אַ צווייטן מאל
דעם פּויסט אויף מיר אַראַפּלאָזן. באַפריי דיך, טו דאָס היינט.

סיטש:

(ער שטייט פאַרגראַבן, דער גערייצטער, אַטעמט שווער)
פאַרוואָס מוז איך עס טאָן?

נח:

מוסט די רציחה אויסלאָזן,
זאָלסט קענען גלויבן.

סיטש:

און פאַרוואָס קענסטו?

נח:

ווייל איך בין אַ געשלאָגענער.

סיטש:

איך ווייס — דו מאַטערסט זיך. ס'איז ביטער דיר
און שווייגסט. און אַז דו נעמסט שוין רעדן, רעדסטו אמת.
איך קען אַזוי נישט. אַט האָב איך געזונגען וועגן סטענקאַן.
קען זיין — איך האָב אים ליב. איז וואָס? קומסטו און זאָגסט:
קענסט איך אַ סטענקאַ ראַזין זיין. ניין, ערגער נאָך. דו זאָגסט:
דו האָסט דעם כח און דיין גאָט באַפעלט דיר דאָס צו ווערן.
ע ר איז אַליין אַזאַ געוועזן... ס'איז שרעקלעך... אַזאַ אמת.
אַ שרעקלעכער אַזאַ. דאַרף קומען נישט פון דיר... דיך האָב איך פיינט.
וואָס מער דו זאָגסט מיר אמת, מער וועל איך דיך פיינט האָבן.

דיר גלויבן קען איך נישט. און וויל.. איז ווי קען מען עס מאַכן?
ווי קען מען גלויבן און נישט פיינט האָבן? ניין, ענטפער נישט.
זאָג באַרנישט! שטיי דאָ... איך וויל גיין אַליין.

זיך אָפגעקערט און אימפעטיק אַליין געלאָזט זיך צו דער בודע.

קומט אָן ניטל. אָנגעטראַגן
בראַנפן, ווייסן ברויט און פליישן,
נאַר דעם באַלעבאַס מאַלאַשקין
שטייט נישט אָן צו האַלטן יום־טוב
מיט די פשוט'ע מוזשיקעס,
איז ער זיך אַוועק אין שטעטל,
טרינקט מען, זינגט מען און מע הוליעט.
וואָס־זשע טוט מען מיט דעם יידן,
ניכטער, טרויעריק און שטום?
זאָגט מען: סיטש, פאַרגיס דעם האַלדז אים!
מאַכט ער: אַז איר ווילט, פאַרגיסט!
אים פאַרדרייט די הענט אַהינטער
און אַריינגעקערט אַ פלעשל
און געלאָזט זיך ווידער הוליען.
ווי מען טאַנצט אַזוי האַלב־שכור —
און דעם יידן שוין פאַרגעסן —
ערשט מען קוקט: די ציין צעשצירעט
און ער לאַכט צו זיך אַליין.
פורקעט מען דעם חבר: זע נאַר!
גאַפט אויך סיטש אויפן ביז וואונדער:
— וואָס האַסטו אַזוי הנאָה?
— איך? ס'איז באַרנישט! אַ געדאַנק.
— וואָס פאַר אַ געדאַנק? — אַט הער:
ס'איז פאַראַן אַזאַ מין מענטשן
וואָס נישט זכרים, נישט נקבות,
רופט מען זיי אַנדרוגינזוס.
היינט־זשע, ווען אַ מענטש איז צווישן,
נישט מיט האַרן, נישט מיט קנעכט —

ווי וועסטו אים רופן?
ענטפערט סיטש: דיזעלבע זאך.
העלפט אים נח: אן אַנדרוגיגוס.

און אַז איינער איז אַזאַ
וואָס די פריצים טרייבן אים
און מוזשיקעס וויל ער נישט —
ווי וועסטו אים רופן?
ענטפערט סיטש: דיזעלבע זאך.
העלפט אים נח: אן אַנדרוגיגוס.

איז דאָס וואָרט אַנדרוגיגוס
נישט קיין וואָרט וואָס לאָזט זיך זאָגן,
פסק'נט עולם שכור'ער:
רוף אים פשוט־פראַסט: אַנדראַשקאַ.

ווערט אַ ליד אַזאַ פאַרפאַסט:
האַלב אַ האַר און האַלב אַ קנעכט,
נישט קיין האַר און נישט קיין קנעכט —
אַן אַנדראַשקאַ.

באַלעבאַס און דינער גלייך,
דעם באַדיגט און דעם געיאַגט —
אַן אַנדראַשקאַ.

ביי מוזשיקעס קיין מוזשיק נישט
און ביי פריצים נישט קיין פריץ —
אַן אַנדראַשקאַ.

קומט אַרויס אַ באַלאַלאַיקע,
נעמט מען גרימפלען אויף אַ סטרונע,
וואַקסט אַרויס דערפון אַ נגון
און מע לאָזט זיך אין אַ טענצל —
אַן אַנדראַשקאַ.

געווען אַ טשאַד און מיטן יום־טוב אויסגעוועפט זיך. ווידער טראַגט
דער ייד זיין כמורנעם פנים און דער קאַזאַק אַ צעטומלעניש.

מאַלאַשקין זעט. איצט האָט ער דאָפּלטן רשות איבערן ייד :
פון באַלעבאַס אַליין און אָפּגעפרעמדטן קאַזאַק. פּראַווט ער זיך
אים אונטערראַגן, טראַגט אים איינער אונטער דאָס אַנדראַשאַקאַליד
און ביי דער ערשטער צוטשעפעניש : — איכ'ל פון דיר מאַכן
אַן אמת'ן אַנדראַשאַקאַ ! — און דעם פּויסט אין נח'ס ריפּ אַריין.
זיך איינגעקאַרטשעט, אויפגעשפרונגען און אַ וואַרף געטאַן :
— די הענט האַלט אין דער היים ! — און טאַמער נישט ?
(איצט האָט שוין נח אויך אַ פּויסט) — וועל איך ניט שאַנעווען.
מער דאַרף ער נישט, מאַלאַשקין. — אַלע זענט איר עדות,
ער וואַרפט זיך אויף מיר שלאָגן. האַלט אים צו !
אַ רגע — זענען נח'ס הענט געבונדן אויף זיין רוקן
און שטיל ווי צו אַ גוטער סעודה גייט מאַלאַשקין.
ס'איז פּריי פאַר אים דעם קרבּני'ס פּנים, רוקן, ברוסט,
און ס'לאַזט די פּויסט זיך וואוילגיין. סיטש פון ווייטן
אַ ציטערדיקער שטייט : האָט דאָך געוואַרט, דער ייד, אויף קלעפּ —
איז האָט ער עס ! און סיטש'ן אויך אַן אַנלערנונג :
האַסט נישט געהאַט אַליין קיין כח אַנצונעמען זיך די קרוידען.
פון דיין פאַרשוועכטן גאַט, האָט זיך אַן אַנדער האַנט געפונען.
מאַלאַשקין אַבער וויסט נישט וועמעס שליחות ער פירט אויס.
ער דאַרף באַוווּיזן סיטש'ן ווער ס'איז באַלעבאַס דאָ
און וויל פונדעסטוועגן באַוווּיזן אויך אַביסל מענטשלעכקייט :
איז שטילט ער איין דעם אָפעטיט און הייסט דעם יידן אַפּלאַזן.
דער ייד פאַלט פון די פּיס און שלעפט זיך קוים אַוועק.
און ווידער איז מאַלאַשקין מענטשלעך : הייסט אים נישט
צוריקשלעפּן און שטעלן צו דער אַרבעט ווי מען דאַרף עס טאָן.
מע קומט אַהיים מיט נאַכט. דער ייד ליגט אַ פאַרשוואַלענער
און מאַטערט זיך דעם אַטעם ציען. גייט מען צו די קעסלעך,
נאָר סיטש אַנשטאַט אַליין צו עסן, טראַגט עס אים אַ פּריער.
— דאָ האַסטו ! נח עפנט אויף די אויגן, די פאַרלאַפּענע,
און מאַכט זיי ווידער צו. — טוט וויי ? די אויגן בלייבן שטייף
נאָר ס'רירן זיך די ליפּן : — בויג זיך צו ! זיך צוגעבויגן
און הערט די ווערטער — אָפּגעהאַקטע, שטיקלדיקע :
— איך האָב שוין מיינס געקראַגן... מעגסט שוין איצט
נישט פּיינט האַבן... אַ רגע בלייבט ער נאָך אַזוי געבויגן.

די אויערן זאלן אַראָפּשלינגען די ברענעדיקע שטיקער קויל פון נח'ס מויל, און טראַגט דאָס קעסעלע צוריק. שטעלט עס אַוועק און זעצט זיך אויף זיין נאַרע. אַלע אברים ציען זיך איינצושרימפן, ווערן קליין, צעביילט, צעוואונדיקט ווי יענער מיט די צאַפּלדיקע ליפּן. בודע זעט זיין שטומעניש און עסט מיט פּחד. טויג עס נישט מאַלאַשקיני'ען. און אַז דער קאַזאַק שטומט, איז וואָס? און ס'פאַלט אים איין: עס קען אַמאַל נישט טויגן ביים פאַדראַטשיק אויך. איז עסט ער אַפּ און רוקט זיך צו צום יידנ'ס נאַרע און רעדט בנימוס: — וואָלסט געדאַרפט זיך אויפהייבן. כּדאי צו מאַכן אַזאַ וועזן פון אַ קלאַפּ! געמיינט — ביסט שוין אַז אונדזעריקער — נעמסט און גיסט אַ קלאַפּ. באמת האָב איך דיך אַזוי, פון אויבן אויף נאַר — — — ער קלייבט זיך אויסציען די דרשה לענגער און דערזעט — ביים זייט דער קאַזאַק: — גיי אַוועק פון אים. — וואָס איז? — איך זאָג דיר: גיי אַוועק! — און איך זאָג: מיש דיך נישט! דער ערשטער פּויסט וואָרפט אום מאַלאַשקיני'ען, ער שפּרינגט צוריק און פאַכעט מיט די הענט און רופט נאָך הילף, נאַר קיינער וואָגט נישט זיך אַנצונעמען, בייגט ער זיך אַרונטער צו דער ערד און בעט זיך: — אַז איך גיי אַוועק... גענוג שוין... כּגיי אַוועק... די בודע גראַבט די אויגן איין, מען זאָל ניט אויפשיסן אין לאַכן, און סיטש זעצט זיך אַוועק ביי נח'ן צופּוסנס, זיצט. זאָגט נח'ס שכן: — ווילסט, וועט מען זיך בייטן מיט געלעגערס? ער ציטערט אויף ווי אַ געכאַפּטער ביי דער האַנט: צו וואָס? איך האָב מיין אייגענעם געלעגער! און אַנטלויפט צו זיך. עס גלוסט זיך קיינעם שוין נישט היינט ביים פייער זיצן, ווערט נאָכט געמאַכט באַצייטנס. נאַר דאָס פייער ברענט און שיסט מיט ליכט צו די וואָס האָבן עס פאַרלאָזט.

(* 26)

פייער אונטער קעסל רייסט זיך צווישן שטיינער.

(* שפּרה איז נח'ס מוטער. זי איז געשטאַרבן צו ניינצן יאָר אין קימפעט מיט אים, איר ערשטלינג. איז זי פאַר אים נישט: מאַמע, נאַר — שפּרה.

נוחם באַרישאַ

אין די ווינקלען גליווערדיקע שאַטנס פונעם מיטן טאָג.
טראַגט זיך אָן אַ וואַרקענדיקע קלאַג
און אַ מאַמעלע צופוסנס זעצט זיך וויינען:

— אפשר בעסער וואָס מע האָט מיך צוגענומען פון דער וועלט
איידער איך האָב דיר אַ ברוסט געגעבן זויגן.
וויי איז מיר אויף יענער וועלט.
אַז איך קען נישט אויפהייבן די אויגן
מיט אַ זון אַזאַ פאַרטרפֿעט און פאַרפויערט.
וויי איז מיינע אויערן
אַז איך הער קיין יידיש וואָרט נישט פון דיין מויל.
ווינד איז מיר און גרויל,
אַז איך זע ווי יעדער גולן ווערט אויף דיר בעל-מיצר
און ער שלאָגט דיך מכות רצח.
(זיי אַ בריה, ענטפער אויף די וויי-און-ווינדן
פון אַ כשר הינדל,
וואָס האָט צום געשעכט דאָס העלדזל אויסגעשטרעקט
איידער נאָך עס האָט זיך רעכט מיט פעדערן באַדעקט).

— שפּרה, מאַמעלע, דאָס איז דאָך בלוין אַ משל.

— וואָס אַ משל?

— אַלץ אויף וואָס דו ביסט געקומען קלאַגן:
איך אין וואַלד, מיין גוייש ברויט און לשון
און די בייזע לייט וואָס שלאָגן —

ס'איז אַ משל!

— קעגן וואָס אַ משל?

— האַסטו נישט אין טייטש-חומש געלייענט
אַלץ וואָס טוט איצט מיט דיין זון געשען?
מוז ישראל נישט אַזוי דעם גלות טראַגן,

עסן פרעמדע קעסט.

רעדן פרעמדן לשון

און אַז מען פאַרגעסט.

אַז מ'איז אויך נישט מער ווי קנעכט געדונגענע.

האַקט מען אים די לונגען אונטער —

זעסטו נישט אויף וואָס איך בין אַ משל?

— וואָס איז אויסגעפאַלן דוקא אויף מיין קינד
ער זאָל זיין דער משל,
זינדיקן און אַפּקומען פאַר אַלע זינד ?

— שפרה, מאַמעלע, נישט רעכט אַזוי צו ריידן —
וועסט דערצערענען חלילה די אמהות אין גן-עדן!
איז די מוטער רחל
ווען געקומען מיט תרעומות פאַרן כביכול
וואָס ער האָט פון אַלע שבעים אומות
דוקא אירע קינדער אויסגעקליבן
פון דער מאַמעס היים צו זיין פאַרטריבן ?
די חכמים זאָגן : אַלע זינד קויפט אויס דער גלות.
און זיי זאָגן : וואו אַ קללה
פאַלט זי אויף ישראל'ן דעם ערשטן,
נאָר דערפאַר ווען עס וועט אַנקומען די גרויסע פרייד,
וועט ישראל זוכה זיין אין איר דער ערשטער.
וואָס-זשע דאַרפסטו זינדיקן מיט דייע רייד ?

— אַז דו רעדסט אַרויס אַ יידיש וואָרט,
קוקסטו ווי דיין זיידע אויס, דיר צו לאַנגע יאָר.

— שפרה, מאַמעלע, דו קומסט פון עולם אמת,
דאַרפסטו דאָך שוין וויסן קלאָר :
וואָס די אויגן זען איז בלויז אַ רמז
אויפן אמת, אויף דער לעבעדיקער וואָר.
מאַלע וואָס מע טראַגט נישט פאַר אַ בגדים
פאַר די אויגן אויבן אויף.
נישט די פרעמדע בגדים, נאָר דאָס כשר שטיקל פאַדים
וואָס אין זיי באַהאַלטן, האַלטן אויף דעם גוף.
גיין צו די אמהות, וועלן זיי דיך טרייסטן :
ווי דו זעסט דעם זון אונטערן האַרבן עול,
וועסטו זוכה זיין צו זען אים אַ דערלייזטן
ווען עס וועט דערלייזט ווערן דאָס גאַנצע פאַלק ישראל.
וויין נישט, מאַמעלע !

פיער אונטער קעסל ברעכט זיך דורך דער צאם פון שטיינער.
קאָפּ אין גליווערדיקן טונקל איינגעזונקען —
הערסטו שיפען, נאָר דו זעסט קיין ליכט און פונק נישט.
ס'רעדט נישט קיינער, ס'וויינט נישט קיינער.

27

זונטיק אויפן וועג פון שטעטל. סיטש איז אָנגעלאָדן. נח נאָך מער:
האַט אים אומגעשלפעט אַ גאַנצע שעה איבערן מאַרק,
איצטער שלעפט ער אים צוריק און בלאַזט זיך—וואָס האָט ער געוואָלט?
שווייגט מען. ביז ער טוט אַ בורטשע, סיטש:—אַט זעסט, איך קען נישט.
— קענסט נישט וואָס?—איך מוז זיי פיינט האַבן, די יידלעך דיינע.
קרעמער, קרעמערקעס — מע רייסט דיך ביי די אַרבלי... נח — בייז:
— דאָס ביסטו געגאַנגען אויסגעפינען?

טוט עס סיטש'ן באַנג. ער דרייט אויף קריק:—און וואָס מיינסטו ביי אונדז?
מענטשן ווי חזירים לעבן... ווייסן גאָר נישט... יעדער פאַלק אַזוי...
וואָס אַ פאַלק מיט זיינע פעלערן.

ס'העלפט נישט... נישט געדאַרפט געוועסט פאַרטשעפן זיינע יידן...
שיסט ער אויס: — ווייסט וואָס? מיר וועלן גאָר אַוועקגיין אין סיביר.
— נו, און דאַרטן? — דאַרטן, זאָגט מען, איז פאַראַנען ערד אַ סך.
וועלן מיר פאַרלייגן זיך אַ ווירטשאַפט. וועסט זיך אויסלערנען.
ביסט דאָך נישט קיין מפיל-קינד.

נח — ווייכער: — דו קענסט גיין, נישט איך. — געפעלט דיר נישט?
— בין אַ ייד, מיך לאַזט מען נישט. — אפילו אין סיביר נישט?
— אַ געשמידטן — יא, אַ פרייען — ניין. — וואָס האַבן זיי צו דיר?
— וואָס האַסטו געהאַט צו מיר ווען איך בין אָנגעקומען?

סיטש'ן ווילט זיך נישט געדענקען. ווילט זיך אויך נישט אַפלאַזן
אַזאָ וואוילן ענין: — עך, וואָלט גוט געווען!
וואָלט דאַרט אַנדערע ווי דו אַזעלכע יידן מיטגעבראַכט.
און פון אונדזערע אַ סך. מע וואָלט זיך איינגעאַרבעט.
אַט ווי איך מיט דיר. און אויסגעלערנט זיך נישט פיינט האַבן.
גאַט איז גאַט און מענטש איז מענטש.

תלמיד זאָגט די תורה נאָך געטריי. ווי קען דער רבי זיך נישט אַפּרופּן: — ביסט גוט צו מיר, איוואָן! — דער נאָמען קומט פון רבינ'ס מויל ווי אַ מתנה. גאוה'ט זיך דער תלמיד:
— נישט פאַר דיר. דו ווייסט נישט. איך האָב טראַכטונגען אַ סך. אַט פון סטענקאַץ: איך זאָל זיין אַן אַטאַמאַן ווי ער, וואַלט איך נאָך קיין מוידן נישט געיאָגט זיך. כ'ווייס שוין ווי ס'דאַרף צו זיין אַן אַטאַמאַן אַן אמת'ער, מיט גאָט אַזאַ, מיט יושר. טראַכטונגען אַ סך ביי מיר פאַראַן...

נאָך אַ האַלבן וויאָרסט אין שניי. צעלאַכט זיך סיטש:
— אַז איך האָב דיך מיטגעפירט אין שטעטל, ווייסטו וואו געגאַנגען? — ניין.— אין אַן ערטעלע אַזאַ. געוואַלט דיך מיטנעמען, מכבד זיין. נאָכדעם נישט געקענט דיר זאָגן און געטראַכט: וועל דיך איבערלאָזן און אַליין פאַרקירעווען. דערנאָך פאַרשעמט זיך אויך דערפאַר און אַ מאַך געטאָן: עט, כאַפט דער שד עס! וועל אַ צווייטן מאַל גיין אַליין. — וואוהין? — פּרעגט נח. — אַט אַ מענטש דאָס איז! אַ נקבה'לע אַזאַ פאַראַן. פון וואָס דען רעד איך?

נח'ן פאַרגיסט דאָס פנים. טענה'ט סיטש ווי אַ געקריוודעטער:
— נישט געגאַנגען דאָך, וואָס ביסטו ביז? — איך בין נישט ביין.
— אַז נישט ביין, טאָ טו אַ שמייכל.— נח פאַלגט, און צוגעקלעפטער שמייכל קלעפט זיך שטייפער צו, ווערט אמת'דיק און העל אונטער די וואַנצעס.

28

און ווידער אַ זונטיק. פון די שנייאיקע פּלאַכטעס אויפן דאָך האָט געקאָפּיעט מיט ברודיקע טראַפּנס, ווען מאַלאַשקין איז אַנגעקומען פאַרנאָכטלעך און אויסגעקראַכט ווי פון פּלאַש אַ פּראַפּן:
— די זשידעס האָבן דער'הרג'עט דעם צאַר.

האַבן אַלע אַרום מיט אַמאָל פאַרגעסן, אַז חדשים ווי נח דאָ טאָגט און נעכטיקט, און מיט אויגן אין אים זיך איינגעגעסן ווי ער איז עס דער וואָס מע פאַרדעכטיקט — אַ זשיד וואָס האָט דער'הרג'עט דעם צאַר.

מוחם בארישאָ

א זשיד איז בטבע אַ שד, אַ מכשף,
אויף אים איז קיין טייוולשע זאך נישט קיין חידוש:
אַט עסט ער מיט דיר פון איין שיסל קאַשע
און איז גאַר באמת דאָרט מיט די זשידעס —
די זשידעס וואָס האָבן דער'הרג'עט דעם צאַר.

האַט מען גאַרנישט געטאָן חוץ אויף אים צו קוקן
און קייען אויף אַלע אופנים די נייעס.
נאָר ער האָט געזען די ציין פון פאַרציקונג
און זיך אָנגענאָדלט ווי אין פאַסטקע אַ חיה —
דער זשיד וואָס האָט דער'הרג'עט דעם צאַר.

און ער האָט געזען אויף סיטש'עס שטערן
ווי ס'ר'אָיען אין מח ביי אים די מחשבות:
ביז וואָנען דו וועסט זיי דעם אמת דערקלערן
שפּילסטו אַ שפּיל מיטן מלאך המות —
צי יאָ צי נישט דער'הרג'עט דעם צאַר.

גערעדט האָט מען לאַנג און געזען ווי דער קאַזאַק
שנירלט און צוקט די ברעמען, די ווייסע,
נאָר כל-זמן ער זיצט האָט נישט קיינער די העזה
אַ רודער צו טאָן די הענט וואָס בייסן
צום זשיד וואָס האָט דער'הרג'עט דעם צאַר.

אַזוי איז אויף זיי דער שלאָף געוונקען
מיט וואַלפּישן הונגער נישט באַפּרידיקט,
ער קומט און גייט און קומט און גייט און קען נישט קיין צענדליק ווערטער
דאָס לעצטע געשאַר און טריט פון יידן —
דעם ייד מיט דער שולד פאַרן מאָרד פון צאַר.

דער שנייאיקער שטעג איז צעווייקט און צעבלאַטעט,
נאָר פּיס ביים יידן געניטע וואַגלער.
ביז טאָג וועט צעיאָגן די וואַלדישע שאַטנס
וועט האָבן זיין לעבן אין שטעטל דערטראָגן
דער ייד מיט דער שולד פאַרן מאָרד פון צאַר.

א ווייב, וואָס דערקענט זיך ווידער צום מאָן נאָך אַ לאַנגער צעשיידונג, ווערט איבערנאַכט פון אַ וויסטער יתומה אַ ציטעריקע בתיחידה. נאָר מער נאָך ווי ס'האָט אין איר עלנד געשלונגען אין זיך די יתומה מוז שלינגען אין דאָפלטן עלנד די בתיחידה. געקומען אַ מאָן און נישטאָ אים. די ברילן מסתמא געלאָזן אין וואַלד און נאָקעטע אויגן, צעטומלטע, ביסטערע, שלאָגן זיך אָן כסדר אָן הפצים אין שטוב. ער קומט און גייט און גייט און קען נישט קיין צענדליק ווערטער צונויפבינדן, פרעגן, דערציילן. וואַלט דאָך אַ ווייב אים אַליין געדאַרפט פרעגן

ווי האָט ער געלעבט אין וואַלד און מיט וואָסערע מענטשן געווען און ווי מיט זיי אויסגעקומען און מאַלע וואָס נאָך — עפנט זיך נישט קיין מויל אים אַנטקעגן, און ווערטער, צעביסענע שטיקלעך, פלאַנטערן זיך צווישן די ציין און שלינגען זיך איין צוריק. אַט ליגט אין וויגל אָן עופה'לע — צוויי טראַפנס וואָסער ווי ער. זי זעט ווי ער פרוואוט זיך אַ שמייכל טאָן, געבן אַ פינגער דעם קינד, נאָר ס'בלייבט אים די האַנט אַ פאַר'גולמ'טע הענגען און ווידער פאַרכמורעט רוקט ער זיך אָפּ. נישט אַנדערש — דער וואַלד האָט אים כשוף געטאָן. איז ווי קען דוואַשע דערציילן, אַז ס'פעלט איר אויף מצות און פלייש? עס איז נישט קיין נייעס ביי איר

פון צוזאָגן, באַרגן און נישט דערצאָלן צונויפצעשטוקעווען נאָך אַ פסח, און אפשר מיט ליבן יום־טוב אין שטוב וועט ער ווידער דערפילן די היימלעכקייט, ווערן אַ מאָן און אַ טאַטע און ס'וועט זיך דער כשוף אָפּטאָן.

דער זון, דער בר־מצוה, קומט אָן פון ציגעלניע צו בדיקת חמץ. מע גיט זיך שלום, מע מעסט זיך אָפּ, די מאַמע העלפט אונטער דערציילן ווי ס'גייט אים די אַרבעט, און מאַרגן לאָזט יאָנקל צום ערשטן מאַל

דעם טאַטן זען ווי מאַנסבילש ער לייגט די תפילין, עס דאַכט זיך — דער זון האָט אַביסל אָפּגעצויגן די מרה שחורה. נאָר שפעטער אין טאָג הערט נח אַ דינגעניש צווישן מאַמע און זון אין דרויסן. די רייד געשטיקטע, און מאַמעס קול מיט תחנונים, עס אַרט אים, און ס'איז אין דערזעלבער צייט אים איבערדריסיק און ווייט. איז טוט ער גאַרנישט אַליין ביז דוואַשע,

מוחם באַרייַשאַ

פאַרביסן די ליפן, שטעלט זיך אַריין אַ פאַרכליפעטע. מוז ער שוין הערן:
זי איז ביז דער לעצטער מינוט פון דער הויט געקראַכן נישט אַנצורירן
דעם יינגלס צען גילדן, וואָס זי האָט אַוועקגעלייגט פאַרן שניידער. נאָר דאָ,
אַז ס'האָט איר פאַרפעלט צו מצות — איין גאָט האָט איר האַרץ געזען,
אַז זי וואָלט זיך ליבער דאָס לייב געשניטן ווי רירן זיינע פינגער גילדן...
אודאי איז ער גערעכט און ס'קומט אים דאָס שטיקל בגד אויף יום־טוב,
נאָר זעליק דער שניידער איז נישט אַזאַ גולן, ער זאָל פאַרהאַלטן
דעם ראָק אויף נאָך פסח. און דאָ — כאַטש קוש אים די פיס:
ער גייט נישט... זי רעדט און שלינגט די טרערן, און ס'איז נישט אַזוי
די שולד קעגן זון ווי דאָס מודה זיין זיך אַט־אַזוי פאַרן מאַן.

רופט נח דעם זון: — וואָס ווילסטו נישט פאַלגן דער מאַמען? וועסט
זאָגן דעם שניידער —

מע וועט אים דערצאָלן נאָך יום־טוב. דער יינגל שטייט מאַנער־יש־האַרט:
— איך גיב מיינע שכירות אַוועק יעדע וואָך. ס'איז גענוג. איצט וויל איך
די גאַנצע צען גילדן — זי האָט נישט געדאַרפט זיי רירן! — די האַרטקייט
דערמאַנט דעם פּאָטער אַן יענע פון צווישן וועמען ער קומט, נאָר דאָ,
ביים זון, דערצערנט עס: — ווער איז די זי? — ער זעט, דער באַרויבער,
מע כאַפט אים ביים וואָרט און קלאַמערט זיך שטייפער צו זיינס:

— איך וועל מיט פינגער גילדן נישט גיין! און ווידער: — ווער איז דאָס די זי?
און ווידער: — מיך אַרט נישט, אַז איך וועל אויף יום־טוב אַנטאָן דעם
אַלטן ראָק!

— וועסט ענטפערן גלייך אַדער ניין? דער ענטפער איז — אויגן אין זיך
און האַסטיקער אַטעם. ווערט שטומער דער צאָרן אין פּאָטער, צעטומלטע
אויגן

נעמען זיך שטויסן אין חפצים אַרום, און ווייס דער נישט גוטער פון וואַנען
עס רוקט זיך אים אונטער אַ שטריק און שוין אין דער האַנט מיט איר
צישעט עס אויס: — בעט איבער דער מאַמען און גיי צום שניידער!
גרוילט אימה אין יאַנקלען, נאָר מיט פאַרשציימעטע ציין, דער שטריק
צו להכעיס

רעוועט ער אויס: — קענסט שלאָגן, איכ'ל נישט גיין! אַ רעווע אַזאַ
און אַ בראַנד אויף דער פלייצע און ס'שפּאַלט זיך דער באַלקן
פון יאַנקלס ריטשען. ביז ס'וואַרפט זיך די מאַמע אין מיטן אַריין,
ווערט אַפגעשטויסן און וואַרפט זיך צוריק, דעקט איין איר קינד

מיטן אייגענעם לייב און שרייט מיט באַנומענע קולות: רוצח! קאַט!
 דו ביסט נישט מיין מאַן! איך קען דיך נישט! גיי אין וואַלד אַריין, גולן!

זי ליגט אויפן בעט און פאַרדעקט נאָך אַלץ איר קינד מיט זיך.
 נאָר ווען גליאיק רחמנות גראַבט איין איר האַנט אין זיין פלייצע,
 צעקרעכצט ער זיך ווידער, שפּרינגט זי אויף און שילט פאַמעלעך
 פון אים דעם ראָק, טלית־קטן און העמד. מיט בלאַע און רויטע פאַסן
 שניידט זיך די שטריק איבער דער פלייצע — בייט זי נאָסע האַנטיכער,
 און אַלע אברים אין איר שוידן זיך אָפּ פון דער ווילדער רציחה,
 וואָס איז נעכטן געווען איר מאַן. און ער אַ קופּערנער שטייט
 און גאַפט מיט צעשמאַלצענעם גלאַז, שטייט אין אַ קאַלך־אויזן
 וואו ס'האַט אים אַריינגעשליידערט עפעס אַ בראַנדיקע פּויסט,
 און ס'לייב פון זון, און דאָס פנים פון ווייב און זיין אייגענע האַנט —
 עס גיט זיך צעשמאַלצענער גלאַז אויף אַלץ. נאָר פון די נאָסע טיכער
 בלאַזט מיט אַ קילקייט אַ ווינטל, ברענגט עס צוטראַגן פון ערגעץ
 דעם ווייבס געשרייען: אין וואַלד אַריין, גולן! אין וואַלד אַריין...
 וואַלד.. נאָסע טיכער אויף פלייצע... סידאַר'ס פלייצע און ריטער...
 יאַנקלס פלייצע און שטריק... וואַלד... מאַלאַשקין מיט פּויסט...
 מאַלאַשקין דאַרט אים, ער דאָ — יאַנקל'ען. דאָ — ער דער מאַלאַשקין.
 נח מאַלאַשקין! אַ זיווג אַזא. אין וואַלד געשלאָסן, מיט פּויסטן
 פאַר'קנס'ט.

מיט פּויסט ביי אים אין די ריפּן, מיט שטריק אויף דער פלייצע,
 ביי יאַנקלען.
 פאַר'קנס'ט און פאַר'חתמ'עט, אַן אייביקער זיווג: נח מאַלאַשקין.

די שטריק איז נאָך דאָ, זי ליגט נאָך, די שטריק. אַזאַ תּאווה צעצינדט זיך
 די שטריק צו נעמען, דורך דער טיר אַרויסגיין, אויפן בוידים אַרויפגיין
 און די שטריק צו אַ בעליק און אַ פעטליע שליפּן, אויפן האַלדז
 פאַרשליפּן

און אַ שפרונג אין דער פעטליע: אַ מכה, מאַלאַשקין! ס'איז אויס,
 דער זיווג.

נישטאָ דער זיווג! עס גליט אַזאַ תּאווה און עס לעכצן די אויגן
 צו דער שטריק, צו דער שטריק... נאָר דאָס ווינטל בלאַזט קילער,
 אין וויגל דאָס פּיצלס נעמט מאַנען די מוטער — איז אַרונטערגעזעצט זיך,

מוחס באַרישאַ

אויף אַ בענקל געזעצט זיך און מיט שטייול אין דיל : שטייול, שטייול,
האַלט מיר די פיס, האַלט מיר די פיס צו דער ערד, צו דער ערד, עד יעבר זעם, עד יעבר זעם.

די מוטער איבערן וויג זויגט דאָס קינד און זעט ווי דער מאַן
זוכט אין שופלאַד אַ ריינע העמד אין באַד אַריין. וואַלט זי געקענט
אים זאָגן וואו ס'ליגט, נאָר אַלע ווערטער זענען פון מויל אַנטנומען.
געפינט ער אַליין און גייט. די האַר אויפן קינד און די אויגן פון קינד —
די האַר און די אויגן פון אים — זענען מליץ יושר פאַר אים.
טרייבט זי די נאַכטיקע זעליקייט, שטעלט איר אַנטקעגן די פּיין פון זון
און רופט דעם עלנד, דעם דלות, די גויט זיך צו שטעלן פאַר איר
און געבן איר גבורה. און ער טראַגט דעם גוף, דעם פאַרוואַלדיקטן גוף,
צו טבילה. די באַנדיקע פּויסט, דער קאַלך־אויזן סמאַליען זיך נאָך
אונטער דער הויט און ס'פילט נאָך דער האַלדו די פאַרצויגענע פעטליע
וואָס אַ גנעדיקע האַנט האָט מיט רחמים אַרונטערגענומען. גייט ער אַצינד
דאָס לעצטע דערפון אַרונטערצעוואַשן. פאַרעט זיך אויף דער
אויבערשטער באַנק

שיר נישט צום חלש'ן. שמייסט זיך און ברייט זיך, ברייט בראנד מיט
בראנד —

אַהיים אַז ער קומט, בלייבט ער זיצן ווי דעמלט ווען מ'האַט אים
פון טיפוס, פון הקדש צוריקגעבראַכט. ליגט אויפן בעט יאַנקלס ראַק,
וואָס די מאַמע אַליין האָט פון שניידער געבראַכט. ס'ווערט טונקל.
זי טוט אָן די ווייסע יאַקע. צינדט ליכט. ס'ווערט יום־טוב.
דער טיש ווערט צום סדר געגרייט. שטייט ער, שפאַרט זיך אָן
אַן אַשאַק פון פענצטער און דאַונט מעריב. גוט יום־טוב! זי ענטפערט.

זי ענטפערט, ווייל קעגן זיין פנים און בלאַסן ליכט אין זיין קול
ווערט בטל איר קרייודע און ס'איז דאָך יום־טוב ביי גאַט.
איז בעט זי מיט וואונקען ביים זון ער זאָל זיך אַ כח אַנטאָן און פרעגן
די קשיות. ווען ס'קומט פון זונ'ס מויל דאָס ערשטע פאַרדומפענע : טאַטע!
ווערט קאַפּ און אַקסל פון פאַטער ווי שטיין, ער זאָל בייקומען קענען
דעם קאַלך־אויזן בראנד, וואָס שלאַגט אים אין פנים, און הערן הערט ער :
— פאַרוואָס איז יצחק געפירט געוואָרן צו דער עקדה, ווייל זיין טאַטע
אברהם

האָט פעסטקייט געזוכט אין זיין גלויבן? פאַרוואָס האָט יעקב'ס לייב אונטער בראַנדיקע שטריק געמוזט צאָלן דערפאַר וואָס זיין טאַטע נח האָט זיך אָנגעטרונקען אין וואַלד מיט רציחה און דעם וואַלד נישט געקענט די רציחה צוריקצאָלן? פאַרוואָס מוז דער אומבאַהאַלפּענער שוואַכער דער קרבן זיין פאַר דער אומבאַהאַלפּנקייט פונעם שטאַרקן? אַזוי פּרעגט דער זון, און דער טאַטע דערנאָך, אַז ער הייבט אויף דאָס קול, ענטפּערט: — ווייל קנעכט זענען מיר ביי די מאַכטן פון מענטש און ווילדקייט.

מע טרייבט מיט בייטשן אין אונדז די רציחה אַריין, מיר זאָלן באַהערשן אויך איינער דעם צווייטן מיט מורא און גרויסן מיט אונדזערע מעשים די מאַכט פון רשעות און בלוט. מוז מען אַוונט און מאַרגן און מיטנטאַג בעטן אויף כח צו קענען דערהאַלטן דאָס ליכט וואָס שטאַרקט אונדז מיט ליבשאַפט און גוטס פון בני חורין. און טאַמער פאַרשפּעטיקט די תּפילה און ס'קומט נישט דער כח, שניידט זיך די בייטש אין נשמה אַריין.

און רויט פון רציחה ווערן די אויגן וואָס זוכן דאָס ליכט. פייניקן מיר איינער דעם צווייטן, ראַטעווען מיר זיך איינער אָן צווייטן, מאַכן איינער פון צווייטן אַ קרבן ביז עס קומט דער נס פון דערבאַרמונג און דעמלט

זעט מען ווי רוצח'יש עס האָט די קנעכשאַפט געמאַכט אין אונדז דעם גאַנג צו גאולה.

דאָס ווייב פאַלט אַוועק נאָכן סדר. דער זון אין שלאַפּבאַנק לייגט זיך. דער טאַטע בלייבט זיצן אַליין. פאַרלאַשן דעם לאַמפּ און ער זיצט. ס'גייט נאָכט און ער זיצט. פאַרטאַג וועקט זיך איבער דער זון פון אַ שמערץ

אין דער וואונדיקער פלייצע און זעט: אין פולן אַנטאַן און שטיוול האָט דער טאַטע זיך צוגעשפּאַרט נעבן אים אויפן ראַנד פון שלאַפּבאַנק און האַלט אים אַרומגענומען. פאַרגראַבט ער די אויגן אין זיסן געוויין און לאַזט זיך ווייטער שמערצן פון דער האַנט וואָס האָט אים געשלאָגן.

זאגן אן דעם וואלד א בשורה :
— נישט דער ייד האט דער'הרג'עט דעם צאר.
פינף תליות, פינף טויטן, פינף נעמען אין שווארץ
פון געדיכטע צייטונג-שורות
לאזן הערן דעם יידן, דעם ריינעם פון מארד :
אז מען מאכט פון מחשבה ווארט,
מוז מען געבן לעבן דעם ווארט.
ווער ס'האט מצדיק געווען אויף פרעה'ן דעם דין
איז א שותף צו די,
וואס האבן מקיים געווען דעם פסק-דין.

פינף נעמען ריידן פון שווארצע שורות :
ביסט געקומען, א פרעמדער, דיין גלויבן צו שטארקן
מיט תמימות פון וואלדישער גבורה
און געטראפן האס פון באלאדענע קארקן
און אנטלאפן פון בלינדער נקמה אין נאכט.
האסט דיין גלויבן צוריקגעבראכט אונטער דיין דאך
און דעם וואלד ווי טומאה געברייט פון דיין הויט.
מיר האבן די קעפ צו פעטליעס געשטרעקט
אז דער וואלד מיט העק זאל זיך ברעכן א וועג
צו דעם זין פון אונדזער טויט.
איצט וועלן די סלופעס פון אונדזער תליה
מיט נייעם גלויבן דעם וואלד דיר באבליען.

פינף נעמען אין פעטליעס צום הימל דערהייכטע
ווי פלאמיקע צייכנס
שיקן א ווארנונג דער גרויסער מדינה :
וואו א סאפיע אין פינצטערער כאטע ביים שפינען,
וואו אין פעלד אן אנדריי ביים מיסט און פארזיי,
וואו אין וואלד אן אלעקסאנדער מיט לאם און האק,
וואו אין וואנדער נאך ארבעט א ניקאלאי א באטראק,
וואו אין וועג א איוואן ביי לייצע אין שפאן —
ווער עס זעט זייער שטומען געדולד פון פי
און די ציין פון פארהונגערטע חיות.

זאָל געדענקען די נעמען פון תּליה :
סאַפּיע, אַנדריי, אַלעקסאַנדער, איוואַן, ניקאָלאַי —
די זעלביקע אותיות און ווערטער
פון די זעלביקע פעלדער גענערטע.

פינף קדושים געהאַנגענע
ריידן צו דורות פאַרגאַנגענע :
צי פּיקע און שווערד פון צעישעטע האַרדעס,
צי קנאה פון גלויבן האַט אייך געמאַרדעט —
אַ, ווייטע ברידער־מאַרטירער —
מיר קויפּן ביי אייך מיט אונדזערע לעבנס
פאַר אונדזער פאַרבלענדטן בלוט אַ פאַרגעבונג.
ווי לאַנג נאָך עס טאַגט נישט דעם נביא'ס ברכה,
ווי לאַנג נאָך פעלקער אויף פעלקער פאַכען
די בייטש פון אייגענע פלייצעס צעשוּנדענע —
אַ, ברידער מאַרטירער —
זאָלן אונדזערע העלדזער געשטרעקטע צו חלף און שטריק
זיין צווישן פעלקער אַ בריק
און דערהאַלטן דעם גלויבן אין ווייטן וואונדער —
אין דער ברכה פון נביא, דער ברכה פון פּרידן,
דער ברכה פון פעלקער־ברידער.

דער פולער קרוג

1

כאַטש נישט פון פולן קרוג אַרויס
איצט שעפן זיך שוין מיינע יאָרן,
און אפשר טריפן שוין פון טיפן דנאָ
די לעצטע, לעצטע טראַפנס;
און באַלד וועט מיך אַרומזוכן פאַרצווייפלטער מיין שאַטן, —
דאָך לעב איך אַלץ נאָך מיט דעם יונגן רוּיש
פון פּרילינג-דונערן אין רוים אין קלאַרן,
ווי כּוואַלט אויף ס'ניי פון קרוג גענומען שעפן מיינע יאָרן,
און זיי שעפן זיך נישט אויס! —
ס'קוועלט לעבעדיקער קוואַל פון טיפן דנאָ,
ווי ס'וואַלט צו אייביקייט געזאַלבת געווען די שעה;
איך לעב, כאַטש מיין געביין איז לאַנג נישטאַ! —

2

און אפשר איז דער פולער יאָרן-קרוג
נישט מיר אַליין געגעבן?
פאַר מיר איז לאַנג שוין לאַנג גענוג! —
נאָר ס'קוועלן אין זיין טיפן דנאָ די יאָרן
פון נישט-אויסגעלעבטע לעבנס,
פאַר דער צייט פאַרצוקט? —
אַ געפעס בין איך געבאָרן,
מיט לעבנס מענטשלעכע פאַרטרוּיט.
יונג-בלוט פון אייגענעם, פאַרשניטענעם געזינד
דורך מיינע אַדערן רינט.
און וויפיל אַנדערע — פאַרלאַשענע פון טויט, —
לעבן דאָ מיט מיר אונטער איין הויט? ..

3

איצט פאַרשטיי איך פאַרוואַס איך האָב, אַפּט,
אין פאַרצווייפלונג פאַרשיכור'ט, —

נישט צעבראָכן מיין פולן קרוג אויף שטיקער.
ווי קאָן איך דערנענטערן דעם סוף
צו אַ טייערן פקדון? —
אַז איך בין מיט אַ גאַב אָנגעלאָדן!
אימצנס פרייד — דאַרף איך פריידיקן,
אימצנס פיין — דאַרף איך פייניקן.
און אויסברוכן, פרעמדע אַמאָל,
פאַר מיר אַליין נישט צו פאַרשטיין, —
זוכן אַ וועג דורך מיר אַדורכצוגיין,
און זיי ריידן רייד אַזוינע מיט מיין קול...

אויפן גרעניץ פון זאָכן

כ'האַב מיין וועג אויסגעקליבן
אויפן גרעניץ פון זאָכן;
ביי דעם ראַנד פון די גריבער,
אין דער נעסט פון דערוואַכונג.

מיט דעם שאַרף פון די ראַנדן
שטייען אָפּגרונטס צעעפנט,
איך דערוואַרט די פאַרוואַנדלונג
פון פאַרוויסטונג אויף שפע!

מיט דעם גאַלדזוכערס פיבער,
וואָס אין חושך באַהעלט אים, —
זיך אַליין טרעט איך איבער,
ווי אַ צאָם אַ פאַרשטעלטן.

ביי די מענטשן, — ווי חפצים
אויסגעניצטע, — אָן נעמען,
דאַרטן בלענדט זיך מיין אוצר,
און עס פירט מיך זיין פלעמל.

זייער וואַרט אַ פאַרלאַכטער,
ווי אַ בלעטל צעטראַטן, —
גליט צו מיר אַ דערוואַכטער
פון באַריר מיט מיין אַטעם.

הייב איך אויף אלע ווערטער,
די פון קיינעם פאַרנומען, —
די פון שטויב אויסגעצערטע, —
און איך ווער זייער גומען.

ווערטער האַרבע, אָן בושה, —
אינדערהייך נישט צו זאָגן, —
ווייען צאַרטקייט פון קדושה,
טראָגן פולקייט פון לאַגל.

און איך צערטל זיי, צערטל,
ווי אַ קינדס יונגע גלידער, —
די געלייטערטע ווערטער
גיב איך קריק מיינע ברידער.

און ווי ערד שלינגט דעם זאַמען,
ווערן ווערטער פאַרשלונגען;
ווי צעפּרילינגטע שטראַמען
ווערט אַ פּרייד אויסגעוונגען.

מיינע ברידער, מיליאָנען —
אין אַ ים אויפגעשטורעמט, —
ס'ווערט געגרויסט זייער נאַמען,
און עס שפּראַצט זייער גבורה!

מוטער — זועלמ

אונדזער צייט איז פון אַנטפלעקונג,
סוד ווערט אויפגעוואַכט ווי בלום.
און דערנענטערט ווערן שטרעקן,
און אין יאָך גייט אויף די זון! —

גאַנצע וועלט איז אין באַוועגונג,
ס'רעדט דער שטיין, און ס'טוט דער שטויב;
און דער יאָ מיט שנעלקייט זעגלט,
און דער ניין וועט זאָגן: גלויב! —

איצטער לויטערן זיך יארן,
צייט אנטשלאפענע — דערוואַכט.
וועלט — געהאַט האָט נייע פאַרונג,
און אַ נייקייט בריינגט איר טראַכט.

אַלע מענטשן, אַלע חיות,
אַלע ווידמונגען אויף דר'ערד, —
אַנדערש וועלן זיך באַנייען
אין באַשאַף, וואָס וועלט געבערט!

אַלץ וועט קומען מיט אַ טאונג,
אַלץ וועט אַטעמען מיט פליכט;
וועלט אין רו — מיט אַלץ וועט רוען,
אַלע קינדער פון גאַטס דיך! — —

זע, ווי וואונדיק, זע, ווי בלוטיק,
פאַר געבורט די וועלט זעט אויס!
מיט איר הוילער טראַכט ווי מוטער,
ליגט אין ווייטאַקן אַנטבלויזט!

ז ו נ ט י ק

ניין' כ'וועל היינט פון גאַרנישט טראַכטן,
היינט איז זונטיק, ס'איז מיין רו-טאַג.
שעפער — שטומע, צוגעמאַכטע,
כאַטש ס'האַט שאַפ פאַרשעמט מיך בלוטיק,
און געלאָזט מיך אַ פאַרלאַכטן, —
וועל איך אַפהיטן מיין רו-טאַג,
און פון וואַכיקייט נישט טראַכטן.

כ'וועל אויך רוען מאַנטיק, דינסטיק, —
סלעק — שטרעקט אויס פאַר מיר איר דרויסן.
זונשיין — טרינקט זיך אין דער פינצטער;
שאַפ — אויף לאַנג האָט מיך פאַרשטויסן.
אַרבעט — ווי אַ טרוים צערינסטו
אין דעם וואַלקנדיקן דרויסן
פאַר די מאַנטיקס און די דינסטיקס.

און דיין האַרץ — וועט זיין פאַרריגלט,
פריינט — זאָל גאַרנישט-ניט דערקאַנען.
ס'זאָלן נישט די מיטלייד-פליגן
זוכן פאַשע אויף דיין פנים.
גלידער — וועלן שטיל זיך קריגן,
לאַסט פון אַרבעט וועלן מאַנען, —
נאָר דיין האַרץ וועט זיין פאַרריגלט.

ר ו י ט ע ר מ אָן

מיינע וואַכעדיקע רייד
גייען באַרוועס אַנגעטאָן.
און ס'צעפאַלט אויף זיי דאָס קלייד,
קאַלט, — און ליד שפילט צאָן-אַן-צאָן!

נעם איך, ווען, אויף שפּאַס אַרויס
מיינע רייד אין יום-טוב-גאַס,
מיט דער באַרוועסקייט אַנטבליזט, —
און די גאַס — שרייט אויף פאַר כעס!

אייל איך קריק מיט מיינע טריט
וואו די מחנות גייען אום;
רויטער מאָן איז אונדזער בליט,
וואָס קאָן בליען אויך אָן זון.

רויטיקט קראַפיווע די הויט,
בריט דאָס לייב פון מידן טאַג.
קליינע ברעקלעך ווייסע ברויט —
מענטש ווי שווערע משא טראַגט.

אונדזער וואָרט — ווי דודס שטיין,
פלינק, און אויסגעפרובט צום פלי.
נישט פאַר אונדז צו ריידן שוין,
מיר — מיט אויסגעפליקטע קני! —

פ אַ ר ש ע מ ו נ ג

אויף דיין שטיינשווערן זאַק —
נישט אַ קוקטאָן וויל קיינער.

און דיין טראַט — גייט זיגזאג,
און דיין לייב — ווערט פאַרשטיינערט.

ווען דיין שטיינשווערן זאָק
עמיץ וויל ביי דיר נעמען, —
וואַלסטו פעלדזן צעהאַקט,
פול מיט בלויליכן קרעמען.

וואַלסט געטראַגן אים לייכט,
ווי אַ פעדער אַ גרינגען.
אונטער לאַסט — נישט געפרייכט,
אַן צעבלוטקטע פינגער.

וואַלסט געגעסן דיין ברויט,
און געדאַנקט פאַר די גנאָדן, —
כאַטש דער זייער פאַרזייט
יעדן איינעם זיין יאָדער ...

נאַר דו וואַרטסט ... און דו וואַרטסט
מיט באַליידיקטער משאַ ;
און דו לערנסט דיין האַרץ
צו זיין שטאַרק, און נישט האַסן.

דאָך צעשטראַלט זיך אַמאַל,
דו מאַכסט פינקלען דעם קרעמען ! —
נישט די גרוילקייט פון עול,
ווי עס דריקט די פאַרשעמונג !

ד י י ן ב ר ו י ט

ווען ס'גרינט דער שימל'סם,
און ס'ווערימט שוין דיין ברויט, —
ווערט פרייגעביק דיין האַנט,
און ביסט צעטיילן גרייט.

און ווער עס נעמט דיין גאַב, —
פון הונגער־פלאַם פאַרבלענדט, —
דערשלינגט אין קעל אַראַפּ
דעם סם פון דייע הענט.

און אויף זיין גסיסה־בעט
נאך פון דיין גוטסקייט טראַכט ;
ער ווייס נישט, אָז די זנט
דעם טויט האָט אים געבראַכט.

מ י ו נ ע ל י ו ב ל ע כ ע ב ר י ד ע ר

מיינע לייבליכע ברידער, איר ווייסט נישט,
וויפיל גליק איר אליין טראַגט באַהאַלטן ;
גאַנצע וועלט קאָן געבענטשט זיין מיט טרייסטונג,
אָז די פרייד, וואָס אין אייך, — זאָל אַ שטראַל טאָן. —

גיט אַ דריי אייער וועלט ווי אַ גלאַבוס,
און באַטראַכט דעם צעוויקלטן שטח. — —
פאַראַן מער, וויפיל וועלט באַדאַרף האָבן,
אי פאַר דורות און דורות נאָך שפּעטער.

שרייט אַרויס אין דעם אומרו פון גאַסן
צום המון — פון זיין לאַסט איינגעבויגן ;
— גלייך זיך אויס, ס'איז אַ ליגן דיין משא,
ס'האַט מיראַזש דיך פאַרנעפלט די אויגן ! —

און אַ וואַלד יונגע בייער צעשלאַנקטע, —
דער המון וועט זיך פּלוצלונג פאַרוואַנדלען ;
גרויער טרויער אין אויג וועט פאַרצאַנקען,
און ס'וועט צינדן באַגין זיינע ראַנדן !

מיינע ברידער, אין לענדער צעשפּרייטע,
ווי מיט מאַמעשן נאָפּל פאַרבונדן, —
זאָל דאָס גליק, וואָס איר טראַגט אַ פאַרזייטן,
זיך צעבליען אויף אַלעמענס וואונדער !

פ א ר מ ע נ ט ש נ ס ג ל י ק

דער האַגענדיקער ניין, און ניין, —
ווי בלויז קלעפּ אויף בלייכן לייב ;
כ'זע שטענדיק צאַמען, צאַמען שטיין,
מיין פרייהייט ליגט פאַר מיר פאַרשפּרייט.

דאָס לעבן איז צו אונדז געשענקט,
 באַהעפט צו זיין מיט גאַרער וועלט;
 ווען תליה ברודערס האַלדז פאַרענגט,
 אויך דו צום משפט ביסט געשטעלט!

פאַר מענטשנס גליק — דערשטיקטע פרייד,
 און לעבנס פאַר דער צייט צעשטערט,
 ווייל זריעה, — אויפצוגיין אין ביט, —
 מוז טרינקען פינצטערניש פון דר'ערד.

און דער — גייט היינט, און מאַרגן — איך,
 דעם וועג צו גליק דורך עשאַפאַט, —
 ביז ס'וועט זיך איינטונקען אין ליכט
 דער וועלטס באַפרייענדיקער טראַט!

א פ א נ צ ע ר

ווי אַן אַפלייטער בין איך פאַר דיר
 אין געפאַר פון אַ בליץ און אַ דונער;
 אַלע קלעפּ שלאָגן אָפּ זיך אַן מיר,
 אַלע קלעפּ, וואָס צו דיר ווילן קומען.

אפשר בין איך ניט שולדיק אַליין,
 איך דערפיל נאָר אַ העכערן ווילן, —
 אַ געבאַט איז פאַרזייט אין מיין ביין:
 „אין געפאַר מיטן לעבן זיך שפּילן!“ —

מיט געשריפט פון דעם בלענדיקן בליץ
 איז פאַרשריבן זיגזאַגיש מיין גורל: —
 דייע נאַנטע פון אַפּגרונט באַשיץ,
 כאַטש אַליין קענסטו ווערן פאַרלוירן!

מיט צעלעכערטע ווענט — מיין געצעלט,
 ווי פון קריג — אַ געשטופלטער פאַנצער;
 כ'האַלט מיין ברוסט אין געפאַר אויסגעשטעלט,
 אַז נאָר דו זאָלסט פאַרבלייבן אינגאַנצן!

ד ע ר ג א ס ט

דניאל טשארנין.

ס'אגט א ווינט פון דיינע פאלעס,
און עס שמעקט פון דיר מיט ווייטן, —
פרישער ווארט, — נאך מיט דעם שאַלעכטס,
מיט דער זונפארברענטער הייטל;

רייד — ווי מעל פון גאַנצן קארן,
מיט דעם בערשטלדיקן קלייען;
ערשט פון ערגיץ אַנגעפארן,
ביסט אין וואַנדערניש פאַרטייעט.

פרעמד און ליב איז דיין באַרירונג,
און אַ פריינדלעכקייט — אַ גרייטע;
וואַכע חושים שפירן, שפירן,
גאַנג — אַ שטייגיגער, — אויף לייטער!

ליבער פרעמדער, אַזאָ גאַנטקייט
דו צעשפרייטסט דאָ מיט דיין קומען;
טראַגסט אין טראַט ביי דיר אַ יאַנטעף,
ווי ס'טראַגט יאַמשאַל — ים-געברומען.

פרייע שפיגלען זיך די סטעפעס
אין די אויגן דיינע בלויע;
פון דיין פרייד צעגייט ווי נעפל
אויך מיין איינגעקנוילטער טרויער.

און דיין יאַנטעף — אַזוי שטראַליק,
גרייטסט פאַר גאַנצע וועלט דיין סעודה;
ביסט געקומען אויסצעשאַלן
רוף צום ווייטן, ווייטן ברודער!

ס'איז די זון מיר אויפגעגאַנגען
אין דער אַנדערשקייט אין דיינער;
מיינע ליכטיקסטע פאַרלאַנגען —
אין די אויגן דיינע שיינען!

מ י י ן ל א נ ד

אין מיין אויסגעטרױמטן לאַנד,
דאָרט װעט אַנדערש, אַנדערש זיין!
זון — אין װעג האָט זיך פאַרזאַמט,
װעט נאָך העלער זיין איר שיין!

װאַלקנס — אין אַ שלאַכט מיט זון —
זאַפן איין איר ריינעם פלאַם;
דער פאַרפלעקטער און דער מום
װעלן פאַשן װייסן לאַם.

ס'װעט זיך שװעסטערן די טױב,
מיט די קינדער פון מיין לאַנד;
גליק בענטשט יענעם, װער עס גלױבט,
און דערקענט אַ ברודערס האַנט!

נאָר דאָס בלוט, דאָס בלוט, דאָס בלוט,
אין געראַנגל מיט באַגין, —
װעט פאַרשרייבן דעם מאַרשרוט:
— ס'איז די לעצטע, לעצטע זינד! —

מוסר'ניקעס

ווי דער קול

דער אלול'דיקער רעגן רוישט, די וואַלקנס ציען,
ווי אַן עדה צו אַ הייליקער לוייה, —
ס'איז פינצטער, און מיין האַרץ האָט זיך צעשריען,
ווי אין אַ חורבה אַ פאַריאַגטע חיה ;
ס'איז פינצטער, און מיין האַרץ האָט זיך צעשריען
מיטן ניגון פון בעל-מוסר ר' בחיי...

געשרייען האָבן פון מיין טיף אַרױפֿגעשטורעמט,
און פלאַטערן אַרום מיין קאַפּ מיט אימה.
שטיי איך אַ געשפּאַנטער, ווי דער וועכטער אויפן טורעם,
וואָס האָט דערהערט אין חשכות — טריט געהיימע...

אַ נאַקעטער, צעצויגענער געשריי,
אַ קולות פון באַגייסטערונג, אַ שטימען האַריקע,
איך גיי אייך נאָך — איך גיי
נאָך דעם ווידערקול פון מיינע אלול-נעכט פאַרזיבניאַריקע...

* * *

אין קלויז איז ליכטיק, שלעפּעריק און הייס,
אַ ריח ווי פון קינדערישע ווינדעלעך — אַ פייכטער,
מישט זיך אויס מיט זייערקיט און שווייס,
געדיכטער שטויב פאַרוואַלקנט די צעבליצטע לייכטער,
דאָך שטראַלט דאָס גאַלד אויף דעם פרוכת, —
פאַר'דב'ק'עטע געזיכטער איבער שטענדער רייען,
היזעריק, אַרױסגעשלאָגן פון די כחות,
פאַרגייען אויפֿדאַסניי זיך אין געשרייען.
אַ מחנה שפּאַרט זיך דורכן שמאַלן דורכגאַנג פון די בענק,
ווי אַ ים דורך פעלזן — צו דעם ברעג,
און ווען זיי האָבן שוין די מזרח-וואַנט פאַרשווענקט.

וואָלן זיי צוריק אין מעריב־זייט אַוועק.
 אַ שורה בחורים — אַ מוטנע וואַסער־רינע,
 גיסט זיך דורך דער ברייט, פון צפון זייט — צו דרום,
 און מיטן שם הויה אויף די פנימ'ער, די גרינע,
 שאַקלט מען זיך אויך ביים טיש אַריבער מוסר־ספרים...
 און סקלעטערן צום הימל אויפן אייגענעם געשריי — די זין
 פון דער אוקריינע, פוילן און וואַלין...
 דער קורצער טראַכנבראָדער כאַפּט זיך פאַר די אויערן,
 ער האַלט אין מויל אַ פּסוק, חזר'ט אים געשמאַק און קייט:
 „הערן האָב איך שוין געהערט אפרים טוט באַדויערן:
 דו האַסט מיך געשטראַפּט — און איך בין אַ געשטראַפּטער“ —
 לויפט ער אום און שרייט.
 אַנטקעגן לויפט דער לאַנגער טראַכנבראָדער,
 דער טלית־קטן ווירבלט אַרום אים,
 זיין פנים איז צעקנייטשט, זיין רעקל איז צעקנאָדערט,
 און נאָך צעקנייטשטער איז זיין שטים,
 ער שלידערט מיט די הענט, ווי ער וואַלט זיך געטרונקען:
 „גייסטו ניט אַרויף — איז מוסטו גיין אַראָפּ.“ —
 איז ער אַראָפּגעזונקען,
 און שטויסט צונויף זיך מיט דעם קורצן קאַפּ צו קאַפּ:
 „גייסטו ניט אַרויף, איז מוסטו גיין אַרנטער“, —
 נאָר דער קורצערער איז אַ געזונטער,
 שרייט ער העכער: הערן האָב איך שוין געהערט — — —
 זיי שטויסן זיך, ווי הערנער אויף אַ שמאַלן בריק,
 ביז ס'קריכט אינמיטן דורך דער אַסטרואַואַלער,
 און יעדער לויפט שוין אין זיין זייט צוריק...
 דער אַסטרואַואַלער איז אַ שמאַלער,
 מיט צאַרטע הענט, אַ קראַנקן פּוס, און שוואַכן גוף,
 נאָר אויף די דאַרע אַקסל זיצט אַ קאַפּ אַ קאַנטיקער און גרויסער.
 אַ פּיסק — וואָס פרעסט אַ גאַנצן מענטשן אויף;
 אויגן טונקעלע און הייסע,
 וואָס קוקן פון אַ זייט אויף וועלטישער הַנְּאָה, —
 באַהאַלט ער אויס זיין בליק, זיין קראַנקן פּוס,

און ווייזט נאָר זיינע קינבאַקן, ווי ביי אַ חיה־רעה, —
זיין פנים קרימט זיך שטענדיק פון פאַרדרוס,
ווי ער וואַלט אָפּפילן אין מויל אַ טעם אַ ביטערן,
און ווען ער גייט די בחורים, די יינגערע פאַרביי,
נעמען קלינגעדיקע שטימען העכער ציטערן:
— וואַרשעווער — דערלאַנגט ער פון אַ זייט אַ זאָג, די אויגן אָפּגעווענדט,
צו אַ בחור'ל, וואָס פאַטשט פאַר'דב'ק'עט, כלומרשט, אין די הענט:
וואַרשעווער, איר האַלט אין איין פאַרשפעטיקן צום דאָוונען,
היינט האָט איר פאַרשפעטיקט אויך צום שיעור,
מען וועט אַראָפּנעמען אייך מוזן פון דער חלוקה, —
און ער שלעפט אַוועק זיך צו דער טיר.
ביי דער קלויז־טיר שטייט ר' אַבא, צופט די באַרד פאַר'מח'ט, —
אַ גאַנצן זומער זיצט ר' אַבא אויף אַ בוידעם — אין התבודדות;
אלול קומט ער דעם בית־מדרש אָפּגעבן זיין כח...
דער אַסטראַוואַלער רירט אים אָן, ר' אבא מורמלט, ווי פון חלום:
וואָס איז אַ מענטש, דער פשט — — —
דער אַסטראַוואַלער איז ניט אויפגעלייגט, און ענטפערט אויפן קול אים:
איר מאַכט היינט פאַר די יינגערע אַ וועד?
מען האָט געפונען אין דעם ווילנערס קעסטל —
ר' אבא שפיצט די קליינע אויגן אויס —
— אַ בוך!..
דער אַסטראַוואַלער גייט אַרויס פון קלויז,
פאַרלאַנגווייליקט, אַ בייזער און אַ מידער.
ר' אבא איז צופיל געזעסן שוין ביחידות,
בלייבט ער לאַנג נאָך אַ פאַרגלאַצטער,
ביז ער גיט אַ צאַפּל — און ער נעמט זיך דרייען
צווישן שטענדערס, לערנער, און געשרייען, —
עס גליען זיינע ווילדע שוואַרצע אויגן,
ווי ביי אַ נזיר, ערשט געקומען פון די מדבר־זאַמדן,
אַנטקעגן קומט אים אָן אַ שטייפער, אויסגעצויגן,
דוד קאַפעטקעוויטשער — דער אויסגעפוצטער למדן, —
ר' אבא מוסר'ניק דערפילט אַ שנאה:
פראַנט, דעם טלית־קטן האַלט ער, אַ פאַרשטעקטן, אין די הויזן.

אָנשטאַט פֿיאַות, טראַגט ער אַ טשוּפּרינע,
אָ שידוך וויל ער דוקא מיט צענטוויזנט,
ער ווייזט פֿאַר אַלעמען זיין גרויסן זייגער,
פֿאַרדרייט די יינגערע די קעפּ מיט חריפה־דיקע שאלות.
זיי ווילן בעסער הערן זיינס אַ פּלפּול אויף ר' עקיבא אייגער,
איידער לערנען מוסר בהתפעלות...
שולדיק איז דער ראש־ישיבה,
ער וויל זיך ווייזן פֿאַר דאַמיר און ראַדן,
אַז ער האָט אויכעט בקיאים אין גאַנץ ש"ס;
אַז זיינער אַ ישיבה־מאַן קען אויך באַקומען נדן, —
און ר' אַבא פּול מיט כעס,
נעמט גיכער איבער דעם בית־מדרש לויפּן,
ער ציט, ווי דראַט זיין באַרד די פעכיקע,
ביז זיינע אויגן שפיציקע און שטעכיקע,
באַפּאַלן שלמה־לען באַבוניצער — אַ תּמימות־דיקע לאַם,
ער איז אפילו נאָך קיין צוואַנציק יאָר נישט,
דאָך האַלט ער זיין געזיכט אין זיינע הענט שוין איינגעראַמט,
די אַנגעטרערטע אויגן זעען גאַרנישט,
און ער כליפעט מיט אַ קינדיש ריינע שטימע:
„דער עיקר אין דעם מענטשנס לעבן איז — צו אַרבעטן אויף זיך אַליין,“
ר' אבא קוועלט: אַ עולה תּמימה...
אַביסל ווייטער ביי דער וואַנט זיצט כלאַוונע,
ער שמייכלט קלוג, און לערנט מוסר בהתפעלות — שטיל,
אַ קאַפּ האָט ער אַ זעלטענעם, זאַגט תּורה,
זיין ניגון גייט ניט איבער קיינמאַל אין געבריל.
און זיין שטילקייט — אין אַ מרה־שחורה...
ר' אַבא ברומט: ער האָט אויף אַלץ אַ היתר,
קען פּויליש, איז אַ בעל־תּנ"ך,
ער האָט געלייענט בלעטער,
ווייס ער ווערטער וועלטישע אַ סך,
און דער — זאַל ווערן עס דעם ראש־ישיבה'ס איידעם?
דער עולם האָט אים, דעם מצויין, שטאַרק ניט ליב,
ער וועט צוריק אַוועקגיין אויפּן בוידעם —
קלערט ר' אַבא שוין באַטריבט —

אויב דער — וועט ווערן דער בעל־דעה אין בית־מדרש...
ר' אבא גיט אַ גלעט אַ בחור'ל פון קאָוול :
וואָס זיצט איר יוסף, אַז דער אויבערשטער מעג זיך דערבאַרימען,
צונויפגעקאַרטשעט, און פאַר־מרה־שחורה'ט ווי אַן אַבל ?
לערנט מוסר — וועט איר זיך דערוואַרימען...
מיטאַמאָל דערזעט ער : — ס'שטייט דער ווילנער ביי דער בימע,
דערמאָנט זיך דער בעל־מוסר אַן דעם בוך אין קעסטל — — —
דאָך שמייכלט ער... און חיים ווילנער הערט אַ זיסע שטימע :
וואָס מאַכט איר, ווילנער ? — און אַזוי אַן אַ מיין,
פאַררוקן זיך צוויי פינגער אין זיין וועסטל :
— וואָס איז עס, האָ ? — אַ קעמעלע,
דערצו אַ שפיגעלע מיט אַ באַגילדט רעמעלע !
פיין, — שמייכלט דער בעל־מוסר, און גיט צו שוין שטרענג : —
נאָך מעריב מאַכן מיר אַ וועד, —
און פאַרשווינדט צווישן די באַזעצטע בענק.

חיים ווילנער בלייבט פאַר־חוש'ט, —
ער האָט אינגאַנצן ניט געדענקט,
אַז ווען די מאַמע האָט מיט טרערן אים געקושט,
האָט זי אַריינגעלעגט אַ קעמל אין זיין וועסטל־קעשענע, —
ער פאַלט צו מיט זיין שטערן צו די בימע־קנעפּ, די מעשענע :
ערשט איצט האָט ער באַמערקט ס'אַר אַ פאַרביטענער
ער איז געוואָרן אין דער קורצער צייט, —
און ער דערפילט זיך, ווי פון שיף־ברוך אַ געליטענער,
אַרויסגעשליידערט אויף אַ ברעג אין וויסטער ווייט...
און ס'קלעטערן צום הימל אויפן אייגענעם געשריי — די זין
פון דער אוקריינע, פוילן, און וואָלין...

* * *

חיים ווילנער אין נאַוואַרדיקער ישיבה. שנת תר"ק.
ווי אַלע בחורים האָט ער אַן אַרבע־כּנפות ביז די קני געטראַגן, —
און ר' אבא מוסר'ניק — אַ ווילדע בוידעם־קאַץ,
האָט אַפילו אויף די טרוימען אין זיין שלאָף געהאַט צוזאַגן...
כאָטש ער איז אַלט געווען בלויז צוואַנציק יאָר,
האָט ער — אַזש בלייך פון ערנסט — אויסגעזען ווי דרייסיק ;

ער האָט אַ זומפּ אין זיך געפונען אויף דער וואַר, —
און ווי אַן עכטער מוסר'ניק, אויף זיך געאַרבעט פלייסיק,
ער האָט געהערט, ווי פון דער ווייט — זיין בלוט,
אַזוי ווי דאָס גערויש פון ווייטן פּרילינגדיקן וואַסער;
ער איז געשלאָפּן אויף אַ קלויז-באַנק, אין אַ הוט,
און פון טאַג געוואָרן איינגעהאַלטענער און בלאַסער.
ר' אַבא איז געווען אַ ווילדע בוידעם-קאַץ,
און ער — אַן אַרבע-כּנפות-דיקער פּילאַזאַף, אין אויסגעדרייטע שיד,
חיים ווילנער אין נאַוואַרדיקער ישיבה. שנת תר"ץ —
דאָס בין איך...

אַ ט ו י ט ע ה א נ מ

ס'איז שטיל אין אויסגעלאַשענעם בית-מדרש, שטיל,
און נאָר אין ווייבער-שולכל וויגן זיך אַ הייפל שאַטנס
אויפן באַלקן, אויפן דיל,
און ס'הוידען אויף די ווענט זיך טלית-קטנ'ס...

ר' אַבא האַלט אַ האַלבע שעה אויסגעצויגן שוין אַ טייטע האַנט,
ער רעדט שוין הייזעריק און טרוקן:
חיים ווילנער, גיט אַ תקיעת-כּף,
קיינמאַל אין אַ ביכל ניט אַריינצוקוקן.
איך ווייס: איר זייט ניט ווי אַ הינער קעפל שלאָף,
אַ בעל-תּאווה זאַל אייך גלייך פּאַרציען אין זיין שליף.
די ביכלעך זענען אַבער חזיר-טריף,
און ווי אַ מענטש זאַל שטאַרק ניט זיין
ווערט ער קאַליע פון טריף-פּסול'ס,
און איר — אַנשטאַט צו ווייזן זיך אין וויין,
וויקט איר זיך אין ראַסל...

מען מוז זיך מיט דער וועלט פון ווייטן האַלטן,
אפילו אַ צעגליטע הייסע שטאַבע
נעמט מען פון אַ לעש-טאַפּ אויך אַרויס אַ קאַלטע, —
חיים ווילנער, גיט אַ תקיעת-כּף, —
און חיים ווילנער אין חברים קרייז,
פּילט, ווי ס'בייסן זיינע פּוס-טריט מיז.

אָנטקעגן אים זיצט כלִאוונע, אַ צעשמייכלטער, ווי שטענדיק,
 אויף זיין פרישן פנים איז קיין זאך ניט קענטיק.
 יוסף קאוולער רירט ניט מיט קיין אבר,
 ער זיצט, דער מרה־שחורה־ניק, ביים וועד,
 ווי אויף אַ קבר.
 שלמה־לע באַבוניצער קוקט אַ דערשראָקענער,
 ווי ער וואַלט אויך אין ווילנערס חטא — אַ טייל געהאַט...
 און נאָר דער וואַרשעווער וויגט אום זיך פרום,
 אַ רגע לאַזט אַראָפּ זיין שלעפּעריקע נאָז זיך אויפן טיש,
 באַלד שפּרינגט ער אויף — צעמישט
 קוקט ער אַ דערשראָקענער און כיטרע זיך אַרום.
 ער וואַלט שוין לאַנג געשלאָפּן — גיכער, גיכער.
 חיים ווילנער זשאַלעוועט אַ האַנט,
 אַ מעשה ביכער, —
 און זיין שאַטן ווערט נאָך פּרימער אויף דער וואַנט...

פּלוצלינג שפּרינגט ר' אַבא אויף,
 עס טרייסלט זיך פון כּעס זיין גוף:
 — וואָס איז עס גאָר אינמיטן דערינען,
 איך וועל אַ גאַנצע נאַכט דאָ פּטר'ן?
 וואָס מיינט איר, ווילנער, אַז איך וועל זיך ביז באַגינען
 מיט אייך מאַטערן?
 איר זייט אַ יינגל — חיים ווילנער ווערט אַלץ בלאַסער,
 ר' אַבא שניידט אַן אַנגעצונדענער:
 — איר זייט אַ האַנטעך, אַ פּאַרזייערטער, אַ קהל'שער, אַ נאַסער,
 פון רינג אפילו שוין אַן אַפּגעבונדענער,
 אַן אמת'ער רשות־הרבים זייט איר,
 אַ מיסט־קאַסטן פאַר פּרעמדן מיסט און שטיינער;
 דער אמת איז בלויז איינער, —
 איר מיינט, מיר וועלן אייך דאָ האַלטן ווייטער?
 אַ צווייטער וואַלט די ביכלעך לאַנג שוין אויסגעמייקעט,
 משמעות, אַז אין אייך זיצט טיף דער איבל, — — —
 אינמיטן שאַקלט זיך אַריין דער וואַרשעווער פּאַר־דבקה־עט,
 ר' אַבא מעסט אים אָפּ: זיצט גלייך,

איר זייט א צדיק — נאָר מיר קענען אייך!
 און ווייכער שוין צום ווילנער: האָט ניט קיין פאראיבל,
 מיר ווייסן: איר וועט אייער האַנט באמת האַלטן, —
 געדענקט, דער יצר הרע קען זיך אויסבאהאַלטן,
 איר קלערט: איך וועל אַליין זען, און אַ צווייטן אויך דערווייזן קענען,
 אַז די ביכלעך זענען גאַרניט,
 זאָג איך אייך: די ביכלעך וועלן אייך דאָס האַרץ פאַרברענען,
 פריער אָדער שפעטער וועט איר זען די נפּקא מינה,
 איר ווישט זיך, און שטייט ווייטער אונטער אַ צעפּוילטע רינע, —
 די תורה און די וועלט — זיי קענען ניט צוזאַמען זיין,
 זייט־זשע נישט דער הונט, וואָס וויל אויף ביידע חתונות באַווייזן, — — —
 און חיים ווילנער פילט מען נעמט זיין האַנט אַריין,
 ווי אין אַ קלעם פון אייזן...

ר' אבא דרייט זיך אָפּ פון ווילנער אַז אַ וואָרט,
 ווי אַ שוחט פון אַן עוף, וואָס ער האָט אָפּגעשאַכטן,
 ער לאַזט אַראָפּ די גאַמבע אויף דער באַרד,
 די אַרעמס אויף דער ברוסט פאַרפלאַכטן,
 גיט ער זיך אַ קער צו דעם באַבוניצער:
 — דערציילט וואָס טוט איר, שלמה, אויף צו מנצח זיין די גאווה?
 דער קופישקער, ער האָט צעבראַכן זיינע ברילן,
 בשעת ער האָט זיך איינמאַל אויפן גאַס פאַרקוקט:
 וואָס טוט איר צו צעברעכן אייער ווילן? —
 ס'האַט שלמה'לע זיין קעפל אין די אַקסל ציטעריק פאַררוקט.
 ווי אַ לאַם אַ בידנע אין אַ האַגל, —
 און ר' אבא, שוין אין מוסר'ן אַ רגיל,
 בלייבט אַ רגע זיצן אַ פאַרלאַשענער, פאַרטיפטער,
 באַלד נעמען זיינע אומהיימלעכע אויגן ווידער גלאַנצן:
 דער קופישקער, ער איז שוין איצט אַ נפטר,
 ער פלעגט זיך אָפּגעבן אינגאַנצן,
 אַמאָל האָט ער אַ ווינטער, זיינע פינגער אָפּגעפראָרן,
 געטראָגן יעדן טאָג אַ חולה אינעם הקדש עסן. —
 באַבוניצער, צי פילט איר אייער אייגענעם חסרון,
 ווי דעם ווייטאָג פון אַן אָפּגעהאַקטן פינגער,

איר זאלט אן אלע מעלות אייערע פארגעסן?
 וועמען ווילן מיר עס נארן, וועמען?
 פארוואס זשע ווילן מיר זיך דוקא מאכן גרינגער?
 ס'איז א חרפה פאר מבקשים זיך צו שעמען!
 וואס טוט איר, שלמה, העכער אַנצוואַגן?
 וועלדער זענען דאָ — טאָ לאַמיר גיין דאָרט לעבן מיט בטחון!
 דער מענטש איז שטארק גענוג פון אלץ זיך אַפצוזאָגן. — — —
 אין שלמה'ס באַקן נעמט דאָס בלוט זיך זאַמלען,
 ביז ער קלייבט צוזאַמען מוט אַרויסצושטאַמלען:
 — איך האָב מיין פוטער אַפגעגעבן,
 און געגאַנגען אַן אַ מאַנטל ביז אין טיפן ווינטער, — — —
 אויף ר' אַבא'ס ציינער נעמט אַ שמיכל שוועבן,
 פאַרמאַטערט שלידערט ער אַוועק זיין קאַפּ אַהינטער:
 — וואָס זאָגט איר, כלאַוונע, צו אַזאַ פעולה?
 באַזאַכט און רואיק ענטפערט כלאַוונע:
 — דאָס איז אַ גרויסער פּרט — דאָך קען געשען
 עס זאָל אַ מענטש אפילו מקריב זיין דאָס לעבן —
 די וועלט זאָל אַבער וויסן עס, און זען...
 שלמה לאָזט אַראָפּ דעם קאַפּ:
 — האָט ווער געוואוסט אַז איך האָב אויסגעטאַן מיין פוטער?
 כלאַוונע שמיכלט רואיק אָפּ:
 — מען קען טאָן גוטס — און דאָך ניט זיין קיין גוטער...
 אַזוי האָט ער געזאָגט, און ווייטער שוין געשוויגן,
 ר' אַבא האָט גענומען אויפדאַסניי זיך וויגן:
 — געוויס ווייסט איר דעם משל פון ר' שמחה זיסל:
 אַלע וועלן לויבן עמיצן, וואָס היט אַ קראַנקן,
 דערוויסן מיר זיך, אַז ער נעמט אויך געלט אַביסל,
 איז, אין תּוֹך, אים שוין ניטאָ פאַרוואָס צו דאַנקן, —
 דערזעט דער ראש־הועד אין שלמה'ס אויג אַ טרער,
 נעמט ער אים באַרואיקן: באַבוניצער, ס'איז שווער
 צו ווערן אַ מחבר, — לייכטער איז צו ווערן אַ מבקר — — —
 קלעמט זיך ניט, איר שטייט ניט אָפּ פון אַנדערע, — — —
 כלאַוונע האָט דערפילט דעם שטאַך,

זיין פנים האָט זיך מיטאַמאָל צעפלאַקערט,
דאָך וואָגט ר' אַבא נישט צוזאָגן עפעס נאָך...

דאָ האָט דער וואַרשעווער דערזען אַ שעת הכּושר,
ער כאַפט אַרויס אַ ביכעלע פון קעשענע, און שרייט :
— כ'האָב אויך פאַרשריבן פעולות גאָר אַ פולע...
ר' אַבא גיט אַ טאַפ אים מיט די אויגן פון דער זייט,
און זאָגט מיט איינגעהאַלטענעם געבייזער :
— אַ קאַרליקל האָט זיך צעשריען ביי דער נאַכט.
די וויג איז אים צו ענג, ער איז געוואָרן שוין אַ גרויסער,
האָט מען ליכטיק אין דער גיך געמאַכט,
ערשט — עס איז דאָס קאַרליקל וואָס אַלעמאַל,
נאָר עס ליגט צעוואַלגערט אין דער ברייט, —
גוואַלדעוועט עס און באַרימט זיך אויפן קול, —
איר פאַרשטייט?..

און ווידער ציט ר' אַבא אויס זיין טויטע האַנט :
— יוסף קאָוולער, גיט אַ תקיעת-כּף
קיינמאַל פון נאָוואַרדעק נישט אַוועקצוגיין,
אפילו אויף אַ וויילע,
צו אַרבעטן אויף זיך אַליין,
און לערנען מוסר בהתפעלות...
שלמה'לע באַבוניצער קוקט אַ פאַרקלעמטער,
און דרייט אַוועק זיך אַ פאַרשעמטער,
געדענקט ער ווי מען האָט אויך אים אין רוסלאַנד איינגערעדט,
ער זאָל מיט די נאָוואַרדיקער אין פּוילן פאַרן ? —
ער קוקט אויף יוסף קאָוולער, אויף ר' אבא'ס אויסגעשטרעקטער האַנט,
זיי דריקן שוין די טויטע האַנט פון כמה יאָרן, — — —
יוסף שטעלט זיך אויף, ער קוקט זיך אום אין ווייבער-שול,
ווי ער וואַלט הילף געזוכט אין חדר, —
דאָס ווייבער-שולכל איז מיט שאַטנס פול,
און יוסף זאָגט פאַר'אוש'ט : כ'טו אַ נדר
קיינמאַל פון ישיבה נישט אַוועקצוגיין.
אפילו אויף יום-טובים נישט צו פאַרן אין דערהיים — אין קאָוול...

און אין זיין שבועה קלאַנט געוויין,
ווי אין דעם ערשטן קדיש פון אַן אַבל. — — —

און שטיל איז אין ביינאַכטיקן בית־מדרש, שטיל,
נאָר אין ווייבער־שולכל וויגן זיך די שאַטנס,
אויפן באַלקן, אויפן דיל.
און ס'הוידען אויף די ווענט זיך טלית־קטנ'ס...

ח ש ב ו ן ה נ פ ש

דער שלעפּעריקער וועד האָט זיך אין גאַס צעשיידט.
יוסף קאַוולער האָט זיך אויף אַ באַנק צונויפגעדרייט,
ער איז געלעגן אינעם ווייבער־שולכל און גע'חלומ'ט פון דער מאַמען.

ס'האָט כלאַונע אַ געערגערטער אַהיים געשפּאַנט,
ס'איז פּריקער אים געווען ווען ער האָט זיך דערמאַנט,
אַן ער באַדאַרף מיט דעם פאַרקוועטשטן אַסטראָוואַלער נעכטיקן צוזאַמען...
און אין דער צייט האָט אומגעשפּרייזט דער אַסטראָוואַלער אין קוואַרטיר,
ער איז געלעגן שוין — און אויפגעשטאַנען ווידער,
ער פלעגט אַ קוק טאָן יעדע רגע אויף דער טיר,
אַן אומרואיקער, אַ צעבראַכענער, אַ מידער,
ער האָט געהאַרט אַ שטאַרער, אַ באַנומענער
דעם דורשטיקן געוויין פון זיינע גלידער,
געכליפעט האָט זיין גוף, אַן אַפגעצערטער, אַפגעקומענער,
ווי אַ קינד פאַרלאָזן אין דער נאַכט, —
האָט ער זיין קאַפּ פאַרגראַבן אינעם קישן,
געוואַלט זיך מיט דער פינצטערניש פאַרמישן,
נאָר אומעטום האָט ער זיין הייסן לייב געפונען, —
זיין גוף האָט אים געברענט,
תּאוּה'קע דמיונות האָבן אים פאַרשפּונען,
און אַריינגעדרייט צווישן זיינע היפטן — זיינע הענט...
אַ דער גהינום האָט אַרויסגעשאַסן פון זיין בעט אין פּיער־צונגען,
איז ער ווי פון אַ ברענענדיק הויז אַראַפגעשפּרונגען,
און אַ נאַקעטער גענומען אומלויפן אין חדר,
און אַז ער זאָל ניט מיט זיין לייב אַליין פאַרבלייבן,

האָט ער אויף זיך אַרױפגעצויגן קליידער, — — —
און דעם קאַלטן שמייכל פון דעם ראש־ישיבה'ס בתי־חידה
ניט געקענט פאַרטרייבן...
ער האָט אַריינגענומען אין די הענט זיין קאַפּ, דעם מידן.
אים, דעם עלטסטן, וואָס דער ראש־ישיבה קען זיך ניט אַ ריר טאָן אָן אים,
קען פאַרבייטן כלאַונע — עפעס דאָרט אַ יינגל מיט אַ שײן פנים...
די טיר האָט זיך געטאָן אָן עפּן.
כלאַונע האָט צוריקגעקערט זיך פון ר' אַבא'ס וועד,
האָט ער גערעכנט איצט צו טרעפּן
דעם אַסטראָוואַלער אומגיין מיד און מאַט?
דער אַסטראָוואַלער האָט זיך אויפגעשטעלט,
דעם מאַנטל ביזן קאַלנער צוגעקנעפּלט:
— אויפן טיש ליגט אייער חלוקה־געלט,
אין עלמערל ליגט ברויט, אין קיך שטייט טיי אין טעפּל, —
ער האָט זיין ברייטע גאַמבע אינעם קאַלנער ביזן מויל פאַררוקט.
און אַרויס מיט אַן אַראַפגעלאַזטן קאַפּ, —
ס'האָט כלאַונע לאַנג נאָך אויף דער טיר געקוקט,
דער שמייכל פון זיין פנים איז אַראַפּ...
דער אַסטראָוואַלער איז געהונקען דורך די אומעטיקע געסלעך,
געוואַקלט זיך אויף די צעדרייטע טראַטוואַרן,
ער האָט געוואַלט מבטל זיין זיך, און ווי אַש צעשאַרן, —
ווי זיין קראַנקן הינקעדיקן פּוס
איז איצט אים איבעריק זיין גאַנץ בידנע לעבן;
דאָס גאַנצע מוסר לערנען איז אַ שטות,
אויב דאָס קען ניט קיין מנוחה געבן.
דער אַסטראָוואַלער האָט זיך אַפגעשטעלט פאַרוואונדערט,
די געסלעך האָבן זיך געשטויסן אַרום אים — צונויפגעפּלאַנטערט.
האָט ער געפרוואווט אַיעדע גאַס צו אויסטיילן באַזונדער:
אַט־איז דער וועג צום קיך; און אַט דערקאַנט ער
דאָס געסעלע, וואָס פאַלט אַריין אין ראש־ישיבה'ס טיר, —
אַנטקעגן פירט צו דעם בית־מדרש אַ בית־עולמ'דיקע וואַנט,
דאָ גייען אַפּט די בחורים אין אַוונט אויף שפּאַציר,
פאַרנעמט דער אַסטראָוואַלער זיך צום קלויז.

א בית-הקברות שטייט אינמיטן שטאָט.
איידער נאָך די גאָסן האָבן דאָ אַ פלייץ געטאָן, ווי שטורעמדיקע טייכן.
איצט שטומט ער, אָן אַזומגעצויגענער מיט דראַט, —
זאָל ער זיך מיטן אַלטן פעלד פאַרגלייכן?
דער קופישקער, צו אונטערדריקן זיין פחדנות,
פלעגט גיין אין מתים-שטיבל שלאָפן אויף די טהרה-ברעטער,
נאָר ער צו אונטערדריקן זיינע גלוסטונגען — צי וועט ער
לייגן זיך אויף שטעכעדיקן דראַט?
אַ, ניין, ס'איז אויף זיין גוף, דעם אויסגעפייניקטן שוין אַ רחמנות,
זיין קראַנק האַרץ אַ שאַד...
אַ בית-הקברות שטייט אינמיטן שטאָט,
דאָס לעבן פאַלט צו ביז דער וואַנט און שטאַרבט מיט איינמאַל אַפּ,
די הויכע פענצטער קוקן אויף דעם גרינעם פעלד אַראָפּ,
נאָר די ענימת'דיקע קברים שמייכלען שטילערהייט:
אַ, הויכע מויערן,
האַט איר פאַר זיך כאַטש קברים אָנגעגרייט?..

דער אַסטראָוואַלער איז געזעסן אין באַנאַכטיקן בית-מדרש און געוויגט
זיך נאַכאַנאַנד.
אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ, דעם שטערן איינגעדריקט אין שטענדער-קאַנט,
די אויגן צוגעמאַכט, די פינצטערניש זאָל זיין נאָך גרעסער.
און מיט דער קברים-שטים, ווי מיט אַ מעסער,
געוואַלט אַרויסשניידן פון זיך די טריפה אַדערן:
ווי קומט עס אַ בעל-מוסר זאָל גאָר האָבן תביעות —
אַ נאָוואַרדיקער זאָל פאַדערן?
„האַט איר שוין אָנגעגרייט זיך קברים?“
און ווי מען פּרוּוואוט אַרויסנעמען פון טייך אַ שטיין אַ שווערן
האַט ער געפּרוּוואוט אַרויסנעמען פון זיך דעם ביטערן פאַרדרוס:
אויף וואָס האָט ער אַזויפיל יאָרן מוסר אָפּגעלערנט?
גיט עס אים ניט קיין מנוחה — איז עס שטות...
„האַט איר שוין אָנגעגרייט זיך קברים?“ —
אַ שקר קען מען נאָר באַרעכטיקן דורך נייע שקרים, —
ער האָט זיין קאַפּ אַכזריות'דיק אין שטענדער-ראַנד געשלאָגן,
און ניט אויפּגעהערט אין שטענדער-לאַך אַריינצוקלאָגן: —

וואס־זשע איז געווען דער שקר פון זיין לעבן ?
 ער איז אַרומגעפאַרן איבער רוסלאַנד און אוקריינע,
 געבושעוועט האָט הונגער, די מלחמה און מגיפה,
 און זייער אַלטער רבי, ער, און די חברים זיינע,
 פלעגן כאַפֿן יינגלעך, ווי פון אַ שריפה ;
 געלויערט אין די שטעט, אויף אַלע באַנען,
 אַרומגענישטערט אין דער שטעטלדיקער סביבה :
 „ וואו פאַרט אַ בחור'ל ? וואוהין — פּונוואַנען ?“
 און אַוועקגעפירט גלייך אין ישיבה.
 שלמה'לע באַבניצער און כלאַוונע — אַלע יונגע וועד'ן.
 האָט ער נאָך דאָ געבראַכט אין קורצע הייזלעך ביז די קני,
 איצט וועט קריגן כלאַוונע אי דעם ראש־ישיבה'ס טעכטערל, און די
 ישיבה אויך — אין נדן...
 דער אַסטראָוואַלער פילט אין קאָפּ אַ שווינדל, און אין האַרץ — אַ ברי ;
 אפשר דעמאָלט ווען מען האָט געפירט זיי צען מאָל שיסן,
 געשוואַלענע פון הונגער, אַנגעאַטעמטע מיט טויט,
 צעלייגטע פון כאַלערע, און פון קרעץ צעביסן, —
 אפשר דאָן אַנשטאַט צו זיין אַ באַלשעוויק,
 איז ער געוואָרן גאָר אַ מוסר'ניק ?..
 „האָט איר פאַר זיך כאַטש קברים אַנגעגרייט ?“ —
 דעם אַסטראָוואַלער האָט געזוכט פון זיך דעם פּלאַם אַרויסצוקריגן,
 ווי פון שטיינער־פייער פאַר אַ קנויט :
 קען זיין, אַז ער איז פּרום געווען בלויז אין דער נאַנט פון אַלטן רבי'ן.
 עס פלעגט אים וואַרימען דעם אַלטנס שטים, —
 מען קען אַמאָל אויך פאַר אַ תורה מקריב זיין דאָס לעבן,
 ניט צוליב זיין אמת — נאָר צוליב אַט־די, וואָס טראַגן אים...
 דער אַסטראָוואַלער האָט גענומען העכער וואַיען,
 ער האָט געשלעפט פון זיך מיט גליאיקע אַפּצווענגען :
 ס'איז שווער אַריבערטראַגן אַ פאַרשטאַנענעם בזיון,
 און צען מאָל שווערער, ווען מען ווייס אפילו ניט־פאַרוואָס ?
 אין וואָס באַשטייט זיין ביטערער פאַרדראָס :
 ווייל ער האָט זיך יאָרן־לאַנג פאַרוויגט אַליין ?
 און כאַטש מען האָט אים גאַרנישט צוגעזאָגט — און אַפּגענאָרט
 ווייס ער, אַז דער ראש־ישיבה האָט געוואוסט זיין מייך.

און קיינמאל ניט, אפילו פון דער צייט, זיין פאלשע האפענונג צעשארט ;
אפשר איז באמת מיר א שאד די תורה און די מי —
ענטפערט זיך אליין דער אַסטראָוואָלער אין וויכוח —
אַז אַ בחור'ל, וואָס האָט ניט לאַנג געטראַגן הייזלעך ביז די קני,
זאָל איבערפירן דעם בית-מדרש מיט זיין רוח ?
אַ, ניין, ער מיינט עס ניט לשם שמים !
ער וועט זיך מודה זיין — ווי גרויס ס'איז ניט דער ווייטאָג ;
אים אַרט ניט פאַר דעם גייסט דעם נייעם,
נאָר וואָס ער, דער אַסטראָוואָלער, איז שוין מער ניט נויטיג...
דער אַסטראָוואָלער נעמט נאָך העכער קלאַגען :
זאָל זיין, אַז זי — איז עס געווען דער מיין פון זיינע יאָרן ?
ווי לאַנג עס ווייס ניט קיינער, וועסטו זיך אליין ניט אונטערזאָגן
דיין באַהאַלטענעם חסרון...
דער אַסטראָוואָלער האָט זיך אַנגעבויגן,
ווי ער וואָלט עפעס פון דער טיף אַרויסגעצויגן,
און די ציין פאַרשצעמעט :
געמיינט האָט ער, אַז זי גייט נאָך אַ פרומע זיינע טריט,
ווייל ער — קען ער זי גלייך נעמען,
און זי — ווייל ניט !..
ער האָט געמיינט זיין פרישות איז אַ פרייע, ניט געצוואונגען,
אַלץ איז נאָר אַן אים געווענדט.
איצט זעט ער :
די וועלט דערוואָרט אים ניט מיט אויסגעשפרייטע הענט, — — —
און ס'איז דער אַסטראָוואָלער אויפגעשפרונגען —
ער האָט זיין צער דערקענט.
ער פלעגט אין הייסע נעכט זיך טרייסטן ;
זי שטאַלץ, דו ביסט אַ פרוש — אָבער אייגנוויליק !
און איצט — ער איז גאָר אַ געצוואונגענער אַסקעט, —
עס וועט פאַרשטיין דעם חילוק,
דער — וואָס עס דערהערט, און עס דערזעט.
ער האָט אַרומגעווישט זיין שווייס.
און אויפגעשטעלט זיך ערנסט, פייערלעך, און בלייך ;
ביי זיין גאַנצער מאַטערניש און גרייס,
האָט ער, דער אַסטראָוואָלער, ניט געקענט דערגרייכן,

וואָס אַ יינגל האָט דערגרייכט.
 דער אַסטראָוואָלער האָט צוריק זיך אין אַ ווינקל איינגעטוליעט,
 דער שטורעם אין זיין האַרץ האָט אָפּגעהוּליעט;
 איצט וועט ער זיך לאָזן שטייגן צו אַ זעלכע הייכן,
 וואו עס וועט ניט קיינמאָל שטייגן דער —
 וואָס קריגט אין לעבן אַלץ, קען אַלץ דערגרייכן,
 ווייל דער וואָס קריגט ניט — קען דערגרייכן מער.

זיין גוף דער אָנגעצויגענער, דער אָנגעשפּאַנטער,
 האָט אָפּגעציטערט, ווי דער שטריק פון אַ באַפרייטן בויגן,
 ער האָט געזונגען איצט דאָס ליד פון ר' ישראל, דעם סאַלאַנטערס,
 און מיט ברענענדיקן טרערן האָבן מיטגעזונגען זיינע אויגן:

אַדם —

דער מענטש איז אין זיין דמיון פריי,
 און אַ געבונדענער — דורך זיין געדאַנק,
 זיין דמיון קרייזט אַרום זיין האַרץ,
 ווי אַ רויב־פּויגל אַרום זיין פּאַנג.

אין זינד ליגט די באַשטראַפּונג,
 און זאָל אַ מענטש נישט זאָגן:
 פאַרוואָס זאָל איך אַ פרעמדע שטראַף
 בחנם דאַרפן טראַגן?

אַ קיינער קומט דיר ניט צו הילף,
 דיך אויסצולייזן פון יסורים,
 זאָל ווערן דער געדאַנק דיין רודערער,
 און ער וועט פירן דיך אין שטורעם.

דער אַסטראָוואָלער האָט דאָס פנים פון די דלאַניעס אויפּגעהויבן,
 עס האָבן אָפּגעציקט פון זיין געזיכט די לעצטע בליצן.
 דאָס גרויע טאַג־ליכט איז אַריינגערונען דורך די שויבן,
 און אַ פאַרגליווערטער איז ער געבליבן זיצן.
 ער האָט דערהערט אַ כליפן אַ פאַרוואַרגענעם,
 האָט ער זיך אויפּגעשטעלט, און ווי אַ בלינדער,
 וואָס גייט נאָך דאָס געוויין פון זיינע קינדער,

געלאזט זיך פירן פון דעם כליפן, דעם פארבארגענעם :
יוסף קאוולער איז געלעגן אויפגעדרייט אין ווייבער-שול,
איינגעדעקט אין מאנטל און אין פיבער,
די אויפגעריסענע שווארצאפּלען טרערן-פול,
די בענקשאפט אין זיין הארץ אריבער :
ער האָט געזען אין גרויען שטיבעלע זיין מאַמען.
פאַרטאָג. זי וויינט, די אַרעמע, אָן עלנטע, און שפל —
און פון דער ווייט האָט ער געוויינט מיט איר צוזאַמען..

ד י ב י ר ז ש ע

אין קלויז האָט איינגעשטילט זיך שוין דאָס גוואַלד,
ווי דער האַנט-פאַס, זיינען שוין די העלדזער טרוקן,
עס איז נאָך האַלבער טאָג — דאָך פּאַלט
די מידקייט, ווי אַ ברעכעניש אַריין אין רוקן.
מען האָט שוין אָפּגעקריגט זיך ביי דער גמרא,
און אויך די האַלבע שעה מוסר אָפּגעשריען,
געיאָגט פון זיך דעם יצר הרע —
ווי לאַנג וועט נאָך דער סדר זיך פאַרציען ?
כאַפט מען אויף דערווילע זיך אַרויס,
איינגעהויקערטע און דורכגעקעלטערטע אין בית-הכסא,
נאָר דאָרט איז אויך, להבדיל, ווי אין קלויז
פול — — — — —
שטייט מען ווי ביי שמונה-עשרה רייען אונטער רייען,
מען היט נאָר יענעמס געלע ציצית ביז די טריט, —
פון קלויז פאַרבלאַנדזשען פרומע אויסגעשרייען,
דאָ רעדט מען אַבער נישט.
נאָר ס'טרעפט, אַז עמיצער פאַרמאַכט זיך מיט אַ שטיקל צייטונג
אין אַ קעמערל — און לייענט...
מיטאַמאָל דערהערט ער — וויי, ר' אַבא קלאַפט אין טיר,
פליט ער פון דעם קעמערל אַרויס געשווינדט,
אזוי ווי אַ צערייצטער ביק פון קו אַראָפּגעטריבן, —
נאָר ר' אַבא, שוין אין אַלע בית-הכסא'ס אויסגעריבן,
בויגט זיך איין, און ער געפינט...

און מיט דעם ריח פון דעם אָסיען־ווינט,
און פון השתנה,
וואַרפט מען זיך אַריין אין דעם בית־מדרש אָפגעפרישט.
מען שרייט די בית־הכסא־פסוקים מיט כוונה.
עס פאַלט אַ פאַטש אין טיש,
צעשטעלט מען זיך צו דער פאַר'מנחה־דיקער „בירושע“,
(מען רופט אַזוי ביי די נאַוואַרדיקער די שעה ווען פאַרן
גייען אום און שמועסן פון תשובה־טעג, און אייגענעם חסרון.)
דער וואַרשעווער האָט זיך ביים קאַפעטקעוויטשער געשטעלט,
דער ווילנער לעבן קורצן טראַכנבראָדער; דער באַבאָניצער—ביים לאַנגן,
און ווי די שעפעלעך, וואָס גייען די באַראַנעס נאָך אין פעלד,
זענען מוסר'ניקעס יינגערע געהאַרכזאַם נעבן עלטערע געגעאַנגען
צו דער הייליקער עבודה, —
נאָר כלאַונע האָט פאַרשפעטיקט... בלייבט ער ביי דער טיר, —
ער זעט: דער אַסטראָוואַלער דרייט אַליין זיך אויפן מזרח, —
געבליבן זענען פון דער בירושע אויסן ביידע...
דער אַסטראָוואַלער דרייט זיך אויפן מזרח צווישן בענק,
זיין טיגערש געזיכט איז היינט נאָך האַרטער,
די נידעריקע אַקסלען — שטרענג,
כלאַונע קווענקלט זיך: דאָס וואַרט ער — — —
זאָל איך צוגיין?
דער אַסטראָוואַלער אָבער קען אַ בחור'ל נאָך נעמען,
ער דרייט זיך אויס צום שוועל,
און קנייטשט אַזוי צונגיף די ברעמען —
אַז כלאַונע גלייכט זיך אויס, ווי צום באַפעל,
ער שפאַרט זיך דורך דעם ליאַרמדיקן עולם,
און שטעלט זיך אָן אַ וואַרט, ביים אַסטראָוואַלערס זייט,
דעם אַסטראָוואַלערס קינבאַק שניידט אַרויס זיך האַרט,
צערודערט שמייכלט כלאַונע אין דער ווייט,
און וואַרט...
דער עולם איז אין שמועס שוין צעוואַרימט,
עס שאַרן, שאַרן פיס, אַזש ס'הויבט זיך אויף אַ שטויב,
ווי ס'וואַלטן הונדערט וועגענער געלאַרעמט.

אָט שפּאַנט פּאַרביי דער קורצער טראַכנבראָדער,
אַ ראָזעווער, אַ פּולער, און אַ שטאַרקער, ווי אַ יאָדער,
די לאַנגע שמאַלע הויזן פּלאַצן אויף זיין קרעפּקן גוף,
ציט ער זיי כסדר מיט דער לינקער האַנט אַרויף,
און דרייט זיך יעדע רגע אום מיט כעס.

אויף זיין חבר דעם שלימ-מזל, דעם פאַרשפיצטן פּלאַקן,
וואָס האָט אויף דער קוואַרטיר פּאַרטוישט די הויזן היינט אין האַסט, —
דער לאַנגער טראַכנבראָדער קוקט צעשראַקן,
ער ווייס בפּירוּש נישט פאַרוואָס דער קורצער קוקט מיט אַ רציחה,
ער האָט נאָך זיינע דאַרע פּיס פּון אַ באַטשאַן,
נישט באַמערקט אפּילו אין די פרעמדע ברייטע פּלודערן, —
דעם קורצן אַבער איז די בירזשע היינט ניט ניהא,
ער האַלט כסדר מיט די אַרעמס אין איין רודערן,
און חיים ווילנער וויל אים אַניאַגן אין שפּאַן,
ווי אַ לאַשיקל — די קלאַטשע...

פּון הינטן דער למדן — דוד קאַפעטקעוויטשער, צעוואַקסן, הויך,
ער גייט באַזאַכט, און קאַטשעט,
ווי אַ פּאַס פּאַראַויס זיין בויך, —
און ווי אַ וועווערקע פּון סוק צו סוק,
שפּרינגט דער וואַרשעווער אַרום דעם למדן כיטרע, קלוג.

אויף דעם אַנגעקערטן מזרח הינקט אַרום דער אַסטראָוואַלער,
ער פּילט ביים זייט דעם שלאַנקן תּלמיד — און נאָך שאַרפּער
שפּירט ער איצטער ס'אַר אַן איינגעבראַכענער ער איז, און ס'אַר אַ
שמאַלער, —

די מוסר-נאַכט האָט נאָך זיין האַרץ נישט דורכגע'שרפּעט...
כלאַוונע איז אוודאי שענער,
שיין — און צוויי מאַל העכער,
ס'איז פּשוט: פּרויען האָבן ליבער הויכע מענער,
דאָס ווייסן שוין אפּילו פּייגל אויף די דעכער,
נאָר ער, דער קלויזניק, האָט עס ניט געוואוסט, —
און ער דערפּילט די צופּעניש אין קראַנקן פּוס,
און אפּשר — גיט ער זיך אַ כאַפּ ביים שטערן,
ער הערט אַ שניי-ווינט און אַ מישעניש אין קאַפּ, —

און כלאַוונע זאל ניט זיין געדאַנק דערהערן.
לאַזט ער זיינע אויגן צו דער ערד אַראָפּ:
אפשר איז זי טאַקע גאַר אַ יידישע, אַ פרומע טאַכטער.
האַט זי, דעם ראשישיבה'ס בתיחידה אָפגעפילט,
אַז דער אַסטראָוואַלער איז בלויו אַ בעל-תּאוּה אַ צעקאַכטער, —
ער שפּירט ווי ס'ווערן אים די הענט פאַרקילט: —
און כלאַוונע איז, אין אמת'ן, אַ רואיקער, אַ שטילער,
גאַנץ אין מעשים און געדאַנק — אַ קילער, —
און דער אַסטראָוואַלער גיט אויף כלאַוונען מיט אַזוי פיל האַס אַ קוק —
אַזוי פיל האַס און קנאה אין די בלאַנדזשנדיקע אויגן,
אַז כלאַוונע גיט אַהינטער זיך אַ רוק,
ווי אַ דראַגונער וואַלט אויף אים אַרויפגעפּלויגן, —
נאָר באַלד דערפּילט ער זיינע הויכע אַקסל, שטייפּע ריפּן;
זיין יונגן פּריילעכן און גלייכן טראַט,
און ער צעבייסט אַ שמייכל מיט די ליפּן,
אַ שמייכל פון נצחון און פון שפּאַט...

דער קורצער טראַכנבראַדער קלינגט שוין הילכיק, ווי אַ גלעקל,
ער האַלט, אָן אויפהער, אין איין צושפּילן דאָס רעקל,
און להכעיס שפּילן זיך די קנעפּלעך אָפּ,
ער דרייט דעם גראַבן פינגער, קוועטשט מיט טראַפּ;
די מעשה איז פאַרקערט גאַר, — שרייט ער ווי זיין שטייגער איז,
און טרעט זיין צוהערער, דעם ווילנער אויף די פּיס: —
די מעשה איז דאָך גאַר פאַרקערט,
ווי שטייט אין נביא: „הערן האָב איך שוין געהערט.
אפרים טוט באַדויערן:

דו האַסט מיך געשטראַפּט — און איך בין אַ געשטראַפּטער,
ווי אַ ניט-געפּרואוּט קאַלב,“ —
די מעשה איז פאַרקערט — אַ מענטש וואָס האַפּט ער,
אויב ער טוט בלויו תּשובּה האַלב?
אויב אַ מענטש אַנטזאַגט זיך פון זיין עבר בלויו פאַר לייטן,
און ווערט נישט, ווי אַן עופּל — ניי געבאַרן,
און וועט זיך נישט אין זעלבן טאַג צו בעסער צענמאַל בייטן,
איז ער נאָך קיין בעל-תּשובּה נישט געוואָרן.

פאָרקערט, — דער קורצער וואָרפט זיין גראַבן פינגער אין דער לופט אַרויס, און קערעוועט מיט חיים ווילנער פלינג זיך אויס. פון הינטן שטעלט דער לאַנגער טראַכנבראָדער שטילע טריט, די הויטיקע בלוט־אַפגעצאַפטע באַקן באַוועגן מיט די געלע ציין, — דאָך הערט מען זיינע ווערטער נישט. הייבט זיך שלמה אויף די שפיץ־פיס אונטער, און דער לאַנגער פליסטערט: פאַרפאַלן, איינמאַל שוין פאַר אַלעמאַל: „גייסטו נישט אַרויף, איז מוסטו גיין אַרונטער,“ פאַרפאַלן, פאַרפאַלן — חזר'ט ער כסדר מיט אַ טויט קול, שאַקלט מיט זיין לאַנגער נאָז דערביי, און גייט מיט שלמה'לע באַבוניצער פאַרביי. — דער למדן דוד קאַפּעטקעוויטשער — ער קוקט אַרום זיך מיט פאַרדאַכט, ער זאָל נישט חס־ושלום, אויסשיסן אין אַ געלעכטער. דער ממזר'יק, דער וואַרשעווער, ער לצ'עוועט און לאַכט. ער לעסטערט אַלעמען, און אַליץ פאַרשוועכט ער: ר' דוד — שטורכעט ער דעם קאַפּעטקעוויטשער און שמייכלט: — איר זעט דעם טלית־קטן אויפן הינטער־טייל — ס'איז אַ פּרוכת. און הינטער דעם געפינען זיך צוויי תורות אין אַ היכל — — — דער למדן האַלט זיך מיט די לעצטע כחות אין געלעכטער נישט אַרויסצופלאַצן. ער קוקט זיך כלומרשט אום אין דעם בית־מדרש, ער נעמט די פעטע גאַמבע פרום זיך קראַצן, און הויך: איר וויסט דאָך, וואַרשעווער, דעם מדרש — — — דער אַסטראַוואַלער האַט זיך אַפּגעשטעלט ביים עמוד. די אַרעמס אַנגעשפּאַרט אָן ברעטל ווי צום דאַוונען, פאַרשטעלט דאָס פנים, און גערעדט צו כלאַוונען: דער גרעסטער חוטא איז געווען ירבעם בן נבט, האַט אויפגעשטעלט צוויי קעלבער: דאָס איז אייער גאָט! גאָט האַט אים געזאָגט: טו תשובה, טו, מיר וועלן זאָלבעדריט שפּאַצירן אין גן־עדן, בן ישי, איך, און דו, פּרעגט דער רשע: ווער — דער ערשטער פון אונדז בידן? אויב ס'וועט זיין דער ערשטער דוד.

וויל איך נישט דעם גאַנצן כבוד, — — —
 דער אַסטראָוואָלער נעמט די הענט צו פון די אויגן מיטאַמאַל,
 און אונטערערדישער געדונער הערט זיך אין זיין קול :
 — ווי גרויס דאַרף זיין דער חוטא,
 וואָס זאָגט זיך אָפּ פון גאַטס חברותא, בלייבט אַ קללה אויף לדורות,
 אָבי נישט זיין דער צווייטער ? —
 כלאַוונע לויערט מיט פאַראיבל און מיט מורא :
 וואו וויל אים דאָ דער אַסטראָוואָלער כאַפּן ?
 דאָך שמייכלט ער : עס זאָגן די חז"ל — — —

ס'גיט זיך די בית־מדרש טיר אַ פּראַל.
 ר' אַבא פּאַלט אַריין מיט אַ געיאָמער,
 אַז עס בלייבט די גאַנצע בירזשע מיט אַן אויפגעריסן מויל, —
 ר' אבא שרייט : נישטאָ מער, אוי, נישטאָ מער,
 איך האָב אים שוין געזוכט אי דאַרט, אי דאָ,
 נישטאָ — ער איז אין ערגעץ שוין נישטאָ.
 דער גאַנצער עולם שרייט אויס : ווער ?
 ר' אַבא קרעכצט, ווי מיט ציינער אַנגעשוואַלענע :
 דער קאוולער ! יוספ'ל, ער איז אין וויבער־שול געשלאָפּן —
 און פאַרטאָג אַנטלאָפּן...
 ר' אבא נעמט נאָך ווילדער אומלויפן אין קלויז :
 אַזוי פיל מוסר אים געלערנט,
 איך בין שולדיק, שליידערט מיד אַרויס,
 ער וועט קאַליע ווערן, אוי, וועט קאַליע ווערן, —
 און ווי אַן אַפגעברענטע חיה נעמט ער הוילן...
 שלמה'לע באַבוניצער צעעפנט זיינע תמימות־דיקע אויגן,
 ער דערמאָנט זיך זיין אַוועקפאַרן אין פוילן :
 די הענט אַראַפגעלאָזט, אין שוואַרצן שאַל,
 שטייט אַן איינגעשרומפענע די מאַמע ביים וואַקזאַל,
 עס שרייען אירע גרויע האָר אים נאָך אין ווינט.
 די רעדער רודערן, דאָך הערט ער פון דער ווייט איר האַרץ קלאַפּן,
 ער זעט פון באַז'טיר אירע ליפּן ציטערן : מיין קינד,
 איר שאַלכל פליט, ווי זי וואַלט אים נאָך וועלן כאַפּן, —
 ער פילט דער מאַמעס שאַלכל פלאַטערן אַרום זיין קאַפּ.

אין שלאָף, ביים וועד, ביי דער גמרא. —
און ס'ווייס נישט שלמה'לע באַבוניצער: זאל ער מקנא זיין דעם קאָוולער,
אָדער זען אין אים דעם יצר הרע?..

דער וואַרשעווער כיכיקעט צו דעם קאָפעטקעוויטשער מיט חוזק און הנָאה:
— אויך איך אַנטלויף, ווי איך באַקום נאָר היתר אויף הוראה. —
נאָר דער לאַנגער טראַכנבראָדער איז דערשיטערט,
ער צופט, דער גלעזערנער, אַ האָר פון גאַמבע,
און מורמלט: אינדערהיים אַנטלאָפן? — שרעקלעך... —

פּלוצלינג האָט אַריינגעפלאַצט אַ באַמבע, —
עס קייקלען זיך אַריין צוויי פעקלעך,
און יוסף קאָוולער שלייכט אַריין — — —
ער ליגט שוין אין ר'אַבא'ס אַרעמס איינגעקלעמט. —
יוסף דרייט אַוועק זיין קאָפּ פאַרשעמט:
— איך האָב געוואָלט די מאַמע זען, —
בויגט ער זיך, ווי צו דעם טאַטנס קבר — צו דער ערד.
— איז וואָס געשען?
— איך האָב פון מיטן וועג זיך אומגעקערט... — — —

דער אַטראַוואָלער כאַפּט אָן כלאַונען ביי דער האַנט;
געווען איז ירבעם בן נבט אַ רשע מרושע,
נאָר ס'טרעפט, אַז ס'טאָר אַ מענטש נישט איבערלעבן שוין זיין שאַנד,
ער טאָר נישט איבערלעבן שוין זיין בושה, — — —
איך — וואָלט נישט צוריקגעקומען! —
און ער דערפילט אַ זאַלציקע נישט גוטקייט אויפן גומען...

די מוסר'ניקעס גייען

„די מוסר'ניקעס גייען!“
עס שטעלן אָפּ זיך די פאַרהאַוועטע און טומלדיקע געסלעך,
און ס'לויפן נייגעריקע אָן די הערינג קרעמערלעך און באַלעבעסלעך.
די קינדער טראַגן זיך נאָך זיי מיט אַ געפילדער,
וואָס ווייטער ווערט די גאַס אַלס לוסטיקער און ווילדער:
„די מוסר'ניקעס גייען!“
הערצער אויפגעכראַסטעטע, אַרומגעריסענע, און אויסגעדרייטע שייך.

די פאלעס — הפקר אויפן ווינט,
די לאנגע ציצית באַמבלען זיך — זיי איילן זיך געשווינדט
צום מיטאָג אין דער קיך.
„די מוסר'ניקעס גייען!“

זיי לויפן דורך דער גאַס — אַדורכן גהינום פון נסיון,
מחנות-ווייז, ווי היישעריקן דורך די פיייערן אַרום אַ פעלד;
אַ מוסר'ניק וועט זיך אליין אין גאַס נישט טרויען
צו בלייבן פנים קעגן פנים מיט דער וועלט.
„די מוסר'ניקעס גייען!“

און סטרעפט, אַז ס'קומען זיי אַנטקעגן אַ קאַמפּאַניע מיידלעך,
אַרבעטאַרינס ערשט אַרויסגעשאַטן פון פאַבריק,
נעמען זיי זיך דרייען מיט די קלויזניקעס אין דריידלעך,
אַז די נאַוואַרדיקער דערלאַנגען זיך אַלאַז צוריק, —
דעמלט ווערט דער קורצער טראַכנבראַדער רעכט אין כעס,
און נעמט די חצופות וואַרפן אין די זייטן ווי די קניידלעך...
„די מוסר'ניקעס גייען!“

אַ בחור אויף אַ ראַג פון גאַס,
דרייט אַוועק זיך מיט פאַראַכטונג: שוואַרצע ראַבן!
דער האַריקער ר' אַבא גיט אויף אים אַזאַ צעגליטן קוק,
אַז ס'ווערט אים אומהיימלעך, ער לאַזט זיך מיטן ברוק, —
און ר' אַבא זאַגט: מיר עסן ניט נבלה ווי די ראַבן,
מיר דאַרפן בעסער אייך אַ לעבעדיקן האַבן...
„די מוסר'ניקעס גייען!“

די הענט אַהינטער קומט אַנטקעגן זיי דער דין,
ער שאַקלט מיטן קאַפּ: אַ הילוך — ס'איז אַ חילול השם,
די מוסר'ניקעס רינגלען אים אַרום מיט שפּאַטישע העוויות:
וואָס זאַגט איר נישט אויף אים?
איר האַט געהאַט אַ פּערטל שעה פון חשבון שוין אין אייער לעבן?
אַ רב זייט איר? — אַ באַלעבאַס!
דער דין כאַפט זיך אָן ווי פון אַ זעץ — ביים נאַז:
— אַזוי-אַ רעדט מען צו אַ רבי'ן?..

דער עולם רייסט זיך דורך דער שמאַלער טיר אין קיך,
מען וואַרפט אַראָפּ פון זיך די מאַנטלען גיך,

די בגדים דרייען זיך ארום אין אויך.
ביז זיי פאלן אויף די טישן, אויף די בענק,
דער קורצער טראַכנבראָדער שרייט צופרידן צו זיין לאַנגן חבר ;
(איצטער זענען אים די הויזן שוין ניט ענג.)
— די מעשה איז דאָך גאָר פאַרקערט. —
דער לאַנגער טרייסלט מיטן קאַפּ אויף ניין : ס'איז פאַרפּאַלן, פאַרפּאַלן.
ער שלעפט זיין מאַנטל אויף דער ערד,
און אַלע אויסגעהונגערטע געזיכטער שטראַלן.
דער וואַרשעווער דערלאַנגט אויף גיך אַ וויש די פינגער,
און ועצט זיך גלייך אַריין אינמיטן טיש : המוציא.
— נישטאָ קיין ברויט !
דער עולם האָט דערפילט אַ ווייטאַק אין די צינגער, —
ר' אַבא קלאַפט דעם וואַרשעווער אין פלייצע :
מילא, איר מוזט צוואַרטן, נישטאָ קיין עצה,
שווייגט — און לערנט זיך דורך שווייגן — ריידן,
דער קורצער טראַכנבראָדער : ניין, ער וועט זיך אויסלערנען בלויז
— שטומען, —
עס האָט דער וואַרשעווער אַ קוק אַזאָ געטאַן אויף ביידן,
אַז אַלעמען האָט אַ געלעכטער אַנגענומען, —
ביים לאַנגן טראַכנבראָדער מיט די גלעזערנע בלוט אַנגעפילטע אויגן,
האָט די גרינע נאַז זיך לענגער אויסגעצויגען,
ער שאַקלט מיטן קאַפּ און פליסטערט ;
— איך בין אַמאַל אַן אורח, און איך נעם אַמאַל אַן אורח, וואָס, אַ מענטש
איז דען דער שפייזער ?
דער וואַרשעווער פאַרקרימט זיך : קעסט־קינד דו אומזיסטער,
דו בעטלסט אַלעמאַל אין פרעמדע הייזער, —
דער קורצער שרייט : בטבע קען זיין בין איך אויך אַ פרעסער,
באַקלאַנגן אַבער וואַלט איך זיך באַדאַרפט, ווען מיר גייט בעסער,
די תורה האַלט זיך נאָר אין נויט, —
אַזוי דערלאַנגט מען פשט'לעך אַנשטאַט ברויט,
און אגב אורחא קוקט מען אויפן גאַס־טיר פון דער צייט,
ביז דוד קאַפעטקעוויטשער בלאַזט זיך ווי אַן אייטער :
— נישטאָ קיין ברויט — באַדאַרף מען דאָ נישט האַלטן קיין ישיבה־לייט,
קאַרג ישיבות וואו צו פאַרן ? — בלאַזט ער אַ באַליידיקטער זיך ווייטער.

עס בלייבט פארגאפט דער עולם,
 דער ווארשעווער קוועלט אן — דאך זיצט ער טויב, פאר'גולמ'ט.
 — מזל-טוב, ס'איז דא שוין ברויט!
 ר' אבא כאפט צוויי לאבנס און צום קאפעטקעוויטשער: האלט פעסט.
 דער למדן ווערט באגאסן רויט,
 און ר' אבא בעט ביי אים זיך העפלעך: עסט.
 צייט נאָוואַרדעק האָבן מיר נאָך אַזאַ למדן נישט געהאַט,
 מיר וועלן הונגערן נאָר איר וועט האָבן אַלץ צו זאַט,
 אַ קלייניקייט, איר האָט דאָך סמיכה, —
 און ר' אבא שפריצט מיט גוי'ישער רציחה.
 אַלע דרייען מיטאַמאַל די קעפּ אַוועק, —
 דער אַפיקורוס משה ליבער קומט אַריין אין קיך,
 ער זעצט זיך צו ביי חיים ווילבערס ברעג,
 און גראַבט אַריין אין טעלער דאָס געזיכט.
 ר' אַבא טיילט איצט פלייש; ער הייבט אָן פון די ווינקל-בענק,
 און ווען ער קומט צום וואַרשעווער,
 גיט ער צו דעם צווייטן ווינקל זיך אַ קער,
 פאַר'חוש'ט, ווי ער וואַלט אין דעם סדר נישט געדענקט,
 דער וואַרשעווער קוקט גיריק, ביז, די אויגן קריכן אים אַרויס,
 אַט קומט זיין ריי שוין פון דער צווייטער זייט,
 דער מחלק מעלדעט קורץ: נישטאַ שוין מער קיין פלייש,
 דער וואַרשעווער שפּרינגט אויף און שרייט:
 — סטייטש?.. ר' אַבא שמייכלט קאַלט: איך קען נישט העלפן,
 ס'האַט אויסגעפעלט — עס קען אין קיך זיין דער ערשטער,
 ווער עס קומט צום לערנען אַרום צוועלף, —
 שלמה'לע באַבוניצער רוקט אָפּ פון זיך דעם טעלער:
 — איך טאָר קיין פלייש נישט עסן — זאַגט ער —
 אַזוי האָט מיר פאַרזאַגט דער דאַקטער,
 און ווי זיין טבע ווערט ער רויט, פאַרשעמט:
 — וואַרשעווער, איך בעט אייך נעמט...
 חיים ווילבער בויגט זיך אָן צו משה ליבער שטילערהייט:
 — כלאַזונע, און דער אַסטראָוואַלער עסן נישט אין קיך?
 דער אַפיקורוס וואַרפט אַרויס פון טעלער רייד,

ווי די ביינער פון דעם פלייש אַהינטער זיך :
— ווי לאַנג זייט איר שוין דאָ, ווי לאַנג?
זיי עסן אין דעם ראש־שיבה'ס שטוב — יחסנים!
ליבער בלייבט פאַרשטומט... אינמיטן קריכט אַריין אַ פנים,
און ר' אַבא וואַקסט אויס צווישן זיי אין באַנק, —
דער עולם שמייכלט, און דער וואַרשעווער נעמט לאַכן:
ר' אַבא היט דער אַפיקורוס זאָל אַ תם נישט קאַליע מאַכן...

ב א ר ו ע פ . . .

פרייטאָג האַלבן טאָג אויף דער קוואַרטיר,
דער טיש האָט אויסגעפּוצט זיך מיט אַ ווייסן טישטוך,
אפילו די פאַרשמירטע שוויבן אין דער טיר,
האַבן שבת־קודש'דיק אַרומגעווישט זיך.
נאָר כלאַוונע דרייט זיך אום ניט אויפגעלייגט,
ס'איז אַנגעדראָלן זיין באַשטענדיק צעשמייכלט געזיכט,
יעדע רגע גיט ער זיך צו זיינע פיס אַ נויג —
ער גייט אָן שיד...
ער האָט די באַלעבאַסטע דריי מאָל צו דעם שוסטער שוין אַראַפּגעטריבן,
ביים שיכור, דעם לאַטוטניק, איז נאָך דינסטיק קאַנטיק,
הלוואי וועט זיין די שיד נאָך שבת מאַנטיק, —
דער אַסטראָוואַלער ליגט, און קרעכצט אויף דער קאַנאַפע,
וואָס גייט ער אַבער איצטער כלאַוונען אָן?
ער קוקט אויף זיינע אַפּגעפּרישטע הויזן, אויסגעפּרעסטע קלאַפּעס,
ער איז אינגאַנצן שבת'דיק שוין אַנגעטאָן,
און נאָ דיר — שיד...

דער אַסטראָוואַלער ליגט, די פינגער אויף די אויגן ציטערן,
ער ווייס אַזוי אויך אַלץ — וואָס דאַרף ער קוקן?
ער זעט מיט צוגעמאַכטע אויגן כלאַוונעס אומרואיקן רוקן — — —
און זיינע ליפּן ציקן אויס אי יאוש־שמייכל שוין אַ ביטערן:
דעם בחור ציט אין ראש־שיבה'ס שטוב — די בת־יחידה...
נאָר ער קען בלייבן ציטערן אויף דער קאַנאַפע,
אויף זיינע פינגער האָט אַ טרער אַרויפגעקאַפּעט, —
ער רופּט ווי דורך אַ חלום אויסגעצויגן, שווער:

— כלאוונע — יענער ענטפערט נישט. ער קוקט אין גאס אַרויס ;
 — כלאוונע — האַסטיק גיט ער זיך אַ קער ;
 — וואָס איז? — דער אַסטר־אָואַלער פילט : דאָס לעבן רינט אים פון
 די פינגער אויס :

— כ'פיל זיך עפעס היינט נישט גוט,
 וועל היינט אין ערגעץ שוין נישט גיין, —
 דער אַסטר־אָואַלער ווערט אַליץ שוואַכער פון מינוט :
 — פאַסט אָן מיינע שיד... זיי זיינען אייך נישט קליין ?
 מיר טראָגן, דוכט זיך מיר, דעם זעלבן נומער, — — —
 כלאוונע פול מיט חשד און דר־ארץ שטייט אַ שטומער. —
 פאַרוואָס גאַר דר־ארץ — ווערט דער אַסטר־אָואַלער דורכגעצאַפלט,
 נו — דרייען אויס זיך זיינע הייסע טונקעלע שוואַרצאַפל,
 כלאוונע שפרייט פאַנאַנדער זיינע הענט : וואָס רעדט איר ?
 דער אַסטר־אָואַלער זעצט זיך אויף : וואָס איז ?
 איר דאַרפט דאָך ערגעץ צו גיין? — זעט איר, —
 און ער ציט אַראָפּ די שיד פון זיינע פיס...
 — ניין, — שרייט כלאוונע זיך אַליין אַריבער, אַ דערשטיינטער.
 דער אַסטר־אָואַלער קוקט : וואָס מיינט ער ?
 — וואָס הייסט ? זיי זענען דאָך ניט איינגעשמוצט,
 איך האָב לכבוד שבת זיי אַרומגעפּוצט,
 וואָס הייסט ? איר האָט דאָך שוין געטראָגן מיינע שיד, —
 צעשמייכלט ער זיך ווייטאַגדיק — איר זייט געווען גאַר יונג,
 האָב איך אין מיינע שיד די גרענעץ אייך אַדורכגעפירט, — — —
 ער דערפילט די זאַלציקע ניט גוטקייט אויפן צונג, —
 ס'האַט כלאוונע זיך נאָך קיינמאַל נישט אַזוי געשפירט :
 — נו — ווערט דער אַסטר־אָואַלער אומגעדולדיק, אויפגערייצט :
 פאַלגט, איר האָט דאָך דר־ארץ, — גיט דאָס בלוט אין פנים אים
 אַ פליין :
 איך וויל אַליין אַ קוק טאָן צי זיי פאַסן — שרייט ער שוין צעקאָכט.
 דער יונג טרעט אָפּ, דער אַסטר־אָואַלער גייט אים נאָך,
 און נעמט מיט ציטעריקע קני צום דיל זיך בויגן, — — —
 כלאוונע גיט אַ שפרונג, ווי ער וואַלט פון אַ קלאַפּ זיך אָפּגעווערט,
 דער אַסטר־אָואַלער עפנט ווי פון אַ קאַשמאַר די אויגן,
 ער שטעלט זיך אויף פאַמעלעך פון דער ערד,

און דורך פאַרקריצטע ציינער צישעט ער אַרויס :
— נעמט די שיד, איר הערט ! —
און לויפט אַרויס אין צווייטן חדר.
ער ליגט אַ ציטעריקער אין אַ שטול, באַדעקט מיט שווייס.
ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געפילט אַזוי די שליפן,
די שטעכעדיקע האָר פון זיינע ברעמען,
ער וויל צוריק אין חדר לויפן :
ער וועט נעמען ?? ער וועט נעמען ??
פון יענעם חדר בלאַזט, ווי אַ דערמאָרדעטער וואַלט דאָרט געלעגן,
מיטאַמאָל — אַפּפּאַסן אויפן דיל,
עס עפנט זיך אַ טיר — און שטיל,
דער אַסטרואָנאָלער כאַפּט זיך אויף פון זיין חלשות'דיקן שוידער :
איז ווער אַוועק ? איז ווער געקומען ?
ער לויפט אַריין אין צווייטן חדר : —
ער האָט גענומען !..

כלאַוונע האָט געלאָזט די טיר האַלב אָפּ,
און אַראַפּגערונען פון די שטיגן גיך,
ס'איז עמיצער אַ באַרוועסער אים נאָכגעלאָפּן :
מיינע שיד !

כלאַוונע האָט זיך אויסגעדרייט—זיין שאַטן האָט באַוויזן אַפּצושפּרינגען קוים,
די הייזלעך זענען אים געטריי פון ביידע זייטן נאָכגעגאַנגען,
מיט ווייסע פאַרהאַנגלעך לכבוד שבת שוין פאַרהאַנגען.
די גאַס האָט זיך אַהיים געאיילט — איז ער אַוועק מיט זינגעדיקע טריט,
אַ באַבע אויף אַ טרעפל האָט זיך אויפגעשטעלט — אַ תלמיד חכם :
„גאַט העלף !“ — די אַלטע זאָגט מיט בענטשנדיקע ליפּן נאָך אים :
הלוואי אויף מיינע אייניקלעך געזאַגט געוואָרן, —
ער שמייכלט, כאַטש עס איז אין לינקן שוך אים ענג ;
דער אַסטרואָנאָלער האָט זיך אַנגעזעצט אויף מיינע יאָרן,
ער גייט אַרום אַ פינצטערער און שטרענג.
באַשמעקט מיך אַ געבויגענער, און ווען ער הייבט די אויגן אויף,
דוכט זיך מיר — אַט וואַרפט ער זיך אויף מיר אַרויף.
איך בין שולדיק ? — קוועלט שוין כלאַוונע אָן פון זיינע שיד, וואָס
גלאַנצן :

האָט ער געזאָלט זיי אָנטאָן, אלא וואָס — ער פילט זיך נישט אינגאַנצן.
 נאָר כלאַווּנען זענען ענג די שיד, און ענג איז אויך אים אין מחשבה.
 דאָך נעמט ער האַסטיקער נאָך שפּרייזן:
 דער אַסטראַוואַלער האָט אַ פעולה אין הטבה
 געוואָלט דורך דעם באַווייזן.

שווער איז מיר געווען די שיד צונעמען, שווער,
 און נעם איך ניט — וואָלט איך אים שטאַרק געקרענקט,
 איך האָב געטאָן דורך דעם פאַר אים פיל מער
 ווי ער פאַר מיר —
 עפנט כלאַווּנע אַ באַרוואַיקטער דעם ראַשי־שיבה'ס טיר.

אין קיך האָט כלאַווּנע זיך פאַרלאָרן אין די פאַרע־קנוילן.
 זיי האָבן אים אַרומגענומען היימיש, וואַרעם — אַ מחיה.
 ביסלעכווייז האָט זיך די פאַרע ווי אַ ציבעלע גענומען שיילן,
 ער האָט דערוען די קעכין חיה,
 וואָס האָט מיט פרומע אויגן, און מיט הענט געניטע,
 געכאַפט די טעפּלעך פון דער פּליטע.

כלאַווּנע איז אַריין אין גרויסן ספּריים־חדר,
 דער עולם אַרום טיש האָט זיך אַוועקגעדרייט פון שמועס,
 און ער האָט אויפגעכאַפט פאַרשפיצטע שמייכלען, תנועות,
 מען האָט געשלעפט פון אים די שיד, די קליידער, —
 פאַרריסן איז ער דורך אין עס־צימער,
 די שושקעניש פון ספּריים־חדר האָט אים ניט געקומען,
 אין עס־צימער: די טראַכנבראָדער רייבן זיך אָן וואַנט.
 דער ראַשי־שיבה רעדט צו זיי, די פּאַלע פון זיין סורדוט אין זיין האַנט:
 טראַכנבראָדער, זייט מקבל קנין: איר וועט מאַכן אין אַ שטעטל אַ
 ישיבה־קטנה.

צום יום־הדין באַדאַרף מען זכותים, —
 דער לאַנגער קוקט ווי ער וואָלט נישט פאַרשטאַנען,
 וואָס דער קורצער טרעט כסדר אויפן פוס אים:
 — אַוודאי דאַרף מען — זאָגט דער קורצער — אָבער אָנהייב זמן? —
 דער ראַשי־שיבה זעט ס'וועט גאַרנישט זיין דערפון, און דרייט זיך אָפּ
 צום טיר,

כלאַווּנע גיט הכנעה־דיק פאַראויס אַ שפּאַן:

איער קשיה נעכטן אויפן שיעור — — —
דער ראשישיבה לייגט אויף אים ארויף אַ פּאָטערלעכע האַנט :
שפעטער כלאַוונע... און ער עפנט אויף די טיר אין ספרים-חדר,
די טראַכנבראָדער שיטן זיך אַרויס, און כלאַוונע — איידער
ער גייט אויך — באַווייזט אַ קוק טאָן אויף דאָס שלאַף-שטוב—צוגעמאַכט!
דאָרט זיצט די רביצין, און אויך דאָס מיידל, — — —
כלאַוונע גייט אַרויס אַ ניט-צופרידענער, און אויפגעבראַכט,
דער ראשישיבה לאָזט אים דורך באַזונדער איידל,
און רופט אין ספרים-חדר : דוד קאַפעטקעוויטשער, זייט מוחל,
דער למדן פּוּישט דעם ראשישיבה נאָך מיט שווערע טריט,
אין ספרים-חדר בלייבט דעם ראשישיבה'ס שמייכל...
דער לאַנגער טראַכנבראָדער דרייט אויס זיינע שיטערע שוואַרצאַפּלען :
— דעם אַסטראָוואַלער זעט מען עפעס ניט ? —
דער קורצער שטורכעט אים ער זאָל ניט פּלאַפּלען.
כלאַוונע שטייט שוין צווישן עולם אין דער מיט.
ער גלאַנצט מיט זיינע נייע שיד, און מיט חידושים נייע ;
דער „תּשבץ“ פּרעגט ווי קומט עס, אז אַבי...
אין עס-צימער : דער קאַפעטקעוויטשער שטייט ביים קאַמאַד,
ער קראַצט די פעטע גאַמבע באַלעבסלדיק, פאַרלעגן,
דער ראשישיבה שפּאַנט אַרום מיט אַ נערוועזן טראַט,
און שטעלט זיך ראש אַוועק דעם קאַפעטקעוויטשער אַנטקעגן :
... איז וואָס וועט זיין דער סוף פון ענין ?
נעכטן איז געווען דאָ ווידער דער מחותן,
ער ערגערט זיך — ווען מאַכט איר שוין דעם קנין ?
דער ראשישיבה הייבט אָן נאַכאַמאַל מיט גוטן, —
זעקס יאָר קעסט בדיוק, ממש ווי איין וואָך,
אַ שיינער שווער, אַ רייך הויז — וואָס ווילט איר נאָך ?
און וואָס דער בתולה שייך — איז דאָך ניט שייך,
איר האָט דאָך אַנגעקוקט... און אויב מיין ווייב,
די רביצין — פאַרריכט דער ראשישיבה זיך אַליין — זאָגט אויך,
אַ וואָס דער בתולה שייך —
בקיצור — זאָגט דער ראשישיבה שטרענג און הויך —

קאפעטקעוויטשער, איר ווילט אַ קנין אָדער תנאים? נאָר דער בחור איז שוין צוגעוויינט, און ענטפערט קאַלט: — דער מחותן איז געוויס אַן ערלעכער, איך טרוי אים, איך האַלט ניט אָבער ביי דער ביי, איך האַלט — איך מיינ, איך האָב אַ שוועסטער, וואָס איז עלטער — — דער ראש־ישיבה צינדט זיך אָן: דער אַלטער תירוץ, דער בחור ווערט אַליץ אָנגעבלאָזענער און קעלטער: וואָס איז עס גאָר, ער מאַנט? ער פאָדערט? זיין קאַרק ווערט אָנגעגאַסן, נאָר ער שווייגט פון דרד־ארץ. דער ראש־ישיבה ווינקט אין ספרים־חדר צו דעם לאַנגן טראַכנבראָדער. ער גייט אַרײַן, דער ראש־ישיבה פרעגט: איר לערנט מוסר? — כװײַס. ... איר דאַרפט דעם שידוך טאָן, און אין בית־מדרש בלייבן, דער למדן וויל אַרױס, דער ראש־ישיבה שרייט: פאַרבלייבט, איך הייס! און ווייך צום טראַכנבראָדער: ווילט איר תנאים שרייבן? מיט וועמען ווייסט איר דאָך — מיט אונדזער קעכין חיה... דער קאָפעטקעוויטשער צעפראַלט דאָס מויל — דעם ראש־ישיבה'ס אויגן שיסן: —

מוצאי יום־טוב וועט זיין תנאים — זאָלן אַלע וויסן, אַז אַ בעל־מוסר דאַרף ניט מעבל דוקא נייע, ער פאַרלאַנגט ניט פאַר זיין לומדות קיין תרפ״ט אַלפים, און אייביק זיין ביים שווער אויף קעסט; טראַכנבראָדער, איר וועט שלאָפן ווייטער ווי איר זייט געשלאָפן, און עסן, ווי אַן אמת'ער בן־תורה עסט. די קעכין — ציילט דער ראש־ישיבה שוין די ווערטער — פלעגט אויסטראַגן פאַר גבירים מילך, און גוט פאַרדינען, האָט זי געוואַלט אַ קעכין זיין — אַבי זיך אין אַ פרום הויז געפינען — דאָס איז אייער זיוווג דער באַשערטער, און חוץ דעם — קוקט דער ראש־ישיבה זיך אַרום — איז זי אַ יתומה נעבעך — אַ רחמנות, איר זייט דאָך אַ בעל־מוסר, איר זייט פרום, און אפשר ווילט איר אויכעט אַ רבנות? — נעמען שוין דעם ראש־ישיבה'ס אויגן בליצן, דער טראַכנבראָדער טרייסלט זיך: וואָס רעדט איר, רבי? דער ראש־ישיבה גלעט די אויסגעלאָשענע אַש־גרויע שפיצן

פון זיין פייערדיקער באַרד, ער לייגט אַרויף אַ ווייכע דלאַניע אויף דעם טראַכנבראָדערס האַלדן, און קוקט אויף דוד קאָפּטקעוויטשער, וואָס שטייט נאָך אַלץ אַן אָנגעשפּאַרטער אויף זיין אַרט, און שפּילט זיך קיל, ווי ס'איז זיין שטייגער, מיט זיין גרויסן זייגער, —

דער ראשישיבה גייט אַרויס אין ספרים-חדר אַן אַ וואָרט. דוד קאָפּטקעוויטשער גייט צו צום טראַכנבראָדער: שוטה. גריבלט זיך דער לאַך אין זיינע באַקן, שמאַלציקע און רויטע: — איר האָט באַדאַרפט אים עצה'נען — זאָל כלאַונע נעמען חיה'ן, און אייך זאָל ער אוועקגעבן דאָס טעכטערל, דאָס טעכטערל — באַווייזט ער אויף די צוגעמאַכטע שלאַף-שטוב, און ווישט אַרום פון מויל דאָס סמ'יקע געלעכטערל. אין ספרים-חדר האָט דער עולם זיך געהיצט, די לומדים האָבן כלאַונעס תורה אָפּגעדונגען, ער האָט זיך ניט געלאָזן, און געבליצט מיט בקיאות, איינפאַלן, פאַרקערט געדוונגען, די אַלמערס ספרים האָבן זיך אַריינגעמישט.

דער וואַרשעווער האָט זיך געקאַכט: איך ווייז אייך אַ „חידושי רי"ם", — האָט כלאַונע אויך אַ כאַפּ געטאָן אַ ספר פונעם טיש, און העכער נאָך געזונגען מיט אַ קלינגעדיקע שטים, די הענט אַהינטער האָט דער ראשישיבה זיך אַרומגעדרייט, אַריינגעשטעלט אַן אויער אין געזעמל, און געהאַט הנאה, אַ שפּאַן געטאָן אין עס-צימער פאַרטראַכטערהייט, אַריינגעכאַפט אין מויל די באַרד-שפיצן די גרויע, און איינגעהאַכט זיך צו די שלאַף-שטוב, די פאַרמאַכטע, אַרויסגעגאַנגען, און גענומען כלאַונען פון דער זייט באַטראַכטן. דער לאַנגער טראַכנבראָדער האָט אַ האָר פון גאַמבע זיך געצופּט (אַ מוסר'ניק טוט אַלץ באַרעכנט).

ער איז אַריין אין קיך, און זיך פאַרזאַיקעט פאַר דער קעכין: — איך, איך וויל אַ טרונק, איך וואָלט געבעטן אייך אַ גלאַז, (ס'האַט אויפּגערעגט געפּיפט זיין לאַנגע נאָז), די קעכין האָט אַ כאַפּ געטאָן אַ גלאַז פון שאַפקע, עס לאַנג געווישט מיט ציטעריקע פינגער, און געגלעט.

ער האָט געבעטן זיך : גענוג, און זי האָט דוקא
 דאָס גלאָז געווישט, און גאַרנישט ניט גערעדט.
 ער האָט געמאַכט אַ ברכה אויפן קול, זי האָט געענטפערט, אָמך.
 די הענט פאַרלייגט אונטער דעם שירץ : אַ דאַנק זיין ליבן נאַמען —

כלאַונען האָט דער גאַנצער פּילפּול שוין דערעסן.
 ער האָט שוין אַלע „ריטבא״ס אַלע „רשבא״ס אויסגעבראַכט,
 און זי — זיצט אַלץ אין שלאָף־שטוב צוגעמאַכט,
 שטייט ער צווישן עולם אינדערמיט,
 די לומדים שטורעמען אויף אים — ער שווייגט ברוגז,
 אַ בחור שרייט : דער רמב״ם פסק׳נט... כלאַונען קלערט : וואָס טויג עס ?
 זי ווייט זיך ניט...

„דרך־אריך!“ — דער אַסטראָוואָלער האָט אַרומגעשפּרייזט אויף דער
 קוואַרטיר, פאַרגעסן ניט געקענט :

ער האָט געקוקט אויף מיר פאַרוואונדערט און מיט חשד —
 און דרך־אריך... ער פילט זיך אַ צעבראַכענער, געשענדט, —
 איך בין דאָך יאָרן־לאַנג געווען זיין ראש־הוועד,
 אַ תלמיד האָט דאָך פאַר אַ רבי׳ן דרך־אריך — יאָ,
 און וואָלט דער דרך־אריך פון זיין פנים אָפּגערונען,
 וואָלט מען אפשר רחמים נאָך ביי אים געפונען,
 און וואו ס׳איז רחמים דאָ, איז חוזק אויך שוין דאָ,
 אַמאָל גייט חוזק נאָך רחמנות, און אַמאָל אויך — פאַר,
 זיי גייען אויך אַמאָל צוזאַמען, —

אַזוי האָט ער געגראָבן זיך, ווי אין אַ חורבה — אין זיין צער :
 ווי אַ הונגעריקע חיה אונטער דורכגעפּוילטע שטאַמען :
 זיי האָבן דרך־אריך נאָך — איך האָב דאָך זיי דערצויגן אַלע.
 די פּרימסטע אָבער וואָלטן זיך געפּרייט,
 ווען עמיצער איז זיי מיין בראַך מגלה,
 זיי ווייסן שוין... איך פיל עס, ווען זיי גייען מיך פאַרביי —
 דער אַסטראָוואָלער האָט אַן עלנטער זיך אויפגעדרייט,
 און מיט זיין שטערן צו דעם פענצטער צוגעפּאַלן,
 די זון האָט אים געגלעט מיט אירע צאַרטע אלול־שטראַלן,
 ער האָט אַריינגעוויינט אין איר מיט הייסן בליי :

משכיל.. דער יאַמער פון אַ מענטשן אין אַ הייל,

דער יאָמער פון אַ מענטשן — אַ פאַרשטויסענער, פאַרטריבענער, —
 ער האָט געזונגען מיט אַזוי פיל שטילן גרויל,
 ווי פון אַ וועלט אַ חרוב'ער — דער איינציקער פאַרבליבענער. —
 אַ, גאַט, איך וויל דיר אויסגיסן מיין ווייטאַג,
 איך וויל דערציילן דיר מיין פיין,
 קוק רעכטס — עס וויל מיך קיינער ניט דערקענען,
 איך בין שוין קיינעם מער נישט נויטיק,
 אַ, קוק זיך איין, אַ, קוק זיך איין...
 פאַרנעם, גאַט, מיין געבעט, איך בין צעבראַכן,
 איך רוף צו דיר — דו זאָלסט מיך ניט פאַרטרייבן,
 איך קלאָפּ אין הימל, ווי אַן אַבל צו אַ שכן,
 אַליין ניט מיט אַ בר-מינן אַ גאַנצע נאַכט צו בלייבן...
 אַ, גאַט, עס זיצט דער טויט אין מיר — איך פיל אים
 אין מיינע אויגן, אין די הענט, —
 אַזוי האָט ער געמישט שוין זיינע רייד מיט פסוקים-תהילים,
 ביז די זון אין שויב האָט אויסגעברענט.
 „אַלט ברויט, אַלטע חלה, האָט רחמנות יידן,
 וואַרפט לכבוד שבת וואָס אַראָפּ, —
 דער אַסטראָוואָלער האָט דערהערט דעם בעטלערס ניגון,
 און אויפגעהייבן פון די נאַסע הענט דעם קאַפּ;
 איצט הייבט זיך ווידער אַלץ פון אָנהייב אָן,
 וואָס וועט זיין ? אַ, וואָס וועט זיין ?
 איך בין, ווי אין די פאַקעלעס — דער האָן;
 אַרויס מיט איין פוס, מיט דעם צווייטן גלייך אַריין.
 ווי זאָגט דער חכם: דער פאַרפאַלגטער הירש ברעכט אָפּ די הערנער,
 ער זאָל זיך נישט פאַרפלאַנטערן אין צווייגן, —
 ער הייבט אָן לאַכן: כ'וואָלט קיין בטלן ניט געווען, קיין לעקער,
 אויב איך וואָלט אפילו איצטער זיך נישט לייגן. —
 ס'איז גאַרניטאָ קיין וואָלד, און איך האָב נישט קיין שיינע הערנער,
 דאָס האָב איך זיך פאַרפלאַנטערט אין אַ קליידל,
 אַן איינגערעדטע מעשה, עפעס דאָרט אַ נאַריש מיידל,
 גענוג געפלאַנטערט אין חשבונות זיך — אַהער, אַהין,
 יעדן חשבון קען מען אויפשטעלן אַנטקעגן צען,
 די קראַפט פון מעשים ליגט נישט סוף-כל-סוף אין זייער זין,

נאָר אין באַשלוס: איך וויל — איך קען...
 דער אַסטראָוואַלער האָט זיך אויפגעשטעלט, עס האָט אין אים געזאָטן:
 איך בין נאָך נישט אן פאַקעלעס — דער האָן.
 ער האָט אַרויסגעשלעפט די ציצת, און צעשפרייט דעם טלית-קטן,
 זיך אָנגעבויגן און די זאַקן אויסגעטאָן:
 אַ, גרויסער אונזין פון מיין גהינום,
 מיך פייניקט נישט אַזוי, וואָס עפעס דאָרט אַ מיידל וויל נישט מיך, —
 נאָר דוקא דאָס, וואָס זי וויל — יענעם...
 מיט זיינע שייך האָט ער מיין וואַנזין נאָך נישט צוגענומען,
 דאָרף איך איצט אַליין אַ באַרוועסער דאָרט קומען, —
 אַ שייף וואָס טרינקט זיך, וואָרפט אין וואָסער אַלץ צו ווערן ניצול,
 אַ מוסר'ניק דאָרף קענען לייגן זיך אין בלאַטע, —
 זיי וועלן זאָגן, אַז דאָס איז אַ שפיצל,
 נאָר איך וועל שוין נישט קענען האָבן קיין חרטה — — —
 באַרוועס!
 איך בין געגאַנגען שוין אַ באַרוועסער אין קיעוו,
 אַ, גאָט, איך שריי צו דיר, אַ נאַקעטער, ווי איוב:
 „גיב דיין אַרעם מיר אין ערבות.“
 איך וויל אינגאַנצן זיין צעבראַכן, גאַרנישט האָפּן — — —
 און דער אַסטראָוואַלער איז אַרויסגעלאָפּן... — — —

אין גהינום אויף אַ קייט

אין קיך אַרום די ווייסע טישן, שבת —
 איז תשעה-באָב... אפילו דער צעפייערטער ר' אַבא
 איז ווי אַ פליג אין ווינטער — שטום.
 מען זינגט קיין זמירות נישט. אַיעדער עסט באַזונדער און פאַרטראַכט.
 עמיצער אַ באַרוועסער גייט, נישט געזען, אַרום
 צווישן עולם בחורים פון פרייטאָג אויף דער נאַכט...
 חיים ווילנער קוקט אַ הילפלאַזער אויף משה ליבער —
 דער אַפיקורוס זיצט ווי שטענדיק — שטאַר,
 אַ זייטיקער, אַ קאַלטער, און אַ טריבער.
 ער נעמט קיין אַנטייל ניט אין צער
 פון גאַנצן ציבור.
 אַ פאַראומערטער בענטשט יעדערער פאַר זיך,

(מען האט פארגעסן אויך צו מאכן א מזומן).
און מען שלייכט ארויס פון קיך
בגנבה, ווי מען איז געקומען...

חיים ווילנער האט דעם אפיקורוס אפגעווארט אינדרויסן,
ליבער האט א לאך געטאן, ער וואלט זיך אויף דעם געריכט,
אוועקגעשפרייזט, דעם קאפ פארהייבן, מיט א טראט א גרויסן,
דער ווילנער איז אים נאך, אראפגעלאזן דאס געזיכט.

ליבער האט זיך אפגעשטעלט: וואס זייט איר עס אזוי צעטומלט,
א בעל-מוסר דארף דאך זיך מבטל זיין, גיין בארוועס,
דאס פאסט זיך זער גוט צום גאנצן רומל.

איך — דארף דאס געוויס נישט חידוש'ן, איר זייט דאך נאך וואס
אנגעקומען, און אוודאי האלט איר,

אז נאווארדעק קומט נישט אפ מיט ריידן, נאך איז אויך מקיים,
טא וואס איז, אז א מוסר'ניק אן אלטער

האט זיך ארויסגעלאזט אין גאס א בארוועסער לשם שמים? ...

דער ווילנער: אן אלטער בחור, און א חתן שוין כמעט —
א בארוועסער אין ראשי-שיבה'ס שטוב? ... אזוי מבטל זיין זיך, און

צעשאַרן! —

ליבער: אזוי, אים פאסט נאך זיין א ראש-הוועד?

מקיים זיין — זאלט איר... איר ווילט מען זאל איך דוקא נאָרן?

פון וואָנען ווייסט איר אָבער, אז דער פוס, דער לאַמער

האָט געמיינט נאָר זיך אליין צו זיין מבטל,

אפשר האָט ער גאָר דורך דעם גענומען פינצטערע נקמה

אן ראשי-שיבה און זיין טאַכטער — מערער ווי אן זיך?

איך זע איר זייט נאָך גאָר אַ יאַטל.

דער ווילנער: ער האָט אוועקגעגעבן כלאַונען זיינע שידן...

ליבער: איר גייט דאָך אין קלומפעס אויסגעדרייטע.

פאָרוואָס האָט ער די שידן נישט אָפגעגעבן אייך?

דער ווילנער בלייבט פאַרבליפט, דערנאָך מיט כעס: איר זייט אַ חוטא

און אַ מחטיא... וואָס בין איך דאָ שייך?

כלאַונען אָפגעבן — אַט-דאָס איז אַ פעולה!

ליבער קריגט זיך מיט פאַראַכטונג: איר זייט עס אַ מענטשן-קענער:

כלאונע נעמט ביי אים אַוועק די בתולה,
 ער איז אַ ליכטיקער, אַ ציכטיקער, אַ פרישער, און פיל שענער —
 גיט דער אַסטראָוואָלער אים די שיד אַוועק — אַ זשעסט
 פון גאווה, רעזיגנאַציע און דער עיקר פון נקמה: זעסט!...
 נאָר איר באַדאַרפט מיר נישט געטרויען — כ'בין אַ כופר.
 דער ווילנער: מען טרויט אייך נישט — דאָך האַלט מען אייך...
 ליבער: כאַכאַ-כאַ, איך בין פון ביכלעך און פון חזיר טריפער,
 נאָר ס'האַבן דוקא זיי פאַר ביכלעך דרך-אַרץ,
 אפשר מערער נאָך ווי פאַר אַ ספר —
 געפעלט אייך נישט? — איז אַט אַ פראַסטער תירוץ:
 זיי קלערן, טאַמער וועל איך בעסער ווערן פאַרט,
 נאָר טראַגט זיך אַפּ, באַגעגענען זיי אייך מיט מיר איז — נו,
 דער ווילנער גיט אַ צאַפּל, דאָך פאַרבלייבט ער אויפן אַרט,
 ער קוקט זיך אום, און גייט צום אַפיקורוס גענטער צו:
 — מען האַט אַ בוך געפונען אין מיין קעסטל — — —
 ליבער: אַ קעמל מיט אַ שפיגעלע אין אייער וועסטל,
 דערפאַר האַט איר געגעבן תקיעת-כּף —
 דער ווילנער: וואו האַט איר שוין אַלץ צונויפגעקליבן?
 ליבער: ס'איז אין נאַוואַרדעק דאָ געהיימער טעלעגראַף,
 און איך בין אַ נאַוואַרדיקער שוין אַיאַר זיבן.
 דער ווילנער: און פון אַלעמאַל זייט איר אַזאָ —
 ליבער: — פאַרלייקענער? — געוויס! ווי קום איך דאָ ביי זיי?
 דאָס ווילט איר פּרעגן, האַ?
 איר זעט, איך בין אַ מוסר'ניק: איר קלערט — און איך פאַרשטיי.
 גוט, איך וויל אייך ענטפערן. איך בין געפאַרן צוליב הונגער.
 איר פאַרשטייט עס נישט? איר זייט נאָך גאָר אַ יונגער,
 דאַריבער זאָג איך אייך, אַנטלויפט אין דער פאַרמאַכטער תיבה,
 קלערט נישט פון דער וועלט, וואָס גוסס'ט אונטער אייער קאַסטן,
 ס'איז מיין חברותא, ווי די שוועל פון אַ נקבה,
 און איר וועט זיך נישט אויסקויפן דורך צען מאָל פאַסטן.
 דער ווילנער: וואָס זייט איר הונגעריק צו זיין פאַרשטויסן?
 וואָס שפייט איר מיט אַזאָ הנאָה ניבול פּה?
 איך האָב דאָך אייך דערוואַרט אינדרויסן.

ליבער שמייכלט טרויעריק: איך זע.
איר זייט א נעגל-וואסער פרומער פילאָזאָף.
איר האָט דערזען דעם אַסטראָוואַלערס סוף
איידער איר אַליין האָט נאָך באַוויון אַנצוהייבן.
גייט איר שוין אפילו מיט דעם אַפיקורוס, דעם פאַרשאַלטענעם צוזאַמען,
אפשר גראַד וועט ער איך ראַטעווען דאָס גלויבן,
ווען אייער רעטונגס-לייטער — מוסר — שטייט אין פלאַמען, —
פאַרפאַלן, קיינער וואַקסט נישט גרעסער, ווי ער קען.
דער ווילנער: אַ בעל-מוסר וויל זיין גרעסער ווי ער איז.
ליבער: אַ שטות... איר וועט אַליין דאָס שפעטער זען,
דאָס הייסט: אַרומגעגאַנגען, און געטראָגן אינעם האַרץ — אַ שפּיז...
מיט אַמאָל האָט ליבער יאַמערלעך פאַרקרימט דאָס מויל:
זאָגט מיר, חיים ווילנער, וואָס איז מוסר בהתפעלות?
און איידער ס'האַט דער ווילנער נאָך געכאַפט די שאלה,
האַט ליבער אויפן מיטן גאַס אַרויסגעלאָזן אַ געהייל,
ער האָט זיך ביי די רעקל-קלאַפּעס אַנגענומען,
ווי ער וואַלט וועלן רייסן קריעה,
און אַרויסגעלאָזן אַ פאַרשטיקטן ברומען,
ווי אַ פאַר'משפּט'ער ווען ער דערזעט זיין תּליה:
— איר קענט דעם ניגון? — דאָס איז מוסר בהתפעלות!
איר זעט, אַט איז אַדורך אַ פּרוי,
איר האָט אפילו נישט געזען איר פנים גוט,
פילט איר זיך נישט, מוסר/ניק, אַזוי
ווי אייער האַרץ וואַלט זיך געוואַרפן אונטער אירע פיס אין בלוט?
אַ וועלטיש פרייער מאַן זעט אין דער פּרוי — דאָס ווייב,
נאָר אַ ישיבה-בחור זעט די קליידער, זעט די דאַמע.
ס'איז נישט קיין גאַרעניש פון לייב נאָך הייסן לייב,
דאָס איז די עלנטיקייט, וואָס בענקט נאָך שוועסטער, בענקט נאָך מאַמע...
וועט איר פאַרשטיין? איר זייט נאָך יונג, כמעט אַ קינד,
איך בלייב פאַרבליפט ווען ס'גייען מיר פאַרביי פאַרפוצטע פּרויען,
דאָס איז די בענקעניש נאָך ריינקייט — ניט נאָך זינד.
דאָס איז די זיכערקייט, די רוי, דער נישט באַשערטער גליקלעכער נסיון,
אַ מיידל-פּוסערל, ווי ווייך עס איז, ווי טיף,

איך וואָלט אין אים פאַרגראָבן מיין צעפלאַמטן קאַפּ, דעם מידן,
 איך חלום פון אַ צווייטן צאַרטן בריוו,
 און נישט אַ נדן — אַ ישיבה מיט אַ טשאַלנט, און אַ בתי־חידה. —
 ליבער כאַפּט זיך אָן מיט ביידע הענט ביים ברוסט,
 ווי ער וואָלט וועלן זי אויף צוויי צערייסן:
 — ס'איז דאָ אַזאַ גהינום־פליסטער: לוסט!
 און איך האָב מיט אַ ניגון עס געוואָלט אַריבערשפּרייזן —
 דער ניגון דאָס איז מוסר בהתפעלות...
 אַט זענען מיר אַצינד אינמיטן שטאַט,
 איר זייט שוין דאָ אַמאָל געוועזן? — ניין!
 אַט גייען יונגעלייט פאַרביי מיט אַ געשווינדטן טראַט,
 גלייכגילטיק און קאַלט — נאָר איר מוזט פירן קריג מיט יעדן שטיין,
 דער הימל בלויט, געלעכטער בלענדט, עס ווינקען פענצטער,
 יעדע מויער פרייט זיך — און פאַרליקנט אייך...
 הלוואַי וואָלט איר געזען אין אַלץ געשפענסטער, בלויז געשפענסטער,
 נאָר יעדער ליכט־פלעק זעט אויס אַ פאַר'כישופ'טער אין טייך.
 איר בענקט, און שלינקט ווי הייסע אייזנס — ליגן,
 שלעפט איר זיך אַוועק; דאָס פנים אין די הענט,
 פאַרגראַבט איר זיך אין אַ בית־מדרש־לאַך — און מיט אַ ניגון
 ווילט איר אַפּטויטן דאָס האַרץ אין זיך, וואָס ברענט —
 דער ניגון — דאָס איז מוסר בהתפעלות...
 ס'האַט חיים ווילנער אַ פאַרוואַנדערטער די הענט צעשפּרייט:
 — ווער האָט אייך גענייט?
 ס'האַט ליבער שאַרף אַריינגעשניטן:
 — איך האָב אייך שוין געענטפערט — ברויט!
 דער ווילנער: האָט איר זיך בלויז פאַרשטעלט — און ניט געלערנט,
 טאָ וואָס אַזוי פיל פיין, אַזוי פיל טרערן, —
 איר האָט דאָך קיין אַנטווישונג נישט אַדורכגעליטן?
 ליבער: פאַרוואַר, איר זייט גערעכט, פאַרוואַר,
 איך בין געווען שוין אַ פאַרלייקענער צו דרייצן יאָר,
 איך האָב שוין צו ברי־מצוה נישט געלייגט קיין תפילין,
 איך האָב געקענט שוין דאַרווינען, די קריטיקער פון ביבל,
 נאָר ברויט איז נישט געווען אין אונדזער שטיבל,

בין איך געפאָרן עסן טעג, מיין הונגער־קראַמף צו שטילן.
 אַז איך דערמאָן זיך אָן די פרעמדע טישן,
 ווילט זיך מיר אין בלאַטע לייגן,
 מיטן קויט פון אונטער רעדער זיך פאַרמישן,
 און אויסרייסן, ווי ברוק־שטיינער פון זיך די אויגן.
 נאָך איצטער, אַז איך גיי אַריין אין היימישע, מיר נאַנטע שטיבער,
 דוכט זיך מיר, די באַלעבאַטיים קוקן זיך מיט חזק איבער...
 איך בין געגאַנגען אין איין העמד אַ גאַנצן ווינטער,
 איך האָב פון זיך געריסן פאַסנווייז,
 אַ פאַרשעמטער פלעג איך זיך אַרומקוקן אַהינטער.
 איך פלעג אַריינבייסן די ציין אין שטענדער, ניט צו מאַכן קיין געוואַלדן,
 אַיעדן טאָג פלעג איך זיך אויף צוויי שעה באַהאַלטן,
 אַן אויסשטיט האָט באַדעקט מיין גאַנץ לייב — צרעת,
 איך פלעג אַריינבייסן די ציין אין שטענדער, ניט צו מאַכן קיין געוואַלדן,
 דאָס בייסעניש האָט מיך אַריינגעיאָגט אין משוגעת.
 אַמאָל בין איך באַנאַכט געלעגן אין אַ וויבער־שול,
 איך האָב זיך אויפן דיל געוואַלגערט, אַ צעביסענער פון וואַנצן,
 איך האָב געוואַלט אַרויס פון הויט, איך בין געווען שוין דול,
 פון הונגער האָט מיין אינגעווייד גענומען טאַנצן.
 און פלוצלינג, ווי אַ לעבעדיק פאַרשאַטענער אין גרוב,
 האָב איך דערהערט אין פינצטערניש אַ ליכטיקן געשאַל, —
 אַנטקעגן שולכל איז געווען אַ קאַמוניסטן־קלוב,
 וואָס האָט אַריינגעזונגען אין דער נאַכט דעם אינטערנאַציאָנאַל.
 אַזוי האָב איך געלעבט אין קיעוו, אין באַרדיטשעוו, און אין שקלאָוו,
 די רעוואַלוציע האָט געשאַלט. ווייס־רויטע שלאַכטן. קאַמוניסטן,
 און איך האָב זיך געפייניקט צווישן ל"ו —
 איך פיל נאָך איצטער צו מיין לייב אַזוי פיל עקל.
 אַז ס'איז אַ וואונדער ווי איך ווער נישט פאַרט דערוואַרגן,
 איך פלעג זיך איבערדעקן אויפן קלויז־באַנק מיט מיין רעקל,
 און מיניע אַפגעדעקטע פיס פלעגט קושן דער פרימאַרגן.
 איך האָב גע'חלומ'ט שטענדיק פון אַ ברויטל, פון אַ גאַנצן לעבל.
 און אַרום מיר — אַ מחנה אין צעפליקטע בגדים,
 טוכלע, און פאַרשטויבקיט, עיפוש, קרעץ, און שוועבל,
 און אַ גהנום פון געשריי: בן אדם, אי, בן אדם...

איך בין געווען אין בלוט אַ וועלטישער, אַ פרייער —
און קיינמאָל נישט אַליין, באַשטענדיק אין געיעג, אין פייער, —
איך האָב געקענט צו לויזן זיך פאַרשפּאַרן,
נאָר ווי האָב איך געקענט פאַרשפּאַרן מיין נשמה,
איך בין געווען צו ערלעך זיי צו נאָרן,
און דער פאַרדאַמטער אַסטראָוואַלער מיט די פיס די לאַמע,
וואָס איז נאָך דעמלט נישט געווען אַליין צעשמעטערט,
האַט מיך געטריבן, ווי אַן אַקס אין בוינע;
איוב ער שוינט זיך נישט אַליין — צי וועט ער
עפעס דאָרט אַ בחור'ל פאַרשויןען?
ניין, איך האָב זיך נישט פאַרשטעלט, איך האָב געמוזט אַ גלויבן האָבן,
האַב איך צעבראַכן אין בית־מדרש אַלע שטענדערס,
איך האָב מיין קאַפּ אין וואַנט אַריינגעגראָבן,
ס'האַט אַלץ אין מיר געצאַפּלט — נאָר איך האָב זיך נישט געענדערט.
ריכטיק זאָגן זיי, די משוגעים,
שווער איז שטאַרבן פאַר אַ תורה; שווערער פיל — פאַר איר צו לעבן,
איך וואַלט געשטאַרבן פאַר דעם גלויבן פון די פראים,
מיין יוגנט איז מיר שווער געווען זיי אַפּצוגעבן,
אַ מרה־שחורה'דיקער אַפּגרונט האָט פון זיי געווייט,
דאָס גרויליקסטע געווען איז זייער שמחת־תורה,
דאָס איז געווען די משוגעת פון פרייד,
דאָס איז געווען די שיכור'ע צעלאַזטע מרה־שחורה,
און איך, וואָס האָב צו לערנען מוסר זיך געצוואונגען,
האַב שמחת־תורה אויך, ווי אונטער אַ צעפאַכטן קנוט — געזונגען,
איך האָב געטאַנצט, איך האָב געוואַלט דורך שרייען,
פון אַלע ווייטאַגן, און תאוות זיך באַפרייען,
פון מיין עלנט האָב איך אויסגעשמידט אַ גלויבן,
אַ טוגנט — פון דעם צוואַנג;
איך פלעג אַרויסקוקן פאַרבענקט אַדורך די שויבן,
און אויסגעגאַנגען מיט אַיעדן זון־פאַרגאַנג.
איך בין אַמאָל אין אַ בית־מדרש אין התבודדות געזעסן,
די שקיעה איז געלעגן אויף מיין קאַפּ, ווי אַפּגעהאַקטע הענט, —
איך האָב געהאַט דעם חשבון פון דער צייט פאַרגעסן,
עס האָבן מיך אַרומגערינגלט שטום די ווענט,

די בענק, די בימע, האָבן זיך אין מיר אַריינגעקאַרבט, ס'האַט זון ביי מיינע פיס געטריפט, ווי בלוט פון מיר אַרויסגעצאָפּט, — דאָס לעבן איז געוועזן ווייט. איך האָב געפילט: איך שטאַרב, און איך האָב מיין געזיכט און מיינע קני באַטאַפּט. און וויסט איר ווער! אין אַלץ איז שולדיק? — האָט ליבער אויסגעשריען ווילד — איך וויל זיי אַלעמען דערמאַרדן! פאַרוואָס האָב איך געבראַכן זיך אַזוי געדולדיק, מען האָט געזאָגט: דער מענטש איז פריי — נאָר נישט געאַרדנט. ווילנער, שאַקלט נישט די קאַפּ, איר האָט נישט וואָס צו זאָגן, איך האָב די גאַנצע פיין שוין דורכגעבראַכן, די גאַנצע פיין איז שטות. איר וועט נישט ענדערן זיך סיי ווי סיי: דער מענטש — ער איז נישט פריי...

זיי האָבן מיד אַראָפּגעזעצט זיך אויף אַ באַנק אין גאַרטן, דער ווילנער האָט געקוקט אויף זיינע שיד, ער האָט געטאָן אַ צוק: ווער גייט עס דאַרטן? ס'האַט עמיצער מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ אויף גיך אַדורכגעאיילט... דער ווילנער האָט דערפילט זיך אַ געכאַפּטער ביי אַ גנבה, — ליבער האָט געשמייכלט, ווי אַ זקן קלוג און טרויעריק: איר זעט, איך האָב אייך דאָך געוואָרנט: זיצט אין דער פאַרמאַכטער תיבה, זיי וועלן אייך נישט מוחל זיין דעם חטא פון גיין מיט מיר... זיי קומען אייך פון אומעטום אַנטקעגן, נאַוואַרדאַקער דערקענט מען אָן די היט, — זיי זאָגן, אַז עס אַרט זיי כלומרשט ניט, די פינגער טייטלעניש, וואָס יאָגט זיי נאָך אויף אַלע וועגן, נאָר אין דער אמת, וויל נישט קיינער קיין בזיון, זיי ציט צום מקום פון נסיון, און ווייל זיי קענען קיינעם נישט געפעלן, ברענט אין זיי דער האָס פון נישט דערגאַנגענע, אַ וואָלף וועט פאַר אַ וואָלף זיך נישט פאַרשטעלן, איך בין אַ מוסר'ניק — איך קען זיי די געפאַנגענע אין נעץ, וואָס זייער קראַנקער דמיון האָט אַליין זיך אויסגעשפינט, זיי שפייצען אויף דער וועלט — דאָס מינדסטע אָבער טוט זיי ווי, אַן איבערלעבונג אַלץ — ווי ביי אַ נייגעבוירן קינד,

זיי האָבן אַזוי לאַנג געשמיסן זיך מיט אייגענעם געשריי,
 ביז זיי האָבן אויפגעהערט צו שעמען זיך צו אומגיין נאַקעט ;
 פון רייניקן זיך — זענען זיי געוואָרן פול מיט אומריינעם פאַרדאַכט,
 זיי האָבן אַזוי לאַנג אויף זיך אַליין געטראָטן און געכראַקעט,
 ביז זיי האָבן שוין פון גאַרנישט, אויסער זיך, געטראַכט.
 ווי קען מען אויסבייסן די תּאוה — דורך זיך זידלען ?
 ווי ווערט מען עס אָן ענו דורך אַ חשבון, און באַרעכנט ?
 וואָס איז עס פאַר אַ פרומקייט אויפגעשאַרט דורך קברים רידלען ?
 דאָ ליגט אַ קנויל — דער עקל, נאָר איך קען נישט ברעכן...
 ווער ווייס דאָרט פון אַ גאַט ? — מען הערט נאָר פון אַ תּורה,
 וואָס איז פאַר זיי דער כלל ? — אַ יחיד איז בלויז דאָ.
 ווער ווייס גאָר, צי זיי גלויבן אין אַ שטראַף אַ געלעכטער פאַר אַן עבירה,
 זיי שרייען : לאַמיר גוט זיין צוליב — גוט. לשמה.
 זיי ווילן אָפּפאַרבן און ראַטעווען דעם אַלטן שימל,
 אויפלעגן, וואָס לעבן קען שוין ניט.
 זאָגט נישט : גאַט, נאָר — הימל,
 זאָגט : מענטש, און זאָגט נישט : ייד.
 מיך אַרט עס נישט. איך בין אַ בוים אָן אויסגעוואַרצלטער, בלויז האַלץ.
 נאָר אין מיין פאַרשטויסנקייט האָב איך באַוואוסטזיין, שטאַלץ.
 דער קופישקער, זיי וועלן אייך פון אים דערציילן פרטים,
 ער האָט אַריינגערוקט זיין נאָז אין דרעק. —
 ער איז געווען מטורף־ערלעך — איך בין אויך... איך האָב מיט אַ
 פאַרכאַפטן אַטעם
 אַריינגעקוקט — און אַלע וואונדן אָפּגעדעקט.
 זיי קאַרטשן זיך, און חזר'ן געבראַכענע : „דער מענטש איז פריי“.
 חיים ווילנער, הערט מיך אויס, איך זאָג אייך : הלוואי
 וואַלטן זיי אים שטאַרקער נישט געשמידט — פון שטריק אים אָפּגעבונדן,
 זיי האָבן אָפּגעפונען תּהומ'ען, וואו עס זענען נישט געווען קיין תּהומ'ען, —
 איך האָב זיי פיינט, איך וואַלט פון זיי די הויט געשונדן,
 איך האָב פיינט אפילו דעם גערוך פון זייער נאַמען...
 נאָר חיים ווילנער איז אָן אויפגעקאַכטער אויפגעשפרונגען ;
 איר האָט זיי פיינט ? — אַנטלויפט !
 איר האָט צו לערנען מוסר זיך געצוואונגען,
 איצט צווינגט איר זיי צו האַלטן אייך. איר פרעסט, איר זויפט,

איר מיינט זיי האפן נאך, און איר וועט בעסער ווערן?
 זיי האלטן אייך פון עקל, צו דערנידעריקן נאך;
 איר זעט אים דעם פארלייקענער, זיין שטאלץ קען אים נישט שטערן
 צו עסן אונדזער ברויט אַזויפיל יאָר.
 מיר קלייבן ברויט ביי אַלטע פרומע ווייבער,
 פון רייכע באַלעבאַטיים ברענגען מיר פאַרברענטן טשאַלט, —
 מיר ווילן אומגיין מיט אַ ווייטאַג אין די לייבער?
 מיר ווילן דען פון הונגער זיין געשוואַלן?
 מיר האָבן נישט קיין ברויט — טאָ לאַמיר טיילן זיך מיט ברעקלעך,
 איר האָט נישט וואָס צו אַנטאָן, נאָט אייך מיינע בגדים,
 און קרבנות וואַלט דאָך אונדזער לעבן אויסגעזען גאָר שרעקלעך,
 מיינס — איז גאַרנישט. אַלץ איז דיינס ביזן לעצטן פּאַדים.
 איר האָט נישט וואו צו שלאָפן — לאַמיר טיילן זיך דאָס בעט,
 איר האָט געזינדיקט — לאַמיר טיילן זיך דעם עונש פאַרן חטא,
 נאָר דער — קוקט גוט זיך איין,
 ער האָט שוין לאַנג פאַרהאַקט די טיר אַהינטער זיך,
 ער חוּקט אָפּ פון אונדזער זוכעניש, און פּיין,
 דאָך קומט ער יעדן טאָג אין קיך...
 ער קומט אַריין אַ זייטיקער, זיין יעדער קער איז ביטול,
 און הייבט ער אויף אַמאָל די קאַפּ פון טעלער יויד,
 פאַרשאַרצט ער זיינע ליפּן אין אַ שמייכל, ווי אַ גוי דאָס היטל,
 און האָט אַ קופּערנעם געזיכט צו ריידן אויך.
 און יינגלעך ציט דאָך צו אַזעלכע חוצפה'דיקע רייד,
 נאָר מיר האַלטן אים — און זאָלן אַלע זען דעם אונטערשייד
 צווישן אונדז און אים דעם בעטלער, דעם ציגיינער-יונג — — —
 און חיים ווילנער בלייבט און אויסגעבויגענער, ווי צו אַ שפרונג.

נאָר ליבער רירט זיך נישט, ער שטאַרט און אַנגעשפּאַרטער,
 די הענט אַראַפּגעלאָזן, בלייך, מיט מידע ברעמען,
 חיים ווילנער גלייכט זיך אויס, און זאָגט שוין צאַרטער:
 זייט מוחל, איך באַדאַרף זיך שעמען.
 איר רעדט מיט צער, מיט ביטערניש, מיט האָס, און איך בין — גראָב,
 מען טוט אַ קעגנער אַ טובה אויב מען איז ניט אויך צו אים גערעכט.
 איך האָב צו טיף אייך אפשר אַנגערירט, איך האָב —

ליבער: שווייגט! ס'איז מוסר'ניקעס־שטייגער: איינבייסן — און בעטן באַלד מחילה.

דער ווילנער: ניין, איך שעם באמת זיך... נאָר אויב אַזוי אפילו, זאָגט מיר דאָך: וואָס האַלט אייך דאָ — אַנטלויפט!

ליבער: אַ שאַד וואָס ס'איז נישטאָ קיין שכר ועונש און אַ יענע וועלט, איך וואַלט מיט מיינע לייזן אַלעמענס עבירות אויסגעקויפט — און ליבער האָט זיך אויפגעשטעלט:

— איר פרעגט: ווער האַלט מיך דאָ? איך פרעג: וואו זאָל איך גיין? איר זעט די יונגעלייט, וואָס דרייען זאָרגלאָז מיט די שטעקלעך, פרעגט זיי אויב זיי ווייסן וואָס זיי פרייען זיך אַליין, וואָס שפילט די פרייד אַזוי אין זייערע צעפלאַמטע בעקלעך? „פאַלשע פרייד“ — האָט חיים ווילנער ביזן אַרויסגעזייט.

ליבער: ערגער נאָך. — דאָס איז אַ פרייד אַ ניט־באַוואוסטע, און אַן עכטע.

איך שעם זיך מיט מיין שנאה צו די יונגעלייט,

נאָר איך פאַרטראַג נישט זייער נישט־געצוואונגענעם געלעכטער.

אַט יענער מיט די גאַוה'דיק געלאַקטע האַר — איך טרעף דאָ אַ סך מאַל אים:

ער איז אַ דיכטער, און אַ פרייער מאַן, ער טראַגט אַרום אַ חלום,

ווי אַ העלד אויף זיינע הענט אַ קינד פון טייך אַרויסגעצויגן, — — —

רירט אים אָן, — וועט איר דערזען דעם טויט אין זיינע גוטע אויגן.

איך ווייס נישט וואָס איר וועט אין זיינע רייד געפינען,

זיין בעסטער טאַט איז אַבער אויפגעוועקט פון קנאה.

נביאים זענען אויף דער וועלט נאָך דאָ,

נאָר קיינער קלערט נישט, אַז ער דאַרף אויך ווי אַ נביא לעבן,

אויך געטער זענען דאָ, נאָר ס'איז דער מענטש נישטאָ,

וואָס זאָל פאַר עפעס וואָס אַזוי בכח זיין זיך אַפצוגעבן,

אַז ער אַליין זאָל בלייבן אויסן פון דער טאַט,

דאָס הייסט, ער זאָל אינגאַנצן זיין פון איר פאַרשלונגען —

אַ מענטש, וואָס האָט אינגאַנצן זיך אין זיינע נישט געהאַט,

און נאָר די טאַט האָט אים באַצוואונגען.

די וועלט האָט אויפגעבליט אין בלוט פון ליידנשאַפטן — פאַרביקער

און בונטער,

איך ווייס עס גוט. נאָוואַרדאָק אַבער האָט מיין האַרץ פאַר'ס'מ'ט.

איך פאַרגוואַלדיק יעדע טאַט. איך רייס די דעקטיכער פון אַלץ אַרונטער,

איך זע די שוואַרצע קוילן אונטער יעדן פלאַם.
ווען איינער שלאָגט זיך פאַר זיין אמת מיט פאַרפרעסטע פויסטן,
זע איך אויך די כבוד־זוכעניש, וואָס קלעפט אַרום זיין מויל, ווי גאַווער,
און ווען ער וויגט אין שטורעם זיך אין אויפגעברויזטן,
קוקט ער צי עס הערט אים גוט זיין חבר.
און וויי אים אויב ער דרשנ'ט, וואָס זיין חבר האָט שוין אויך געהערט,
יענער קען נישט אויסהאַלטן און שרייט: איך ווייס ווי דו.
אַלע ציטערן עס זאָל אַ רגע ניט פאַרמינערט ווערן זייער ווערט,
און לויבט מען איינעם — פילט אַיעדער זיך געטראָפן ערגעץ וואו.
„ווער האַלט מיך דאָ“? — דער גרויזאַמער פאַרשטיקטער ניגון,
וואָס האָט צעוואונדיקט און צעדרייט מיר די געדערים,
איך בין שוין טויט. נאָר כ'קען נישט ליגן,
ער שטיקט אין שלאָף מיך, און איך הער אים
באַנאַכט אין פייה פון באָן, פאַרטאָג אין הודזש פון דער סירענע,
און איך פאַראַכט די וועלט, איר פרייד, און איר געזאַנג.
איך האָס מיט אַלע פיבערן סיי די, און איך פאַראַכט אויך — יענע,
איך זע אין אַלץ בלוז פאַטום, גורל, אונטערעגאַנג.
איך זע דאָס לעבן, ווי אַ קאַמף אויף שמאַלע בריקלעך,
פאַרוואָס קען איך נישט ווי אַ וועלטישער זיין גליקלעך?
אַ, ווי אַ הונגעריקער וואַלף האָב איך געפרוּאוּט אַלץ עסן,
און איצט, אַז איך דערזע מיין פנים אין אַ שויב,
וויל איך זי צעשמעטערן... איך מוז אָן זיך פאַרגעסן,
ס'איז האַרבסט, און איך וויל ווערן שטויב.
וואָס שטייט איר מיט אָן אויסגעקרימטן מויל?... איך קען נישט זען
קיין טרערן,

איך — וועל איך נישט אָפגעבן די שיד,
אַנטלויפט, אין קלוז איז איצטער ליכטיק, וואַרים, און מען לערנט,
אַנטלויפט, אַניט וועל איך, וועל איך
אַנטלויפן... און מיט דעם קאַפּ פאַראויס האָט ער גענומען פליען,
אינמיטן וועג האָט ער זיך אויסגעדרייט, און ווידער אויסגעשריען:
איך — וועל איך נישט אָפגעבן די שיד...

דער אַרױן-קודש פּאַלעס...

די ביימער האָבן שטיל פאַרוואַרפן די געקרויזטע קרוינען,
צום האַרבסט געגרייט זיך, ווי אַן עדה צום מקדש זיין דעם שם, —
אַ דיין ביימל האָט אַ קרעכץ געטאַן, גענומען וויינען,
די ביימער האָבן ווי פון חלום זיך אַ קער געטאַן צו אים:
זיי שטיל, דו וועסט זיך צוגעוואוינען,
מיר אַלע זענען שוין געוואוינט צו דעם...

חיים ווילנער איז געשטאַנען און געהאַרכט פאַרגליווערט.

פאַרהילט אין גרינע בלעטער האָט אַ ווייסע לאַמפּ געפיבערט,
אַ גרויסע ציטעריקע ליכטנעץ אויסגעשפונען,
און פאַרוועבט אין איר די ברייטע שטאַמען,
חיים ווילנער האָט זיך אין ערד מיטגעפונען
און געציטערט מיטן גאַנצן פאַרק צוזאַמען...

דער הימלבלוי אין די אַלעען די צעשויערטע איז אויסגערונען,
די נאַכט האָט, ווי אַ מידער גערטנער אַריינגעשלייכט,
באַטאַפט די ביימער און צונויפגעבונדן
מיט שאַטנס דאָס געצווייג, וואָס האָט געציטערט גרין און פייכט,
אויף ווייטע גאַסן, אויפן מוצאי־שבת־דיקן מאַרק,
האַבן פייערן זיך אַנגעצונדן,
און פאַרבלאָנדזשעט אינעם אַלטן פאַרק...

חיים ווילנער האָט געגליווערט שטום,
געוואָרן פון מינוט פאַרגליווערטער און שטומער,
פאַרבייגעציטערט האָט אַ זוניקער געזשום;
אַ גילדענער געזשום, ווי פון אַ בין סוף זומער,
און אויסגעגאַנגען, ווי אַ קראַנקער פּויגל אין די צווייגן, —
דער האַרבסטווינט האָט אַ צי געטאַן אַ מוסר־ניגון,
געכליפּעט אין די בלעטער שטיל און פרום,
דער ניגון האָט גענומען העכער שטייגן,
ביז ער איז אַריבער אין געברום.

חיים ווילנער האָט געהאַרכט געשוויגן,
און אַליין געהערט זיין שוויגן...

צעשאַקלט האָבן זיך די ביימער,
געשליידערט מיט די קעפּ, ווי מוסר'ניקעס ביי דער תפילה, — — —
אָן אויסגעשריי — אַ ווייטער, אַ געהיימער,
האַט אין געדיכטעניש צעברעקלט זיך אין קלאַנגען שטילע,
גע'אָססט אין דער פינצטער, זיך געמאַטערט,
דער ווילנער האָט געטאַן אַ צי זיך מיט אַ מאָל, — גענומען לויפן.
דער ווינט האָט אים דעם וועג פאַרשאַטן
מיט פאַרוועלקטע בלעטער-הויפנס.
נאָר גלייך, ווי אַ פאַרפלאַנטערטער אין דראַטן,
האַט ער געריסן זיך: אַזוי פיל צייט גע'פטר'ט, —
געוואַלט אַריבעריאָגן אין געלויף זיין שאַטן,
און ווי אַ פייגל-טשאַטע האָבן אַרום אים געפלאַטערט
קלאַנגען...

די קלאַנגען האָבן אים אין זייער כישוף-כאַר געפאַנגען,
ער האָט זיי נאַכגעטאַפט אַ בלינדער און באַצויבערט,
דער ווינט האָט אים צעטומלט און צעשויבערט,
צעוואַרפן דאָס קלאַנג, ווי בלעטער האַרבסטיקע אין אַלע זייטן.
ער איז געלאַפן אין דערמיט,
די נאַנטן האָבן אים פאַרשטעלט די ווייטן,
די נאַכט האָט אויסגעלאַשן זיינע טריט,
ער האָט געאיילט, און וואָס ער איז געקומען נענטער,
האַט דאָס געברויז צעאַטעמט זיך אַלץ ברוסטיקער און פרייער, —
דער ווילנער איז געלאַפן צום בית-מדרש ווי אַן אָפגעברענטער,
וואָס יאָגט זיך ראַטעווען זיין לעצטן שייער...

די קלויז איז אין די הינטער-געסלעך אַ פאַרצווייפלטע געלעגן,
געשליידערט זיך אין קראַמפן, ווי אַ ים אין זיינע ברעגן,
אַ מצויא-שבת'דיקע, אויסגעלאַשענע, אַן ליכט,
נאָר אין דער אויפגעברויזטער השכות, דער געדיכטער,
האַט ער דערפילט שוין — פרום פאַר'דביקה'טע געזיכטער,

און גיך א טאָפּ געטאָן זיין אייגן געזיכט —
 קאַלט, די באַקן שלאַבעריק, אַרום די ליפּן ביינע צוקן, — — —
 און אַ געבראַכענער האָט ער זיך צו דער קלויז גענומען רוקן...

הו — אין פינצטערן בית-מדרש האָט געברויזט אַ ים,
 געשרייען האָבן גלייך, ווי פייערדיקע פייגל אויפגעפלאַמט,
 געקלאַפט פאַרצווייפלט מיט די פליגל אָן די ווענט,
 און אויסגעלאַשענע, צוריק אַראָפּגעפאַלן
 אויף די אויסגעשטרעקטע, תפילה'דיקע הענט.
 אַ וואַלד האָט זיך צעיאַמערט, יעדער בוים מיט אַ באַזונדער קול,
 און אינעם שטורעם האָט געקלאַגט דעם ראש-ישיבה'ס שטים:
 מורי ורבותי, לאַמיר מאַכן איצט אַ תפילה נאָך אַמאָל:
 „אַ ריין האַרץ באַשאַף אונדז אלהים.“ —
 און ס'ענטפערט אים אַ הונדערטפאַכיק צעווייגט ווידער-קול:
 „אַ ריין האַרץ באַשאַף אונדז אלהים...“

געשריי. אַיעדער זוכט אין דעם געבעט אַ תיקון,
 מען פאַטשט; דער ראש-ישיבה האָט קיין כח נישט צו שרייען.
 אַיעדער פרואווט זיין אויסגעשריי פאַרשטיקן,
 דער ראש-ישיבה לעשט אויס מיט זיין שטימע אַלע איי-איי-אייען:
 מורי ורבותי,

מען קען דערגרייכן אין איין שעה דעם אמת,
 אים איינצוהאַלטן — דאַרף מען ראַנגלען זיך אַ גאַנצן לעבן. —
 חיים ווילנער האָט דערהערט דעם ווייטן רמז
 און ווי אַ הויז, וואָס האַלט ביים איינפאַלן, אַ קרעכץ געגעבן.
 מורי ורבותי,

אויב מיר קענען נישט אַרונטער — מוזן מיר אַריבער!
 אין קלויז איז ווידער אויסגעבראַכן דער געוויטער,
 און חיים ווילנער ביי דער קלויז טיר, אָפּגעטיילט פון גאַנצן ציבור,
 האָט אין דער פינצטערניש אַריינגעיאַמערט ביטער.
 מורי ורבותי,

איך האָב געזען אין רוסלאַנד, אין די בלוטיקע מהומה-טעג,
 אַ מענטש האָט זיך אַריינגעשפאַרט אין אַ געפאַקטן צוג,
 האָט מען אים אַרויסגעשליידערט דורכן פענצטער אויפן מיטן וועג, — —

אריינגיין איז נאך נישט גענוג.
מען מוז זיך איינבייסן, זיך איינשטשעמען, פארקלאַמערן,
מען ווערט אַמאַל אין מיטן לויף אַרויסגעשליידערט, — — —
קעפּ און פּויסטן זעצן אין די ווענט, און האַמערן,
און דער ראש־ישיבה שטורעמט ווייטער ;
דער גרעסטער נואף ר' אלעזר בן דרדיא,
האַט אין די קני זיין קאַפּ פאַרגראָבן, אויף דער ערד
געיאַמערט, ווי אַ מלאך אַ פאַרשטויסענער, און ווי אַ חיה, —
ביז דער הימל האָט זיין תשובה דערהערט :
מורי ורבותי,
אַ מענטש דאַרף קענען שטאַרבן פון חרטה־שלוכצעניש צונויפגעדרייט,
און ווי אויף משה'ן — די מלאכים, זאָל דער הימל קלאַגן אויף זיין טויט...
מורי ורבותי,
דאָס לעבן ווערט אַ לאַסט, אַ חרפה, און בלויז צער,
פאַר דעם, וואָס וואַקלט זיך, — וואָס קען נישט וואַגן ;
אַ פאַרן מענטשן איז דער גרעסטער גור
אויב ער קען זיך פון זיין אַלטער טבע נישט אַנטזאָגן...
איז לאַמיר בעטן נאָך אַמאַל :
אַבינו מלכנו... צערייס דעם ביטערן גזר־דין, — — —
און ווי אַ באַרג, וואָס שיט אַראָפּ זיך אין אַ טאַל,
האַבן זיך צעשאַטן אין געשריי — די זין
פון דער אוקראינע, פוילן, ליטע און וואַלין.
מען האָט שוין נישט געהערט דעם ראש־ישיבה'ס רייד.
אַן אַנגעטרערטע שטים איז זיך פאַרגאַנגען קראַנק און צאַרט,
אַזוי ווי אַ באַשטראַפט קינד פאַרגייט ;
אַ צווייטע שטים האָט זיך, ווי שטאַל געגאַסן ברייט און האַרט,
נאָר אַ געשריי, אַ רויטס, אַ דורשטיקס האָט ביידע שטימען אויסגעטרונקען,
און גלייך אַליין אין פינצטערניש פאַרוונקען, —
אַ הילך, אַ שלעפעריקער קאַלטער, ווי דער אַפּזיפּץ פון אַ ווייטער באַן,
האַט אין דער פינצטערניש אַרומגעזוכט, צי עס איז פאַראַן
אַ לאַך, וואו אַריינצוקריכן און זיך לייגן, —
און אַ געשריי האָט דורכגעצאַנקט, אַדורכגעפּלויגן,
ווי אַ בליץ, וואָס קריצט מיט פייער אויף אַ כמאַרע. —
און ווי אין זוך־גלי פון צעווייקטער ערד אַ פאַרע

איז אויפגעגאנגען דאָס געבעט... עס האָט די קלויז געקלעטערט
 אויף פעלזן־טרעפּ, אויף וואַלקן־טרעפּ — אַרויף, אַרויף — — —
 און חיים ווילנער האָט געציטערט מיטן גאַנצן גוף,
 ווי אַ בויס, וואָס וויל נישט אָפּגעבן דעם האַרבסט די לעצטע בלעטער...
 מיט אַ מאָל אַ טויבער קראַך, —
 אַלע לאַמפּן האָבן זיך, ווי אַקסן־אויגן פאַר דער שחיטה, אַנגעצונדן,
 ווי אייז האָט אויפגעפלאַצט די נאַכט,
 דאָס ליכט האָט פון די הענגלייכטער געטריפט, ווי בלוט פון וואונדן. —
 דער אַרונ־קודש האָט זיך אויסבויגן פאַמעלעך אַנגעהייבן, —
 דער אַלטער אַרון מיטן היכל תורות, און פאַרשטויבטע שניצערייען:
 פאַמעלעך, מיט צעשפרייטע כהונה־הענט פון אויבן,
 האָט ער זיך געבויגן איבער אַלע קעפּ און אַלע איי—איי—איינען.
 דערשראַקן האָבן זיך געדראַפּעט אין דער הייך די לייבן. —
 געבליבן הענגען זענען אויפן זילבערנעם פּרוכט טויטע אויגן, — — —
 דער אַרונ־קודש האָט אויף דער פאַרשטאַרטער עדה זיך געבויגן...
 ביז ס'האָט צערעוועט זיך אַ הילף־געשריי — אַ רוף.
 אַלע האָבן זיך אַ וואַרף געטאָן צעלעכערטע פון גוואַלדן,
 מען איז געקראַכן פּיס אויף האַלדן, און גוף אויף גוף:
 דעם אַרונ־קודש אונטערהאַלטן!...
 מיט אויסגעקרימטע פּנימ'ער פון שרעק, פאַרברענטע מיילער פון געשריי,
 נאָר אין די אויגן וואַנזניקער בלינד־פאַרצווייפלטער בטחון —
 האָט מען זיך געשפּאַרט, ווי צו דעם ברענענדיקן ציימער פון איר קינד —
 אַ פּרוי,
 דער מבול־דור צו נח'ס תיבה איז אַזוי געקראַכן...
 צעברומט האָט זיך די קלויז, ווי אַ באַלאַגערטע מלחמה־שטאַט:
 אַבינו מלכינו... צוליב די אויסגעשאַכטענע פאַר דיין אחד! — — —
 און חיים ווילנער איז געלעגן ביי דער קלויזטיר און געצאַפּלט,
 געריסן זיך, געוואַלט אין רעטונגס־לייטער זיין אַ שטאַפּל, —
 ראַטעווען! — און נישט געקענט אַוועק פון שוועל.
 אַ יאָמער טאָן — די צונג איז איינגעפּראַרן אין זיין קעל,
 און פּלוצלינג האָט די גאַנצע קלויז פון אים זיך אָפּגעריסן,
 דער אַרונ־קודש האָט זיך אויפּגעהייבן העכער, העכער, אַ פאַרקלאַמערטער
 אין הענט,
 חיים ווילנער האָט זיך מיט די ציין אין דיל אַריינגעביסן.

חיים גראדע

נאַר ס'האַבן דורכגעשווינדלט פאַרביי אים די ווענט, —
אָועקגעשטורעמט, ווי פאַר'משפּט'ע טיטאַנען אויפן גיליאַטינע-וואַגן.
פון ווייטן האָט נאָך זייער דונער זיך דערטראָגן:
אַבינו מלכינו... טו דיין גייסט, דיין הייליקן פון אונדז נישט אָפּ. — —
דער דונער האָט זיך טוביב אַלץ מער און מער דערווייטערט,
און חיים ווילנער איז געבליבן — אַ פאַרוואנדעטער אין אַן אַקאַפּ;
אַ בלינדער אין אַ נאַכטוואַלד ביי אַן אויסגעברענטן שייטער. — — —
אַ חיים ווילנער איז שוין אויך נישטאַ, זיין ליכט איז אויסגערונען,
נאַר איך, דער דורכגעגרוילטער פון קאַשמאַר, בין אין דער נאַכט
אַליין געבליבן;
איך — וואָס האָב זיך אין דעם קדושה-גרויל געפונען,
האַב אויף אַ מגילה דאָס פאַרשריבן...

י. אָפּאַטאַשו
א. גאַלאַמב
בעריש ווינשטיין
מאיר סעגאַל
מאַטעס דייטש
י. סלאַנים
א. וואַגלער
ה. לייוויק
ב. ריווקין

פּרצ'ס וועג

1

מיט יאָרן קריק, נאָך אין מלאַווע, האָב איך איינמאַל ווינטער, אין אַ שבת־צונאַכט, פאַרבלאַנדזשעט צו מיינס אַ פעטער, וואָס האָט אויפֿ־געקויפט פּערד פאַר בערלינער דייטשן. די שטיבער ביים פעטער, אָנגע־הייצטע, האָבן געשמעקט מיט קין, מיט פּרישן פּערד־ריח, מיט געבראַטנס, ביים פעטער האָב איך געטראָפּן אַ חברה פּערד־הענדלער און פּערד־יונגען, מען איז געזעסן אין די שפּענצערס, אין די וועסטן, געזעסן אַרום אַ פּיר־עקיגן טיש איבער ליידיקע גלעזער טיי. טייל האָבן אָנגעשטעלט די רויטע, צעשמיסענע פּנימ'ער מיט בערד און אָן בערד, אַנדערע האָבן אַראַפּגע־לאָזט די קעפּ, און די גאַנצע חברותא האָט זיך איינגעהערט, ווי קיווקע „סיבירניק" האָט פאַרגעלייענט אַ מעשה־ביכל. כ'האָב זיך געוואָלט צו־זעצן ביי דער טיר, אַבי נישט צו שטערן, האָט דער פעטער מיך באַמערקט און אַ געשריי געטאָן :

— גוט־וואָך, יוסף! וואָס עפעס ביי דער טיר? קום צום טיש!
און דו וועסט טאַקע אונדז פאַרלייענען פון דעם... ווי הייסט ער דאָרט?
אוי, איז דאָס אַ לץ! מען בלייבט דאָך פון אים אָן זייטן! כ'מיינ אפילו דאָס „שטיקל" מיטן טעפל, וואָס כ'האָב געהערט אָנומעלט ביי אייך —
— איר מיינט שלום־עליכמן?

— יאָ, יאָ, — האָט דער פעטער זיך אַ שטעל געטאָן און מיך אַוועק־געזעצט ביים טיש.

— האָב איך דאָך נישט דאָס ביכל מיט זיך.
— נישט קיין מאַליער — האָט דער פעטער זיך אַ רוק געטאָן מיט זיין בענקל אויבן־אָן — שלמה וועט אריבערלויפן און עס ברענגען.
איידער כ'האָב צייט געהאַט אויסצוטרינקען דאָס גלאָז טיי, וואָס די מומע האָט מיר דערלאָנגט, איז שלמה שוין געהאַט צוריקגעקומען מיט אַ גאַנצן שטויס ביכער און ביכלעך און האָט זיי אַ שיט געטאָן איבערן טיש. מען האָט ווידער אָנגעגאַסן טיי. פון קעד האָט זיך געטראָגן דער ריח פון געבראַטנס, דאָס קוואַקן פון אויסגעלאָזטע גריוון מיט ציבעלעס. דער עולם איז געוואָרן אויפגערוימטער. איין קיווקע „סיבירניק", מיטן יונגן פאַרמעטנעם פנים, מיט די בלויע, קינדישע אויגן, וואָס האָט זיך

שטענדיק אַרומגעטראָגן מיט מעשה-ביכלעך אין די קעשענעס, איז גע-
זעסן איבער זיין גלאַז טיי און האָט קיין שמייכל נישט געטאָן. די שטאַט
האָט מורא געהאַט פאַר קיווקען, גע'טענה'ט, אַז אַזאַ איינער, וואָס איז
אָפּגעווען פינף יאָר אויף קאַטאַרגע, קען אַלץ אָפּטאָן.

כ'האַב אויפגעמישט „הנכחה-געלט“. פון ערשטן בלעטל האָט דער
עולם אָנגעהייבן לאַכן. און מיין פעטער, אַ צעוואַקסענער פאַרשוין, האָט
נישט געקאַנט איינזיצן אויפן בענקל. ער האָט געהויבן די האַריקע הענט,
פאַריסן דעם קאַפּ מיט דער רויטער באַרד, געקייכט, אַז טרערן, ווי
אַרבעט, האָבן זיך געקייקעלט ביי אים איבער די באַקן, איינגעזאַפט אין
זיין געדיכטער באַרד, ווי אין אַ שוואַם. די יונגען האָבן אָפּערגעוואָרפן
די פיס, זיך געפאַטשט אין די כאַליעוועס, אין די געפאַסטע הויזן. די
מומע מיט דער דינסט האָבן אַלץ איבערגעלאָזט אין קיך, געווישט מיט די
פאַרטעכער די נעז און זיך געשטיקט פון געלעכטער. איך אַליין בין
אַזוי אָנגעשטעקט געוואָרן פונעם לאַכן, אַז די ווערטער וואָס האָבן זיך
ביי מיר אַוועקגעשטעלט אין האַלדז, זענען אַרויס מיט אַ קוויטשל, און
די גרויסע אָנגעהיצטע שטוב מיט די צעפלאַמטע פנימ'ער האָבן זיך גע-
פרעגלט פון נחת. איין קיווקע האָט נישט געלאַכט. זיין פאַרמעטן פנים
האָט זיך געפעלדלט און זיינע בלויע אויגן האָבן געקוקט איבער מיר,
ערגיץ אין אַ פינטל, אַז ס'איז מיר אומהיימלעך געוואָרן. ווען כ'האַב
געענדיגט, איז דער עולם געבליבן אַן כוחות, האָט זיך געהאַלטן פאַר די
זייטן און געדעכעט, ווי נאָך אַ וועט-געלויף.

— אַי, אַ ליץ! — האָט מיין פעטער זיך געפאַכעט מיטן היטל איבער
זיין צעהיצט פנים.

— מען האָט די מעשה געדאַרפט איבערלאָזן אויף שפעטער — האָט
קיווקע זיך אָנגערופן — מען האָט געדאַרפט מיט איר פאַרבייטן די
גאַנדו, וואָס בראַט זיך אין קיך.

— וואָס, קיווקע, די מעשה האָט דיר פאַרשלאָגן דעם אָפעטיט?

— ניין — האָט קיווקע אַ שמייכל געטאָן — כ'זאַג עס צוליב דעם,
ווייל לאַכן איז ווי כריין, ביידע רופן אַרויס טרערן און ביידע העלפן
פאַרדייען אפילו אַ לעדער.

— גיי, קיווקע, ביסט אַ טרוקענער בייך, — און דער פעטער האָט
זיך אַ דריי געטאָן צו מיר — יוסף, לייען נאָך עפעס.
— טאַקע, לייען נאָך עפעס, — האָבן די פערד-הענדלער מיך גע-
בעטן.

כ'האָב אויפגעמישט פרצ'יס „דריי מתנות“. דער פראָסטער עולם, וואָס האָט גלייך נישט געכאַפּט וואָס איך זאָג, נישט געקענט צעקייען די עברי, האָט אָנגעהויבן צו רוקן די בענקלעך, זיך געבויגן צו מיר מיט אַן אָנגעשטעלט אויער. די פּערד־הענדלער זענען ביסלעכווייז אַריינגע־צויגן געוואָרן אין דער מעשה. די שטילקייט האָט אָנגעהויבן ווערן גע־דיכטער און די ווערטער, וואָס זענען געפאַלן מיט אַ קלימפּער, האָט מען געקענט ציילן. פון הינטער קאָלירטע שפּענצערס און וועסטן האָבן הער־צער געזיפּצט, שווער אָפּגעהילכט, ווי די קלעפּ ביים זאָגן „על חטא“. און אַז כ'האָב געענדיקט לייענען איז די שטילקייט געוואָרן נאָך טיפּער. אויפּגעהייבענע הענט האָבן זיך נישט אַראָפּגעלאָזט, אַראָפּגעלאָזטע — האָבן זיך נישט אויפּגעהייבן. און ס'האָט אויסגעזען, אַז דאָס מענטשלעכע וואָרט האָט זיך פאַרשעמט פאַר די „אויסטערלישע מתנות“, וואָס בלישטשן, ווי אוצרות, און ס'פאַלק גאַרט, בענקט און זוכט די מתנות אַרום. די פּערד־הענדלער, די פּערד־יונגען — עולם־הזה'ניקעס — זענען געזעסן שטומע, גלייך זיי וואָלטן אויף זיך גענומען אַ שווערע תשובה, געוואָלט פון זיך אַראָפּוואָרפּן אַ חטא. אַן עלטערער פּערד־הענדלער האָט אַרויפּגעלייגט פרצ'יס דיקן באַנד שריפטן אויף זיין ברייטער האַנטפלאַך, געוואויגן דאָס בוך און שטיל, מיט אַ זיפּף, אַ זאָג געטאָן:

— אַזאַ שווערן „קב־הישר“ זע איך ס'ערשטע מאָל.

און ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ שמועס ביז אַ שטיק אין דער נאַכט אַריין וועגן יידן, וואָס זענען אומגעקומען אויף „קדוש־השם“. צומאַרגנס איז צו מיר אַריבערגעקומען קיווקע „סיבירניק“, האָט געבעטן — כ'זאָל אים געבן נאָך „אַזעלכע זאַכן“. און אין אַ יאָר אַרום נאָך סוכות, ווען פון די אַרומיקע דערפער האָבן זיך געלאָזט רעקרוטן אין שטאַט אַריין צו די „ליאַסאָוואַניעס“, איז קיווקע אומגעקומען. מחנות שייגאַצים האָבן גענומען שלאָגן יידן אויפן מאַרק, צעבראַכן זייערע שטעלן סחורה. קיווקע האָט זיך אַריינגעריסן צווישן פעוול מיט אַ דרענגל אין האַנט, אַזוי לאַנג אָפּגעשלאָגן די גוים, ביז ער איז אַליין געפאַלן אין אַ טייך בלוט.

אַ נשמה, אַ נע'ונד'ניצע, האָט אַ כאַפּ געטאָן קיווקעס דרענגל און איז דערמיט אַרויף צו דער פּורטקע פון הימל.

די אויסטערלישע מתנה איז אָנגענומען געוואָרן.

יאָ, דער עלטערער פּערד־הענדלער, וואָס האָט אויסגעהערט די „דריי מתנות“ און דערביי אַזוי שטאַרק געזיפּצט, איז גערעכט געווען,

ווען ער האָט געפרעגט צי פרצ'ס באַנד שריפטן איז אַ דיקער „קב-השר“.

מען טאָר זיך נישט וואַרפֿן מיט אונדזער מוסר-ליטעראַטור, קוקן אויף איר, ווי אויף אַ ירידה, אין פאַרגלייך מיט דער נאָכגעשריבענער, פּלאַכער מעשה פון יידישן מיטלאַלטער, וואָס איז אויסגעגאַנגען בנשיקה, ווען זי האָט זיך געוואַלט שטעלן אויף די אייגענע פיס.

אונדזער גאַנצע מוסר-ליטעראַטור אויף יידיש האָט זיך באַוווּזן אין אַ צייט פון גרויסן פּאָלק-יאוש און טיפֿן צער. גירוש שפּאַניע, די דרייסיק יעריקע מלחמה, גורת ת"ח—אַ נאַציאָנאַלער חורבן אין אַלע איראָפּעיִשע ישובים, וואָס פאַר אַ פנים האָט ביים ייד געקענט האָבן די „וועלטלעכ-קייט“, וואָס איז אַזוי גלייכגילטיק געווען צו זיינע צרות, די „וועלטלעכ-קייט“, וואָס האָט זיך געבאָדן אין יידיש בלוט?

דער ייד, אַ געיאָגטער, איז אַוועק צו זיך, אין זיך. דאָרט האָט דער ייד געזוכט אַן אַנלעז, אַ שטיקל נחמה. און ער האָט געפונען אַ טרייסט אין די כחות, וואָס האָבן געשלאָגן אין די טיפענישן פון פּאָלק, אין דעם היסטאָרישן דראַנג צום לעבן — אינעם יידישן מוסר און אין דער יידי-שער עטיק.

דער „בראַנטשפּיגל“, דער „לב-טוב“, די צאינה וראינה“ און דער „קב-השר“ האָבן געמוזט זיין מער ווי ליטעראַטור, אַנדערש וואָלטן די ברייטע יידישע מאַסן זיך נישט געקענט אויסלעבן אין די דאָזיקע ספרים אויף יידיש. די לירישע „צאינה וראינה“, וואָס האָט אונדו באַפרייט פון מיטלהויכדייטש, איז געוואָרן דער רוקנביק פון אונדזער יידיש. דאָס ספר איז געווען איבער דריי הונדערט יאָר (און ס'איז טיילווייז איצט) דאָס טיש-בוך, די ביבל, פון דער יידישער פרוי.

די מוסר ליטעראַטור, וואָס איז פול געווען מיט התלהבות און אַסקעטישן ברען, וואָס איז רייך מיט אַזויפיל סאָואַנאַראַלעס, האָט אַרויס-גערופֿן אַ מאַסן-באַוועגונג, ווייל די מוסר-ליטעראַטור האָט געשטעקט מיט ציין און נעגל אין דעם טאַג-טעגלעכן לעבן, האָט זיך געקלאַמערט צו דער ווירקלעכקייט. דער מוסר האָט פון אַ לעבן-קוק זיך שפּעטער דערהויבען צו אַ וועלט-קוק.

די תנ"ך-איבערזעצונגען פון בליץ און וויצענהויז האָבן זיך נישט אַנגענומען ביים יידישן פּאָלק, ווייל אין תוך זענען די איבערזעצער געווען „משכילים“. בליץ האָט זיין איבערזעצונג געשריבן „לויט די כללים פון

לשון אשכנז, און נישט ווי די דייטש-הומשים, וואָס האָבן זיך נישט געהאַלטן „לפי טבע לשון אשכנז“.

בליץ האָט נישט געקענט פאַרטראַגן, וואָס די „צאינה וראינה“ איז „אייטל מדרשים ואגדות זרות“, וואָס יצחק גייט אין בית-המדרש אַריין דאָווענען מנחה, יעקב לערנט אין דער ישיבה פון שם ועבר. בליץ זעט אין דער גאַנצער פּאָלק-ליטעראַטור „אייטל שבושים“. אין „שמואל-בוך“ גיט דער נביא עסן שאול'ן — געפילטע פיש און הון. דוד פלאַנט צו פאַרקויפן גלית'עס כלי-זין, ווייל ער קען דערפאַר קריגן אַ סך געלט.

אַנאַטאָל פּראַנס דערציילט ערגיץ, ווי אַ פּילאַזאָף איז מיט אים פאַר-בייגעגאַנגען דעם פאַריזער קאַטעדראַל פון דער הייליקער מוטער. דער פּילאַזאָף האָט אים אָנגעוויזן אויף די יידישע מלכים, וואָס באַשיינען די געביידע:

— די שטיינקריצערס האָבן געוואָלט אויסהאַקן יידישע מלכים און זיי האָבן אויסגעקריצט קיניגן פון דרייצנטן יאָרהונדערט. דעריבער זע-נען די פיגורן אַזוי אינטערעסאַנט. נאָר זיך און אייגענע קען מען גוט אַפּמאַלן.

דער „משכיל“ בליץ האָט נישט פאַרשטאַנען, אַז אַנשטאַט אַפּצומאַלן די אַבות, האָט דער מחבר פון „צאינה וראינה“ געמאַלן זיך. און טאַקע דערפאַר איז זיין ספר געוואָרן אַזוי צוגענגלעך, האָט אַן אַטעם געטאַן דורך די אַבות מיט אמת'ער וועלטלעכקייט.

די „השכלה“ פון יידישן מיטלאַלטער, צי פון ניינצעטן יאָרהונדערט, האָט נישט מיטגעריסן מיט זיך קיין מאַסן, ווייל זי איז געקומען פון דרויסן, האָט גערעדט צום פּאָלק אויף פרעמדע שפּראַכן, איז שטענדיק געווען אַסימילאַטאָריש. מען דאַרף פריער שטעקן אין אייגענעם פּאָלק, מען דאַרף טראַגן אין זיך ס'געוויסן פון פּאָלק, און ערשט דערנאָך קומען מיט איבערצייגונגען. דעריבער טאַקע איז דאָס כלי-זין פון דער השכלה, איר וועלטלעכקייט, אויך שטענדיק געווען אַן אויסערלעכע.

גליקל האַמיל, וואָס האָט זיך דערצויגן אויף דער מוסר-ליטעראַטור, וואָס האָט נאָך מיידלווייז זיך באַקענט דורכן „בראַנטשפּיגל“ מיט די כללים פון געשלעכט-לעבן און געשלעכט-היגיגענע, וואָלט נישט געבליבן הינטערשטעליק, ווען מען פאַרגלייכט זי אפילו מיט אַ היינטיקער ראַ-דיקאַלער „סאָשלי-וואַירקער“, וואָס קעמפט נאָך אַלץ מען זאָל די גע-שלעכט-כללים לערנען אין די שולן. גליקל'ס מעמוואָרן זענען פונקט אַזוי

מענטשלעך און במילא „וועלטלעך“, ווי מאַדאַם דע-סעוויניעס, וואָס האָט געלעבט אין דעם הויף פון לודוויק דעם פּערצנטן.

דורות, תקופות זענען פאַרביי. יאַרהונדערטער האָבן, ווי שווערע פּלאַסטן, זיך געלייגט איבער דער מוסר-ליטעראַטור, פאַרדעקט אירע וואַרצלען, פאַרשאַטן די קוואַלן, נישט געלאָזט קיין לעק ליכט, און אויף די פאַרווישטע שפורן זעט דער היסטאָריקער בלויז אַפּאַטיע און רעאַקציע. איז געקומען פּרץ, נישט בלויז דער זאַמאַשטשער פּרץ, וואָס איז אַלט געווען לויטן פּאַס אַ יאַר פּערציק, נאָר דער פּרץ פון צפת, פון קאַרדאַווע, פון אַמסטערדאַם, פון פּראַג, פון דיסלדאָרף, פון קאַצק — און ער האָט אויפגעריסן די הונדערט יעריקע פּלאַסטן. די פאַרשטאַפטע קוואַלן האָבן אַ שלאַג געטאָן מיט אַזויפיל ליכט, אַז דער מענטש איז פאַר אַ ווייל פאַר-בלענדט געוואָרן, האָט פאַרלוירן דעם שורש, נישט געזען, ווי יצחק ליבוש פּרץ האָט דעם זעלבן מוסר דערפירט פון וועלטלעכקייט צו אַלוועלטלעכקייט.

3

נאָך משה העסן איז יצחק לייבוש פּרץ אינעם יידישן לעבן אַ „ניי-וואָרט“.

אויב די יידישע ליטעראַטור האָט איר וואָרט, וואָס האָט די ליטע-ראַטור אויפגעהויבן צו אַ אידייע — האָט דאָס וואָרט געזאָגט יצחק לייבוש פּרץ.

פּרץ דער שטענדיקער רעגער, די אומרו, וואָס צעטרייסלט די פאַר-זעסנקייט (נישט בחנם טרעפט מען ביי פּרצ'ן אַלע ריכטונגען פון דער נייער יידישער ליטעראַטור), דער טאַטע פון דעם נישט דערזאָגטן וואָרט, דער צום ווינציקסטן באַרעדעוודיקער — דוקא ער איז געוואָרן דער „רבי“ פון די בית-מדרש און שטיבל-בחורים, דער מדריך פון די שניידער און שוסטער געזעלן, פון די יידישע בערשטער און וועבער.

פּרץ איז נישט געקומען צום בית-מדרש-בכור מיט רחמנות, האָט נישט געהאַט קיין מיטלייד מיטן שניידער-געזעלן.

דער בכור, אפילו דער געכאַפטער אין אַפיקורסות, האָט דורכגע-לייענט פּרצ'ן און זיך אַרומגעזען אַז פון ביאַלער רבין, פון אַמשאָווער מקובל איז נישטאַ וואָס חוזק צו מאַכן. זיין אַרומיק לעבן, דעם בחור'ס, וואָס ער האָט אַליין פרובירט אין זיך דערשטיקן, האָט זיך מיט אַמאַל באַפרייט אין אים, איז אים ליבער געוואָרן. פון פּרצ'ן האָט דער גע-

זעלן זיך דערוואוסט, און זיין טאטע, דער וואסער-טרעגער, דער האַלצ-
העקער, דער בעל-מלאכה, זיי אַלע קענען זיך פאַרגלייכן אין מענטשלעכ-
קייט מיט די לומדים, מיט די גבירים, וואָס זאָגן אַ דעה און פאַרנעמען
די מזרח-וואַנט.

רחמנות, מיטלייד האָבן אויך פאַרפירערישע אונטערוועגלעך, וואָס
וואַרצלען זיך אין ביטול, אין פאַראַכטונג.

דאָס קהל'ן זיך פון אַ משכיל, פון אַ „דייטש“ אַ פילאַנטראָפּ, נעמט
זיך פון רחמנות צום פאַלק, וואָס לעבט אין דחקות, אין פינצטערניש,
נעמט זיך פון מיטלייד צו די מאַסן, וואָס ווערן דערשטיקט אונטער דער
אייגענער טאַרבע. דעם טראָפּ דאַרף מען שטעלן אויף דחקות, פינצטער-
ניש און טאַרבע.

אין דעם יידישן לעבן, אין דער יידישער ליטעראַטור איז רחמנות
מער, ווי אַ שיטה. רחמנות איז ביי ש"דל'ן דער יידישער הויפט-עיקר,
מענדעלעע האָט אים אָנגעטאָן אַ קינסטלערישע טאַרבע און רייזען האָט
דאָס רחמנות אַרויסגעפירט פון יידישן תּחום, עס געוואָלט פאַרוועלטלעכן.
פּרץ, וואָס האָט אַנטקעגן געשטעלט דער לעבנס-קלוגשאַפּט פון דער
יידישער ליטעראַטור, זיין אינטעלעקטועלע אינטואיציע, דוקא ער איז
מיט אַמאָל אַוועק אין גאַס, אין מאַרק. מיט דער פרייד פון אַן אייגענעם
האַט ער אויפגעזוכט אין פאַרוואַרפענע יידישע ישובים אַלטע פאַרזיגלטע
געטראַנקען וואָס זענען געלעגן באַהאַלטן, וואָס האָבן זיך פאַרוואַלגערט.
ער האָט די פאַרזיגלטע געטראַנקען צעעפענט אין מיטן מאַרק, גערופן
אַלעמען — דעם בית-מדרש בחור, דעם אַרבעטער, קיווקע „סיבירניק“,
ס'גאַנצע פאַלק:

— קומט, יידן, טרינקען! אין חברותא איז היימעכער צו טרינקען!
פּרץ האָט דער ערשטער אונדז געגעבן פאַזיטיווע יידישע טיפּן. סיי
פון פּראַסטן עולם, סיי פון זיינע מנהיגים. די גאַנצע שיינקייט און
מענטשלעכקייט פון די וואַסערטרעגערס, פון די ביאַלער רביים (מעג מען
מיט זיי נישט איינשטימען) ליגט אין יידישן פאַלק. און דערפאַר זענען
די אַלע פאַרשויןען אויך אַ טייל פון אונדז און מיר קענען זיך פון זיי
נישט באַפרייען.

פּרץ האָט אויך געגענער. און ס'איז דאָך מערקווירדיק וואָס טייל
סאָוועטישע קריטיקער קומען זיך צונויף אין דער פּרץ אַפּשאַצונג מיט
אונדזערע עסטעטן. אי די סאָוועטישע קריטיקער, אי די עסטעטן
טענה'ן, אַז פּרץ האָט געשאַפּן מער מיטן זכרון, ווי מיט דער הילף פון

אינטואיציע. פּרץ איז אַ מתנגד, אַ ראַציאָנאַליסט, אַ משכיל. ער האָט געוואָלט צוגענגלעך מאַכן פאַרן עס־הארץ די פאַרגאַנגענהייט, איז אַוועק אַהין און איז דאָרט געבליבן אַ געפאַנגענער.

די סתירה באַשטייט אין דעם, וואָס פּרץ האָט זיך נישט אויסגע־ לעבט, נישט געקענט לעבן דאָס לעבן, וואָס האָט געשלאָגן אין אים. פּרץ האָט שטענדיק זיך אַנטקעגנגעשטעלט, שטענדיק מלחמה געהאַלטן, מורא געהאַט צו פאַרלירן זיין אינעווייניקסט לעבן. דאָס שטענדיקע פּראַטעסטירן, דאָס מתנגדות, האָבן די קעגנער אַנגענומען פאַרן אמת'ן פּרץ.

פאַראַן קינסטלער, וואָס טראַכטן אין געשיכטלעכע קאָטעגאָריעס, טראַגן אין זיך אַרום קבוצים, פעלקער. פּרץ, דער גרויסער מענטש, דער גרויסער ייד, וואָס האָט געטראַגן אין זיך ס'גאַנצע יידישע פּאָלק, וואָס האָט געמאַנט ביי דער ליטעראַטור דעם עס־הארץ פון דער תלמוד־ישער צייט, געמאַנט דעם רמב"ם, שפינאַזען, געמאַנט דעם יידישן אַרבעטער — דער פּרץ האָט זיך געמוזט אויסלעבן, ווי אַ יחיד, אין די דריי צימערלעך אויף צעגליאַנע גאַס. און אויף דער גאַס האָט געהערשט דער יחיד — מעטערלינק, וויספּיאַנסקי — מען האָט זיך געשעמט גאָר אַנדערש צו טראַכטן.

אין קבוצים, אין פעלקער, אין געשיכטלעכע קאָטעגאָריעס — דאָרט דאַרף מען זוכן פּרצ'ן און פּריער צי שפּעטער וועלן די געגנער קומען אַהין.

פּרץ איז געווען דער ערשטער יידישער קינסטלער ביי וועמען מען האָט געקענט עפעס לערנען און מען לערנט ביי אים נאָך היינט. אָן פּרצ'ן וואָלטן מיר געהאַט אַן אַנדער ליטעראַטור. אין פּרצ'ס דרכים גייען נאָך ביזן היינטיקן טאַג, יעדער אויף זיין שטייגער, די באַדייטנסטע יידישע שרייבער.

מיר לעבן אין פּרצ'ן און ער — אין אונדן. דורך אונדן באַווייזט זיך פּרץ אין זיין אמת ליכט, אין דעם ליכט פון יעדן דור באַזונדער.

אַסימילאַציע־כוואַליעס ביי יידן אין אַלטערטום

(א קאָפּיטל פֿון אַ גרעסערער אַרבעט).

גאַנץ אָפּט קומט אויס צו הערן פֿון אַלערליי זייטן אַ שטאַרק פייער־
לעכן טאָן וועגן דער יידישער אייביקייט. — „אַ, מיר יידן זענען דאָס
איינמאַל ואַ פּאַלק, פֿון אייביק ביז אייביק.“ מיט איין פֿוס שטייען מיר
הינטער די מיצרישע פּיראַמידעס און מיט דער צווייטער — אין דער
תּקופּה פֿון ראַדיאָ און אַעראַפּלאַנען, און מיר שמידן מיט אַלע יונגע
פעלקער צוגלייך דעם מאַרגן פֿון דער קינפּטיקער מענטשהייט. ... דער
אייביקער ייד, וואָס האָט פֿון זיין קליין־פּיצינקן כּנען אַרויס אַ וועלט
תּורה געלערנט, איבער גאַרער וועלט און וועלטן זיך צעשפּרייט, אומעטום
מיטגעלעבט, אַלעמאַל מיטגעשטרעבט.

... אונטער אַלע הימלען.

אונטער אַלע קעלער־שימלען

אויסגעשטאַנען

און דערברויט ביז דאַנען.

(ד. האַפּשטיין).

און אַז מען נעמט אַט־אַזוי דעקלאַמירן וועגן דעם „אייביקן יידישן
פּאַלק“, קען זיך באמת אויסדוכטן, אַז אַט־דאָס יידיש פּאַלק ווי אַזאַ,
ווי אַ גאַנצעס איז אַ מין גראַניט־מאַנאַליט, וואָס פֿון אַזאַ האַקט מען
אייביקייט ...

אַבער נעמט מען ביסלעכווייז צעוויקלען אַט־ דעם באַגריף „אייבי־
קייט פֿון יידישן פּאַלק“, צעריגט זיין גאַנצקייט און זיין פעסטקייט כּמעט
אינגאַנצן. ניטאָ נאָך אַזאַ פּאַלק, דאַכט זיך, וואָס זאַל אַזוי גרינג זיך
צעברעקלען, צעשמעלצן, צערונען ווערן, וואָס זאַל אַזוי זיך כּסדר אַסימי־
לירן, אַזוי ווי יידן, שווער צו געפינען אַזאַ אַסימילאַציע־געריקייט און
אַסימילאַציע־פּיאַיקייט ווי ביי אונדז יידן. ניט אומזיסט האָט אַמאַל דער
האַרציקער ייד אַנ־סקי אַנגעשריבן אַ דערציילונג, וואוּ בלויז אַ „גוי־

אישער קאָפּ" קען זיך נישט אפילו אונטערשיידן אַביסל, ווען מען דאַרף. עס איז שווער צו געפינען אין דער יידישער געשיכטע צייטן, ווען יידן האָבן זיך נישט געהאַלטן אין אַסימילירן, אין אויסידישן זיך.

— טאָ ווער איז דאָס אייביק פּאַלק?

— געוויס יידן.

— און ווער האָט זיך כסדר אַסימילירט?

— ווידער יידן.

— טאָ ווי קען עס זיין?

עס קען זיין, ווייל עס איז קיינמאָל נישט געווען און עס איז אויך איצט נישטאָ (און עס וועט מן-הסתם אויך נישט זיין ווייטער) קיין איין גאַנצעס יידיש פּאַלק. ין אַט-דעם אפּאַלק זענען תמיד פּאַראַן אַלערליי ריכטונגען — פּאַר גאָט און פּאַר אַלע טייוואַלים, און סתם „יידיש פּאַלק" איז בלויז אַ שיינ וואָרט, אַן אַבסטראַקציע, וואָס זאָגט כמעט גאַרנישט.

* * *

און די אייביקע אַסימילאַציע אין יידישן פּאַלק איז געגאַנגען כוואַליעס-וויין — דאָ שטאַרקער, דאָ שוואַכער, דאָ אָפּן מיט אַ געהייבענעם קאָפּ ווי צום טאַנץ און דאָ פּאַר באַהאַלטן, פּאַרשטיקט, אונטער אַלערליי שילדן און לאַזונגען. אַזוי אַרום, אַז די געשיכטע פון די יידישע אַסימילאַציעס האָט שוין אירע געזעצן, וואָס קענען אונדז דינען ווי קריטעריומס צו באַגרייפן, צו פּאַרשטיין די וועגן-שטעגן פון היינטיגן יידנטום.

און די געזעצן זענען בערך אַזוינע:

(א) אַלע ליבעראַלע תקופות אין דער געשיכטע ווערן באַגלייט מיט יידישע אַסימילאַציע-באַוועגונגען. דאָס זענען די שטייגנדיקע כוואַליעס. זיי זענען אַלעמאַל באַפאַרבן אַפטימיסטיש, מען איז האַפּערדיק, שטאַלץ און, בעיקר, אָפּן „מיר ברענען דאָס אַלטע פּאַרעלטערטע און מיר גייען אין דער גרויסער וועלט אַריין"...

(ב) ענדערט זיך די ליבעראַלקייט פון דער תקופה, ווערט די אַפענע אַסימילאַציע פּאַרשווערט, דעמאַלט נעמט זי אַן אַ פּסידיאָ-נאַציאָנאַלן פּרצוף און נעמט זיך „ראַטעווען דאָס יידיש פּאַלק". דאָס איז דער באַרג אַראָפּ פון דער אַסימילאַציע-כוואַליע.

(ג) די שיכטן, וואָס מאַכן מיט דעם באַרג-אַרויף זענען קלענערע אין צאָל און סאָציאַל מער באַשטימט. דאָס איז די ספּערן פון געלט-ווירטשאַפּט ביי יידן. די וואָס מאַכן מיט די פּאַרשטעלטע אַסימילאַציע מיט פּסידיאָ-נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיעס זענען פיל ברייטער און נעמען

אַרום אַ סך אַנדערע קרייזן, וואָס מיינען צו געפינען אַן „אויסלייזונג“ פאַרן פּרט און פאַרן כלל.

(ד) אַט־די אַלע כלומרשט נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיעס זענען גע׳וועקט פון ליבע און שנאה צו יידן. זיי זענען רעפּאַרמאַטאָריש. זיי קומען ברעכן און צעשטערן כדי עפעס צו בויען פון דאָס ניי. אַלע קומען זיי מיט עפעס אַ פעטיש, „אלה אלוהיך ישראל“.

(ה) די אָפענע אַסימילאַציע־כוואַליעס זענען בערך קורצע און גייען גיך אַריבער. די פאַרשטעלטע זענען לענגער און במילא אַ סך שעדלעכער. (ו) אַלע אַסימילאַציע־באַוועגונגען, איבערהויפט די סוביעקטיוו־נאַציאָנאַלע האָבן זיך געענדיקט אין דער געשיכטע מיט אונטערגאַנג, אומקום. דאָס יידיש לעבן האָט נישט אויסגעהאַלטן קיינמאַל די נאַציאָנאַל־קולטורעלע רעפּאַרמעס. די אַלע טיילן זענען היינט אויסער די ראַמען פון יידישן פּאָלק.

(ז) בלויז קליינע שיכטן בערך, וואָס זענען סאַציאַל נישט געווען פאַראינטערעסירט אין דער אַסימילאַציע, האָבן אויך קולטורעל נישט אָנגענומען די „נאַציאָנאַל־אַסימילאַטאָרישע“ רעפּאַרמעס און — פון זיי דאָס היינטיק יידיש פּאָלק. קומט אויס, אַז

(ח) בלויז די פּראָגרעסיווע טראַדיציע (* זי איז די אייביקייט פון יידישן פּאָלק ביז היינט און זיכער אויך ווייטער.

* * *

די ערשטע גרויסע כוואַליע פון אַסימילאַציע ביי יידן איז אויפֿ־געקומען אין מלכות־ישראל, בכן אין גאַנץ ארץ־ישראל אויסער דעם אָרע־מען און באַרגיקן יהודה. און אָנגעהייבן האָט זי זיך דווקא אין שלמה׳ס צייטן. דאָס הייסט, אייגנטליך איז די אַסימילאַציע אָנגעגאַנגען פון מאַמענט ווען יידן זענען אַריינגעדורנגען אין כנען. אין דעם ליגט דער זינען פון דעם כסדר־דיקן „ויעשו הרע בעיני יי“ ווי דער שפּעטערדיקער כראַניקער האָט עס אויפגענומען פון זיין רייןפאַרטייאישן (און קעגנערישן) שטאַנדפּונקט. דאָ איז געלעגן דער זינען פון קאַמף צווישן דעם נאַ־ציאָנאַלן יהודה־גאַט און די כנענישע בעלים. אָבער נאָך דוד׳ס מלחמות און שלמה׳ס גרויס־מלוכה־שקייט איז דער קאַמף געוואָרן נאָך שאַרפּער, נאָך בולט־ער. עס זענען אויפגעקומען אין לאַנד שרים, האַרן און הער־

(* טראַדיציע־געזעלשאַפטלעכע אינערץ, קאָנסערוואַטיווע טראַדיציע־אינערץ פון ר.ה. פּראָגרעסיווע טראַדיציע־אינערץ פון באַוועגונג.

שער און אויך, פארשטייט זיך, אַ סך מער אַרעמע לייט, וואָס האָבן גע-
מוזט די שרים אויסהאַלטן (*). מיט דער אַנטוויקלונג פון האַנדל, איבער-
הויפט דעם אויסלענדישן (צור, מצרים, אופיר, שבא) איז שאַרפער גע-
וואָרן דער קעגנזאַץ צווישן אַרעם און רייך. און דווקא דאָס רייכערע,
מער אַנטוויקלטע מלכות ישראל איז מער נוטה צו אַסימילאַציע, איידער
דאָס באַרגיקע, האַלב מדבר'דיקע יהודה מיט זיין פרימיטיווער ווירטשאַפט.
אין ישראל האָבן זיך געשאַפן גרעסערע לאַטיפונדיס, לאַנדבאַזיצער, עס
אַנטוויקלט זיך אַ לעבעדיקער פאַרקער מיט אויסלאַנד, — און די כנעני-
זאַציע" גייט מיט אַן אויפגעהייבענעם קאַפּ. ווער זענען די טרעגער פון
דער אַסימילאַציע? — די מלכים, די שרים, זייערע כהנים און נביאים,
ד. ה. דאָס באַאַמטנטום און די סתם רייכע „השוכבים על מטות שן"
א. א. וו. עס איז גענוג דורכצולייענען אויפמערקזאַם וועגן דער טעטי-
קייט פון די צוויי גרעסטע קעגנער פון דער אַסימילאַציע אליהו הנביא
און עמוס, כדי צו זען, אַז עס איז אין תוך אַריין דער אייביקער קאַמף פון
אַרעם און רייך. און רייך איז צענטראַפּוגאַל, קאַסמאָפּאָליטיש, אַסימי-
לאַטאַריש. כדי צו באַרואיקן דעם אייגענעם געוויסן, און אויך כדי צו
באַווייזן, אַז די רעפּאַרמעס זענען אויסן בלויז נאַציאָנאַלן גוטס, ווערט
געשאַפן אַ פעטיש, דער ערשטער „אלה אלוהיך ישראל" — די גאַלדענע
קעלבער פון ירבעם. אַ נאַאיווער פעטיש, לויט די באַגריפן פון יענער
צייט אָבער איז עס מן-הסתם געווען גענוג. וואָלט מלכות ישראל אָנגע-
האַלטן לענגער, וואָלט זי געהאַט מער רואיקייט אינעווייניק אין לאַנד
און אויסווייניק, — וואָלט געוויס אויך דאָס „רייך" ביסלעכווייז באַזיגט
דעם „אַרעם" אויך גייסטיק, וואָלט געוויס דאָס המוניש, אונטערגעדריקט
פאַלק שלום געמאַכט אַזוי ווי אומעטום מיט זיין גורל, וואָלט עס אויך
פאַרלאָרן זיין אייגענעם קוק אויפן לעבן און עס וואָלט געגאַלטן אין
לעבן „נאַציאָנאַלער" באַגריף ווי עס האָבן עס פאַרשטאַנען די הערשנ-
דיקע שיכטן. דאָס פאַר זיי נאַציאָנאַלע וואָלט געוואָרן נאַציאָנאַל פאַר
גאַנצן פאַלק. דען עס איז די טבע פון פאַרשקלאַפטע צו גלויבן אין גאַט
פון זייערע פאַרשקלאַפער און אַנצונעמען פאַר ריכטיק זייער נאַציאָנאַ-
ליזם, וואָס איז אין תוך אַריין: מערק, גרינגער פאַרקער מיט אַנדערע
פעלקער, ד. ה. וואָס ווייניקער אַפגעזונדערטקייט, וואָס ווייניקער אייגנ-
טימלעכקייט און ועל כולם אַפצוהיטן דעם פאַרמעג — פעלדער, לענדער,
האַב און גוטס — ארץ אַבות.

(* זע מלכים א' י"ב, עמוס א' אַנד.)

וואָלט עס געשען אזוי, וואָלט געוויס אַ ירבעם בן נבט געגאָלטן פאַרן „גרויסן נאַציאָנאַלן רעפּאַרמאַטאָר“, וואָס האָט זיין פּאַלק באַ-פרייט פון דער אַלטער פּרימיטיווער קולטור און גלויבן. „ירבעם דער הייליקער“ וואָלט ער געהייסן. זיינע נביאים און זייערע נאַכפירער וואָלטן געגאָלטן פאַר די אמת'ע, זייערע ווערק וואָלט מען געהיט א. א. וו. ... אָבער —

צום גליק אָדער אומגליק איז עס פאַרגעקומען אַביסל אַנדערש. די מלכות ישראל האָט קודם־כל ניט געהאַט קיין גענוג רואיקע צייט, וואָס איז נויטיק, כדי די אונטערגעדריקטע שיכטן זאָלן באַהערשט ווערן אויך גייסטיק. די אַרעמע האָבן נישט געוואָלט אויפהערן צו האָבן זייער קולטור, זייער קוק אויף „אונדזער“ קולטור און נישט אונדזערס. ווען די רעליגיע איז אַן איבערגענומענע, אַן אויסגעלערנטע פון פרעמדע פעלקער, — זענען אירע טרעגער, אירע אויטאָריטעטן ווידער אַמאָל די הערשנדיקע שיכטן, די געלערנטע. האָבן זיי אויך אַט־דעם געווער אין זייערע הענט אַרױפּצעווױנגען זייערע מיינונגען אויפן המון: גאָט הייסט „פאַרן פּאַטערלאַנד און גלויבן“. האָבן אויך די באַצווױנגנדיקע שיכטן פון ישראל געוואָלט געבן דעם המון אַזאַ רעליגיע, אלה אלוהיך ישראל, אָבער דער המון האָט זיך נישט געלאָזן. אים איז געווען ליבער זיין אַלטע רעליגיע, זיין טראַדיציע, וואו ער איז געווען היימישער. דאָס האָט אויך מאַראַליש געהאַלפן נישט אַרונטערצעפּאַלן ביי זיך לגבי די רייכע. פאַר אַט־דער תקופה איז אַן ספּק דער יידישער גאָט — דער גאָט פון די אַרעמע קעגן די רייכע, פון די באַדריקטע קעגן די באַדריקער, דאָס איז דער גאָט וואָס נישט די רייכע, די געבילדעטע האָבן אים צוערשט דערקענט. דאָס איז דער גאָט פון טראַדיציע, פון אַלטן שטייגער. וואו איז געווען די גבורה פון דעם „אַרעמען“ גאָט ער זאָל נישט באַקעמפט ווערן דורך די פרעמדע, רייכערע געטער? איך מײן, אַז סיבות זענען דאָ געווען צוויי: ערשטנס, האָט מען צו פּרי אַנגעהייבן געבן די פרעמדע געטער. די אַרעמע מאַסן זענען נאָך נישט געווען גענוג גייסטיק דערדריקט זיך אונטערצוגעבן אַן קאַמף. זיי זענען נאָך נישט געווען קיין סטאַדע שאַף, וואָס גייט בלינד נאָך די „פירער“, עס איז געווען אַ שטאַנד אין דער געזעלשאַפט און נישט קיין קנעכט אונטער דער געזעלשאַפט. די צווייטע סיבה — די נייע קולטור, דער נייער גאָט האָט אין סאָציאַלן הינזיכט גאַרנישט אַזוי באַגליקט אין לעבן, גאַרנישט אַזוי שטאַרק אין דער שכני'שער, אַרעמער, ווירטשאַפטלעך פּרימיטיווער

יהודה. אין דער מדבר האָבן כסדר געלויערט סאָציאַל־רעליגיעזע קעמ־
פער. צווישן זיי אַזאַ פּלאַם־פּייערדיקער אליהו וואָס טראַגט
זיך ווי אַ שטורעם איבערן לאַנד און נעמט דעם קיסר אַליין פאַרן באַרד
„הרצחת וגם ירשת, אַ רוח אין דיין טאַטן . .“ (אין טעקסט פעלט דער
לעצטער זאַץ בלויז צוליב איידלקייט). שפעטער קומט דער פּאַטאַספּולער
אַגיטאַטאָר עמוס (*), וואָס אין זיינע בילדערישע רייד איז שווער אונטער־
צעשיידן צווישן רעליגיע עקסטאַז און סאָציאַלן ברויון. פאַרשטייט זיך,
די קעגנער האָבן געהאַלטן אַט־די פאַרשטייער פון דער טראַדיציע פאַר
שונאים פון פּאַלק, פון פּראַגרעס, פאַר קעגנער פון נאַציאָנאַלן אויפּלעבן.
דער נביא און זיינע געדאַנקען — דאָס זענען די שעדלעכע, די צעשטע־
רערישע, די אינווייניקסטע שונאים פון דעם נאַציאָנאַלן מלוכה'שן גע־
דאַנק. דער טעקסט פון תנ"ך גיט אונדז איבער דעם גאַנצן קולטור־
קאַמף בלויז איינזייטיק: נביאים פון גאַט און סתם „רשעים“. אָבער אין
אמת'ן איז דאָך עס נישט געווען סתם אַ פּאַלק פון פאַרעקשניטע געצנ־
דינער. ניין, אויך אויף זייער זייט זענען געווען אויפּריכטיקע גלויבער
אין נאַציאָנאַלן גליק, און זיי האָבן עס געמיינט מיטן גאַנצן האַרצן. עס
זענען געווען אויך דאָרטן אַרענטלעכע טוער־כּוהנים און אַגיטאַטאָרן —
נביאים. זיי האָבן געוויס געהאַט זייער לאַגיק, זייער פּאַטאַס, זייער אי־
דעאַל און קלאַרן געדאַנק, וואָס די טראַדיציע האָט שפעטער אויסגעמעקט
פון פּאַלקס זכרון. אָבער אפילו פון די געציילטע רמזים קען מען אָננעמען,
אַז אויך דער פּאַטאַס ביי די אָנהענגער פון דער אַסימילאַציע איז געווען
אַ נאַציאָנאַלער. דאָס דאָרף די נייע קולטור באַרייכערן דאָס פּאַלק, אים
אויסלייזן פון זיין פּרימיטיווקייט און אים דערהייבן צום קולטור־ניוואָ
פון דער תקופה, אַפּווישן דעם שטויב פון זיין אַרעמער מדבר־דיקער
פאַרגאַנגענקייט. „אַ ניי לעבן און אַ נייע קולטור פאַרן באַנייטן פּאַלק.“
דאָס איז יהודה אַזוי אַרעם, וויסט, ווייל עס האַלט זיך מיט זיין אַלט
פּרענקישקייט. „גיי אין יהודה עסן ברויט“ זאָגט מען צו עמוס'ן מיט אַ
ביטול צום אַרעמען נביא און זיין לאַנד. מיט דער נייער קולטור איז
מען שטאַלץ. און די פאַרטיי פון נביא איז אַרעם און קליין. די קעגנער
זענען רייך און פּילצאַליק. אָבער סוביעקטיוו זענען זיי געוויס נישט גע־
ווען קיין „נביאי השקר“.

(* תקוע, עמוס'עס שטאַט איז עטלעכע שעה גאַנג פון בית־לחם
שוין אין סאַמע מדבר יהודה.

אָט־אַזוי האָבן זיך געהאַלפֿן איינער דעם צווייטן — דער סאַציאַלער קאַמף פֿון אַרעם קעגן רייך און דער אַלטער שטייגער, דער „אלוהי אַבותינו“. אָט־דאָ איז דער קלאַסישער אויסגאַנג פֿון אַלע ווייטערדיקע קולטור־קאַמפֿן ביי יידן. פֿון איין זייט די פֿלינקע אָסימילאַציע און פֿון דער צווייטער — דאָס פֿאַרעקשניט האַלטן זיך אָן טראַדיציע.

פֿון איין זייט — די סאַציאַלע שיכטן, וואָס הערשן, וואָס זייער עקאָ־נאָמישער דראַנג איז ברייטער פֿון דער טראַדיציאָנעל־היימישער סביבה און פֿון דער צווייטער זייט — די המונישע מאַסן, וואָס זיי זענען עס אָט־די היימישע סביבה.

און עס איז אין תּוֹך קיין שום אונטערשייד נישט צי די טראַדיציע־קולטור ווערט באַקעמפט דורך אויסווייניקסטע כחות, אָדער פֿון אינעווייניקסטע „נאַציאָנאַלע“. שוין דאָ ווערט אַ נייע קולטור געקרוינט צו זיין „די נאַציאָנאַלע“ און אין איר נאָמען ווערט די נאַציאָנאַל־טראַדיציאָנעלע באַקעמפט. שפעטער האָט זיך עס אין דער יידישער געשיכטע איבער־גע׳חזרט נישט איין מאָל מיט פֿאַרשיידענע רעזולטאַטן. אָבער אין פֿאַר־לויף פֿון אַ פֿאַר הונדערט יאָר איז דאָך דער נצחון געקומען אויף דער זייט פֿון דער נייער „נאַציאָנאַלער“ קולטור. די אַלטע איז ביסלעכווייז פֿאַרווערט געוואָרן, דערדריקט, די נייע — מיט גוואַלט אָנגעוואָרפֿן. און דאָך איז אָט־די נייע בלויז אָפיציעל געבליבן נאַציאָנאַל, אַרגאַניש אייגנס איז עס נישט געוואָרן, און מהאי טעמא איז פֿון ישראל נאָכן חורבן גאַרנישט געבליבן, קיין שריד ופֿליט. נישט די פֿאַרטריבענע, נישט די געבליבענע, און מיט וואָס האָבן זיי געקענט ביישטיין, אַז קיין אייגענע קולטור, אַרגאַניש אייגענע איז נישטאַ. די אויבערפֿלאַכיקע אָסימילאַציע האָט נישט געקענט שאַפֿן קיין קולטור־טיפּ, נישט פֿון דעם אייגענעם קולטור־באַגאַזש, נישט פֿון פרעמדן. דער אייגענער — דערשטיקט, פֿאַר־מיאוס׳ט, און דער פרעמדער — פרעמד און נישט אַרגאַניש. „פֿאַר (דעם יידישן) גאָט האָבן זיי מורא און צו זייערע געטער דינען זיי“. אויף אונדזער לשון — נאָמינעל זענען זיי יידן, דעקלאַרירן זיך פֿאַר אַזוינע, און לויט דעם שטייגער און פֿיר, לויט דער קולטור — עפעס פרעמדס.

עס איז אָנצונעמען, אַז דער „שומרונישער“ קולטור־טיפּ האָט זיך אויסגעבילדעט שוין פֿון פֿריער, נאָך פֿאַרן חורבן שומרון. עס איז חרב געוואָרן די מלוכה, אָבער קולטורעל איז דער חורבן געקומען שוין פֿריער. די נבואה האָט אויפֿגעהערט, בכל־אופן צו אונדז איז גאַרנישט דער־

א. גאלאָזוב

גאַנגען, עס האָט איפגעהערט דער קאַמף פאַר דער נאַציאָנאַלער קולטור-טראַדיציע. עס האָט געזיגט די אַסימילאַציע, עס איז געבליבן אַ „כנעני-זירט“ פּאָלק מיט רעשטלעך פאַרגליווערטע יידישקייט (פעטישן) אין קולט. אָבער אַן אַן אייגענער קולטור אין לעבן. עס האָט אים אפילו דער גלות נשט געהאַלפן, ווייל אין גלות זענען שוין אַוועק שומרונים.

און די יידישע טראַדיציע, די יידישע קולטור האָט קאַלט זיך באַצויגן צו דעם אונטערגאַנג. די גרעסערע, די רייכערע יידישע מלוכה איז אומ-געקומען, און די טראַדיציע האָט אפילו דעם טאַג נישט באַצייכנט מיט עפעס אַן אַנדענק. קאַלט, עפיש דערציילט דער תנ"ך די גאַנצע מעשה פון אונטערגאַנג: „און ישראל איז פאַרטריבן געוואָרן פון זיין ערד קיין אשור ביז אויף היינטיקן טאַג (מלכים ב', י"ז, 23 יהואש). דער זינען פון די פריערדיקע פּסוקים איז בערך: „און גוט אויף אים!“ קיין קרעכץ, קיין זיפץ, גאַרנישט. פונקט ווי דער גאַנצער ענין קומט בלויז צו באַ-שטעטיקן די ריכטיקייט פון דער טראַדיציע. שפעטער ערשט ווען אין דעם טראַדיציע-טרייען יהודה האָט זיך אויפגעוועקט אַ נאַציאָנאַלער געפיל נישט צו דער מלוכה, נאָר צום פּאָלק ווי אַזאַ, צום געמיינזאַמענעם אַפּשטאַם, — דעמאָלט ערשט האָט זיך אויך אויפגעוועקט אַ בענקעניש צום ברודער-פּאָלק, צום „הבן יקיר לי אפרים“ (ירמיהו ל"א. אויך יחזקאל ל"ז). אָבער דער צווייטער ישעיהו, די שפעטערדיקע דברי הימים און נביאים זענען שוין פריי פון די סענטימענטן, פאַרגעסן דעם אַפּגעשטאַרבענעם ברודער. און ווען די עולי בבל זענען געקומען צוריק האָבן זיי לגמרי נישט דערקענט שוין די שטאַם-ברידער, פרעמדע שומרונים, שונאים, קעגנער זענען דאָס שוין געווען. לעגענדעס האָבן געמוזט געשאַפן ווערן, כדי צו דערקלערן דאָס ביסעלע אַפּענדיקס-יידישקייט, וואָס עס איז געבליבן פון אַמאָל בליענדיקן שומרון. אַט אַזוי האָט זיך געענדיקט דער ערשטער אויסברוך קעגן דער אייגענער קולטור-טראַדיציע אין נאַמען פון מלוכה-שקייט, נאַציאָנאַלן ווידערגעבורט א. א. וו.

* * *

אַנדערש איז עס פאַרגעקומען אין יהודה. די שטאַנדן-דיפּערענציאַציע איז דאָ געוואָקסן לאַנגזאַם, אַזוי אַרום, אַז עס האָט געקענט זיך אויסבילדן אין דעם אייגענעם שטייגער. קיין קולטור-קאַנפּליקט, קיין געטער-מלחמה איז דאָ נישט פאַרגעקומען. קיין שטאַרקע פרעמדע קולטור-אַנ-גריפן זענען דאָ נישט געווען (שכנות פון מדבר-פעלקער). דעריבער

טאקע איז ביי די גרויסע נביאים פון יהודה דער סאָציאַלער עלעמענט לגמרי נישט אַזוי שטאַרק פאַרטראָטן. און דאָך איז דער פולער נאַצי-אַנאַלער באַוואוסטזיין געקומען ערשט אין בבל.

* * *

די צווייטע גרויסע אַסימילאַציע-כוואליע איז געקומען מיט דער העלעניזאַציע-תּקופּה אין דער צייט פון צווייטן בית-המקדש. די קולטור-טראַדיציע, וואָס האָט זיך פעסט אויסגעקריסטאַליזירט ערשט אין גלות בבל, איז געבראַכט געוואָרן קיין ארץ-ישראל און זי האָט זיך פעסט גע-האַלטן כל זמן דאָס קליין לענדעלע יהודה איז געלעגן אָן אַ זייט פון דער וועלט. דאָס איז די צייט פון נחמיה ביז אַלעקסאַנדער מוקדון. די אָנ-גריפן פון דער העלעניסטישער קולטור האָבן אָבער דערגרייכט אויך צו יהודה. און עס איז אויפגעקומען אַ נייע „קולטור“-באַוועגונג — די העלעניזאַציע (מתיוונים). די טרעגער פון דער באַוועגונג זענען געווען לויט דער אַלגעמיינער מיינונג פון די היסטאָריקער רייכע אַקציניקעס, איבערהויפט פון דער משפּחה „בני אביה“. (אך, אונדזערע כּסדר-דיקע קולטור-טרעגער פון די אַקציניקעס און פּאָדריאַטישקעס... ווי מאַנאַטאַן די געשיכטע איז עס!) די העלעניסטן ביי יידן זענען, לויט זייערע סימ-פּאַטעס, געווען גוטע נאַציאָנאַליסטן און לויט זייערע שטרעבונגען — אַפענע עקסטרעמע אַסימילאַטאָרן. זיי האָבן געמיינט צו באַגליקן יידן מיט דער „גרויסער“ גריכישער קולטור, וואָס זיי האָבן אויפגענומען אַזוי ווי זיי האָבן זי געזען אין מזרח. קיינע פייגנבלעטער צוצודעקן די אַסי-מילאַציע-נאַקעטקייט און אַפענע אָנגריפן האָבן זיי נישט באַנוצט. בכּן האָבן מיר דאָ ווידער אַן אַרויפשטראַם פון דער אַסימילאַציע-כוואליע. אין זייער אַסימילאַטאָרישן קולטור עקסטאַז דערמאַנען אַט-די מתיוונים זייער שטאַרק די ערשטע משכילים צו ערשט אין פּראַנקרייך, דערנאָך אין פרייסן און שפּעטער אין רוסלאַנד-פוילן. מען איז אָפּן אַרויסגעטראָטן דערפאַר, ירושלים זאָל ווערן אַ גריכישע שטאָט (גלייכבאַרעכטיקונג! עמאַנספּאַציע, להבדיל). מען האָט גערן געזוכט הילף ביי די אויפגע-קלערטע העלעניסטישע רעגירונגען קעגן די אייגענע „רעאַקציאָנעריין“, מורדי-אור, להבדיל. דערצו האָבן די אַקציון, אגב, געבראַכט גוטע הכנסות.

אָבער דאָ האָט מען גראַב אָנגערירט די יידישע טראַדיציע, וואָס איז צו יענער צייט געווען שטאַרק איינגעפלאַנצט אין פּאַלק. באַמערקט, — נישט די אָנגעגריפענע אויטאָנאָמע פּאַליטישע רעכט האָט אַרויסגערופּן

די אנטקעגן-באוועגונג, נאָר דער גוואַלט קעגן די אַנגענומענע פאַרהיי-
ליקטע פאַרמען פון שטייגער לעבן, פון קולטור שטייגער. דאָס האָט
אַרויסגערופן דעם אויפשטאַנד קעגן דער העלעניזאַציע און קעגן די הע-
לעניזאַטאַרן, ווי אַמאָל קעגן דער כנעניזאַציע. די פירער פון אויפשטאַנד
שטאַמען פון אַ פאַרוואַפּענער פראַווינץ אָן אַ זייט פון האַנדלסוועגן (צום
דערפּל מודיעין איז אויך היינט נישטאָ נאָך קיין פאַר-וועג) צווישן די
פעלזיקע פאַרהיגלען פון די הרי יהודה. אין פּויעריס-פּאַלק פון לאַנד
האַט די טראַדיציע געפונען אויך אירע פאַרטיידיקער.

און ווער האָט געזיגט ?

דער מאַדערנער נאַציאָנאַל-פּאָליטישער געדאַנק האַלט דעם נצחון
פון די חשמונאים פאַר אַ פּולן: עס האָט זיך געבילדעט אַ יידישע
סוואווערענע מלוכה אין פאַרברייטערטע גרעניצן מיט אַן אייגענער יידי-
שער דינאַסטיע! די יידישע טראַדיציע אָבער האָט דאָ גאָר אַן אַנדער
מיינונג. זי האָט מיט אַלע מיטלען געזען מבטל צו מאַכן דעם אַנזען פון
דעם פּאָליטישן נצחון. חנוכה — אַ נס מיט אַ קריגעלע בייםל און יוצא.
ווי מיט אַ כוונה אויסגעמיטן צו דערמאַנען דעם נאַמען פון יהודה המכבי,
נאָר תמיד באַנוצט זיך מיט אַ פּסעוודאָנים „בית החשמונאים“, בניו של
החשמונאים. דעם יום-טוב, וואָס יהודה המכבי האָט איינגעשטעלט
לדורות לזכר זיין גרעסטן מלחמה-נצחון דעם „יום נקנור“ (13 טעג אין
אַדר) האָט מען גיך פאַרגעסן און ער איז גאָר פאַרביטן געוואָרן מיט אַ
תענית לזכר אַ לעגענדאַרישער אַדער האַלב-לעגענדאַרישער אסתר
המלכה. די ספרים וואָס באַשרייבן די גבורות פון די חשמונאים האָט מען
אַרויסגעוואָרפן פון די „הייליקע ספרים“. בכלל האָט זיך די טראַדיציע
באַמיט צו פאַרטוישן דעם גאַנצן ענין. מען זאָגט טאַקע חנוכה גאַנץ הלל,
אָבער דאָך איז חנוכה אַ וואַכעדיקער טאַג און פורים איז אַן הלל ביי דער
טראַדיציע אַ גרויסער פריילעכער יום-טוב. ווען נישט די קריסטלעכע
קלויסטער-ניזורים וואָלטן מיר מסתמא גאַרנישט געוואוסט פון די יידישע
העלדן — די חשמונאים.

אָבער צי איז באמת די יידישע טראַדיציע אַזוי בית-מדרש'דיק,
בטלניש ? — נישט איין מאַדערנער נאַציאָנאַלער דענקער האָט שוין גע-
קריצט מיט די ציינער פאַר כעס אויף דער יידישער טראַדיציע. ווילהויזן
דער קריסט, דער איראָפּיער לאַכט אַפּ. דר. קלויזנער דער רעוויזיאַ-
ניסטישער געלערנטער שעמט זיך פאַר דעם גוי און שרייט „לחרפתנו“

„כשאומה נלחמת על חירותה“ און ווער האָט שוין נישט געוואָרפֿן קיין בלאַטע דערפֿאַר אויף דער ייִדישער טראַדיציע? — אָבער לאַמיר זען: וואָס איז אַרויסגעקומען פֿון דעם פּאָליטישן נצחון? — עס איז געוואָרן אַ ייִדישע מלוכה?

— מלוכה אָדער דינאַסטיע? און אַט־די מיוחס־דיקע חשמונאים־דינאַסטיע האָט... וואָס? — זיך געריסן, גע־ממית'ט צווישן אַנאַנד, פֿאַר־גאַסן ייִדיש בלוט אויף רעכטס און לינקס, זיך נישט גע־מיאוס'ט צו רופן פרעמדע הילף אין ברודער־קאַמף. זי האָט געריסן שטייערן פֿון לעבעדיק און טויט כדי צו פֿירן די ברודער־מלחמות, און אַזוי בלוט־דורשטיק און קורצזיכטיק פֿאַרפֿלאַנטערט דאָס אַרעם לענדל אין די רוימישע נעצן, וואָס פֿון זיי איז עס שוין נישט אַרויס. כל־זמן די חשמונאים האָבן געפֿירט אַ פּאָלקס־באַוועגונג קעגן די קעגנער פֿון דער ייִדישער טראַדיציע, האָט זיי דאָס פּאָלק געהאַלפֿן און איינגעהאַלטן זייער זכרון אויף אייביק, זענען זיי אָבער געוואָרן אַ דינאַסטיע מיט אַלע דינאַסטישע פֿאַרכאַפּערישע חשבונות, האָט זיך דאָס פּאָלק און זיין טראַדיציע אָפּגעזאָגט פֿון זיי. און נאָר אין זכות פֿון די ערשטע חשמונאים האָט די ייִדישע טראַדיציע בלויז אויסגעמיטן די דינאַסטיע און נישט באַגלייט זייער נאַמען מיט עפעס אַ קללה, ווי זי קען.

אויב די חשמונאים־דינאַסטיע איז אַ גרויסער נאַציאָנאַלער כבוד, איז באמת די ייִדישע טראַדיציע אַנאַציאָנאַל.

די חשמונאים האָבן אויסגעראַטן די העלעניזאַטאָרן, פֿון דאַנען און ווייטער באַגעגנט מען נישט מער זייער חוצפה־דיקע אָפּנקייט. אָבער דאָס איז בלויז אויבנאויפֿיק, די אַסימילאַציע־כוואַליע איז נישט אָפּגעשטעלט געוואָרן, נאָר זי האָט זיך צוגאַסן נישט הויך, אָבער ברייט. עס טרעפט אָפּט אין דער געשיכטע, אַז איינריכטונג באַקעמפט די צווייטע כדי צו פֿאַרנעמען איר אָרט און ממשיך צו זיין איר אַרבעט — זאָל זיך אַזוי נישט טרעפֿן... די העלעניסטן זענען אויסגעראַטן געוואָרן, אָבער לגמרי נישט די העלעניזאַציע. זי האָט זיך ווייטער געשפּרייט איר וועג רואיק און זיכער אין שוץ פֿון דער „נאַציאָנאַלער“ דינאַסטיע — די אַלעקסאַנד־דערס, די אַריסטובולס, הורקונסן א. א. וו. די העלעניזאַציע האָט בלויז איר שילד געביטן ווי אַ באַנקראַטירטע פֿירמע און געמאַכט ווייטער — גוטע געשעפטן. אויפֿן פּאָדערגרונט, צום שילד איז אַרויסגערוקט גע־וואָרן דאָס נאַציאָנאַלע, די „תּורת משה“, די תּורה שבכתב אין פֿאַרם פֿון אַ פעטיש, וואָס קען נישט פּראַגרעסירן. דאָס איז איצט געוואָרן

די באוועגונג פון די צדוקים. און ווי נאָר די חשמונאים זענען געוואָרן אַ דינאַסטיע מיט אַלע סאַציאַלע אַספּיראַציעס פון אַזאַ האָבן זיי גרינג און נאַטירלעך זיך צונויפגעבונדן מיט דער איבעריקער געלט־און באַ־זיצערישער־אַריסטאָקראַטיע, מיט די זאַרגער פאַר מערק, פאַר גרינגע האַנדלסוועגן, פאַר „נאַציאָנאַלע“ עקספּלאַאַטיר־פּלעצער. און די פשוטע המונישע יידן, אויף אונדזער לשון, די האַרעפאַשנע מאַסן, האָבן מיט כּעס, אפּשר מיט אַ קרעכץ פון אַנטווישונג פאַרלאָזט די דינאַסטיע און איר פאַר־טיי און זיי האָבן אַרויסגערוקט אַ נייע פאַרטיי, די „פרושים“, וואָס האָבן באַקעמפט די דינאַסטיע, די צדוקישע אַסימילאַציע פּונקט אַזוי ווי זייער נאַציאָנאַלן פעטיש — די „תורה שבכתב“. פּונקט ווי ביי די פּריער־דיקע אַפענע העלעניזאַטאַרן איז אויך איצט ביי די פאַרשטעלטע — ביי די צדוקים — דער עיקר וויכטיק געווען וואָס קלענער צו מאַכן די אונ־טערשיידן צווישן ייד און גריך (* אין שוץ פון דער אייגענער מלוכה.

דערצו האָט די שוין־קאַנאַניזירטע תּורת משה לגמרי נישט געשטערט. אגב איז זי שוין געווען איבערגעזעצט אויף גריכיש און איז געווען אייב־געגלידערט אין דער אַלעקסאַנדריער ביבליאָטעק, זי איז הייסט עס, גע־ווען חשוב אויך ביי לייטן. געשטערט דער אַסימילאַציע האָבן נאָר די „זאַבאַבאַנעס“, די „אַבערגלויבנס“, אַט־די אַנגעקליבענע דורך דעם לעבן אין לעבן אַריין זיטן, שטריכן, מנהגים, געוויינהייטן, שטייגער, דערצי־לונגען, ספרים — מיט איין וואָרט: די „תורה שבעל פּה“. געשטערט האָט די נאַרמירונג פון יידישן שטייגער, די „הלכה“, וואָס איז דאָך אין תּוך גענומען אַ סומירונג פון שטייגער לעבן. געשטערט האָט דער צוגאַנג צו תּורת משה פון די פּרושים, וואָס האָבן זי נישט פאַרמאַרינירט, נישט

(* אַייגנטלעך פון העלעניזירטן בירגער פון מזרח. מען דאַרף זיך נישט טיף גריבלען, כדי צו באַגרייפן, אַז אַט־די העלעניסטישע קולטור, וואָס איז אין מזרח געבראַכט געוואָרן דורך זעלנער, אַפט געדונגענע, דורך הענדלער און אויך אַלערליי אַוואַנטוריסטן איז געווען גאַנץ ווייט פון דער העלעניסטישער קולטור. די טראַדיציע גופא ווייס אונטערצעטיידן צווישן דער קולטור פון די „סבי דבי אתונא“ און צווישן דער העלעניס־טישער קולטור אין מזרח, אין טירען, מצרים וכדומה. באַשר די טראַ־דיציע דריקט עס אויס ווי געוויינטלעך אויף איר לאַקאַנישן שטייגער אין אַ אַגדה מיט אַ פּסוק דערצו: „כמתוקנים שבהם לא עשיתם, כמתוקלים שבהם עשיתם (סנהדרין ל"ט).

פארמאכט סתם אין מענטשעלעך, נאָר זי „גע'דרש'נט", צונויפגעבונדן זי מיט זייער לעבן, מיט זייערע געדאַנקען, אידיען און אידעאָלאָגיע. — אַט קעגן דעם אַלעס האָבן די צדוקים געקעמפט נישט ערגער ווי די פריערדיקע אַפענע העלעניזאַטאַרן.

פון שטאַנדפונקט פון פּאָליטישער מלוכה'שקייט, פון טעריטאָריע, דינאַסטיע זענען די צדוקים געווען די נאַציאָנאַלע פּאַרטיי. אַזוי פּאַסן אויף די זאַך אייניקע קריסטלעכע געלערנטע (עדואַרד מאיר). פון שטאַנדפונקט אַבער פון דער יידישער טראַדיציע זענען די צדוקים אפילו קיין יידן נישט געווען*.)

דער היסטאָריקער פון יענער תקופה, אַביגדור טשעריקאָווער (היהודים והיוונים בתקופה ההלניסטית" ז. 266) וואונדערט זיך ווי אַזוי האָט מען געקענט צונויפבינדן די פּאַרהייליקונג פון דער תורה שבכתב מיט העלעניזאַציע. נאָך מער וואונדער: אַפּט זענען דאָך די צדוקים געווען אין דינים האַרבער פון די פרושים. . . . עס איז מיר אַבער פשוט אַ וואונדער אויף אַזאַ פיינעם אַנאַליטיקער, וואָס בלייבט דאָ שטיין מיט אַ פּרעג'צייכן. (צי האָט דאָ נישט געווירקט די נאַציאָנאַל-פּאָליטישע איינשטעלונג פון מחבר?) דווקא אַט'די איבערגעטריבענע טרייקייט צום פּאַרפיקסירטן און פּאַרשלאָסענעם ספר האָט געגעבן די מעגלעכקייט שטאַרקער, אַפענער און דרייסטער, חוצפה'דיקער אַפּשטופן

(* ואתו היום שנסתלקה סנהדרין של צדוקים וישבה סנהדרין של ישראלי, עשוהו יום־טוב (מג. תענית). אין אַ צווייטן אָרט (נדה פר' ד', משנה ב') רעדט זיך וועגן דעם ווי מען דאַרף רעכענען די בנות צדוקים. צי דאַרף מען זיי רעכענען ווי טעכטער פון כותים (שומרים, נישט־ייִדן) אָדער ווי בנות־ישראל. און דאָס אין אַ הלכה, ד. ה. אין פּראַקטישן לעבן. פון דאָנען איז צו דרינגען, אַז דער אַנטאַגאַניזם איז ווייט אַריבער די גרענעצן פון צוויי פּאַרטייען, ווי מיר באַגרייפן עס איצטער, ווי חסידים — מתנגדים, ציוניסטן — בונדיסטן א. א. וו. ניין. דאָ זענען די באַציאונגען געווען ווי צווישן צוויי סעקטעס ווי, למשל, קאַראַאימער און רבנישער. מען האָט זיך אַפּגעוונדערט אין צוויי פּאַלקסטשטאַמען, צוויי פעלקער אין דער צוקונפט. באשר, פון די צדוקים איז נאָך דעם חורבן, ווי אַמאָל פון מלכות ישראל, קיין זכר נישט געבליבן.

די תורה שבעל-פה, די שטייגער־ישע פֿאַלקס-קולטור און זיך דערנענטערן צום העלעניזם.

פונקט דאָס זעלבע האָט זיך איבערגע'חזר'ט מיט די משכילים. מען האָט זיך דערקלערט אין ליבע צום תנ"ך, צו דער „שפת קודש“. מען האָט דעם תנ"ך איבערגעזעצט אויף אַ „קולטור-שפראַך“. מען האָט גע-פוצט, גערייניקט אים פון אַלע „פסולת'ן“, וואָס זענען אויף אים אָנגע-וואַקסן, צייט ער וואַלגערט זיך נעבעך ביי יידן. און אויך איצט האָט אַט-די ליבע צום קאָנאָניזירטן ספר געדאַרפט פאַרשטעלן פון אייגענעם גע-וויסן דעם פאַקט פון אַסימילאַציע. עס איז דאָך די לאַגיק פון יענער יידענע: וואָס מער זי זינדיקט, אַלץ מער ליכט טראַגט זי אין בית-מדרש אַריין. טאַקע מהאי טעמא האָט די יידישע פֿאַלקסטראַדיציע, אַט-דער קאַלעקטיווער יוחנן וואָסערטרעגער מיט זיין חוש צו דערשמעקן תורה לשמה, — טאַקע דערפאַר האָט עס די טראַדיציע תמיד אַזוי קרום גע-קוקט אויף דער צדוקישער און אויך דער משכיל'ישער ליבע צו דער תורה (תנ"ך). אַט פאַרוואָס דער אָנזען פון דער חשמונאים-דינאַסטיע איז אַזוי נישטיק געווען ביי דער יידישער טראַדיציע ביי דער לעצטער צייט, ווען אַ קרובה'שע באַוועגונג האָט איר אַרויסגעשלעפט פון פאַרגעסנקייט. זי האָט פאַרלאָזט די אידייע, וואָס האָט זי אַרויסגערופן צום לעבן און איז אַוועק מיט די, וואָס זי האָט זיי געדאַרפט באַקעמפן, ממש ווי דער פאַרצייטיקער תנ"ך-כראַניקער וואַלט דאָ געשריבן: „וישובו ויעשו את הרע בעיני יהוה וילכו בדרכי ה'... אשר השמיד יי לפניהם“.

קען זיין, אַז ווען די חשמונאים-דינאַסטיע וואַלט באַוווּזן צו פאַר-גרעסערן די יידישע מלוכה, אַז זי זאל קענען קאַנצענטרירן אַלע יידן (אָדער כמעט אַלע), קען זיין, אַז דעמאָלט וואַלט זיך געשאַפן אַן אַנדער טראַדיציע מיט גאָר אַן אַנדער באַצייאונג צו די שעפער פון דער מלוכה. דאָס איז, פאַרשטייט זיך, דער זעלביקער „קען זיין“ וואָס בנוגע צו דער מלכות ישראל. אָבער נישט באַשערט יידן צו פירן אַ קולטור-טראַדיציע אויפן יסוד פון מלוכה'שקייט (אויסער „דוד מלך ישראל“, וואָס אויך פון אים האָט די טראַדיציע געמאַכט מער אַ קליינישטעטליקן פרומען רב אידער אַ מלך). פאַקטיש אָבער האָט די חשמונאים-דינאַסטיע אויב נישט פאַרגרעסערט מיט איר מלחמות, אָבער בכל אופן נישט פאַרקלע-נערט די עמיגראַציע. איז וואָס פאַר אַ זכיות האָט זי געקענט האַבן אין די אויגן פון דער טראַדיציע?

און באמת. מיטן חורבן פון דער מלוכה איז אונטערגעגאַנגען די

גאַנצע ייִדישקײט פון דער דינאַסטיע, אונטערגעגאַנגען די גאַנצע ייִדיש־קײט פון די צדוקים. ווער ווייס, אפשר זענען פון זיי געבליבן אַ נייער סאַרט שומרונים, אָדער ריכטיקער — זיי האָבן זיך געפירט קליגער: זיך צעמישט, אַסימילירט אינגאַנצן און נישט געוואַרט ביז אַ פיזישער דע־גענעראַציע. אויב עס עקזיסטירן יידן אויף דער וועלט, זענען זיי פון די פרושים געבליבן און נאָר פון זיי.

* * *

אויבן האָבן מיר דערמאָנט די איראַניע פון פראַפּ. ווילהויזען, וואָס יידן האָבן נישט איינגעהיט די חשמונאים־ליטעראַטור און אויך איז דאָרטן דערמאָנט געווען דער „לחֶרפֶּתֶנוּ“ פון דעם ייִדיש־נאַציאָנאַלן פראַפּ־קלויזנער. איז מילא ווילהויזען — ער איז פאַר זיך טויזנט מאַל גע־רעכט: אַ גריכישער בזיר האָט מער חוש געהאַט אָפצוהיטן קולטור־אוצרות, אפילו פרעמדע, איידער דאָס גאַנצע ייִדיש פּאָלק פאַר זיינע אייגענע. און נאָך וואָסערע אוצרות! וואָס זענען פול מיט אַזאַ נאַציאָ־נאַלן פּאַטאַס! איז אַט ווער זיי זענען אַט־די יידן, אַט־דאָס ייִדיש פּאָלק, נישט אומזיסט זענען זיי נישט ווערט געווען אויפצונעמען די נייע תורה... א. א. וו. אַ גאָטס רחמנות איז בלויז געבעך אויף אונדזערע ייִדישע „נאַציאָנאַל־שטאַלצע“ געלערנטע חכמים, וואָס פאַרשעמען זיך אויף טויט צוליב דער איראַניע פון געלערנטן פרייץ: „דער פריץ אַליין האָט גע־זאָגט, אַז ער איז מאַוס“. ווען אָבער אַ נאַציאָנאַלער ייִדישער גע־לערנטער וואָלט געקוקט אויף זיין פּאָלק נישט מיט אויגן פון אַ שונא ישראֵל, וואָלט ער פאַרשפּאַרט געבעך צו פּלאַצן פון חרפה. ער וואָלט באַגריפּן, אַז

אויף קענען עפעס איינהיטן און אָפהיטן דאָרפן נישט די יידן קיין באַשטעטיקונג אפילו פון ווילהויזענ'ען, און דאָס צו וויסן דאָרף מען לגמרי נישט זיין קיין געלערנטער, קיין פראַפעסאָר און נאָך פון אַ ייִדי־שער אוניווערזיטעט. דאָס ווייס זער גוט יעטווידער קליינשטעטלידיקער ייִדישער פּורמאַן. אלא וואָס דען? — ווער איז וואָס? ווער זענען די היטער? און וואָס היטן זיי? און ווי אַזוי היטן זיי? נישט סתם יידן האָבן איינגעהיט (איינגטלעך איינגעהאַלטן) ייִדישקײט, נאָר, סאַציאַל און אידעאָלאָגיש באַשטימטע שיכטן פון יידן. דאָס זענען „פרושים“, וואָס ווילהויזען און אַלע אַנדערע קריסטלעכע גייסטלעכע און געלערנטע האָבן זיי אַזוי פיינט (און ווי אַנטיסעמיטן האָבן זיי גענוג גרונטן פיינט צו האָבן די פרושים, דען ווען נישט זיי, וואָלטן דאָך קיין יידן שוין נישט געווען).

דווקא די פרושים, וואָס האָבן די „הלכה“ געשטעלט איבער אַלץ, דעם גאַנג פֿון לעבן, דעם שטייגער, די מנהגים און זיטן, די מסורת אַבות, די טראַדיציע איבער אַלץ, איבער דער מלוכה, איבער לאַנד און דינאַסטיעס. די היטער פֿון ייִדישקייט זענען געווען און געבליבן בלויז די פרושים, וואָס האָבן די תורה לגמרי נישט „געהיט“, נאָר זי געניצט, זי כסדר איבערגעאַרבעט און איינגעפלאַכטן אין זייער „תורה שבעל פה“, אין זייער שטייגערשער, כסדר וואַקסנדיקער פּאַלקס־קולטור. די האָבן אויפֿ־געהאַלטן אַלץ וואָס עס איז דאָ אין ייִדישקייט, אָבער נישט די, וואָס האָבן באַקעמפט די „הלכה“ כדי כלומרשט איינצוהיטן אין איר רייניקייט די תורה שבכתב. און די פרושים, די טרעגער און פלעגער פֿון דער לע־בעדיקער פּאַלקס־קולטור, האָבן שוין איינמאַל געוואוסט וואָס צו היטן, קיין הייליקע פעטישן, סתם הייליק נישט אָנצורירן — פֿון דעם האָבן זיי נישט געהאַלטן. זיי האָבן אָפּגעהיט דאָס, וואָס זיי האָבן רעדאַגירט, און זיי האָבן, אָן רחמנות, באַזייטיקט אַלץ, וואָס איז גע־ווען קעגן זייערע אָנשוואַונגען. האָט בן סיראַ גלאַרפּיצירט די צדוקים, די „חשמונאים“ — די דינאַסטיע א. א. וו. — האָבן זיי די פרושים באַזייטיקט, אויסגעשלאָסן פֿון די „הייליקע ספרים“. זאָל דער געלערנטער האָבן טענות צו די צדוקים, צו די אַלעקסאַנדריער יידן, יא, זיי האָבן דאָך געוואוסט ווי אָפּצוהיטן אויך די כתובים אַחרונים, פאַרוואָס האָבן זיי עס איינגעהיט... באַשר יענע האָבן זיך נישט געקענט איינהיטן פֿון — אַסימילאַציע און אונטערגאַנג. די צדוקים אין ארץ־ישׂראל און די אַלעקסאַנדריער יידן אין מצרים האָבן געהאַט זייער רעדאַקציע פֿון תנ״ך (דער תרגום השבעים איז דאָך אָפט אַנדערש ווי אונדזער טעקסט*). זיי האָבן די הייליקע ספרים רעדאַגירט לויט זייערע באַ־גריפֿן: ייִדישקייט איז אַ פאַרטיקע, פאַרענדיקטע טייערע כלי, וואָס מען דאַרף זי טייער האַלטן, היטן, ווי אַ שיינע ירושה, אָבער צום לעבן האָט זי נישט קיין שייכות, כמעט „יהודי בביתך ואדם בצאתך“. איז וואָס זענען די פרושים און זייערע יורשים (ד. ה. אַלע היינטיקע יידן) שולדיק, וואָס די צדוקים האָבן זייער תורה נישט איינגעהיט און זייער תורה האָט זיי נישט איינגעהיט? אַז דער גאַנצער בנין פֿון האַלטן ייִדישקייט אָן

(* רמזים אויף דעם זענען אויך פאַראַן אין תלמוד: „ספר של צדוקים“ אין מג' תענית. אויך אין „דיים“ פ' ד' משנה ח' „קובלין אָנו עליך צדוקי גלילי, שאַתם כותבים...“

דער תורה שבעל פה, און דער הלכה, און דעם לעבעדיקן קולטור־שטייגער און און דער שטייגער־שער טראַדיציע האָט זיך אויסגעלאָזט מיט — גאַר־ניט, מיט אונטערגאַנג? וואָס זענען די פרושים שולדיק, אויב פון דער צדוקישער נאַציאָנאַל־פּאָליטישער פּאַטאַספּולער תורה איז געבליבן אַביסל פאַרשטויבטע איבערזעצונגען ביי קריסטלעכע נזירים? *

און די נזירים. זיי האָבן געהיט, מ'שטיינס געזאַגט, ווי מען היט אַ פאַרשלאָסענעם אַרכיוו, איי אַט־די שטרענג און גוט אָפּגעהיטע תורה האָט זיך עפעס נישט צוגעקלעפט צו אירע זער געטרייע היטער, און זי איז אַ קאפּעטשקע פאַרשימלט געוואָרן, איז מילא. דערפאַר האָבן זיי כבוד ביי אַ ווילהויזען און זיין יידישן תלמיד. אָבער די פרושים און זייערע נאַכגייער, זיי האַלטן נישט פון קיין הייליקער אַרכיוו־יידישקייט. זיי דאַרפן נישט קיין סתם תורה שבכתב, זיי היטן די תורה שבעל פה, ריכטיקער די „תורה שבחיים“. און דאָס האָט איינגעהאַלטן יידישקייט ביז אויף היינטיקן טאָג.

* * *

אַט־אַזוי האָט אויסגעזען די צווייטע גרויסע און קלאַסישע אַסימילאַציע־כוואַליע אין דער יידישער געשיכטע. און כמעט אַלע ווייטערדיקע כוואַליעס (די פּאַלש־משיח'ישע אויסגעשלאָסן) גייען לויט די זעלביקע כללים און דרכים. מיר שטייען ביי היינטיקן טאָג ווידער אינמיטן בריוונדיקע כוואַליעס פון אַסימילאַציע אין אַלע גרעסערע און וויכטיקערע קיבוצים, וואו זי האָט איצט דעם פּרצוף פון די אַמאָליקע מתיוונים און די שפּעטערדיקע עמאַנסיפּאַציע־משכילים און וואו זי איז אַריבער צום געשטאַלט פון דער צדוקישער. די פרושים אָבער, די מאַדערנע פרושים, וואו איז זייערע פעסטע און אַרגאַניזירטע אַרבעט? וואו?

(* אגב, אינטערעסאַנט, און אויך ביאָליק, וואָס האָט בכלל געהאַט אַזאַ פּינעם חוש פאַר קולטור־טראַדיציע, האָט דאָ נישט געפונען קיין וועג צו דערקלערן פאַרוואָס „מפני מה הרכוש הזה לא נשמר ע"י העם היהודי (דברים שבעל פה א' ד' קפ"ג), צי אפּשר האָט אויך זיין נאַ־ציאָנאַל פּאָליטישע איינשטעלונג פאַרצאַמט דעם וועג צום אמת?

לידער

דער נביא פון שטאָט

אינעם אָונט־בלאָ ביים האַדסאָן

גייט אום אַ נביא אין וואַגל, —

אין אור־קליידער פון אַ דורכגעגאַנגענער וועלט.

ער שטייט ביי די ברעגן, ווי אַפגעריכטער גלות

מיטן פנים צו דער ווייט פון הינטערן וואַסער,

און עס אַבל'ט דער נביא אין אַ מדבר־קאַפּטן

אַ צענויפגעפאלענער אויף אַ פרעמדן שטעקן

מיט אַן אומעט פון טבילה, פון קריעה.

ער קומט מיט אַ ווייט פון לאַנגע דערפער

מיט אַן אַנגעברענגטן פאַרנאַכט אין די אויגן,

און גרויט אין שטויב — אַנגעשפאַרט אויף געהילף,

ווען אַ שטאַט ווערט הייסער גאַנג־שפאַציר,

ווען שכורים אויף ברוק ליגן צעפאלן אין ביילן

און וויינען צו מענטשן פון צופיל שכרות.

ער גייט דורך בריקן, דורך חצות און דורך שטאַט,

אויסגעדאַרט און לאַנג, ווי יוחנן, ווי ירמיה,

מיטן פאַרלייגטן שטעקן איבערן אַקסל,

און גענענט צו שלאַכט־הייזער — אַ נביא צווישן שעפּסן.

זיינע טריט איבערן דיל ווערן ווייכער, שטומער ;

ער לייגט דאָס פנים צו די פעלן פון די רינדער,

און מיט אַ וואַרימער האַנט צעבינדט ער די שאַף,

טרינקט זייערע העלדזער אַן נישט צושפירן דעם חלף.

און אַמאָל — ער לאַזט זיך העלער, טיפער צו דער שטאַט,

ווען דעכער, געזימסן פאַרטונקלען די ברוקן,

און עס שטייען לאַמטערנס אַפגעשלאַגענע אין די פענצטער.

דער נביא, אלול־דיק און קאַלט, שטייט און שעלט —

ביז די לבנה ציט אַפ פון די הימלען,

און עס נעמען אויפּטאַגן הייזער מיט רויכן.

עס טאָגן אויף שטיקער נאַכט זיין גאַנג אַנטקעגן :
 יונגפֿרויען ווערן ווי תפילות צום נביא,
 און זייערע אויגן טריפן נאָך אַביסל שלאָף,
 פון זייערע נעכט שמעקט בראַנפן און ליפן־פאַמאַדע.
 דער נביא גיט אַלעמען רו,
 און פאַרגייט פון דער שטאַט אין פאַרטאָג אַריין.

אונטער בריקן

אונטער די בריקן טונקלען פאַרגעסענע גאַסן.
 נעכט אָן לאַמטערנס ליגן אויף ציגל, אויף פלעשער.
 פנימ'ער אין גרייזיקע בערד ליגן אויפן ברוק
 מיט די אויגן אַראָפּ.

און אַטעמען פון די שטיינער אַרויס
 אַביסל פרישקייט — אין אַ יולי־אָוונט.
 ראַסטיק־רויטע וואַסערן רינען פון די בריקן אַראָפּ
 אויף אויסגעלייגטע גופים אין אַ זומער־נאַכט,
 און שוואַרצלעך יאָגן אויף צעהאַקטע שליפן
 מיט פאַרלאַפּענעם בלאַ און האַרטן בלוט, —
 אַנגעשוואַלענע וואונדן פון פרעכער שכרות.

מענטשן — זעק אויף די שיד, זעק אויף די לענדן.
 זיי קומען אין די נעכט אַהער מיט שלאַפע טעג,
 מיט מילדקייט אין די געלע פינגער,
 און שאַרן זיד, ווי לבנות, אין אַנגעשראַקענעם גאַנג
 ערגיץ פון אונטער די בריקן אַפיר.

אַלץ וואָס איז אומעטיק ליגט אונטער די בריקן :
 סקלאַדן מיט סחורות פאַר שיפן, פאַר לענדער.
 עס שלאָפן נעגערס, ווייבער און וואַגאַבונדישע יידן, —
 שלאָפן צעוואַרפענע מיט ברייטע, אַפענע פיס אויף טרעפּ,
 און עס שטאַרצן זייערע האַריקע הענט צום ווינט,
 חלומות — דינע שמייכלען — רירן אָן זייערע ליפן. — — —
 אַ, ווי עס רעגנט אַמאָל אויף זייערע מיילער.

אין אַ נאַכט פון רעגן כליפען די בריקן.
 עס רינען העלדזער אין צעקנעפלטע קליידער אַריין.

און די קני, די בייכער שפירן נישט דעם גאס, דעם שווערן טראָפּ וואָס פאַלט פון שטאַל, פון בריק. ווייכער מיט בייזע הויטן רוען, ווי נאָך אַ לאַנגן וואַגל, און פאַרטונקלען ווי לעגענדעס אונטער די בריקן.

א ש ט ע ק ן

נאָך אַ שטעקן אַזאַ גייען נאָך גלות'ן. — בלינדע מיט אויסגעשטרעקטע טאַרבעס. אַ שניי פאַרשיט דעם גייער איבער דער וועלט, און נאַנטער ווערט דער שטעקן צום וואַגלער; ער וויל די וואַרעמקייט פון אַ בעטלערס האַנט, און די טיפקייט פון אַ וואַנדעריקן מלבוש צו קאַנען גיין אויף ווינטן, אויף רעגנס, כדי נישט צו פאַרוועלקן אינמיטן וועג.

ביים אַלטלעכן גוף פון אַ בלינדן ווערט אַ שטעקן אַזאַ זעעוודיק ווי אַ מענטש, ער שפירט דעם שניי, די זון אויפן ברוק, און גייט פאַרזיכטיק אין בלינדנס ווייט צו דערגיין אַ טראַטואַר פון נאַבעלע דורכגייער אין אַ פאַרנאַכט ווען אַלץ בלויט ווי שויבן. אינעם שטעקן איז פאַראַן די חכמה צו אַ פרוטה און דאָס געהער צו אַ קלאַנג נאָך אַ גראַשן. די געלע, בלינדע האַנט פילט דעם סוף פון גאָס, דעם געצוימטן טראַט אין אַ ווילדער שטאַט, וואָס מאַכט פונעם בלינדן אַמאַל אַ מת, — כאַטש עס איז נאָך טאַג אויף די שטיינער, און עס גייט אום אַ לאַמטערן-צינדער ווען נאַכט קומט.

עס רירט דער שטעקן אַ נדבה אָן. און דורך פאַרמאַכטע טרויער-ווייעס זעט ער די טיפקייט פון וועג, די לענג פון גאַנג, און ווען דינער, אַוונטיקער ווערט די שטאַט — ציילט דער שטעקן די לעצטע ראַגן

און פירט דעם בעטלער אין אַ שטוב אַריין.
 אין אַ שטוב אַריין אַן פענצטער און אַן נאַכט —
 און לאַזט דעם בעטלדיקן טאַג אַהינטער זיך אויף טרעפּ.

אַ ה א פ נ - ו ו ע כ ט ע ר

אין שקיעה —

אַזוי פאַרגייען טעג ביי די האַפּנס פאַרנאַכט :
 פונעם בראַנד אויף די וואַסערן ווערט אַוונט, —
 פונעם אַוונט — אַ מענטש מיט אַ ברוינגלעכן לאַמטערן
 אין צעפּירטן ליכט איבער קאַלטע, אומרואַיקע שיפּן.
 אַ האַפּן-וועכטער — בלאַנד און ברייט-וואַוקסיק —
 מיט אומעטיקע אַקסלען ביי די ברעגן.

עס ווינטערט דער וועכטער לאַנג און טרויעריק.
 זיין גאַנג דערציילט פון גרויסע ימען,
 פון ראַנגלדיקע שיפּן אין ווייטן ווינט, —
 שיפּן הילצערנע מיט ליוונטענע מאַסטן,
 וואָס וויקלען זיך מיט פישערס אין שטורעסס.

אַ האַפּן-וועכטער באַנאַכט —

די וואַסערן שויםען ווי הימלען.

פאַנאַרן פונעם באַרטן

ליגן אינעם וואַסער מיט די לאַמטערנס אַראָפּ.
 עס שפּיגלען זיך פישערס מיט איבערגעקערטע שיפּן
 און מיט ווענטקעס אויף קני צו די הימלען אַראָפּ.
 שיפּן גייען געלאַסענער, טונקלער אין זאַווערוכעס
 און סע פייכטן געזיכטער — ווייסער צו דער ווייט.

אַ מענטש אַ שומר —

ער וויגט זיך אויף די וואַסערן אונטער אַ בויד, —
 אין אַן אינווייניק — הינטער אַ שייבל ליכט,
 און ציט דעם באַרטן אין זיינע אויגן אַריין ;
 אַמאַל זעען די אויגן בלויו אַ פערטל הימל
 מיט אַ סך שטערן, אַראָפּגעפאַלענע אינעם וואַסער,
 און עס פאַרדרימלט דער היטער אין די שטערן.
 אַזאַ אומהיימלעכער האַפּן-וועכטער !

א וואָגלער

א וואָגלער — אויסגעצויגן — גייט אויס אויף שטרוי,
ליגט מיט אַ פאַר'חלש'טער טאַרבע ביים לענד, —
דאָס פנים פאַרהאַקט און אָפּגענומען
און די אויגן אָפּן אין פאַרגלייזטער קעלט.
אַלץ אינעם גוף שפירט דאָס פרעמדע שטאַרבן
אויף אַ בוידעם פון אַ פרעמדער שטאַט.

אַ גייער, מיט אַ שטעקן פאַרקלעמט אין פויסט, —
זיינע אַנגעגאַנגענע פיס ליגן האַרטער, באַרוועסער
מיט צעפענטע פינגער צום רעגנדיקן פענצטער,
און משניות־יידן מאַכן צורעכט דעם לאַנגן נזיר,
פאַרציען אַ ליילעך איבערן געלן גוף,
און לאַזן זיך מיט גראַ צום דיל אַראָפּ.

לייוונט, מיט דער ווייסער טבע פונעם מת. —
שערבלעך אויף וויעס, צווייגלעך אין די הענט,
און אַ זשמעניע ערד צוקאַפנס.

אַזאַ טרויער אין אַ לייכט־פאַרנאַגלטן אַרון.
הענט פון אַ שטילער קריעה
מישלט אַ ספר אויף אַ פריש געהובלטן דעק.

נאָך אַ מת אַזאַ גייען נאַכגייער אומעטיקער.
און עס טריפט די מיטה אינעם רעגן.
ווינט, נעץ פון איטלעכנס פאַלע רינט,
און גאַסן ווערן פרעמדער, גרויער, דינער.
פאַרכט אויף אַלעמענס ליפן
נאָך אַ לוויה אָן אַ נאַמען.

רעגן, גאַנג און צעגליטשטע ערד. —
און די ערד פאַלט צוריק אינעם קבר אַריין.
לאַפעטעס פאַלן געלער, געשווינדער און שווערער.
צעגראַבענע שלאַנגען לאַזן זיך נישט פאַרשיטן
און נישט פאַרלייגן — פון אויפגעבערעגלטער ערד,
פון אַ שפענדל אותיות
אַריינגעשטעקט נאָך אַ וואָגלער.

אויף שניי

א מענטש אויף שניי —

און ער קומט פון פרעמדע, ווייטע ימ'ען
מיט אַזאַ בלוט פונעם געטאָ-אור,
ווייט פון זיין לאַנד, פון זיין שטוב,
טונקעלט ער אויף בריקן — ניו-יאָרק —
מיט חשון-אויגן צו די האַפנס אַראָפּ.

און עס ציען די וואַסערן ברייטער, טריבער,
בלאָזן נאַסער נאָך זיך זיינע קליידער
אויף בריקן אינמיטן אַוונט.
ער שטייט, ווי פון אַלטן שפּאַניע אַ ייד,
וואָס איז מיט כל-נדרי דורך גריבער געגאַנגען.

א מענטש מיטן גלות אינעם האַרץ,
גיט פאַרשנייעט דורך האַפנדיקע נעכט
מיטן גרין פון דער גאַנצער לבנה,
און קוקט אויף דער קעלט פון זיינע הענט, —
אַ, ווי ער וואַלט די שטאַט אינמיטן ים פאַראַנקערט.

אויף אַלע טרויעריקע גאַסן שאַטנט זיין וואוקס,
און שאַרט זיך שלאַנג נאָך זיין קאַלטן גאַנג
איבער שאַרפן שניי, איבער געבראַכענעם שניי, —
אַ פּראַסט דעקט איין זיין פנים ווי אַ שויב,
און גרייזט זיין באַרד מיט קעלט און פאַרע.

אויף שניי, אויף באַרטנס און אויף בריקן
זענען אַלע פענצטער הויך, פרעמד.
דער סוף-חודש אויף אַ ווייט, איינציק הויז
גליט אין בלי פון פּראַסט, —
און עס שטאַרבן די דעכער טונקעלער אַרום
מיטן שווערן ווינטער אויף זיך.

א מענטש דורך ווייסע, שטילע מיילן גיט,
און קען דעם סוף פון אַ שטאַט נישט דערגיין.
עס ווערט טאַג, אַוונט, ליכטיקע שטיבער,
און ער וויינט פון וואַגל אין דער שטאַט אַריין.
אַ, ווי ער וואַלט די שטאַט און זיך אינמיטן ים פאַראַנקערט!

לידער

מיינ קינדערישע היים

עס ווארטן אפענע די פענצטער פון מיינ קינדערישער היים,
ס'זאל דער וואנדער-וואַגלער פונעם ווייטן וועג אַנקומען.
טרויעריק פאַרבלישטשעט די לבנה אויפן ווייסן שניי.
און דער מידער וואַנדערער האָט דעם טרויער און דאָס ליכט
אין ווייטן וועג טיף אין זיך אַריינגענומען.

בין איך, דער וואַנדערער, אַנגעקומען.
שניי אויף מיינע קליידער, שניי אויף מיינע שיד,
טונקעלן אומעט פון פייגל איבער ווינטערדיקע פעלדער
האָב איך אין מיינע אויגן, היים מיינע, געבראַכט מיט זיך.

מיט פיבערדיקע ליפן באַרירן דינע קאַלטע ווענט.
און אַלע שטיינער וועלן דערפילן מיינ אויסגעצערט ליב,
דורך מיינע פיס — די בענקשאַפט פון דער פרעמד.

2.

עס ווארטן אפענע די פענצטער פון מיינ היים.
און ס'עפנט זיך די טיר. קינדער אויף ווייסע בעטן. —
ווייס ליכט פון לבנה דורך שויבן
לייגט זיך חלפ'דיק אויף קינדערישע העלדזער.
איך לייג זיך אויך און רו אין קינדערישער בעט,
וואָס שטייט נאָך ווייס און ריין פאַרדעקט.

דער ווינט אַרום דעם הויז וויינט נאָך איצט אַריין אין מיר:
האַסט קיין טאַטן, האַסט קיין מאַמען,
און אפשר האָט דיך ווער אַוועקגעוואָרפן אויפן שניי,
מען זאָל דיין ווייטיק און דיין בראַך דערהערן. — —
אַרום הויז די טויטע טאַטע-מאַמע, אין ווינטיקן געפילדער,
יאַמערן אין קאַלטע רינענדיקע טרערן.

אינדערפרי איז אַנגעקומען פון אַ ווינטער-שטאַט אַ בריוו —
אויסגעציקלט פון אַ מיידלערישער האַנט, מיט טרויעריקן כתב :

„ליבער ברודער, אונדזער טאטע האָט געהייסן יצחק, די מאַמע — לאה, און קדיש זאָלסטו זאָגן דעם לעצטן טאָג אין פסח, ווען ס'לאָזט די זון זיך באַנג און נידעריק אַראָפּ און ס'הילט די ערד אין שאַטנס איין די שטאַט.“ אַ, פאַרוואָס האָסטו אין מיר אַזויפיל פּיין אַריינגעפורעמט, פאַרוואָס, טרויעריקער גאָט?

3

אינדרויסן פאַר די פענצטער פאַרווייעט דיק און ווייך דער שניי, און ס'דרייען פעלדער זיך אליין שוין, — וואַיען אין זאָוויי, און קינדער, אויסגעזעצטע אינעם זאָל, אין אַ ראָד אַזוי. דער לערער יוסף מיט די בלויע אויגן איז שוין אַלט און גרוי. — און איך, ווי קום איך דאָ אַריין? כ'בין פּינפּאונצוואַנציק יאָר שוין אַלט, און קינדער זינגען נאָך, און זענען אַלץ נאָך קליין, כ'שטום אַריין אין פּרייד, אין צער, און פרעג ביי זיך אליין: ווי זאָל איך כאַטש אין שטומקייט זיך אליין פאַרשטיין?

ס'פאַלט דיק און ווייך דער שניי פאַר די שויבן פון די פענצטער, און מיטאַמאָל — שטיינער דורך די פענצטער, שויבן פאַלן אויס, בייליס! זשיד! — און קאַלטער ווינט אַריין-אַרויס. — און רעדער זינקען טיף אין שניי, שלעפּן זיך צו פּויליש ווייטע דערפער, און לאָזן אונדז דאָ איבער פאַרגאַסענע אין בלוט, און ס'קלינגען אָפּ פון ווייטנס די פּויערישע ווערטער צוויי: — בייליס! זשיד!

און ווידער שטיל, און ווידער שטום דאָס בלוטיק-וויסטע ליד.

ס'וואַרטן אָפענע די פענצטער פון מיין חרוב־קינדערישער היים עס זאָל דער וואַנדער-וואַגלער פונעם ווייטן וועג אַנקומען, טרויעריק פאַרבלישטשעט די לבנה אויף ווייסן שניי, און איך, דער מידער וואַנדערער, האָב דעם טרויער און דאָס ליכט — מיין היים, אויף אייביק טיף אין זיך אַריינגענומען.

ב ע ט ל ע ר

טרויעריקער בעטלער איבער וויגנדיקע ראָגן, שלעפּסט אַרום זיך איבער גאַסן בלינד און גרוי, איך פיר אויך אַרום מיין לעבן איבער גאַסן — הפּקר'דיק און שטום, ווי דו אַזוי.

דער ווינט צעיאגט דער ערשטן, פרישן שניי.
שפילסטו אויס דיין פיין אין ציטעריקן ליד,
און איך לייג אויך אין טרויער אויס דאָ מיינע סטראָפּן,
ווי דו, אויף ראָגן, דיינע וויינענדיקע טריט.

איז אונדז גוט אין וויסטקייט זיך אַרומצעשלעפּן
אין צעריסנקייט מיט זיך אַליין, —
ביז אין בלוט זיך טיפּער איינצעבייסן
אָוועקצוואַרפּן זיך ביזן לעצטן ביין.

דער ווינטער-הימל הילט זיך איין אין רויטע פּלאַמען,
צינדט די ראָד, צעפּלאַקערט און צעברענט;
כ'וואַלט אַצינד דאָס ברענענדיקע האַרץ אָוועקגעטראָגן
אויף מיינע נאָקעטע און קאַלטע הענט.

איז וואונדערלעך אויף גאַסן רוישיקע זיך צו דערוויסן,
אַ עס וואָרט אַ שוועל, פענצטער און אַ טיר.
אַ דאַרער בלינדער בעטלער, ס'איז גוט אַזוי צו פילן
אין דער אָונטיקער קעלט אַ האַנט-באַריר.

און פאַר דעם, וואָס ס'האַט אין ערגעץ ניט קיין היים,
איז אויך די ווינטער-ערד פריש, ברוין און גוט.
ער טרינקט די נאַכט, — ציט אין מאַרגן זיך אַריין,
און טרינקט אַרויס פון אַלץ דאָס לעצטע ביסל בלוט.

אַ מידער דאַרער בעטלער, ס'פאַלן לעצטע פענעס.
ס'צינדט די נאַכט שוין אַלע פייערן פאַר דיינע בלינדע אויגן,
איבער פּראַסטק-אומעטיקע גאַסן ברעכן זיך און וויינען אַלע טריט,
און ס'הויבן אָן שוין צו דער ערד קרעכצנדיקע קניעהן זיך אַראַפּצונויגן.

טרויעריקער בעטלער איבער וויגנדיקע ראָגן, —
שלעפּסט אַרום זיך איבער גאַסן בלינד און גרוי.
אַלע פירן מיר אַרום אונדזערע לעבנס איבער גאַסן
הפּקרידיקע, שטומע, ווי דו אַזוי.

ה א ר ב ס פ י ק ע ל ע מ ע ר

פּויערים אין שטרוי צינדן אויף פעלדער פייערן.
אַרום וועלדער ציט אַ ווינט; ס'פאַלן בלעטער; ביימער ציטערן.

בהמות גייען פולע מיט אַראַפּגעלאָזטע העלדזער אין גראָזן, און שלאָגן אָפּ ברוין, אין טרויעריקן ליכט, אין שפעטן פיטערן.

פייערן ציען רויט, — נידערן אַראַפּ די גרויע הימלען, — ס'געלן בערג, עפל רויטלען און פוילן.

מיט שמאַלן וועג קומען ווייסע לעמער אָן — הויבן אויף די קעפּ אינעם האַרבסט אַריין דעם הוילן.

וואָס וועט זיין אַז וועג און וואָלד וועט נאָכט פאַרמעקן ? אַז ס'בלאָנדזשען אום די לעמער, — פאַסטוך איז ניטאָ.

הונגעריגע וועלף די לעמער טרעפן און נעמען זיי פאַרצוקן אין דער אָונט־שעה.

און אויך בהמות פאַלן.

דער ווינט פאַרלעשט די פייערן, און נעמט אַליין אויך שטומען ; פויערים און נידעריקע הייזער שלאָפן.

און דעם פאַסטוך זעט מען אַלץ ניט קומען.

דעמלסט נעמען קלאָגן הויך אין נאָכט אַריין די וועלף אַליין, — עס זאָלן עפענען זיך טירן, עס זאָל דער פאַסטוך קומען ;

זאָל דער ווינט אַרום די ווילדע וועלדער — נאָך האַרבסטיגער און וויסטער זיך צעברומען.

די וועלף אין בלוט, אין צעריסנקייט צווישן שאָף, זאָטע שלאָפן איין און ליגן.

אַ באַרוועסער דער פאַסטוך קומט, און אין זיין פלייט יאָמערט אויף זיין גגון.

וועקן נעמט דער גגון די שמאַלע פענצטער,

און נעמט אויפגיין איבער גרויע כאַטעס. —

אַבער טיפער זינקען איין אין שלאָף די קינדער,

און טיפער נאָך אין שרעק — די טאַטעס.

2

דערזעט אין בלוט דער פאַסטוך זיינע שאָף —

ער נעמט זיך וואַרפן אויף די וועלף, זיי וועקן ;

גיט די נאָכט אַ צאַפּל זיך און נעמט אַוועקגיין,

און לאָזט איבער אַלץ און אַלעמען אין הוילע שרעקן.

קומט אן א נאסער און א געלער דער באגינען.
א דינער רעגן, — רעדערלעך א סך.
אלטע ביימער, רויטע בלעטער
ווינען מיטן גרויען שליאך. — — —

א בארוועסער דער פאסטוך לאזט אהינטער זיך אַוועק דאָס דאַרף,
דאָס בלוט, — די שאַף צעריסענע אויף פעלדער.
ער הענגט דעם טרויער זיינעם אויף — די ווייטע בענקשאַפט —
אויף אַלע ביימער פון באַגינענדיקע וועלדער.

ד ע ר ב ר ע ן א י ן מ י ר ד י ל ע צ ט ע ש ע ה

ס'פאלט אין רויטקייט צו דער אַוונט אויף שויבן,
איך בין היינט איבערפולט מיט בענקשאַפט און געברויט.
א גוטע נאַכט אייך, שלעסער אויף די טירן,
א גוטע נאַכט אייך, שטיגן פון מיין הויז.

א גוטע נאַכט אייך, גאַסן, מיינע ליבע שכנים.
כ'האַב פאַרפאַקט שוין מיינע קליידער
און גיי פאַרנאַכטיק אָפּ פון מיינע טעג.
ס'וועלן טריט צוריק אייך גריסן הייס און שטויביק
פון מיין ווייטן, גייענדיקן וועג.

סע שאַטנט זיך אַוועק די שטאַט, און ס'טונקלען זיך די הייזער.
מיינע טריט גיסן זיך צוזאַמען מיט פעלדער אין שפּאַן,
ס'לאַזט אַראָפּ די זון זיך אַ צעבלוטיקטע אויף ביימער, —
ווער איך אויך פון איר געוואָר אַז איך בין דאָ פאַראַן.

א גוטע נאַכט אייך, ברייטע פעלדער,
כ'צי זיך ווי די ביימער טיף אין אייך אַריין,
ס'דעקט די נאַכט זיך פינצטערדיק און אייביק —
און הילט מיך דאָ צוזאַמען מיט אייך איין.

עס שמעקט דער וואַלד מיט בלעטער, ניס און ווינט,
און ס'ציטערט אויף די טונקלקייט, גיסט זיך אָן מיט ליכט.
אין אַלץ וואָס גייט אויף אין ריח פון ערשטן ווינט
דערקאָן איך מיין טרויעריק געזיכט.

מיין טרויעריק געזיכט אין פורעם פון באשאף.
 אראפצולאזן זיך מיט פנים און מיט קני
 צו ערד, צו וואלד, צו זון
 פארן באשאף פון ערשטן אינדערפרי.

עס גייט דער וואלד אריין אין ווייטן טאג,
 און ס'גייען מיט די וועגן קרומע פונעם וואלד ארויס.
 א, גאט, באהיט די מענטשן פון די גאסן, וואס איך האב פארלאזט,
 וואס גייען איצט ווי איך פון בענקשאפט אויס.

זיי ווילן אויך ווי איך צוריק אין שטומן וואלד,
 צום אונטיקן-גלי, וואס לעשט זיך אויס אין ווייטן פלאם. —
 זיי ציען אין מידקייט אויס די בלוטיק-דארע הענט
 צוריק צום טיפן, אייביק אלטן שטאם.

א, נעם אונדז אין זיך אריין, דו ווילדער וואלד,
 און גיב אונדז אפ צוריק דאס שטומע שווייגן,
 נעם דאס מעסער אפ, די האנט וואס גיסט מיט בלוט,
 און דעק אונדז ווידער איין אונטער דינע צווייגן.

עס לעשט דער וואלד זיך אויס פונעם פיבערדיקן ליכט.
 דער טאג אוועק, דער אונט גייט אויך אפ.
 און מיינע האר און קליידער, ווי די שטאמען, רויטער ברענען.
 בענקשאפט מיינע —
 ס'וועט דער טאג אין ווייטקייט דיך
 אין זיך ארייננעמען, פארנעמען.

3

ס'פירט די נאכט די לבנה ארום
 און צעווארפט זי אויף בערג, אין טאלן. —
 א, טיפער וואלד אין ווייטער נאכט,
 צי קענסטו העלפן מיר געפינען דא די שפורן
 פון מיינע טיפערע, נאך ווייטערע אמאלן?

ס'האט דער וואלד קיין ענטפער נישט.
 ער מוז שוין אייביק אזוי שטומען.
 דרייען מיינע טריט זיך מאכיק אום,
 דערציילן פון א ווייטן קומען.

בלאנקען מיינע טריט פונעם וואַלד אַרויס.
נישט ווייט אַ וואַסער צו אַ לאַנד אַ בלויען רינט...
טראַגן זיך דורך וואַלד און וואַסער
מיין פלאַטערדיקע בענקשאַפט, מיינע זינד.

4

בלויע נאַכט. שמאַלער וועג.
כ'טראַג אויף מיינע אַקסלען אַ פאַק מיט געהילץ
און שלאַג אויף ביים ברעג אַ טיש, אַ בעט —
בוי מיר אויף אַ געצעלט.
דורך איין מינוט לויכט די לבנה מיך אַדורך
מיטן ליכט פון דער גאַנצער וועלט.

פאַרהאַקט די טיר פון מיין געצעלט.
נאָ, איצטער וועל איך רוען, איין אַליין.
ס'לויפט דער ווינט די ערד אַדורך —
און לייגט זיך ביי מיין טיר אין קאַלט-געוויין.

אַ, קאַלט-געוויין, כ'דערשפיר דורך דיר די גאַנצע וועלט
אין מיטנאַכט-שעה דורך אַלע מיינע גלידער. —
וואַיע טיפער דורך דורך מיר,
און טראַג זיך אין געדריי
צוזאַמען מיטן גרויען וואַלפס געוואַי; —
צו זיינע פיס די מידע
פאַלט אין שפעטן הונגער
אויך מיין אייגענער געשריי.

5

רויט גייט אויף די באַגינגענדיקע זון
איבער טייך און וואַלד און פעלד.
כ'צעברעך דעם טיש, צעברעך די בעט,
צעוואַרף און שליידער אום די ווענט
און עפן זיך נאָך רויטער פון דער זון...
איך קען די קולות מער פון וועלטס געשריי נישט הערן.
אַ, פריער מאַרגן, לויטער מיך און לייז מיך אויס.
דערברעך אין מיר די לעצטע שעה —
ווי ס'האַט די נאַכט אַדורכגעברענט די לעצטע אירע שטערן...

לידער

מיינטאטע לערנט

אַ חק'ל ליגט ווי אַ מולטערל צעעפנט

אין צעווירעטן באַדן מיט בייטן —

דאָס איינציקע יידישע פעלד.

די תורה — דאָס הויז.

אָרום — דער פאַרזיי.

אַ האַנט ווירעט מיט די פינגער

איבער די שורות און בייטן ווי אַ בראַנע.

אין פרייד פייקלען פינגער פון דער צווייטער האַנט

איבערן אַנגעשטויסענעם תהילימ'ל דעם קוואַדראַטנעם.

וואָס ליגט פאַרטייעט ביים ברעג טיש

ווי אַ גאַרטנדיק ברונים מיט דרעמלדיק וואַסער.

מיינטאטע לערנט.

מיינטאטע לערנט נישט פון איין ספר אַרויס ;

ער רינגלט זיך אָרום מיט אַ סך ספרים —

רייפן אייזערנע, רונדאַרום, פעסט.

ער ציט זיך ווי אַ זשומענדיקע בין

צו זויגן דעם האַניק פון בליטן און בלומען

פונעם אות, וואָרט אין אויפשטראַל פון שורות.

זיין מוח פאַרקלערט זיך וועגן וואונדערלעכן פאַרזיי.

זיינע אויגן פאַרזשמורען זיך פונעם פאַרביקן שניטציט.

זיינע ליפן פאַסמאַקעווען זיך מיט זעלטענע טעמים,

זיינע נאָזלעכער צעפליגלען זיך פון גרויס תענוג.

זיין באַרד זונשטראַליקט מיט ליידנשאַפטלעכן פלאַטער

פון לערנען אין זינגעוודיקער התפעלות :

אי און אַ-אַ-אַ-אַ !

ס'אַראַ גרויס פאַרמעגן !

און בסך-הכל ליגט דאָס גאַנצע חק'ל

אויף אַ פונאַנדערגעעפנטער גמראַ און צייטערט :

אַ קליין שייבל אין אַ ריזיקן פענצטער.

נעדאנקען — פון נאָך מיינטזיין

זון מיינער — זקן איינזאַמער.

דיין יונגער טאטע קאָן נישט שלום מאַכן

מיט דיין אַלטער עלטער וואָס איז אומפאַרמיידלעך

פאַר דיר, פאַר מיר, פאַר אַלע.

דיין ברוין־ראָזעוו יינגל־לייב,
 וואָס וויקלט איין דיינע זעכצן זומערן,
 זינגט אַ געוויין צו דער אַלטער עלטער
 וואָס קומט אין געלויער מיט יעדער רגע,
 און פאַרצערט דיין צאַרטקייט, דיין קינדישן שטערן,
 דיין יונגן געלעכטער מיטן מאַנסבילשן קול, וואָס ביט זיך
 און וועקסלט זיך פון אַן אַלט אויף אַ טענאַר, אויף אַ באַס.
 זון מיינער, איך טראָג אַ טאַפלטע עלטער :
 יעדער טאַטע טראָגט אין זיך אויך די עלטער פון זיין קינד.
 און אַזוי אויך מיט שטאַרבן :
 אַחוץ זיין אייגן טויט,
 שטאַרבט ער פאַר יעדן קינד באַזונדער.
 איך זע דיך אָפט דורך מיין לאַנגאַנענדיקער פאַרשטאַרבנקייט :
 איך בין שוין ערד, וואַרעם, פלאַנק,
 און דו, איינזאַם און אַנטפּלעקט מיט דיין עלטער צו דער וועלט,
 שאַקלסט זיך אַרום אין פאַרק ווי אַ קינד —
 ווי אַ קינד וואָס לערנט זיך די ערשטע טריט.
 פונדעסטוועגן איז דיין פוס שטאַרק גענוג צו צערטעטן אַ וואַרעם,
 דיין האַנט, ביינערדיק און דורכזיכטיק ווי צעלאַפּין,
 שטרעקט זיך נאָך אַ צווייגל און רייסט אָפּ אַ בלעטל.
 דו טראַכסט שוין נישט פון מיר,
 אָבער איך טראַכט וועגן דיר
 און וועגן דיין איינזאַמער עלטער.
 צאַפּלידיק און פריש, ווי דאָס זאַפט פון בלעטל און וואַרעם,
 ליגט ביי דיינע פיס מיין געדאַנק וועגן דיר.

פ ל י ע נ ד י ק ש ר י ב ג ע צ י י ג

ווילדע פייגל זענען געפלויען איבערן לעיק,
 אין דער פאַרם פון אַן אויפגעהייבענער בייטש,
 פאזע ברעג פון דער שטאַט שיקאַגאַ.
 ס'איז געווען ערב אָונט פון אַ מיטן האַרבסט.
 אַן אַוויאַטאַר האָט געצוקט אות נאָת אות
 מיטן עראַפלאַן־שרייבגעצייג איבערן הימל.
 מענטשן האָבן באַוואונדערט דעם פליער
 און גאַפּנדיק נאָכגעפאַלגט די רויכשריפט.
 הערצער האָבן זיך געריסן ווי פאַרבענקטע קאַנאַריקלעך אין שטייגלעך

און מקנא געווען די פייגל, וואָס זענען געפלוּיגן אין דער פּאַרם פון אַן אויפגעהייבענער בייטש. אַן אַלטיטשקע האָט צו מיר אַ רעד געטאָן: „ווען איך האָב פליגל — פלי איך שנעל אָפּ מיט דער מחנה פליענדיקע פייגל.“ באַנאַכט האָב איך גע'חלומ'ט פון ווילדע גענדו, ביים איילנדיקן אַנבייסן האָט מיך פאַרטומלט זייער געשריי, אין שאַפּ האָט די אַרבעט זיך געצויגן אין אַ ריי — קאַראַוואַנען פליענדיקע פייגל. ווען איך דערמאָן זיך איצט אין זיי, דערקען איך דעם קאַליר פון יענעם אָוונט, די אוואָרן פון די בלוטיקע מירמלענע וואַלקנס. די שטים פון דער אַלטיטשקער; און מיין האַרץ איז איבערגעלאָדן מיט קנאה און בענקשאַפט נאָך די אַוועקפליענדיקע פייגל.

אַ נ ק ו מ ע נ ד י ק ע פ א ר נ א כ ט ו

אַ ייד, אַ זקן אַ דאַרער, האָט פאַרלאָרן זיין ווייב און זיינע קינדער. איך טרעף אים אָפּט אין אַנקומענדיקע פאַרנאַכטן אין פאַרק שטיין אַליין אַ פאַרשטאַרטן; זיין פנים קעגן דער פאַרגייענדיקער זון — אַ קרומער קוסט מיט ריטלעך פאַרדאַרטע. די זון — געשאַכטן אויף צעיושעטע וואַלקנס איז פאַנאַנדערגעפעכערט ווי אַ גילדערנע פּאַווע. פון דעם ווערט זיין פנים מיט בלוט אָפּגעגאַסן; עס צעפלאַקערט זיך אויף אים די באַרד און די פּאַלעס; נאָר זיין מויל איז אָפּן — אַ לענוז אין אַ שפּאַקטיוו געצילט אין מרחק אַריבער דער ערדישער וועלט:

„אַלץ איז וואונדער שבוואונדער, נאָר איך בין איצט אַליין מיט דער וועלט און בין פאַר איר אינגאַנצן אַנטפלעקט. כ'האָב גענוג און גענוג, איבער-אַריבער גענוג. — אַי, נעם מיך אַהין צו מיין ווייב און צו מייענע קינדער, — כ'קאָן שוין אַזוי לאַנג מער נישט וואַרטן. כ'האָב געהאַט גענוג און גענוג, איבער-אַריבער גענוג. —“

יואל סלאנים

אין וואַלד

צוויי וועגן.

איין וועג גייט לינקס
און איין וועג — רעכטס.

דער וואַלד איז געדיכט.
דער וואַלד איז פאַרפלאַנטערט.
עס זאַמלען זיך וואַלקנס
און גידערן אַראָפּ.
אַט דרייט זיך אַ שטעג,
פאַרשטעלט מיט אַ שטיין.

איך און מיין פרוי —
פאַרבלאַנדזשעט אין וואַלד.
מיר קוקן דערשראַקן
און שווייגן.
דער טאָג —

ער האַלט ביים פאַרגיין.
אַ פינצטערע נאַכט,
סוף־חודש־נאַכט,

לייגט אויס אירע ערשטע שאַטנס
אויף אונדזערע פאַרלאַרענע טריט.

צוויי וועגן.

די זון איז פאַרשוואונדן אַ געלע אין וואַלד,
פאַרשוואונדן אַהין און אַהער,
אַהער און אַהין.

דער הימל — גריין־בלוי און בלוי־גריין,
דער הימל — שוואַרץ־ברויין.

דער טאָג האַט די אויגן פאַרמאַכט.
נאַכט. נאַכט.

מיר בלאַנדזשען מיט די אויגן אַרום און אַרום.

און דאָס האַרץ, ווי די נאַכט, פינצטער און שטום.
 עס לייגט זיך אַ נעבל
 צווישן בוים און בוים. —
 נישטאָ קיין וואַלד,
 נישטאָ קיין לאַנד.
 און פּלוצלונג —
 עס שטייט אונדז אַנטקעגן אַ וואַנט.
 און פּלוצלונג —
 פון וואַנט ווערן ווענט,
 וואָס רייסן זיך הויך,
 וואָס רייסן זיך קרום;
 און פּלוצלונג —
 ניריאַרק שטייגט אַרויס פון שוואַרצן אַרום!
 איך הער ווי עס קריצן זיך ציין,
 איך הער ווי מען לאַכט
 פון פענצטער אַרויס, פון טורעמס אַראָפּ.
 און זע —
 ליטל־דאָגי מיט פּויסטן פון שטיין,
 מיט געקריץ פון ציין,
 מיט אויגן צעצונדן ווי בליץ. —
 און זע —
 דאָפּי בעני מיט מעסער אין האַנט,
 מיט מעסער צום שטעכן געגרייט.
 זיי האַבן געהיט,
 זיי האַבן דערהיט: —
 ווי גוט איז דער איינזאַם־פּאַרלאָזענער אַרט
 פאַר מאַרד!
 דער וואַלד און די פינצטערע נאַכט
 זיי וועלן די איינציקע עדות נאָר זיין —
 זיי וועלן נישט רעדן קיין וואַרט.
 אַ שאַרף און אַ שפרונג.
 צי רופט ווער אונדזער נאָמען אין וואַלד?
 צי עמיצער יאַמערט: גוואַלד?

דאָפּי בעני,
ליטל דאָג,
צו הער איך נישט אייער געוויין
אויף אייערע אייגענע יאָרן,
וואָס דאָרפן נישט דערלעבטע פאָרגיין?
און פּלוצלונג —
עס ברעכן זיך ביימלעך,
עס פליקן זיך צווייגן,
און בליצן זיג-זאָגיש
שפּאַלטן די נאַכט,
פייער-פּערד יאָגן
וועג איין, וועג אויס,
און אַט איז — פעלד.
פון וואָלד אַרויס.

פייער-פּערד טראָגן אונדז
באַפּרייטע פון טויט
איבער דער לענג און ברייט
פון אונדזער גוטן גאַט —
די שטאַט.

דער שליאָך דערציילט אַ מעשה

דאָס נוסביימל איז געוואַקסן, זיך געהאָדעוועט
ביים שליאָך — זיין גוטמוטיקן, געלן זיידן;
עס רייט אַ רייטער — און ס'דערהערט דער פּאָעט
ווי דער וועג צום אייניקל זיינעם נעמט רעדן.

דער ריטער — דער פּאַרנאַכט פּאַרט אַדורך דעם געגנט,
און יאָגט די וואַלקנדלעך — זיינע פּערדעלעך ווייסע;
סע טופן זייערע טריט — עס דונערט און רעגנט —
דאָס דערציילט דער שליאָך דעם נוסביימל אַ מעשה:

„ — אַמאָל געווען איז אַ וואַנדערער ביי אונדז אין מדינה,
אַ שאָף וואָס האָט זיך פּאַר אַ מענטשן פּאַרשטעלט,
ער האָט געשפּילט אויף זיין האַרץ — דער מאַנדאָלינע,
און מיר האָבן צוזאַמען געבלאַנדזשעט אין דער וועלט.

דער יונגער גייער האָט געהייסן אַלקנה,
און נישט געהאַט קיין חבר און קיין פּריינט,
האַט ער איינמאָל געפּרעגט ביי דער שוואַרצער וואַראַנע:
— צי עס איז אמת אַז די זון שיינט?

די וואַראַנע האָט געענטפּערט: אַז ס'איז אַ ליגן,
די גליקלעכע האָבן די זון אויסגעקלערט;
האַט אַלקנה געפּרעגט ביי די ווייסע ציגן:
— צי עס איז זיי גוט צו לעבן אויף דער ערד?

די ציגן האָבן געענטפּערט: ס'איז נישט גוט,
מע גיט אונדז נישט עסן, און מע מעלקט אונדז מיט גוואַלד,
אַלקנה, אויך דו ביסט פון פלייש און בלוט
און וועסט אינגיכן ווערן גרוי און אַלט.

אַלקנה האָט דעם קאַפּ צום פעלד אַראַפּגעלאָזן:
— צי איז פּאַראַן פּריינדשאַפּט אויף דער ערד? —
האַט ער געפּרעגט ביי די בלומען און די גראַזן,
נאָר קיין ענטפּער — פון זיי נישט געהערט.

דערנאך האָט אלקנה באַגעגנט אַ פּערד אין שפּאַן
און אים געהאַלפּן שלעפּן די פּור מיט בעטאַן ;
— צי איז יושר אויף דער וועלט פּאַראַן ? —
האַט דער גייער ביים האַרעפּאַשניק אַ פּרעג געטאַן.

— יושר פּאַראַן איז נאָר פּאַר דער סטאַדאַלע.
אַבער אונדז בעל־חיימ'לעך איז שלעכט.
מיך טרייבט און שמייסט דער באַלעגאַלע.
נאָר איך ווייס, אַז ער אַליין איז אויך אַ קנעכט.

האַט אלקנה געפּרעגט ביי דעם געלן קאַנאַריק :
— צי איז פּאַראַן פּרייהייט אויף דער ערד ? —
דער קאַנאַריק האָט זיך געשטעלט ביי דעם מענטש אויפּן קאַריק
און געקלאָגט : מסתּמא זענען מיר עס נישט ווערט.

מיין ברודער ליגט אין שטייג פּאַרשפּאַרט.
און דיך וועט מען אויך אין אַסטראָגן פּאַריגלען.
אלקנה, מען האָט אונז אַפּגענאַרט.
ס'איז שלעכט אפילו די, וואָס האָבן פּליגלען...

האַט אלקנה געפּרעגט ביי דעם היימלאָזן הונט :
— צי איז גערעכטיקייט פּאַראַן אויף דער ערד ?
און צי האָט ער אַ ווייב ? צי איז ער זאַט און געזונט ? —
און זאָל ער אים זאָגן וואָס ער באַגערט.

— כ'האַב נישט קיין רו פּאַר מיינע קראַנקע גלידער.
מיין ווייב און קינדער האָבן די היצלעס געטויט.
און די וועלף — מיינע פּאַרשטויסענע ברידער —
זענען גנבים, גזלנים געוואָרן פּאַר נויט.

זיי צערייסן אומשולדיקע לעמער און קינדער,
און באַצאלן מיט זייער לעבן סוף־כל־סוף.
נאָר די, וועלכע משפּט'ן די אַרימע זינדער —
וועלן אַמאָל אויך באַקומען זייער שטראַף.

מיינע ברידער ווייסן נישט אַז זייער זינד איז גרויס,
אַבער די זינד פון זייערע ריכטער זענען גרעסער,
זיי פּראָווען מאַלצייטן, און פּרעסן פּלייש
פון אַקסן — וועלכע זיי קוילענען מיט אַ מעסער.

זאָל זיין, אַז מיינע ברידער משפט מען פאַר זינד,
נאָר פאַרוואָס האָסט מען מיך, אלקנה, פאַרוואָס? —
אפשר דערפאַר, ווייל כ'האַב צו ערלעך אים געדינט,
האַט מיך פון זיין שטוב אַרויסגעיאָגט דער באַלעבאַס? — — —

איצט איז מיין איינציקער טרוים און באַגער,
אַז מען זאָל מיך רואיק לאָזן וואַנדלען;
און די, וועלכע שלאָגן מיך מיט שטעקענער —
זאָלן אין אַ היימלאָזן הונט זיך אַליין פאַרוואַנדלען! —

האַט אלקנה געפרעגט ביי די גרויע טויבן:
— צי איז כאַטש ליבע אויף דער וועלט פאַראַן? —
און צי קאָן מען די פרויען גלויבן?
און צי מעג מען טרויען אַ מאַן? —

— גלויב אין די פרויען, אלקנה גוטער,
אויף דער וועלט איז פאַראַן אי ליבע, אי זינד,
זיי וויסן, יעדע פרוי וויל זיין אַ מוטער,
און יעדער מאַן וויל זיין אַ קינד.

די טויבן האָבן געענטפערט, און געטאָן אַ פלי,
זיך אָנגעהאַנגען אויף אלקנה'ס ברוסט;
אלקנה איז געפאלן פאַר זיי אויף די קני,
און זיי אין די רויטע שנעבעלעך געקושט.

נאָר, דערנאָך, האָט אלקנה באַגעגנט אַ הון
מיט וויסטער פאַרשמאַכטעניש אין איר בליק,
זי איז געווען פאַרפייניקט פון דער הייסער זון, —
האַט איר אלקנה געפרעגט: וואָס ווייס זי פון גליק?

— אַ שוחט איז דאָ — זאָגט די הון, זיי וויסן,
ער האָט זיין חלף פאַר מיר אָנגעגרייט,
אלקנה, אויך דיך וועט מען אין קריג דערשיסן —
ס'איז נישטאָ קיין אייביקייט און קיין פרייד...

אלקנה האָט זיך צעווייגט — און פון זיינע טרערן
האַט זיך אָנגעטרונקען די קלוגע עוף;
און דער וואַנדערער האָט זיך געבעטן ביי די שטערן —
זיי זאָלן אים אַרויפנעמען צו דעם אין־סוף.

האַבן די שטערן געענטפערט: — פאַרוואַרף אַ שטריק,
קריך אַרויף צו אונדז און ווער אונדזער האַר,
גאַט — אונדזער פּאָטער — איז געפאַלן אין קריג,
אונדזער מאַמע — די לבנה, וויינט אויף איר צער.

דער גייער האָט אַ פּלי-געטאַן צום האַריזאָנט,
אַ פּאַל געטאַן צוריק, זיך צעקלאַפט אָן אַ שטיין;
גאַט לעבט אייביק — אלקנה האָט דערקאַנט
אין זיינע רויטע וואונדן גאַטס געוויין...

די שטערן — די ליגנער האָבן זיך אויסגעלאָשן,
איז אלקנה אַוועק צום טייך — און אַ כוואַליע
האַט געשעפּטשעט צו אים: — אַ, זיי מיין חתן —
און איך וועל זיין דיין טרייע כלה.

האַט אלקנה געזאַגט: — איך האָב דיך האַלט,
איך וועל דיך קיינמאַל נישט פאַרלאָזן;
און ער האָט איר אָנגעטאַן אַ קדושין-רינג פון גאַלד —
פון זונאוויפגאַנג אַ שטראַל אַ ראָזן.

אלקנה האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין דער וויליע,
די כוואַליע האָט מיט אַרעמס אים אַרומגענומען;
די פאַרליבטע יונגע פאַר — האָט די שקיעה
באַשאַטן מיט רויטע שטראַלן-בלומען..."

* * *

דער פאַרנאַכט פאַרט איבערן בלויען געגנט,
און יאַגט די וואַלקנס — זיינע פלינקע פּערד;
עס טופּן זייערע טריט — עס דונערט און רעגנט —
דאָס רעדט דער וועג, און דאָס נוסביימל הערט:

— מיר איז ליב צו זיין אַ שליאַך פון ליים,
אויך דיר, מיין אייניקל, איז וואויל און גוט —
וואָס דו ביסט געבאַרן אַ פּראַסטער בוים,
און נישט קיין מענטש פון פלייש און בלוט.

דער פּאָעט איז געוואָרן בלינד

דראַמע אין 3 אַקטן.

געווידמעט דעם אַנדענק פון מאַריס
ראַזענפעלד, וועגן וועמען ס'איז אַמאָל
אַרומגעגאַנגען אַ לעגענדע, אַז ער האָט
זיך אין אַ געוויסן מאַמענט פאַרשטעלט
פאַר אַ בלינדן. עס דאַרף אָבער, בשום
אופן ניט פאַרשטאַנען ווערן אַז עס איז
דורכאויס אַ ראַזענפעלד-דראַמע אין
ביאַגראַפישן זינען.

פערזאָנען :

מאַקסיס דאַרנפעלד — פּאָעט.

ראַוז — זיין פרוי.

באַב — זייער זון.

באַריס — דאַרנפעלדס ברודער, אַן עלטערער בחור.

העלען

לעוו — אַ יונגער פּאָעט.

העלער — רעדאַקטאָר

הערמאַן — רעדאַקטאָר

דובין — רעדאַקטאָר

דוד רייך — פּאָעט. גאַסט פון אייראָפע.

רודערמאַן — אַ רעפּאָרטער.

ערשטער רעפּאָרטער.

צווייטער רעפּאָרטער.

דריטער רעפּאָרטער.

איזראַעל זיף — גביר-פּילאַנטראָפּ.

דאַקטאָר.

דעלעגאַציע.

כאַר.

האַנדלונג : ניו-יאָרק, אַרום 1912.

ערשטער אַקט

(אַרעמע וואוינונג פון דעם שריפטשטעלער מאַקסיס
דאַרנפעלד. פאַרנאַכט. עס-צימער. אויפן טיש ליגן
פאַנאַדערגעעפנטע שול-ביכער און העפטן. ביי אַ
פענצטער איבער אַ ניי-מאַשין זיצט ראוז און ניט.
ווינטער. אין שטוב איז ניט וואַרעם).

ר א ו ז : (זי הערט אויף צו שטעפן, קוקט זיך אַרום, זעט נישט קיינעם ביים
טיש, רופט) באַב, וואו ביסטו? (ווען קיינער ענטפערט נישט) וואָס
איז מיט דעם קינד געוואָרן לעצטנס? לאַזט איבער די ביכער מיט די
העפטן און ווערט נישט. (זי רופט ווידער) באַב! (הויבט זיך אויף,
קוקט אַריין אין שלאַפצימער, אויפגערגט) וואָס זיצטו דאָ אין דער
פינצטער? וואָס טוט זיך מיט דעם יינגל? (גיט אַריין אין שלאַפ-
צימער. קומט גלייך אַרויס צוריק, שטופנדיק באַב'ן פאַראויס פון זיך
מוטערלעך ביז) מעגסט זיך שעמען. אַ בחור פון 17 יאָר פראַוועט
אַזוינע שטיק. לאַזט איבער אַלץ מיט אַנאַנדער און זיצט אין דער
פינצטער איינער אַליין. וואָס איז מיט דיר? זאָג.

ב א ב : גאַרנישט.

ר א ו ז : אַז גאַרנישט האָב איך מיט דיר ניט וואָס צו ריידן. (זי זעצט
זיך צוריק צו דער מאַשין. באַב זעצט זיך ביים טיש, נעמט טאַן זיין
היים-אַרבעט. עטלעכע רגע'ס גייען דורך. באַב נעמט שרייען מיט
אויפרעגונג).

ב א ב : דיין מאַשין מאַכט מיך גיירוועס, איך מאַך מיסטייקס נאָך
מיסטייקס.

ר א ו ז : ביסט אומדערטרעגלעך היינט, באַב. אפילו מיט דיין רעדן
וויילסטו מיר טאַן צו-להכעיס.

ב א ב : וואָס אַזוינס?

ר א ו ז : דו ווייסט, אַז איך וויל נישט ליידין ווען דו מאַכסט חוזק באַם
רעדן יידיש. דו טוסט מיר צו-להכעיס און רעדסט מיט אַ כיון נישט
קיין ריינעם יידיש.

ב א ב : אָבער אַז איך מאַך פאַרט מיסטייקס צוליב דיין מאַשין. — נו גוט,
זאָל זיין גרייזן. אַז איך מאַך גרייזן, איז דיר שוין גוט?

ר א ו ז : איך האָב נישט ליב דעם טאַן דיינעם.

- ב א ז : וואָס זעסטו אַזוי אין מיין טאָן ?
 ר א ו ז : אַ טאָן פון דער גאַס, באַב. עס גייט נישט אין אַ וואָרט. עס גייט
 אין דעם, וואָס דו האָסט געמעגט האָבן מער אַכטונג פאַר דער שפראַך
 אויף וועלכער דיין טאַטע שרייבט. איך באַמערק אין דיר לעצטנס
 גאַנץ אָפט אַ חווק-טאָן.
 ב א ז : זאָלן אַלע האָבן אַכטונג פאַר דעם טאַטנס שפראַך, וועל איך אויך
 האָבן.
 ר א ו ז : (אויסער זיך) ביסט פון זינען אַרונטער ? דאַרנפעלדס איינציקער
 זון רעדט דאָס אַזוי ?
 (זי נעמט זיך צוריק צו איר אַרבעט אַ באַליידיקטע).
 ב א ז : (מיט חרטה טאָן) מאַ !
 ר א ו ז : רעד נישט צו מיר. (פאָאָט).
 ב א ז : (שפּרינגט אויף מיט אַ מאַל) דיין מאַשין לאַזט מיר פאַרט נישט
 שרייבן. ווען דו קויפט מיר אַבער אַ דעסק, וואַלט איך געקענט זיצן
 פאַר זיך און אַרבעטן.
 ר א ו ז : איך מיין, אַז שייך דאַרפסטו בילכער.
 ב א ז : אַוודאי דאַרף איך שייך. אַ שאַנדע מיט אַזוינע שייך אין סקול
 צו גיין.
 ר א ו ז : אַז דער טאַטע אַרבעט שוין נישט וואַכן לאַנג, גייט אַלע טאָג אין
 שאַפּ און קומט מיט גאַרנישט צוריק.
 ב א ז : (שאַרף) ער איז דאָך אַ באַרימטער יידישער פּאָעט, דער טאַטע,
 פאַרוואָס זשע לאַזט מען אים אַרבעטן אין שאַפּ ?
 ר א ו ז : דו פירסט מיך היינט אַרויס פון געדולד, באַב.—ביסט קיינמאַל
 נישט געווען אַזוי.
 ב א ז : איך ווער עלטער, ווער איך אַנדערש, זע איך.
 ר א ו ז : וואָס זעסטו ?
 ב א ז : מען האָט דעם טאַטן געוואַלט אַרייננעמען אין אַן ענגלישער ציי-
 טונג, צאָלן אים אַ סך געלט, פאַרוואָס איז ער נישט געגאַנגען ?
 ר א ו ז : דיין טאַטע איז דאָך אַ יידישער שרייבער.
 ב א ז : טו זאָל ער עס נישט זיין מער.
 ר א ו ז : מעגסט זיך שעמען אַזוינס צו רעדן.
 ב א ז : נישט איך דאַרף זיך שעמען. זאָלן זיי זיך שעמען.
 ר א ו ז : ווער זיי ?
 ב א ז : אַלע. אַט שטייען דעם טאַטנס שוין צען ביכער — נו ווער

פרעגט אויף זיי? ווער דארף זיי? — צו פארדינען אויף ברויט זיצטו
און שטעפסט אויף דער מאַשין אַ גאַנצן טאָג. — מען דארף נישט קיין
יידיש אין אַמעריקע.

(אין דער צייט קומט אַרײַן באַריס — אין האַנט האַלט ער אַן איינגע-
וויקלט פעקל).

ב אַ ב: (נישט באַמערקנדיק באַריסעס אַרײַנקומען). מיט חרטה צו דער
מאַמען). נו, זיי נישט אין כעס, מאַ.

ר א ו ז: פריער רעג מיך נישט אויף, דערנאָך בעט מיך נישט איבער.

ב אַ ב: (שרייט) וועל איך אינגאַנצן אַוועק פון דער היים. איך וועל
אַוועק טרעמפעווען.

ב אַ ר י ס: גוטן אַוונט.

ר א ו ז: אַ, באַריס!

ב אַ ר י ס: וואָס איז דאָ געווען אַזוינס?

ר א ו ז: פרעג אים.

ב אַ ר י ס: וואָס איז דאָ געשען, באַביל?

ב אַ ב: (כאַפט די פאַפירן און ביכער און לויפט אין צווייטן צימער) ליוו
מי אַלאָן, אַנקל. (לויפט אַרויס).

ב אַ ר י ס: ליוו מי אַלאָן — איז טאַקע זייער אַ פיינער ענטפער, —
אַבער פאַרט? —

ר א ו ז: גאַרנישט, באַריס.

ב אַ ר י ס: גאַרנישט איז גאַרנישט. מילא, וועלן מיר דאָס לאָזן. —
האַסט געקראָגן נייע אַרבעט, זע איך.

ר א ו ז: געקראָגן אַביסל.

ב אַ ר י ס: אַ שיינע מעשה. דו אַרבעטסט, און איך מיט מאַקסימען זיצן
אין שאַפּ און קוקן אויס די אויגן. קיין שטאָך מלאכה. ווידער אומזיסט

געשלעפט זיך. אַ טאָג גע'פּטור'ט. דער באַס וויל אַבער נישט אַב-
דערש, אַז אַלע אַפּערייטאַרס זאָלן זיך געפינען אין שאַפּ, צי עס איז דאָ

אַרבעט צי נישט. נו, זיצן מיר.

ר א ו ז: וואוֹרזשע איז מאַקסיס?

ב אַ ר י ס: ער איז נישטאָ נאָך? ער איז דאָך אַוועק פריער פון מיר
פון שאַפּ. אַ טבע פון אַ מענטשן — אַוועק גיין און נישט זאָגן, אַז ער

גיט אַוועק — אַזאַ צוטראַגענער לעצטנס, אַז מען קען צו אים קיין
וואַרט נישט אויסרעדן.

ר א ו ז: עס קען זיין, אַז ער איז געגאַנגען צום דאָקטאָר. די אויגן זענען

ביי אים ווידער נישט גוט, און ער קלאַגט זיך אויך אויפן האַרצן.
ב א ר י ס : אַלץ דערפאַר וואָס ער שרייבט באַנאַכט. דאָס הרג'עט אים
 אַוועק, זאָג איך דיר.

ר א ו ז : איך קען גאָרנישט העלפן. ער פּאַלגט קיינעם נישט.
ב א ר י ס : אַ מענטש איז אַ גולן אויף זיך אַליין. אַן אמת'ער רוצח.
ר א ו ז : ווען מען קען אים אויף אַ פאַר וואַכן כאַטש אַוועקשיקן אין
 קאָנטרי ערגעץ אַפרוען. אַז נישט וועט ער אַוועקפאַלן. (זי אַרבעט).
ב א ר י ס : (שפּאַנט אַרום איבערן שטוב אויפּגערעגט) אַ פּאַלק, אַ
 פרעסע, אַ ליטעראַטור — און איינער פון אירע גרעסטע שרייבער זיצט
 אין שאַפּ, האַלט ביים צוזאַמענברעכן, און גאָרנישט. (צו ראַח) איך
 פּאַרזיכער דיר, ווען ער איז אַ העברעאישער פּאָעט וואַלט נישט גע-
 קומען דערצו.

ר א ו ז : הייבסט שוין ווידער אָן מיט דיין העברעאיש?
ב א ר י ס : אַז איך זאָג דיר — יידיש איז נאָך אַלץ נישט קיין שפּראַך
 און נישט קיין ליטעראַטור — —
ר א ו ז : וויפיל מאַל האָסטו צוגעזאָגט מאַקסימען וועגן דעם דאָ אין
 שטוב נישט צו רעדן מער.
ב א ר י ס : נו, אַנטשולדיק.

ר א ו ז : אפשר איז ער געגאַנגען אין רעדאַקציע זיך זען מיט העלערן.
ב א ר י ס : ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער וועט נישט גיין אַהין, ביז וואָ-
 נען העלער וועט נישט שיקן אים רופן. און ס'איז ריכטיק אַזוי. אַז
 דאָרנפעלד פּאַרלאַנגט מען זאָל אים צאָלן אַביסל מער געלט פאַר זיינע
 לידער, האָט די רעדאַקציע קיין איין רגע נישט באַדאַרפט איבער-
 טראַכטן און מסכים זיין. זיי דאַרפן וויסן ווער דאָרנפעלד איז, און וואָס
 זיינע אַרבעטער-לידער מיינען פאַר דער צייטונג. (מ'קלינגט אין טיר
 — באַריס איילט עפּענען — קומט אַריין צוריק מיטן לענדלאַרד).

ל ע נ ד ל א ר ד : גוד איוונינג!
ר א ו ז : גוד איוונינג.
ל ע נ ד ל א ר ד : איך קען מער נישט וואַרטן, מרס. דאָרנפעלד. שוין
 דער דריטער מאָנאַט.

ב א ר י ס : עס וועט אייך זיין אַפּגעצאָלט ביז אַ סענט.
ל ע נ ד ל א ר ד : ווען איך ווייס נישט ווער מר. דאָרנפעלד איז, וואַלט
 איך אייך שוין לאַנג געהייסן אַרויסקלייבן זיך.
ר א ו ז : אַבער היינט האָבן מיר נאָך נישט.

ל ע נ ד ל א ר ד : איך קען לענגער נישט ווארטן. עס טוט מיר לייך.
איך מוז ביז מאַרגן האָבן מיין רענט.

ר א ו ז : מאַרגן איז אוממעגלעך.
ל ע נ ד ל א ר ד : איך קען גאַרנישט העלפן. איך מוז ביז מאַרגן האָבן
מיין רענט.

ב א ר י ס : (מיט כעס) און אַז נישט?

ל ע נ ד ל א ר ד : איר ווייסט אַליין וואָס וועט זיין. גוד נייט. (אָפּ).

ב א ר י ס : (פליט אַרום איבערן שטוב) אַדראַ, זאָל ער אַרויסזעצן. זאָל
ער. אַדראַ. און זאָל די וועלט זען ווי די יידישע ליטעראַטור באַ-
האַנדלט אירע שרייבער. נאָר אין דער יידישער ליטעראַטור קען
אַוינס געשען. (ראוז לאַכט) וואָס לאַכסטו?

ר א ו ז : ס'איז מיר ביטער, לאַך איך. דער זון וויל, אַז דער טאַטע זאָל
שרייבן ענגליש, דער ברודער וויל העברעאיש, און דער לענדלאַרד וויל
רענט. (באָריס פאַרשעמט, זעצט זיך אַוועק אין אַ ווינקל) וואָס-זשע
האַסטו זיך צענויפגעקאַרטשעט, באָריס?

ב א ר י ס : (שטעלט זיך אויף צוריק) נו, אַ דאָגה. — ס'איז אַ שווערער
ענין, אַ שווערער פלאַנטער. אַט-דאָס אַליץ מיט אַנאַדער. דו קענסט
אָודאי מיינען, און מאַקסיס מיינט אויך אַמאָל, אַז איך בין אַ שונא פון
יידיש.

ר א ו ז : (שלאָגט אים איבער) האַסט שוין געגעסן סאַפּער?

ב א ר י ס : יע, ראוז. (ער גייט צו צום מאַשין, וויל אַרויסנעמען פון
אירע הענט די אַרבעט) לאַז מיך צום מאַשין. איך וועל אַרויסענדיקן.

ר א ו ז : אַ דאַנק, באָריס. איך וועל שוין אַליין.

ב א ר י ס : די צרה מיט מאַקסימען איז, וואָס ער איז אַ גולן אויף זיך
אַליין, פאַרשטייסטו מיך. אַ מענטש טראַגט זיין אייגן האַרץ אויף אַ
מעסער. דו פאַרשטייסט — העברעאיש איז אמונה און יידיש איז פאַר-
צווייפלונג.

ר א ו ז : איך בעט דיך, הער אויף וועגן דעם.

ב א ר י ס : (מיט עקשנות) דעם גאַנצן וועג אַהיים גייענדיק, האָב איך
געטראַכט וועגן דעם. איך זע דאָס קלאַר. איך וועל דאָס זאָגן אויך
מאַקסימען.

ר א ו ז : ווילסט ווידער פאַרפירן אַ קריג מיט אים?

ב א ר י ס : דעם געדאַנק מוז איך אים זאָגן, און זאָל ער פרובירן אָפּ-

לייקענען. (מיט האַסט) יאָ, יידיש איז פאַרצווייפלונג, פאַרצווייפלונג!
(זעצט זיך און ווערט אַנטשוויגן).

ר א ו ז: (נעמט דאָס פעקל וואָס באַרײַט האָט געבראַכט און געלאָזט עס
ליגן אויפן טיש) וואָס איז דאָ? ביכער?

ב א ר י ס: (שפּרינגט אויף צוריק לעבעדיק) אַנז, טרעף. וועסט נישט
טרעפן. — איך גיי פאַרביי אַ געשעפט פון אַלטע ביכער, איך גיב אַ
קוק, ערשט — לידער פון מאַקסיס דאַרנפעלד! מאַקסימס ערשט ביכל
אַרבעטער-לידער וואָס איז אַרויס מיט 20 יאָר צוריק! אַ יקר-המציאות.
קיין איין עקזעמפּלאַר נישט צו קריגן אין ערגעץ. ס'איז מיר ליכטיק
געוואָרן אין די אויגן, זאָג איך דיר. ביי דיר איז עס גאַרנישט?

ר א ו ז: פאַרוואָס עפעס גאַרנישט?—מאַקסימען אַליין וועט עס שטאַרק
הנאָה טאָן. ער זוכט דאָך עס טאַקע אַרום שוין לאַנג. (אַ קלונג אין
טיר. באַרײַט גייט עפענען — זאַמט זיך אַביסל און קומט אַרײַן מיט אַ
בריוו אין האַנט).

ב א ר י ס: אַ ספּעשל דעליווערי פון דער רעדאַקציע, זע איך.

ר א ו ז: (מיט שרעק) דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז עס איז עפעס נישט גוט.
ב א ר י ס: איך מיינ אַז דו מעגסט עפענען.

ר א ו ז: מאַקסיס האָט נישט ליב אַז איך עפן בריוו אַדרעסירטע צו אים.

ב א ר י ס: אָבער דאָס בריוו מוז מען עפענען. טאַמער חלילה שלעכטס
וויסן ווי צוגרייטן מאַקסימען דערצו. אויף מיינע אחריות. (ער עפנט
דאָס בריוו און לייענט פאַר זיך. מען זעט אַן זיין פנים, אַז עס איז נישט
קיין גוט בריוו).

ר א ו ז: וואָס שרייבט מען אים?

ב א ר י ס: (פאַרקלעמט) נישט נאָר וואָס מען וויל נישט העכערן זיין
האַנאַראַר, נאָר מען דאַרף אינגאַנצן נישט זיינע לידער מער אין דער
צייטונג. מע וועט אויסקומען אַן זיי. אַזוי בפירוש שטייט דאָ. מען
שיקט זיי אים צוריק.

ר א ו ז: (מיט שרעק) צוריק?

ב א ר י ס: יאָ.

ר א ו ז: דאַרנפעלדס לידער צוריק? אין אַזאַ צייט ווען מיר שטייען
אויפן שוועל פון הונגער?

ב א ר י ס: (לאָזט זיך צום טיר).

ר א ו ז: וואוהין גייסטו?

ב א ר י ס: אפשר איז ער טאַקע אַוועק אין רעדאַקציע? איך וועל גיין
אים באַגעגענען (אַפּ געשווינד).

ר א ו ז : דאָס וועט אים צוזאַמענברעכן. (ויצט מיט אַ געזונקענעם קאָפּ.
לאַנגע פּויע. אַ קלונג אין טיר ראוּ גייט עפענען און קומט אַריין מיט
העלען. ראוּ איבערראַשט און דערשראָקן. העלען נישט ווייניקער
איבערראַשט. העלען — אַ יאָר דרייסיק. שייַן. אַנגעטאָן אין טונקל).
ה ע ל ע ן : איר האָט דאָך מיר די האַנט אפילו נישט געגעבן נאָך —
ר א ו ז : (פּאַלט צו צו איר און נעמט זי אַרום אין פּאַרלאָרנאָייט) אַז
ס'איז אַזוי אומגעריכט. — איך בין אַזוי צעטומלט. אַ יאָר צייט שוין,
אַז איר זענט נישט געווען ביי אונדז. וואָס מאַכט איר, העלען?
ה ע ל ע ן : (רעזערווירט) וואָס זאָל איך מאַכן? נישקשה. איך האָב
איך איבערגעשראָקן, זע איך, מיט מיין אַריינקומען. —
ר א ו ז : איר זענט אַליין אויך גוט דערשראָקן, ווי מיר דוכט זיך. צי
אפשר מאַך איך אַ טעות —
ה ע ל ע ן : ניין, איר מאַכט נישט קיין טעות. — איך בין טאַקע דער-
שראָקן. איך פיל, אַז איך האָב אפשר נישט באַדאַרפט קומען. —
ר א ו ז : וואָס פאַראַ רייד, העלען? מאַקסיס וועט זיין אַזוי צופּרידן.
וואָס שטייט איר ביים טיר? טוט אויס דעם מאַנטל.
ה ע ל ע ן : ניין, מען דאַרף נישט.
ר א ו ז : (דעקט צו דאָס געזיכט מיט די הענט. שטייט אַזוי אַ פּאַר
רגעס).
ה ע ל ע ן : (קוקט אויף איר מיט טרויער) באַרואיקט איך, ראַוז. נעמט
אַרונטער די הענט פון פנים. און — פאַרגיט מיר וואָס איך בין גע-
קומען. (פּויע) דאַרנפעלד, זע איך, איז נישטאָ אין שטוב. איר וועט
אים נישט זאָגן, אַז איך בין דאָ געווען.
ר א ו ז : וואָס זענען עס פאַראַ רייד, גאָט מיינער? — פון וואָנען קומט
איר, העלען?
ה ע ל ע ן : פון ווייט. פון דער סאַוט.
ר א ו ז : דעם גאַנצן יאָר דאַרט געווען?
ה ע ל ע ן : יאָ.
ר א ו ז : ווי האָט זיך איך געלעבט דאַרט, העלען?
ה ע ל ע ן : פאַרנומען געווען שטאַרק. איך אַרבעט אין אַ שפּיטאַל דאַרט.
ר א ו ז : און מיר האָבן מיט מאַקסימען אַזויפיל איבערגעטראַכט וועגן
איך. און שטאַרק געוואונדערט זיך וואָס איר זענט אַוועק און ווי אין
וואָסער אַריין. איר האָט זיך דאָך אפילו נישט געזעגנט מיט אונדז ווען
איר האָט פאַרלאָזן ניו-יאָרק פאַראַיאָרן.

ה ע ל ע ן : פאָרוואָס האָט איר זיך באַדאַרפט וואונדערן ? — אַך, ראַז, לאַמיר זיין אָפן און אויפריכטיק. מיר זענען דאָך שטענדיק געווען אויפריכטיק איינע פאַר די אַנדערע; מיר זענען געווען פריינט — ר א ו ז : און איצט זענען מיר דען נישט קיין פריינט, העלען ?
ה ע ל ע ן : (מיט קלאַפּנדיקן אַטעם) יאָ, מיר זענען. פיל איך טאַקע דעריבער, אַז איך בין אַריינגעקומען נישט אין דער ריכטיקער מינוט. ר א ו ז : העלען, איך פאַרשטיי נישט.
ה ע ל ע ן : ווי נאָר איך בין אַריינגעקומען האָב איך דערזען שרעק אין אייערע אויגן — ר א ו ז : שרעק ? פאַר וועמען ?
ה ע ל ע ן : פאַר מיר.
ר א ו ז : ווייל ס'איז אַזוי פלוצלינג —
ה ע ל ע ן : (נעמט ראַז פאַר אַ האַנט) איך בין שוין אין ניר-יאָרק אַ טאָג פיר. עטלעכע מאָל געגאַנגען צו אייך, און יעדעס מאָל אומגעקערט זיך אויף צוריק, און איצט שפיר איך, אַז ס'איז געווען ריכטיק וואָס איך פלעג זיך אומקערן —
ר א ו ז : (מיט געזונקענער שטימע) מאַקסים בענקט נאָך אייך —
ה ע ל ע ן : נו, זעט איר דאָך, אַז איך האָב געטראָפן אייער געדאַנק, אַז ס'איז נישט גוט וואָס איך בין געקומען איצט.
ר א ו ז : איר פייניקט מיך.
ה ע ל ע ן : (שטיי) ניין, זיך פייניק איך. איך האָב באַדאַרפט וויסן, אַז ס'איז נאָך אַלץ נישט אַנגעשטאַנען די צייט איך זאָל קאָנען קומען אין שטוב צו אייך. פאַרגיט מיר, ראַז, זייט געזונט.
ר א ו ז : (פאַרהאַלט זי, כאַפט אַן אירע הענט) איר גייט אַוועק נישט זעענדיק מאַקסימען ?
ה ע ל ע ן : איר אַליין ווילט דאָך עס, ראַז. איך שפיר דאָך עס.
ר א ו ז : אַז מאַקסים איז נאָך אַלץ אין אַזאַ שלעכטער שטימונג, נישט רואיק אין זיך.
ה ע ל ע ן : און מיין קומען וועט נאָך ערגער מאַכן זיין שטימונג —
ר א ו ז : ער איז לעצטנס נישט געזונט און מען דאַרף אים שאַנעווען.
ה ע ל ע ן : אַוודאי דאַרפן מיר אים שאַנעווען.
ר א ו ז : גייט נישט אַוועק, העלען.
ה ע ל ע ן : איר האָט דאָך נאָר וואָס געזאָגט, אַז מען דאַרף דאַרנפּעלדן שאַנעווען.

ר א ו ז : אז איך ווייס טאקע אליין נישט וואָס איך רעד אמאָל —
ה ע ל ע ן : זייט געזונט, ראוו, און — זאָגט נישט דאָרנפעלדן, אז איך
בין געווען אין ניו-יאָרק.

ר א ו ז : וואָס מיינט — געווען ? איר פאָרט דען ווידער אוועק פון ניו-
יאָרק ?

ה ע ל ע ן : יאָ, היינט נאָך.

ר א ו ז : בלייבט אויף סאָפער מיט אונדז, איך בעט אייך. —

ה ע ל ע ן : איך פאָר היינט אוועק צוריק אין דער סאוו. (לאַזנדיק זיך
צום טיר, בלייבט שטיין) אַך, מיין גאָט, פאָרגעסן פּרעגן אפילו וואָס
באָב מאַכט. —

ר א ו ז : ער איז דאָרט אין צימער פאָרנומען מיט זיין סקול-אַרבעט. איך
וועל אים אַריינרופן —

ה ע ל ע ן : ניין, מען דאָרף נישט. אויב עס האָט זיך אַזוי געמאַכט, אז
דאָרנפעלד איז נישטאָ און באָב איז דאָרטן אין צימער ערגעץ, טאָ זאָל
עס שוין אַזוי בלייבן.

ר א ו ז : וואָס מיינט אַזוי ?

ה ע ל ע ן : ד. ה. אז איך בין נישט געווען דאָ,
און קיינער האָט מיך נישט געזען.

ר א ו ז : (וויל זי נאָך אַלץ פאָרהאַלטן) העלען —

ה ע ל ע ן : (ביים טיר) איצט בין איך שוין זיכער, אז אַנדערש קאָן עס
נישט זיין. בעט איך אייך, און איך פאָרזאָג אייך : דערציילט נישט דאָרנ-
פעלדן, אז איך בין געווען דאָ. קיינעם נישט. איך גלויב אין באַשערט-
קייט און איך האָב מיר מיינע סימנים. אַ מענטש דאָרף אַריינקומען
דאָמאָלסט ווען מען דאָרף אים, און דאָמאָלסט טרעפט ער אין שטוב
אַלעמען, און אויב ער קומט אַריין און טרעפט נישט, איז אַ סימן,
אז מען דאָרף אים נאָך נישט. — זייט געזונט, ראוו. (אָפּ).

ר א ו ז : (זעצט זיך אַראָפּ ביים טיש. זינקט אַריין אין טרויער. גיט
זיך אַ כאַפּ און רופט) באָב. (עפנט די טיר וואו באָב איז) פאָרוואָס איז
ביי דיר פינצטער ? דו טוסט גאָרניט דיין היים-אַרבעט ?

ב א ב : איך וויל אַביסל שלאָפן, מאַ.

ר א ו ז : וואָס עפעס אין מיטנדערינען שלאָפן ? ביסט נישט געזונט ?

ב א ב : אַז מען וויל שלאָפן איז מען נישט געזונט ? מאַך צו די טיר, מאַ.
(ראוו אָפּ צו באָב). עס קומט אַריין מאַקסיס דאָרנפעלד. אַ מאַן
פון אַ יאָר 48. שוואַרצער קאָפּ געמישט מיט גרוי. ער קומט אַריין אַנ-

געשטרענגט, קאלטלעך. די אַקסלען אַראָפּגעלאָזן. שטייט אין מיטן שטוב ווי אַ פּאַרלאָרענער. שווייגט. עס קומט אַרויס ראַח).
ד אַ ר נ פ ע ל ד : העלאו.
ר א ו ז : העלאו, מאַקסיס. האָסט נישט באַגעגנט באַריסן ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואו האָב איך אים געזאָלט באַגעגענען ?
ר א ו ז : ער איז דאָך געגעאַנגען דיך זוכן ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : צו וואָס דאָרף מיך באַריס מיטאַמאַל זוכן ?
ר א ו ז : איך מיינ — ער איז געגאַנגען דיך באַגעגענען.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : צו וואָס דאָרף מיך באַריס מיטאַמאַל עפעס גיין באַ-געגענען ?
ר א ו ז : וואָס איז מיט דיר ? וואָס רעדסטו אַזוי מאַדנע ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואָס זאָל זיין מיט מיר ? (טוט אַ מאַך מיט דער האַנט) אַך.
ר א ו ז : ביסט אפשר געווען ביים דאָקטער ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : געווען.
ר א ו ז : וואָס־זשע האָט ער געזאָגט ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : (נאַכלעסיק) אַ — נישט גוט — דאָס אַלץ.
ר א ו ז : וואָס ? — די אויגן ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : אויגן. האַרץ. אַלץ צוזאַמען.
ר א ו ז : וואָס־זשע זאָל מען טאָן ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : גאַרנישט.
ר א ו ז : אָבער עפעס דאָרף מען דאָך טאָן ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : נו — דאָרף מען. האָסט געקראָגן, זע איך, אַרבעט.
ר א ו ז : אַביסל.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : אין שאַפּ קיין אַרבעט נישטאַ.
ר א ו ז : איך ווייס. נו, וואָס־זשע שטייסטו אַזוי אָפהענטיק אין מיטן שטוב ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : ווי ווילסטו זאָל איך שטיין ? (ער טוט אויס דעם מאַנטל פֿון זײַך).
ר א ו ז : ווי אַ ניט־היגער זעסטו אויס.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : אפשר בין איך עס ?
ר א ו ז : דער הימל איז נאָך נישט געפּאַלן צו דער ערד, מאַקסיס.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : קיינער זאָגט נישט, אַז ער איז געפּאַלן. פּאַרקערט, דער הימל איז נאָך אַלץ הויך. זייער, זייער הויך.

(עס קומט אריין באַריס)

ב א ר י ס : ביסט שוין דא — אבי איך זוך דין ארום —
ד א ר נ פ ע ל ד : צו וואָס דאַרף מען מיך עפעס אַרומזוכן ?
ב א ר י ס : איך מיינ גלאַט אַזוי — געגאַנגען דין באַגעגענען.
ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט געשריי) צו וואָס דאַרף מען מיך עפעס באַ-
געגענען ?
ב א ר י ס : נו, שאַ. שריי נישט.
ד א ר נ פ ע ל ד : איך שריי נישט. וואו זעסטו מיך שרייען ?
ר א ו ז : ער איז געווען ביים דאָקטער.
ב א ר י ס : וואָס האָט דער דאָקטער געזאָגט ?
ד א ר נ פ ע ל ד : (ווידער מיט געשריי) וואָס זאָל ער זאָגן ? גאַרנישט.
ר א ו ז : (מאָכט מיטן האַנט צו באַריסן ער זאָל נישט פרעגן מער).
ב א ר י ס : (נעמט דאָס פעקל וואָס ער האָט געבראַכט פריער) זע מאַק-
סיס, וואָס איך האָב איינגעהאַנדלט פאַר דיר. וועסט זיין איבערראַשט.
(דערלאַנגט אים דאָס ביכל לידער) נאָ, דערקען. האָסט דאָך עס אַרומ-
געזוכט, ווייס איך, פאַר די לעצטע חדשים.
ד א ר נ פ ע ל ד : (נעמט דאָס ביכל, באַטראַכט עס נאָכלעסיק) פון וואָ-
נען ווייסטו, אַז איך האָב עס אַרומגעזוכט ?
ב א ר י ס : האָסט דאָך מיר אַליין געזאָגט, אַז דו זוכסט דאָס פאַר דער
פולער זאַמלונג פון דיינע ווערק וואָס דו ווילסט צוזאַמענשטעלן צו דיין
25 יאָריקן יובילעאום.
ד א ר נ פ ע ל ד : געזאָגט — נישט געזאָגט — וואָס איז דער חילוק ?
יוביליי — ווער דאַרף יוביליי — ווער דאַרף עס אַלץ מיט אַנאַנדער ?
(ער גיט אַ טפיי און אַ וואָרף דאָס ביכל צום דיל, שאַרט עס אַוועק
מיטן פוס, אַלע קוקן אים אָו).
ב א ר י ס : ביסט שוין אַריינגעפאַלן אין דיין משוגעת, זע איד.
ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט געשריי) לאַזט מיך צו רו ! (מיט אַ שטילערן
טאָן) קיין בריוו נישט געווען פאַר מיר ?
ר א ו ז : האָסט דערוואָרט דען בריוו פון וועמען ?
ד א ר נ פ ע ל ד : אַ גאַנצן טאָג אַז מיר דוכט זיך, אַז ס'איז אַנגעקומען
אַ בריוו פון העלען.
ר א ו ז : וואָס אַ מענטשן קען איינפאַלן.
ד א ר נ פ ע ל ד : עס טאָר מיר שוין אַזוינס אפילו נישט איינפאַלן ?
ר א ו ז : ווער זאָגט, אַז נישט ? — איך האָב גאַרנישט געמיינט. איד

האַב נאָר געמיינט, אַז שוין העכער אַ יאָר, אַז ס'איז נישט געווען קיין בריוו פון איר, ד. ה. אַז מען הערט נישט פון איר — פאַלט דיר מיט אַמאָל איין —

ד אָ ר נ פ ע ל ד : (זיין פנים פאָרגראַבן אין די עלענבוֹיגנס, רעדט מער צו זיך אַליין ווי צו איר) טאַקע ווייל שוין מער ווי אַיאָר — דערפאַר טאַקע — —

ר א ו ז : וואָס דערפאַר ?

ד אָ ר נ פ ע ל ד אַד, גאַט !

ר א ו ז : דיין גאַנצע צערודערונג נעמט זיך דערפון וואָס דו בענקסט נאָך העלען.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : און אויב ס'איז אַזוי, איז וואָס ?

ר א ו ז : ס'איז נישט גוט, מאַקסיים.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : פאַר וועמען נישט גוט ?

ר א ו ז : פאַר דיר נישט גוט. וואָס שייך מיר, זאָג איך דיר, אַז מיך וועט ניט אַרן זי זאָל קומען.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : דו מיינסט דאָס ?

ר א ו ז : יאָ, איך מיינ עס. איך האָב זיך שטאַרק געבעטן ביי איר זי זאָל בלייבן דאָ. —

ד אָ ר נ פ ע ל ד : וואָס מיינסטו ? איך פאַרשטיי נישט. —

ר א ו ז : (פאַרכאַפט זיך) איך מיינ — אַמאָל נאָך. דער אמת איז, אַז איך האָב קיינמאָל נישט געוואָלט זי זאָל אַוועקפאַרן.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך הער דיך רעדן וועגן העלען אָן אייפערזוכט און פאַרדראָס.

ר א ו ז : אויב איך בין אפילו אייפערזיכטיק, מאַכט אויך נישט אויס, — איך בין נישט מער ווי אַ מענטש.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : יאָ, ביסט גערעכט.

ר א ו ז : איך קאָן נישט פאַרטראַגן דיין דערשלאַגנדיקייט.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך דאַנק דיר, ראַוז.

ר א ו ז : אויב דיין דערשלאַגנדיקייט נעמט זיך דערפון וואָס העלען איז נישטאָ — —

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך בעט דיך, ראַוז, הער אויף. — דו פאַרשטייסט מיך נישט.

ר א ו ז : איך מיינ, אַז אויך מיך פאַרשטייסטו נישט.

ד א ר נ פ ע ל ד : אפשר. אָבער, וואָס איז צו רעדן וועגן דעם? מיר האָבן דאָך אָפגעמאַכט וועגן דעם נישט צו רעדן מער.

ר א ו ז : איך מיינ ערנסט, מאַקסיס. אויב דו ווילסט באמת, אָז העלען זאָל —

ד א ר נ פ ע ל ד : איך וויל קיין זאָך נישט. איך וויל נישט. איך דאַרף קיינעם נישט האָבן. און לאָזט מיך צו רו.

ר א ו ז : איך קען אָבער פאַרט נישט פאַרטראַגן דיין דערשלאַגנדיקייט. לעצטנס — נאָך ערגער ווי אַלעמאַל.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך בין נישט דערשלאַגן. ס'איז עפעס אַנדערש. אין מיר ברעכט זיך עפעס, און איך וויל נישט לאָזן זיך ברעכן. מען שלאַגט מיך און איך דאַרף אַנגורטן אַלע מיינע כחות. איך וויל זיך נישט לאָזן צעברעכן. איך וועל מיינ יידיש ליד — מיינ אַרבעטער ליד — נישט אויפגעבן. איך וועל ביז בלוט זיך שלאַגן. (ער שפּאַנט אַרום איבערן שטוב מיט אַ געבויענעם קאַפּ, שטעלט זיך אָפּ אַנטקעגן ראַוז, קוקט איר אין די אויגן און זאָגט) וואָס האָב איך געזאָגט פריער? איך וועל דעם קאַמף פאַר מיינ ליד נישט אויפגעבן? נישט אויפגעבן? וואָס זאָגסטו, ראַוז? און דו באַריס? אויפגעבן? האָ, באַריס? דו ווילסט איך זאָל אויפגעבן?

ב א ר י ס : (דערשראָקן פון זיין טאָ) באַרואיק זיך, מאַקסיס.

ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט געשרי) איך בין רואיק! (ער זעצט זיך אַנידער, מיד) עס האָט געדאַרפט אַנקומען אַ בריוו פון דער רעדאַקציע.

ר א ו ז : פון וואַנען ווייסטו

ד א ר נ פ ע ל ד : ווייל איך בין נאָרוואַס געווען דאַרטן.

ר א ו ז : ווייסטו שוין, הייסט דאָס?

ד א ר נ פ ע ל ד : וואו איז דאָס ברייול?

ר א ו ז : (גיט אים דעם בריוו) — דאַרנפעלד לייענט. ווען ער לייענט איבער בלייבט ער זיצן קאָלט, איינגעשלאָסן, שטום, זיין שטומקייט דער-שרעקט).

ב א ר י ס : מאַקסיס —

ד א ר נ פ ע ל ד : (גיט אַ ציטער, ווי ער וואָלט זיך אויפגעכאַפט פון אַ שווערן שלאַף) עמיצער האָט מיך, דוכט זיך, גערופן. — דאָס רופסטו מיך, באַריס? (דערזעט אויפן טיש די אַנדערע ביכלעך וואָס באַריס האָט געבראַכט, נעמט אין האַנט איינס. מיט געמאַכטער רואיקייט) אויך לידער?

ב א ר י ס : ניין. אַ נומער פון דעם העברעאישן זשורנאַל „השלח“. אויך טאַקע דאָרט איינגעהאַנדלט. האָב עס שוין לאַנג אַרומגעזוכט אין די בוך־געשעפטן. אחד העמ׳ס באַרימטער אַרטיקל וועגן משה רבנו איז דאָ.

ד א ר נ פ ע ל ד : (לייגט צוריק אַוועק דאָס ביכל. מיט אַ בלייאַקער שטימע) אַ. יאָ. — משה רבנו, יאָ. (ער הייבט זיך אויף און לאָזט זיך גיין מיט שווערע טריט צו זיין צימער).

ב א ר י ס : קענסט דאָך דאָס אַרטיקל, מסתמא. אַ וואונדערבאַר אַרטיקל. ד א ר נ פ ע ל ד : (ביים טיר, מיטן פנים צום טיר) אַוודאי. וואונדער־באַר. אַוודאי. — אַ קלייניקייט — משה רבנו! אַוודאי, אַוודאי, אַן אינטערעסאַנט אַרטיקל. (קערט זיך אום צוריק מיטן פנים, סאַרקאַס־טיש, ביטער) אַ גרויסער שרייבער געווען דער מיסטער משה רבנו — וואָס? דו קלייבסט זיך אפשר אַ יובילעאום מאַכן פאַר דעם מיסטער משה רבנו?

ב א ר י ס : (מיט געפלאַצטן געדולד) ביסט שוין אַריינגעפאַלן, זע איך, אין אַ צושטאַנד פון בושעווען. ביסט גראָב! ביסט אומדערטרעגעלעך! (לויפט אַרויס מיט כעס פון שטוב. דאַרנפעלד שטייט ביים טיר פון צימער און שווייגט).

ד א ר נ פ ע ל ד : וואו איז באַב?

ר א ו ז : דאָרט.

ד א ר נ פ ע ל ד : (עפנט די טיר פון צימער, קוקט אַריין. פאַר־חדושיט) וואָס ליגט ער עפעס?

ר א ו ז : ער וויל ליגן — ליגט ער.

ד א ר נ פ ע ל ד : וואָס טוט זיך מיט אים? ער ליגט דאָך און וויינט, הער איד. (רופט) באַב! וואָס איז מיט דיר? (זיי גייען ביידע אַריין אין צימער, קומען אַרויס צוריק מיט באַב. דאַרנפעלד פירט אים פאַרן האַנט).

ר א ו ז : שוין אַ גרויסער בחור, דאַכט זיך, און נאָך אַלץ אַ בייבי.

ב א ב : (מיט געוויין) וואָס ווילט איר פון מיר?

ר א ו ז : ער איז היינט משוגע, לאָז אים אָפּ. ער האָט נאָך נישט גע־מאַכט זיין היים־אַרבעט, און מאַרגן וועט ער האָבן צרות אין סקול.

ד א ר נ פ ע ל ד : אָבער ער וויינט דאָך — דאַרף מען דאָך וויסן פאַר־וואָס ער וויינט.

ר א ו ז : איך האָב שוין געהערט זיינע חכמות.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך וויל וויסן פארוואס ער וויינט.
ר א ו ז : (מיט כעס) איך האָב בילכערע זאַכן צו טאָן. (כאַפט די אַרבעט פון מאַשין און אָפּ אין קיך אַרײַן).
(באַב זעצט זיך ביים טיש מיטן פנים אַרונטער. דאָרנפעלד גייט צוריק אין שלאָפּצימער. טראַגט אַרויס פון דאָרטן באַבס ביכער און פאַפירן. ליגט עס אַוועק לעבן אים, לייגט אַרויף אַ האַנט אויף באַבס אַקסל).
ד א ר נ פ ע ל ד : (אומעטיק און שטייל) האַסט אַ סך אַרבעט, באַב ?
ב א ב : איך קען היינט נישט אַרבעטן.
ד א ר נ פ ע ל ד : טוט דיר עפעס וויי ?
ב א ב : ניין.
ד א ר נ פ ע ל ד : פארוואָס-זשע וויינסטו ? זאָג.
ב א ב : (שווייגט).
ד א ר נ פ ע ל ד : (זעצט זיך לעבן אים, גלעט אים איבערן קאָפּ, זאָגט מיט טרויעריקער געקלעמטער ליבשאַפט) קענסט רעדן צו מיר ווי צו אַ פריינט. דו ווייסט דאָך. איך האָב דיך ליב.
ב א ב : יאָ, איך ווייס. אָבער היינט האָב איך נישט קיין פריינט.
ד א ר נ פ ע ל ד : פארוואָס ? האַלסט מיך נישט מער פאַר קיין פריינד ?
ב א ב : היינט וועסטו מיך נישט פאַרשטיין.
ד א ר נ פ ע ל ד : קענסט רעדן מיט מיר אַליין.
ב א ב : (מיט נייעם אויסברוך) מיר איז נישט גוט, פאַ.
ד א ר נ פ ע ל ד : פארוואָס איז דיר נישט גוט ? דו ליידסט פארוואָס דו ביסט נישט גוט אַנגעטאָן ? וואָס דו האַסט נישט קיין נייע שיד ?
ב א ב : ניין, נישט דאָס .
ד א ר נ פ ע ל ד : וואָס דען ? איך וויל וויסן וואָס אויף דיין האַרצן טוט זיך. ביסט דאָך מיר אַן איינציקער זון.
ב א ב : איז מיר דערפאַר עפעס נישט גוט.
ד א ר נ פ ע ל ד : דערפאַר ? דערפאַר ?
ב א ב : יאָ.
ד א ר נ פ ע ל ד : (גיט אַ ציטער) קוק אויף מיר. דערקלער מיר וואָס דו מיינסט.
ב א ב : (הייבט נישט אויף דעם קאָפּ) איך וויל אַוועקגיין פון דאַנען.
ד א ר נ פ ע ל ד : אַוועקגיין ? וואוהין ?
ב א ב : איבערן לאַנד. איבער אַמעריקע.
ד א ר נ פ ע ל ד : פון ווען אָן טראַכסטו וועגן דעם ?

דער פּאָעט איז געוואָרן בלינד

ב א ב : שוין פון לאַנג.
ד א ר נ פ ע ל ד : און דאָ אין שטוב פילסטו זיך נישט ווי אין אַמע-
ריקע ?
ב א ב : גיין.
ד א ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס ?
ב א ב : מיר איז עפעס דאָ נישט גוט. ס'איז עפעס דאָ נישט ריכטיק,
נישט נאָטירלעך.
ד א ר נ פ ע ל ד : וואָס מיינסטו מיט דעם ?
ב א ב : איך ווייס נישט ווי צו זאָגן. — איך מיינ — ס'איז עפעס דאָ
פאַלש, איבעריק. — ס'איז מיר שווער.
ד א ר נ פ ע ל ד : איבעריק ? — דו מיינסט די יידישע שפראַך ? מיינע
ביכער ? דו מיינסט —
ב א ב : נישט נאָר איך מיינ דאָס. אַלע מיינען דאָס.
ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט שרעק) אַלע ?
ב א ב : איך פיל, פאָ. אַז מען דאַרף זיין אינגאַנצן ערלעך.
ד א ר נ פ ע ל ד : און איך מיט דיר זענען נישט ערלעך ?
ב א ב : גיין. אַז איך גיי אין סקול אָדער אין גאַס, אָדער אַז איך קום
אין אַ שטוב, מאַך איך זיך, אַז איך קען קיין יידיש נישט ; און אַלע טוען
אַזוי ; מסתמא דאַרף מען עס נישט. און אפילו דאָס וואָס דו שרייבסט,
זע איך, דאַרף אויך קיינער נישט.
ד א ר נ פ ע ל ד : פון וואָנען ווייסטו עס ?
ב א ב : איך זע דאָך. (פאַרכאַפט זיך) ביסט אין כעס, פאָ ?
ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט פאַרשטיקטער קלעמונג) גיין, גיין, אַדרבא,
רעד, — איך וויל הערן.
ב א ב : דיינע ביכער קויפט קיינער נישט. כאַטש אַלע זאָגן, אַז דו ביסט
אַ גרויסער שרייבער, פונדעסטוועגן קויפט מען זיי נישט. און אַז איך
זע אימיצן לייצענדיק יידיש, שעמט ער זיך, באַהאַלט זיך אויס, און
קיינעם אַרט נישט וואָס דו אַרבעטסט אין אַ שאַפּ.
ד א ר נ פ ע ל ד : וואָס איז דען שלעכט אַ שאַפּ ? אַ מענטש דאַרף אַר-
בעטן. איך האָב ליב אַרבעט. יעדער מענטש דאַרף זיין אַן אַרבעטער.
ב א ב : אָבער ס'איז דאָך אַזאַ אַרעמקייט ביי אונדז. די מאַמע, זע איך,
וויינט נישט איינמאַל דערפון. פריער איז דאָ געווען דער לענדלאַרד.
ד א ר נ פ ע ל ד : ווען ?
ב א ב : איידער דו ביסט אַריינגעקומען. ער האָט געזאָגט, אַז ער וועט

אונדז מאַרגן אַרויסזעצן, אויב מיר וועלן ביז מאַרגן נישט באַצאָלן קיין רענט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (גייט אַרום הין און צוריק, צעטומלט. שטעלט זיך ווידער לעבן באַב, רעדט אַזוי ווי ער וואָלט אין עפעס געווען שולדיק, אַזוי ווי ער וואָלט זיך בעטן). פּאַעטן וואָס שרייבן אויף ענגליש זענען אויך אַרעם, באַב.

ב אַ ב : אָבער מען שעמט זיך ניט מיט זיי.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : נאָר אין בורזשואַזע הייזער שעמט מען זיך מיט יידיש.
ב אַ ב : איך בין געווען אין אַ הויז פון אַ באַקאַנטער, נעכטן. איר טאַטע איז אַן אַרבעטער.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איז וואָס האַסטו געזען דאָרטן ?
ב אַ ב : איך האָב געזען דיינע ביכער דאָרט, וואָלגערנדיק זיך, אין —
ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואו ?
ב אַ ב : איך קען נישט זאָגן.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : אין קיך ?
ב אַ ב : גיין.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אין וואַש־צימער ?
ב אַ ב : (מיט אַ געזונקענעם קאַפּ) יאָ.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : (סטאַרעט זיך צו זיין רואיק) נו, איז וואָס ? באַב ?
דאָרפסט זיך נישט ערגערן. אַ טוילעט איז אויך אַ צימער.
ב אַ ב : איך וועל מער נישט גיין אַהין.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך וועל דיר נישט שטערן. קענסט גיין אַהין.
ב אַ ב : (שפּרינגט אויף. מיט געשריי) איך וועל אַוועקגיין פון דאָנען פון אַלעמען.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (זיין שטילקייט ברעכט זיך איבער. זיין קול ווערט אָנגעפילט מיט אויפרייס, אָבער ער סטאַרעט זיך אָנצוהאַלטן זיין ר־ר איקייט) ביסט דאָך אַן אַמעריקאַנער, זאַגסטו, ווילסט גיין איבער אַמע־ריקע. פאַרוואָס־זשע ווילסטו קיין ספּאַרט נישט זיין ?

ב אַ ב : איך בין אַ ספּאַרט.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : האַסטו שוין געזען ווען אַזאַ ספּאַרט וואָס זאָל, זע־ענדיק ווי צען שלעגער שלאָגן איינעם, אויך צושטיין צו די צען און נעמען שלאָגן דעם איינעם ? איך פרעג דיך. האַסטו ווען געזען אַזאַ ספּאַרט ? ענטפער מיר. אַז אַלע שלאָגן מיך — ווילסטו מיך אויך שלאָגן, האָ ? ענטפער מיר.

ב א ב : (מיט געשריין) מיך שלאָגט מען, מיך, נישט דיר.
ד א ר נ פ ע ל ד : איז אַז מען שלאָגט — אַנטלויפט מען ? אַזוי טוט
אַ ספּאַרט ? אַ ספּאַרט גיט צוריק. און דו ביסט אַ טרום.

ב א ב : איך בין נישט. פאַרשטייט מיך נישט.
ד א ר נ פ ע ל ד : (פאַרלאָרן, אַרויס פון זיך, גיט אַ קלאַפּ אַן טיש) שטיל
זאָל זיין, יינגל, דו נאַרישער ! (אויפן קלאַפּ און געשריין לויפט אַריין
ראוּז).

ר א ו ז : (מיט שרעק) וואָס איז דאָ ?
ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט אויפברוך, זיין גאַנצער קערפער פּיבערט) ביסט
נאָך נישט אויפגעוואקסן, און שוין שטייטו צו צו די, וואָס רייסן פון
אונטער מיינע פיס דאָס שטיקל פונדאָמענט וואָס איך האָב אויפגעבויט
דאָ אין אַמעריקע ! שטיין נאָך שטיין האָב איך געשלעפט. מיט די איי-
גענע הענט געשלעפט. קומסטו און ווילסט זיי שוין פאַנאָדערשלעפן ?
לאָזן מיך ווידער הענגען אין דער לופטן ? לאָזן מיך ווידער אַליין ?
איך בין געקומען אַן עמיגראַנט, איך האָב געאַרבעט, געשלעפט אַ
ניי-מאַשינקע אויף די פלייצעס, געוואָלגערט זיך אין עלנד און געשריבן
לידער וועגן שאַפ, וועגן אַרבעט, צום קאַמף גערופן, צו אַ ניי לעבן גע-
רופן, — געפעלט עס דיר שוין נישט ? — ווילסט גיין איבער אַמעריקע ?
אַמעריקע זוכסטו ? (גיט ווידער אַ קלאַפּ אין טיש) אַט-דאָ איז אַמע-
ריקע ! איך בין אַמעריקע ! אין טוילעט האָסטו געפונען מיינע ביכער ?
נו, ווילסטו זיי אויך וואַרפן אַהין ? נאָ, וואַרף, וואַרף, (כאַפט אַרויס
פון שראַנק ביכער) נאָ, וואַרף זיי ! (זיינע הענט טרייסלען זיך, די ביי-
כער פאַלן צו דער ערד).

ב א ב : איך וועל באַגיין זעלבסטמאָרד.
ד א ר נ פ ע ל ד : חוצפּה'ניק דו ! (הייבט אויף זיינע פויסטן, ראוח כאַפט
אים אַן פאַר די הענט).

ר א ו ז : מאַקסימ, גאָט איז מיט דיר. (מ'קלינגט אין טיר. דאָרנפעלד
בלייך, מיד, זנצט זיך אויף אַ שטול, ראוח איילט עפענען, קומט
אַריין צוריק מיט לעוו. —
אַ יונגער מאַן פון אַ יאָר 28. קיינער קוקט זיך נישט אום אויף אים.
ראוח זאָגט צו באַב).

ר א ו ז : בעט איבער דעם טאַטן.
ב א ב : אַי דאָנט קער. (גיט מיט אימפעט זיך אַ לאַז צום טיר, אַפּ, פאַר-

מאכנדיק די טיר מיט א זעק, ראוו לאַט זיך נאַכלויפן נאָך אים.
אויך אַפּ.

ל ע ו ו : (פאַרלאַרן, ווייסט נישט וואָס צו טאָן מיט זיך, שטייט לעבן
טיר). גוטן אַוונט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (זיצט צוזאַמענגעבויגן, באַמערקט נישט לעוו).
ל ע ו ו : איך זע, איך בין נישט אין דער ריכטיקער צייט געקומען.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (הייבט אויף די אויגן, באַטראַכט לעוו, שטעלט זיך
אויף) יאָ ריכטיקע צייט, נישט ריכטיקע צייט — איך גיב איך אַוועק
פאַר אַ דרייער אַלע צייטן און האַלט זיך מיט זיי.

ל ע ו ו : (מיט שטאַמל) האָב איך דעם כבוד צו רעדן מיט מאַקסים
דאַרנפעלד?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואָס כבוד ? ווען כבוד ? — וואָס פאַרלאַנגט איר ?
ל ע ו ו : איך וויל זען מאַקסים דאַרנפעלד.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : נו, אַט זעט איר דאָך אים. אַט שטייט ער דאָך פאַר
איך — צום טייוול ! (ער זעט, אַז לעוו נעמט זיך רוקן צום טיר) וואָס
אַנטלויפט איר ? אַ שרייבער ? אַ פּאַעט ? אַ נייער ?

ל ע ו ו : (פאַרשעמט) יאָ.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואָס־זשע אַנטלויפט איר ? זעצט זיך. (מיט געשריי,

ווען ער זעצט זיך נישט) זעצט זיך, זאָג איך !
ל ע ו ו : אַ דאגה, כיוועל קומען אָן אַנדערש מאַל.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איר דענקט, אַז אָן אַנדערש מאַל וועט זיין בעסער ?
(פאַרשטעלט אים דעם וועג און צווינגט אים אַריינצוגיין טיפער אין
שטוב, שלעפט אים פאַרן האַנט) וואָס בין איך אַ בער, וואָס איר אַנט־
לויפט ?

ל ע ו ו : אַז איר שרייט אַזוי.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואָס האָט איר געוואָלט ? איך זאָל שפּילן פּידל פאַר

איך ? — מיר איז נישט גוט אויפן האַרצן — שריי איך. וואָס האָט
איר געוואָלט — איך זאָל זיך שעמען פאַר איך ?

ל ע ו ו : (דערפּילט מיט אַמאָל אַנדערש) פאַרקערט, עס ווערט מיר עפעס
גאָר אנגענעם.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אנגענעם ? וואָס איז איך דאָ אַזוי אנגענעם ?
ל ע ו ו : עפעס אַזאַ אמת דערפּילט אין איך.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אַזוי זאָגט איר ? אָן אמת ? אַזאַ חכם זייט איר ?
(נעמט יאָגן איבער שטוב אין שטאַרקער אויפּרעגונג. לעוו קוקט אים

נאָך מיט אויפגעריסענע אויגן) וואָס קוקט איר אויף מיר אַזוי ?
 לעוו: (דערזעט די ביכער אויף דער ערד, הייבט זיי אויף, קוקט אַרײַן
 אין זיי, מיט חידוש) אייערע לידער! — וואָס ליגן זיי עפעס אויף דער
 ערד?

דאָרנפעלד: וואו דען זאָלן זיי ליגן? זיי פאַרדינען דען אַ בע־
 סערן פּלאַץ?

לעוו: וואָס רעדט איר? (מיט התפעלות) אייערע לידער —
 דאָרנפעלד: קענט איר זיי כאַטש?

לעוו: איך קען אַ סך אפילו אויף אויסווייניק. אין די שעפער זינגען
 מיר אייערע אַרבעטער־לידער.

דאָרנפעלד: איר אַרבעט אין שאַפּ?
 לעוו: יאָ.

דאָרנפעלד: דאָס איז גוט. אַ פּאָעט דאַרף זיין אַן אַרבעטער.
 (ער נעמט די ביכער פון לעווס הענט, וואַרפט זיי נאָכלעסיק אויפן טיש)
 נו, וואָס שטייט איר? זעצט זיך. (לעוו זעצט זיך, באַקוקט די שטוב).

לעוו: איך האָב זיך נישט פאַרגעשטעלט אַז איר וואוינט אַזוי אַרעם.
 דאָרנפעלד: וואָס האָט איר געוואָלט — אין אַ פּאַלאַץ זאָל איך
 וואוינען?

לעוו: פאַרקערט, — ס'איז גוט אַזוי. עפעס גרויסעס אין דעם.

דאָרנפעלד: גרויסעס? אין וואָס?

לעוו: אין דער פּראַסטקייט פון אייער שטוב, אין דער אַרעמקייט. —
 ס'איז עפעס וואונדערלעך, און עפעס אַזוי נאַטירלעך, אַזוי ריכטיק.

דאָרנפעלד: (שפּרינגט אַזש אויף) וואָס האָט איר געזאָגט? נאָ־
 טירלעך? ריכטיק? — און אַט נישט לאַנג האָב איך געהערט, אַז אַלץ
 איז ביי מיר פּאַלש און פאַרקריפּלט. — איר שרייבט לידער, האָ? וועגן
 וואָס שרייבט איר? וועגן ליבע מסתמא.

לעוו: איך קען זאָגן, אַז איך בין אונטער אייער איינפלוס.

דאָרנפעלד: (ווייכער) וועגן וואָס שרייבט איר פּאַרט?

לעוו: וועגן אַרעמקייט, וועגן אַרבעטער וועגן שאַפּ־לעבן, וועגן יידישן
 עלבד.

דאָרנפעלד: פיינע טעמעס. זער פיינע טעמעס.

לעוו: און אויך וועגן ליבע אַמאָל.

דאָרנפעלד: מע מעג שרייבן וועגן ליבע אויך. איך בין נישט קעגן.
 מ'דאַרף נאָר שרייבן גוט, פּריש און אמת'דיק. און ווען מ'דאַרף מיט

דער פען אמאל דערלאנגען דער וועלט אין די ציין — דארף מען דער-
לאנגען. א וועלט — א פארך! מען דארף איר דערלאנגען. און אהויך
שרייבן וואס טוט איר? זיצט אין די קאפייען מסתמא? רעדט רכילות
אויף מיר ווי אלע, רייסט מיך ארונטער.

ל ע ו ו : פארקערט, אלע האלטן איך פאר א גרויסן פאעט.
ד א ר נ פ ע ל ד : פונדעסטוועגן וויכט איר פון מיר אלע, פון מיר און
פון מיין שטוב. קיינער קומט נישט אריין צו מיר. איך בין עלנד. —
איר הערט וואס איך רעד צו אייך? (שפאנט ארום, נעמט שרייען אויפן
קול) איך פרעג דאך אייך? איר הערט וואס איך רעד צו אייך?

ל ע ו ו : (דערשראקן) באַרואיקט אייך.
ד א ר נ פ ע ל ד : איר ווילט זיין א יידישער פאעט? צו וואס דארפט
איר דאס? איך וואָרן אייך. — איך וואָרן אייך פריער. — גיט עס
אויף. — גיט אַ שפיי אויף דעם. (ער זעצט זיך ביים טיש, דער קאָפּ
צוגעפאלן צום דעק פון טיש, זיצט אַן אויפגעטרייסלעטער; לעוו קוקט
אי מיט שרעק, אי מיט יראת הכבוד, וואָגט נישט אַ וואָרט צו זאָגן,
דאַרנפעלד הייבט אויף דעם קאָפּ צוריק, רעדט שטילער, ווייכער)
אַנטשולדיקט מיר. נעמט ניט פאַר אומגוט. און הערט מיין עצה:
איר זאָלט בלייבן אַן אַרבעטער אויף אלע מאָל, איר הערט? אייך איז
גוט! איר זייט דאָך נאָך אַזוי יונג, איר שטייט דאָך ערשט ביים אָנהייב.
ל ע ו ו : און איר האָט דאָך שוין אַזוי פיל דערגרייכט. די גאַנצע ליטע-
ראַטור גרייט זיך דאָך צו פּראָווען דעם פינפּאונצוואַנציק יאָריקן יוביליי
אייערן.

ד א ר נ פ ע ל ד : ווער האָט עס אייך געזאָגט, אַז מען גרייט זיך?
ל ע ו ו : איר ווייסט דען נישט דערפון? איך האָב עס געהערט אין דער
ליטעראַרישער קאַפּיי היינט. אויך דער גאַסט פון אייראָפּע, דער דיכטער
דוד רייך, האָט גערעדט דערפון. איר וועט דאָך אים האָבן איצט פאַר
אַ נאַענטן שכן צו זיך, פאַר אַ חבר —
ד א ר נ פ ע ל ד : וואָס מיינט איר?
ל ע ו ו : איך מיינ... אין אייער צייטונג... אין ניו יאָרקער „היינט“ —
איר ווייסט דאָך מסתמא שוין, אַז דוד רייך איז געוואָרן אַ מיטאַרבעטער
פון „ניו יאָרקער היינט“, אַז ער וועט אָנהייבן דרוקן דאָרטן זיינע
לידער.

ד א ר נ פ ע ל ד : (געפלעפט) ווען האָט דאָס פאַסירט?
ל ע ו ו : (פאַרזיידוּש'ט) וואָס, איר ווייסט דען נישט?

ד א ר נ פ ע ל ד : (שטאַרקט זיך באַהאַלטן זיין אויפֿטרייסלונג) יאָ, איך ווייס. ווי דען? אַוודאי ווייס איך. (אַ בלייכער, אַ צונויפֿגעדרייטער זינקט ער אַרונטער. לעוו דערשראָקן).

ל ע ו ו : וואָס איז מיט אייך? איר פילט נישט גוט?

ד א ר נ פ ע ל ד : עפעס טונקל מיר געוואָרן אין די אויגן. עפעס פינצטער מיט אַמאַל. (הייבט אויף דעם קאַפּ) אַזוי ווי אין מיטן נאַכט פינצטער. איך פיל זיך לעצטנס נישט געזונט.

ל ע ו ו : יאָ, איך האָב געהערט דערפון. אפשר דערלאַנגען אייך אַביסל וואַסער?

ד א ר נ פ ע ל ד : (צוזאַמענגעקאַרטשעט) ניין, קאַלעגע, מען דאַרף נישט. מיט די אויגן מיינע איז עפעס נישט גוט, און אויך מיטן האַרצן.

ל ע ו ו : איך זע טאַקע. אייערע אויגן קוקן אויס רויט, אַזוי ווי אַנגע-צונדן.

ד א ר נ פ ע ל ד : אַנגעצונדן, זאַגט איר? רויט? (מיט אַ מאַדנעם אויפֿגעריסענעם קול) און ווי וועט זיין אַז איך וועל בלינד ווערן?

ל ע ו ו : (מיט שרעק) וואָס רעדט איר?

ד א ר נ פ ע ל ד : איך פרעג דאָך אייך — וואָס וואַלט געווען, ווען איך וואַלט מיט אַמאַל בלינד געוואָרן? (שטעלט זיך אויף מיט אימפּענט) דאַרנפעלד איז בלינד געוואָרן! — — — עס וואַלט געוואָרן אַ טומל, האָ? אַ טרעוואַגע איבער גאַר דער וועלט, האָ? אַזוי איז ביי אייך אַלעמען רעכט חדשים לאַנג צו מיר נישט אַריינשמעקן, וואַרפן זיך מיט מיר, שליידערן מיר מיינע ליידער אין פנים צוריק, אַזוי ווי דער לענד-לאַרד שליידערט זיך מיט מיר — אַרויסזעצן מיך פון דער ליטעראַטור אַזוי ווי דער לענדלאַרד וויל מיך אַרויסזעצן פון דער דירה — אַ דוד רייך זאָל קומען און מיך אַרויסשטופן. — אַבער אַז דאַרנפעלד וועט ווערן בלינד — — —

ל ע ו ו : וואָס איז מיט אייך?

ד א ר נ פ ע ל ד : (אין עקזאַלטרירטן טאָן) איר מיינט אייך אַלע, אַז איך בין שוין אַ פאַרגעסענער, האָ? איר מיינט, אַז איך האָב שוין מיינס אַפּגעטאָן, אַפּגעזונגען? קיינער דאַרף מיך נישט מער. — — נייע קומט איר אָן און פאַרלייקנט מיך.

ל ע ו ו : ווי אַזוי רעדט איר עס?

ד א ר נ פ ע ל ד : (באַלאַגערט מיט זיין גוף לעוו) איר מאַכט אַ טעות אַלע. — דאַרנפעלד וועט זיך נישט לאָזן פאַרגעסן. (קלאַפט אין טיש)

ער וועט זיך נישט לאָזן! איר מייגט, איר וועט מיך אַט־אַזוי־אַ פאַר־
שטויסן און אַריינשטויסן אין גרוב פון עלנט, פון נויט, פון הונגער, און
צוטרעטן מיטן פוס, און אַפּמעקן מיין נאַמען פון אייערע ליפּן — אַלע,
אַלע. איר, דער ברודער, דער זון, און אפילו העלען —

ל ע ו ו : וועגן וועמען רעדט איר? ווער איז העלען?

ד א ר נ פ ע ל ד : איר ווילט וויסן ווער העלען איז? זי איז נישטאַ,
אַבער זי מוז קומען. איר הערט וואָס איך זאָג אייך? זי מוז קומען.
דאָס איז אַ מענטש, וועמען איך דאַרף נויטיק. איר הערט וואָס איך
זאָג אייך? — נויטיק. נויטיק. — איר ווילט דאָך זיין אַ פּאַעט,
דאַרפט איר וויסן, אַז אַ פּאַעט באַשטייט פון צוויי פּנימ'ער, פון צוויי
געשטאַלטן. פון אַן אמת'ן און אַ פאַלשן. און אַ יידישער פּאַעט אַוודאי.
און איז אַמעריקע אַוודאי. איר מיינט, אַז איצט שטייט פאַר אייך דער
אמת'ער דאַרנפעלד? איר האָט אַ טעות. איר האָט אַלע אַ טעות.
ס'איז דער פאַלשער. דעם אמת'ן האָט איר נאָך נישט געזען. דער
אמת'ער וועט איינשטעלן אין קאָן אַלץ, אַלץ, זיך אַליין, דאָס גאַנצע
לייב און לעבן. — ער וועט קיינעם נישט אַפּטרעטן דעם וועג, קיינעם
נישט. (מיד און אויסגעשעפט לאַזט ער זיך אַראָפּ אויף אַ שטול, לעוו
שטייט אַ צעשראַקענער, ווייסט נישט וואָס צו טאָן, דאַרנפעלד רעדט
ווייטער מיט אַן איבערגעבראַכענעם קול) איך האָב דערמאָנט העלענס
נאַמען, איך ווייס נישט, צי האָט איר פאַרשטאַנען וואָס איך האָב גע-
מיינט. (פאַרטרוילען) ס'איז אַ מענטש וועמען איך דאַרף, אַן וועמען
איך קאָן נישט אויסקומען. קאָן נישט לעבן. און דער מענטש איז נישטאַ.
איר פאַרשטייט דאָס?

ל ע ו ו : יא, איך פאַרשטיי.

ד א ר נ פ ע ל ד : נו, לאַמיר עס לאָזן — איר האָט דאָך, מסתמא, גע-
בראַכט ליידער מיט זיך. גיט עס אהער. איך וויל זען וואָס איר
שרייבט.

ל ע ו ו : זאָל זיין אַן אַנדערש מאָל.

ד א ר נ פ ע ל ד : ניין, איצט.

ל ע ו ו : (נעמט אַרויס פון קעשענע אַ מאָנוסקריפט, דערלאַנגט) איר וועט
דען איצט ליענען?

ד א ר נ פ ע ל ד : (נעמט האַטטיק די בלעטלעך, זיינע הענט ציטערן,
ער גראַבט זיך איין מיט די אויגן אין די פאַפירלעך) זעצט זיך, שטייט
נישט. (ער ליענט, פריער שטיל פאַר זיך, דערנאָך אויפן קול).

„מיר איז נישט גוט אויף דער וועלט,
נאָר מיין עלטערן חבר איז ערגער,
איבער אונדז אַלעמען הערשט
די האַנט פון אַ באַס, אַ דערווערגער.“

(קוקט אָנגעשטרענגט אויף לעווין) ס'איז גוט! — מיין עלטערן חבר
איז ערגער — — אויסגעצייכנט! אויסגעצייכנט!

ל ע ו ו : (גליקלעך) טאַקע, עס געפעלט אייך?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אַוודאי, איך זאָג דאָך אייך. (צעטומלט) ווי איז
אייער נאָמען?

ל ע ו ו : מיין נאָמען איז דאָך איבערן ליד, איר זעט דען נישט?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : אַ, יא, אַנטשולדיקט. — לעוו, אַ גוטער נאָמען —
וידער עפעס טובקל אין די אויגן (זוכט איבער די קעשענעס, נעמט
אַרויס אויגן-גלעזער, טוט זיי אָ, לייענט ווייטער):

„און איך ווינטש עס זאָל זיין מיר באַשערט,
אויב מיר קען שוין מער נישט זיין בעסער,
צו אויסלייזן מיין חבר אין נויט,
וועמענס טרויער איז אַלעמאַל גרעסער.“

(שטעלט זיך אויף) איר האָט טאַלענט, קאַלעגע לעוו, איר זייט אַ פּאָעט.
איר געפעלט מיר.

ל ע ו ו : אייערע ווערטער מאַכן מיך גליקלעך.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (מיט טיפער וואַרמקייט) ברענגט מיר נאָך זאַכן
אייערע, קומט צו מיר אָפטער. קיינער קומט צו מיר נישט לעצטנס.
איך בין צופיל עלנט. איר וועט קומען?

ל ע ו ו : אַוודאי וועל איך קומען.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : יעדער פּאָעט איז פאַר'משפּט אויף עלנט, אַבער צופיל
עלנט טויג נישט. איינעם אַ נאָענטן מענטשן מוז מען האָבן. (קען זיך
קיין אַרט נישט געפינען, וואַקלט זיך אין אַלע זייטן) אפשר ווילט איר
אויסהערן מיינס אַ ליד, קאַלעגע לעוו? האַ, איר ווילט?

ל ע ו ו : איך וואַלט עס האַלטן פאַר אַ גרויסע זכיה.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (מיט געפּאָלנקייט) איר ווילט טאַקע הערן? אויב
איר ווילט נישט וועל איך נישט לייענען.

ל ע ו ו : וואָס רעדט איר? אַדרבא.

ה. לייוויק

ד א ר נ פ ע ל ד : (זוכט אין בחיים־קעשענע) טאָקע היינט אין שאַפּ
אַנגעשריבן. אויף עטלעכע פּאַפּירלעך. (ער שלעפט פון קעשענע פּאַפּ
פּירלעך, זיינע הענט ציטערן. ער בויגט זיך איבערן טיש צו לייענען,
זיין גאַנצער גוף אויסגעקרוּמט, אויסגעדרייט) נו, הערט. —

די וועלט נעמט מיך אַרום מיט שטעכיקע הענט,
און טראַגט מיך צום פייער און טראַגט מיך צום שייטער,
איך ברען און איך ברען און איך ווער נישט פאַרבּרענט,
איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער, —

(זיין קול האַקט זיך אַפּ מיט אַמאָל. די צונג נעמט שטאַמלען, זיין גאַנצער
גוף פיבערט) איך קען נישט לייענען. מיר איז עפעס נישט גוט,
קאַלעגע.

ל ע ו ו : (מיט שרעק) וואָס איז אייך? דאַרנפעלד, דאַרנפעלד!
ד א ר נ פ ע ל ד : (די פּאַפּירלעך פון זיינע הענט פּאַלן אַרויס, פליען
אין אַלע זייטן, ער רעדט מיט אַ דערשטיקטן קול) מיר איז פינצטער —
מיינע אויגן — איך ווער בלינד — (ער פּאַלט איבערן טיש מיטן פנים
אַראַפּ).

(פ א ר ה א נ ג)

צווייטער אקט

(האלבער טאָג. אין שטוב אומאַרדנונג. אויפן טיש
אַ באַרג מיט צייטונגען. באַריס בלעטערט די ציי-
טונגען מיט גרויס אויפגעגונג שליידערט זיי פון
זיך מיט כעס).

ב א ר י ס : אַ שמחה'לע אויף זיי. אין שטוב אַ חורבן און פאַר די ציי-
טונגען — אַ יום-טוב. וואו האָבן זיי עס גענומען אַזוי פיל בילדער
פון מאַקסימען? (שפּאַנט אַרום איבערן שטוב) איצט פּויקן זיי, — וואו
זענען זיי געווען פּריער? (ער שליידערט מיט כעס די צייטונגען אויף
דער ערד. אויפן שוועל באַווייזט זיך העלער).

ה ע ל ע ר : (קוקט זיך צו ווי באַריס שליידערט די צייטונגען) האו דו
יו דו?

ב א ר י ס : (אומגעריכט) העלאָו!

ה ע ל ע ר : (מיט אַ שמייכל) שליידערט, שליידערט.

ב א ר י ס : עס וועט זיי אפילו קיין שליידערן נישט העלפן.

ה ע ל ע ר : איך גלויב, אַז איר קאַנט מיד?

ב א ר י ס : מר. העלער פון „ניו יאָרקער היינט“.

ה ע ל ע ר : יא, ריכטיק. און איר זענט דאַרנפעלד'ס ברודער, פאַרשטיי
איך. איר זעט אויס ווי ער.

ב א ר י ס : (מיט כעס) יא.

ה ע ל ע ר : און אויך אַזאַ כעסן, זעט אויס, ווי דאַרנפעלד.

ב א ר י ס : אַז מען דאַרף זיין אין כעס, בין איך אין כעס.

ה ע ל ע ר : אַדרבה. אַדרבה. — איך שאַץ אָפּ מוט.

ב א ר י ס : איר פּראַוועט שפּאַס.

ה ע ל ע ר : וואָס פּאַלט אייך איין? איר דאַרפט נישט זיין אַזוי סענ-
סעטיוו, מיין פּריינט. דאַרנפעלד האָט מיר טאַקע נישט איין מאָל דער-

ציילט וועגן אייך, וועגן אייער טבע צו דיסקוטירן, און וועגן אייערע
מתלוקת'ן מיט אים וועגן העברעאיש און יידיש.

ב א ר י ס : ער האָט נישט געהאַט קיין רעכט דאָס צו דערציילן אייך.

ה ע ל ע ר : פאַרוואָס?

ב א ר י ס : נו אַ דאגה. איבעריקנס, בין איך דען נישט גערעכט?

איצט זעט איר דאָך אַליין, אַז איך בין גערעכט.

ה ע ל ע ר : מיט וואָס?

ב א ר י ס : א סך חשיבות גיט דאָס צו צו יידיש — אַט־דאָס אַלץ מיט אַן אַנדער. יאָ, יאָ, איצט זענט איר געקומען, און וואו זענט איר גע- ווען פריער ? פריער האָט איר אים פאַרשטויסן, און איצט שרייבט איר אַרטיקלען וועגן אים אַזוי ווי דאָס גאַנצע פאַלק וואָלט אונטער- געגאַנגען. —

ה ע ל ע ר : מיר וועלן זיך אויס'טענה'ן מיט אייך אַן אַנדערש מאָל. — איצט וויל איך וויסן וואָס מאַכט ער ?

ב א ר י ס : (אין פאַרלאַרנקייט, זעצט זיך אויף אַ שטול, ער פאַרמאַכט מיט ביידע הענט זיין פנים, ענטפערט נישט).

ה ע ל ע ר : (דורכגענומען מיט דער שטילקייט, קוקט זיך אַרום אין אַלע זייטן, זעצט זיך און שפּרינגט באַלד אויף צוריק) פאַרוואָס שווייגט איר ? וואו זענען אַלע ?

ב א ר י ס : דאָרנפעלד איז ביי זיך אין צימער, און זיין פרוי, ראוו, איז קראַנק פון האַרצווייטיק.

ה ע ל ע ר : זיינע אויגן זענען נישט בעסער ?

ב א ר י ס : ניין, ער איז אינגאַנצן בלינד געוואָרן.

ה ע ל ע ר : און פון באַב'ן נאָך אַלץ נישטאָ קיין שום ידיעה ?

ב א ר י ס : ניין, מיר ווייסן נישט וואו ער איז, שוין העכער אַ וואָך.

ה ע ל ע ר : איך קען אַריינגיין צו אים ?

ב א ר י ס : ניין, ער וויל קיינעם נישט צולאָזן צו זיך, אַחוץ דעם יונגן לעוו.

ה ע ל ע ר : אָבער פאַרט — וואָס זאָגט ער ?

ב א ר י ס : ער וויל נישט מען זאָל אים היילן די אויגן, אַזוי טענה'ט ער.

ער וויל בלייבן בלינד, זאָגט ער. צווישן אים און דער וועלט, אויב עס

האָט זיך אַוועקגעלייגט אַ פינצטערניש, — זאָל די פינצטערניש

בלייבן. — אַזוי־אָ רעדט ער. אַט מיט די ווערטער. און די רעפּאָר-

טערס האָבן עס שוין אויפגעכאַפט און צעשמירט אין אַלע צייטונגען.

אַ גאַנצן טאָג, אַז איך קען פון זיי נישט פטור ווערן, פון די רעפּאָר-

טערס. אפילו אייערע רעפּאָרטערס זענען שוין דאָ געווען.

ה ע ל ע ר : אומזיסט כעס'ט איר זיך אויף די רעפּאָרטערס, מיין פריינט.

וואָס שייך אונדו, איז דאָרנפעלד'ס גורל אונדזער אַלעמענס גורל, אפילו

ווען עס זענען דאָ סתירות צווישן אונדו. אין רעדאַקציע צו אונדו קומען

אַ טעלעגראַמעס פון גאָר דער וועלט, אַלע פרעגן זיך נאָך אויף דאָרנ-

פעלד'ס צושטאַנד און אַלע זענען אומרואיק.

דער פאָעט איז געוואָרן בלינד

ב א ר י ס : (שטעלט זיך אויף אָן אויפגעקאָכטער) גוט וואָס ער איז בלינד געוואָרן. גוט וואָס ער איז פטור געוואָרן פון אַנקוקן אייך אַלעמען? ה ע ל ע ר : צי הערט איר וואָס איר רעדט, מיסטער! (לאָזט זיך גיין צום טיר פון דאָרנפעלד'ס צימער, באַריס פאַרשטעלט אים דעם וועג).

ב א ר י ס : איר קענט צו דאָרנפעלדן נישט אַריינגיין. ה ע ל ע ר : איר זענט פון זינען אַרונטער. (רופט) דאָרנפעלד! דאָרנפעלד!

ב א ר י ס : (שרייט) איך וועל אייך נישט לאָזן, זאָג איך, אַריינגיין. (עס קומט אַרויס פון צווייטן צימער ראַד, איינגעוויקלט אין אַ שאַל, איר פנים קרענקלעך, פאַרוויינט).

ר א ו ז : וואָס פאַר אַ געוואָלדן? (דערזעט העלער, פאַרלירט קאַנטראָל, ברעכט צוזאַמען, העלער כאַפט זי אונטער).

ה ע ל ע ר : ליבע מרס. דאָרנפעלד, איך בעט אייך, באַרואיקט אייך. (ער זעצט זי אָוועק).

ר א ו ז : ווער האָט דאָ אַזוי געשריען?

ב א ר י ס : (אויפגערעגט) איך האָב געשריען, איך. אויפן רעדאָקטער אַליין האָב איך געשריען. (לויפט אַרויס פון שטוב מיט כעס).

ה ע ל ע ר : אַ כעסן אַ שוואַגער האָט איר.

ר א ו ז : איר דאַרפט אים נישט פאַרדענקען איצט.

ה ע ל ע ר : נו, געוויס נישט. — וואָס טוט זיך דאָ ביי אייך? זאָגט מיר.

ר א ו ז : איך האָב שוין קיין כח נישט. דער טומל — מיט די רע-פאַרטערס — און די צייטונגען — איך גיי פשוט אַרונטער פון זינען.

און באַב — וואו זאָל איך געפֿינען באַבן?

ה ע ל ע ר : איך בין זיכער, אַז ער וועט צוריק קומען די טעג.

ר א ו ז : איר זייט זיכער, אַז ער לעבט? אַז ער איז געזונט?

ה ע ל ע ר : נו, אַ נאָווינע אין אַמעריקע, אַז אַ בחור פאַרגלוסט זיך טרעמפעווען אַביסל! ער וועט זיך גוט אויסהונגען, וועט ער אַהיים קומען. דערצו נאָך, אַז ער וועט זען אין די צייטונגען זיין טאַטנס בילד און די טרויעריקע נייעס וועגן זיינע אויגן וועט ער גלייך קומען, איך פאַרזיכער אייך.

ר א ו ז : אַך גאָט מיינער!

ה ע ל ע ר : איך מוז זען מאַקסימען.

ר א ו ז : ער איז אַזוי אויפגערעגט. פשוט ווילד. — אפשר בעסער איר זאָלט נישט אַריין צו אים איצט.

ה ע ל ע ר : ער איז שטאַרק אויפגעבראַכט אויף מיר, מסתמא? און איר אויך — (פאַרשטאַמעלט) כ'וואַלט וועלן איר זאָלט פאַרשטיין, אָז איך און די חברים פון דער רעדאַקציע זענען נישט שולדיק אין דעם אינ-צידענט מיט די צוריקגעשיקטע לידער. אָן אומפאַרזיכטיקער טעות געווען.

ר א ו ז : מ'שטיינס געזאַגט, וואָס מאַקסיס האָט פאַרלאַנגט פון אייך. און איצט נאָך, אָז אים דוכט זיך, אָז איר האָט אים פאַרביטן אויף דעם פּאָעט דוד רייך, וואָס איז געקומען פון אייראָפּע —

ה ע ל ע ר : אָבער דאָס איז דאָך אַוודאי נישט אמת, מרס. דאָרנפעלד. פשוט אַ צופאַל. ס'האָט נישט געהאַט קיין שום שיכות מיט דאָרנפעלדן. גלויבט מיר. כאַטש איך בין זיד מודה, אָז דאָרנפעלד איז געווען צו קאַפּריזע לעצטנס, גאווה'דיק, קרענקלעך. פלעגט האַלטן אין איין באַ-ליידיקן יעדן פון אונדז.

ר א ו ז : אָבער איר דאַרפט דאָך פאַרשטיין מאַקסימען. איר קענט דאָך אים. אים איז נישט גוט. ער וואַלגערט זיך אין שאַפּ. איז שטענדיק אויפגערעגט, און איז שטענדיק אונטערן איינדרוק, אָז די וועלט איז נישט גערעכט צו אים. אייער לעצט בריוויל האָט אים פשוט דער'הרג'עט. ה ע ל ע ר : אָבער איך בין דאָך אויך נישט מער ווי אַ מענטש, מיין ליבע מרס. דאָרנפעלד.

ר א ו ז : (פאַרצווייפלט) און וואָס וועט זיין איצט? דאָרנפעלד בלינד, אָן אויגן, אין פינצטערניש! (פאַרברעכט מיט די הענט).

ה ע ל ע ר : נאָר נישט פאַרצווייפלען. מיר וועלן אַלץ טאָן וואָס איז נאָר מעגלעך. מירן ברענגען די גרעסטע אויגן-ספעציאַליסטן צו אים.

ר א ו ז : אָבער, באַב, — וואו געפינט מען באַב'ן?

ה ע ל ע ר : און איך זאָג אייך, אָז וועגן באַב'ן דאַרפט איר אינגאַנצן נישט זאָרגן. איך בין זיכער, אָז ער וועט היינט-מאַרגן צוריקקומען. (פאוזע) אגב, איך האָב אייך געבראַכט אַ טשעק אויף הונדערט דאָלער.

ר א ו ז : (פאַרקלעמט) ווי זאָל איך ביי אייך איצט נעמען געלט?

ה ע ל ע ר : (אויך אין פאַרלאַרנקייט האַלט דעם טשעק אין האַנט) נעמט, מרס דאָרנפעלד.

ר א ו ז : שווער מיר צו נעמען געלט ביי אייך איצטער.

ה ע ל ע ר : איך ווייס דאָך, אָז איר דאַרפט. איך בעט אייך — נעמט. (לייגט אַוועק דעם טשעק אויפן טיש. אַ לאַנגע שווערע פאוזע) דאָרנ-

פעלדן וועט איר דערווילע נישט זאָגן וועגן דעם.

ר א ו ז : (שטעלט אויף אים אָן די אויגן).
ה ע ל ע ר : איר פאַרשטייט ? זאָל דאָרנפעלד נישט חושד זיין — איר פאַרשטייט — זאָל ער נישט אויסטייטשן... (ער לאַזט זיך צום טיר) אַ גוטן אייך דערווייל. איך וועל שפעטער זיין צוריק. (גייט אַרויס. ראוז זיצט ביים טיש צוגעפּאָלן מיטן קאַפּ. — דער טשעק ליגט לעבן איר אויפן טיש. עס קומט אַריין באַריס. שטעלט זיך הינטער איר פלייצענ.)

ב אַ ר י ס : וואָס איז מיט דיר, ראוז?
ר א ו ז : (הייבט נישט אויף דעם קאַפּ).
ב אַ ר י ס : (דערזעט דעם טשעק, נעמט אים אין האַנט) וואָס איז דאָס פאַר אַ טשעק?

ר א ו ז : העלער האָט איבערגעלאָזט.
ב אַ ר י ס : (אויסער זיך) און דו האָסט גענומען?
ר א ו ז : (שטעלט זיך אויף מיט אַ געשריי) פייניק נישט! שווייג!
ב אַ ר י ס : (דערשראָקן און שולדיק) פאַרגיב מיר. גיי צו זיך, ראוז. ביסט קראַנק.

ר א ו ז : (נעמט דעם טשעק מיט זיך, לאַזט זיך גיין מיט מידע טריט. באַריס פירט זי אונטערן אַרם) אַנטשולדיק פאַר דעם אויסגעשריי. — אין תוך איז דאָס אפשר גאַר שיין פון העלערן.
ב אַ ר י ס : (אונטערטעניק) נו, אַלרייט.
ר א ו ז : זאָג נישט מאַקסימען וועגן דעם.
ב אַ ר י ס : אַלרייט.

ר א ו ז : (בלייבט שטיין פּלוצלינג) איך מוז פאַר דיר זיך מודה זיין אין עפעס, באַריס. עפעס אַזוינס וואָס פייניקט מיך. —

ב אַ ר י ס : (דערשראָקן) וואָס אַזוינס?
ר א ו ז : אין דעם זעלבן טאָג, אַ האַלבע שעה פאַר מאַקסימס בלינד ווערן, איז דאָ געווען העלערן. —

ב אַ ר י ס : העלערן? וואו?
ר א ו ז : דאָ אין שטוב טאַקע.

ב אַ ר י ס : איך הייב נישט אָן פאַרשטיין וואָס דו רעדסט, ראוז.
ר א ו ז : דו געדענקסט, ווי דו ביסט אַרויס פון שטוב באַגעגענען מאַקסימען? — גלייך ווי דו ביסט אַרויס איז העלערן אַריינגעקומען. —

ב אַ ר י ס : זי איז דען אין נוי-יאָרק?
ר א ו ז : זי איז געקומען אויף עטלעכע טעג אין נוי-יאָרק. איצט איז זי

שוין ווידער אָוועק. זי איז ערגעץ אין דער סאַט, אַ נורס אין אַ שפיטאַל.
זי איז אַריינגעקומען, געשטאַנען מיט מיר אַ מינוט צען און אין איילע-
ניש אָוועק צוריק. —

ב א ר י ס : און נישט געוואָרט אויף מאַקסימען?
ר א ו ז : ניין. און דאָס איז דאָך טאַקע, וואָס איז אויסגעקומען אַזוי
משונה'דיק, ממש ווילד. וויפיל איך האָב זיך ביי איר גיט געבעטן זי זאָל
בלייבן וואָרטן ביז מאַקסיים וועט אַריינקומען, האָט נישט געהאַלפֿן.

ב א ר י ס : זי איז דאָך אַבער געוויס געקומען מיט דער כונה זען מאַק-
סימען — פאַרוואָס־זשע האָט זי נישט געוואָלט וואָרטן?
ר א ו ז : עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז איך בין נישט צופרידן גע-
ווען מיט איר אַריינקומען —

ב א ר י ס : זי האָט עס דיר געזאָגט?
ר א ו ז : יאָ. זי האָט עס מיר געזאָגט. און מסתמא איז דאָס אמת געווען,
און זי האָט עס גלייך דערשפירט, האָט זי געזאָגט, און — איך פיל זיך
שולדיק איצט, ווייל עס קומט אויס, אַז — (זי לאַזט זיך אַראָפֿ אויף אַ
שטול מיטן קאַפֿ געזונקען).

ב א ר י ס : האָסטו געזאָגט מאַקסימען, אַז זי איז דאָ געווען?
ר א ו ז : ניין, זי האָט שטאַרק פאַרלאַנגט איך זאָל אים נישט זאָגן. און איצט
אין אַזאַ צושטאַנד — ווי קען איך אים דערציילן אַזאַ זאַך? פייניקט
מיך שטאַרק, וואָס איך דאַרף עס באַהאַלטן פון אים, און מער פון אַלץ
פייניקט מיך וואָס — ווער ווייס? אפשר ווען העלען בלייבט וואָרטן
ביז מאַקסיים קומט אַריין —

ב א ר י ס : וואָלט מאַקסימס צוזאַמענברוך, מיינסטו, פאַרמין געוואָרן?
ר א ו ז : יאָ. איך טראַכט אַזוי. עס וואָלט געווירקט מונטער אויף אים.
ב א ר י ס : און איך טראַכט נישט אַזוי, ראַוז. און שולדיק פילן זיך
דאַרפסטו נישט. און, בכלל, וואָס האָט עס צו טאָן מיט אויגן־קראַנק-
הייט?

ר א ו ז : איז עס נישט מאַדנע געווען פון איר זייט?
ב א ר י ס : איך ווייס נישט וואָס צו זאָגן וועגן דעם. און בכלל, פאַר-
שטיי איך גלאַט נישט וואָס דאָ טוט זיך צווישן אייך. —
ר א ו ז : עס טוט זיך גאַרנישט, באַריס. ס'איז זער פשוט. מאַקסיים
האָט ליב העלען. —

ב א ר י ס : מאלע וואָס ער האָט ליב. אומזין! נו, און העלען?
ר א ו ז : און העלען — דאָס זעלבע. אַנטלויפט זי. קומט צוריק, און

אַנטלויפט ווידער. איך זע דאָך — זי איז אַ מענטש מיט אַהריות. זי ראַנגלט זיך שטיל און שווייגנדיק. איר איז נישט גוט. מיר איז נישט גוט, מאַקסימען איז נישט גוט. —

ב א ר י ס : גיי צו זיך, ראוו.

ר א ו ז : איך בין גרייט אָפטרעטן דעם וועג.

ב א ר י ס : צו וואָס די אַלע רייד, ראוו? ערשטנס ביסטו נישט גרייט. און פאַרוואָס זאָלסטו? איר שפילט זיך ווי קינדער אין עפעס אַזוינס וואָס איך ווייס אַליין נישט ווי אַנצערופן עס. צווייטנס — וואָס איז איצט צו רעדן וועגן דעם? איצט?

(מ'קלאַפט אין טיר. באַריס לאַזט זיך צום טיר. ראוו שטייט און וואַרט. מ'הערט ווי באַריס שרייט און אַנדערע קולות שרייען אים איבער. עס שפּאַרן זיך אַריין דריי רעפּאָרטערס, שטויסן באַריסן, וועל-כער כעס'ט זיך און לאַזט זיי נישט אַריין אין שטוב).

ב א ר י ס : מיר ווילן נישט קיין רעפּאָרטערס מער. מיר האָבן זיי שוין היינט געהאַט גענוג. (טייטלט מיט די פינגער אויף איינעם פון די דריי) איר זענט שוין היינט דאָ געווען איין מאָל.

1 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : און אַז געווען איז וואָס? אַ רעפּאָרטער דאַרף מען אַריינלאָזן צו יעדער צייט.

ב א ר י ס : אַ שמחה אויף אייך אַלעמען. אַן אוצר האָט זיך אָפגעזוכט פאַר אייך. אויך מיסעס דאַרנפעלד איז נישט געזונט און דאַרף האָבן רו. וואָס-זשע שפּאַרט איר זיך מיט גוואַלד?

1 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : (מיט כעס) ווער זייט איר דאָ אַזוינס?

ב א ר י ס : איך בין דאַרנפעלדס אַ ברודער.

1 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : (צו די אַנדערע צוויי רעפּאָרטערס) פאַר-צייכנט, באַיעס, פּאַעט — בלינד, קינד — פאַרשוואונדן, ווייב — קראַנק און ברודער — אַ יאָלד, סאָן אָוו אַ גאַן. (שטעלט אויף אים אַן פּלוצים דעם אַפּאַראַט, פּאַטאַגראַפירט און אַנטלויפט, די אַנדערע צוויי רעפּאָרטערס לאַכן).

2 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : (צו באַריס) זייט נישט אַזוי אויפגערעגט, פריינט.

ב א ר י ס : וואָס פאַרלאַנגט איר?

3 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : מיר מוזן זען מיסטער דאַרנפעלד.

ר א ו ז : נישט מעגלעך איצט. (זעט ווי דער צטער רעפּאָרטער שטעלט

אן אויף איר דעם אפאראט) אַך, גאַט, צו וואָס טוט איר דאָס? ווער דאַרף עס?

2 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : וואָס רעדט איר? איר זענט נישט אַבי ווער. (שטעלט אָן דעם אפאראט אויף באַריסן, יענער אַנטלויפט, קערט זיך אום צו זיי מיט דער פלייצע).

ב א ר י ס : איך האָב מיט דעם גאַנצן ענין גאַרנישט צו טאָן. לאַזט מיך צו ר. (ער זעט די רעפארטערס לאָזן זיך צום טיר פון מאַקסימס צימער. ער פאַרלויפט דעם וועג. שטעלט זיך ביים טיר).

ב א ר י ס : איך וועל אייך אַהין נישט אַריינלאָזן.

3 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : מיר מוזן נעמען אָן אינטערוויו ביי מיס־טער דאַרנפעלדן אַליין. (שפאַרן זיך אין טיר. באַריס שטויסט זיי אָפּ).

ר א ו ז : ברענגט מיר בעסער אַ ידיעה, אָז מיין באַב איז צוריקגעקומען.

3 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : ער וועט קומען, איך פאַרזיכער אייך.

2 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : גיט אונדז אייער זונס אַ פאַטאָגראַפיע.

ב א ר י ס : (שרייט) רוצחים!

(לעוו קומט אַרויס פון דאַרנפעלדס צימער. די רעפארטערס גיבן זיך אַ

לאָז צום טיר. לעוו לאַזט זיי נישט אַריין. פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר).

ל ע ו : מען קען איצט נישט אַריינגיין צו אים. ער איז איינגעשלאָפּן.

(צו ראוח) מרס. דאַרנפעלד, דער דאַקטאָר האָט דאָך אייך פאַרזאָגט זיין

אין בעט. (צו באַריס) פאַרוואָס לאַזט איר זי אַרומגיין?

ב א ר י ס : וואָס קען איך העלפן?

(עס קומט אַריין אין שטוב דער דאַקטאָר).

ד ר . : וואָס פאַר אַ טומל?

ב א ר י ס : פרעגט זיי די רוצחים, די צייטונגסלייט אייערע.

ד ר . : נאָר נישט געקאַכט זיך, מיינע פריינט. קודם־כל דאַרף דאָ זיין

שטיל. (צו די רעפארטערס) איר ווילט מאַכן נאַטיצן, זעצט זיך ביים

טיש און שרייבט אייך.

2 ט ע ר ר ע פ א ר ט ע ר : דעטס רייט, דאַקטאָר. (ביידע רעפאָר־

טערס זעצן זיך ביים טיש, מאַכן זיך היימיש, שרייבן).

ד ר . : (נעמט ראוח פאַרן האַנט, קוקט איר אין פנים) איך האָב דאָך אייך

פאַרזאָגט זיין אין בעט, מיין ליבע מיסעס דאַרנפעלד. —

ר א ו ז : (פליסטערט אין געוויין) אַבער באַב איז דאָך אַלץ נישטאַ.

ב א ר י ס : (נעמט ראוח פאַרן האַנט און פירט זי אַרויס).

ד ר . : (צו לעוו) וואָס טוט ער?

דער פאָעט איז געוואָרן בלינד

ל ע ו ו : ער איז איינגעשלאַפן.
ד ר . : ער טענה'ט נאָך אַלץ, אַז ער וועט מיך נישט צולאַזן?
ל ע ו ו : יאָ. איך בין זער אומרואיך דערפון.
ד ר . : ווייס ער כאָטש וואָס פאַר אַן אינטערעס די גאַנצע וועלט נעמט
אין זיין לאַגע?
ל ע ו ו : איך דערצייל עס אים — אָבער ער שווייגט.

(באַריס קומט אַריין צוריק).

ב אַ ר י ס : (צו לעוו) איר קלייבט זיך אַוועקגיין?
ל ע ו ו : איך וויל גיין ברענגען אַהער דעם גאַסט פון אייראָפּע, דעם
פאָעט דוד רייך.

ב אַ ר י ס : דאַרנפעלד ווייס דערפון?
ל ע ו ו : ער האָט מיך אַליין געבעטן איך זאָל גיין ברענגען אים אַהער.
ב אַ ר י ס : איך האָב מורא עס זאָל נישט אַרויסקומען עפעס אומאַנגע-
נעמעס פון דער באַגעגעניש.

ל ע ו ו : דאַרנפעלד ווייס דאָך שוין איצט, אַז רייך איז אין גאַר נישט
שולדיק.

ד ר . : (האָט דערווייל שטיל געעפנט די טיר און אַריינגעקוקט) ער
שלאָפט דאָך נישט. ער איז אויף. (גיט אַריין צו דאַרנפעלדן אין
צימער)

ל ע ו ו : (צו באַריס) און איך זאָג אייך, אַז דאַרנפעלד וועט אַלץ
אַריבערקומען, אַלץ.

ב אַ ר י ס : הלוואי.

ל ע ו ו : ס'איז טאַקע שווער איצט, אין אַזאַ מאַמענט, צו טראַכטן וועגן
יום־טובים, אָבער גראַד ווייל ס'איז שווער, און גראַד ווייל ס'איז אַזוי
טרויעריק, וועלן מיר דאַרנפעלד'ס 25 יאָריקן יוביליי פראַווען מיט אַזאַ
פייער —

ב אַ ר י ס : ווער איז דאָס דער מיר?
ל ע ו ו : מיר — דער יונגער דור. דער נייער דור שרייבער און דער
נייער דור לייענער אין אַמעריקע. מיר וועלן פייערן דאַרנפעלדן!
מיר — דאָס פּאָלק און די אַרבעטער! מיר וועלן ברענגען די אַרבעטער
פון די שעפּער. מיר וועלן אויפשטעלן כאָרן! מיר וועלן זינגען זיינע
לידער! ווייל מיר שפירן דעם אמת'ן גורל פון אַ דאַרנפעלד!
ב אַ ר י ס : וואָס פאַר אַ גורל איז דאָס?

ל ע ו ו : וואָס פאַר אַ גורל, פּרעגט איר ? דער גורל פון אַ קאַפּיטאַן
וועמענס שיף ס'איז נאָך נישט אויפגעבויט געוואָרן.
(פ. באַריס שטייט פּאַרגליווערט, קוקט אויף די רעפּאַרטערס, וואָס
זיצן אַרײַנגעטאַן אין זײער אַרבעט. דאַקטאָר קומט אַרויס אויפּגערעגט
און צעטראַגן).

ד ר . : אסור, אויב איך פאַרשטיי וואָס דאָ טוט זיך. איך פאַרשטיי
נישט, איך פאַרשטיי נישט. (לויפט אַרויס פון שטוב מיט כעס. רודער-
מאַן, אַ רעפּאַרטער, מיט אימפעט און מיט טומל לויפט אַרײַן).

ר ו ד ע ר מ אַ ן : העלאו, פריינט באַריס ! (דערזעט די רעפּאַרטערס) אַ,
העלאו, באַיעס !

ב י י ד ע ר ע פ אַ ר ט ע ר ס : (דערפרייט) העלאו, רודי ! גוט וואָס
דו ביסט דאָ. וועסט אונדו העלפן. מיר מוזן אַראַפּכאַפּן אַ פּאַטאַגראַפּיע
פון מר. דאַרנפעלד.

ר ו ד ע ר מ אַ ן : זיכער, זיכער !

2 ט ע ר : (צייגנדיק אויף באַריס) ער לאַזט נישט

ר ו ד ע ר מ אַ ן : פאַרוואָס נישט, פריינט באַריס ? זאָלן זײַן וואָס מער
בילדער אין די ענגלישע צייטונגען. זאָל מען שרייבן וועגן דאַרנפעלדן
וואָס מער. יעס, מיי דיר סער. ס'איז נישט קיין קלייניקייט. אַ נאַציי-
אַנאַלער ענין. (לאַזט זיך צום טיר פון דאַרנפעלד'ס צימער) קאם אין,
באַיעס.

(באַריס פאַרשטעלט דעם וועג).

ב אַ ר י ס : איך וועל אייך נישט אַרײַנלאַזן.

ר ו ד ע ר מ אַ ן : אַז איר זענט אַ גרינהאַרן, בין איך שולדיק ? איר
מיינט, אַז דאַרנפעלד'ס בלינד ווערן געהערט נאָר צו אייך אַליין ?
ס'איז אונדזערס ! אַלעמענס ! יעס, מיי דיר סער ! דאָס זענען אונ-
דזערע אויגן בלינד געוואָרן — אַ נאַציאָנאַלער אומגליק ! די אויגן פון
גאַנצן יידישן פּאָלק זענען בלינד געוואָרן ! יעס, מיי דיר סער. —
איך קום אַט ערשט, ווייסט איר פון וואַנען ? אַנו טרעפט ?
ב אַ ר י ס : לאַזט מיך צורו.

ר ו ד ע ר מ אַ ן : (צו די רעפּאַרטערס) איך קום איצט פון דעם מילי-
נער פּילאַנטראַפּ איזראַעל זיף. יעס, באַיעס ! — פון דעם מיליאָנער
זיף ! ער האָט דערהערט די מעשה מיט דאַרנפעלד'ן האָט ער מיך
גלייך גערופן אויפן טעלעפּאָן. יעס מיי דיר סער. גלייך די מינוט

גערופן. — ער איז אַ מענטש מיט אַ יידיש האַרץ. ער האָט אויסגע-
דריקט אפילו זיין פאַרלאַנג אליין צו קומען אַהער. יעס, מיי דיר פּרענדס.
ב א ר י ס : (דערשראָקן) אַהער ?

ר ו ד ע ר מ אַן : און ער וועט אפשר באַלד זיין דאָ. מיין רעדאַקציע
האַט מיך באַפולמעכטיקט צו רעדן מיט אים וועגן שאַפן אַ פאַנד פאַר
דאַרנפעלד'ן. יעס, מיי דיר סער. פאַרצייכנט דאָס. דאָס יידישע
אָונט-בלאַט וועט דאָס שאַפן. דאַרנפעלד גייט איבער צו אונדז אין
צייטונג.

ב א ר י ס : איר זאָגט ליגן.
ר ו ד ע ר מ אַן : וואָס האָב איך מיט אייך צו רעדן? ווער זייט איר
דאָ? מ'שטיינס געזאָגט, ניט מער ווי אַ ברודער. דאַרנפעלד'ס בלינדע
אויגן געהערן איצט צום גאַנצן יידישן פאַלק. מיר האָבן דאָס שוין
היינט געשריבן אין אַן עדיטאָריעל. יעס, באַיעס. דאַרנפעלד וועט
ענדלעך געפינען זיין ליטעראַרישע היים ביי אונדז אין בלאַט. (צו
באַריטן וועלכער טרעט ניט אָפּ פון שוועל פון דאַרנפעלד'ס צימער)
לאַזט מיך אַריין צו דאַרנפעלד'ן. מיך, רודערמאַנען, לאַזט איר נישט
אַריין? גייט אַוועק פון שוועל. ס'איז דאָך איצט דער שוועל פון
נאַציאָנאַלער טראַגעדיע, איף יו פּליז.

ב א ר י ס : (מיט אַנטריסטונג) בלאַפּער! (לויפט אַרויס).
ר ו ד ע ר מ אַן : גרינהאַרן! (קלאַפט אין טיר צו דאַרנפעלדן, טיר
עפנט זיך, דאַרנפעלד מיט שוואַרצע גלעזער אויף די אויגן, שטעקן אין
האַנט, באַווייזט זיך אויפן שוועל. זיין פנים איז בלייך, אויסגעצערט.
ער שטייט אויפן שוועל שטום, אומבאַוועגלעך די אָנווענדע בלייבן
אויף אַ רגע פאַרגליווערט. רעפּאָרטערס קומען שנעל צו זיך. שטעלן
אַן דעם אַפּאַראַט, פּאַטאַגראַפֿירן אים. דאַרנפעלד רעאַגירט נישט אויף
קיינ זאָך. שטייט אויסגעצויגן, ווי אַ סטרונע).

ר ו ד ע ר מ אַן : קאַלעגע דאַרנפעלד!
ד א ר נ פ ע ל ד : (שטייט ווי פּריער אומבאַוועגלעך, ענטפּערט נישט).
ר ו ד ע ר מ אַן : איך בין פול מיט ציטער צו זען אייך אַזוי.
ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט אַ קאַלטן קול) אַבער איך זע אייך נישט.
ר ו ד ע ר מ אַן : (כאַפט אים אָן פאַר אַ האַנט מעשה גוטער ברודער)
וואָס מאַכט איר, קאַלעגע דאַרנפעלד?
ד א ר נ פ ע ל ד : (רייט אַרויס זיין האַנט) רירט זיך נישט צו צו מיר.
ר ו ד ע ר מ אַן : (דרייט זיך אין אַלע זייטן פאַרשעמט) דאָס בין איך
דאָך, רודערמאַן!

ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט פאראכטונג) וואָס דאַרפט איר דאָ?
ר ו ד ע ר מ אַן : דאָס בין איך, רודערמאַן, פון יידישן אַוונט-בלאַט.
איר דערקענט מיך נישט?

ד א ר נ פ ע ל ד : איך זע אייך נישט. איך דאַרף אייך נישט.
2 ט ע ר ר ע פ אַ ר ט ע ר : (צום 3טן רעפּאָרטער) מיר האָבן דאָך שוין
אונדזערס. קום.

(ביידע רעפּאָרטערס אָפּ, אויסשטעלנדיק אַ נאָז צו רודערמאַן)
ר ו ד ע ר מ אַן : מיר ווערן דאָך חברים, קאַלעגע דאַרנפעלד. איר
טרעט דאָך אַריין אין דער משפּחה פון אונדזער צייטונג. אַזוי האָט
היינט געשריבן אונדזער רעדאַקטאָר הערמאַן אין עדיטאָריעל. איר
האַט דאָס נישט געלייענט גאָר?
ד א ר נ פ ע ל ד : צווישן מיר און אייך — פינצטערניש! גייט אַוועק
פון מיר.

ר ו ד ע ר מ אַן : (אין פאַרצווייפּלונג) וואָס הייסט אַוועקגיין פון אייך?
ווי קען מען אַוועקגיין פון דאַרנפעלדן? פון אונדזער תּוך, פון אונדזער
שטאָלץ. איך פאַרזיכער אייך, אַז ביי אונדז אין צייטונג וועט איר גע-
פינען אייער אמת'ע היים.
ד א ר נ פ ע ל ד : (אין דער זעלבער פאַרגליווערטער פּאַזע, מיט אַ
געאַמער קול) גייט אַוועק פון מיר!

(עס קומט אַריין הערמאַן).

ר ו ד ע ר מ אַן : אַט איז טאַקע מר. הערמאַן אַליין.
ה ע ר מ אַן : (צו רודערמאַן) לאַזט מיך דאָ אַליין. זייט אין גאַס לעבן
שטוב. עס קען זיין אַז מר. זיף וועט באַלד אַנקומען, וועט איר אים
אַריינפירן אַהער. (רודערמאַן אָפּ. צו דאַרנפעלד) פריינט דאַרנפעלד,
דאָס בין איך, הערמאַן, פון יידישן אַוונט-בלאַט.

ד א ר נ פ ע ל ד : (קאַלט) וואָס פאַרלאַנגט איר?
ה ע ר מ אַן : זיצט מיט מיר אַביסל (נעמט אים פאַר אַ האַנט, פירט
אים צו אַ שטול — דאַרנפעלד לאַזט זיך פירן; הערמאַן זעצט אים
אַוועק, זעצט זיך אַליין לעבן אים אויף אַ שטול). אייך איז נישט שווער
צו רעדן?

ד א ר נ פ ע ל ד : מיר איז קיין זאַך נישט שווער. (אַ לאַנגע פּאָזע).
ה ע ר מ אַן : איך וועל זיין אַפּן און קורץ, פריינט דאַרנפעלד.
ד א ר נ פ ע ל ד : זייט ווי איר ווילט.

ה ע ר מ אַן : איך באַטראַכט אייך שוין פאַר אַ מיטאַרבעטער פון אונ-
דזער צייטונג.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (גיט אַ קלאַפּ מיטן שטעקן) וואָס ?

ה ע ר מ אַן : איר טאַרט זיך נישט אויפֿרעגן, קאַלעגע דאַרנפעלד.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך בין רואיק.

ה ע ר מ אַן : וואָס שייך געלט וועט קיין מניעה נישט זיין.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואו זענט איר געווען איידער איך בין בלינד גע-
וואָרן ?

ה ע ר מ אַן : מיר האָבן אַלע מאָל אייך געוואַלט האָבן אין אונדזער
צייטונג.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (אַנאָ אין זעלבן פאַרגלייזערטן טאָן) זוכט אויף מיין
באַבין און פרעגט אים, צי איך זאָל גיין צו אייך אין צייטונג ? (אויפֿ-
געצייטערט) פאַרוואָס האָט איר צוגענומען ביי מיר באַבין ?

ה ע ר מ אַן : באַרואיקט אייך, פריינט דאַרנפעלד.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (שפּרינגט אויף מיט אויסגעשריין) איך פרעג דאָך
אייך, פאַרוואָס האָט איר צוגענומען ביי מיר מיין איינציקן באַבין ? גיט
מיר אָפּ מיין באַבין !

ה ע ר מ אַן : חשובֿער דאַרנפעלד !

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (פּאַלט אַנדיזער צוריק) וואָס ווילט איר פון מיר
איצט ? איך בין אַ פאַרשעמטער טרעגער פון אַ פאַרשעמטער ליטע-
ראַטור, און איצט — נאָך אַ בלינדער דערצו. מיינע אַקציעס, זע איך,
זענען מיט אַמאָל געשטיגן. מיין בערזע וואַקסט. ווילט איר, הייסט
עס, איצט קויפֿן מיך ? — נו, קויפט ! אָבער איך וויל אַ גוטן פרייז !

ה ע ר מ אַן : כוואַלט אייך זער בעטן, ליבער דאַרנפעלד, נעמען ערנסט
מיין אַנבאַט. אונדזער צייטונג ווערט געלייענט פון אַלע קלאַסן יידן.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך נעם ערנסט. אָבער איך זאָג דאָך אייך, איך וויל
אַ גרויסן פרייז.

ה ע ר מ אַן : מיר וועלן אייך געבן דעם בעסטן פרייז.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : און ווי איז אַז איך וועל אייך אָפּנאַרן ?

ה ע ר מ אַן : וואָס מיינט איר ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : און ווי איז אַז איך וועל מאַרגן, חלילה, צוריק זע-
ענדיק ווערן ?

ה ע ר מ אַן : (קוקט אים אָן מאַדנע) איך פאַרשטיי אייך נישט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך מיינ, ווי וועט זיין אַז מיינע אויגן וועלן אָנהייבן,

חלילה, צוריק זען? (שפרינגט אויף) צי איר ווילט, אן איך זאל אויף
אייביק פארבלייבן בלינד?
(עס קומט אריין דובין, ארויסגעבער פון דער צייטונג „אונט נייעס“.)
דו בי:ן: ה או דו יו דו? (דערזעט הערמאָנען, בלייבט אין פארלענג-
הייט) אָ, אַנטשולדיקט.
ד אָ ר נ פ ע ל ד: ווער איז דאָ?
ה ע ר מ אָ ן: מיסטער דובין פון דער נייער צייטונג „אונט נייעס“.
דו בי:ן: (צו הערמאָנען, קאלט) האַלאָ. (צו דאָרנפעלד) איך בין גליק-
לעך צו זען אייך, מר. דאָרנפעלד.
ד אָ ר נ פ ע ל ד: און איך בין נישט גליקלעך.
דו בי:ן: אפשר שטער איך?
ה ע ר מ אָ ן: (שטעכיק) ניין, איר קענט נישט שטערן.
ד אָ ר נ פ ע ל ד: וואָס האָט אייך געבראַכט צו מיר, מר. דובין?
דו בי:ן: קען איך רעדן מיט אייך אַ פאַר ווערטער פּריוואַט, מר.
דאָרנפעלד?
ד אָ ר נ פ ע ל ד: צו וואָס פּריוואַט? פאַרקערט, רעדט אָפּ, זאל מר.
הערמאָן אויך הערן. זאָגט גלייך — וויפיל גיט איר?
דו בי:ן: איך פאַרשטיי נישט.
ד אָ ר נ פ ע ל ד: (ציט סאַרקאַסטיש זיינע ווערטער) וואָס איז דאָ צו
פאַרשטיין? איך בין אַ גוטע סחורה געוואָרן, אַ בלינדע סחורה, און
איך שטיי אויף אייער מאַרק. ווער עס וועט געבן מער, יענער וועט
מיד קויפן. (ער לאָזט זיך מיט אימפעט גיין, שטרויכלט און פאַלט,
ביידע געסט אין שרעק כאַפּן אים אונטער) אַ דאַנק אייך. איך דאַנק
אייך. ווייזט מיר דעם וועג צו זיך. פירט מיך צו זיך. פירט מיך אויף
אַ ווילע אַרונטער פון מאַרק. איך וויל זיין אַליין.
(זיי פירן אים אַריין אין זיין צימער — ער פאַרמאַכט די טיר. ביידע
געסט בלייבן אַליין. זעצן זיך. זיצן אַנגעבלאָזענע. דובין שפּרינגט
אויף און לאָזט זיך מיט האָסט אַוועקצוגיין, ערשט עס קומט אַן אויך
העלער.)
ה ע ל ע ר: (איבערראַשט) אָ, אַזוינע געסט! (דובין קערט זיך צוריק
אום, ער בלייבט שטיין מיט אַ ביטערן שמייכל אויף די ליפּן).
ה ע ר מ אָ ן: (שטעכיק) נו, וואָס האָט איר זיך אומגעקערט?
דו בי:ן: אַז פון דעם מאַרק ווערט אַ יאַריד, וויל איך שוין נישט
אַוועקגיין. איך וויל זיין אויפן יאַריד.

דער פאָעט איז געוואָרן בלינד

ה ע ר מ אַן : גיי א י ד אַוועק. (לאַזט זיך צום טיר, און אָפּ).
ד ו ב ין : וועל איך אייך נאַכגיין. (אויך אָפּ).
ה ע ל ע ר : וואָס טוט זיך דאָ ? (גייט צו צום טיר פון דאַרנפּעלד'ס
צימער, קלאַפּט אין טיר, הערט זיך צו, קלאַפּט ווידער, רופּט) מאַקסיים!
ד אָ ר נ פ ע ל ד : (באַווייזט זיך ווידער אויפן שוועל פון צימער מיטן
שטעקן אין האַנט).
ה ע ל ע ר : (אויפגעציטערט) מאַקסיים!
ד אָ ר נ פ ע ל ד : (מיט קאַלטער שטימע) איך זע נישט ווער דאָס איז.
ה ע ל ע ר : דערקאַנסט נישט מיין קול ?
ד אָ ר נ פ ע ל ד : ניין.
ה ע ל ע ר : דאָס בין איך דאָך — העלער !
ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך ווייס אַז דו. (שפּאַנט בלינדערהייט צום טיש,
העלער וויל אים העלפן גיין, דאַרנפּעלד שטופּט אים אָפּ לייכט פון זיך,
בלייבט שטיין אין מיט פון צימער).
ה ע ל ע ר : וואו זענען אַלע דיניקע ? וואו איז דיין ברודער ?
ד אָ ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס פרעגסטו נישט וואו איז באַב ?
ה ע ל ע ר : (שווייגט).
ד אָ ר נ פ ע ל ד : (ווידער) פאַרוואָס פרעגסטו נישט וואו איז באַב ?
ה ע ל ע ר : מאַקסיים, איך בעט דיך, הער אויף.
ד אָ ר נ פ ע ל ד : (דערטאַפּט אַ שטול און זעצט זיך) נאָך וואָס ביסטו
געקומען צו מיר ?
ה ע ל ע ר : איך בין געקומען דיך געוואָר ווערן. און צווייטנס, בעטן
דיך פאַרגעסן אָן יענעם פאַרדריסלעכן אינצידענט.
ד אָ ר נ פ ע ל ד : צו שפעט.
ה ע ל ע ר : מיר זענען דאָך חברים.
ד אָ ר נ פ ע ל ד : די חבר'שאַפּט יאָמערט איצט אַ בלינדע.
ה ע ל ע ר : ביסט דאָך אַ פּאָעט און פאַרשטייט דאָס לעבן, און פאַר-
שטיין מיינט פאַרגעבן.
ד אָ ר נ פ ע ל ד : וואָס איז ? ווילסט מיך אין צייטונג צוריק ?
ה ע ל ע ר : איך רעד נישט איצט וועגן דעם.
ד אָ ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס זאָלסטו נישט רעדן ? רעד יאָ. האָסט
בלינד געמאַכט מיינע אויגן, האָסט פאַר'סמ'ט מיין האַרץ.
ה ע ל ע ר : רעד נישט פאַרביטערט.
ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך בין נישט פאַרביטערט.

ה ע ל ע ר : איך בין דיר אַ חבר.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואָס קאָן דאָס פאַר מיר איצט באַדייטן ?
ה ע ל ע ר : איך וויל דיר זאָגן : פאַרלאָז זיך נישט צופיל אויף זיך אַליין.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : (ווי געטראָפּן) וואָס ?
ה ע ל ע ר : שפּיל זיך נישט מיט זיך אַליין.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך בין אַ ריזיקאַנט.
ה ע ל ע ר : פאַרוואָס לאָזטו נישט צו צו זיך קיין דאַקטאָר ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך שטעל איין אין קאָן אַלץ.
ה ע ל ע ר : ווילסט נישט זעענדיק ווערן צוריק ? אַזאַ מין נקמה אָן
אונדז — וואָס ? אַ נקמה אָן אַמעריקע ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : דו ביסט דען אַמעריקע ?
ה ע ל ע ר : יאָ. אַמעריקע איז פשוט. אָן אַפּענע גאַס. קינדער שפּילן
זיך אויף דער גאַס. געלעכטער קלינגט. אַמעריקע איז אַ געזונט קינד.
אַ קינד שפּילט זיך מיט זאַכן, מיט צאַצקעס. אַ קינד שפּילט זיך מיט
אַ באַל, אָבער נישט מיט זיך. מיר וועלן דיך מיט גוואַלד נעמען צו אָן
אויגן־ספעציאַליסט.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : (צעלאַכט זיך היסטעריש).
ה ע ל ע ר : וואָס מיינסטו מיט דעם אַלעם ?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך האָב דאָך דיר געזאָגט — איך שטעל אין קאָן
אַלץ. (פּאָוז) יעדע זאַך האָט אַ גאַט איבער זיך ; און אַ שפּראַך, אויך
אַ ליטעראַטור האָט אַ גאַט איבער זיך ; און יידיש, ווייזט אויס, האָט
איבער זיך אַ גאַט אָן אייפערזיכטיקן, אַ שאַרפּן, אַ טרויעריקן. ער
פאַרצוקט און עסט אויף די, וואָס דינען צו אים אַמטרייסטן. ער איז
שטענדיק הונגעריק און שטענדיק דאַרשטיק, וויל געציילטע זענען די
וואָס דינען צו אים אַמטרייסטן. — נו, האָט ער מיך אַריינגענומען און
ער פאַרצוקט מיך. און איך לאָז זיך, וויל איך האָב אים ליב מיט מיינ
גאַנצן לייב און לעבן.
(עס קומען אַריין לעוו און דוד רייך. דוד רייך — אַ מענטש פּון אַ יאָר
45. עלגעאַנט אָנגעטאָן. העלער גייט מיט פרייד אַנטקעגן זיך.)
ה ע ל ע ר : גוט וואָס איר זייט געקומען, קאַלעגע רייך, אין דער ריכטיג־
קער צייט טאַקע.
ר י י : דער ליבער חבר לעוו האָט מיך געבראַכט. איר קענט זיך
נישט ? אַ יונגער פּאַעט אַ טאַלאַנטפולער.
(העלער גיט די האַנט לעוו.)

ה ע ל ע ר : א יע, מיר קאָנען זיך. (צו דאָרנפעלד) מאַקסימ, אַ טייערער
גאָסט איז געקומען צו דיר.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : ווער ?

ה ע ל ע ר : דוד רייך איז דאָ לעבן דיר.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (זיצט אין פאַרגליווערונג, שטעלט זיך נישט אויף)
ווער ? דוד רייך ? קיינמאָל נישט געהערט אַזאַ נאָמען.

ר י י ך : (פאַרלאָרן קוקט זיך איבער מיט לעווין).

ל ע ו ו : וואָס רעדט איר, דאָרנפעלד ? דאָס איז דאָך דער באַוואוסטער
יידישער פאָעט פון אייראָפּע, דוד רייך.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (אין זעלבן טאָן) קיינמאָל נישט געהערט פון אַזוינעם.

ר י י ך : (פאַרשעמט, אָבער באַהערשט זיך גלייך) עס מאַכט נישט. עס
קען טרעפן. איד האָב נישט פאַראיבל. (גייט צו צו דאָרנפעלד), כאַפּט
אַ זיינע הענט און דריקט זיי קאָלעגע דאָרנפעלד, איך בין גליקלעך,
וואָס איך בין זוכה צו דריקן אייער האַנט. אַ גאַנץ לעבן גע'חלומ'ט
וועגן דעם.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : הייסט עס, אַז עס זענען דאָ אויף דער וועלט אויך
אַזוינע חלומות וואָס ווערן מקוים !

ר י י ך : איך בין נאָר פול מיט צער צו טרעפן אייך אין אַזאַ צושטאַנד.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (צייט זיך אויס) מיין צושטאַנד איז אַ גוטער, אַ גוטער !
ל ע ו ו : דאָרנפעלד, איר פאַרשעמט דאָך אַ קאָלעגע.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אויב ער איז אַ פאָעט, איז ער סיי ווי סיי פאַרשעמט.
וואָס איז אַ פאָעט ? — אַ פאַרשעמטער, דאָס איז דער פאָעט.

ר י י ך : אַ גרויס וואָרט, חשוב'ער דאָרנפעלד. — און איצט, אַז איר
האַט מיך שוין פאַרשעמט, וועט איר זיך אפשר פאַרט דערמאָנען ווער
איך בין ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איצט דערלויב איך אויך אייך מיך צו פאַרשעמען.

ר י י ך : ניין, איך וועל דאָס נישט טאָן.

ל ע ו ו : (מיט אַ געבויענעם קאָפּ שטייט און שווייגט).

ד אַ ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס רופט איר זיך נישט אָפּ, לעווין ? איר זייט
נישט צופרידן מיט מיר ?

ל ע ו ו : (פעסט) ניין.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (גלייך געענדערט) קאָלעגע רייך, פאַרגיט מיר ! לעווין

איז גערעכט. (ער שטרעקט אויס זיינע הענט, אַ פיבערדיקער) איך
שטרעק אייך אויס מיינע הענט, קאָלעגע רייך.

ר י י ך : (כאפט אן דאַרנפעלד'ס הענט) טייערער קאַלעגע, באַרואיקט אייך.

ד א ר נ פ ע ל ד : ער איז אַ וואונדערבארער מענטש, אַט דער לעוו. און איצט דערציילט מיר עפעס פון דאַרטן, פון אייערע מקומות, קאַלעגע רייך.

ר י י ך : קודם כל, אַ גרוס אייך פון אומעטום, פון אַלעמען. איך שטעל זיך פאַר וואָס פאַר אַ טרויער עס האָט אַרויסגערופן איבער גאָר דער וועלט אייער קראַנק ווערן. מען האָט אייך אומעטום ליב. מען זינגט אייערע לידער אומעטום. נישט אין סאַלאַנען, נישט אין רייכע פאַ-לאַצן, נאָר אין ווערקשטאַטן, אין פאַבריקן, אין אַרעמע קעלערס.—דאָס איז אַ גרויסע זכיה.

(עס יאָגט אַריין רודערמאַן).

ר ו ד ע ר מ א ן : מיסטער איזראַעל זיף קומט אַהער!

ה ע ל ע ר : (אויפגעבראַכט) וואָס מיינט דאָס? ווער ברענגט אים? (עס קומען אַריין איזראַעל זיף און הערמאַן).

ר ו ד ע ר מ א ן : איך האָב דעם כבוד אייך פאַרצושטעלן דעם גרויסן מענטש און ייד איזראַעל זיף. (צו זיף) דאָס איז מיסטער העלער.

ז י ף : זער אַנגענעם. מיר קענען זיך.

ר ו ד ע ר מ א ן : און דאָס איז אונדזער באַרימטער גאַסט פון אייראַפע מר. רייך. (צו לעוו) און דאָס איז —

ל ע ו ו : עס מאַכט נישט, גייט ווייטער.

ר ו ד ע ר מ א ן : (פירט צו זיפן צו דאַרנפעלד) דאָס איז מיסטער דאַרב-פעלד אַליין. קאַלעגע דאַרנפעלד, איך שטעל אייך פאַר מר. איזראַעל זיף.

ז י ף : זער אַנגענעם. אַ גרויס פאַרגעניגן צו קאָנען אייך, מיינע הערן. ה ע ר מ א ן : זיצט, מר. זיף. (באַזעצט אים לעבן דאַרנפעלד'ן און זעצט זיך אַליין אַוועק לעבן אים).

ז י ף : (זעט אַז די איבעריקע שטייען) זיצט, מיינע הערן. (שטעלט זיך אויף מיט אַמאָל, דערפילנדיק פאַרלאַרנקייט צווישן אַלעמען) איך האָף, אַז איך שטער נישט?

ר ו ד ע ר מ א ן : (מיט חניפה) גאַט איז מיט אייך. אדרבא, אדרבא! אַזאַ גרויסער כבוד! (צו די איבעריקע) זעצט זיך, זעצט זיך! (טראַגט אַלעמען אונטער שטולן מיט ראַש, אַלע, געצוואונגענערהייט, זעצן זיך. קוקן ביז אויף רודערמאַנען. יענעם גייט עס נישט אָן. ער טומלט זיך

דער פאָעט איז געוואָרן בלינד

אַרום זיפ'ן. דאָרנפֿעלד זיצט, ניט אַרויסווייזנדיק קיין שום באַוועגונג).
ז י ף : מיינע פֿריינט מר. הערמאַן און מר. רודערמאַן האָבן מיר אויפֿ-
מערקזאַם געמאַכט אויף דעם באמת גרויסן אומגליק וואָס האָט גע-
טראָפֿן.

ר ו ד ע ר מ אַ ן : (כאַפט אונטער) ריכטיק ווי גאַלד. באמת גרויסן
אומגליק.

ז י ף : און אויף דעם חוב פון אונדז אַלעמען.

ר ו ד ע ר מ אַ ן : גאַלדענע ווערטער.

ז י ף : (גיט אויף אים אַ קוק שאַרף, רודערמאַן ווערט שטום, דער גע-
שפרעך פֿאַרבינדט זיך נישט. זיך צו העלערן) ווי גייט עס אייך ? ווי
גייט די צייטונג אייערע ?

ל ע ו ו : (סאַרקאַסטיש, פֿאַר זיך אַליין) אייערע —

ה ע ל ע ר : זי גייט זער גוט, מר. זיף.

ז י ף : לעזער דאָרפֿן אייך איצט נישט פעלן, מסתמא ; אַזוי פֿיל אימיר-
גראַנטן שטראָמען איצט אַריין פון רוסלאַנד, פון פּוילן. פֿאַר זיי
אייגנטלעך גיט איר דאָך די צייטונג אַרויס. (אין דער זייט צו לעוו)
דער יונגער מאַן, זע איד, איז נישט צופֿרידן מיט מיר.

ל ע ו ו : ביין.

ר ו ד ע ר מ אַ ן : (צו לעוו) ווי וואָגט איר ?

ז י ף : (צו רודערמאַנע) איך בעט אייך, נעמט זיך נישט אָן פֿאַר מיר.
(צו לעוו, וועלכער שפּאַנט אַרום אַ נערוועזער) עס מאַכט נישט, יונגער-
מאַן, אַז איר ווילט זאָגן נאָך עפעס — זאָגט, יונגערמאַן. (פּאוזע) אפשר
וואָלט מיר דערלויבט זיין צו רעדן אַ פֿאַר ווערטער מיט דעם חשובֿן
דאָרנפֿעלדן אויג אויף אויג ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : מיר קענען ליידער נישט רעדן אויג אויף אויג. —
איך האָב נישט קיין אויגן מער.

ז י ף : איך מיין —

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך מיין גאַרנישט.

ר ו ד ע ר מ אַ ן : איך וועל דערקלערן די חשובֿע פֿריינט דעם ציל פון
מר. זיפֿ'ס קומען.

ז י ף : (שטעלט זיך אויף) די הערן ווייסן דען נישט ? מר. רודערמאַן
האַט דאָך מיר געזאָגט, אַז איך וועל דאָ טרעפֿן אַ זיצונג פון אַ געגרינד-
דעטן דאָרנפֿעלד-קאַמיטעט.

ה ע ל ע ר : וואָס פֿאַר אַ קאַמיטעט ?

ר ו ד ע ר מ א ן : אַוודאי, זיכער!

ז י ף : איך פאַרשטיי נישט. —

ה ע ר מ א ן : מיר וואָרטן אויף אייער וואָרט, מר. זיף.

ז י ף : (צו העלערן) איך פרעג ווידער, האָב איך אפשר געשטערט מיט מיין אַריינקומען?

ה ע ל ע ר : ניין, איר האָט נישט געשטערט.

ז י ף : מר. הערמאַן האָט מיר געזאָגט, אַז מען גרייט צו אַ פולע אויס-

גאַבע פון מר. דאָרנפעלדס ווערק צו זיין יובילעאום, און אויך אַ

ספעציעלער פאַנד ווערט געגרינדעט. נו, יאָ. ס'איז וואויל. איך וויל

העלפן. אָבער זאָגן אייך דאָרף איך דעם אמת, אַז איך אַליין לייען

נישט קיין יידיש און איך האַלט נישט, אַז מען דאָרף עס אין אַמעריקע.

ל ע ו ו : (גיט אַ לאַך היסטעריש).

ז י ף : דער יונגער מאַן, זע איך, איז אומרואיך.

ר ו ד ע ר מ א ן : רעדט ווייטער, מר. זיף, מיר הערן מיט צופרידנקייט.

ז י ף : איך וויל זיין אויפריכטיק פאַר אייך, מיינע פריינט. איך גלויב,

אַז הער דאָרנפעלד אַליין וועט אויפנעמען מיינע ווערטער אַזוי פשוט

ווי זיי זיינען, ווייל פאַר הער דאָרנפעלדן אַליין מיינ גרעסטע אַכטונג.

וויל איך טאַקע נישט, אַז איר זאָלט אַלע טראַכטן, אַז וועלכע נישט איז

אַנדערע סענטימענטן האָבן מיך באַוואויגן צו קומען אַהער, אַחוץ דעם

איננציקן סענטימענט וואָס איך פיל צו דער געשעצטער פערזאָן פון

הער דאָרנפעלד. אייניקע פון זיינע לידער האָב איך געהאַט דאָס גליק

צו לייענען אין ענגלישער איבערזעצונג. זיי זענען וואונדערבאַר.

און איך טראַכט, אַז ווען הער דאָרנפעלד שרייבט אויף דער ענגלישער

שפראַך וואַלט אַליץ גאָר אַנדערש געווען. דאָס זאָג איך, כדי אונטער

צעשטרייכן דעם גרויסן טאַלאַנט פון הער דאָרנפעלד. יאָ, מיינע הערן,

גאָר, גאָר אַנדערש וואַלט געווען. ליידער איז דאָס נישט אַזוי. אָבער

איך בין גרייט סיי ווי סיי צו העלפן אין דער אַרבעט אַרויסצוגעבן זיינע

ביכער אויף דער שפראַך אויף וועלכער הער דאָרנפעלד שרייבט.

ל ע ו ו : (האַלט נישט אויס) חוצפה!

ה ע ר מ א ן און ר ו ד ע ר מ א ן : (ביידע) איר זענט אַליין אַ

חוצפה'ניק. (טומט).

ז י ף : איך בעט אייך, באַרואיקט אייך. (עס ווערט שטיל. צו הערמאַנען

און רודערמאַנען) איך האָב דאָך אייך געזאָגט: נעמט זיך פאַר מיר נישט

אַן. דער יונגער מאַן איז נישט מסכים מיט מיר, און אַזוי ווי ער איז

נאָך יונג, היצט ער זיך. אַ יונגער מאַן דאַרף זיך היצן. אָבער — ער ווערט פאַרפירט פון אייך. איר נאַרט אים, דעם יונגמאַן. איך רעד אָפן דאָס, וואָס איר אַלע באַהאַלט אין זיך און האָט נישט קיין מוט צו זאָגן אָפן. און איר, מר. העלער, ווייסט דאָך עס אַוודאי. איר טראַכט דאָך אויך אַזוי. איר זייט אַ פירער פון די יידישע מאַסן און איר גיט אַרויס אייער צייטונג פאַר די אַרעמע מאַסן. פאַר זיך אַליין אָבער דאַרפט איר זי נישט. איר האָט דאָס מיר אַליין געזאָגט נישט איין מאָל. זאָל דער אָנשטראַמענדיקער אימיגראַנטן־דור אויסלערנען זיך ענגליש, וועט איר מיט אַ גאַנץ לייכטן האַרץ איבערבייטן אייער צייטונג אויף ענגליש; און איך זאָג אָפן, אַז מען דאַרף קיין יידיש נישט אפילו היינט. אומעטום, וואו מיר זענען, גייען מיר אַריין אין דער קולטור פון לאַנד, און מיט דער קולטור פון לאַנד דאַרפן מיר זיך צור־זאַמענגיסן. נישטאַ קיין אַנדער וועג. ס'איז נאָר אַ שאַד, וואָס אַזאַ באַגאַבטער מענטש, ווי הער דאַרנפעלד, האָט באַדאַרפט דערגיין — צו וואָס? צו זיצן אַ בלינדער און טראַגן אין זיך אַ בלינדן גורל פון אַ בלינדער שפּראַך.

ד א ר נ פ ע ל ד : (שפּרינגט אויף מיט אַ יאַמער־געשריי) איך בין נישט בלינד! איך בין נישט בלינד! (עס וואָרפט אים ווי אין קאַנוואַלטיעס. ער קלאַפט מיטן שטעקן אין טיש, מען נעמט אים קוים איין און מע זעצט אים צוריק אַוועק. ער שפּרינגט אָבער צוריק אויף) הער זיף איז גערעכט! גערעכט! (מיט אַ שאַרפן ווענד צו זיף) וויפיל גיט איר, הער זיף? איך וויל וויסן, וויפיל גיט איר?

ז י ף : וואָס מיינט איר, הער דאַרנפעלד?
ד א ר נ פ ע ל ד : ווי גרויס איז דער פאַנד פאַר מיר? וויפיל טויזנטער?
איך וויל וויסן צו עס לוינט זיך מיר? איר זייט דאָך אַ גרויסער גע־שעפטסמאַן, אַ באַנקיר. — ווייסט איר דאָך ווי מען פירט געשעפטן. וויל איך וויסן וויפיל גיט איר? אַט שטיי איך אַ גרייטע סחורה. — קויפט!

(אַלע סטאַרען זיך צו באַרואיקן אים, אָבער ס'איז שוין פאַרפאַלו. דאַרנ־פעלדס אויפרייס איז שוין נישט אין גרעניצן. אויף זיין געשריי קומט אַריין ראוז אַ דערציטערטע. דאַרנפעלד לאַזט זיך שפּאַנען פאַראויס מיטן שטעקן אויפגעהייבן אין דער הויך).

ד א ר נ פ ע ל ד : מיר איז שוין דערעסן. דערעסן. דערעסן! מיינע לידער — הינט. מיינע לידער — מיי. מיינע לידער — וועלף. און

אַט — אשר יצר את האדם בחכמה. בחכמה. בחכמה. — מיר קערט די גרינע גאל. איך וויל געלט! איך וויל רייך זיין! כבוד וויל איך, כבוד! אזוי ווי איר, מר. זיף! אַרויסנעמען דעם מאַרד פון מענטש- לעכע ביינער, אזוי ווי איר, מיסטער זיף! פייניקן, טרעטן איבער מענטשן, איבער לעבן, אזוי ווי איר, מיסטער זיף. (הערמאַן און רודערמאַן ציען זיפֿן צו דער טיר. דאַרנפֿעלד שטופט אָפֿ אַלעמען פֿון זיך מיט גרויס אימפעט).

איך בין נישט בלינד! איך האָב אייך גענאַרט! אַלעמען. איך האָב גענאַרט אַ וועלט! איך האָב אייך אַלעמען געוואָלט דערזען אין אייער ריכטיקן געשטאַלט, און איך האָב אייך דערזען. איצט זענען מיינע אויגן ליכטיק. — איך שטעך אייך אַלעמען דורך מיט מיינע אויגן. איך האָב אייך שוין דורכגעשטאַכן — און איצט קענט איר גיין פון דאַנען! אַלע! אַרויס פון מיין שטוב! אַלע אַרויס!

(הערמאַן און רודערמאַן פירן אַרויס שנעל זיפֿן. — אַלע איבעריקע שטייען פֿאַרשטיינערטע. דאַרנפֿעלד צו זיי מיט אויסגעשטרעקטן שטעקן).

ד א ר נ פ ע ל ד : וואָס שטייט איר? אַרויס פון מיין שטוב! איר זענט אַלע פייניקער. איר זענט אַלע מיינע שונאים. אַלע. אַרויס!
(אין דעם באַווייזט זיך מיטאַמאָל אויף דער שוועל העלען. זי קומט אָן אַקור- ראַט אויף דאַרנפֿעלדיס ווילדע גוואַלדן. קיינער באַמערקט זי נישט פון אַנהייב, אָבער דאַרנפֿעלד, ווי ער שטייט מיטן פניס צו דער טיר, דער- זעט זי. גלייך ווערט ווידער אָן ענדערונג אין אים. אַ פֿאַרוואַנדיקט געשריי רייסט זיך אַרויס פון זיין האַלדז. ער גיט זיך אַ וואַקל. ער ווערט צוריק פֿאַרגליווערט. באַקומט צוריק די באַוועגונגען פון אַ בלינדן. ער נעמט ווידער טאַפֿן מיט די הענט ווי אין דער פינצטערניש. ער נעמט פֿאַלן. העלער-רייך-לעוון כאַפֿן אים אונטער. ראוז דערזעט העלען. זי פֿאַלט-צו צו איר מיט געוויין).

ר א ו ז : העלען! העלען!
ד א ר נ פ ע ל ד : (אין די אַרעמס פון העלער, רייך און לעוון אויפֿגע- לייזט) לייגט מיך אַוועק. איך זע נישט. איך האָב גערעדט נישט אמת פריער. איך האָב קיינעם פון אייך נישט געזען. איך בין בלינד. אויף אַן אמת בלינד. מיין האַרץ שטעלט זיך אָפֿ. אַטעם! גיט מיר אַטעם!

(פ א ר ה א נ ג)

דריטער אקט.

אין וואַכן אַרום.

אַונט. דאָרנפעלד ליגט ביי זיך אין צימער אָנגעטאָן
אין אַ שלאָף-ראַק. ער איז בלייך און אויסגעצערט.
אויף די אויגן טראַגט ער טונקעלע ברילן. לעבן אים
שטייט העלען אָנגעטאָן אין מאַנטל, ווי פאַרן אַוועקגיין.
אָנהייב נאַכט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איר גייט שוין אַוועק? איר זענט דאָך ערשט אַרייַן-
געקומען.

ה ע ל ע ן : איך בין געקומען נאָר אַ קוק טאָן וואָס איר מאַכט.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : פאַר די אַלע וואַכן, וואָס איך ליג קראַנק, איז היינט
ערשט דאָס צווייטע מאָל וואָס איר קומט מיך זען. ווי אַזוי זאָל איך
עס פאַרשטיין?

ה ע ל ע ן : איז דאָס אַזוי נישט פאַרשטענדלעך?
ד אַ ר נ פ ע ל ד : זער ניט פאַרשטענדלעך. איך ליג די גאַנצע צייט און
בענק נאָך אייך.

ה ע ל ע ן : איך האָב ניט געקענט אַרייַנקומען אָפט. איך האָב געפילט
אַז איך בין ניט געוואונטשן.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איר מיינט ראוו? ראוו איז איצט אַנדערש.
ה ע ל ע ן : עס קאָן זיין, און איך האָב געוויס צו איר גאַרנישט. אָבער
איך האָב פאַרט געפילט, אַז זי וויל ניט איך זאָל קומען אָפט.
ד אַ ר נ פ ע ל ד : פונדעסטוועגן קאָן איך עס נאָך אַלץ נישט פאַרשטיין.
ה ע ל ע ן : מיר איז אויך נישט אַלץ פאַרשטענדלעך, דאָרנפעלד.
(שווערע פאוזע).

ד אַ ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס זענט איר אַנשוויגן געוואָרן, העלען?
ה ע ל ע ן : ווען עס האָט פאַסירט דאָס אומגליק מיט אייערע אויגן בין
איך געווען דאָמאָלסט אין דער סאַוט, אין אַ שטעטל. דאָרט וואוינן
איך די גאַנצע צייט זינט איך בין מיט אַ יאָר צוריק אַוועק פון ניו-
יאָרק. איינמאָל, אַ וואָך פאַר אייער קראַנק ווערן, בין איך געקומען
אויף אַ פאַר טעג אין ניו-יאָרק. געקומען און אַוועקגעפאַרן צוריק.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אַ וואָך פאַר מייך בלינד ווערן?
ה ע ל ע ן : יא. אַ וואָך פאַר דעם.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (מיט וואַקסנדיקער שטיינונג) און נישט געקומען אין

שטוב מיך זען? און נישט געגעבן מיר אפילו צו וויסן אז איר זענט
אין שטאָט?

ה ע ל ע ן : אַנדערש איז נישט מעגלעך געווען, ווייזט אויס.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס איז נישט מעגלעך געווען?

ה ע ל ע ן : לאַמיר נישט רעדן וועגן דעם?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : אָבער אַז איר האָט זיך דערוואוסט גלייך נאָכדעם
אַז מיינע אויגן זענען בלינד געוואָרן —

ה ע ל ע ן : בין איך דאַמאַלסט געווען צוריק שוין אין מיין שטעטל.
האַב איך איבערגעלאָזט אַלץ מיט אַנאַנדער און געקומען ווידער קיין
ניר-יאָרק.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : פון די צייטונגען, הייסט עס, האָט איר זיך דער-
וואוסט. און — הייסט עס, כדי צו זוכה זיין אַז העלען זאָל קומען מיך
זען — באַדאַרף איך נישט אַנדערש ווי נאָר בלינד ווערן. הייסט עס,
ווידער דאָס אייגענע: אויב איך וואַלט, חלילה, נישט בלינד געוואָרן —

ה ע ל ע ן : (פאַרקלעמט) ווי קענט איר אַזוי רעדן?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך מיין גאַרנישט דערמיט.

ה ע ל ע ן : איר מיינט דאָך יאָ עפעס.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך בין שלעכט. דאָס איז אַלץ.

ה ע ל ע ן : צו וואָס רעדן אויף זיך שלעכטס? ס'איז גענוג טרוי-
עריק אָן דעם, דאַרנפעלד.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : יאָ, אמת.

ה ע ל ע ן : איך בין אַריינגעקומען אין שטוב צו איך אַקוראַט אין יע-
נעם מאַמענט. ווען איר זענט געשטאַנען אָן אויפגעשטורעמטער מיטן
פאַרמאַסטענעם שטעקן אין האַנט. איר האָט געטריבן אַלעמען פון זיך
און געשריגן אַז איר זענט נישט בלינד. און איידער איך האָב נאָך צייט
געהאַט צו פאַרשטיין עפעס וואָס, האָט איר אַ פאַל געטאָן צו דער ערד
אין אַ צוזאַמענברוך. — ווייס איך נאָך ביז היינט נישט צי איר האָט
געזען מיין אַריינקומען דאַמאַלסט, צי ניין? —

ד אָ ר נ פ ע ל ד : ווי האָב איך געקאַנט זען אייער אַריינקומען, אַז
מיינע אויגן זענען געווען בלינד? אָבער דאָס איז דאָך נישט וויכטיק.
וויכטיק איז נאָר דער פאַקט וואָס העלען איז געקומען מיך זען.

ה ע ל ע ן : פאַרשטיי איך נישט ביז היינט אייער דאַמאַלסדיקן אויס-
געשריי, אַז איר זענט נישט בלינד. צוליב וואָס האָט איר אַזוינס גע-
שריגן? איך פאַרשטיי עס נישט און עס מאַטערט מיך. —

ד א ר נ פ ע ל ד : פאָרוואָס מאַטערט עס אייך ? איך וועל פּרעגן וויי-
דערמאָל : איר וואָלט דען געוואָלט בעסער אָז איך זאָל יע זיין
בלינד, איידער נישט בלינד ?

ה ע ל ע ן : (מיט געשריי) דאָרנפעלד !

ד א ר נ פ ע ל ד : פאָרגיט מיר. נעמט נישט פאַר אומגוט מיינע רייד,
איך בעט אייך. איר האָט געטאָן גוט וואָס איר זענט געקומען. אין
די אַלע וואָכן פון צוזאַמענברוך און בלינדקייט האָט מיר אַ סך כח
געגעבן דער גוטער געדאַנק, אַז העלען איז צוליב מיין קראַנק זיין גע-
קומען קיין ניו-יאָרק און אַז זי קאָן אין יעדן מאָמענט אַריינקומען מיך
זען. און כאַטש איר זענט פאַר דער גאַנצער צייט אַריינגעקומען נאָר
איין מאָל —

ה ע ל ע ן : (מיט אַ ציטער שטימע) אפשר וואָלט איר אַ טראַכט געטאָן,
אַז ס'איז געווען נאָך אַ סבה פאָרוואָס איך האָב נישט געקאָנט קומען
אַפט ? אפשר בין איך אויך געלעגן אין אַ צוזאַמענברוך ווי איר ?

ד א ר נ פ ע ל ד : וואָס מיינט איר מיט דעם ?

ה ע ל ע ן : וואָס זאָל איך מיט דעם מיינען ? איר ליגט נישט געזונט —
קאָכט אַ וועלט מיט אייך. און איך ליג ביי זיך אין צימער די גאַנצע
וואָכן דאָ איינע אַליין און —

ד א ר נ פ ע ל ד : (טוט אַ כאַפּ איר האַנט) העלען !

ה ע ל ע ן : לאַמיר נישט רעדן דערפון. איצט אַז איר פילט זיך בעסער,
קאָן איך שוין אַוועקפאַרן צוריק.

ד א ר נ פ ע ל ד : וואוהין צוריק ?

ה ע ל ע ן : צוריק צו מיין פּלאַץ אין דער סאָוט. איך אַרבעט אין אַ
שפּיטאַל דאָרט. אַ נוירס. נאָך היינט באַנאַכט פאַר איך אַוועק.

ד א ר נ פ ע ל ד : נאָך היינט באַנאַכט ?

ה ע ל ע ן : איך דאַרף דאָ נישט זיין מער, און איך דאַרף מער נישט
קומען אַהער.

ד א ר נ פ ע ל ד : איצט רעדט איר מיט בייזקייט.

ה ע ל ע ן : איך וויל רעדן מיט וואָס מער בייזקייט, כדי איר זאָלט מיך
אַרויסרייסן פון האַרץ און פאַרגעסן.

ד א ר נ פ ע ל ד : און אויב איך וועל נישט אַרויסרייסן ?

ה ע ל ע ן : איך וואָלט אַוועקגעפאַרן נאָך נעכטן, ווען נישט די היינטיקע
פייערונג פון אייער יוביליי.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך דאָנק אייך וואָס איר זענט צוליב דעם געבליבן.
אַבער אין תוך — וואָס גייט מיר אָן איצט דער יוביליי?

ה ע ל ע ן : אייער יוביליי, וויל איך גראַד, זאָל אייך אָנגיין.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך האָב אייך ליב, העלען.

ה ע ל ע ן : און איך זאָג אייך דאָס זעלבע, דאָרנפעלד. און מיר דאָרפן
דערפאַר טאַקע נישט באַגעגענען זיך מער קיינמאַל. מיר מוזן איינע
די אַנדערע פאַרגעסן. (פּוּיזט) איך וועל גיין אין האַל. די פּייערונג
וועט זיך באַלד אָנהייבן.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : און איר וועט מער היינט נישט אַריינקומען אַהער.
איידער איר פאַרט אַוועק?

ה ע ל ע ן : איך ווייס נישט. מיר וועלן זען.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : אַך — גאַט.

ה ע ל ע ן : ס'איז דאָך שוין קיין חלוק נישט אין דער אמת'ן. אַבער
לאַמיר עס לאָזן. אייער היינטיקע פּייערונג איז וויכטיקער פון אַלץ.
מען וועט שטיין אויף קעפּ היינט. דריי טויזנט מענטשן נעמט אַריין
דער האַל. און אַלע פּלעצער זענען שוין אויסגעפאַרקויפט געווען נאָך
נעכטן. איר דאָרפט זיך פּילן גליקלעך, דאָרנפעלד.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : כאַטש איר רעדט נישט די דאָזיקע ווערטער. נישט
איצט די צייט צו רעדן וועגן גליקלעכקייט.

ה ע ל ע ן : ס'איז דאָך אַבער פאַרט אַ גרויסער יום־טוב און
אַ גרויסער נצחון. פון אַלע שעפּער האָבן געשטראַמט אַרבעטער נאָך
בילעטן. דאָס פאַלק האָט אייך ליב.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : מאַדנע. אין האַל זאַמלט זיך אַן עולם צוליב מיר,
און איך ליג אויפן בעט אין אַ כאַלאַט.

ה ע ל ע ן : איך בין געגאַנגען אַהער און מיינ האַרץ איז געווען פול מיט
האַפענונג. אפשר וועט איר פאַרט קענען אָנטאָן זיך אַ כח און גיין
אין האַל צו אייער יום־טוב.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : (גיט אַ פּאַל מיטן פנים אַראָפּ אין קישן) איך קען
נישט. מיינע כחות פאַרלאָזן מיך.

ה ע ל ע ן : (נעמט אים אַן פאַר די הענט) נאָר נישט פאַרצווייפלען,
דאָרנפעלד.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : שטיי נאָך אַ וויילע לעבן מיר. רעד מיט מיר אויף
דו, איך בעט. אַז דו ווייסט גאַרנישט וואָס פאַראַ וואונדער עס איז אַט־

דאָס אויפגיין פון דיין פנים אַנטקעגן מיר. פיר וואָכן אָפגעלעגן אין גאַלער פינצטערניש.

ה ע ל ע ן : ס'איז מיר אַ פרייד צו הערן, אַז אייערע אויגן זענען בעסער. ד אַ ר נ פ ע ל ד : יאָ, זיי ווערן בעסער, און אַלץ הייבט אָן אויפגיין אַנטקעגן מיר אַזוי ווי פון אַ נאַכט אַרויס. — העלען, הער, — כ'וואַלט וועלן מיט דיר רעדן וועגן אַ זער וויכטיקער זאַך. איך דאַרף דיר עפעס אַנטפלעקן.

ה ע ל ע ן : אַנטפלעקן ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : יאָ. אַ סוד. איך וואַלט באַדאַרפט רעדן מיט דיר לאַנג, לאַנג. אָבער — אַז איר שטייט אויף דער שוועל —

ה ע ל ע ן : איך האָב דאָך אייך געזאָגט פאַרוואָס.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : און איך האָב דאָך אייך געזאָגט אַז ראַוז איז איצט אַנדערש.

ה ע ל ע ן : יאָ. אמת. אָבער בעסער ווערט סייוויסיי דערפון נישט קיינעם. — נו, וואָס איז דער סוד ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : נו, לאַמיר זאָגן, אַז — און אפשר איך וועל פרעגן פשוט: צי באַגרייפט איר מיין בלינדקייט ? און צי באַגרייפט איר יענע רגע ווען איר האָט זיך באַוויזן, ווי איר זאָגט, אויף מיין שוועל, ווען איך בין געשטאַנען מיטן שטעקן אין האַנט ?

ה ע ל ע ן : איך בין אויפגעציטערט פון דעם וואָס איר האָט באַדאַרפט איבערלעבן אין אַזאַ צושטאַנד —

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אָבער איך פרעג: איר זענט מיך אין קיין זאַך נישט חושד ?

ה ע ל ע ן ? פאַרוואָס פרעגט איר די פראַגע ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : מען גיט מיר איבער, אַז מענטשן רעדן רכילות וועגן —

ה ע ל ע ן : (שלאַגט איבער) וועמען גייען אָן נאַרישע רכילות ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : נו טאַקע, וועמען גייען אָן רכילות ? — לאַמיר עס לאַזן דערווייל. איך זאָג: דערווייל, וואָרום איך האָב יאָ עפעס צו דערציילן אייך. קומט מיך זען איידער איר פאַרט אַוועק. איר וועט קומען ? (זינקט אַרונטער).

ה ע ל ע ן : וואָס איז מיט אייך ? איר פילט נישט גוט ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : גאַרנישט, העלען. גאַרנישט. (ענדערט געשפרעך)

באַב איז דאָך שוין אויך דאָ צוריק. איר ווייסט ?

ה ע ל ע ן : יא, איך ווייס. (ראו קומט אַרײַן אַנגעטאַן יוס־טוב־דיק).
ר א ו ז : מען דאַרף דאָך שוין גיין אין האַל. מיר וועלן גיין צוזאַמען,
העלען.

ה ע ל ע ן : (פאַרלאַרן) איך וויל זיך נאָך אויף אַ מינוט אַרײַנכאַפּן
צו זיך.

ר א ו ז : העלען, טייערע, פאַרוואָס האַלט איר זיך פון ווייטן ? די
גאַנצע צײַט, זינד מאַקסים ליגט קראַנק, נישט אַרײַנגעקומען כמעט.

ה ע ל ע ן ? ניט איצט צו רעדן וועגן דעם.

ר א ו ז : לאַמיר זײַן שוועסטער, העלען.

ה ע ל ע ן : מיר זענען סײַ ווי סײַ.

ר א ו ז : עס ליגט מיר שווער אויפן האַרצן די ווייטקײט אייערע. אַט־
דאָס ווייכן אייערס פון אונדזער שטוב. עס קומט אויס אַז —

ה ע ל ע ן : נײַן, נײַן. איך בעט אייך — רעדט ניט. — וואו איז
באַב ? איך האָב אים נאָך ניט געזען.

ר א ו ז : ער איז אַרויס עפעס קויפן. גאָט, וואָס דאָס יינגל האָט דאָס
אַפגעטאַן ! וואָס אַ יינגל פאַלט איין — אַוועקלאָזן זיך וואַנדערן אי־
בערן לאַנד און הונגערן.

ה ע ל ע ן : ער האָט געוואוסט וואָס דאָ טוט זיך בײַ אייך ?

ר א ו ז : ער האָט דערזען, זאָגט ער, אין די צײַטונגען דעם טאַטנס
בילד און קײן געלט אויף קומען צוריק האָט ער נישט געהאַט — האָט
ער זיך געלאָזט שלעפּן אַהיים צו פּוס. געשלעפּט זיך וואַכן לאַנג.

ה ע ל ע ן : נו, אַבי ער איז דאָ צוריק בשלום. — זײַט געזונט. (העלען
אַפ. ראו שטײַט פאַרקלעמט אין זיך — גײט צו צו דאָרנפעלדן, וועל־
כער ליגט מיטן קאַפּ פאַרוואַרפן אַרונטער).

ר א ו ז : וואָס ליגסטו אַזוי, מאַקסים ? פּילסט זיך ווידער נישט גוט ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : דער דאָקטאָר וועט זײַן דאָ באַלד ?

ר א ו ז : אַוודאי וועט ער דאָ זײַן. (מיט אומרו) אפשר זאָל איך בלייבן
אין שטוב ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : נײַן, דאָס וועט נישט טויגן. דו און באַב און באַריס,
איר דאַרפט אַלע גײן אין האַל אַרײַן.

ר א ו ז : איך וועל בעטן העלען זי זאָל בלייבן מיט דיר.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אַך — וואָס רעדסטו ? —

ר א ו ז : איך מײן עס ערנסט ; איך וועל בעטן העלען. —

ד א ר נ פ ע ל ד : לעוו וועט זיין מיט מיר דעם אָוונט. וואָס איז מיט באַריסן?

ר א ו ז : אויף באַריסן בין איך אויף אַן אמת אויפגעבראַכט. זיצט ביי זיך אַן אַנגעבלאָזענער. אים געפעלט נישט די גאַנצע פייערונג, זאָגט ער. ער וועט נישט גיין, זאָגט ער, אין האַל. ער האָט געמעגט היינט נישט פירן קיין עקשנות.

ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט געבראַכענעם קול) נו, וואָס קען איך העלפן? מיר איז אַלץ איינס — אייערע פאַרדראַסן, אייערע שטרייטן, אייערע צעלהכעיסן.

ר א ו ז : דו מיינסט אויך מיך מסתמא.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך מיין אַלעמען. אַלעמען. און אויב ס'איז דאָ אַ שולדיקער — בין איך עס. וואָרום וואָס איז דאָס אַלץ, ווען נישט קיין שולד? — מיין שולד. — ליטעראַטור, לידער, — אַ שפּיל וואָס גייט שוין אַן מיט מיר צענדליקער יאָרן. אַמאָל זעט עס אויס גראַנדיעז און וויכטיק. און אַט פון דעם גאַנצן שפּיל לאַזט זיך מיטאַמאָל אויס — אַן אָוונט. אַן אָוונט... מ'וועט דעקלאַמירן און מען וועט האַלטן רעדעס. יידיש, וועט מען זאָגן, איז אַ גרויסע, וויכטיקע שפּראַך, אַ נייע, פּרישע קולטור. און דאַרנפעלד, וועט מען זאָגן — אַהאָ, דאַרנפעלד! אַ קליי-ניקייט — דאַרנפעלד! (פּאָוט) און אַלע האָבן זיך איבערגעבעטן מיט מיר. מען גיט מיר אין אַלץ נאָך, אין אַלץ. וואָס בלינדע אויגן קע-נען אויפטאָן! וואונדער! — באַב איז צוריקגעקומען. העלען איז געקומען צופאַרן. אַלע, אַלע, אַלע זענען צוריקגעקומען. אַרגאַניזאַ-ציעס, אַרבעטער, שרייבער — אַלע וועלן קומען, אַלע וועלן באַגריסן און מסכים זיין, אַז איך בין דער זיגער. — הַם, הַם... זיגער! איבער וועמען זיגער? וועמען האָב איך אומגעוואָרפן, און איבער וועמען טרעט איך איבער? — צי נישט איבער זיך אַליין דען? איך האָב צו קיינעם קיין טענות נישט.

ר א ו ז : דו בענקסט נאָך העלען.

ד א ר נ פ ע ל ד : האָסט עס מיר שוין נישט איינמאָל געזאָגט, — צו וואָס דאַרפסטו דאָס מיר זאָגן ווידער?

ר א ו ז : איך זאָג עס אַן פאַרוואורף, מאַקסיס. און העלענס טרויער האָב איך דערשפּירט אַזוי ווי מיין אייגענעם. זי איז אַריינגעקומען אַזוי שטיל, אַזוי שווייגנדיק, זי איז אַזוי געענדערט געוואָרן פאַרן יאָר. אַזוי פאַרעלטערט. זאָג, וואָס זאָל איך טאָן? וואָס ווילסטו זאָל איך טאָן?

ד א ר נ פ ע ל ד : איך פאַרלאַנג קיין זאָך נישט, ראַוז. איך וויל איין זאָך נאָר: רו. — וואו איז באַב? איך וויל מיט אים רעדן.

ר א ו ז : איצט? מיר דאַרפן דאָך שוין גיין אין האַל.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך וויל טאַקע מיט אים רעדן איידער ער גייט אין האַל. רוף מיר אויך אַריין באַריסן.

ר א ו ז : (רופט) באַריס!

(באַריס קומט אַריין אַנגעכמורעט).

ב א ר י ס : וואָס איז?

ד א ר נ פ ע ל ד : ווילסט נישט גיין צו מיין אַוונט, הער איך.

ב א ר י ס : כ'וועל נישט גיין.

ד א ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס?

ב א ר י ס : איך בעט דיך, מאַקסיים, זאָל עס דיך נישט אַרן. ביסט אַ חולה און דאַרפסט זיך נישט אויפּרעגן.

ד א ר נ פ ע ל ד : דאָס איז נישט קיין ענטפּער פאַר מיר.

ב א ר י ס : ס'וועט פון דעם יום-טוב גאַרנישט געמינדערט ווערן, אַז איך וועל נישט זיין אין האַל.

ד א ר נ פ ע ל ד : (שטעלט זיך אויף) איר האָט זיך אַלע אַזוי ווי צו-נויפּגערעדט מיך אַן אויפהער צו שלאָגן איבערן קאַפּ.

ר א ו ז : אַזאַ אויפּרעגונג איז סם פאַר אים, באַריס.

ב א ר י ס : (נעמט אים איין) באַרוואיק זיך.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך וויל זאָלסט מיר זאָגן דעם אמת.

ב א ר י ס : יא, איך וועל דיר זאָגן דעם אמת. מיר געפּעלט נישט דער אַוונט.

ד א ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס?

ב א ר י ס : עס באַשטעטיקט זיך דאָס, וואָס איך האָב דיר שוין עטלעכע מאַל געזאָגט: אַ קולטור פון פאַרצווייפּלונג. און היינט זע איך נאָך עפעס — אַ קולטור פון צופאַל.

ד א ר נ פ ע ל ד : דו רעדסט פון קולטור און ביסט אַליין אַ קולטור-לאַזער גיפטיקער מענטש.

ב א ר י ס : אפשר, אפשר. דאָס, וואָס איך האָב צוגעזען דאָ, האָט מיך פאַר'סמ'ט.

ד א ר נ פ ע ל ד : און אַט שפּאַרסטו דעם סם אויך מיר אין האַרצן.

ב א ר י ס : איך דאַרף אים נישט שפּאַרן. דער סם איז שוין לאַנג אין האַרצן ביי דיר.

ד א ר נ פ ע ל ד : (אויפגעקאָכט) וואָס מיינסטו מיט דעם אַלעם ?
ר א ו ז : (מיט געבעט) באַריס !

ב א ר י ס : (נעמט איין דאָרנפעלדן) איך בעט דיר, מאַקסיס. איך מיינ
גאַרנישט. זיי מיר מוחל. איך בין שולדיק וואָס איך קאָן זיך נישט
קאָנטראַלירן. נו, זיי מיר מוחל. כ'האַב דיר ליב, מאַקסיס... וואָס
ווינסטו, ראַוו? וויין נישט. עס איז דאָך טאַקע אמת אַז איך בין אַן
אַלטער בחור, מיט אַלטע ישׁובה-בחור'שע חלומות. אין מיר האָט זיך
איינגעגעסן דער געדאַנק וועגן חורבן פון אונדזער לעבן. איך האָב
מורא פאַר חורבן. איך זע, דוכט זיך, ווי דאָס יידישע לעבן בויט זיך
דאָ, און אין דער זעלבער צייט, זע איך, ווי עס ווערט חרב. מאַדנע,
דאָס חרב ווערן זע איך מער ווי דאָס אויפבויען זיך. און דער
חורבן דריקט מיך. — אַמעריקע, זעט אויס, פאַרשטיי איך אינגאַנצן
נישט. בין איך קיינעם דערפאַר נישט צום האַרצן. די אַלטע חלומות
רינען אויס אַזוי ווי די נייע רינען אויס. — און איר האָט מיך קיינער
נישט ליב. איך ווייס דאָס.

ר א ו ז : צו וואָס אַט-די רייד איצט ?

ב א ר י ס : איצט, נישט איצט. ס'איז שוין נישט קיין חילוק. ס'איז
שוין פאַרפאַלן. און איך אַליין בין אַ פאַרפאַלענער. און אין דער
אמת'ן, — איך האָב אפשר גאַר קיין רעכט נישט צו רעדן אַזוי. איך
גיי אַרום און שיט זאַלין אויף וואונדן. איך רעד : אחד העם, יהודה
הלוי, אבן עזרא — און איך זע נישט, ווי פאַר מיינע אויגן פייניקט זיך
אַ מענטש, אַ מאַקסיס דאָרנפעלד, אין אַן אייגענער אינקוויזיציע. ער
בלאָזט פאַנגאנדער אַליין אַ פייער און וואַרפט זיך אַליין אין דעם פייער.
און נישט נאָר וואָס ער קומט אום, נאָר איך זע נאָך, אַז אים חלש'ט
זיך אומקומען.

ד א ר נ פ ע ל ד : נעם אים צו פון דאַנען, וואַרום איך וועל אים מיט
עפעס געבן איבערן קאַפּ.

ר א ו ז : (צו באַריס) גיי טו זיך איבער. וועסט גיין מיט מיר צום אַוונט.
(אין דער צייט קומט אַריין באַב מיט אַ בוקעט בלומען אין האַנט).

ר א ו ז : גוט אַזוי, באַב. (קושט אים און גייט אַרויס, מיטשלעפּנדיק
באַריס).

ב א ב : (נענטערט זיך צו דאָרנפעלדן, וועלכער איז צוריקגעפאַלן צו זיין
בעט, גיט אים אַריין אין האַנט די בלומען. באַבס באַוועגונגען זענען
נישט דרייטעט) איך האָב דיר געבראַכט בלומען, פאַ.

ד א ר נ פ ע ל ד : א דאנק, באב. (פויזע) נו, וואס שווייגסטו, באב ?
ב א ב : איך האב געוואלט שוין טאקע רעדן מיט דיר, פא.
ד א ר נ פ ע ל ד : נו, פארוואס רעדסטו נישט ?
ב א ב : עפעס רעדט זיך נישט, פא.
ד א ר נ פ ע ל ד : נעם א שטול און זעץ זיך לעבן מיר דא. (באב רוקט
צו א שטול. ער שטייט נאך אלץ אין פארלעגנהייט, דארנפעלד זעצט
אין אנדער).
ב א ב : וואס מאכן דייעע אויגן, פא ?
ד א ר נ פ ע ל ד : זיי ווערן בעסער.
ב א ב : און מיטן הארץ ליידיסטו נאך שטארק ?
ד א ר נ פ ע ל ד : יא, איך ליידי.
ב א ב : ביסט דאך נישט אין כעס אויף מיר ?
ד א ר נ פ ע ל ד : ניין, באב.
ב א ב : איך האב טאקע געטראכט, אז דו ביסט געווען אין כעס אויף
מיר נאר דעמאלט. אבער דערנאך ביסטו שוין נישט געווען אין כעס.
דו ביסט דאך נישט ווי אלע.
ד א ר נ פ ע ל ד : וואס מיינסטו — נישט ווי אלע ?
ב א ב : ביסט א פאעט און א סאציאליסט — האב איך געטראכט, אז דו
פארשטייסט מיד.
ד א ר נ פ ע ל ד : נו, און מיך פארשטייסטו ?
ב א ב : יא, איך פארשטיי דיר, פא.
ד א ר נ פ ע ל ד : וואס פארשטייסטו ?
ב א ב : אלץ.
ד א ר נ פ ע ל ד : וואס אלץ ?
ב א ב : אז דיר איז זער נישט גוט. (פאוזע).
ד א ר נ פ ע ל ד : וואס-זשע שווייגסטו ווידער ? האסט מורא טאמער
וועסטו מיר וויי טאן ?
ב א ב : איך האב מורא.
ד א ר נ פ ע ל ד : הייסט דאס, אלץ וואס דו ווילסט מיר זאגן דארף מיר
וויי טאן. — וואו ביסטו געווען אין משך פון די אלע וואכן ?
ב א ב : געוואנדערט איבערן לאנד.
ד א ר נ פ ע ל ד : געהונגערט ?
ב א ב : כ'האב געארבעט אויף פארמס און געגעסן דארט.
ד א ר נ פ ע ל ד : איז וואס-זשע האסטו אויסגעפונען איבערן לאנד
וואנדערנדיק ?

ב א ב : איך האָב אויסגעפונען, אַז דאָס לאַנד ליגט נישט אין די הענט
פון זיינע אמת'ע באַלעבאָטיים.

ד א ר נ פ ע ל ד : ווער זענען די אמת'ע באַלעבאָטיים ?

ב א ב : די וואָס אַרבעטן.

ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט צופרידנקייט) דאָס געפעלט מיר, באַב. צוליב
דעם האָט זיך געלוינט דאָס וואַנדערן דיינס. און וואָס נאָך האָסטו
אויסגעפונען ?

ב א ב : אַז איך געהער צו אַמעריקע אינגאַנצן. (ער שטרייכט אונטער
דאָס וואָרט „אינגאַנצן“).

ד א ר נ פ ע ל ד : און איך געהער דען נישט אינגאַנצן ?

ב א ב : אַנטשולדיק מיר, פּאַ, איך מיינ נישט דיר וויי טאָן.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך ווייס, באַב. (נעמט זיינע הענט און גלעט זיי).

ב א ב : איך האָב דיר וויי געטאָן. און זע דאָך.

ד א ר נ פ ע ל ד : דו ווייסט באַב ? — אַט האַלט איך דיינע הענט און
גלעט זיי. — — — ווען איך בין געווען אין דיינע יאָרן, איז צווישן
מיר און מיינ טאָטן אויך פאַרגעקומען אַזאַ צוזאַמענשטויס ווי צווישן
דיר און מיר. דאָס הייסט, אַ צוזאַמענשטויס פון צוויי דורות. אַבער
מיינ טאָטע האָט מיר מיינ האַנט נישט געגלעט, ווי איך גלעט דיין
האַנט. — פאַרשטייט, באַב ?

ב א ב : יאַ, איך פאַרשטיי.

ד א ר נ פ ע ל ד : דו ווילסט זיין אַ סאַציאַליסט, באַב ?

ב א ב ? איך בין, פּאַ.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך וועל זיין גליקלעך, אויב דו וועסט זיין אַן אַק-
טיווער קעמפער פאַר אַ נייער אַרדנונג אויף דער וועלט, און אַז דו
וועסט אפילו גיין אויף ליידן. אפילו אין געפענגעניש זיצן. — פאַר-
שטייט מיר, באַב ?

ב א ב : יאַ, פּאַ.

ד א ר נ פ ע ל ד : אַבער ווען איז דאָס אַלץ גערעדט, ווען דו וועסט
נישט איבעררייסן מיינ פּאַדים. פאַרשטייט, באַב. עס איז נישט נאָר
יידיש ווי אַ שפּראַך, צוליב וואָס אונדזער סכסוך קומט פאַר. יידיש
איז פאַר אונדז איצט מער ווי שפּראַך, באַב. עס איז אונדזער נייע גע-
שיכטע אין דער וועלט. עס איז אונדזער צונג. — מאַדנע, ווי איך
נעם רעדן וועגן דעם ווערן מיר מיטאַמאָל פאַרפּראַרן אַלע ווערטער.

ב א ב : רעד נאָך, — איך וויל הערן.

ד א ר נ פ ע ל ד : אך ! פארוואס פארשטייטו מיך נישט אן ווערטער ?
(פוי'וי) פארשטייט, באב, — אן דער פאדים איז גאנץ און ציט זיך
ווייטער, האט א זינען דאמאלסט דער סכסוך פון דורות, האט א זינען
דאמאלסט אונדזער שותפות אין דעם קאמף וואס עס פירן די אונטער-
דריקטע פון אלע פעלקער פאר א נייער וועלט. מיר טראגן צו דא-
מאלסט א זער וויכטיקן חלק. מיר ברענגען א פייערדיקע ליידנשאפט
נאך גאולה, א היסטארישע ליידנשאפט, א געלייטערטע אין פין און
יסורים. א ליכטיקע ליידנשאפט. שניידן מיר אבער אויס אונדזער
צונג, מיינט עס נישט אן מיר בייטן זי איבער אויף א צווייטער צונג,
נאר עס מיינט אן מיר בלייבן אן א צונג אינגאנצן. דו פארשטייט
מיינע רייד, באב ?

ב א ב : איך פארשטיי אלץ, פא.

ד א ר נ פ ע ל ד : עס ווערט דאמאלסט פוסט און פינצטער און קאלט.
אונדזער פנים ווערט א שטום, צעקרימט פנים. די וועלט לעבט און
מיר — שטארבן. נעם מיך אליין, באב. — אמעריקע צי נישט אמע-
ריקע — וואס איז דער אונטערשייד ? — ביסט דאך געווען אויף א
פארם, זאגסטו. טו שטעל זיך פאר און בילד : שטייט א מענטש אויף
א פעלד און אקערט. ער פארקוקט זיך אן א זייט אויף איין רגע, קומט
צו לויפן ווער און שרויפט אפ דעם שטאלענעם צונג פון זיין אקער,
און דער מענטש בלייבט איבער מיט די הילצערנע הענטלעך נאר, און
פון זיין פנים רינט שווייס און דאס פעלד ווערט א מדבר. — און
איצט נאך עפעס, באב, — שטעל זיך פאר אן איך רעד צו דיר ווי
עס וואלט געווען דער לעצטער טאג פון מיין לעבן.

ב א ב : (דערשראקן) ניין, רעד נישט אזוי !

ד א ר נ פ ע ל ד : שרעק זיך נישט, באב. איך האב דאך געזאגט :
שטעל זיך נאר פאר. און אחוץ דעם, קען טאקע זיין אן איך בין שוין
אונטערגעבראכן אזוי ווי אונטער א שווערער לאסט. מיין דור האט
געלעבט דא אין אמעריקע ווי אין אן אייביקער מהומה און אונטערגע-
ריסן אלע כחות. פופצן שעה א טאג ארבעטן אין שאפ האט צוגעהאלפן
דערצו. אבער שרעק זיך נישט, באב, — איך בין רואיק.

ב א ב : ביסט נישט רואיק. איך זע דאך. וועסט זיך אפשר לייגן ? דיר
איז שווער צו זיצן.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך וויל נאך רעדן מיט דיר — איך האב פריער
דערמאנט מיינע אייגענע יוגנט-יארן. עפעס גייט עס מיר נישט ארויס

היינט פון געדאַנק. פאַרשטייט, באַב, דור מיט דור קעמפט — אָבער
 איך קעמף דאָך נישט מיט דיר, פאַרשטייט? מיין טאַטע, דער פרוי-
 מער, דער אַרטאָדאָקס, האָט מלחמה געהאַלטן מיט מיר. אָבער איך,
 נישט נאָר וואָס איך האָלט נישט מלחמה מיט דיר, נאָר איך גיי דאָך
 דיר אַנטקעגן. איך שטרעק דאָך מיינע הענט צו דיר. איך טרייסל
 דאָך אָפּ דעם שטויב פאַר דיר, און דו — אַנטלויפסט, אַנטלויפסט. —
 באַב: ניין, פאַ. איך אַנטלויף נישט. איך בין אַוועק, און בין צוריק-
 געקומען.

ד אָ ר נ פ ע ל ד: איך בין אויך אַנטלאָפן פון מיין טאַטן. ער האָט גע-
 וואָלט איך זאָל זיין אַ רב, און מיד האָט געצויגן צו דער גרויסער
 וועלט, צו דער ליטעראַטור, צו פרייהייט, צו סאַציאַליזם. אין אַ פאַר
 חדשים אַרום, אַז איך בין געקומען צוריק אַהיים, געוואָר ווערן וואָס
 טאַטע-מאַמע מאַכן, האָט מיד דער טאַטע, ווי נאָר איך בין אַריין אין
 שטוב, באַגעגנט — ווייסטו מיט וואָס, באַב? מיט צוויי פיערדיקע
 פעטש אין באַק אַריין.

באב: פאַרוואָס?

ד אָ ר נ פ ע ל ד: קענסט דאָס נישט פאַרשטיין? אָבער אַזוי איז דאָס
 געווען. מיר האָט דער טאַטע געגעבן פעטש, און איך גלעט דיר די
 הענט דיינע. — און נאָך עפעס, באַב: איך האָב זיך דערנאָך דערוואוסט,
 אַז ווען איך בין אַוועק פון מיין טאַטן האָט ער אָן טענות און אָן רייד
 אויסגעטאָן די שייך פון די פיס און אַוועקגעזעצט זיך שבעה. אַפגעזעסן
 וויפיל ער האָט באַדאַרפט, אויפגעשטאַנען דערנאָך, אַרויסגענומען אַ
 גמרא און אַוועקגעזעצט זיך לערנען. ער האָט זיך אפילו קיין איין וואַקל
 נישט געטאָן. זיינע אויגן זענען אים נישט טונקל געוואָרן, ווייל ער איז
 געווען ביי זיך אַ תקיף. און איך — איך בין נישט קיין תקיף, באַב.
 מאַדנע, האָ? מען שרייבט וועגן מיר אין צייטונגען, מען דרוקט מיינע
 בילדער, עס טומלט אַ וועלט מיט מיר, און דאָך בין איך נישט קיין
 תקיף.

באב: פאַרוואָס?

ד אָ ר נ פ ע ל ד: ווען דו און אלע האָבן אַ טרייסל געטאָן די ערד אונ-
 טער מיר האָב איך נישט אויסגעהאַלטן. איך האָב זיך אַ וואַקל געטאָן.
 אין די אויגן האָט מיר גענומען שווינדלען, און איך האָב זיך פאַר-
 שווינדלט אין אַ פאַרצווייפלטער שפיל מיט זיך און מיט מיין אייגענער
 נשמה.

ב א ב : איך פאַרשטיי דיך איצט נישט, פּאַ. דייע רייד שרעקן מיך.
ד א ר נ פ ע ל ד : (שפּרינגט אויף) וואָלט דען אַ תקיף זיך צוגערירט צו
אַזא געלט, וואָס קומט פון אַן איזראַעל זיף ? זאָג מיר, ער וואָלט זיך
צוגערירט ?

ב א ב : וועגן וואָס פאַר אַ געלט רעדסטו, פּאַ ?
ד א ר נ פ ע ל ד : איך וועל דיר אויסזאָגן אַן אמת, באַב. איך מוז
אַנטפלעקן פאַר דיר אַן אמת. (האַקט זיך אָפּ און שווייגט).
ב א ב : וואָס פאַר אַן אמת ?

ד א ר נ פ ע ל ד : (ווי צו זיך אַליין) ניין, נישט איצט. דו וועסט עס
נישט פאַרשטיין. ביסט נאָך צו יונג דערפאַר. — מיינע אויגן, זאָלסטו
וויסן זיין, זענען געווען בלינד אויף אַן אמת — יא, אויף אַן אמת. איך
האַב געלעבט אין גאַלער פינצטערניש.

ב א ב : (דערשראָקן) פילסט נישט גוט ?
ד א ר נ פ ע ל ד : ניין, באַב. שרעק זיך נישט. איך בין נאָר מיד
אַביסל. (ער דריקט אים צו זיך) אַ דאַנק דיר נאָך אַמאָל פאַר די בלו-
מען. גיי צו דער מאַמען. שוין צייט אייך צום אַוונט גיין. (ער ציט זיך
אויס אויפן דיוואַן, באַב שטייט לעבן אים, בויגט זיך איבער אים מיט
ערפורכט).

ב א ב : איך האָב דיך ליב, פּאַ. ביסט אַזא מאַדנער און אַזא טרויעריי-
קער. איך זע, אַז דו לייסט אַ סך. און דו מיינסט אַז איך פאַרשטיי
נישט. איך וועל גיין אין האַל אַריין, און איך וועל זען ווי מען פייערט
דיין נאַמען און איך וועל הערן ווי מען זינגט דייע לידער. איך האָב
דיך ליב און... און... איך ווייס אַליין נישט, פּאַ. (ער קושט אים, גייט
אַרויס שטיל פון צימער. דאַרנפעלד ליגט אומבאַוועגלעך. עס קומט
אַריין דער דאָקטאָר).

ד א ק ט א ר : נו, וואָס איז דאָס פאַר אַ תכלית, דאַרנפעלד ? ליגן גאָר ?
הייבט זיך אויף. (דאַרנפעלד מאַכט אַן אַנשטרענגונג צו אויפשטעלן זיך
און פאַלט צוריק אַנידער. דאָקטאָר הערט אויס זיין פולס. קוקט אים
אַריין אין פנים). אויב איר ווילט, וועל איך זיין מיט אייך דאָ דעם
אַוונט.

ד א ר נ פ ע ל ד : ניין, מע דאַרף נישט, איך פיל זיך צוריק שטאַרק, און
אַחוץ דעם — לעוו וועט זיין מיט מיר.

ד א ק ט א ר : טוט אויס דעם חולה פון זיך. זייט יום־טוב'דיק.
ד א ר נ פ ע ל ד : (אויפגעמונטערט) אמת טאַקע, פאַרוואָס זאָל איך זיך

נישט איבערטאָן? דאָס איז גאָר אַ גוטער איינפאַל. (רופט) ראוו!
ד אָ ק ט אַ ר: (רופט אין טיר) מרס. דאַרנפעלד!
(ראוו קומט אַרײַן).
ד אָ ר נ פ ע ל ד: איך וויל זיך איבערטאָן.
ר א ו ז: (קוקט אויפן דאָקטאָר).
ד אָ ק ט אַ ר: אַדרא. דאָס וועט אים מאַכן מונטערער.
ר א ו ז: אויסגעצייכנט, מאַקסימ, קום. דיין אנצוג הענגט אָן אויסגע-
פרעסטער. (זי פירט אים אַרויס, קומט אַרײַן גלייך צוריק) ווי גע-
פינט איר אים, דאָקטאָר? זיין צושטאַנד איז מיר נישט געפעלן.
ד אָ ק ט אַ ר: די אויגן זענען אַ סך בעסער.
ר א ו ז: און דאָס האַרץ?
ד אָ ק ט אַ ר: דאָס האַרץ איז נישט בעסער.
ר א ו ז: וואָס זשע טוט מען? אפשר זאָל איך בלייבן דאָ. נישט גיין?
ד אָ ק ט אַ ר: ניין, דאָס וועט נאָך ווירקן אויף אים ערגער. ס'וועט
פאַרשאַרפן אין אים דעם איינדרוק אַז ער איז אַ שטאַרקער חולה. און
אַלענפאַלס, קיין געפאַר איז נישטאַ. (עס קומט אַרײַן לעוו) אַט איז
שוין דאָ פריינט לעוו. לעוו וועט מיט אים פאַרברענגען דעם אַוונט.
דאָס איז גענוג. (98).
ל ע ו ו: וואו איז דאַרנפעלד?
ר א ו ז: אים האָט זיך פאַרוואַלט איבערטאָן זיך.
ל ע ו ו: דאָס געפעלט מיר.
ר א ו ז: אָבער זיין האַרץ, זאָגט דער דאָקטאָר, איז נישט בעסער.
ל ע ו ו: איר מעגט רואיק גיין צום אַוונט. איך וועל זיין דאָ מיט אים.
ר א ו ז: איר זענט אַזאַ וואוילער, לעוו.
ל ע ו ו: נו, נו. — וואָס איז דאָ צו רעדן?
ר א ו ז: דאַרנפעלד איז שטאַרק צופרידן פון אייער היינטיקן אַרטיקל
וואָס איר האָט אָפגעדרוקט לכבוד אים. —
ל ע ו ו: טוט עס מיר אודאי הנאָה וואָס ער איז צופרידן. איך האָב
געטאָן נאָך עפעס, וואָס וועט אים, האָף איך, פאַרשאַפן אַ סך פרייד. —
ר א ו ז: וואָס אַ שטייגער?
ל ע ו ו: איך האָב גענומען דאָס ליד זיינס, וואָס ער האָט געוואַלט פאַר-
לייענען פאַר מיר דאָמאַלסט, ווען ער איז פלוצלינג קראַנק געוואָרן, און
אינגעשטודירט עס מיט אַן אַרבעטער־כאַר. דאַרנפעלד ווייס נישט
דערפון. ער מיינט, אַז דאָס ליד איז בכלל פאַרלאָרן געגאַנגען אין

טומל. ער האָט עטלעכע מאָל לעצטנס איבערגערעדט עס פאַר מיר מיט גרויס זאָרג. איך האָב אָבער דאָס ליד אָפּגעהיט און איינגעשטודירט עס מיט אַ כאָר. דער כאָר וועט עס דעקלאַמירן היינט אויפן אָונט אין זאָל און נאָכדעם וועט דער כאָר קומען אָהער אין שטוב און ליינענען עס פאַר דאָרנפעלדן. דאָס וועט זיין פאַר אים אַ גרויסע און אומגע־ריכטע פרייד. דאָס ליד הייסט „אייביק“. און יעדע סטראָף ענדיקט זיך מיט די ווערטער: איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק וויי־טער. — איר פאַרשטייט — ווייטער! — ווייטער! ווי עס פּאַסט פאַר אַזאַ פּאַעט ווי דאָרנפעלד. — דערציילט אים נישט וועגן דעם. דאָס דאַרף זיין אַ סורפּריז.

(מיקלינגט. אַ טומל ביים טיר. ראוח גייט אַרויס און קומט אַריין צוריק מיט אַ גרופע אַרבעטער — אַ דעלעגאַציע פון האָל).

ד ע ל ע ג א צ י ע: מיר ווילן זען דאָרנפעלדן. מיר ווילן אים באַ־גריסן. מיר זענען אַרבעטער — זיינע חברים פון שאַפּ.

ר א ו ז: פון וואָנען קומט איר איצט?
ד ע ל ע ג א צ י ע: מיר קומען פון האָל. דער האָל שטורעמט און וויל דאָרנפעלדן.

ל ע ו ו: אָבער דאָרנפעלד קען נישט גיין אין האָל.
ד ע ל ע ג א צ י ע: ווילן מיר אים באַגריסן פון אונדז אליין. מיר ווילן אים זען.

ר א ו ז: (גייט אַרויס און קומט אַריין מיט דאָרנפעלד. ער איז אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן אנצוג. ראוח האַלט אים אונטערן אַרעם. די דעלעגאַציע רינגלט אים אַרום. באַגריסט אים. דאָרנפעלד אַ צעטומלטער).

ד אָ ר נ פ ע ל ד: איך דאַנק אייך, מיינע פריינט, איך דאַנק אייך.
ד ע ל ע ג א צ י ע: אַ פרייד צו זען אייך נישט אין בעט. קומט מיט אונדז, דאָרנפעלד. דער גאַנצער עולם רופט אייער נאָמען. דער עולם וואַרט אויף אייך. קומט מיט אונדז.

ד אָ ר נ פ ע ל ד: (קוקט אויף לעוו) אפשר טאַקע גיין?
ל ע ו ו: (צו דער דעלעגאַציע) ניין, פריינט, דאָרנפעלד זאָל בעסער בלייבן אין שטוב. גייט צוריק אין האָל און זאָל מען אָנהייבן דעם אָונט. (דעלעגאַטן דריקן דאָרנפעלדס האַנט און גייען אָפּ. לעוו און ראוח זעצן אַוועק דאָרנפעלדן אויף אַ שטול, שטייען לעבן אים מיט גרויס זאָרג).

ד אָ ר נ פ ע ל ד: זיי האָבן מיך אויפּגערודערט. ס'וואַלט זיך מיר וועלן גיין אָהין.

ר א ו ז : אָבער אַז דער דאָקטאָר הייסט נישט, מאַקסיס.
ד א ר נ פ ע ל ד : יא, איך פאַרשטיי, איך פאַרשטיי. (צו ראוו) זיי נישט
צוטראַגן ראוו. ס'וועט מיר גאַרנישט זיין. נעם באַב'ן און באַריס'ן
און גייט.

ל ע ו ו : גייט טאַקע שנעלער. דער אַוונט וועט זיך געוויס באַלד אָנ-
הייבן.

ר א ו ז : נו, זיי געזונט, מאַקסיס. גוד ביי. (נעמט אים אַרום. אָפּ).

ל ע ו ו : איר זעט דאָך אויס אויסגעצייכנט, באמת.

ד א ר נ פ ע ל ד : אַז מען טוט אויס פון זיך דעם שפיטאַל-בגד ווערט
טאַקע בעסער. אַ דאַנק אייך פאַר אייער אַרטיקל, לעוו.

ל ע ו ו : ער געפעלט אייך?

ד א ר נ פ ע ל ד : מער ווי געפעלן. איר שרייבט וועגן מיר ווי אַן
אמת'ער נאַנטער. ווי אַן אמת'ער. —

ל ע ו ו : פונדעסטוועגן, שפּאַנט נישט אַרום צו פיל. לייגט זיך, אַדער
זיצט. איר מוזט מיך פּאַלגן. איך בין אייער שומר איצט.

ד א ר נ פ ע ל ד : נו, גוט. איך פּאַלג אייך. (ער זעצט זיך, שטעלט
זיך אויף און זעצט זיך ווידער) פונדעסטוועגן איז דאָס אַזוי מאַדנע
לעוו, אַזוי מאַדנע.

ל ע ו ו : וואָס איז מאַדנע?

ד א ר נ פ ע ל ד : איך זיך דאָ און קאַנטראַליר קוים מיין מידקייט, כדי
נישט אַנידערצופאַלן, און דאָרט אין האַל שטורעמט אַן עולם. מען
שיקט דעלעגאַציעס צו מיר! איר האָט דאָך געזען נאָר וואָס די אַר-
בעטער פון מיין שאַפּ, וואָס זענען געקומען מיך רופן. — מיט אַזאַ
איפער האָבן זיי מיך געשלעפט, און עפעס אַזוי ווי זיי וואַלטן געווען
אין כעס וואָס איך בין קראַנק און קען נישט מיטגיין מיט זיי. — אַזוי
ווי איך וואַלט געווען אין עפעס שולדיק קעגן זיי. אַט פיל איך פון
דאַנען אַזוי ווי אַ גרויסע, שווערע וואַנט וואַלט זיך גערוקט אויף מיר.
אַט נעמט די וואַנט און גיט זיך אַ לייג אַוועק אויף מיר. — צי זע איך
דען נישט אויס ווי אַ באַלאַגערטער שונא? דער באַלאַגערער איז שוין
נאַענט, נאַענט. — אַט ברעכט ער אויף די טיר און פּאַנגט מיך, און
פירט מיך אַוועק אַ געפּאַנגענעם. און אפשר ערגער נאָך — ער
שטעכט אַריין אַ שווערד אין מיין האַרץ.

ל ע ו ו : איך בין אמרואיק פון אייערע רייד.

ד א ר נ פ ע ל ד : איך רעד צו אייך ווי צו אַן אייגענעם. איר פאַר-

שטייט? איך רעד צו אייך פון טיפן אמת אַרויס. — דאַכט זיך, ס'איז אַזוי פשוט און אַזוי נאַטירלעך: איך האָב אַליין, דאַכט זיך, געוואָלט אַט-דעם טומל מיט דעם יוביליי-אַונט. יא, אַליין געוואָלט. נו, און אַט קומט דאָס פאַר. און וואו בין איך? איך בין דאָרט נישטאַ. און נישט דערפאַר ווייל איך בין אַ חולה בין איך דאָרט נישטאַ, נאָר איך בין טאַקע אינגאַנצן נישטאַ דאָרט.

ל ע ו ו: עס טוט מיר וויי צו הערן, אַז איר זענט נישט צופרידן מיט דעם אַונט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד: נישט וועגן דעם רעד איך, לעוו. מיר דוכט זיך אויס, אַז ערשט איצט שטיי איך ביי אַ ברעג פון אַ ים, און קוק אויס די אויגן אויף אַ שיף. איך דאַרף ערגעץ אַוועקגיין, אַוועקפאַרן. און די שיף קומט נישט. פון קינדווייז אַן גייט מיר נאָך אַ געדאַנק, אַז איך דאַרף ערגעץ אַוועקגיין. און איצט פיל איך עס נאָך מער. איר פאַר-שטייט — צוברעכן אַלע צאַמען און אַוועקגיין. אַבער, איר זעט — איך גיי נישט אַוועק. די שיף, וואָס וואָלט באַדאַרפט קומען נאָך מיר, באַווייזט זיך נישט. ס'איז נאַכט. — איך רוף. און די שיף קומט נישט. קומט נישט. — איך בין דאָך נישט קיין האַמלעט און איך האָב גאָר-נישט אַזוי ליב צו רעזאנירן, אַבער איך זאָג אייך, לעוו, אַזאָ עלנד פון זיך אַליין, ווי איך פיל איצט, האָב איך נאָך קיינמאַל נישט געפילט. (זיינע אַקסלען צוקן, אַזוי ווי אין קאַנוואולסיעס. פּוּזע. ער הייבט זיך האַט-טיק אויף, קוקט לעוו אין די אויגן) לעוו, פאַרוואָס האָב איך-נישט געקענט גענוג שטאַרק זיין און צוריקגעבן דעם הער זיף זיין געלט, וואָס ער האָט מיר געשיקט?

ל ע ו ו: כילעבן, איר וואָלט נישט באַדאַרפט מאַכן קיין וועזן דערפון.

ד אַ ר נ פ ע ל ד: משפט מיך, לעוו.

ל ע ו ו: וואָס פאַלט אייך איין? ווער קען וואַגן אייך משפט'ן? און פאַרוואָס משפט'ן? פאַרגעסט אַן דעם אַלעם.

ד אַ ר נ פ ע ל ד: איר פאַרשטייט? מיין חשבון מיט דער יידישער פאַעזיע, מיטן אַרבעטער-קלאַס, מיט וועלט און מיט זיך אַליין קומט צו אַ סך-הכל. און וואָס איז דער סך-הכל? איך וויל דאָך נישט פאַר-לייקענען, אַז איך שפיר ווי דער טויט רוקט זיך אויף מיר. זאָל טויט זיין דער סך הכל?

ל ע ו ו: פאַרוואָס עפעס טויט מיט אַמאַל?

ד אַ ר נ פ ע ל ד: איר האָט מורא פאַרן טויט?

ל ע ו ו : איך האָב נישט מורא, אָבער — צעוואָס איצט רעדן וועגן דעם?
אַ יום־טובֿ'דיקער אָונט —

ד אָ ר נ פ ע ל ד : טויט איז, אפשר, דער שעפּערישסטער געדאַנק וואָס
איז דאָ אין אונדז, לעוו. דער פּייערלעכסטער, דער אינטימסטער. אַזוי
ווי ליבע. (פּלוצלונג) זאָגט מיר, לעוו — העלען געפּעלט אייך?

ל ע ו ו : יאָ. כאַטש איך האָב נישט געהאַט קיין געלעגנהייט צו
דערקענען זי מערער. און איבערהויפּט געפּעלט זי מיר דערפאַר ווייל
איר האָט זי ליב.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : פּון וואָנען ווייסט איר?

ל ע ו ו : אַנטשולדיקט מיר וואָס איך האָב עס געזאָגט. אפשר האָב איך
עס נישט באַדאַרפט זאָגן —

ד אָ ר נ פ ע ל ד : עס מאַכט נישט אַז איר האָט עס געזאָגט. איר ווייסט,
זי פאַרט אַוועק היינט.

ל ע ו ו : היינט? זי וועט נישט זיין אפילו אויפן אָונט?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : אויפן אָונט וועט זי זיין.

ל ע ו ו : זי האָט זיך שוין צעזעגנט מיט אייך?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : כמעט.

ל ע ו ו : איר לידט דערפון, זע איך.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : נו, וואָס? — דער אמת פון ליב האָבן עמיצן באַ־
שטייט אין נישט האָבן דעם עמיצן. אַן אַלטער אמת, לעוו. און —
אין צייט פון סך־הכל דאַרף מען אָננעמען אַלץ פאַר ליב.

ל ע ו ו : ווידער סך־הכל?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : און איר זענט פאַרליבט אין עמיצן?

ל ע ו ו : (פאַרשעמט, שווייגט).

ד אָ ר נ פ ע ל ד : זאָגט, שעמט זיך נישט. איר ווייסט: איך האָב
געוואָלט איין זאך נאָך מקים זיין: אַנשרייבן אַ בוך ליבע־לידער. אַזוי
ווי היינע.

ל ע ו ו : איר וועט עס נאָך געוויס אַנשרייבן.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : היינע האָט מיט ליבע־לידער אָנגעהייבן און מיר
וואָלט זיך געוואָלט מיט ליבע־לידער ענדיקן. איך זאָג אייך נאָכאַמאָל,
איך שפּיר ווי דער סוף רוקט זיך אויף מיר.

ל ע ו ו : און איך זאָג אייך, אַז ס'איז נישטאָ קיין סוף. נישטאָ קיין טויט.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : נישטאָ? איר מיינט דאָס?

ל ע ו ו : איך בין נאָך טאַקע יונג, אָבער געטראַכט וועגן דעם האָב איך

שוין א סך. און נישט נאָר געטראַכט וועגן טויט, נאָר אפילו געזען דעם טויט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : און פונדעסטוועגן זאָגט איר, אַז ער איז נישטאָ.

ל ע ו ו : דערפאַר טאַקע, ווייל איך האָב אים געזען.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואו האָט איר געזען דעם טויט ?

ל ע ו ו : איך האָב געזען פאַגראַמען, איך בין געווען אויף באַריקאָדן,

איך האָב געזען תליות. און נישט נאָר געזען — אויף אַ תלית האָב איך אַליין געוואַרט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : וואו ?

ל ע ו ו : אין סיביר.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איר זענט געווען פאַרשיקט אין סיביר ?

ל ע ו ו : יאָ. איך האָב אַנטייל גענומען אין אַ מיליטערישן אויפשטאַנד קעגן צאַר.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איז דאָך עס וואונדערבאַר ! דערציילט. ס'איז איך שווער צו דערציילן וועגן דעם ?

ל ע ו ו : נישט שווער, נאָר — נישטאָ קיין ווערטער דערצו.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אָבער קיין שרעק איז נישט געווען אין אייך ?

ל ע ו ו : ניין, ניין. ס'איז נאָר געווען פינצטער. און ס'איז געווען איין בענקשאַפט נאָר — בענקשאַפט נאָך ליכט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך פאַרשטיי אייך נישט.

ל ע ו ו : מען האָט מיך געהאַלטן אין אַ פינצטערן קאַרצער, איר פאַר- שטייט ? אַ שטיינערנער קעלער אינגאַנצן אָן פענצטער. איך האָב נישט

געזען נישט זיך, נישט די ווענט. גאַלע פינצטערניש.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (אויפגערוישט) הייסט עס, בלינד געווען ! — דער- ציילט ווייטער, דערציילט.

ל ע ו ו : איך בין געלעגן אויפן שטיינערנעם דיל, אַ צענויפגעדרייטער. דער דיל איז געווען קאַלט און פייכט. איך בין געווען ווי שכור פון

דער פינצטערניש. מיינע ציין האָבן געקלאַפט ווי אין קדחת. איך בין צוגעקראַכן אויף אַלע פיר צו דער אייזערנער טיר, געזוכט מיט די

אויגן אַ שפעלטל, אפשר וועט פון ערגעץ ווייזן זיך אַ שטראַל פון ליכט טיקייט. איך בין אַרומגעקראַכן אַזוי, איך געדענק אַליין נישט ווי לאַנג,

ביז מיין אויג האָט זיך אַנגעשלאַגן — —

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (שפרינגט אויף) געפונען אַ שפעלטל ?

ל ע ו ו : יאָ, געפונען. קוים, קוים צו באַמערקן. אַ קליין, קליין

שטראַלכעלע האָט זיך דורכגעשפּאַרט פון יענער זייט אין אַ ווינקל פון דער טיר. איך בין שוין פון דעם שטראַלכל נישט אָפּגעטראָטן.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : און די ציין האָבן אַלץ געקלאָפּט ?

ל ע ו ו : יאָ. אָן אויפהער. אָבער איך בין געווען גליקלעך.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : זעט איר שוין, לעוו — איר זיינט געזעסן אין פינצטערניש און געזוכט ליכט און איך — פונקט פאַרקערט.

ל ע ו ו : וואָס מיינט איר ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (דרייט זיך צוזאַמען, שווייגט).

ל ע ו ו : וואָס איז מיט אייך ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (מיט ציטער אין קול) איך בין זער דאַנקבאַר דעם צופאַל וואָס ער האָט אייך געבראַכט צו מיר. — ניין, ס'איז נישט קיין צופאַל. ס'איז גליקלעכער גורל ! ס'איז אונדזער כח, וואָס באַ-צווינגט און וואָס נעמט איין. איך בין נישט פאַרצווייפלט, לעוו. איך בין צעריסן אין זיך — דאָס יאָ. אָבער נישט פאַרצווייפלט. — איר זענט פאַר מיר געוואָרן מער ווי אַ זון אפילו. ס'איז דאָ אַזאַ זאַך ווי אַן אמת'ער גייסטיקער יורש. מעג איך דאָך טאַקע אפילו זאָגן, אַז איך בין גליקלעך, כאַטש איך האָב פיינט דאָס וואָרט גליקלעך. קען איך דאָך רואיק צומאַכן די אויגן.

ל ע ו ו : עס קומט אויס אַזוי ווי איר וואָלט זיך געזעגנט מיט מיר.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אפשר, ווער קאָן וויסן ? איך וואָלט וועלן איבער-געבן אייך אַלץ. אַלץ. דעם גאַנצן כח פון יידיש. — איך האָב ליב יידיש. און איך טראָג אין זיך די אמונה פון יידיש. ס'איז אַ ליגן וואָס מען זאָגט, אַז יידיש איז פאַרצווייפלונג. — אַ ליגן. פון דער טיפעניש פון פאַלק שטראַמט אַרויס אמונה ! איר זענט פאַר מיר מער ווי אַ זון, זאָג איך אייך. מער. אַ סך מאָל, ווען אַ מידקייט באַפאַלט מיך, דוכט זיך מיר אויס, אַז — ענדע. קיינער ירש'נט נישט. נישט דאָס אַלטע יידישע וואָרט און נישט דאָס נייע. נישט אונדזערע קאַמפן און נישט אונדזערע חלומות. — און אַט פלוצלינג קומט איר אַריין צו מיר אין שטוב, אַן אומבאַקאַנטער, אַ צעטומלטער, און איר ווערט מיר אַזאַ נאַענטער, אַזאַ אייגענער ! (קלונג אין טיר. לעוו איילט אַרויס און קומט גלייך צוריק).

ל ע ו ו : העלען.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (צעמישט) דאָס איז גוט.

ל ע ו ו : איך וועל זיין אין צווייטן צימער. (אַפּ. העלען קומט אַריין.)

זי איז אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן זיידן קלייד. זי בלייבט שטיין נישט דרייסט אַ טראַט פון שוועל. דאַרנפעלד לאַזט זיך גיין צו איר. דאָר מאַלסט איילט זי פון טיר אים אַנטקעגן.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : האַסט גוט געטאָן וואָס דו ביסט געקומען איצט.

ה ע ל ע ן : האַסט זיך מסתמא נישט געריכט איצט אויף מיר.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך האָב זיך יאָ געריכט.

ה ע ל ע ן : לעוו האַט מיר אָנגעזאָגט, אַז דו זאָלסט ויצן, אָדער ליגן. נישט אַרומגיין.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : נו, עס מאַכט נישט. (שטייט געבויגן).

ה ע ל ע ן : שטיי נישט געבויגן.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : עס מאַכט נישט אויס אַז מען שטייט אַמאָל געבויגן. עס ווענדט זיך פאַר וועמען.

ה ע ל ע ן : פאַר מיר דאַרפסטו נישט שטיין געבויגן.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אפשר יאָ? — מיר דוכט זיך, אַז איך הער ווי די ציין דיינע קלאַפן.

ה ע ל ע ן : אויף דעם זענען זיי ציין אַז זיי זאָלן קלאַפן.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : איך דאַנק דיר וואָס דו רעדסט מיט מיר אויף דו.

ה ע ל ע ן : אויך איך דאַנק דיר דערפאַר. און גוט וואָס דו האַסט זיך איבערגעטאָן יום־טובֿ'דיק.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אַזוי ווי דו ביסט אָנגעטאָן יום־טובֿ'דיק.

ה ע ל ע ן : ווייל ס'איז דאָך יום־טוב. דיין יום־טוב.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : גייסטו, הייסט עס, דערפאַר באַלד אַוועקפאַרן.

ה ע ל ע ן : ניין, נישט דערפאַר. טוסט מיר וויי ווען דו זאָגסט עס.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : דו ווילסט דאָך מיר אויך נישט וויי טאָן?

ה ע ל ע ן : אַוודאי ניין.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : פונדעסטוועגן טוסטו מיר וויי.

ה ע ל ע ן : זעץ זיך, איך בעט.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (זעצט זיך).

ה ע ל ע ן : (זעצט זיך לעבן אים) איך קום פון האַל. דער אַוונט גייט אַן זער פייערלעך.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : און ווען גייט דיין באַן אַוועק?

ה ע ל ע ן : אין אַ שעה צוויי אַרום. — דער האַל איז פול געפאַקט. מען שטייט אויף קעפּ.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : גייסט צו דער באַן גלייך פון דאַנען?

ה ע ל ע ן : יאָ, פון דאָנען. טאָקע באַלד. ס'וועט בעמען געוויס אַ שטונדע ביז איך וועל קומען צו דער באַן. — איך האָב שוין לאַנג נישט געזען אַזאַ פייערלעכקייט ווי דאָרט אין האַל.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך וועל גיין דיך באַגלייטן.

ה ע ל ע ן : צו וואָס רייצן זיך אַליין, דאָרנפעלד? נו, זאָג אַליין, צו וואָס טויג עס? (דערשראָקן) פילסט נישט גוט? ווילסט וואָסער?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : (שטאַרקט זיך). איך פיל גוט. שרעק זיך נישט. ס'גייט איבער.

ה ע ל ע ן : אפשר איז בעסער טאָקע זאָלסט ליגן?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך וויל נישט ליגן. — ווייסט, מיר ווילט זיך איצט זאָגן: גיי נישט צו דער באַן. פאַר נישט אַוועק.

ה ע ל ע ן : ניין, זאָג עס נישט.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : נו אוודאי, איך זאָג עס נישט. (פּוּיזט) וואָרום ווען עס מאַכט זיך נישט אַט־דאָס בלינד ווערן מיינס, און די צייטונגען צעטראָגן עס נישט אַזש ביז צו דיין שטעטל אין דער סאָוט — וואָלסטו דאָך, בכלל, נישט געקומען קיין ניו־יאָרק.

ה ע ל ע ן : ווילסט מיר ווידער וויי טאָן.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : אָבער ס'איז דאָך אמת וואָס איך זאָג. — און איצט, אַז די אויגן מיינע זענען שוין בעסער — —

ה ע ל ע ן : דו רעדסט ביז, דאָרנפעלד.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : רעד אויך דו ביז. רעד! (נויגט דעם קאָפּ צו איר) נעם עס נישט פאַר אומגוט. אין דער אמת'ן, בין איך דיר טיף דאָנק־באַר פאַר דיין קומען קיין ניו־יאָרק. ס'איז אַ גרויסע פרייד געווען פאַר מיר, כאַטש די פרייד גיט מיטאַמאָל אַ שטאָך ווי אַ שפיץ פון אַ מעסער. — וואָרום אין דער אמת'ן ווען איך גיב אַ טראַכט: ווי וואָלט געווען, ווען איך נעם און וואַרף אַליין אַריין אַ חשד אין דיין האַרצן וועגן מיין בלינדקייט?

ה ע ל ע ן : וואָס פאַראַ מאַדנע רייד רעדסטו?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : נו, גיב אַ טראַכט — וואָס וואָלט געווען ווען איך נעם און זאָג דיר, אַז אפשר בין איך גאַרנישט בלינד געווען?

ה ע ל ע ן : טרייבסט שפּאַס פון מיר, צי וואָס? ווילסט מיך אפשר אויספראַבירן, צי איך האָב נישט חרטה אויף מיין איצטיקן קומען קיין ניו־יאָרק?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך טרייב נישט קיין שפּאַס. איך וויל אויפדעקן פאַר דיר אַן אמת.

ה ע ל ע ן : וואָס פאַר אַן אמת?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : פון דיר טאָר איך קיין זאך נישט באַהאַלטן. טאָ
שטעל זיך פאַר, העלען, — ווי אינ, אַז איך האָב זיך טאַקע געמאַכט
בלינד?

ה ע ל ע ן : דו מיינסט, אַז איך זאָל טראַכטן, אַז אפילו איצט? —

ד אָ ר נ פ ע ל ד : (זער אויפגערעגט) נישט וועגן איצט רעד איך. נישט
וועגן איצט!

ה ע ל ע ן : (קוקט אים לאַנג און שאַרף אין די אויגן) ס'איז אמת?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : (אויך שאַרף) און אויב אמת?

ה ע ל ע ן : (דרייט זיך צוזאַמען, זיצט אין שווערער שווייגעניש).

ד אָ ר נ פ ע ל ד : (ווי אַן אַטעם) דו שווייגסט? — העלען!

ה ע ל ע ן : (הייבט אויף די אויגן אויף אים, כאַפט אַן זיינע הענט) זאָג
אַז ס'איז נישט אמת!

ד אָ ר נ פ ע ל ד : (שווייגט).

ה ע ל ע ן : ווילסט נישט רעדן? אָבער איך בין דאָך געקומען זען דיך
און פאַרשטיין דיך. און איידער איך שייד זיך אָפּ — וויל איך דיך
פאַרשטיין אינגאַנצן. איך זע דאָך שוין, אַז עפעס אומגעוויינליכעס
האַסטו געטאָן מיט זיך. מאַדנע לייזן האַסטו גענומען אויף זיך. און
איך שפיר דאָך, אַז עפעס באַהאַלטטו פון מיר. פאַרוואָס לאַזסטו מיך
פייניקן זיך אין צווייפל?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך האָב באַגאַנגען אַ פאַרברעכן. קעגן דיר, קעגן
זיך, קעגן אַלעמען. איך האָב געשפילט אַ שרעקלעכע שפיל מיט זיך
אַליין.

ה ע ל ע ן : וואָס האַסטו געטאָן מיט זיך? זאָג.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : וואָס האָב איך דען אַנדערש געזאָלט טאָן מיט זיך?
איך האָב געלעבט אין אַ פינצטערניש. — נו, יא, איך בין בלינד
געווען. (מיט אַ היסטערישן געלעכטער) איך בין געגאַנגען מיט אַ
שטעקן אין האַנט, איך האָב זיך אַנגעשלאָגן אַן ווענט און אַן טירן, און
נישט איין מאָל געשטרויכלט און געפאַלן. און אויב דו ביסט מיך
חושה, און אויב דו וואָלסט זיך געפילט גליקלעכער ווען מיין בלינד-
קייט וואָלט געווען אמת —

ה ע ל ע ן : (מיט געשרי) דאַרנפעלד, הער אויף!

ד אָ ר נ פ ע ל ד : ניין, איך הער נישט אויף. איך זאָג דיר, אַז מיר
איז געווען אויף אַן אמת פינצטער, און די פינצטערניש האַט מיך

אַריינגעוואָרפן אין האַרץ צוזאַמענברוך, און ווען דו האָסט זיך באַוווּזן אויפן שוועל, דאַמאַלסט ווען איך האָב געטריבן די מענטשן פון זיך, איז מיר אויף איין רגע נאָר ליכטיק געוואָרן; אָבער גלייך נאָך דעם איז נאָך אַ גרעסערע פינצטערניש געקומען אויף מיר ווי אַ גערעכטע שטראַף. — העלען, איך האָב געזינדיקט. איך בין באַגאַנגען אַ פאַר־ברעכן.

ה ע ל ע ן : מיט דיינע רייד באַהאַלטסטו נאָך אַלץ דעם פולן אמת פון מיר. אָבער איך הייב אָן צו אַנען עפעס שרעקלעכעס. און אויב ס'איז אמת — פרעג איך דיך : פאַרוואָס האָסטו דאָס געטאָן ?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : איך בין געווען פאַרצווייפלט וואָס דו קומסט נישט. ה ע ל ע ן : אָבער איך האָב דאָך נישט געקאַנט קומען. נישט געטאַרט. דו מוזט דאָך מיך אַרויסרייסן פון דיין האַרץ. דו מוזט. דיין לעבן מוזסטו לעבן אָן מיר. און אַחוץ דעם, — צי שפירסטו דען נישט מיין אַטעם פון ווייטן ? איז ווי אַזוי האָסטו זיך דערלויבט צו שטעלן זיך אַליין אין קאָז אויף אַזאַ אופן ? איך דאַרף דאָך פראַטעסטירן קעגן אַזאַ רציחה דיינער צו זיך אַליין.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : טאַדל מיך. שטראַף מיך. ה ע ל ע ן : וואָס פאַראַ רייד קענען דאָ זיין וועגן שטראַפן ? — אפשר דאַרף מען גאָר מיך שטראַפן מער ווי דיך. איך פרעג דיך נאָר, וואָס האָסטו געוואָלט דערגרייכן מיט דעם ? וואו האָסטו גענומען אַזוי פיל אחריות פאַר זיך ? ווער האָט דיר געגעבן אַזאַ רעכט צו איינשטעלן זיך אַליין אין קאָז ?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : מיין בענקשאַפט האָט מיר אַזאַ רעכט געגעבן. איך האָב געוואָלט צווינגען דיך דו זאָלסט זיך אַפרופן.

ה ע ל ע ן : אַזאַ מין סטרייק, הייסט דאָס ? ד אָ ר נ פ ע ל ד : אויב גורל איז אַ וואַנט — האָב איך געוואָלט די גורל־וואַנט אויפרייסן.

ה ע ל ע ן : וואָס נאָך פאַר אַ מאַטיוון זענען געווען ? עס האָט געמוזט עפעס זיין נאָך.

ד אָ ר נ פ ע ל ד : מיר האָט זיך גענומען דוכטן, אַז מיט דיין אַפרייסן זיך פון מיר גייט אַלץ אַוועק פון מיר, אַז מען הייבט מיך אָן פאַרגעסן. ה ע ל ע ן : ווער ?

ד אָ ר נ פ ע ל ד : אַלע. די וועלט, דער לעזער, די פרעסע. איך האָב אַנגעהייבן פילן, אַז איך גיי אונטער, אַז איך ווער פאַררוקט, אַז איך ווער בטל.

ה ע ל ע ן : דו — בטל ?

ד א ר נ פ ע ל ד : יא, העלען. איך האָב אָנגעהייבן פילן, אַז מען מיידט מיך אויס, מ'לאָזט מיך איבער אין איינזאַמקייט. מיינע ביכער וואָל- גערן זיך; מיט מיינע לידער וואָרפט מען זיך אַרום אַזוי ווי מיט טויטע ביינער, און איך בין געוואָרן אינגאַנצן איבעריק, — אין שאַפ האַט געפייניקט דער באַס, און אין שטוב איז אָנגעשטאַנען הונגער.

ה ע ל ע ן ? הונגער ?

ד א ר נ פ ע ל ד : יא, — הונגער. נישט געווען קיין ברויט. און דאָ קומט באַב און דערלאַנגט מיר דעם לעצטן קלאַפּ, — אַרום מיר איז געוואָרן שטיל ווי אויף אַ בית-הקברות. — נו, האָב איך גענומען און האָב אויפגערודערט די שטילקייט. אַ שוין איין מאָל אויפגערודערט!

ה ע ל ע ן : איצט באַגרייף איך וויפיל פּיין דו האַסט דאָ איבערגעטראָגן. ד א ר נ פ ע ל ד : טאָדל מיך, העלען. זידל מיך. איך בין עס ווערט. איך האָב נישט געקענט מנצח זיין די סביבה. איך האָב נישט געקענט בייקומען די אַמעריקאַנער ווידערשפרוכן. איך האָב זיך געלאָזט פאַנאַנדערשטויבן אין קלייניקייטן. איך האָב נישט אויסגעהאַלטן די גלייכע ליניע פון אַן אמת'ן שעפער. איך פאַרדין פאַראַכטונג.

ה ע ל ע ן : גיין, דאַרנפעלד. רעד נישט אַזוי.

ד א ר נ פ ע ל ד : די ליניע פון אַן אמת'ן שעפער, פון אַן אמת'ן פאַעט, איז: באַוואוסטזיין פון קאַמף, געדולד, און היסטאָרישער בטחון.

ה ע ל ע ן : דו פאַרמאַגסט עס, דאַרנפעלד. איך פאַרשטיי איצט.

ד א ר נ פ ע ל ד : צי פאַרשטייסטו אויך ווי שטאַרק איך האָב גערופן צו דיר די גאַנצע צייט, גערופן אין דער ווייטקייט אַריין ?

ה ע ל ע ן : יא, דאַרנפעלד. ס'איז גוט וואָס דו האַסט גערופן, און ס'איז גוט וואָס דיין רוף צו מיר איז דערגאַנגען אַזש אַהין אין ווייטן שטעטל פון דער סאָוט. —

ד א ר נ פ ע ל ד : און גוט וואָס דו האַסט זיך אויף מיין רוף אָפּגערופן. ה ע ל ע ן : ווי האָב איך דען געקענט נישט אַפּרופן זיך ? — אויב דו וועסט מיך ווען עס איז ווידער אַזוי שטאַרק רופן —

ד א ר נ פ ע ל ד : וועסטו קומען ?

ה ע ל ע ן : יא.

ד א ר נ פ ע ל ד : אַ דאַנק העלען. די גלייכע ליניע קומט צוריק, און — איך פאַרלאַנג פון דיר איצט איין איינציקע זאַך נאָר : מעק אויס פון

דיין האַרצן די אַלע רייך וואָס דו האָסט געהערט פון מיר פריער. (ער נעמט זיך וואַקלען אַזוי ווי צום אומפאַלן).

ה ע ל ע ן : פילסט ווידער נישט גוט ? (ווי וויל אים אונטערהאַלטן, ער מיינט עס אויס).

ד אַ ר נ פ ע ל ד : ניין, ניין, איך פיל גוט. (ער שטאַרקט זיך און האַלט זיך אויסגעגליכן) געדענק מיין פאַרלאַנג, העלען : — גלויב נישט אין די ווערטער וואָס איך האָב דערציילט פריער, טו מיין פאַרלאַנג.

ה ע ל ע ן : איך טו דיין פאַרלאַנג.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אַ דאַנק העלען. (ווי צו זיך אַליין) די קלאַרקייט קומט. די גלייכע ליניע. — (צו העלען) איך זע דאָך, אַז דו דאַרפסט שוין גיין. וועסט נאָך פאַרשפעטיקן די באַן.

ה ע ל ע ן : ווי קאָן איך איצט אַוועקגיין ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : אַבער דו מוזט דאָך גיין. —

ה ע ל ע ן : מוז איך ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (שווייגט).

ה ע ל ע ן : יאָ, איך מוז. — זיי געזונט. אַ גוטע נאַכט. (אָפּ). דאַרנפעלד קוקט איר נאָך. טוט זיך אַ וואַקל און אַ פאַל אויף די קני לעבן זיין בעט. עס קומט אַריין לעוו. לויפט-צו צו אים).

ל ע ו ו : וואָס איז איך, דאַרנפעלד ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : מיר איז גוט. לאַזט מיך.

ל ע ו ו : אַבער איך זע דאָך — איר פאַלט. —

ד אַ ר נ פ ע ל ד : עס דוכט זיך אייך. איך פיל גוט. די גלייכע ליניע קומט. — זעצט מיך אַוועק אויפן בעט.

(לעוו אַ דערשראָקענער זעצט אים. מ'קלינגט אין טיר. מ'הערט טריט און טומל).

ל ע ו ו : אַוודאי פון דעם אַוונט קומט מען אַהער. אפשר הייסן זיי גיין צוריק ? אגב, איך בין אַליין שולדיק אין דעם. דאָס האָב איך דאָך אַראַגאַניזירט, אַז אַ טייל פון דער פראַגראַם זאָל מען ברענגען פון האַל אַהער.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : עס מאַכט נישט. לאַזט זיי אַריין. איך וועל זיך שטאַרקן. איך וועל אַזוי-אַ זיצן. זאָגט קיינעם נישט, אַז איך פיל שלעכט. זאָגט אַלעמען, אַז איך פיל זיך אויסגעצייכנט.

ל ע ו ו : אַבער איך זע דאָך, אַז אייך איז נישט גוט. געבן אייך וואַסער ?

ד אַ ר נ פ ע ל ד : (זיצנדיק אַנגעשפאַרט) איך וויל נישט קיין וואַסער. איך פיל אַלרייט. (מיט באַפעל) לאַזט זיי אַלעמען אַריין, זאָג איך !

(לעוו עפנט די טיר. עס קומט אריין אן עולם פון האָל, אַ סך יוגנט צווישן עולם. בוקעטן בלומען אין די הענט. דער עולם רינגלט אַרום דאַרנפעלדן אין אַ רינג).

ע ו ל ם : (אין כּאָר) לאַמיר אַלע אינאיינעם, אינאיינעם דאַרנפעלדן מקבל פנים זיין. (מיט אַמאָל ווערן אַלע שטיל. קוקן זיך איבער. דאַרנפעלדן שטאַרקט זיך אויפשטעלן זיך און בלייבט צוריק זיצן).

ד אַ ר נ פ ע ל ד : פאַרוואָס זייט איר שטיל געוואָרן מיט אַמאָל ? איך דאַנק אייך, ברידער, פאַר אייער קומען אַהער. פאַר דעם כבוד וואָס איר טיילט מיר צו. גייט אָן מיט דער פּראַגראַם. גייט אָן. איך פאַרלאַנג עס.

ל ע ו ו : מיר האָבן פאַר אייך אַ גוטן סורפּריז, דאַרנפעלד. אייער ליד „אייביק“, וואָס איר מיינט, אַז עס איז פאַרלאָרן געגאַנגען, איז דאָ, ביי אונדז.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : ווירקלעך ? איך בין זער צופרידן. איך האָב שטאַרק געזאָרגט וועגן דעם.

ל ע ו ו : מיר האָבן דאָס איינגעשטודירט אין אַ כּאָר פאַר היינטיקן אָוונט. דאַרט אין האָל האָט דאָס ליד געמאַכט אַ גרויסן רושם.

ד אַ ר נ פ ע ל ד : זינט איך האָב אַנגעשריבן אַט-דאָס ליד, האָב איך מער גאַרנישט ניט געשריבן, איך בענק נאָך לידער. לייענט עס פאר מיר.

ל ע ו ו :

די וועלט נעמט מיך אַרום מיט שטעכיקע הענט
און טראַגט מיך צום פייער, און טראַגט מיך צום שייטער,
איך ברען און איך ברען, און איך ווער נישט פאַרברענט —
איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

כ אַ ר :

איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

אַ צ ו ו י י ט ע ר :

איך שפּאַן דורך פּאַבריקן און פּאַל אונטער ראָד,
איך רייס אויף די דאַמפּן מיט קראַפט מיט באַנייטער,
איך לייג זיך אַוועק ווי אַ נייער יסוד —
איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

כ אַ ר :

איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

א ד ר י ט ע ר :

אַט שפּאַן איך זיך איין אין געשפּאַן פּון אַ פּערד,
און איבער מיר בייטשט אַ צו'כעס'טער רייטער,
ווי אַן אַקער אַ שאַרפּער איך גראַב דורך די ערד —
איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

כ א ר :

איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

א פ ע ר ט ע ר :

איך זיי מיינע לידער, ווי קערנער מען זייט,
זיי שפּראַצן, זיי וואַקסן, ווי זאַנגען און קרייטער,
און איך אַליין ליג ווי אַ דאַרן פּאַרדרייט —
איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

כ א ר :

איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

א פ י נ פ ט ע ר :

איך וואוין אין אַ תּפּיסה, איך רייס אויף די צעל,
עס טרעט איבער מיר צו זיין גליק דער באַפּרייטער,
און מיך לאַזט ער ליגן צעבלוטיקט ביים שוועל —
איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

כ א ר :

איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

ל ע ו ו :

אין בלוט מיינע קליידער, די פּיס קוים איך שלעפּ,
איך קום מיט אַ ליבשאַפט פּון לעצטן געלייטער,
איך קום צו אַ שטיבל און פּאַל אויף די טרעפּ —
איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

כ א ר :

איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

ד א ר נ פ ע ל ד : די גלייכע ליניע קומט !

א ל ע : דאַרנפעלד !

ד א ר נ פ ע ל ד : (מיט פּליסטערנדיקע ליפּן, קוים וואָס מען הערט)

איך הייב זיך אויף ווידער און שפּאַן אַוועק ווייטער.

(פ א ר ה א נ ג)

גרונט טענדענצן פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע

צווייטע טייל

„כמוֹטעריטאָריע“ — „במקום רעליגיע“

איידער איך טרעט צו צו דער באַהאַנדלונג פון דעם ליטעראַטור-פּעריאָד, וואָס האָט זיך געעפנט אין אַמעריקע מיטן יאָר 1910, וויל איך פאַראויסשיקן דעם געשיכטלעכן איבערבליק אָן אַריינפירן, אין וועלכן די פּינדיקע אידייען פון מיין אַרבעט, די פון מיר אַרויסגעבראַכטע „גרונט-טענדענצן“ — גרויס-תּכלית, כמוֹטעריטאָריע-אילוזיע, ירושה-פאַר-וואַנדלונג — זאָלן קלאַרער, פעסטער, איינפאַכער און קאַנצענטרירטער פאַרמולירט ווערן; וואָס אַט-די פאַראיינפאַכטע און פאַרשטאַרקטע פאַר-מולירונג זאָל מיר געבן אַ מעגלעכקייט דורכצולאָזן אין אַ האַסטיקער רע-ווזיע דעם פאַרלויף פון דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור זינט איר געבאָרן ביז 1910, ווי אויך אין פאַראויס אַנצוזאָגן, איידער איך האָב עס באַשטעטיקט אויף איינצלנע שריפטשטעלער, אַז די ליטעראַטור אינ-גאַנצן — „פון אַנהייב ביזן סוף“ — פאַלגט אויס דיזעלביקע גרונט-טענדענצן; אַז זיי זענען גילטיק און אפשר נאָך גילטיקער היינט ווי אַמאָל. און איך טראָג אַריין מיין ערשטע קאַרעקציע אין דער פאַרמולירונג פון די טענדענצן: דער נאָמען איז צו-שוואַך פאַר דעם וואָס זיי באַציי-כענען. געדאַרפט האָבן איך זיי אַנרופן די עקזיסטענץ-געזעצן פון דער יידישער ליטעראַטור, פון וועלכע די ערשטע דריי, וואָס האָבן זיך נאָך אַנגעמערקט ביי די קלאַסיקער: גרויס-תּכלית, כמוֹטעריטאָריע-אילוזיע, ירושה-פאַרוואַנדלונג — טראָגן אין זיך די אייגנאַרט און דעם זכות-הקיום פון דער יידישער ליטעראַטור. איר גורל, איר קיום און נצחון הענגט אָפּ פון זיי. זיי הייבן די יידישע ליטעראַטור פון דלות-ווינקל צו אַן אויבן-אַן פאַזיציע. פון וואָנען איז דאָס אַלץ געדרונגען?

דאַרף איך דאָ אויסזאָגן אַ סוד, אַז צוליב אַמעריקע, צוליב דער היינטיקער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע און צוליב דער היינטיקער יידישער ליטעראַטור בכלל איז מיין גאַנצע אונטערנעמונג מיט די טענ-

דענצן. דער אמת'ער אמת איז, אָז זיי זענען בולט'ער און גילטיקער היינט-צורטאָג, ווי זיי זענען געווען אַמאָל. ערשט דורך דער לויפנדיקער יידישער ליטעראַטור, לאַזט זיך עס גענוי פעסטשטעלן, אָז די טענדענצן זענען בפועל ממש געזעצן. והראיה, ווען מען איז עובר אויף זיי, באַ- שטראַפן זיי. די שריפטשטעלער, וואָס היטן זיי נישט אָפּ, ווערן פאַרמי- נערט אין טאַלאַנט. פאַרקערט, וואו די טענדענצן ווערן אָפּגעהיט, באַלוי- נען זיי. די שריפטשטעלער-אַפּהיטער ווערן פאַרמערט אין טאַלאַנט (אין פאַרלויף פון דער אַרבעט וועל איך ברענגען ביי אַ פאַר טוצנט ביי- שפּילן-אילוסטראַציעס פון שריפטשטעלער יאָ-אַפּהיטער און ניט-אַפּהיטער פון די טענדענצן).

האַב איך גענומען אַט-די היינט זיך גילטיק מאַכנדיקע טענדענצן- געזעצן און זיי געוואַרפן פון היינט אין אַמאָל אַריין. און איך בין באַרעכ- טיקט געווען אַזוי צו האַנדלען: ווייל אפילו אַן אויסשעפּנדיקע אונטערזוך- כונגען — בלויז אַ טיפּערע ליענונג פון די קלאַסיקער איז גענוג איינ- צווען, אָז די זעלביקע אונטערגרונטיקע, פון אונטערגרונט זיך אַרויס- פּרעסנדיקע אידיען-קרעפטן, וואָס באַוועגן די היינטיקע ליטע- ראַטור — וואָס דאָס זענען זיי די טענדענצן-געזעצן — האָבן שוין גע- נומען אָפּערירן ביי איר געבורט און האָבן געבראַכט צו איר געבורט און האָבן געפורעמט איר געשטאַלט.

און איך טראָג אַריין מיין צווייטע קאַרעקציע אין דער פאַרמולירונג פון די טענדענצן: — עס איז אמת, ווייל איך שרייב נישט קיין סיסטע- מאַטישע געשיכטלעכע פאַרשונג, נאָר אַזוי צו זאָגן, אַ דעדוקטיווע אי- דייען-געשיכטע. האָב איך זיי מאַרקסיסטיש נישט באַגרינדעט; אָבער זיי זענען פאַרט מאַרקסיסטיש אַריענטירט, הגם איך האָב דעם נאָמען מאַרקס נישט דערמאָנט. אַלע דריי — גרויס-תכלית, כמו-טעריטאָריע-אילוזיע, ירושה-פאַרוואַנדלונג — האָבן איין סאַציאַל עקאָנאָמישן אונטערשלאַק. אַז מען וויל, קאָן מען זאָגן, אַז אַלע דריי זענען איין טענדענץ. די ער- שטע און די דריטע נעמען זיך אַרויס פון דער מיטלסטער — די כמו- טעריטאָריע-אילוזיע — וועלכע איז די מוטער-טענדענץ נישט נאָר פון די צוויי, נאָר פון אַלע טענדענצן, וואָס וועלן שפּעטער נאָכקומען, אויך פון די, וואָס זענען אין אַמעריקע אויפגעקומען. און אַט-די מוטער-טענ- דענץ האָט דעם פונדאַמענטאַלסטן מאַרקסיסטישן שטיץ-פּונקט, וואָס מען קאָן זיך נאָר פאַרשטעלן.

* * *

די אידישע ליטעראַטור, מיט איר גאַנצער אייגנאַרטיקייט, וואָס איז איינגעפאַסט אין אירע טענדענצן, מיט דער כּוּ-טעריטאָריע-טענדענץ בראש, איז געשטיצט אויפן זעלביקן סאַציאַל עקאָנאָמישן גרונט-פאַקט, אויף וועלכן, לויט די מאַרקסיסטישע אויסטייטשער פון דער יידישער גע-שיכטע, איז אָנגעשפּאַרט געווען דער קיום פון יידן ווי אַ פּאַלק פאַר די צוויי טויזנט יאָר זייט זיי האָבן אָנגעוואָרן זייער מלוכה, זייער טעריטאָריע און זייער אייגענע נאַציאָנאַלע ווירטשאַפט. לויט זייער אויסטייטשונג האָבן יידן זיך געהאַלטן און זיך דעהאַלטן נישט טראָץ זייער אַבנאָר-מאַלער סיטואַציע — כדי די וועלט זאָל קאָנען באַוואַנדערן ווי אַ נס זייער אויסדויער און דעהאַלטונגס-קראַפט — נאָר דוקא אַ דאַנק זייער אַבנאָרמאַלער סיטואַציע.

יידן האָבן דערפילט אַ נויטיקע עקאָנאָמישע פונקציע. זיי זענען גע-ווען די פאַרמיטלער — סוחרים און געלטלייער — בעת די מערסטע פעל-קער-בעלי-בתים, ביי וועמען זיי זענען איינגעשטאַנען ווי געסט — צו-ערשט אין מערב-איראָפּע, דערנאָך אין מזרח-איראָפּע — האָבן קיין איי-גענעם פאַרמיטלער-קלאַס נישט פאַרמאָגט.

אַ סכּנות-דיקע פונקציע, וואָס איז טראָגעדיק געווען מיט אומגליק, אָבער אין אומגליק איז געווען אַ גליק; רדיפות און הריגות, אָבער די יידישע פונקציע האָבן זיי נישט געקאָנט דער'הרג'ענען; אַ רעשט יידן איז אַלעמאַל געבליבן אויף אוועקצולאָזן זיך אין נייע ערטער, אויף צו גרינדן נייע ישובים, אויף נאַכאַמאַל צו דערפילן דיזעלביקע פאַרמיטלער-פונקציע.

איז דאָס זער טשיקאָווע — יידן האָבן זיך געהאַלטן אויף אַ מום — זיי האָבן זיך איינגעקאַרטשעט אין אַן אבר אויף צו אַנטלייען זיך די קערפּערס פון פרעמדע פעלקער; און ווייל אַזוי טשיקאָווע, און ווייל עס לייגט זיך מיר אויף דער מאַרקסיסטישער העלפט פון מיין שכל, בין איך מוכן ומוזמן די דערקלערונג אָנצונעמען.

די אמת'ע סכּנה פאַרן יידישן קיום איז געקומען איצט, ווען יידן ווערן אַרויסגעשטויסן פון זייערע פאַרמיטלער-פּאַזיציעס — דורך באַקאָמט, פּאַליטישער און פיזישער געוואַלט — און קיין נייע לענדער וואו צו לויפן זענען נישטאָ.

כידוע, האָבן אויף אַט-דער שטייגנדיקער אַבנאָרמאַליטעט זיך אויפ-געבויהט דער ציוניזם און דער טעריטאָריאַליזם — צוויי באַוואַרעניש-און רעטונגס-פלענער, וואָס באַצוועקן איבערצוקערן די אַבנאָרמאַלע סיטואַציע

אין אַ נאַרמאַלער. דר. זשיטלאַווסקי האָט פאַר דער היילונג פון דער דאָזיקער אַבנאַרמאַליטעט אויפגעשטעלט זיין גלות־נאַציאָנאַליזם, וואָס העפט צונויף טעריטאָריאַליזם מיט יידישזום, וואָס דער לעצטער שליסט איין יידישע ליטעראַטור ווי זיין הויפטשטיק.

זענען מיר צוגעקומען צו אונדזער הויפט־ענין—יידישע ליטעראַטור. די יידישע ליטעראַטור טוט דאָסזעלביקע — זי „טעריטאָריאַליזירט“.

ווי דען אַנדערש? ווי האָט מען גאָר זיך געקאַנט פאַרשטעלן, אָז די יידישע ליטעראַטור וועט אויסמיידן אָפצווענטפערן אויף דער גרונט־סיטואַציע, אויף וועלכער די מאַרקסיסטן שטיצן דעם קיום פון יידישן פּאָלק ביז אַהער? און פון וועלכער די ציוניסטן מיט די טעריטאָריאַ־ליסטן ציען אַרויס זייערע מאַרקסיסטישע פּראַיעקטן אויף צו באַוואַ־רענען דעם יידישן קיום אויף להבא? אויב וועגן די ציוניסטן דאַרף מען פרעגן אַ שאלה, איז וועגן די טעריטאָריאַליסטן גאָר קיין ספק נישט, אָז זיי זיינען מאַרקסיסטן. וואָס דאַרף מען זוכן ווייט? — זענען די קאָ־מוניסטן, וואָס „טעריטאָריאַליזירן“ זיך מיט ביראַ־בידזשאַן, קיין מאַרק־סיסטן נישט? אַדראַ, פּראַווט זיי עס זאָגן!

איז אַ גרונט־סיטואַציע, וואָס ציט אַרויס אַ מאַרקסיסטישן ענטפער פון כמעט דער גאַנצער יידישער סאָציאַלאַגיע, וועט נישט אַרויסקריגן קיין מאַרקסיסטישן ענטפער פון דער יידישער ליטעראַטור? און זי האָט אַרויסגעקראָגן! די יידישע ליטעראַטור האָט אָפגעענטפערט אויף דער גרונט־סיטואַציע מיט איר סאַמע געבורט, און ענטפערט נאָך עדי־היום — מיט איר מהות, מיט אַלע אירע סימנים, מיט איר גאַנצן גאַנג. און אָפגע־ענטפערט, ווי פאַראויסכאַפּנדיק דעם ענטפער פון דער סאָציאַלאַגיע — לאַמר, אַזוי צו זאָגן: ביז די סאָציאַלאַגיע וועט נישט צושטעלן קיין פאַר־טיקע טעריטאָריע, וועל איך דיר, יידיש פּאָלק, דינען ווי אַ כּמו־טערי־טאָריע. — אָבער ווי אַזוי קאָן זי דאָס באַווייזן?

כדי צו פאַרשפּאַרן זיך שרייבן אַ טראַקטאַט וועגן דער מאַרקסיס־טישער אינטערפּרעטאַציע פון דער יידישער ליטעראַטור, ווענד איך זיך נאָך אַן ענטפער צו איר פאַרגענגערין — דער יידישער רעליגיע.

* * *

די יידישע רעליגיע האָט געפּאָלגט, וואָס דער מאַרקסיזם האָט גע־הייסן, און נאָך מער ווי געפּאָלגט: דאָרט וואו דאָס גאַנצע פּאָלק האָט זיך געדאַרפט האַלטן אויף דער פּונקציע פון איין קלאַס, האָט די רעליגיע זיך אויסגעשפּרייט צוזודעקן דאָס גאַנצע פּאָלק. דורך דער יידישער רע־

ליגיע האָט דאָס יידישע באַוואוסטזיין פונקציאָנירט נישט ווי דאָס קלאַסנ-
באַוואוסטזיין פון די סוחרים, נאָר ווי דאָס פּאַלקבאַוואוסטזיין פאַר אַלע
קלאַסן יידן. הינטער די מויערן פון דער געטאָ האָבן אַלע יידן זיך צו-
זאַמענגעהאַלטן ווי אַ גאַנץ פּאַלק, הגם פּלאַץ און עקאָנאָמישער אָנהאַלט
איז געווען בלויז פאַר איין קלאַס.

און וואו עס איז אפילו איין קלאַס אויך נישט געווען מיט פּלאַץ און
פונקציע? וואו יידן האָבן זיך פאַרנומען מיט דיזעלביקע מלאכות און
פּראָפּעסיעס, ווי די איינגעבאַרענע, און וואו די איינגעבאַרענע האָבן אויס-
געטיילט פון זיך פונקט אַזעלכע גוטע סוחרים, ווי די יידישע געסט —
אין מיטלאַטערלעכן דרום-פּראַנקרייך און איטאַליען צו ביישפּיל, אַדער
אין אַלעקסאַנדריע פון אַלט-מצרים און אין בבל — דאָרט האָט די יידי-
שע רעליגיע באַוויזן נאָך אַ גרעסערן וואונדער. יידן האָבן קיין עקאָנאָ-
מישן באַדן נישט געהאַט אונטער די פיס, קיין ספּעציעלע פונקציע, וואָס
זאָל זיי באַרעכטיקן צו קיום לויט מאַרקסיזם — דאָרט האָט די רעליגיע
דערקלערט מלחמה דער יידישער באַדנלאַזיקייט און אויפגעהויבן אַ טערי-
טאָריע של מעלה, מיט ה' אחד אַלס צוזאַמענהאַלטער אין צענטער. און
וואָס צעשפּילטערטער דער באַדן אונטער די פיס, אַלץ פעסטער, האַרטער
די טעריטאָריע של מעלה. דוקא אין בבל, וואו די איינגעבאַרענע זענען
געווען ספּעציאַליסטן האַנדלס-מענטשן, איז די טעריטאָריע של מעלה
איינגעשטעלט געוואָרן. אַ טעריטאָריע של מעלה איז דאָס געווען, ווייל
גאַרנישט איז דאָרט געווען פאַרן היינט, נאָר אַלץ פאַר להבאָ: גאַטס
שבועות און נדרים פון ברית אברהם ביז אחרית הימים, מיט דער נבואה
אויף דער גאולה, אין וועלכער די יידן איז פאַרגעשטאַנען אַ גרויסער
נצחון — זיי וועלן אויסלייזן זיך און די וועלט. און די יידן אונטן האָבן
דעם אויבערשטנס שבועות און נדרים איבערגע'חזרט אין זייערע טאָג-
טעגלעכע תפילות און איבונגען — מאַגישע האַנדלונגען, צערעמאָניאַלן,
ריטואַלן, אָנגעלאַדענע מיט שם המפורש, כישוף-שפּרוכן — וועלכע
זענען געווען גענוג צו פאַרגליווערן די טעריטאָריע של מעלה ממש ביז
מאַטעריעלער ממשות — גענוג שטאַרק, אַז אַ גאַנץ פּאַלק זאָל זיך קאַנען
אָן איר אָנהענגען. פון דער טעריטאָריע של מעלה האָבן זיך אַראַפּגעלאָזט
אַזעלכע אומזיכטבאַרע שוץ-ווענט, וואָס האָבן געהאַלטן דעם יידן נשמה-
זיכער, אפילו ווען זיין גוף האָט זיך געצאַפּלט אין הוילע סכנות.
אמת, די גרויסע קולטורעלע יידישע ישובים פון דרום-פּראַנקרייך,
איטאַליען, אַלעקסאַנדריע, זענען מיט דער צייט אונטערגעגאַנגען — אודאי

אויס מאַנגעל אין עקאָנאָמישן באַדן — אָבער יאָרהונדערטער האָבן זיי זיך געהאַלטן אין בליענדיקן צושטאַנד? און די תלמודישע טעריטאָריע גופא, וואָס האָט געשטאַמט פון בבל, האָט אָנגעהאַלטן יאָרטויזנטער — ביז גאָר לעצטנס. דאָס איז דאָך אַ היסטאָרישער פאַקט. מוז דאָך זיין אַ מאַרק־סיסטישע דערקלערונג דערויף. ווייס איך נישט ווי די מאַרקסיסטן גיבן זיך אַן עצה מיט דער יידישער רעליגיע. פון מיינעטוועגן, מעג בלייבן שטיין דער מאַרקסיסטישער אמת, אַז דער גייסטיקער איינשטעל דאַרף אָפּענטפּערן דער עקאָנאָמישער סיטואַציע, — אָבער ווי אַזוי אָפּענטפּערן? נישט מיט בלינדן פּאָלגן דער סיטואַציע, נאָר אָפט גאַנץ פאַרקערט — טוענדיק איר אויף צו להכעיס, ראַגלענדיק זיך מיט איר, בייקומענדיק זי. אַבי אָפּגעענטפּערט זאָל זיין, נישט אוסגעמידן, אין באַטראַכט גענומען. וואָס עס פעלט דער סיטואַציע דערגאַנצט דער איינשטעל, און טאַמער פעלט זי כמעט אינגאַנצן, פאַרבייט ער זי. און עס קומט אויס, אַז ער בלייבט הענגען אין דער לופטן אויף גאַרניט. און דאָס איז אויך אַ ריכטיקער מאַרקסיסטישער אָפּענטפּער.

אָבער וויפיל איז דער שיעור? עס איז געשען: — די געטאָ-מיוערן האָבן געפלאַצט — די זיכטבאַרע און די אומזיכטבאַרע. די גייסטיקע כמר־טעריטאָריע איז אויסגעשטעלט געוואָרן צו די שטורעם-ווינטן פון פרייען געדאַנק, פון דער השכלה, וואָס האָט גענומען אויסעסן דאָס האַרץ פון אַלע שם־המפורש'ן, כישוף־שפרוכן, מאַגישע האַנדלונגען, אפילו דאָס וועלט־האַרץ פון ה' אחד. די אַלטע יידישע רעליגיע איז געוואָרן נישט גענוג, האָט גענומען אַנווערן איר כח צו האַלטן אין דער הייך די גייס־טיקע כמר־טעריטאָריע.

גלייכזייטיק האָט נאָך ערגערס פאַסירט: די ספּעציעלע יידישע פאַרמיטלער־פּונקציע האָט אומעטום זיך גענומען אויסגליטשן פון יידישע הענט. אפילו אין די אָפּגעשטאַנענסטע לענדער, וואָס האָבן קוים אַ פענצטערל געעפנט צו דער ציוויליזאַציע, האָבן צווישן די איינגעבאַרענע זיך געמעלדעט בעלנים צו פאַרנעמען פאַר זיך די פאַרמיטלער־פּונקציע, און וואָס וועניקער מסוגל זיי זענען געווען דערצו, אַלץ מער האָבן זיי געזען אין דער אַרויספּרעסונג און אויסראַטונג פון דעם יידן דעם מיטל אַרויפצואַרבעטן פאַר זיך די פּאָזיציע. — זענען יידן געבליבן אויסגע־שטעלט — אַן רעליגיע, שוצלאָז, נאַקעט, אין הוילע סכנת נפשות. האָבן די יעניקע פון זיי, וואָס האָבן געהאַט נשמה יתירה, צוליב פּקוח נפש זיך אָנגענומען מיט מוט עובר צו זיין אויף דעם געבאַט: — לא תעשה

לך פסל—און זיי האבן ארויסגעפאָדערט ביי זיך לוסט צו שאַפן ליטעראַטור — וואָס איז אַ צוגעפאַסטערער אינסטרומענט ווי רעליגיע איינצושטעלן אַ פאַרהעלטניש מיט דער ציוויליזאַציע, וואָס איז אויפגעבויט אויף דעם פרינציפ, אַז דער מענטש איז נישט קיין אונטערוואַרפענער צו גאָט, נאָר אַ פרייער אַגענט — אַליין בבחינת באַשעפער. די ליטעראַטור האָט די מעלה, וואָס איז קאָמוניקירט מיט דער ציוויליזאַציע, איז זי דערהאַלט דעם נאַציאָנאַלן נפש, ווי רעליגיע. ביידע אירע פונקציעס זענען דאָ וויכטיק. זי נעמט איבער פון דער רעליגיעזער כּמו־טעריטאָריע דעם יידנס שליחות, זיין ראַלע אין דער צוקונפט, די העכערע פאַרענטפערונג און באַרעכטיקונג פון זיין קיום און איבערזעצט עס אין היינטוועלטליקייט. דאָס איז עס, וואָס איך באַצייכן דערווייל ווי כּמו־טעריטאָריע אין ליטעראַטור.

ווי אַזוי האָט זי זיך איינגעשטעלט? ווי אַזוי האָט זי געאַרבעט? אין מענדעלעס צייט האָט זיך עס דאָך אָנגעהויבן — דער דראַנג פון די אויבערשטע און מיטעלע יידישע קלאַסן אַריינצוכאַפן זיך ווי אַ סעקציע אין דער אויפקומענדיקער רוסישער בורזשואַזיע; און דער דראַנג פון דער אינטעליגענץ צו קולטורעלער אַסימילאַציע מיט דער רוסישער אינטעליגענץ. נישט געווען ווער עס זאָל באַשאַפן ליטעראַטור און נישט געווען קיין פּראָספעקטיווע אודיענץ פאַר ליטעראַטור. די מאַסע האָט גע־טראָטן אויף צעשפּליטערטן גלאַז, אויף באַדן פון עקאָנאָמישע שפּליטערס. אָבער דאָס איז דאָך געווען דיזעלביקע גרונט־סיטואַציע, וואָס האָט אַרויפגעהויבן די רעליגיע, ווי כּמו־טעריטאָריע אינדערלופטן. און דערזעלביקער פּסיכישער איינשטעל איז געווען, וואָס האָט זיך אָפּגעשלאָגן פון דער גרונט־סיטואַציע. דער אַרט פון רעליגיע האָט נאָך פונקציאָנירט אין דעם יידנס נשמה. און דער עיקר, די כּנסת ישראל, די נשמה פון דער יידישער עדה, ווי זי האָט זיך אויסגעפורעמט אַן אָנגעהאַנגענע אָן דער כּמו־טעריטאָריע, איז נאָך געווען גאַנץ, האָט זיך געגעבן צו פילן ווי אַ פּאַקט, ווי אַ לעבעדיק באַשעפעניש, וואָס שוועבט פאַר די אויגן — האָט די ליטעראַטור, דורך דעם שעפּערישן געמיט פין שריפטשטעלער־פּיאַנער, אים אונטערגעזאַגט: — באַשאַף מיך ווי אַ כּמו־טעריטאָריע, ווי אַ במקום רעליגיע, וואָס דאָס איז איינס און דאָסזעלביקע.

האָט זי עס טאַקע בפּירוש געזאַגט: כּמו־טעריטאָריע, במקום־רעליגיע? זעלבסטפאַרשטענדלעך, ניין, די ערשטע פּראַגע, מיט וועלכער דער כּמו־טעריטאָריע־דראַנג האָט זיך דערלאַנגט צו אים, איז געווען צו וואָס?

צו וועלכן תכלית? פראקטיש האָט עס געקאָנט זיין דער משכיל אין אים, וואָס האָט געזוכט ניצלעך צו זיין — ער האָט עס געפרעגט. עס האָט געקאָנט אויך זיין די השפעה פון דער רוסישער ליטעראַטור פון די 60ער יאָרן, וועלכע איז אָנגעצילעוועט געווען צו געזעלשאַפטלעכן דינסט. אָבער אויפגעכאַפט פון כמו־טעריטאָריע־דראַנג, איז עס געוואָרן אַ פראַגע פון גרויס־תכלית. דאָס האָט דער סופר אין אים, דער יורש פון נביא און תנא, ווי אויך דער קינפטיקער לייענער, וואָס איז דערצויגן געוואָרן אויף זיי, וואָס ביידע האָבן נישט געקאָנט פאַרטראַגן שיהע־פיהע, פוסטע מעשה, פרייען שפּיל — זיי האָבן עס געפרעגט. דאָס האָט רעליגיע גע־צוויפלט, צי זי וועט קאָנען הויזן מיט ליטעראַטור. האָט זי דורך דער פראַגע וועגן גרויס־תכלית זיך נאָכגעפרעגט ביי דער ליטעראַטור, צי זי וועט נעמען אויף זיך צו טאָן במקום־רעליגיעזן, כמו־טעריטאָריע־דינסט — און די ליטעראַטור האָט דורך מענדעלען גע־ענטפערט: יאָ!

במקום — פריער דעם אָרט פאַרנעמען, אָבער אין דער סיטואַציע איז שוין געווען איינגענעסט די אידייע, וואָס מענדעלען האָט זי עס נישט אויסגעזאָגט, אָבער פרצן האָט זי עס געזאָגט בקול רם — די אידייע, אַז ווען די ליטעראַטור, אַט־די נייע פונקציע פאַר יידן, וועט זיך אָננעמען מיט קינסטלערישן כח, וועט זי נעמען פונקציאָנירן ווי רעליגיע און טאָן דעמוזעליבין דינסט פאַר דער יידישער דערהאַלטונג. פון במקום ביז קינסטלערישן עקוויװאַלענט צו רעליגיע — דאָס איז דער גרויסער טראַקט, וואָס האָט זיך אויסגעלייגט פאַר דער יידישער ליטעראַטור פון איר סאַמע געבורט, און דער שריפטשטעלער, וואָס טרעט אַרויף אויף אים, ווערט געבענטשט מיט טאַלאַנט, אָבי אַ ניצוץ נשמה יתירה — ווייל ער ענטפערט זיין אייגענער און דעם פאַלקס נשמה־נויט.

עס איז נישט קיין לייכטער גאַנג פאַר דער יידישער ליטעראַטור צו גיין דעם כמו־טעריטאָריע־טראַקט. באַזונדערס שווער איז געווען דער ערשטער טראַקט. עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן קאַמבינירן צוויי פונק־ציעס, וואָס זענען אין פלוג אין סתירה איינע צו דער אַנדערער, רעלי־גיעזע שאַפונג איז אין געהאַרצאָמקייט צום שטרענגען באַפעלער ה' אחד. ליטעראַטור־שאַפונג איז אַ פרייער אויפשפּיל פון מענטשנס פאַנטאַזיע. אָבער עס האָט געמוזט געשען — אויס סתירה זאָל עס ווערן!

מ'זעט, ס'קומט מענדעלין שווער אָן. פון די ערשטע ווערק איז ניט צו קענען, אַז דאָ הייבט אָן אַ גרויסער שריפטשטעלער. נישט ער דערציילט,

נאָר ער באַשרייבט, וואָס ער דאַרף דערציילן. ער שפּאַנט זיין פען אין אַלעגאַריע, ווייל אַלעגאַריע קאָן מאַכן אַן אידייע זיך דערציילן. אָבער די אַלעגאַריע האָט ער צוגעשפּאַנט צו דער עדה, דעם גוף פון כנסת ישראל — און עס איז אוועק אַ גאַנג. די אַלעגאַריע ווערט אַלץ פולער, די עדה נעמט אַן אויף זיך אַלץ מער קינסטלערישן לייב — פון „קליין מענטשע-לע“ דורך „טאַקסע“, „פּישקע“, „ווינטשפינגערל“ ביז צו „בנימין השלישי“, וואו די עדה איז שוין אַרױפגעהויבן צום סטאַטוס פון כנסת ישראל. נישט קיין לופטמענטש בלויז איז בנימין, נאָר אַ באַוואוינער פון דער יידישער כּמוֹטעריטאַריע אין דער לופטן — דער יידישער דאָן קיכאַט. די ליטעראַטור הייבט שוין אַן פירן דעם גרויסן חשבון פון כנסת ישראל מיט דער היינטיקער וועלט. דער כּמוֹטעריטאַריע דינטס האָט אַרױסגעצויגן דעם קינסטלער, און מענדעלע קאָן שוין איצט מאַכן אַ ריין קינסטלערישן שפּאַציר אין „שלמה ר' חיימ'ס“ איבער דער רעליגיעזער טעריטאָריע של מטה, אויף וועלכער דער ייד האָט זיך געהאַלטן.

מען קאָן זאָגן, מענדעלע האָט זיין גאַנצן טאַלאַנט צו פאַרדאַנקען דעם כּמוֹטעריטאַריע-דראַנג. דער לשון וויינט, אַז מענדעלע זעט נאָך פאַר זיך דעם לייענער נישט, נאָר ער רופט אים ערשט אַרױס, דאָס איז דער טאַפּל-מיינענדיקער לשון פון מענדעלע דעם סופּר, וואָס האָט זיך באַ-זעצט אין מענדעלע דעם מוכר ספרים, אַ העכערן פּאָלקס-טיפּ — צוערשט אַן אַלעגאַריע, דערנאָך אַ קינסטלערישע פאַרקערפּערונג פון אַ דור אין איבערגאַנג — וועלכער האָט אַרױסגערופן ענלעכע צו זיך, די אויפקומענ-דיקע פּאָלקס-אינטעליגענטן, פאַר לייענער.

שלום עליכם איז געגאַנגען ווייטער דעם וועג, וואָס איז איינגעבראַכן געוואָרן פון מענדעלען. מנחם מענדל און טביה זענען נישט נאָר טיפּן. דער עיקר, זענען זיי כּמוֹטעריטאַריע-פאַרטרעטער פון כנסת ישראל פאַר דער וועלט. נישט נאָר אַוועקגעשטעלט אויף צו ווייזן זיי פאַר דער וועלט, נאָר זיי פירן שוין קלאַר און דייטלעך פאַרן יידן זיין וועלט-חשבון. טעכניש זענען זיי נישט גוט געמאַלן, אין איבערגע'חזר'טע פּסוקים, ווי די גע-כתיב'ה'טע פאַרטרעטן פון הערצלען און מאַנטעפּיאַרע. אָבער וואָס עס קומט פאַר אין זיי און דורך זיי אין לייענער דאָס איז געווען טייער! ווער עס געדענקט יענע צייט, ווייס די פּרייד וואָס זיי האָבן פאַרשאַפט מיט דער פאַרוואַנדלונג, וואָס זיי האָבן געמאַכט אין לייענער. דער יינגע-רער ייד האָט זיך דערקענט אין עלטערן; דער עלטערער האָט זיך דער-קענט ווי אַנגעהעריק צום וועלט-מענטשן. זיי האָבן אונדז איבערגע-

חשבונ'ט, איבערגעשטאלטיקט. זיי האָבן אונדז געגעבן אַן אַרט אין דער וועלט. מיר די אייביקע גלויבנס-פּאַנטאַזיאַרן! מיר די בעלי בטחון! באַלד וועט אונז אַנגעוויזן ווערן וואָס מיר האָבן צו טאָן אין דער וועלט. דאָס איז כּמוֹטעריטאַריעלער דינסט, און ווי אַ שכר פאַר דעם איז שלום עליכם אַפּגע'טוב'ל'ט געוואָרן אין טאַלאַנט.

שלום עליכּמס לשון ווייזט, אַז ער האָט געפונען זיין באַשטעלער. דאָס איז דער לשון פון שיינעם בעל-הבית, וועלכער איז געווען דער טאַנגעבער אין יידישן קולטור-שטאַט, וואָס פון די ברעקלעך חכמה, וואָס זענען געפאַלן פון זיין שמועס-טיש, האָט זיך געשפּייזט דער פּאַלקסמענטש. שלום עליכּמס האָט אונטערגעפירט אַ ברייטע לייענערשאַפט אונטער דער כּמוֹטעריטאַריע — דאָס איז איינמאַל גוט. נאָך בעסער איז וואָס ער האָט איבער דער לייענערשאַפט אַריבערגעפירט די כּמוֹטעריטאַריע, זי צוגעדעקט, געקרוינט — וואָס ביידע צוזאַמען האָט די יידישע ליטעראַטור אַ שטרעק געטאָן צום וואוקס.

ווען ס'איז געקומען צו פרצעס אויפטריט, איז די סביבה פון שיינעם בעל-הבית געוואָרן נישט גענוג ווי אַ באַשטעלערין פון דער ליטעראַטור. עס האָט זיך אַרויסגערוקט אויף דער געזעלשאַפטלעכער אַרענע דער פּאַלקסמענטש, דער בעל-מלאכה, דער האַרעפּאַשניק, וועלכער האָט זיך פריער געשפּייזט פון די ברעקלעך פון בעל-הבית'טיש, און האָט גע-מעלדעט זיין תביעה אויף אַ פולן חלק ירושה: ער האָט זיך געקליבן אַקטיוו ווערן און האָט זיך גענויטיקט אין שטאַרקערער שפּייז. די ירושה מיט אַלע אירע צוזאַגן איז געלעגן אַ פּאַרזיגלטע, אַ פּאַרגליווערטע אַרום אַן אַל-צונויפציענדיקן צענטר — ה' אחד — אויבן, אויף דער טעריטאָריע של מעלה, אויף אַנצוקוקן זי מיט פּאַרגלאַצטע פרומע אויגן. און אַזוי האָט זי געדינט צו קאַנסערווירן דעם קיום פון פּאַלק. פאַרן נייעם מאַנער פון חלק ירושה האָט מען אָבער נישט געקאַנט יוצא זיין מיט אַנווייזן אים — אַט איז זי די ירושה, קוק נאָר ווי שייך, ווי קלוג זי איז! פאַר אים האָבן די זיגלען געדאַרפט אויפגעבראַכן ווערן, די ירושה אויפגעפנט ווערן און פאַרוואַנדלט ווערן פאַר זיין, דעם האַרעפּאַשניקס באַלדיקן געברויך.

און דאָ האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז די ליטעראַטור, די איבערנע-מערין פון דער כּמוֹטעריטאַריע ביי דער רעליגיע, די ליטעראַטור אין איר געוויינלעכער פאַרם, ווי מיר האָבן זי איבערגענומען ביי די פעל-

קער, איז נישט די צוגעפאסטע כלי אויף צוצוטראגן די ירושה צו דעם נייעם בעלן.

פרץ האָט דאָ פונדאָסניי זיך אָנגעשטויסן אויף דער סתירה צווישן יידיש-נביאישן און גויאיש-ליטעראַרישן שאַפונגס-מעטאָד — ער האָט זי פיל שאַרפער און באַוואוסטזיניקער געפילט, ווי מענדעלע אין זיין פאַרגעפיל — די סתירה צווישן מאַראַלישער באַווירקונג און עסטעטישער באַטראַכטונג.

דאָס פראַבלעם פון יידישער און גויאישער קונסט האַלט אים כסדר באַשעפטיקט — אויב יאָ ליטעראַטור ביי יידן, דאַרף זי זיין גאָר אַן אייגנאַרטיקע, אַ סינטעז צווישן צוויי קונסט-פאַרמען, פאַר אַ ספעציעלער ראַלע — פאַר אַ כמורטעריטאַרעלער ראַלע, וועל איך צוגעבן.

זיין סטיל זאָגט עדות אויף אים: עס איז נישט דער איבערגענו-מענער לשון פון פאַלקס מויל, ווי ביי שלום עליכמען; נישט קיין סטי-ליזירטער אויף דעם לשון פון פאַלקס-למדן, ווי ביי מענדעלען. נאָר עס איז דער יחיד'ישער לשון פון אַ זוכער פון נייע מיטלען צו דערלאַנגען ליטעראַטור. אַ זוכער איז ער געווען. ער האָט זיך געוואָרפן פון איין מאַדעשער קונסט-פאַרם צו דער אַנדערער, איבערגעגאַנגען פאַרשיידענע פרעמדע וועגן ביז ער האָט זיך אַרויפגעכאַפט אויף דעם כמורטעריטאַ-ריע-טראַקט — און איז באַגליקט געוואָרן. ער האָט געלייזט דאָס פראַב-לעם פון יידישער קונסט-פאַרם. ער האָט געלייזט דאָס פראַבלעם פון ירושה-פאַרוואַנדלונג. בפירוש ירושה-פאַרוואַנדלונג, נישט די געוויינליכע קאַפירונג פון טראַדיציע. נישט ווי שיין דער שבת איז, נאָר זאָל קיין וואָך נישט זיין — אַ נייעם געברויך מאַכן פון שבת — פאַר דער פאַר-שענערונג און פאַרטייערונג פון דער וואָך. די „פאַלקסטימלעכע גע-שיכטע“ איז אַ פאַרם פון קינסטלערישער פאַרוואַנדלונג פון דער ירושה פאַר דעם האַרעפאַשניקס וועגן. די געשיכטע וועגן אַמסטערדאַמער פישער, למשל, לייגט נישט אַוועק אויף דעם פישערס טיש אַ ברעקל פון בעל-הבית'טיש, נאָר די גאַנצע ריזיקע גלויבנס ירושה פון יום-כפּוֹר ווערט אין גראַנדיעזער איינפאַכקייט אַוועקגעלעגט אַנצושפייזן דעם האַרעפאַשניק.

עס איז נישט קיין פראַלעטאַרישע דערציילונג. מעגלעך, דער אַמ-סטערדאַמער פישער האָט געהאַט אַ קאַנטראַקטאַר איבער זיך אַדער נישט. (דער פאַרטערטער פון „ריינער“ פראַלעטאַרישקייט איז גאָר געווען פינסקי אין זיינע דערציילונגען פון 1894 — 1898).

ביים האַרעפּאַשניק. פאַר אים האָט ער די ירושה-פאַרוואַנדלונג דורכ־געפירט. די ירושה-פאַרוואַנדלונג פאַר דעם פּראָלעטאַריער איז געבליבן פאַר אַ שפּעטערדיקער צייט.

פּרץ האָט געמאַכט אַ נייע עפענונג אין דער כּמו־טעריטאָריע. ער האָט גענומען אַרויסבאַפרייען אירע צוזאַגן אויף להבאָ פון זייער פאַרגליי־ווערטקייט. ער האָט זיי גענומען מקיים זיין אין היינט. האָט ער געמאַכט דעם ערשטן שריט אין דעם איבערגאַנג פון במקום צו קינסטלערישן עקויוואַלענט פון רעליגיע.

דאַרף שוין זיין קלאַר, אַז אַלע דריי גרונט־טענדענצן זענען די זעלביקע כּמו־טעריטאָריע־טענדענצן. זיי זענען אַלע דריי צו געפינען ביי יעדן פון די פּיאַנערן — גרויס־תּכלית ביי אַלע דריי. אין „שלמה ר' חיימס" דעקט מענדעלעע אויף דאָס פנים פון דער ירושה; און מנחם מענדל און טביה זענען געקנאַטן און געשטאַלטיקט פון ירושה־שטאַף. דאָס וואָס די כּמו־טעריטאָריע־טענדענצן באַווייזט זיך פאַר אונדז אין דריי געשטאַלטן — מיט איר אייגענער געשטאַלט, מיט גרויס־תּכלית צוערשט און ירושה־פאַרוואַנדלונג צולעצט — קומט דערפון, וואָס אין אַט־דעם סדר האָט זי זיך פונאַנדערגעעפנט פאַר די פּיאַנערן, לויט זייער גראַד אַנ־שעפּונג פון איר. דעם טיפּסטן שעפּ האָט געמאַכט פּרץ מיט זיין פּונאַנ־דערעפענען די ירושה, מיט זיין אַוועקשטעלן פאַר דער יידישער ליטע־ראַטור די אויפגאַבע צו פאַרוואַנדלען די ירושה אין מאַראַל־ענערגיע פאַר מאַדערנעם געברויך. ער האָט אַנגעשעפּט נישט נאָר פאַר זיך, נאָר פאַר דער גאַנצער ליטעראַטור. עס איז געווען ווי די כּמו־טעריטאָריע וואַלט אַראַפּגענידערט פון איר הייך. מען האָט נאָך פאַר דעם קיין נאָמען נישט געהאַט, נאָר מען האָט זיך דערפילט אין דער יידישער ליטעראַטור ווי ביי זיך אין דער היים. די כּמו־טעריטאָריע־טענדענצן איז איבערגעגאַנגען פון טונקעלער אומבאַוואוסטזיניקער אידייע צו אַפּענער, ליכטיקער אילוזיע. און עס איז אַלעמאַל די ווירקונג פון דער כּמו־טעריטאָריע־אילוזיע — אַז די ליטעראַטור ווערט נאָרמאַליזירט ווי ביי די טעריטאָריעלע פעלקער. זי נעמט זיך טראַגן מיט איר אייגענעם אימפעט. זי רופט אַרויס שריפטשטעלער. זי רופט אַרויס אוידיענצן. שריפטשטעלער שטעקן אָן איינע די אַנדערע. די ליטעראַטור ווערט פּרוכטבאַר. מען שאַפט ליטעראַטור לשמה, ווי מען וואַלט געזעסן ביים טאַטן אין וויינגאַרטן, נישט ביים באַדנלאַזן יידישן פּאַלק. עס קומט ווירקלעך פאַר פאַרמערונג פון דער ליטעראַרישער קונסט־קראַפּט.

קונסט לשם קונסט! — ווערט פראַקלאַמירט. מען דאַרף נישט און מען וויל מער נישט אונטערגעטריבן ווערן פון טענדענצן. דער אמת אָבער איז: דאָס האָט אַלץ די כּוּמ־טעריטאָריע טענדענץ אַרויסגערופן דורך איר אַנגעזעטיקט ווערן ביז צום גראַד פון אַ ווירקלעכקייט־אילווייע. זי איז בעיקר אַ ליטעראַטור־פּראָדוצירנדיקע טענדענץ.

די אילווייע האָט זיך אויסגעלאָשן, אָבער פּרצעס השפּעה איז גע־בלבן. ער איז דער שעפּעפּישסטער ליטעראַטור־שאַפּער ביי אונדז דערמיט, וואָס ער האָט געשאַפּן די קאַנדיציעס, וואָס שאַפּן ליטעראַטור. ער האָט דער ערשטער אַנגעוויזן דעם ציל: פון במקום צו קינסטלערישן עקויוואַלענט צו רעליגיע. און אונדזער ליטעראַטור באַוועגט זיך לויט זיין אַנווייזונג — אַלץ נייערע כּוּמ־טעריטאָריעלע מיטלען אַרויסקריגנדיק, ביז די ליטעראַטור וועט נעמען מקיים זיין וואָס די יידישע רעליגיע וואַלט איצט באַדאַרפט טאָן, ווען זי וואַלט געווען אין פּולער אַקציע: ענטפּערן דער וועלטס אַרויסרוף צום יידן מיט ווערק פון דערלייזערישע אַנט־פּלעקונגען.

* * *

די כּוּמ־טעריטאָריע־אילווייע — נאָך פּרצן מעגן מיר זי אַזוי אַנרופן — האָט אַריבערגעוואַנדערט קיין אַמעריקע, און האָט גענומען דאָ אַר־בעטן, מיט אַ נפּקא מינה, נאַטירלעך: — אין נייע פּאַרואַנדלונגען. לכתחילה איז זי דאָ נישט געווען בנמצא. ווייל דאָ איז נישט געווען קיין יידישע עדה, קיין כנסת ישראל, וועלכע זאָל זי אַרויספּאָדערן. אָבער ליענערשאַפּט איז דאָ געווען. פּראָלעטאַרישע שעפּער זענען דאָ געווען — עס האָט זיך דאָך געדוכט, אַז דאָס גאַנצע יידישע פּאַלק וועט זיך פּראָ־לעטאַריזירן אין די שניידער שעפּער — און אַ סאַציאַליסטישע פּירער־שאַפּט איז געווען, וואָס האָט געגלויבט באמונה שלמה, אַז נאָך 25 יאָר וועט דאָס שניידער פּאַלק פּאַרגעסן יידיש. איז פאַר אַוויילע נאָר יידישע ליטעראַטור.

וואָס פאַר אַ טובה אַזאָ גלויבן האָט געבראַכט דער יידישער ליטע־ראַטור, ווייסן מיר שוין. עס האָט געדאַרפט קומען די מרידה פון די „יונגע“ זי אַפּצוראַטעווען. יעמאַלט האָט זי זיך באַוויזן — די כּוּמ־טעריטאָריע־אילווייע. ווייל יעדן פּרימאַרגן פּלעגן אַ מיליאָן יידן זיך אויפּכאַפּן מיט דעם פּריילעכן געפּיל: אַזויפּיל יידן! אַ גאַנצע יידישע מדינה! — און אַזויפּיל יוגנט צווישן דעם מיליאָן, אַ צעבונטעוועטע פון דער רעוואַלוציע, אַן אויפּגעוועקטע צו ליטעראַטור. און די „יונגע“

זענען געווען א טייל פון איר. יעמאלט איז זי געקומען די אילווע אויף אלעם פארטיקן. און ווי איר שטייגער איז האט זי געבראכט מיט זיך א ליטעראטור-אויפלעבונג. זי האט אנגעשפאנט די געמיטער פון די „יונגע“ מיט שעפערשן דראנג ביז צום עקספלאדירן — און מאני לייב איז געווען דער ערשטער צו עקספלאדירן מיט זיינע עלף לידער אין זאמלבוך „ליטעראטור“ — די לידער, וואס האבן געשאפן מאני לייבן. וואלט איך על פי יושר געדארפט אנהייבן מיט אים. אבער איך וויל נאכפאלגען די פארוואנדלונגען פון דער כמו-טעריטאריע-אילווע אין אמע-ריקע, און יוסף אפאטאשו איז געווען דער יעניקער, וועלכער האט דער ערשטער זי פארוואנדלט—מאטעריאליזירט אין א טעריטאריע ראמאן.— כאראקטעריסטיש פאר אמעריקע — גלייך אראפגענידערט פון דער טע-ריטאריע של מעלה צו דער טעריטאריע של מטה, און מען קאן זי שטו-דירן ווי א נאטירלעכע דערשיינונג. ווער עס צווייפלט נאך, אז די יידישע ליטעראטור גייט אויף דר. זשיטלאווסקיס וועגן — צום טעריטא-ריאליזם — זאל ליענען אפאטאשו.

נאר ניט מיט אמאל האט אפאטאשו זיך אוועקגעזעצט שרייבן די „פילישע וועלדער“. אנגעהויבן האט ער ווי אלע „יונגע“ דוקא מיט א פראטעסט קעגן דער צורגעדיכטער יידישקייט פון די העלדן און פערסאנאזשן פון דער יענע-זייטיקער יידישער ליטעראטור, די ווערק פון י. ל. פרצן איינגעשלאסן.

ביי אפאטאשו איז עס נאך געווען א ספעציעלער פראטעסט קעגן ספר, וואס דאס האט ער באוויזן מיט דעם אויסוואל פון זיינע ערשטע העלדן. ניט ספר-יידן, ניט באנק-קוועטשער, וואס האלטן זייערע הארץ-בלאטן איינגעקלעמט צווישן די טאוולען פון די גמרא'ס, נאר דוקא אונ-טערוועלט מענטשן, קונצענמאכערס, פערד-גנבים, קאנטראבאנדיסטן, וואס מען זאל זיי אפגילטן, וועלן זיי אין א ספר ניט אריינקוקן, און וואס די יוכע פון תאוה בושעוועט אין זיי אזוי שטארק, אז ווען זיי ווערן פארקאפט פון איר, פילן זיי ניט די ערד אונטער זיך — פליען זיי אויף פערד און שפרינגען אויף שטריק. רויטבלוט — האט ער זיך צעשריען מיט זיין פען, נישט א בלאס וואסערל, וואס האט זיך דורכגעוויגן דורך שמות. אין זיין משפחה האט ער געהאט ביידע מינים יידן: גמרא-יידן און וואלד-יידן, וועלכע האבן זיך משדך געווען, איז ער אליין געשפאלטן געווען אויף אויבערוועלט און אונטערוועלט. האט ער אין זיין יוגנט-פראטעסט זיך געשטעלט אויפן צד פון די וואלד-יונגען, וועלכע זענען געווען שמעל-

קעס מיט פערד-הענדלער, שמעלקעס מיט פערד-גנבים, שמעלקעס מיט קונצנמאכער און מיט דער גאנצער אונטערוועלט.

געגעבן די בכורה דעם אונטערוועלט-העלד האָט ער זיכער אונטער דער השפעה פון דער דאָמאָלס הערשנדיקער אין דער וועלט-ליטעראַטור טענדענץ צו רעאָליסטישער ראַמאַנטיק. — האָט ער מיט הנאה גע'חוזק'ט איבער דעם בוך-אינטעליגענט, וואָס דערשטיקט כלומר'שט זיינע גלוסטן, כדי ערגיץ-וואו צו געבן זיי אַ געהיימען אויסוועג דורך עפעס אַ פאַר-קריפלונג. האָט אים הנאה געטאָן אַריינצולייצען אונטערוועלט-מענטש אין דעם כלומר'שטן אויבערוועלט-מענטש — אויסצושפירן טריפה'נע תאוות אין פרומער פאַרשטעלעניש פון צדיק, און עס האָט אים הנאה גע-טאָן צו שילדערן די פרוי — כשר'ע טויב — ווי זי צאָפלט אין אַנטיקיונג אין די קלויזען פון אַ רויב-פויגל. און נאָך מער נחת האָט ער געשעפט פון שילדערן קינדער-ליבעס, וואו די דערוואַכנדיקע געשלעכטלעכקייט אי-בערזעצט זיך אַזוי חנ'עוודיק, אָן שום ריס, אין שפראַצנדיקן ליבע-חלום. דאָס איז דער שטאָף פון זיינע ערשטע דערציילונגען פון היימישן לעבן. — אין זיין ערשטער דערציילונג „אויף יענער זייט בריק" האָבן מיר זיי שוין אַלע: אַ קונצנמאכער איז דאָ, און אַ גוי, וואָס וואַלגערט זיך צווישן געפענגעניש, שענק און רינשטאָק, און אַ מיידל איז דאָ, וואָס איז ספק טענצערין ספק גאַסנמיידל, אָבער אַ מיידל — אַ ברען. און אַ ווייב איז דאָ וואָס פאַר אייפערזוכט, וואָס דער מאַן ציט זיך צו דער מויד, איז זי יוצא מיטן גוי, און אַ יינגעלע איז דאָ, וואָס קוקט זיך צו צו דעם אַלעמען מיט זשאַדנע אויגן, און גייט שוין אין זיינע חלומות אין טאַטנס פוסטריט.

די פיר העלדן פון דער דערציילונג זענען זיין אַריגינעלער פאַר-מעגן — ער וועט זיי אַריבערטראַגן קיין אַמעריקע און אין פאַרשיידענע גלגולים זיי דערפירן אַזש ביז צו דער „טענצערין". אַפאַטאָשוס גרונט-אייגנשאַפט איז שוין דאָ — האַסטיקייט, אָבער ער האָט נאָך קיין קאַנטראַל נישט איבער איר. ער לויפט נאָך די העלדן זיינע, זיי יאָגן אים אַריבער. אין „ראַמאַן פון אַ פערד-גנב" איז ער שוין אויפן פערד, און גאַלאַפירט מיט די העלדן צוזאַמען אין איין טעמפ; אויך דער שטאָף איז אויפגעהויבער-נער, געלייטערטער. אָן אויבערוועלט-שיינקייט-שלייער אַרויפגעוואָרפן אויף אונטערוועלט-תאוה-גערודער; אַ חלום-ווינט אויף דער זודיקער פאַרע. פאַנטאַזירנדיקע תאוה — אַ צוואַג, אָן ער וועט באַלד אַרויפקלעטערן צו דער אויבערוועלט. דער סוזשעט איז אַ קאָמבינאַציע פון ביידע וועלטן: אָן

איידעלע באַלעבאָטישע מיידל פאַר'כשוּפ'ט דעם דרייטעסטן פון די פערד-גנבים און ווערט פון אים פאַר'כישופ'ט.

ער האָט אַראָפּגעבראַכט גאַרקין מיט האַמסונען קיין אַמעריקע און געהייסן זיי קוקן מיט זיינע אויגן אויף מלאָווע. גאַרקיס געוועזענע מענטשן האָבן געלייענט האַמסונס „פאָן“ אין אַפּאַטאַשוס יידיש. איז אַרויסגעקומען דערפון אַזאַ פאַרכאַפּנדיקע מעשה, וואָס די יידישע לייענער פון גאַרקין און האַמסונען האָט זיך דאָס נישט גע'חלומ'ט.

בלווי אַ פּערטל דערפון איז השּפּעה. דריי פּערטל איז געווען זיין פּערזענלעכער פאַרמעגן, גע'ירש'נטע פּסיכאָ-פּיזיאָלאָגיע.

די קרייצקונג פון צוויי בלוט-שטראָמען אין אים, בלוט-מישונג — דאָס איז עס, וואָס האָט זיך גערודערט אין אַפּאַטאַשוס אַפּלדיקסטן שאַפּונגס-אַדער. בלוט-מישינג צווישן רייך און אַרים, צווישן אַלט און יונג, באַהאַלטענערהייט צווישן ייד און גויע און צווישן כּשר'ער צנועה און אונטערוועלט'העלד.

ער וועט אָבער אינגיכן אַראָפּוואַרפן די השּפּעה און אַפּשטעלן וועט זיך אים אָן עיקר, וואָס ער וועט מיטנעמען אין זיינע שפּעטערדיקע ווערק: ביידע העלפטן פון זיין פאַרמעגן זענען אַרומגענומען געווען מיט איין וויקלשנור — כּישוף. כּישוף פּן לייב און כּישוף פון נשמה; דער פרומער כּישוף פון דער שטילער פרוי און דער טריפענער כּישוף פון ווילד-מיידל; און דער פאַרבלענדעניש-כּישוף פון קונצנמאַכעריי, דער אָבערגלויבישער כּישוף פון אַפּשפּרעכעניש און בלייגוס; דער חסיד'ישער כּישוף פון שמות און צירופים — און דער מיטטישער כּישוף, וואָס ווערט געפּראָוועט מיט דער הילף פון געשפּענסטער. און פון די אַלע סאַרטן כּישוף און זייערע מייסטערס, פון די מכשפים און מכשפות, פון די קונצנ-מאַכער, טענצערינס, רביים און גייסטערווער וועט שפּעטער, אין אַפּאַטאַ-שוס ווייטערדיקע ווערק, אַ ליניע געצויגן ווערן צו די מאַדערנע מכשפים — פּאַנטאַזיאָרן, רעוואָלוציאָנערן, פּאַעטן, אַקטיאָרן און אַלערליי קינסטלער.

מיר קאַנען שוין פון זיינע ערשטע ווערק כאַראַקטעריזירן זיין סטיל און זיין מאַנער אין כאַראַקטער-שילדערונג:

ווייל ער האָט געלייענט דעם מענטשן פון צוויי פּלאַכן מיט אַמאַל — דעם אונטערמענטשן און דעם אויבערמענטשן, האָט זיין פּען געוואונען אַ טאַפּלטע באַוועגלעכקייט, אַ יאַגנדיקע אימפעטיקייט. אַ קורצער אַפּגע-האַקטער זאַץ, אַ זאַץ אין אַ זאַץ, און יעדער זאַץ איז האַנדלונג. יעדער

זאץ דערציילט. אפילו באשרייבן באשרייבט ער דורך דערציילן. א כאַ-ראַקטער-שטריך ווערט נישט באשריבן, נאָר דערציילט. אפילו אַרט ווערט דערציילט. ער לויפט שנעל, שנעל, האַנדלדיק, דערציילנדיק, פון פינ-טעלע צו פינטעלע, ביז ער דעקט דעם גאַנצן שטח. פון צייט ווערט אַרט. וואָס ווייטער האָט דעם רבי'ס קאַפּ געוואונען מער קאַנטראַל איבערן וואַלד-יידן דעם דערציילער, אָבער דער פּרינציפּ איז געבליבן: פון צייט-אַרט. אַזוי בויט ער אויך זיין דערציילונג. אַזוי איז אויך אויפגעבויט דער ראַמאַן „די פּוילישע וועלדער“: דורכגעלאָפּן דורך אַ שטרעקע אין צייט און עס איז געוואָרן דער אַרט — פּוילן.

און דורך דעמזעלביקן פּראָצעס פון שפּאַלטן דעם מענטשן אויף צוויי פּלאַכן, האָט ער זיך אויסגעאַרבעט אַ מעטאָד פון אַזוי-צו-זאָגן סוב-יעקטיווער אַביעקטיוויטעט — די אינטימע סעקרעטן, וואָס ער געפינט אין זיך, שניידט ער אויגנבליקלעך אַרויס מיט אַ שאַרפּן לאַנצעט און טוט עס קאַלטבלוטיק אַביעקטיוו אַריין אין זיינע העלדן — און סוביעקטיווי-טעט ווערט אַביעקטיוויטעט.

אויסגעליידיקט זיך פון זיין היימישן פּאַרמעגן קערט אַפּאַטאַשו זיך אום קיין ניו-יאָרק, אָבער דעם שטאָף — דעם פּויליש-יידישן אונטער-וועלט-מענטש — וואַרפט ער נישט אַוועק. ער דאַרף אים פּערזענלעך מער נישט האָבן, אָבער ער קאַן אים צונוז קומען צו דער אַרבעט. ווי דער כלל איז אין דער ליטעראַטור, האָט דער שטאָף אים שוין געגעבן זיין אינסטרומענט. סיי ווי מעסט יעדער מענטש אַ צווייטן מיט זיין איי-גענער מאָס — דאָס הייסט מיט זיין אייגענעם שטאָף — יעדן פּרעמדן מענטשן, און טרעפט נישט שלעכט. און אַ שריפטשטעלער אַ רוס קאַן נעמען זיין רוס און אַפּמעסטן מיט אים דעם אַמעריקאַנער און כאַפּן דעם מהות מענטש אין אים.

האַט אַפּאַטאַשו מיט זיין שטאָף-אינסטרומענט זיך אַוועקגעלאָזט אין זיין ערשטער אויספּאַרשונג-עקספּעדיציע אין דעם יידישן לעבן פון אַמע-ריקע.

דער שטאָף-אינסטרומענט, וואָס שניידט אונטערמענטש-פּאַסן פון מענטשן, פּלינק, אימפּעטיק, אַביעקטיווירנדיק סוביעקטיווע סעקרעטן — ווען אַנגעווענדט אויף אַמעריקע — האָט תּיכּף געגעבן אַ רייכן רעזולטאַט, עס האָט אויפגעדעקט אַ פּלאַסט פון יידישן לעבן דאָ אין לאַנד — די האַלבע אונטערוועלט, וואָס קלעפט צו געוויסע יידישע פּרנסות — וואָס אויב זי איז פּריער געווען נישט אינגאַנצן פּאַרהוילן, האָט זי אָבער גע-

פונען אַ גאַנץ בלאַסע אָפּשפּיגלונג אין דער עלטערער יידישער ליטע-ראַטור: פריער איז עס געווען בלויז גענגסטער שאַבלאַן, קאַפּירט פון דער קרימינעלער צייטונגס-כראַניק. דאָ ביי אַפּאַטאַשון איז עס געווען אַ קווער-שניט דורכן שמעליץ-טאַפּ, וואָס האָט געוויזן די קרייציקונג פון די איינפלוסן, וואָס די פּיל-פּעלקערלעכע עלעמענטן, וואָס שטעלן צונויף אַמעריקע, האָבן איינע אויף די אַנדערע, בעת זיי גייען דורך דעם ערשטן שמעליץ. דער ערשטער יידישער רויער עלעמענט איז אין אַן אויפגע-לייזטן צושטאַנד. אַלע פּריערדיקע מאַראַלישע בינדונגען זענען צעריסן. ביי די עלטערע איז זייער נאַטור-שטאַף — אַ טייכל פון צע-פלאַסענער תּאוה, וואו עס שווימען אַרום רעשטן פון אַמאָליקער גוטס-קייט. די יינגערע, אַריינכאַפּדיק די ערשטע שאַסן פון אַמעריקע, פּורעמען שוין געמישטע אַמעריקאַנער טיפּן. אַט איז אַ מיידל פּאַלי, די פּאַרוואַנדלטע הפּקר-מויד פון אַפּאַטאַשוס ערשטער היימישער דערצי-לונג „אויף יענער זייט בריק“: — פּילנדיק אַנגעצילעוועט אויף זיך די גלוסטנדיקע בליקן פון יונגע מענער פון פּאַרשיידענע פּעלקער, ווערט זי אַנגעברענט מיט לוסט אויסצופּרובירן די ליבע-רייצן פון יעדן פון זיי. איז זי אַ שטיק געשלעכט-פּאַספּאַר, וואָס צינדט, אַ פּלאַמנדיקער תּאוה-צוזאַג, טרייבט זי צו מעסער-געשלעגן און פּאַרברעכנט. דער שוואונג פון אַמעריקע האָט לויזגעריסן אַלע זייערע חיה'שע אינסטינקטן. אַט איז אַן אינטעליגענט פון דער היים, וועלכער איז דורך אַט דער פּאַלי פּאַר-ווילדעוועט געוואָרן. איצט איז ער אין דער סטאַדיע פון אַ פּילאָזאָפּירנ-דיקן וואגאבונד. און גאַר גיך וועט ער ווערן דער אַנפּירער פון אַ גאַנצער גענגסטער-באַנדע.

און ווען אַפּאַטאַשו האָט זיין פּאַרשונג-אינסטרומענט, וואָס גראַבט אויס דאָס אונטערוועלטיקע אין מענטשן, אַנגעשטעלט אויף אַ קלאַס העכער — העברעאישע לערער — האָט ער נאָך אַמאָל אויפגעעפנט אַ קרומע אָפּשפּיגלונג פון אַמעריקע, ווי זי האָט זיך דורכגעבראַכן דורכן אימיגראַנט-אינטעליגענט: די ווערים, וואָס צעפרעסן אַ היימישן כּאָ-ראַקטער זענען דאָ געוואָרן אַנגעלאַפּן, אַנגעצויגן און אַנגעשפּאַנט — צו דינען פאַר די הויפּט-פרווישניעס פון אַ כאַראַקטער-אַפּאַראַט, וואָס זיכערט דערפּאַלג. אַ פּאַראויסכאַפּונג פון אינטעליגענט-קאַריעריסט.—דער אונטערמענטש האָט אַפּאַטאַשון געדינט צו אַנטפּלעקן דעם אונטערגרונט פון כאַראַקטער.

פון זיינע ניו-יאַרקישע דערציילונגען איז דער ליינער באַוואוסט-זיניקער געוואָרן וועגן די כּחות, וואָס ווירקן אין יידישן לעבן פון אַמע-

ריקע. די יידישע אמעריקע איז אריינגעשטעלט געווארן אין דער ליטע-ראטור. און עס האט זיך אנגעהויבן די ליטערארישע באַלאַגע־רונג פון אמעריקע, כדי איינצונעמען דאָס לאַנד פאַר דער יידישער ליטעראַטור, פאַר דעם יידן.

דאָס איז געווען נישט נאָר אַפּאַטאַשוס פּערזענלעכער פּאַרדינסט, נאָר אויך דער פּאַרדינסט פון דער נייער באַשטעלערין אויף יידישע ליטע-ראַטור — די פּרישע מונטערע יוגנט, וועלכע האָט זיך פּאַרמאַסטן אויף דער מדינה, כדי צו מאַכן זיך אַן אַרט אין איר, כדי זיך איינצוברינגערן — און די ליטעראַטור האָט זיך גענומען איינבריינגערן מיט איר. אַ גאַנץ נאַטירלעכער פּראָצעס. און אַפּאַטאַשוס מעלה איז, וואָס ער כאַפט אויף דער ערשטער נאַטירלעכער ליטעראַטור-פּראָצעסן. דערצו אַן אינציאַטאַר, און האָט ליב זיך צו פאַרמעסטן. (ער האָט שטודירט אויף אינזשענער-מעסטער, אָבער פּראַקטיצירט האָט ער זיין פּראָפעסיע בלויז אין זיין שריפטשטעלעריי.)

דאָס האָט זיך געגעבן אין רעזולטאַט פון אַפּאַטאַשוס ערשטן אַריינ-רינגען אין אמעריקע. פאַר דער צווייטער אַריינרינגונג האָט ער זיך פון איר דערווייטערט אויף אַ מהלך — אין רוים און צייט. און ער איז דאָ צוגעקומען צו זיין גרעסטן פאַרמעסט — דעם טעריטאָריע-ראַמאַן — די „פּוילישע וועלדער“.

„אייננעמען דאָס לאַנד“ — די אַפענסיווע אויף אמעריקע — מיינט נישט דוקא דירעקטע אַטאַקע. עס קאָן אויך מיינען די פּאַרפּולקאַמונג פון כלי-זין, מיט וועלכן מען פאַרמעסט זיך, די פאַרמערונג פון דער וואַג און באַטייט פון דער יידישער ליטעראַטור, די אויסברייטערונג פון איר פאַרנעם. און פונקט ווי פאַר זיין ערשטן אַריינדריינגען האָט ער זיך באַנוצט מיט אַ שטאַף-אינסטרומענט, וואָס ער האָט אים אויסגעשליפּן אויף היימישע שילדערונגען, אַזוי האָט ער זיך ווידער אַוועקגעלאָזט אין די היימישע מרחקים אַריינצושליפּן נייע שאַרפּקייט אין זיין שטאַף-אינסטרומענט. פון דעם שטאַנדפונקט דאַרפן די „פּוילישע וועלדער“ פאַררעכנט ווערן פאַר אַ ווערק פון פאַרמעסטן זיך מיט אמעריקע.

דער ראַמאַן האָט אַפּגעענטפּערט דעם דראַנג צו טעריטאָריע אין דער יידישער ליטעראַטור. וואָס באַטייט עס? און צו וואָס איז עס נויטיק? ליטעראַטור ביי טעריטאָריעלע פעלקער פּראָדוצירט זיך פון זיך אַליין אין באַפּרידיקונג פון די באַדערפנישן פון דער וואַקסנדיקער צאָל לייע-נער, וועלכע קומען צו פון זיך אַליין, ניט-געבעטענע. אַזאַ ליטעראַטור

דארף נישט האבן קיין קינסטלעכע מיטלען זיך אויפצוהאלטן. און זי איז במילא טעריטאריעל אין איר כאראקטער: עס וועלן במילא אויפקומען ווערק, וואָס וועלן געבן דעם צוזאמענהאַנג פון די מענטשן, קלאַסן און פּאַסירונגען אין די ראַמען פון טעריטאָריע.

דאָס אַלץ איז נישט בנמצא ביי אַ טעריטאָריעלאָזן פּאַלק. די ליטע-ראַטור דארף קינסטלעך זיך באַשאַפן אַ טעריטאָריעלן כאַראַקטער און קינסטלעך אים זען אויפצוהאַלטן, ווייל ליטעראַטור איז באַרופן צו אַר-גאַניזירן און צוזאַמענצוהאַלטן דאָס באַוואוסטזיין פון אַ פּאַלק. ביי אַ טעריטאָריעלאָזן פּאַלק דארף די קינסטלעך-געשאַפענע טעריטאָריע פּאַר-בייטן די פּאַקטישע טעריטאָריע. ליטעראַטור דארף געבן דעם צוזאַמענ-האַנג פון מענטשן, קלאַסן און פּאַסירונגען, פונקט ווי דאָס פּאַלק וואַלט געזעסן אין די גרעניצן פון אַ באַשטימטער טעריטאָריע און וואַלט גע-פירט אַ דורכאויס זעלבסטשטענדיקן לעבן אין אַלע זיינע געזעלשאַפטלעכע אַספעקטן.

און פאַרוואָס-זשע ניט קיין אַמעריקאַנישער, נאָר אַ פּויליש-יידישער טעריטאָריע ראַמאַן? אַ גוטער אינסטינקט האָט אים אונטערגעזאָגט, אַז פּוילן איז דער ריכטיקער אַרט — די יידישע אַמעריקע איז נאָך דעמאָלט נאָך נישט קיין פּולע צוויי דורות אַלט געווען. וואָרים וואָס מיינט ליטע-ראַטור-טעריטאָריע ביי אַ פּאַלק, וואָס האָט קיין אייגענע זעלבסטשטענ-דיקע טעריטאָריע נישט, און קיין פאַררונדעטע אַפּגעשלאָסענע געזעלשאַפט-לעכקייט נישט, וואָס גייט מיט טעריטאָריע? — דאַרף צו דעם שטח אין ירוּם — צו דעם ישוב — צוגעגעבן ווערן אַ שטיק שטח אין צייט — אַ געשיכטלעכער פּאַס — אין דעם הינטערגרונט פון היינט — כדי צו ווייזן די געשיכטלעכע פאַרוואַרצלטיקייט פון די יידן אין דער לאַנד, וואָס דינט זיי פאַר אַ ישוב. און פאַר אַזאַ אונטערנעמונג איז דער פּוילישער יידי-שער ישוב גוט צוגעפּאַסט. יידן אין פּוילן האָבן שותפות'ע געשיכטלעכע באַרירונגס-פּונקטן מיט די פּאַליאַקן.

די „פּוילישע וועלדער“ נעמען אַרום די עפּאַכע — זינט די פּוילישע חסידות האָט זיך שוין אַזוי געהאַט פאַרפּעסטיקט, אַז זי האָט שוין גע-קאַנט אָנהייבן גיין באַרג אַראָפּ אין ירידה אַריין, אַן ריזיקע פאַר איר עקזיסטענץ; מיט אַריינגעוואַרפענע ריקבליקן צו דער נאַפּאַלעאַנישער צייט — ביז צום מאַמענט, ווען די יידישע אינטעליגענץ האָט געשלאָסן איר רעוואָלוציאָנער-פּאַטריאַטישן שידוך מיט דער פּוילישער אינ-טעליגענץ.

פאר דעם ראָמאַן האָט אָפּאַטאַשו זיך אָנגעגורט מיט זיין גאַנצן פלייס און וויסן — מיט זיין באַהאוונטקייט סיי אין דער יידיש-חסידישער גע- שיכטע און ליטעראַטור און סיי אין דער פוילישער געשיכטע און ליטע- ראַטור. און אין צוגרייטונג צום ראָמאַן האָט ער אפילו איבערגעאַרבעט זיין פאַרשונגס-מעטאָד—זיין שפּיציקן אינסטרומענט, וואָס עגבערט-גרונ- טעוועט זיך ביז צום אונטערוועלט-עלעמענט, אין צוטרויען צו זיין אינסטרור- מענט, האָט ער זיך שוין געקאַנט דערלויבן אַריינצוקוקן אין דער מענטשנס אויבער-וועלט, אין דער סאַליע, וואוהיין די טריפענע אונטערוועלט-אינ- סטינקטן דערגרייכן פאַרוואַנדלטע און פאַרשלייערטע, אויסגעפּוצטע פאַר אַ טאַנץ-פאַראַד פון ליבעס און חלומות פון עקסטאַזן און התלהבות'ן. אין צוגרייטונג צו די „פוילישע וועלדער“ שרייבט אָפּאַטאַשו אַ ריי דערציילונגען, וואו ער לערנט זיך ליענען די אונטערשריפט גלייכצייטיק מיט איר איבערזעצונג אין אויבערשריפט :

„שאַטנס“ — ברודער און שוועסטער, אויסגעצערטע און אויסגע- צערטלטע אור-איניקלעך פון די פּראַנקיסטן, וואָס זענען אויפן שוועל פון בלוט-אויסמישונג, שרויפן זיך אַריין אין משוגעת, מיט פאַרגלאַצטע בליקן צו דער שכינה, כדי זייערע אויגן זאָלן נישט זען, וואָס עס גייט צווישן זיי געשען...

איז אָפּאַטאַשו צוגעקומען צו די „פוילישע וועלדער“ מיט אַ פאַר- טאַפלטן אינסטרומענט אויף צו פאַרשן ביידע מענטשישע וועלטן, וואָס דאָס האָט נאָך באַוועגלעכער און אימפעטיקער געמאַכט זיין פאַרשערישע זשעדנעקייט, זיין שניידנדיקן שרייב-מעטאָד. ער האָט באַריידעוודיק גע- מאַכט די צווייטע העלפט פון זיין אָפּשטאַמונג — פון רבנישע משפחות — בעת פריער האָט ער נאָר זיין וואַלד-משפחה'דיקייט געלאָזט רעדן דורך זיך.

האַבן מיר דאָ אין די „פוילישע וועלדער“ אַרויסגעפירט די גאַנצע יידיש-פוילישע פּאַנאַראַמע פון אַלע קלאַסן, קרייזן און מינים יידן, און אַ היפש ביסל אויך פון די ריין פוילישע מינים : — וואַלד-יידן און וואַלד- גוים ; יידישער המון-עם און פויערטום ; חסידישע הויפן און שלאַכטיש- פויערשע אויפשטאַנדן. חסידישע סוחרים און פריילעכע קבצנים, וואָס זייער גאַנצע עשירות אין זייער אמונה אין רבין. און רבנים, קינפטיקע און אָפּגעדאַנקטע, גיהנמ'דיק-פּאַנאַטישע און געהייליקטע אין תמימות, וואָס גייען צו זייער זכות דורך זעלבסט-פייניקונג און קרבן. מיט דער צענטראַלער טראַגישער פיגור פון מענדל קאַצקער, אין וועמען די חסידות

האָט זיך איבערגעבראַכן אויף צו גיין דעם וועג פון ירידה — ווייל צו הויך איז זיין רבייאישער באַרוף און צו נידריק איז די רביישע ווירק- לעכקייט — דער ניצוץ פון בעל-שם אין אים קאָן נישט פאַרטראַגן די נאַענטקייט פון פוילן שטרוי, וואָס האָט זיך צוגעקלעפט צו דעם בעל- שמי'ס טראַדיציע — אָבער אַ געפאַנגענער אין זיין רביישן שטול, פאַר- משפט ער זיך צו צענדליקע יאָרן שווייגן, וואָס ער רייסט איבער פון צייט צו צייט מיט הימל אויפרייסנדיקע פּראָטעסטן. און מען זעט באַשיינפּער- לעך, ווי פון אַט-דעם אינערלעכן פּונאַנדערפאַל פון חסידות נעמט זיך אויסטיילן יידישע אינטעליגענץ — זון און איידים, טעכטער און שנור — פאַר דעם שידוך מיט דער פוילישער אינטעליגענץ.

אַנטקעגן דער היסטאָרישער געשטאַלט פון מענדל קאַצקער האָט אַפּאַטאַשו אַוועקגעשטעלט צוויי שפּאַגל-ניי פון אים באַשאַפּענע גע- שטאַלטן — קלענערע אין ראַלע, דערפאַר אפשר סקולפּטוריש בולט'ערע אין געמעל-די געשטאַלט פון ישראל דעם באַרוועסן, וועלכער פאַרקער- פערט דעם פּאַנאַטישן וואַכעדיקן גור: חסידות מוז זיין! אַ רבי מוז זיין! — און די איידעלע רבי-געשטאַלט פון ר' איטשע, וועלכער ענטפּערט גוט יום-טוב אויף דעם פּאַלקס לעכצעניש נאָך עלית נשמה און התלהבות. ביידע געהערן שוין איצט צו דער יידישער היסטאָרישער גאַלעריע, ווייל זיי ווערן שוין איבערגע'חזר'ט פון אַנדערע.

און יוגנט איז דאָ, פון וועלכער עס שיילן זיך אַרויס אַלע קינפטיקע יידישע מינים: — סאַציאַליסטן, נאַציאָנאַליסטן, גאַטזוכער, משיח'יסטן, און פרויען זענען דאָ — ליכטיקע צנועות, וואָס ציט זיי צו הפּקות, און הפּקר-פרויען, וואָס עס ציט זיי צום מיסטישן פאַרגיין זיך אין בלוט- געמיש. דורך די פרויען ווערט דער שידוך צווישן דער יידישער און פוילישער אינטעליגענץ געשלאָסן. מען זעט באַשיינפּערלעך ווי אַזוי עס געשעט: הינטער דעם רוקן פון עלטערן משכיל משיחיסט פערלע גיט זיך איבער לייבלעך דורך זיין יונגער פרוי פעליציע דער יידישער משיח- יזם אין פוילישן מעסיאַניזם. זעט מען די פול-דערוואַקסנקייט פון אַפּאַ- טאַשו: וואָסער מין אינטעליגענט ס'זאָל אים נישט אַנטקעגנקומען, מעסט ער אים אָפּ זיין פולע גרויס און אַליין בלייבט ער מיט אַ קאַפּ העכער. און קינדער-ליבעס זענען פאַראַן, מיט וועלכע אַפּאַטאַשו האָט ליב זיך צו פאַרשכור'ן, ווייל קינדער זענען געפּעסן, אין וועלכע די ערשטע שטאַפּן פון געשלעכט שמעלצן זיך אויגנבליקלעך איבער אין ליבע- פּאַנטאַזיעס. און מיט קינדערשע ליבע-פּאַנטאַזיעס, אין וועלכע וואַלד,

פעלד און די וויקסל שפילן אריין זייערע לעגענדעס, זענען פול די ערשטע טיילן פון ראָמאַן; און מיט יוגנט-ליבע-פּאַנטאַזיעס די אַנדערע טיילן; מיט ליבע-פּאַנטאַזיעס איז אַנגעזאַפּט די גאַנצע לופּט פון ראָמאַן, דאָס איז עס וואָס האַלט צוזאַמען אַלע זיינע טיילן אין איין גאַנצקייט.

און די צווייטע צוזאַמענהאַלטנדיקע קראַפּט איז די צענטראַלע פיגור מרדכי, אין וועמען אַפּאַטאַשו האָט אַביעקטיווירט זיך אַליין.

מרדכי איז אומעטום, וואו דער שריפטשטעלער אַפּאַטאַשו איז פּער-זענלעך געווען אין דערפאַרונג אַדער פּאַנטאַזיע — צווישן וואַלד-יידן, אין לימדיש-סוחר'ישן וואַלד-הויז פון זיינע עלטערן, אין די קינדער-ליבעס, אין די נסיעות צום רבינ'ס הויף, ביים פּונאַדערפּאַל פון הויף, אין די מיסטישע ליבע-אַנטציקונגען פון די יונגע פרויען פון הויף, אין זייערע באַנאַכטיקע גאַטעסדינסטן צו דער פאַרהייליקטער תּאוה-אהבה, אין דעם אידייע-תּאוה-שידוך מיט דער פּוילישער אינטעליגענץ. אין די יידיש-פּוילישע מעסיאנישע עבודות אין פאַריז און אין די שלאַכטן פון פּוילישן אויפשטאַנד פון 1863.

איז אָבער טשיקאַווע: דאָרט וואו אַפּאַטאַשו דורך מרדכי וואַרפּט אַ זייטיקן בליק, שענקט בלויז אַ טיילכעלע פון זיין האַרץ-און פּאַנטאַזיע-אינטערעס, איז די געשטאַלט, דאָס געשעעניש פאַרלעבעדיקט; אַ טייל-כעלע איז גענוג פאַר אַ סוביעקטיווער באַשטעטיקונג פון אַן אַביעקטיוון פּאַקט. אָבער וואו אַפּאַטאַשו באַזעצט זיך מיט זיין גאַנץ האַרץ, ווי אין מרדכי, איז וויפיל מען זאָל מרדכי נישט פילן, דאַרף מען אים נאָך אַלץ זוכן: וואו איז ער? ווייל זיך אַליין זעט מען דאָך נישט. צוגעגעבן זאָל זיין אַז אין זיין קינדהייט און יוגנט — אין עלטערן-הויז — אין זיינע וואַלד-ליבעס, אין זיינע וואַנדערונגען ביז צום רבינס הויף, ביז ער פאַרלאָזט דעם הויף — איז מרדכי אַליין, מיט אַלע זיינע אַפּאַטאַשישע אַנדערש-קייטן — אַ זשאַדנער שלינגער פון לעבנס-טראַפּנס, אַ פאַרטאַיעטער אין אַ חלום — איז מרדכי, און יעדע צופעליקע באַגעגעניש זיינע, שאַרף געשטאַלטיקט ביז צום איינקריצן זיך אין זכרון. פאַרשטענדליך: פון זיין קינדהייט און יוגנט איז אַפּאַטאַשו אַליין אַ דערווייטערטער. אָבער ווי נאָר מרדכי קומט אין איינע יאָרן מיט אַפּאַטאַשו, ווערט ער מטושטש, און ווייל מרדכי איז דער שריפטשטעלער, איז ער דאָס רוב נישט דער הויפּט-העלד, נאָר דער הויפּט-צושויער, וועלכער באַוועגט זיך אין אַ זיגאַגאישער צייט-ליניע, אין ענלעכקייט צו אַפּאַטאַשוס סטיל, דורך קאַרי-דאַרן פון סביבות, געשעענישן, קלאַסן, לענדער; אַפּט צווישן זיך נאָר

געבונדן דורכן אויג פון הויפט־צושויער; און דאך, ווידער אמאל אין ענלעכקייט צו אפאטאשוס סטיל, לייגט זיך פארט אויס פון דער צייט־ באוועגנג א ברייטער דורכאויסיקער שטח, מיט הימלען און האַריוואַנטן — איין גראַנדיעזע סצענע, וואָס אין יעדן ווינקעלע פון דער סצענע איז לעבעדיקע באַוועגונג פון פאַרשוניען און ס'טוט זיך מעשים. — און דער לייענער, ווען ער ווערט פאַרטיק מיט דעם ראַמאַן, איז אין דער בחינה פון איינעם, וואָס האָט דורכגערייזט אַ טעריטאָריע פון ברעג צו ברעג, און האָט באַזוכט אַלע אירע ווינקעלעך, און האָט זיך אַזוי איינגעלעבט מיט איר אַז ער פילט זיך כמעט ווי אַן איינגעבאַרענער בירגער פון דער טערי־ טאַריע. אַזאַ לייענער וועט גערן צוגעבן די אומפאַרמיידלעכקייט דערפון, וואָס פערציק יאָר נאָכן שלוס פון ראַמאַן האָבן יידן זיך געשלאָגן אויף באַריקאַדן אין לאַדז און וואַרשע פאַר פּוילגס אומאַפהענגיקייט.

אַט וואָס פאַר אַ גוזמא עס דערלאַנגט זיך אַ שריפטשמעלער, ווען ער כאַפט זיך אַרויף אויף דעם כּומו־טעריטאָריעלן טראַקט פון דער יידי־ שער ליטעראַטור — אַ פּול באַפעלקערטע מדינה, וואָס מאַכט געשיכטע. די „פּוילישע וועלדער“ האָבן איינגעפונדעוועט די ערשטע טעריטאָ־ ריע אין דער יידישער ליטעראַטור.

אין דעם און יענעם לאַנד פונדעווען זיך יידישע ליטעראַטור־טערי־ טאַריעס, און די יידישע ליטעראַטור איז אויפן וועג צו אַן אַלוועלטלעכער יידישער טעריטאָריע.

און די באַזע פאַר דעם שטרעקן זיך צו אַלוועלטלעכער טעריטאָ־ ריעלקייט איז אַמעריקע. פון דאַנען איז געקומען דער ערשטער שטויס. דער כּומו־טעריטאָריעלער געפיל האָט ביים אַמעריקאַנעם יידן זיך אויסגע־ ברייטערט אין פאַרנעם ביז צום פאַרגעפיל פון אַן אַלוועלטלעכער יידי־ שער טעריטאָריע — שוין דורך דעם פשוט'ן פיזישן פאַקט, וואָס די מדינה אַמעריקע איז מעבר לים, און אויף יענער זייט ים זענען פאַרבליבן אַ גרויסע צאָל יידישע לענדער, און פון אַלע די לענדער אין אין אַמעריקע אַ קבוץ גליות — און אַט־דער פאַרגעפיל האָט געפאַדערט און געמאַנט אַ ווערק, וואָס זאָל אים אויספילן מיט תּוך. און אַפאַטאָשוס „פּוילישע וועלדער“ זענען דאָס געקומען אין אַפענטפער אויף אַט־דער פּאָדערונג און מאַנונג.

די יידישע אַלוועלט־טעריטאָריע, ווען רעאַליזירט דורך דער ליטע־ ראַטור, וואָלט אודאי אַריינגעגעבן גבורה אין דעם יידישן פאַרמעסט מיט דער אַמעריקאַנער סביבה: מיר קומען צו דיר אַמעריקע, ווי פאַרטער־ טער פון אַ וועלט־פּאַלק, וואָס געדויערט דורך אַלע צייטן. און במילא

וואלט עס שוין גוט געטאן דער ליטעראטור אויך. נאָר אפילו ווען נישט פול רעאליזירט, בלויז מיטן ערשטן שטרעק צו אַלוועלטלעכער טעריי-טאָריע — מיט דעם פאַרפונדעווען אין דער ליטעראַטור די טעריטאָריע פון פוילן — האָט זיך שוין פאַרמערט די גבורה פון דער ליטעראַטור-אַטאַקע אויף אַמעריקע — וואָס צום בולט-סטן האָט עס באַוווּן טאַקע אַפאַטאַשו אַליין אין זיין ווייטערדיקן שאַפן נאָך די „פּוילישע וועלדער“. דורך דער איבונג אויף די „פּוילישע וועלדער“ האָט ער נאָך מער פאַר-שפּיציקט זיין פאַרשערישן הויפּט-אינסטרומענט, זיין פאַלמעסנדיקן זע-לאַנצעט, וואָס פלעגט שניידן אונטער דער הויט ביזן ביין. איצט האָט ער גענומען שניידן ביזן מאַרך פון ביין, ביזן נערוו, ביזן נפש. האָט ער מער נישט געדאַרפט — צוערשט פאַראיינזייטיקן זיין בליק צו זען בלויז דאָס ריי-עלעמענטאַרע; דערנאָך אַרױפלייענען דערויף דעם פיינערן נער-ווען-פירוש. נאָך די „פּוילישע וועלדער“ לייענט ער לייב און נשמה ווי איין שריפט. האָט זיך געשטאַרקט זיין גרונטפייאַקייט צו אַביעקטיווירן סוביעקטיוועס. איז אים גענוג געוואָרן איין אינטים-באַקאַנטער סימן אין אַ נייער געשטאַלט, ער זאָל אויגנבליקלעך איינזען די ענלעכקייטן און די אונטערשיידן צווישן איר און אַ פריער פון אים אַרױסגעפירטער געשטאַלט, וואָס דינט אים פאַר אַ מאָס. נישט קיין סימן, אַן אַנצוהערע-ניש איז אים גענוג. — צווינגט ער מיט כח פון מח זיין סטיל אַרױסצו-דריקן דאָס טונקלע אַנצוהערעניש. אָט איז אַ מיידל אין פאַרק אויפן וועג צו האַי-סקול — אַ „טאַג“-דערציילונג — עפעס אומבאַשטימטעס פּרילינגדיקעס איז דאָ אין איר וועזן — זיין סטיל האָט עס געפאַקט און האָלט פעסט דאָס אוימבאַשטימטע.

גאַר באַזונדערע בריה'שקייט ווייזט אַפאַטאַשו מיט שטומע באַשע-פענישן, וואָס מען קאַן פון זיי נישט נאָר קיין געדאַנקען, אפילו קיין ווערטער נישט אַרױסקוועטשן. באַדינט ער זיך מיט פאַנטאַזירנדיקן בילדער-וואַרפעניש, וואָס איז אים געבליבן בירושה פון זיינע יוגנטלעכע פאַנטאַזיע-עקספעדיציעס, און גיט אַ פינקטלעכע באַשרייבונג פון אַ פּסי-כישן צושטאַנד, אפילו וואו דער מענטש איז האַרט ביי דער ערד און פּסיכיש אַזוי שטום ווי די ערד.

אין „פייערדיקע צלמים“ איז דאָ אַ דינסטמיידל, אַ נישט דערבאַקענע שיקסע, וואָס מען קאַן גאַר נישט חושד זיין, אַז אין איר מח באַוועגט זיך עפעס אַ שטיקל געדאַנק. פּלוצלונג נעמט די שיקסע באַוווּיזן סימנים פון חכמה, אפילו פון העזה, אפילו פון אויסגעלאַסנקייט. וואָס איז געשען?

דער קורקלוקס קלען פון דער געגנט, מיט איר בעל-הבית בראש, קלייבן זיך אַנציינדן „פייערדיקע צלמים“, כדי אַנצואוואַרפן אַ שרעק אויף די קאַטויליקן. און די שיקסע האָט געהאַט אַ קאַטוילישן טאַטן. דאָס איז די נקמה וואָס עפנט איר אויף דעם מח. — קנייפט אַפאַטאַשו אַרויס מיט דער פען נשמה פון אַ לייב, וואָס איז אפילו נישט ווערט אַנגערופן צו ווערן לייב.

סיידן אַפאַטאַשו האָט קיין ברעקל פּערזענלעכן אינטערעס אַוועקצור-שענקען צו אַ פאַרשוין, אָדער אין דער איילעניש פון וועכנטלעכער באַ-שטעלונג — פאַרלאָזט ער זיך אויסשליסלעך אויף דעם כח פון זיין סטיל. בלייבט אַ ליידיקער אַפּשטאַנד צווישן אים און דער פאַרשוין. פאַררעדט ער דעמאָלט די מחיצה מיט מליצה. בדרך כלל אַבער, קאָן ער צוקומען צו פּאָזיציעס, וואָס זענען אַ מהלך ווייט פון אים, קאָן דורכדרינגען דורך יאַרהונדערטער, דורך יאַרטויזנטער, און דערטאַפן מענטשן; און אַבי ער האָט אַ טראָפן וואַרעמקייט זיי צו אַנטלייען, גיט ער צו שמעקן דעם באַזונדערן ריח פון זייער לעבעדיקער מענטשישקייט (די טענצערין „רייז-ליך“, דער אַלטער צירונג-הענדלער אין „פונדקא רטיבתא“).

אין רעזולטאַט פון דעם אַלעמען איז זיין דערציילונג נאָך די „פּוילי-שע וועלדער“ געוואָרן אַן אויסגעשפּרייטע נעץ פאַר אַ מענטשן-פאַנג. האָט ער זיך אַרויסגעלאָזט אין ווייטערע פאַרשונג-עקספעדיציעס — דאָס מאָל בפּירוש מיט דער כּונה „אויסצווען דאָס לאַנד“ פאַר אַן אַמעריקאַנער טעריטאָריע-ראַמאַן. יעדע פון אים געפונענע סיטואַציע אָדער כאַראַקטער זענען פינג-זעקס מאָל פון אים וואַריאירט געוואָרן אין דערציילונגס-פאַרם, כדי זיי זאָלן ראוי ווערן צו פאַרנעמען אַ פּלאַץ אין טעריטאָריע-ראַמאַן.

האַט ער אויסגעמאַסטן דאָס יידישע לעבן אין אַמעריקע אין דער לענג און דער ברייט און ער האָט דאָ נאָך אַמאָל אַנטדעקט זיינע וואַלד-יידן — אין אַלע זייערע אַמעריקאַנישע פאַרוואַנדלונגען — סיי אין שטאַט און סיי אין דאָרף.

אין שטאַט, וואו זיי אַרבעטן זיך אַרויף צו פאַרכאַפן אין זייערע הענט גאַנצע אינדוסטריען, געשטיצט אויף מיטגעבראַכטן ברוטאַלן כח און גלייכצייטיק אונטערגעיאַגט פון דעם חלום וואָס טראַגט זיך איבער די אַמעריקאַנער גאַסן — צו ווערן תקיף, האַר, צאַר, וואָס אַרודעוועט מיט מיליאָנען — און ער האָט אויסגעפאַרשט דערביי די „כשר-טשיקן-ביזנעס“ וועלכע איז נאָך כאַראַקטעריסטיש-יידישער, ווי די קלאַוק-אינדוסטריע —

א גאנצע „ידישע מלוכה“, מיט אייגענע געזעצן און אייגענער פאליציי. אין דאָרף וואו זיינע וואַלד־מענטשן ווערן פאַרמערס. — אַ גאַנצע גאַלערייע פון יידישע פאַרמערס האָט ער אויסגעשטעלט — נאַאיווע, פֿשוט'ע, תּמים, אָבער פאַרפאַנצערטע מיט אַמעריקאַנישער האַרטקייט, כּיטרעקייט, גלוּסטיקייט — וואָס מעג אַלץ, אויב מען קאָן נאָר, און דאָך פאַרהאַלטענע אינמיטן גלוסטן דורך דער יידישער שאלה: צי מען מען עסן טריפה, אויב מען כשר'ט עס? — און ער האָט ביי דער געלעגנהייט אַנטדעקט אַ נייע אַלטע אומה: די קעטסקיל־יענקיס.

און ער האָט נאָכגעפּאָלגט, ניט אַפּלאַזנדיק זיין אויג פון זיי, זיינע היימישע קונצנמאַכער. זיי האָבן דאָ אַ שלעכטע מערכה: זיי זענען שלימ'מזל'דיקע קינסטלער. און זיינע היימישע קונצנמאַכערינס, וואָס האָבן דאָ אַ בעסערע מערכה: איינע פון זיי האָט איר ליבע־לוסט דער־הויבן צו קונסט־גענוס, און ווי קינסטלער זייערע ווערק, פאַרקויפט זי עס פאַר געלט; און זי האָט זוכה געווען צו אַ ראַלע אין געפּלאַנעוועטן טעריטאָריע־ראַמאַן, וואָס אויף איר נאָמען וועט ער טאַקע הייסן: „די טענצערין“.

און ער האָט נאָכגעפּאָלגט דעם גורל פון זיינע היימישע רבנים און רביים אין גלות אַמעריקע: האָט ער אַזעלכע, וואָס האָבן גלייך אויסגע־ביטן זייער תּורה אויף אַמעריקאַניש קליין־גרויס־געלט. און אַזעלכע, וואָס אַמפּערן זיך און ראַנגלען זיך ביז זיי קייקלען זיך אַראָפּ צו פּראָוון וואַרשעווער חסידות „פּאַ־אַמעריקאַנסקי“.

און דאָ האָט ער געמאַכט אַן ערשט־קלאַסיקע אַנטדעקונג: אין זיין אומדערמידלעכער זוכעניש נאָכן עכטן יידישן טיפּ, נישט פון דער אַלטער היים איבערגעפּלאַנצטן, נאָר דאָ אין אַמעריקע באַשאַפענעם — האָט ער דאָ אויסגעפונען דעם אַמאָליקן אַריגינעלן רבין, ווען רביים פלעגן אויפ־שטיין אין זייער אייגענעם זכות; אין קאַמבינאַציע מיט דעם וואַלד־יידן האָט ער אים געפונען. ווי אַ וואַלד־צדיק האָט ער זיך צו אים אַנט־פלעקט. נאָך איידער עמיצער האָט חושד געווען אַז אַזאַ מענטש איז דאָ, נאָך איידער די יידישע פרעסע האָט געמאַכט סענסאַציע מיט אים. דאָס איז ער, האָט אַפּאַטאַשו זיך געזאָגט, דער געזוכטער הויפּט־העלד פאַרן אַמע־ריקאַנער טעריטאָריע־ראַמאַן. בפּירוּש גייט דער וואַלד־צדיק אויף פאַר־מעסט מיט אַמעריקע, נישט בלויז די יידישע אַמעריקע, נאָר גאַנץ אַמע־ריקע איינצונעמען פאַרן יידישן גאַט, פאַר אַ גרויסן יידישן וואונדער. ער האָט בפּירוּש אַ נייעם טייטש אויף גאַטס מעשים און אויף זיין כּונה

מיט אַמעריקע. און ער האָט אַ נייע עבירה, אין וועלכער די אַמעריקאַ-
 נער — יידן און גוים — זענען גלייך שולדיק: אַפּקומען מיט לייכטינקן.
 מציאה-כאַפּעריי הייסט די עבירה. און ער האָט אַ נייע מצוה: אַ פאַר-
 איינפאַכטן מענטש-קרבן; דעם מענטשלעכסטן קרבן — מענטש דינסט
 ביז מסירת נפש מיט מעשים מכל יום. און ער רופט אין אַ נייער שול:
 אין וואָלד אַרײַן, אין פליטה פון די די טומלדיקע אַמעריקאַנער כרכ'ן.
 און אָנגעלאָדן איז ער מיט אַלוועלטלעכן יידישן באַוואוסטיין: ער האָט
 מערערע מאָל דורכגערייזט אַלע יידישע לענדער, — ביז ער האָט סוף-
 כל-סוף זיך אָפּגעשטעלט אויף אַמעריקע — דאָס איינציקע לאַנד וואָס איז
 ראוי. און עס שמעקט פון אים מיט גאָר אַ סך עכטער אָנקל-סעמישער
 גראַבלעכער פּיאַנערשקייט, וואָס נעמט דאָס שווערסטע מיט גרינגן
 שוואנג. — און וואָס ער דעררעדט נישט, נאָר ס'בעט זיך אַרויסצוזאָגן:
 ער גלויבט באַמונה שלמה, אַז די גאולה וועט קומען פון אַמעריקע.
 ער ענדיקט אין טראַגישן אומזין: עס איז נישטאָ קיין פליטה פון די
 אַמעריקאַנישע כרכ'ן. דער כרך ניו-יאָרק יאָגט אים אָן אין זיין וואָלד
 באַהעלטעניש אין ניו-דזשורזי; ער שיקט אָן אויף אים דעם ביזנעס שד,
 וועלכער רינגלט אים אַרום מיט דעלענסי סטריט-יאָריד און טרייבט אים
 אַרונטער אונטער די רעדער פון כרכ'ישן מלאך המות — אַ לאַקאָמאָטיוו,
 וואָס פליט פון ניו-יאָרק דורכן חושך מיט זיינע פייערדיקע גלאַצערס ...
 זיכער איז דורכן וואָלד-צדיק געבראַכט געוואָרן צו באַוואוסטיין דער
 האַלב-באַוואוסטיניקער דראַנג פון עלטערן אימיגראַנטן-דור איינצונעמען
 דאָס לאַנד — צו אַקטיוויזירן די יידישע ראַלע אין אַמעריקע — אַ פאַרווך
 מיט אַלט-מאָדישע מיטלען. ווי רעפּאַרמירט, ווי אַמעריקאַניזירט דער
 וואָלד-צדיק זאָל נישט זיין, רעדט ער אַלט-מאָדישע נשמה-שפּראַך. מיט
 שם-המפורש'ן וועט מען די אַמעריקאַנישע כרך-ציוויליזאַציע נישט ביי-
 קומען. פון כרך וועט קומען דער מעטאָד, וואָס וועט אים באַצווינגען.
 אַ יינגערער דור דאַרף זיך מעלדן צום אויסלייז-דינסט. און ס'האָט אויס-
 געזען, אַז אַפּאַטאַשו האָט געפונען אַ יוגנט-נשמה, וואָס איז גרייט. דאָס
 איז פּנחס, דער זון פון וואָלד-צדיק. — מיט סמיכה אויף רבנות, איז ער
 אָנגעשטעקט געוואָרן מיט סאַציאַליזם. און דאָ ווערט ער פאַרכאַפט פון
 פּאַטערס פאַרמעסטן זיך מיט דער גאולה אויף אַמעריקע. עס איז קלאַר,
 אַז ער דאַרף ירש'ענען די אונטערנעמונג פון זיין פּאַטער. איז ער טאַקע
 דער באַרופענער? — פּרעגט דער ליענער, און אַפּאַטאַשו לאָזט אים בלויז
 טרעפן. דערווייל דאַרף פּנחס נאָך געפרוואוט ווערן מיט דער פרוי,

וועלכע איז דאָ אַ קינסטלערין אין פרוי-זיין. דאָס איז די פאָרוואַנדלטע היימישע קונצנמאַכערין, וואָס דאָ איז זי די „טענצעריין“. פנחס דאַרף נאָך באַווייזן, וואָס איז אים טייערער — צי דאָס גליק, וואָס ער קאָן נע- מען, צי דאָס גליק, וואָס ער קאָן געבן.

פנחס, דער זון פון וואַלד-צדיק, איז אין פראַיעקט אַ סך מער פון זיין פאָטער: אי ער איז באַרוישט פון טעם פון אַלטן יידישן גלויבנס-וויין; אי ער קוויקט זיך מיט דעם פאַרגעשמאַק פון דעם גרויסן נצחון, וואָס יוגנט חלומ'ט פאַר דעם האַרעפאַשנעם מענטשן. און ער איז גערעכטער פון זיין פאָטער: נישט ווי אַ פרוש אין וואַלד פליטה מאַכן און פון דאַרטן שיקן קללות אויפן כרך—נאָר אינמיטן כרך זיך שטעלן און די געוואַלט- כחות, וואָס דער כרך אַליין האָט אַרויסגערופן, איינשפאַנען פאַר מלחמה מיטן כרכ'ס רשעות. דאָך, וויל אַפאַטאַשו נישט ענטפערן צי פנחס איז דער באַרופענער. אין דערזעלביקער צייט און אויפן זעלביקן אַרט, וואו דער פאָטער פאַלט אונטער די רעדער פון לאַקאַמאַטיוו, פאַלט דער זון אין די אַרעמס פון דער כשופ'דיקער פרוי — און דאָ ווערט דער ראַמאַן אי- בערגעריסן.

דער ראַמאַן האָט געזאָלט זיין אַ קאַנצענטרירטע אַטאַקע אויף אַמע- ריקע. אויסגעלאָזט האָט זיך אַ פראַבע-אַטאַקע. די אמת'ע אַטאַקע דאַרף נאָך קומען.

פאָרוואָס אַזוי? — זענען די אַביעקטיווע אומשטענדן נאָך נישט פאַר- טיק? אפשר נאָך צו פרי? ערשט צוויי דורות אַלט?
אָדער אַפאַטאַשו אַליין איז נאָך נישט גרייט? ער האָט נאָך נישט גענוג אַנגעזאַמלט סוביעקטיווע חלומות, אינטימע סעקרעטן וועגן דעם יידנס ראַלע אין אַמעריקע, אויף צו שפייזן מיט זיי זיין העלד — דורך דער אַפעראַציע, אין וועלכער ער איז פון זיין יוגנט אַזוי געאיבט — צו שניידן פון זיך קאַלטבלוטיק שטיקער האַרץ אויף אַוועקצושענקען זיין העלד? — יא, ער האָט צופיל זיך פאַרלאָזן אויף זיין כח קאַלטבלוטיק צו אַביעקטיווירן. ער האָט פאַראויסגעשיקט דעם אינציאַטאַר, דעם אונ- טערנעמער, דעם אינזשינער-מעסטער-פאַרמעסטער, איידער דער שריפט- שטעלער אין אים האָט זיך אַנגענומען מיט גענוג האַרץ פאַר דער אונטער- נעמונג — אפילו דער אינזשינער, וואָס האָט געפלאַנעוועט די „טענצע- רין“, איז נישט געווען קלאַר און פעסט ביי זיך, וואָס איז ער אויסן. דער פלאַן, ווי ברייט ער איז נישט פאַרטראַכט, וויפיל קווערשניטן ער מאַכט נישט דורך פאַרשיידענע יידישע קרייזן — אַנהייבנדיק פון כשר-ביזנעס-

ברעג, לויפט דער פלאן דורך דער חסידיש-הארעפאשנער סביבה, ביז צום וואלד-צדיק, אריינכאפנדיק ברעגן פון דער יאהודימשער סעקציע, פון דער יוגנט-סעקציע — אבער אין סך-הכל האט דער פלאן זיך פארלארן אין בלאנדזשענישן נאך ריכטונג און ציל. קאפיטלען איינגעפרעסטע מיט פארבילדלעכטע לעבנס-שטיקער; געדיכט באפעלקערטע מיט פארלעבע-דיקטע שטייגערישע און „טשודנע“ פארשויוען — אבער די קאפיטלען אלע צוזאמען בלייבן שטיין אין אפענעם דרויסן. א סברה, אן אפילו ביי אפאטאשן איז עס נאך אלץ דעם שריפטשטעלערס געפיל, וואס גיט מיטל-פונקט, גאנצקייט און גענויע פראפארציעס דעם אינזשינערס פלאן.

פונדעסטוועגן, איז דער אויפטו פון ראמאן נישט קיין קליינער. דער פאקטישער מאטעריאל איז צונויפגעזאמלט צו פראקלאמירן לכל-הפחות ניו-יאָרק פאר אַ יידישער טעריטאָריע. און נישט קיין אנדערער ווי אַפּאָ-טאָשו האָט עס געטאָן. דער אינסטינקט פון „טעריטאָריאַליסט“ — דעם ערשטן „טעריטאָריאַליסט“ אין דער יידישער ליטעראַטור — איז נאָך וואָך אין אים. און ער האָט עס געטאָן די זאַמלונגס-אַרבעט. עס האָט נאָר געפעלט, ער זאָל אויס'חלומ'ען פּנחס'ן ביזן סוף.

אָבער דער עיקר-אויפטו פון ראַמאָן איז דער וואַלד-צדיק, אים האָט אַפּאָטאָשו אויסגע'חלומ'ט ביזן סוף — וויפיל עס האָט זיך געלאָזט מיט אַ פאַרשטייער פון עלטערן דור. אפשר דערפאַר ווייל ער איז אַ גלגול פון ר' איטשן. אין זכות פון וואַלד-צדיק האָט דער ראַמאָן, וואָס האָט זיך אַנגעהויבן גאַנץ נאַרמאַל, רעאַליסטיש, פון דער פאַקטישער יידישער טעריטאָריע של מטה אין ניו-יאָרק — פּלוצלינג זיך אַ הייב געטאָן, אפשר אומבאַמערקט פאַרן לייענער, צו דער טעריטאָריע של מעלה, אריינכאַפּן-דיק איר הויפט-סימן: די אַלוועלטלעכע יידישע שליחות. דער וואַלד-צדיק איז בפירוש אַ משולח של מעלה. דעריין איז אַפּאָטאָשו נישט איינער. די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע, דערהויפּט די פּאָעזיע, נעמט זיך אָן מיט אַלץ מער סימנים פון דער טעריטאָריע של מעלה. זי גייט דעם טראַקט פון „כמו-טעריטאָריע“ צו „במקום-רעליגיע“, און נאָך ווייטער—צום קינסטלערישן עקוויואַלענט פון רעליגיע—דוקא אין אַמעריקע, וואו די כנסת ישראל איז נאָך אַלץ נישט בנמצא. און די פּמליה של מעלה העלפט נישט אונטער. פון וואָנען נעמט זיך דאָס?—גאַנץ פשוט: איבערנעמנדיק דעם מאַנדאַט צו אַרגאַניזירן דעם זעלבסט-באַוואוסט-זיין פון קבוץ, איז די ליטעראַטור — דאָס מיינט דער שריפטשטעלער, וואָס טראַגט אחריות פאַר דער ליטעראַטור, דער וואָס גייט דעם גרויסן

טראַקט, נישט דער פּוסיגער אויף דער ליטעראַטור־גאַס — איז די ליטע־ראַטור גאַר גיך דורכגענומען געוואָרן מיט פּאַרגעפּיל פּון אומזיכערקייט. עס האָט זיך דערטראַגן צו איר דער ריח פּון פּריען אונטערגאַנג, — דהיינו, אַז אַט־דער מאַטעריעל זיכערער קבוץ וועט גייסטיק זיך אויס־גליטשן — זיך אַוועקרוקן אויסער דעם גבול פּון יידיש דורך דער מעכ־טיקער איינשלינגנדיקער קראַפט פּון דער אַמעריקאַנער עקאָנאָמיק. דער דעק וועט אַרויספּאַלן אונטער דער יידישער ליטעראַטור. איז עס געווען אַ זיכערקייט מיט אַ פּראָספעקט פּון סכּנה. אַ זיכערקייט אויף משקולת. האָט זי צוליב זעלבסט אינטערעס, דורך דעם זעלבסטדערהאַלטונג־אינ־סטוינקט פּון דעם שריפטשטעלער, גענומען באַצייטנס זיך באַוואַרענען. האָט זי גענומען אינערלעך זיך מאַביליזירן, כדי צו קענען הענגען אין דער לופּט — מיט כּח גענוג צו קאַנען טראַגן דעם קבוץ אַנגעהאַנגען אויף זיך.

אַזוי, אַז דורך דעם וואַלד־צדיק האָט אַפּאַטאַשו נאָך אַמאָל באַשטע־טיקט, אַז ער גייט דעם גרויסן טראַקט. דאָס קאוויט, אַז ער וועט זיך שוין נישט אַפּשטעלן, און ווירקלעך, ס'צייכנט זיך ביי אים אַ נייער גאַנג — אַפּשר טאַקע אין דער ריכטונג פּון טעריטאָריעלער אַלוועלטלעכקייט — צו אַ ראַמאַן, וואָס זאָל אַרומנעמען אַלע יידישע וועלט־טיילן; כדי דערנאָך פּון דער יידישער אַלוועלט־פּאַזיציע אַנצוהייבן אַ נייע אַפּענסיווע אויף אַמעריקע.

איך נעם עס דערפּון, וואָס ער מאַכט לעצטנס אַלץ טיפּערע עקספע־דיציעס אין געשיכטע — צום מיטלאַטער; צום פּאַרצייטן — אַ טאַג אין רעגנסבורג, „ר' עקיבא“. — דאָס זוכט ער מסתּמא ערגעץ אַ געשיכט־לעכן ווינקל פּאַר אַ באַהעלטעניש, וואו צו פּאַר'חלומ'ען אַפּאַטאַשן פּון דאָס ניי, און פּון וואַנען אַנצונעמען זיך מיט נייער שטויס־קראַפט פּאַרן היינט.

* * *

דוד איגנאַטאָוו, דער אַרגאַניזאַטאָר און דער רעדאַקטאָר פּון די „שריפטן“ — די זאַמליכער, דורך וועלכע די „יונגע“ זיינען געקומען צום וואָרט, איז אין כמה פרטים און אין סאַמע עיקר דער היפּוך פּון אַפּאַטאַשן — ער האָט נאָך קיינמאָל ריכטיק זיך נישט אַרויסגע'חלומ'ט פּון זיך. איצט, אין דרייסיקטן יאָר פּון זיין שאַפּן, האַלט ער ערשט אינ־מיטן פּראַצעס. בטבע מיט זייער ווייניק חשק צום אַביעקטיווירן זיך — צו שענקען אויפּמערקזאַמקייט צו זאַכן און באַשעפּענישן, וואָס זיינען

דרויסן פון זיין חוש. און ווען ער איז געצואונגען געווען צו גיין דעם וועג פון טעריטאריאל־זירונג, איז עס נאך מער באווייזן און באשטעטיגט־קונג, אז אט־די טענדענץ איז ממש אַ געבאָט.

לאַמיר דאָ געדענקען, אז טעריטאריאל־זירן זיך אין אַמעריקע מיינט ניט סתם שילדערונג פון דער אַמעריקאַנער סביבה, נאָר אַ שילדערונג, וואָס האָט פאַר איר ציל צו געבן אידן אַ ראַלע אין דער נייער מדינה.

אינגאַטאָו האָט פון אָנהייב אָן גענומען מקיים זיין די מצוה, אז אין אַמעריקע דאַרף אַ ייד זיך אַמעריקאַניזירן. דאַכט זיך, ער האָט נאָך קיין איין שורה נישט אָנגעשריבן פון אַלט היימיש לעבן. און נישט דערפאַר, ווייל ער האָט אַזאָ נדר גענומען אויף זיך, נאָר פשוט דערפאַר ווייל זיין „טעריטאריע“ איז דאַרט, וואו ער אַליין שטייט און חלומ'ט. ווייל ער אַליין איז דער הויפט־העלד פון זיין ראַמאַן. אָנהייבנדיק פון זיין ערשט־לינג — די דערציילונג „צווישן צוויי קרעפטן“ — 1908 — ביז די טרילאָגיע „אויף ווייטע וועגן“ — (פאַרעפנטלעכט, נאָך אַ צענדליק יאָר אַרבעט, אין 1932) — איז ער כסדר פאַרנומען מיט זיך. ברוך פון „אין קעסלגרוב“, בערמאַן פון „אויף ווייטע וועגן“ — דאָס איז אַלץ דערזעל־ביקער העלד פון זיין ערשטער דערציילונג, נאָר ער ווערט אַלץ קליגער, טיפער, דערפאַרענער, עגערגישער. ער וואַקסט צוזאַמן מיט זיינע מעשים. און אַלע די העלדן — אַדער דער איין העלד — זיינען פון אינגאַטאָו גופא אַרויסגעטראָגן, אָפן אָן פאַרשטעלענישן.

און אז מען וויל קאָן מען זאָגן, אז אינגאַטאָו, טראָץ זיין קאַנצענט־רירטקייט אויף זיך אַליין, איז געווען דער ערשטער צווישן די „יונגע“ איינצוזען, אז די ליטעראַטור דאָ דאַרף זיך שטעלן אַ טעריטאריעלע אויפגאַבע — דאָס מיינט נישט פשוט אַמעריקאַניזירן די פען, נאָר אין דעם בפירוש'ן זיך פון וואָרט — איינצונעמען דאָס לאַנד אַמעריקע פאַר אַ יידישער ראַלע. נאָך אין 1912 אין זיין ראַמאַן „אין קעסלגרוב“ האָט ער עס געטאָן. און דאָס איז דערפאַר, ווייל ער גלויבט באמונה שלמה, אז זיין הויפט־העלד — דאָס מיינט ער אַליין — דאַרף אייננעמען די גאַנצע וועלט פאַר אַ יידישער ראַלע. אין אַמעריקע בפרט. אַמעריקע פריער פון אַלץ. זיין הויפט־העלד איז בבחינת אויסלייזער.

די אויסלייזונג אידיע פון זיין ערשטער דערציילונג — „צווישן צוויי קרעפטן“ — איז זייער אַ גאַאיווע. דער פראַטעסט פון פרומער יידיש־יינגלשער צניעות קעגן געבורט־קאַנטראַל. גראַבע מעכאַניק וויל

אריינגעטראגן ווערן אין דער בריאה, אין מענטש-באשאף. דער הייליקער אַקט פון ליבע ווערט פאַראמווירדיקט. דער מענטש ווערט פסול. שטעלט אָפּ די מעכאַניזירונג פון דעם מענטש-פּראָדוקציע, און די וועלט איז געראַטעוועט. דאָס איז געווען זיין יינגעלשער אָפּענטפּער אויף דער פּראָ-פּאַגאַנדע, וואָס איז דאָמאַלסט געטראָגן געוואָרן אין די יידישע גאַסן. די פּראָפּאַגאַנדע לאָזט דעם העלד פון „צווישן צוויי קרעפטן“ נישט לעבן, פאַרשאַפט אים קאָפּוויטיק און האַרצוויטיק. ער גייט אַרום אַ צעמישטער, און ער שטורעמט דעם הימל מיט קלאַג-געשריי.

די אויסלייזונג-אידייע פון ברוך'ן פון „אין קעסלגרוב“ איז שוין מער דערוואַקסן. נאָך אַלץ אַ חלום, אָבער קאָנקרעטער: „פרייע יידישע דער-פּער, יידישע קאָמונעס“ — אַטאָזוי וועלן יידן זוכה זיין צו נאַציאָנאַלער און סאָציאַלער ווידערגעבורט אין אַמעריקע, אַניט איז דעגענעראַציע. דאָס איז געווען אינגאַטאָוס אַפּרוף אויף די דאָמאַלסדיקע קאַלאָניאַציע-פּרובן, מיט וועלכע אַ טייל יידישע יוגנט האָט געגעבן צו וויסן, אַז זי וויל זיך מחדש זיין אין אַמעריקע. אייגנטלעך ווערט גאַרנישט געטאָן אין ראַמאַן פאַר יידישע דערפּער, נאָר ברוך ווי אַ לעבעדיקער בת-קול רופט, און דער הימל מיט פייער-סיגנאַלן באַשטעטיקט זיין רוף.

אָבער ברוך פּערזענלעך האַלט וואַרט. ער לאָזט זיך אַוועק וואַנדערן צו דער וועסט — מסתמא צו דער קאַלאָניע „קלאַריאָן“ אין יוטאַ. אונטער אַן אַנדער נאַמען, אַן אַנדערש געקליידטן, אַ פאַרווייניקטן, וואָס אַנשטאַט פייערן, ווי ברוך פון „אין קעסלגרוב“, האָט ער ליב שלאַנג-גען — טרעפן מיר אים ווידער אויפן וועג צו דער וועסט, נאָך אַלץ באַשעפטיקט מיט „אייננעמען אַמעריקע פאַר דעם יידן“—(„פיבי, 1918). אַ צופּעליגע, אָבער אַן איינגעגעבענע, דערפרישנדיקע דערציילונג, פון אַ ווינט-ניגון אויסגעפורעמט, מעשה-אַרטיק אויף אַ פּאַנאָזיע-פּאַקט אַרויפ-דערציילט.

אין דער טרילאָגיע „אויף ווייטע וועגן“ איז די אויסלייזונג-אידייע — די אידייע פון „אייננעמען אַמעריקע פאַר דעם יידן“ — פון אַ סך אַן ערנסטערן, אַרומנעמענדיקערן כאַראַקטער. אויך בערמאַן לאָזט זיך אַוועק וואַנדערן אין דער ווייטער וועסט, אָבער ניט כדי אויסצושפירן דאָס לאַנד פאַר „פרייע יידישע דערפּער“. אויב ער-דאַרבעט האָט נאָך פאַר אים רייך, איז עס גיכער ווי זיין פּריוואַטער רעטונגס-מיטל. ער איז מיד, ער איז אַנטווישט, ער איז אַנטלאָפן פון גיו-יאָרק, ער האָט געפירט סטרייקס, געבויט יוניאָנס, געבויט די יידישע אַרבעטער-באַוועגונג.

און אַט האָט ער מיט זיין ענטזיאַזם אַרויסגערופן אַ גענעראַל סטרייק, כדי צו גרינדן די אידעאָלע גרויסע יוניאָן. האָבן די סאָציאַליסטן-קאָמ-פּראַמיסלעך געמאַכט יד אחת קעגן אים מיט די בעלי ידים — די „שטאַרקע“, וועלכע האָבן אים צעשלאָגן, צע'מזיק'ט, און בשותפות גרינדן זיי איצט אַ יוניאָן, ווי עס פּאַסט פאַר זייערע אינטערעסן און אינטערע-סעלעך.

האָט ער זיך אַ פּרעג געטאָן: וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער, דער ייד, פון ניו-יאָרק אַרויס, איבערצוקערן די אָרדנונג אין אַמעריקע? קען ער אַמעריקע? — גייט ער עס איצט אויסמעסטן דאָס לאַנד, כדי אַנצונעמען זיך מיט דעם גייסט פון אַמעריקע. דאָס איז די העכערע אידייע, וואָס שוועבט איבער די „פרייע אידישע דערפער“ — אַ רעטונג פאַר יידן און אַמעריקע צוזאַמען. איין גרויסע ראַלע זאָל עס זיין! — און ער באַ-געגנט זיך מיט דעם „גייסט פון אַמעריקע“ אין געשטאַלט פון אַן אַמע-ריקאַנער פאַרמער, וועלכער צע'הרג'עט אים אויף טויט צוליב אַ שטיקל טרוקן ברויט. אַ געפרואוּטער אין מדבר אַמעריקע, קערט ער זיך אום קיין ניו-יאָרק מיט אַ באַנייטן גלויבן אין יידן און סאָציאַליזם. יאָ, דער ייד האָט אַ רעכט מוכה זיין אַמעריקע מיט סאָציאַליזם, אפילו קעגן איר ווילן. אָבער אַ באַנייטער סאָציאַליזם דאַרף עס זיין, אַן אַנגעזויגענער מיט דער אייביקער יידישער גבורה פון אמונה, אַ מתן תורה דאַרף עס זיין. וואָס אירע מצוות דאַרפן זיין סאָציאַלע מעשים, וואָס פורעמען און בויען דעם מענטשן מיט דער אָרדנונג צוזאַמען. שטאַרבן שטאַרבט ער, ווען ער פּראוּוט אַריינשטעלן קאַרל מאַרקסעס תורה אין אַרון קודש פון די פרומע יידן. דאָס מאַל זיינען עס די גוטע פרומע יידן, וואָס צע'הרג'ענען אים אויף טויט, פונקט אין דער צייט, ווען זיינע פריערדיקע חברים, די סאָציאַליסטן-קאָמפּראַמיסלעך, פאַרן צו גאַסט אויף אַלעם פאַרטיקן צו דער רוסישער סאָציאַלער רעוואָלוציע.

נישט געקוקט אויף דער פּאַנטאַסטישקייט פון דעם הויפּט-העלד, פאַרקערפּערט ער מיט זיך אַ שטיק היסטאָרישן אמת. דאָס איז געווען די אידייע פון פול גלויביקן סאָציאַליזם, וואָס האָט אויפגעבויט די היגע יידישע אַרבעטער-באַוועגונג, וואָס אויף איר האָט זיך אויפגעבויט דער היגער יידישער קיבוץ. די פרומע יידישקייט איז נישט געווען דער פירנדיקער כח, נאָר האָט זיך נאָכגעשלעפּט ווי אַ קאַנסערוואַטיווע משא, און די אידייע פון פולגלויביקן סאָציאַליזם ווערט נישט סתם געפרעדיקט אין ראַמאַן, נאָר זי איז קאַנקרעטיזירט אין באַוועגונגען, פּונאַנדערגע-

שפאנט צווישן קלאסן, קרייזן, פראקציעס, וואָס זיינען אין געראַנגל צווישן זיך — אַ געראַנגל צווישן סאַציאַליסטן-פעלשער, סאַציאַליסטן-קאָמפּראַ-מיסלער און דעם גלויביקן, מסירת נפש'דיקן סאַציאַליסט בערמאַן. די פולגלויביקע זענען געגאַנגען אין פאַראויס, און די קאָמפּראַמיסלער און די פעלשער זענען זיי נאַכגעגאַנגען און גע'ירש'נט.

עס האָט געהאַלטן גאַר נאָענט דערביי, אַז „אויף ווייטע וועגן“ זאָל ווערן דער דערוואַרטעטער ראָמאַן, וואָס טעריטאָריאַליזירט אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראַטור: ער כאַפט אַריין אין איין ראָם אָן עפאַכע פון פּערציק יאָר—פון די „עם-עולמ'ניקעס“ ביז אין דער צווייטער רוסישער רעוואַלוציע אַריין. איין דור סאַציאַליסטן-אימיגראַנטן בייט אַפּ דעם אַנדערן, און די יידישע אַמעריקע ווערט אינגעשטעלט — ניו-יאָרק, מיט דעם שטיק אַמעריקע, וואָס באַלאַנגט צו ניו-יאָרק.

און פאַרוואָס איז „אויף ווייטע וועגן“ פאַרבליבן דער ערב-טעריי-טאָריע-ראָמאַן, נאָך נישט די פולע פאַרווירקלעכונג זיינע? שולדיק איז איגנאַטאָוס מעטאָד, וואָס לאָזט זיך צום באַקוועמסטן באַשרייבן, ווען מען שטעלט אים אַנטקעגן אַפאַטאַשוס געשטאַלטונגס-מעטאָד. אַפאַטאַשו, ווי מיר ווייסן, טוט אַריין זיינע אינטימע איבערלעבונגען אין זיינע העלדן, זיי דינען אים ווי געפּעסן. דאַרף ער זיינע העלדן פריער גוט אַנקוקן, אַרומטאַפן, כאַראַקטעריזירן, איידער ער שענקט זיי זיינעם אַ פּערזענ-לעכן סעקרעט. און ער זינדיקט אַמאָל דערמיט, וואָס ער קאַרגט זיינע העלדן אַט-די פּערזענלעכע מתנה. איגנאַטאָוו זינדיקט דערמיט, וואָס ער לאָזט זיין העלד — זיין הויפּט-העלד — גאַר נישט אַרויס פון זיך. די מעלה זיינע, וואָס ער רייסט קיינמאָל נישט איבער דעם קנופּ צווישן זיך און זיין הויפּט-העלד, ווערט דאָ אַ חסרון. אַנדערע, אחוץ זיין הויפּט-העלד, עקזיסטירן פאַר איגנאַטאָוו בלויז אויף אַזויפיל, אויף וויפיל זיי זיינען אַפּשפיגלונגען אָדער קאַנטראַסטן צו זיין הויפּט-העלד, און ער פאַרגינט זיך אפילו נישט זיי ריכטיק אַנצוקוקן.

אייגענטלעך איז איגנאַטאָוו מעטאָד דער מעטאָד פון לירישן פּאַעט, וועל-כער נעמט פון זיך אַרויס אי דעם תוך, אי די פאַרם פון זיין ווערק, אפילו ווען פון הינטן אַרום איז דאָס געווען די ווירקלעכקייט, וואָס האָט אים אַנגע-פינקלט מיט אַנגעצונדענעם גילדענעם שטויב. נישט מער, וואָס איגנאַ-טאָוו פאַרם איז נישט ליד, נאָר אויסגעידיכטעטע מעשה. און קריטיקער פאַרויכערן אים, אַז מעשיות, מעשה'לעך זיינען זיינע קינסטלעריש גע-לונגענסטע, גאַנצעסטע ווערק, און זיי ראַטן אים ביי דעם זאָל ער בלייבן.

אין די „וואונדער מעשיות פון אלטן פראג“ האט ער די קריטיקער צוליב גע- טאן און געגעבן ריינע מעשיות אויסגשפונענע פון דעם זין פון דער פרו- מער יידישער ווירקלעכקייט. רימען זיי טאקע דאס ווערק. און דער אמת איז, אז איגנאטאוו קאן מעשה פאעט, פון די איידעלע אַנצוהערענישן און קלוגע וואונקען, וואָס דערלאַנגען זיך פון דער ווירקלעכקייט, פון די רעטענישן, וואָס זי גיט אויף; פון דעם אַראַמאַט, וואָס ווייט פון איר — פון אַט־דעם גאַנצן אורשטאַף, פון וועלכן ווירקלעכקייט דאַרף ערשט באַ- שאַפן ווערן, פון דער צעלאַזטער ווירקלעכקייט, פון וועלכע דאָס פאַלק שמעלצט זיינע לעגענדעס — פון אַט־דעם שטאַף, וואָס איז יאָ דאָ און נישטאַ, קאָן איגנאטאָוו באַשאַפן שפּאַגל נייע מעשה. ער האָט אַ מעשה- דראַמע, וואו זיבן גבורים, נאָר וואָס איבערגעגאַנגענע פון מלאכים אין מענטשן צושטאַנד, זיצן אויסגעזעצטע ביי די ברעגן פון זיבן עפאָכעס און האַלטן צו די יידישע געשיכטע און וואַרפן זיך דורך מיט די רעטענישן, וואָס איין עפאָכע וועט שפּעטער פרעגן ביי דער אַנדערער, אַ שפּאַגל־נייע אויסטראַכטונג, באַזעצט מיט נאָר וואָס געבאַרענע באַשעפענישן פון דער פאַנטאַזיע — און דאָך האַלט זי זיך צוזאַמען אין גאַנצקייט און שענקייט, רעאַל אין איר אויסגעטראַכטקייט. ווי אַזוי? דורך דעם שמעקעדיקן טראַפן חלום־וואָר, וואָס איגנאטאָוו האָט אין איר אַריינגעשפּריצט? אַדער דורך זיין מעשה־אַרטיקן סטיל? דאַכט זיך, אָז די גאַנצע מעשה האָט זיך אַרויסגענומען פון פאַרצייטיקן וואַרט „אַבות“. איגנאטאָוו איז אַ מעשה־ניק. ער קאָן פאַרזעצן די ווירקלעכקייט אַדער פאַראויסלויפן איר מיט מעשה...

אַבער איגנאטאָוו האָט נישט געוואָלט יוצא זיין מיט מעשה, וואָס איז איינגעבאַרן זיין געמיט. ער האָט זיך נישט געוואָלט באַנוגענען מיט אַ שפּריץ פון אַ טראַפן פון אַ חלום. ווי גענויט פון עפעס אַ כח, אַדער געצוואונגען פון עמיצן, האָט ער זיך איינגעשפּאַרט זיין חלום־מעשה אַריינצושפּאַרן אין דער ווירקלעכקייט; און כדי צו פאַרענטפּערן און צו פאַרלייכטערן זיך דעם געצוואונגענעם איבערגאַנג צו קאָנקרעטער ווירק- לעכקייט, האָט ער זיך צוגעטראַכט אַ מעשה־פּילאָזאָפּיע, לויט וועלכע די ווירקלעכקייט גופא איז אויך מעשה, וואָס האָט פּריער דעם מענטשנס נשמה זיך גע'חלומ'ט. דער מענטש ווייס אפשר נישט פאַרוואָס אַזוינס און אַזעלכעס האָט פאַסירט מיט אים — זאָל ער זיך פאַרהערן מיט זיין נשמה, וועט זי עס אים דערציילן.

אין „פאַרבאַרגענעם ליכט“ האָט איגנאטאָוו זיין מעשה־פּילאָזאָפּיע

באגרינדעט, שטיצנדיק זיך אויף ר' נחמן בראצלאווערס מעשיות. דער מענטש איז אַ מעשה, די גאַנצע וועלט איז אַ מעשה; מער, פארמער דאָס ליכט פון דיין נשמה — וועסטו צוטראַגן דיין חלק צו דער וועלטס מעשה.

אין בערמאַנען, דעם העלד פון „אויף ווייטע וועגן“, האָט איגנאַטאַוו געלאָזט קומען צום פולן באַוואוסטזיין זיין מעשה-ווירקלעכקייט-פילאַזאָפֿיע. בערמאַן ווייס און פרעדיקט, אַז אַן פאַראויסלויפנדיקע מעשיות-חלומות וועט קיין ווירקלעכקייט נישט זיין. בלויז וויפיל אַ מענטש האָט אַנגע'חלומ'ט — נישט סתם גע'חלומ'ט, נאָר אַנגעהאַרעוועט חלום דורך קרבן און גרייטקייט צו קרבן — אַזויפיל איז אים באַשערט פאַרווירק'לעכונג.

און בערמאַן איז מקיים וואָס ער פרעדיקט. גלויבנס-שכור, לעגט ער דעם לעבן פאַר זיינע חלומות-זעאונגען. פאַלט דורך איינמאַל, צוויי-מאַל, דריימאַל, אָבער אפילו אַ דורכגעפאַלענער זיגט ער. איגנאַטאַוו האָט פאַרשוואַרן בערמאַנס זעאונגען זיי זאָלן אַזוי צי אַנדערש מקיים ווערן. די פילאָזאָפֿיע ווי די פילאָזאָפֿיע, אַמאַל קריכט זי פון דער הויט גע-פרעדיקט צו ווערן; אַ פאַר מאָל כאַפט זי זיך אַריין אין בערמאַנס זע-אונגען און פאַרדאַבט זיי. בדרך כלל אָבער האָבן די זעאונגען אַלע מעלות פון איגנאַטאַווס מעשה'דיקער דערציילערישקייט — דערצו נאָך אַנגעלאָדן מיט אַ וואָגיקן געזעלשאַפטלעכן זין, וואָס ווען מען טוט אים אַריין אין דער וואַכעדיקער פראַקטיק, ווערט די פראַקטיק דערהויבן צו יום-טוב'דיקן דינסט. די זעאונגען, וואָס לויפן איבער דעם זיגזאַג פון בער-מאַנס באַציאונגען מיט גערטרודן — זייערע דערנענטערונגען און דערוויי-טערונגען — זי איז מקיים אין דער ליבע, וואָס ער, בערמאַן, אין גלויבן — די מצוה פון פאַרטייערונג פון מענטש און מענטשישקייט — בערמאַנס ליבע-זעאונגען ענטפערן אָפּ פון אַ באַרג דעם מענטשנס בענקשאַפטן אין טאַל — און נאָך קיינמאַל האָט אַ ליבע אַזוי נישט געוואנדערט און גע-בלענדט אין אַ יידישן ראַמאַן!

ווי אַ מחנה פייגל ציען זיך די זעאונגען דורך די דריי בענדער פון ראַמאַן, באַגלייטנדיק די פאַסירונגען פון אויבן. ביי יעדער נייער וועג-דונג, ביי אַ קרויזס אין בערמאַנס געזעלשאַפטלעכן אָדער אינטימען לעבן, ברעכט ער אויס אין אַ העלזעערישער עקספּלאָזיע, וואָס אַנטפּלעקט די געהיימע לאַגיק פון דעם גאַנג פון די פאַסירונגען און לאָזט טרעפן זייער שפּעטערדיקע פאַנאַדערוויקלונג. דאָס זיינען אייגנטליך צוויי ראַמאַנען,

איינער איבערן אַנדערן, וואָס ביידע דאַרפן באַזונדער און גלייכצייטיק געלייענט ווערן; דער אויבערשטער ראַמאַן — אין מעשה־פאַרם — טראַגט די נבואה אויף דער צוקונפט — וואָס עס וועט פאַסירן מיט דעם יידן דאָ אין לאַנד נאָכן אָפּשלוס פון ראַמאַן.

גוט וואָס איגנאַטאַוו האָט נישט געפאַלגט און נישט אָפּגעשטעלט זיך ביי מעשה פאַר גלויביקע קינדער און פאַר דערוואַקסענע, וואָס האָבן הנאה צו פאַרשטעלן זיך פאַר קינדער. נישט פאַלגנדיק, האָט ער דער־ווייל געגעבן אַ ראַמאַן, וואָס גיט אַן אַנווייז אין דער געהעריקער ריכטונג, אַז דורך דער אָנגעשפּאַנטער יידישער גייטיקער ענערגיע, דורך דעם סינטעז פון דער אַלטער יידישער אמונה־גבורה מיטן סאָציאַליזם, וועט דער ייד — דער יידישער האַרעפּאַשניק, דאַרף מען זאָגן — אַריינקריגן אַן ערשט־קלאַסיקע ראַלע פאַר דעם גרויסן פאַרמעסט.

אפילו ווען אַריבערשפּרייזנדיק די גרעניצן פון זיין געביט — די פּאַנאַסטישע מעשה־לע — מישנדיק פּאַנטאַזיע מיט ווירקלעכקייט און זיי ביידע מיט פּילאָזאָפּיע, וואַלט איגנאַטאַוו עובר געווען אויף אַלע קינסטלערישע כללים, וואַלט דער פאַרדינסט פון ראַמאַן נאָך אַלץ אַריבערגעוואויגן. אָבער ער האָט נישט עובר געווען אויף אַלע. אויף אַ צאָל יאָ.

צייטנווייז איז ער עובר אויף די כללים פון פּערספּעקטיווע. ער האַלט נישט געהעריקע דיסטאַנץ. ער קוקט צו נאָענט — ווערן זאָכן, מענטשן, פּאַסירונגען צעפּלאַסן. זעט ער פּנימ'ער איבערטיבן, לויפן די פּאַסירונגען צוויי מאַל אַזוי לאַנג, וויפיל זיי האָבן געדאַרפט אין זייער געוויינלעכן גאַנג, און צעציען דעם ראַמאַן. דער עיקר, איגנאַטאַוו טרעפט נישט צו דעם פינטעלע אין ליענערס אויג.

די מעשה מיט אים איז, וואָס ער מיינט, אַז דער ליענער זיצט אין אים גופא און קוקט מיט זיינע אויגן. סיידן דער ליענער איז געראַטן אין איגנאַטאַוו. אַליין אַ גלויביקער, וועט ער גלויבן איגנאַטאַוו. אָבער דער דורכשניטלעכער ליענער איז בטבע אַן אומגלויביקער — אַ „ציני־קער“, נעמט קיין זאָך נישט אויפן וואַרט. ער זיצט זיך ווי אַ קאַלטער גולן און דערוואַרט מען זאל אים אַלץ צוטראַגן קורץ און קנאַפּ, שאַרף און בולט כאַראַקטעריזירט, עס זאל אים זיין לייכט צו געדענקען די מענטשן און זאָכן לויט אַ באַשטימטער קאַרגער צאָל סימנים. און זיי דאַרפן אים אַזוי געוויזן ווערן, אַז זיי זאלן נישט צופיל איבער־אַנשטרענגן גען זיין השגה. אַנישט וועט ער נישט גלויבן. אַזאַ איינעם וועט די מעשה בערמאַן פאַרקומען נישט געשטויגן נישט געפּלויגן.

דער גאַנצער „קונץ“ פון דער קונסט איז צוצוטראַפן דעם פאַקוס פון לייענערס ראיה, און דאָך אים ווייזן מער וויפיל ער איז געוואוינט צו זען. אַן אַביעקטיווער קינסטלער כאַפט זער שנעל דעם „קונץ“. ביי אַ סוב-יעקטיוון געדויערט עס יאָרן.

עס איז נישט אַזוי לייכט געווען אַזאַ איינעם ווי איגנאַטאַוו, אַ זעלבסטהיפּנאַטיזירטן, אויסצוטאַן זיך פון זיך אַליין. לכתחילה האָט ער געזען בלויז — גענויער, געפילט בלויז — זיך און זיין הויפט־העלד. די אַנדערע זענען פאַרטרונקען, פאַרווישט געוואָרן אין זיין פאַרגלאַצט־פאַר־חלומ'טן אויג. אָבער דערזעלביקער עמיצער, וואָס האָט אים געצוואונגען איבערגיין פון מעשה צו ווירקלעכקייט, האָט אים אַזיך געצוואונגען לער־נען זיך זען. ברוך פון „אין קעסלגרוב“ זעט שוין וויפיל נישט איז אַנ־דערע — לכל הפחות מיידעלשע פּנימ'ער — והראיה, ער פאַרליבט זיך אין זיי. בערמאַן אין „אויף ווייטע וועגן“ זעט שוין די מענטשן אין געשעענישן אַזוי גוט, אַז ער קאָן האַנדלען געזעלשאַפטלעך, נישט אַפֿ־גאַרנדיק זיך צופיל — נישט ווי אַ דאָן קיכאַט, וואָס שלאָגט זיך מיט ווינט־מילען.

דער אמת איז, אַז איגנאַטאַוו האָט אַרויסגעפירט אין ראַמאַן צענדל־ליקע פאַרשויענען, אין וועלכע ער האָט אַן אַ שיעור אַריינגעזען. צויפיל געזען. דער צופיל טויג נישט. איגנאַטאַוו דאַרף זיך נאָך לערנען זען טאַפעלט: פאַר זיך — אַ סך, פאַרן לייענער צען מאָל וועניקער. ווען איגנאַטאַוו וואַלט געזען אויג אין אויג מיטן לייענער, וואַלט „אויף ווייטע וועגן“ שוין איצט געווען — באַלד, באַלד וואַלט ער געוואָרן, אַן עפאַכע שילדערנדיקער, אַן עפאַכע־מאַכנדיקער ראַמאַן — דער טעריטאַריע־ראַמאַן, צו וועלכן עס צילט די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע.

פאַר אַ צאָל לייענער מיט אַ ניצונץ נשמה יתירה איז אויף „ווייטע וועגן“ שוין איצט אַזאַ ראַמאַן, זיי האָבן זיך דערפרייט מיט בערמאַנען: זיער העלד! אויף אים האָבן זיי אויסגעקוקט. זיי זיינען פאַרליבט אין זיין ליבע צו גערטרודן. און ווערן מיטגעריסן פון זיינע זעאונגען. און גייען מיט אין אַלע זיינע מלחמות, און נעמען זיין צד און ווילן נישט גלויבן, אַז ער איז געשטאַרבן. טאַמער יאָ, וועט ער נאָך אויפשטיין תחית המתים און ער וועט זיי פירן צו עפעס אַ נצחון.

ווער זיינען דאָס די איינגע־עקשנ'טע, וואָס ווילן נישט גלויבן, אַז בערמאַן איז טויט? — דאָס איז די „יוגנט“, וואָס פאַר 25 יאָרן האָט זי

געקוואַלן פון ברוכין דער קריטיק אויף צו־להכעיס. יענע יוגנט איז שוין איצט קרוב צו די פופציקער. נו, איז זי נאָך יונג אין אירע רעשטלעך און אין אירע גלגולים אין דער היינטיקער צייט.

דאָס האָט די דעמאָלטיקע יוגנט באַשטעלט ברוכין און אים אַרויסגע-פאָדערט פון אינגאָטאָוס מעשה קעמערל. און איצט ווען דאָס, וואָס איז אַמאָל געווען פאַרגעפיל, איז געוואָרן אַ פאַקט — די יוגנט האָט גע-שמוגלט דעם גרעניץ און איז מיט איר לייב און לעבן אויף יענער זייט יידיש; און דער גאָר היפשער טייל אירער, וואָס האָט אויסגעשטודירט אין די קאלעדזשעס און איז געוואָרן אינטעליגענץ, איז אויך אַוועק, — בלויז רעשטלעך און גלגולים זיינען געבליבן — ווער האָט באַשטעלט און אַרויסגעפאָדערט בערמאַנען?

די ליטעראַטור האָט עס געטאָן. אַרומזעענדיק זיך, אַז אינטעליגענץ, יוגנט, יונגע פרוי זיינען נישטאָ, נאָר מיטליעריקע און זקנים און זקנות זיינען דאָ, וואָס צייטונג־נייעס לייענען זיי נאָך ווי עס איז און קוויקן זיך מיט שונד־ראַמאָן; דערפילנדיק, אַז זי האָט נישט אויף וועמען זיך צו האַלטן און בלייבט הענגען אין דער לופטן — האָט די ליטעראַטור ממש ווי אַ לעבעדיק וועזן זיך אַנגענומען מיט זעלבסטדערהאַלטונג אינסטינקט און אַזוי זיך געזאָגט: לאַמיר זיך פירן אַזוי, ווי אינטעליגענץ און יוגנט וואַלטן געווען און באַשטעלט ביי מיר געשטאַלטן; לאַמיר ביי זיך אַליין באַשטעלן כּפּל כּפּלים, וויפּיל זיי וואַלטן באַשטעלט; לאַמיר אַזוי זיך וויכטיק און נויטיק מאַכן פאַר דעם יידן אין אַמעריקע, אַז איך זאָל די אַוועקגעאַנגענע אַניאַגן און אַריבעריאַגן און זיי צוריק ברענגען — ווייל אַזוי וויכטיק און נויטיק מאַכן זייער ראַלע אין אַמעריקע דורך ענגליש וועלן זיי קיינמאָל נישט.

דאָס איז עס; ניטאָ קיין טעריטאָריע אונטער די פיס, הייבט זיך די ליטעראַטור אויף ווי אַ כּמו־טעריטאָריע אין דער לופטן און לאַזט אויף זיך אָנהענגען אַז עולם, וואָס דאַרף זיך ערשט אַנזאַמלען.

און ווי אַזוי איז ליטעראַטור אַזאַ לעבעדיק וועזן, מיט אַזויפיל באַ-וואוסטזיניקייט, אַז זי קאָן באַשטעלן, אַרויספאָדערן, צווינגען? — ווייל זי ווערט דאָך געבאַרן דורכן לעבעדיקן שריפטשטעלער, ווי דער לעבע-דיקסטער טייל פון זיין נשמה לעבן. דאָס איז דעם שריפטשטעלערס זעלבסטדערהאַלטונג־אינסטינקט, וואָס קלאַפט אין זיין באַוואוסטזיין און אונטערבאַוואוסטזיין אין נאָמען פון דער ליטעראַטור: — זע, ראַטעווע!

פאלגט ער וואָס די ליטעראַטור הייסט אים: ער באַשטעלט ביי זיך, פאַדערט אַרויס און צווינגט זיך.

און ביי יעדן שריפטשטעלער מאַכט די ליטעראַטור איר באַשטעלונג לויט זיינע ספּעציעלע פּיאַיקייטן. זי נוצט איין מעטאָד ביי אַפּאַטאַשן; אַ צווייטן ביי איגנאַטאַוון. אַפּאַטאַשו, אַ גבור אין רעאַליזם, לעגט אויס דעם פּונדאַמענט פאַר אַן אַלוועלטלעכן בנין, כדי אַזוי אַרום צו פאַר'חשוב'ן די יידישע ליטעראַטור אין געפיל פּונעם יידן אין אַמעריקע — ער זאָל קריגן קוראַזש צו פאַרמעסטן זיך מיט איר. איגנאַטאַו שכור'ט זיך מיט גלויבן — און קוועלט כּסדר פון זיך אַרויס שכור-גלויביקע חלום-מעשיות. מאַכט ער דעם אינוועניקסטן פאַרמעגן זיינעם פאַר אַן אינסטרומענט פון פאַרמעסט. פאַרוואַרפט אַ נעץ פון חלומות איבער די קעפּ פון זיינע העלדן. און ער לאַזט זיי אַנטדעקן ערשטע פּרישע סעקרעטן פון גלויבן, ווי זיי וואַלטן געווען רעליגיעזע ערשטלינגע אין אַ מדבר, וואָס קוקן זיך-צו צו אַ ברענענדיקן בוש, וואָס ברענט און ווערט נישט פאַרברענט. און דאָס קאָן אויך חשוב מאַכן די יידישע ליטעראַטור פאַרן אַמעריקאַנער יידן און אַריינגעבן אין אים אַ יחוס'דיק געפיל. ביידע — אי דער וועלט-אַרומנעם, אי די אינערלעכע אינסטרומענטירונג — זיי נען קאַפּאַבל צו מאַביליזירן דעם יידנס גייסט אין אַמעריקע.

אינערלעכע אינסטרומענטירונג איז דער מעטאָד הויפטזעכלעך פון פּאָעטן — וואָס זיי זענען עס די יעניקע, וואָס שמעלצן אַריין במקום-רעליגיע, כּמו-רעליגיע אין כּמו-טעריטאָריע-פורעם. — בערמאַנס אַנגע-קוואַלנקייט מיט גלויבן איז איגנאַטאַווס צושטייער מיט כּמו-רעליגיע-שפּייז פאַר דער כּמו-טעריטאָריע-טענדענץ.

איז מיט אַ גוטער העלפט פון זיין שעפּערישן געמיט געהערט גאַר איגנאַטאַו צו אַן אַנדער קאַטעגאָריע, און די פּאָעטיש-וויזיאָנערישע, מעשה- און גלויבן-טראַגעדיקע טיילן פון זיינע ווערק וועלן דאַרפן נאָכ-אַמאָל באַהאַנדלט ווערן, ווען די פּאָעטן וועלן פון מיר אויפגענומען ווערן.

* * *

א. ראַבאָי איז צו געפּינען צווישן די צוויי — ווי ביי איגנאַטאַוון נעמען זיך זיינע העלדן פון אַ מעשה-פּאַנטאַזיע אין אים אַרויס, אָבער גע-שטאַלטען האָבן זיי פון קאַנקרעטע מענטשן, ווי ביי אַפּאַטאַשן. להיפּוך צו אַפּאַטאַשן, וועלכער רייסט אַרויס אַ פּאַנטאַזירנדיק טייללעלע פון זיך און טוט עס אַריין אין קאַנקרעטע מענטשן, ווי אין געפּעסן, כדי זיי צו

באלעבן — באזעצט זיך ראבאָי מיט זיין גאַנצער מעשה/דיקער אינער- לעכקייט אין זיי; און להיפוך צו איגנאַטאָוו, דערטרינקט ער זיי נישט אין זיין מעשה-פּאַנטאַזיע, נאָר זיי בלייבן ביי אים לעבעדיק און קאַנ- קרעט, מיט זייער נאַרמאַלן אויסזען.

די פאַרמולע פאַר ראבאָיען איז — ער מעשה'ט און פּאַנטאַזירט דורך קאַנקרעטע מענטשן. אַנדערש קאָן ער נישט, ראבאָי. ער קאָן זיך נישט האַלטן אין דער לופטן. ער מוז פילן ערד אונטער זיך. ער מוז אַנטאָן אויף די באַשעפענישן פון זיין מעשה-פּאַנטאַזיע ערדישע לבושין, פאַר אַזעלכן האָט ער זיך גלייך געלאָזט דערקענען אין זיין ערשטן בוך „איך דערצייל“. פון יענע דערציילונגען לייענען מיר אַרויס: ער איז פון דער יידיש-פּויערשער בעסאַראַביען, פון אַ שטעטל, וואו יעדער ייד האָט געהאַט זיין שטיקל פעלד — פון שמעקעדיקער ארץ-ישראל ערד. מיט דעם געבענטשטן טעם פון חלב און דבש; און ראבאָי האָט דערצו נאָך געהאַט אַ ווינקל פעלד, וואָס האָט אים געדינט פאַר אַ באַהעלטעניש, וואו ער פלעגט באַהאַלטענערהייט לייענען אַ לשון-קודש'דיק ספר'ל, וואָס האָט אים מיט לעגענדע-לופט געשמעקט, אפילו ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַ דין, ווי צו וואַשן די הענט צום עסן; און באַהאַלטע- נערהייט פלעגט ער שטיין אונטער דעם שכנ'ס פענצטער, וואו עס האָט זיך אים געדוכט, אַז אַן איידעלע ציטעריקע מיידל מיט שוואַרצע אויגן שווייגט און קוקט און חלומ'ט וועגן אים. און דאָס מיידל האָט אים אויך געשמעקט מיט ערדישן לעגענדע-ריח. און אַלץ וואָס עס האָט דער- גרייכט צו אים פון דער גרויסער שטאַט דורך דעם „המליץ“, ווען ער פלעגט עס איבערטראַכטן און איבערדערציילן זיך, פלעגט עס אים אויך אַפּהילכן ווי אַ וואונדערלעכע פּאַסירונג.

און ווען ער איז קיין אַמעריקע געקומען און איז אַריינגעפאַלן צו די „יונגע“, און איז פון זיי אויפגעמונטערט געוואָרן צו שרייבן דערציילונגען, האָט ער געהאַט קלאַרע פּויערשע אויגן אַלץ צו זען און צו מערקן, אָבער פאַר'חידוש'טע אויגן. פשוט'ע זאַכן פלעגן זיך ביי אים רייסן אַריינגע- כאַפט צו ווערן אין אַ וואונדערלעכער פּאַסירונג, ווי ער וואַלט זיי געזען און געהערט פון אַ מהלך, פון זיין בעסאַראַבישן ווינקל ערד, זיצנדיק איבער אַ לשון-קודש ספר'ל אונטער אַ בוים; אַ מעשה וועגן וואַכעדיקע פּאַקטן פלעגט זיך ביי אים אַריינקלינגען אין אַ מעשה-לעגענדע. אויבן, אין דער לופטן, האָט די לעגענדע געקלונגען, אַז אונטן איז דאָ אַ מעשה, וואָס זיצט מיט אַלע אירע וואַרצלען אין דער ערדישער ווירקלעכקייט.

א הימישע ראבאָיאישע מעשה — די איינגעגעבענע — איז געווען ווי אַ פּלאַנץ, וואָס שפּראַצט זיך אין איר פּולער גאַנצקייט פּון דער ערד אַרויס און וואַקסט ביז שמעקעדיקער בלום און נוצלעכער געשמאַקער פּרוכט — און דער ניגון פּון דער מעשה רופט, מען זאָל קומען הנאָה האָבן. אפילו גויים מעגן קומען. ס'איז יידישע חגאָ!

אַזוי איז די סאַמע ערשטע דערציילונג פּון בוך — פּון היימישן בע-סאַראָביען: „א מתנה“. אַ בחור מיט אַ מיידל, וואָס האָבן לאַנג זיך האָלד געהאַט און זיך נישט אויסגעזאָגט, האָבן זייער ערשטע באַגעגעניש, ווי דערוואַקסענע, ביי אַ וואַגן אויפן מאַרק, וואו ער קומט האַנדלען זיין ערשטן ווייץ און זי — קויפן עופות פאַרן שטוב; און זיי קריגן מוט צו דערריידן, וואָס האָט זיך אין זיי געשוויגן. ס'וועט זיין אַ חתונה!

און אַז ראַבאָי האָט זיך אָנגעהאַרעוועט אין די ניו-יאָרקער שעפּער, האָט זיין מעשה זיך נישט אויסגעערדישט; נאָר אַלץ געדיכטער איז גע-וואָרן איר לעגענדע-ניגון, כדי אירע וואַרצלען זאָלן זיך קאַנען דורכ-פרעסן דורך דעם שטיינערנעם ברוק. — „די חתונה“: — לאַנדסלייט פירן אונטער דאָס היימישע ווייב צו אַ חתן פונקט ווען ער שטייט אונטער דער חופה מיט אַן אַמעריקאַנער מיידל — „טויט איז געפאַלן דער חתן, און אויף אים די כלה מיט אַ צעריסענעם האַרץ...“ — פּון דער צייטונג-כראַניקע ארויסגענומען, אָבער דערציילן דערציילט זיך דאָס ווי אַרויס-געליענט פּון אַן אַלטן פּנקס, און פאַסירט האָט דאָס אויף אַרטשאַרד סטריט!

און ווען ראַבאָי האָט נאָך לענגער געהאַרעוועט אין די שעפּער, אַלץ ענלעכער איז ער געוואָרן צו אַן איבערדערציילער פּון אגדות, פּון עין יעקב אַרויס, פאַר שווערע האַרעפאַשניקעס, געוועזענע בעסאַראַבער פעלד-יידן, וואָס אַ גאַנצע וואַך טראָגן זיי דעם יאָך פּון פּרנסה, און שבת פאַרנאָכט ווילן זיי זיך פאַרדינען עולם הבאָ.

אברהם און דבורה זעצן זיך איינע אַליין צום סדר. די קינדער אין אַמעריקע זיינען אַוועק אין הפקר. איין זון פאַרפליגן אין דער ווייטער וועסט, אַ צווייטער שלייעט זיך אַרום אין ניו-יאָרק, אַן אַרויסגעטריבענער. דער מאַמעס האַרץ גייט אויס פאַר צער. האָט ר' אברהם גלוי אליהו. ער קומט צום ווייב, און — „איבער אַ יאָר וועט זיין אַ זון“.

„גאָטס הויז“ — דער זעלביקער ר' אברהם, אַ מלמד איז ער, וואָס יידישט קינדערשע קעפלעך אין יידישע הייזער. און פאַרנאָכט כאַפט ער זיך אַריין אין אַ פאַרלאָזטן שולעכל, וואו עס איז אַלעמאַל אַ ציטערניש.

טאָמער קומט נישט דער צענטער צום מנין; אָפּגעמורמלט דעם מעריב, טראָגט זיך דער עולם אין איילעניש אַוועק; ר' אברהם פאַרזאַמט זיך מיט די שאַטנס, און איין מאָל האָט אַ דין ווינטעלע באַרירט זיין נשמה — אַ גרויסער אַרכיטעקט האָט זיך באַוווּזן, וועלכער האָט זיך אונטערגע- נומען צו בויען דעם בית-המקדש אין ניו-יאָרק. נישט אַנדערש אַ פאַר- שטעלטער אליהו הנביא איז דאָס געווען. וואָרום וואָס ער הייסט, טוט מען; און וואָס ער זאָגט, ווערט מקוים. און אַז דער בית-המקדש האָט זיך אויפגעבויט, איז דער אַרכיטעקט אַרויף אויף דער בימה און אויסגערופן צום ריזיקן עולם; ווער פון אייך פון די יונגע פילט אַ דיניגן פלאַטער אין זיין נשמה? — דאָס האַרץ. האָט ר' אברהם'ען געזאָגט, אַז משיח וועט זיך באַוווּזן — און פאַר גרויס שמחה האָט ער זיך אויפגעכאַפּט.

און האָט ראַבאָי דערציילט וועגן שאַפֿ-אַרבעטער, אַדער וועגן „אַ שלעכט מיידל“, וואָס הענגט זיך אויף אַ בוים, איז פון יעדער מעשה גע- בליבן נשמה יתירה גענוג צו לאָזן אויפגיין אַ בית-המקדש-לעגענדע איבער דעם שטיינערנעם ברוק פון ניו-יאָרק. די ווירקלעכקייט פון ראַבאָיס דער- ציילונגען, אפילו די ניו-יאָרקישע, די איסט-סידישע — איז אַלעמאַל אַ לעגענדאַריש-אויפגעהויבענע, אַ דערהויבענע. הגם זי בלייבט אויף איר אַרט, מיט אַלע ווירקלעכקייט-סימנים צו דערקענען, מיט די הענט אַנ- צוטאַפן.

איז דאָס געווען אַ גליקלעכע קאַמבינאַציע: — נישט קיין אויס- טראַכטער פון מעשיות פאַר קלייניקע קינדער און פאַר דערוואַקסענע וואָס עס געפעלט זיי צו פאַרשטעלן זיך פאַר קינדער, נאָר אַ דערציילער פאַר דערוואַקסענע ערנסטע מענטשן, וואָס האָבן אַ פראַקטישן אינטערעס אין לעבן, באַטויט ראַבאָי זייער פראַקטישן אינטערעס מיט מעשה-חיות, כדי אַריינצוגעבן זיי חשק עפעס אויפצוטאָן מיטן לעבן, איז עס געווען אַ גרויסער צוזאָג אויף שפעטער. ראַבאָי וועט אייננעמען דאָס לאַנד.

און אַז ראַבאָיען איז דערעסן דער האַרטער פעלזיקער באַדן פון ניו- יאָרק, און ער האָט זיך אַריבערגעקליבן אין די דערפער פון דער ווייטער וועסט און פון נאָענטן אַטלאַנטישן ברעג — איז דאָך אודאי גוט. וועט ער נוצן זיין היימישן שטאָף ווי אַן אינסטרומענט אויף אויפצואַקערן די אַמעריקאַנער ערד, צו וואָס ער וואָלט געווען פול באַרעכטיקט. אַזוי ווי ער איז אַ גליקלעכע קאַמבינאַציע פון חלום און וואָר, וואָלט אים דאָך באַדאַרפט געלינגען צו פאַרווירקלעכן דעם חלום פון אַ טערי- טאַריער ראַמאַן — ער וועט איינפלאַנצן, איינברענגן אונדזער

באָוואוסטזיין אין דער מדינה, מיט אַ דעה אין איר צוקונפט. אָבער מאַדנע, אַזוי גיך ווי ראַבאָי איז געקומען אין באַרירונג מיט ערד, האָט דער איינגעבאַרענער ארץ־ישׂראל פּויער זיך געשטאַרקט איבער אים, און ער האָט אונז געגעבן נאָוועלן — „הער גאַלדנבאַרג“, „ביים פּאַס ים“ — וואָס זיינען געווען פאַרוואַנדלטע אַמעריקאַניזירטע בעסאַראַביער פעלדער, הענגענדיקע ארץ־ישׂראל־גערטנער. ער גיט גענוג סימנים, וואָס כאַ־ראַקטעריזירן דעם יענקי־פאַרמער, דעם נייעם ייד־פאַרמער; זיין אויג און אויער האָבן אַריינגעכאַפט גענוג מינעם, רייד און מעשים זייערע. אָבער ווען זיי לייגן זיך שלאָפן לייגט ער זיי צוקאַפּנס אַביסל בעסאַראַ־בער ארץ־ישׂראל ערד, און דער חלום, וואָס חלומ'ט זיך זיי באַנאַכט, שליסט איין זייער באַטאַג אַ קרייז דאַרפישקייט, וואָס צאַמט זיי אָפּ פון דער מדינה. און ווען ער וואַלט גאַנץ אַמעריקע באַזעצט מיט אַזעלכע יידישע דערפער, וואַלטן מיר, וויפיל אַמעריקאַנער סימנים ער זאל אונדז נישט אַנגעבן, נאָך אַלץ נישט געפילט, אַז מיר זיצן אויף דער ערד פון אַמעריקע, נאָר מיר הענגען מיט אים אויף טעראַסן פון דאַרפיש־לעגענ־דישן אינדערלופטן.

איז וואונדערלעך גוט צו האָבן אַזעלכע נאָוועלן אין דער אַמעריקאַ־נער יידישער ליטעראַטור; זיי געהערן צו אַן איינגעפונדעוועטער ליטעראַ־טור־באַלעבאַטישקייט; ווען די כּמו־טעריטאָריע־אילווע, וואָס טוט אַזוי גוט דער יידישער ליטעראַטור, וועט דאָ שוין זיין איינגעשטעלט, וועלן אַט־די נאָוועלן זי העלפן אויפהאַלטן; דערוויל אָבער האָבן מיר דעם געפיל נישט געהאַט, אַז זיי האָבן פאַרפעסטיקט די אַמעריקאַנער טערי־טאָריע אין דער יידישער ליטעראַטור, אַנגעוויזן דעם יידן זיין ראַלע; סיידן, האָט זיך געטראַכט, ראַבאָיען זאל צוקומען אַ גרויסע באַוואוסטזי־ניקע אידיע, וואָס זאל אַרומנעמען די שטאַט און דאַרף פון אַמעריקע, אים אויפשליסן פון זיין דאַרפישער איינגעשלאַסנקייט, אים אויפּעפענען די אויגן אויף דער גאַנצער פּאַנאָראַמע — יעמאַלט וואַלט ראַבאָי, לויט דעם שניט פון זיין שעפּערישן געמיט, געווען דער באַרופּענער די היגע יידישע ווירקלעכקייט אין אַ צוקונפּט־לעגענדע איבערצושמעלצן.

נו, איז עס מקוים געוואָרן. ראַבאָיען איז אין די לעצטע יאָרן צוגע־קומען די פּראַלעטאַרישע אידיע. אָבער צוליב סיבות אינערלעכע און אויסערלעכע — אַדער ראַבאָי דערקענט נישט אין פּראַלעטאַרישקייט זיין בעסאַראַבער פּלאַנץ, וואָס שפּראַצט און וואַקסט און בליט ביז ארץ־ישׂראל־שמעקעדיקייט; אַדער די גערטענירער פון פּראַלעטאַרישקייט קאָ־

נען נאך דערווייל נישט פארטראגן דעם ריח פון יידישער לעגענדישקייט— דער פארלויפיקער איינדרוק איז געווען, און די פראלעטארישע אידיע האט ראבאיען נישט געהאלפן צו פולע ברכה. ס'האט זיך געטראכט, עמיצער וואלט זיי געדארפט באהילפיק זיין דעריין — אי ראבאיען, אי די גערטענירער פון פראלעטארישקייט.

גאר לעצטנס האט ראבאיע נאך אמאל גענומען איבערגיין זיין גאנג אין אמעריקע פון אנהייב אן; און דער פראלעטארישער ליטעראטור-רעזשים איז אויך פרייער געווארן; איצט שוין ניט אזוי שטרענג-דיסציפלינירט קעגן יידיש-פאלקישן, דארף ראבאיע זיך נישט צונויפדריקן; קאן ער אומגעשטערט, פול פאנאנדערעפענען דאס געשעעניש אין אים און ארום אים פאר זיינע 30 יאר אין אמעריקע. פילט מען טאקע אין זיין שרייבן, און דער אלטער ראבאיע רופט זיך אפ אלץ אפטער אין אים און היילט אים פון געצוואונגענער — אפשר זעלבסט-ארויפגעצוואונגענער — איינזייטיקייט. און א ברייטערן וועלט-קוק האט די פראלעטארישע אידיע אים, אן ספק, געגעבן. וועט טאקע בעסער זיין, און א גרינטלעכערע באהאנדלונג פון ראבאיען זאל אפגעלעגט ווערן ביז עס וועט קומען צו רייד וועגן דער ניי-פראלעטארישער שטרעמונג אין דער היגער יידישער ליטעראטור, כדי פאר איינוועגס, טאקע אויף ראבאיען, צו זען אויסגעפירט, ווי אזוי עס לאזט זיך שאפן דער נויטיק געווארענער סינטעז צווישן יידישן בארופס-באוואוסטזיין און פראלעטארישן באוואוסטזיין.

איצט, און א העלפט וועג פון דער כמו-טעריטאריע-טענדענץ איז פון מיר אָנגעצייכנט געוואָרן, בין איך פריי זיך אומצוקערן צום פאָעטן-צירקל פון די „יונגע“, וואָס בדרך-כלל האָבן זיי זיך געווערט קעגן וועלכע עס איז טענדענצן. אָבער טראָץ זייער ווערן זיך האָבן זיי נאָך מער באַשטע-טיקט, און די פון מיר פאַרמולירטע „גרונט-טענדענצן“ זענען ניט קיין אידיען-סכעמען, נאָר אידיען-קרעפטן, וואָס זוכן זיך צו פאַרקניסטלעך דורך דער יידישער ליטעראַטור.

(המשך אין „זאמליכער“ נומער 4)

The author wishes to make grateful acknowledgment to
WPA Federal Writers Project in New York City.

אינהאלט :

5.....	יעקב גלאַנץ — קריסטאָוואַל קאַלאַן.
58.....	אהרן צייטלין — דנאַען.
64.....	קאַדיע מאַלאַדאָוסקי — לידער.
70.....	ש. מיללער — אונטערן בייטש.
112.....	ש. איזבאַן — משפּחה סאַפורטאַ.
137.....	מנחם באַריישאַ — וועג אין וואַלד.
212.....	ב. לאַפּין — דער פּולער קרוג.
222.....	חיים גראַדע — מוסר'ניקעס.
277.....	י. אַפּאַטאַשו — פּרצעס וועג.
285.....	א. גאַלאַמב — אַסימילאַציע־כוואַליעס ביי יידן אין אַלטערטום.
302.....	בעריש וויינשטיין — לידער.
308.....	מאיר סעגאַל — לידער.
315.....	מאַטעס דייטש — לידער.
318.....	י. סלאַנים — אין וואַלד.
213.....	א. וואַגלער — דער שליאַך דערציילט.
325.....	ה. לייזויק — דער פּאַעט איז געוואָרן בלינד.
401.....	ב. ריוויקין — גרונט־טענדענצן פון דער יידישער ליטעראַטור.

תּקוּן טעוּת

אינעם ניינטן ליד פון ב. לאַפּין דאַרף אַנשטאַט „פאַרשפּרייט“ זיין געדרוקט: „פאַרשפּייט“.

אין מ. באַריישאַ'ס קאַפיטל „וועג אין וואַלד“, אויף זייט 204. דאַרף זיך דער 5טער סטראַך לייענען:

אַזוי איז אויף זיי דער שלאַף געזונקען
מיט וואַלפּישן הונגער נישט באַפּרידיקט,
און ס'האַבן די כוואַליעס פון כראַפען פאַרטרונקען
דאָס לעצטע געשאַר און טריט פון יידן —
דעם ייד מיט דער שולד פאַרן מאַרד פון צאַר.